

HASONSZENVI GYÓGYMÓD

KEZDŐ H. ORVOSOK,

MŰVELT NEMORVOSOK HASZNÁLATÁRA

ÉS

A GYERMEK ELSŐ NEVELESE

FŐLEG SZÜLÉK SZÁMÁRA.

DR. ARGENTI DÖME

PESTMEGYEI T. FŐORVOS, A MAGYAR HASONSZENVI ORVOSÉGYLET ELNÖKE.

KÉT KÖTETBEN.

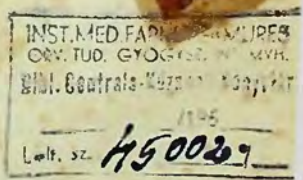
II. KÖTET.

HATODIK BŐVÍTETT KIADÁS.

PESTEN.

GRILL KÁROLY, EZELŐTT GEIBEL A. BIZOMÁNYA.

MDCCCLXVIII.

118 JUN 2008
342

803

Der echte Weise zermalmt Wahn und Vorurtheile freudig unter seinem kraftvollen Tritte, um Raum für den Altar der ewigen Wahrheit zu gewinnen.

Hahnemann.

TARTALOM.*)

GYAKORLATI HASONSZENV.

Előleges utasítás a nyavalyák gyógyítása ügyében. A gyógyszerek készítési, használati módja általánosan. 3—9.

Gyakrabban előforduló betegségek

1) A FEJ EGYES RÉSZEIBEN.

Szembetegségek; azok sorozatát nézzük hátul a „tartalom-ban.“ Szemgyulladások gyógyítása általában. Szembántalmak egyes tünetekre nézve. A szemek ápolása 10—112.

Agygyulladás. Agyrázódás. 112—116.

Idegnyavalyák; gutaütés; véres (Blutschlag), savós (seröser Schlag, Schleimschlag), ideges (Nervenschlag); utóbajok. Álomkór. Hűdés általában. Ájulás. Nehézkór. Vit-táncz. 116—128. A többi idegnyavalyák (Nevroses), u. m. 1) a fej-, fog-, arcz-fájás gyomor-, bél-görcs, viszketeg; — a hallás, szaglás, izlés, tapintás, betegségei; 2) a zsongos, rángó, vegyes görcsök — és aléltságok: szédülés, ájulás, gutaütés, hűdés, tetszhalál; 3) a lelki betegségek: mélaság, dühkör, örültség, — — munkám felosztása szerint más helyeken tárgyaltnak, mint a „tartalomban“ láthatjuk.

Fejfájás vértolulástól; csorvás (saburrealis), ideges, csúzos, köszvényes fejfájás; napszúrás; migraine. Fej-bántalmak egyes tünetekre nézve. Arcz-orbáncz. Ideges (Fothergill-féle) arcz-fájás. Arcz- és ajk-bántalmak egyes tünetekre nézve. Külső, belső fülgyulladás; fülfolyás, fülzúgás; nehéz-hallás. Fültömirtig-

*) A betűrend szerint sorozott tartalmat hátul nézzük.

gyulladás. Fül-bántalmak egyes symptómákra nézve. Orrgyulladás; rézorr; orrvérzés; orrpöfeteg; nátha; visszaütődött nátha. Orrbántalmak egyes symptómákra nézve. Száj-fájás. Száj-bántalmak egyes symptómákra nézve. Áll-göres, vagyis szájesukodás; szintén a csecsemőknél. Az alsó áll bántalmi egyes symptómákra nézve. Süly. Werlhoff-foltok. Nyelv-gyulladás, gényodás, keményedés, feno. Nyelv-bántalmak egyes symptómákra nézve. Fogfájás: gyulasztó, köszvényes, eszúos, ideges; dagadt, fokélyes, vérző foghús; szájhólyagocskák; szálfolyás; szájbüz; fogférgék. Fogbántalmak egyes symptómákra nézve. Arcz- és ajk-bántalmak egyes körülményekre nézve 129—184.

2) A TOROK- ÉS MELLBEN.

Hurut; rekedtség; hurutláz; grippe vagy influenza. Köhögés. Köhögés egyes symptómákra nézve. Vérköpés, vérhányás. Mell-göres idősbeknél. Mell-vizkór; szivburok- vagy szivhártya-vizkór. Torokgyulladás; kik gyakrabban szenvednek torokgyulladásban, szokott nyakkendőn kívül más melegebb kendőt ne viseljenek. Bőrkes torokgyík (angina diphtherica). Gög és légeső bántalmak egyes symptómákra nézve. Tüdőgyulladás; itt az érvágásnem szükséges. Tüdővész: fokélyes, tüdő-gümőkór; nyák-tüdővész, ideges, letételes; itt a gyógyszerek használata mellett szükséges a tiszta, meleg lég. Légesővész. Oldalnyílás; ezt jól különböztessük meg a eszúos fájdalomtól. Légzés- és mell-bántalmak egyes symptómákra nézve. Szivdobogás. Sziv-bántalmak egyes symptómákra nézve 184—228.

3) A HASBAN.

Pepsin. Gyomorromlat nagyobb mennyiségű eledel által; néhez emésztésű, zsíros eledelek (különösen sertéshús), édességek, gyümölcs, hideg ételek, italok: sör, bor, kávé, thea; dohányzás; kocszás; elmeerőltetés után; tengori betogség; gyomorláz; — gyomor-bántalmak egyes symptómákra nézve; a hánytató nem szükséges gyomorromlat alkalmával 228—242.

Étel, ital az egészségeseknek, szintén a betegeknek; legtáplálőbb eledelek a: tej (az anya-tej betogségek, gyógyszerek, lelkiindulatok által nagy változást szenved; azért a szoptató nő ily

esetekben ne szoptassa gyermekét; jól válaszsza ki a tehenet is, melyek tejével él a csecsemő); hús, tojás, tésztás eledlek és az ázalékok; a burgonya, főzelékek, gyümölcs, kevés tápanyaggal bírnak; a gombák mérges anyagának kivonására legjobb: az eczetben áztatás. Az állati inkább, mint növényi (és viszont) eledlek választására nézve figyeljünk a nemre, korra, temperamen-
tunra, az életmód- és szokott foglalkozásra, téli vagy nyári idő-
szakra, egészséges vagy beteges állapotra. Minden ital közt leg-
jobb a víz. Sör, bor, pálinka, kávé, tea, chocolate. Czelírányos,
hogy 24 óra alatt többször együnk. Azonnal ebéd után, nem aján-
lom a nagyobb testmozgást, nagy elmeeröltötést igénylő lelki fog-
lalatosságot: ebéd után testi lelki nyugalmat rendelt a természet;
később az egészség fentartására szükséges a testmozgás, a foglal-
tosság, e közben a szórakozás és nyugalom. A szokás második
természet levén, erre figyeljen mindenkor az orvos, tekintetbe ve-
vén mindenkinek individualis szokását és e szerint intézkedvén.
Diaceta a betegeknel általában és különösen. 242—253.

Mérgok, különösen: arsenicum, plumbum (melylyel többféle festék készítettvén, azokat nyelvünkkel ne érintsük; szintén e tekintetből a pirosító vagy fehérítő pipere-szereket ne használjuk); cuprum, phosphor, morém, jod, lapis infernalis, ac. sulphuricum, ac. hydrocyanicum, strichnin, belladonna, stramonium, opium, hyos-
cianus, camphora — és ezeknek házi antidotumai; — más anti-
dotumokat csak orvos rendelhet; továbbá a borszesz; a sajt, turó,
kolbász, hurka, vaj, szalonna, rosz halak, midőn illendő felügyelés
hiányában megromlanak; mérges gombák, burgonya; az ily ese-
tekbeni ollenszerek; utóbjok legyőzésére használandó hom. szerek.
253—258.

Epe-okozta gyomorhaj, epeláz; epe-bántalmak ellen orvossá-
gok általában. Nyák-gyülem, nyák-láz; nyák-bántalmak ellen
gyógyszerek általában. Gyomorgyuladás. Gyomorégetés. Gyomor-
rák. Gyomor-göres: meghülés, szelek, lelkiindulatok, más beteg-
ségek elnyomatása, a közellevő életművek hibái következtében.
Bélgöres: az epétől, a szelek, meghülés, vér, más nyavalyák, élet-
művek beteges állapota, a belek érzékenysége, a gelisztáktól. Ás-
ványi bélgöres. Rásztkór. Aranyér: folyó, vak; hólyag-aranyér,
nyák-aranyér, aranyeres csomók, elnyomatott aranyér. Végbél-

bántalmak egyes symptómákra nézve. Bélgyulladás. Vérhas: gyulasztó, epés, nyákos-vérhas; végbélszakadás. Hasmonés: saburralis, epés, nyák-hasmenés; a gyermekeknél; végbélszakadás. Cholera; cholera-typhus; vizeletrekedés, olgyongülés. Székszorulás; itt az erőszakos hashajtók radicalis gyógyítást nem eszközölnék. Székszorulás egyes symptómákra nézve. Májgyulladás; májdaganat, keményedés; májfoltok. Sárgaság, lázzal vagy e nélkül. Lépgyulladás, daganat. Vesogyulladás. Bright-kór. Vizelethólyag-gyulladás. Nehéz vizelés. Vérvizelés. Máj-, lép-, vese-, vizelet-hólyag-bajok egyes symptómákra nézve. Hasviz-kór: szabad hasvizkór, tömlős vizkór. Hasdob-kór, béldob-kór. Sérvek: sérv-kiszorulás: forró görcsös. A hasban előforduló bántalmak egyes symptómákra nézve. 258—326.

E helyen toldalék gyanánt le vannak még írva a tökgyulladás, keményedés, fene; tökdag az összegyűlt víztől; magömlés; férfi-tehetetlenség. A nemzórészek bántalmái egyes körülményekre nézve. Gorinczvelő-gyulladás. Gerincz-sorvadás. — A háton és keresztön észlelhető bántalmak ellen „repertorium” formában: egyes symptómák és körülmények szerint közöltetnek a gyógyszerek. 326—338.

KÜLÖNFÉLE EGYEB BETEGSÉGEK.

Gyuladások általában; azok kimenetei: elosztatás, genyedés, fekélyedés, kiizzadás, daganat, keményedés, fene. Lázak általában; krízis ideje; kritikus napok; fő krízis az izzadás (mely gyógyszerünk által egykét bevételre előhozatik, a beteg nagy könnyebbülésére, — ki ily módon sokkal hamarabb és biztosabban tétetik veszedelmen túl is, mint különben); azután a vizelés, továbbá a hányás, hasmenés, nyálfolyás, köpés, vérfolyás, bőrkütegek. Gyulasztó, ideges, rothasztó láz; forró, idült láz, félbenhagyó, állandó láz; független, vagy jelbeli.

Orbánéz: sima, hólyagos; visszaütődött. Csúz a test különféle részeiben; csúzláz. Kőszvény: fej-, kéz-, láb-, far-kőszvény; letételes, elnyomatott kőszvény; valamint a csúz, ugy a kőszvény ellen is legjobb óvszer: a hideg vízzel való mosás. Fördők általában; különösen légeső-, tiüdő-, máj-, lép-, vese-, húgyhólyag-, gerinczagy-, aranyeres kőszvényes bántalmakban; nem különben több

nő-betegségben. Gyulasztó láz. Idegláz (typhus): typhus cerebialis, t. abdominalis, pneumotyphus; gyógy módunk itt is legbiztosb; a reconvalescens óvja magát a meghüléstől, lelkiindulatoktól, legyen mértékletes az étel- és italban. Lappangó idegláz. Rothasztó láz. Sárgaláz. Váltóláz; ez után, vagy nagyobb adagban bevett china következtében támadt daganat.

Rüh; a külszerek ártalmasak. Sömör; a külszerek használata veszélyes. Viszketog; a tetűktől. Sebek: esés, ütés, emelés után; csonttörés, ficzamidás, rokkadás; mérges sebek; veszett kutyaharapás, innét víziszony. Kelés. Pokolvar. Körömméreg. Tyukszem. Fekélyek: súlyos, görvélyes, köszvényes, bujasenyves, mercurialis, rühös, sömörféle fekélyek; vadhús. Fekvély. Rák általában. Bujakór (hugycsótakár, bujafekély, dob, fügyöly); ennek szomorú következményei ellen. Lábizzadás, visszaütődött. Vérérdag. Égett sebek; égetés phosphor-gyufák által. Fagy daganat. Tetszhalál: fagyás, villámütés, vízbe-fuladás, széngöz, légszesz által; görcsök, vérszegénység, éhségből származott tetszhalál. 338—416.

NŐ-BETEGSÉGEK

Havitisztulás; havitisztulás előtt, alatt és után jelentkező bajok. A tisztulás kimaradása, elnyomatása; bő, csekély tisztulás; késedelmes első tisztulás. A tisztulás rendes megszűnése idején előjövő bántalmak. Havitisztulási bántalmak egyes symptómákra nézve. Méhkór, Méhdüh. Sáp kór; itt a hegyes vidék igen ajánlható, valamint a kék-kórban. Közbevetőleg itt a „kék-kórról“ néhány sor. Fehérfolyás. Fehérfolyás egyes symptómákra nézve. Közbevetőleg: a magtalanságra vonatkozólag néhány, bizonyos föltétel alatt működhető gyógyszer. Méhvér-folyás. Méhgyulladás. Méhrák. Terhesség alatt előjövő émelygés, hányás. Méhüvelly-szakadás. Elvetélés: ennek elhárítására szolgáló hom. szerek. Rendetlen szülfájdalmak. Szülés utáni bajok. Gyermekágyi tisztulás. Tejfolyás. Tejhiány; elnyomatott tejfolyás. Tejláz. Gyermekágyi láz. Emlőgyulladás; genyedés; sipolyok. Csecsbimbó-gyulladás, fölrepedezés. Mellrák. Emlő- és csecsbimbó-bántalmak egyes symptómákra nézve. (Női nemzörészek bántalmai egyes körülmények tekintetében.) 416—461.

A GYERMEK ELSŐ NEVELÉSE

és az anya életrende terhesség alatt és szülés után.

A köldökzsinor lekötése után fürösztés, álmom. Az anyai ágyadta melegben legjobban tenyészik a kisedet. A terhes, gyermekágyas, szoptató nő életmódja. A terheseek különféle bántalmai ellen az orvosságok ott keresendők, hová könyvem felosztása szerint ezen bántalmak tartoznak. Szoptatás: anyatej; dajkatej; felügyelés a dajkára, mert ettől függ a gyermeknek anyagi, szellemi állapota. Mesterséges táplálás; ekkor a tehéntej Turner szerint logycon készítve. Tisztántartás. Szobai lég. Alvás. Karonhordás. Fogzás. Mozgás; testgyakorlat. Edzés. Szellemi nevelés. 461—480.

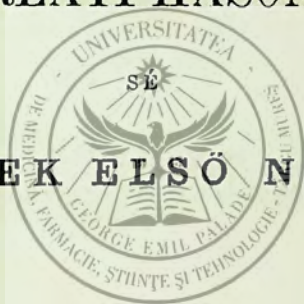
GYERMEK-BETEGSÉGEK.

A szoptató nők életrende. Ujszülöttek tetszhalála. Az ujszülöttek szemgyuladása. Csecsemők álmatlansága, (szintén későbbi korban). Csuklás. Szájcsukódás. Fejdaganat. Nátha. Gyomorromlat. Hascsikarás, a szelektől. Hasmenés és szorulás. Nehéz vizezés; ágybavizezés. Sárgaság. Orbáncz. Börpállás. Hólyagküteg. Szájhólyagocskák. Göresök. Fogzás alatti göresök. Agygyuladás és vizkór. Nehéz járás. Idült fej-vizkór. Göreshurut vagy számárhurut. Mollgöres. Alhartyás torokgyík; a mellgöres és hárttyás torokgyík közti különbség. Arcz-ótvár. Fej-ótvár. Köleshimlő. Kanyaró. Vörheny; óvszer. Vörhonykék. Csalánküteg. Himlő, valódi; óvszer. Ál-himlő. Gelisztakór. Aszkór. Önkénytes sántítás. Görvélykór. Angolkór. Gyermekbetegségek egyes körülményekre nézve. 480—549.

GYAKORLATI HASONSZENV

A GYERMEK ELSŐ NEVELÉSE.

Szükséges utasítás

arra nézve, hogy jó sikerrel gyógyíthassunk.

Hogy szerencsésen gyógyíthassunk, cleve tudnunk kell, hogy ugyanegy betegség ellen több az orvosság; mert ugyanegy betegség, p. o. váltóláz, különféle symptómákkal mutatkozik. Figyelemmel olvassuk tehát át mindazon orvosságokat, melyek bizonyos betegség ellen javasoltatnak, és ezek közül válaszszuk ki azon szert, mely *obiectiv*, *subiectiv* megfelel a jelenlevő kórállapotnak; azaz **válaszszuk azon szert, mely, leirt kórjeleire és egyéb körülményekre nézve, leghasonlóbb a gyógyítandó betegséghez.** Így a fogfájás ellen igen sok a gyógyszer, miután a fogfájás igen sokféle symptómákkal mutatkozik; ha ezen szereket csak amugy vaktában rendre próbálgatjuk, betegeink napokig kínosan fognak szenvedni; de ha figyelemmel olvassuk át mindazon szereket, melyek a fogfájás ellen javasoltatnak, és ezek közül a jelenlevő fogfájáshoz legillőbbet, leghasonlóbbat választandjuk, — ez lesz a specificum, — ennek beadása után sokszor már néhány percz múlva (nem akarom a dolgot nagyítani), órák alatt közönségesen s kevés kivétellel, javulást éreznek betegeink, rövid idő alatt egészen megszabadulván a gyötrő kínoktól.

A gyógyszereknek ilymódon történendő választása mellett figyelmeznünk kell még az alkalmi okokra, melyek a betegséget okozzák, milyenek: a meghülés, szenvedélyek, erőművi sérelmek (esés, ütés által) sat. *).

*) A betegségeknek *legközelebbi okait* (causae proximae) sok esetben nem tudjuk. E tekintetben a gyakorlati orvostannak ágai közül mindeddig az oktan (aetiologia) tett legkevesebb előmenetelt. Ennek daczára a homoeopatha „*similia similibus*“ elve szerint szerencsésen gyógyít ott is, hol a betegségnök legközelebbi

Figyeljünk egyszersmind a beteg egyéniségére (individualitát) általában, különösen annak szervezetére, testalkatára; így a kövéreknél az: *antimon.*, *calcareo*, — a nyúlánk természeteknél *nux v.*, *phosphor* figyelembe veendők; a beteg mérsékményére (temperamentumára), — így *crocus*, *lycop.*, *pulsatilla*, *silica* szelid, — *nux v.* heves; ingerlékenyeknek: *bryonia carbo v. graphites*, *natrum m.*, *phosphor*, *sulphur* felelnek inkább meg; — életmódjára, — korára, — mert vannak szerek, melyek különösen működnek a gyermekeknél, így az *aconit*, *chamom.*, különösen az idősbeknél, például az *opium*, *baryta*, *aurum*, *conium*, valamint némely orvosságok hathatósabbnak tapasztaltatnak a nőknél: így a *pulsat.*, *sepia*, *platina*, *belladonna*; mások ismét a férfiaknál: *nux*, *phosphor*. De itt jól jegyezzük meg, hogy azon szerek, melyek bizonyos mérsékményü, vagy koru sat. egyénekre különösen hatnak, caeteris paribus alkalmazandók és így nem egyedül ezeknek, hanem kedvező körülményekben másoknak is használhatnak, valamint a beteg egyéniségével megegyező szerek is csak úgy fognak működni, ha egyébiránt szintén illenek a gyógyítandó betegséghez.

Igen figyeljünk még: a betegség természetére; — nemcsak kórjelileg (symptomatisch), hanem a betegség természetéhez illőleg választván a szereket. Figyeljünk különösen a testben talán már rég jelenlevő hibás vér-vegyre (dyscrasiára) azaz: figyeljünk arra, vajjon nincs-e a betegség szoros összeköttetésben a testnek scrophulosus, butajenyves, rühes, sömörös, köszvényes, aranyeres állapotával, mely a testben már rég lappang? nem-e ez az alapja a gyógyítandó betegségnek? mert a testben szunyadozó ezen betegségek figyelembe vételével lehet csak gyógyítanunk jó sikerrel különféle mind acutus, mind kronikus betegségeket, — és ezeknek jóslata (prognosisa) is, a testnek külön-

okát eddig senki sem tudja, például a cholérát: midőn az allopatha a betegségnek sokszor ki nem fürkészhető legközelebbi okára építvén gyógyítását, de a kór illetén okának elhárítását, az oktan szegénysége miatt, nem eszközölhetvén, — okszerű, e szerint alapos gyógyjavaslatot igen gyakran nem adhat.

ben egészséges, vagy már ezelőtt alattomban beteges állapotától függ leginkább. Kérdezzük meg azt is, vajjon betegsége előtt nem élt-e a beteg heroicus orvosságokkal, *mercurral* nagy adagban? (**Mercurialis szerek** ellen jók az: *ac. nitri, thuja, hepar s., china, staphysagria, aurum*) — tekintetbe vévén általában a beteg dispositióját bizonyos betegségre.

Figyeljünk a fájdalmak *minőségére*, azaz, vajjon szűró-e vagy szaggató sat. a fájdalom. — A fájdalmak *locali satioja* is egyes specificus szerek fölkeresésére utal; tudnunk kell tehát azt is, hol fészkel *különösen* a fájdalom például fejfájásokban a homlok, vagy halánték, vagy fej-tető táján sat.; a test jobb, vagy baloldalában.

Figyeljünk arra is, vajjon a betegség symptómái, reggel, nappal, vagy éjjel, — nyugalomban, vagy mozgásban, — meleg, vagy hideg által, vagy az időváltozásra növekszenek, vagy enyhülnek.

Továbbá, elkerülhetlenül szükséges, hogy gyógyítás alkalmával a kevésbé lényeges symptómákat jól különböztessük meg az essentialis symptómáktól, főleg ezekre fordítván figyelmünket. Így, typhusban ne sokat törődjünk a több napi szorulással és emiatt ne változtassuk a typhus ellen indikált szereket a végre, hogy széke legyen a betegnek; mert az organismus ilyenén rendetlen állapotában, ha a rendtelenség fő symptómáit eltávolítjuk, az ezekkel szoros összeköttetésben levő és így kevésbé lényeges symptómák is elfognak enyészni. Megtörténhetik azonban, hogy a veszélyből már kiragadott beteg rendes állapota a még hátramaradt akadályok miatt egészen vissza nem akar térni; hogy ekkor már e hátramaradt kór legyőzésére más szerek adandók, — magában értetődik.

Mindezen és orvosi szempontból elkerülhetlenül szükséges egyéb körülményekre figyelve, — lényeges föltétel a gyógyításra a célirányos **diacta**. Siker nélkül maradand általában minden orvos igyekezete, ha célirányos diacta által nem támogatatik és ez legszigorubb legyen heveny (acut) betegségekben, — chronicus bántalmakban pedig, ezeknek természetéhez alkalmazva. Így a még kezdő nyavalyának további, tán veszedelmes kifejlődését gyakran

gátolandjuk; gyógyítandunk több kifejlődött betegséget is, a szövevényes bajokban pedig nem ártandunk legalább annyira hasonzenvi szereinkkel addig, míg orvoshoz jutandunk, mint az ugynevezett házi orvosságokkal, milyenek a különféle labdacok (pilulák), porok, theák sat. Hogy a h. orvosnak egyszersmind a phisiológiát, pathológiát sat. jól kell tudnia: hogy a symptómák összegét helyes szempontból fogván fel, okszerűleg gyógyíthasson, — világos.

A jól eltalált szernek jele: a beköszöntő javulás, vagy változás, p. izzadás*), melynek következtében acutus betegségekben rövid idő alatt javulást is érez a beteg, mire a chronicus nyavalyákban csak hosszabb idő lefolytával számíthat. Acutus betegségekben ajánlom, hogy a szenvedni kezdő azonnal feküdjék le és vegyen be orvosságot; ekkép sokkal hamarabb szabaduland meg bajától és ennek veszélyes következményeitől, mint midőn betegségének kezdetét elhanyagolja. Továbbá javulást vagy kedvező változást tapasztalván, ne változtassuk az orvosságot, hanem folytassuk azt és legyőzdünk a betegséget. — Végre, hasonzenvi gyógyszereink használata alkalmával, *mellőzzünk minden más külső vagy belső szeret*, nehogy ezek által a beadott gyógyszerek működése gátolhassók. A homoeopathák közt is vannak többen, kik h. szerök mellett másféle (nem homocopathicus) szeret leginkább külsőleg szeretnek használni. Gyógyelvünk tiszta felfogása már a priori is követeli, — tapasztalati tények pedig bizonyítják: miként a h. orvosságok egyedüli használata legbiztosabban vezet célhoz; — bármiféle egyéb szeret által csak gyengítetik inkább mint segítetik, gyakran megsemmisítetik a hom. orvosság azon működésében, melyet egyedül, tisztán specificus ereje által, biztosabban legyőzött volna.

*) Az előhozandó izzadás kedvéért nem szükséges takarókkal terhelni a beteget; takarózzék ő csak úgy, mint közönségesen szokta magát betakarni, és jól adott gyógyszer zádásba hozza. De az izzadásban levő, egész gyógyítás alatt különösen orvos engedelmé előtt föl ne kelljen ágyából kivált acutus betegségekben, inget se változtasson; mert legnagyobb óvatosság mellett is néha meghűlvén, így előbbi nyavalyájába visszaesvén, ennek halálos kimenetétől méltán tartthat, daczára az ismét bekövetkező izzadásnak: mivel ha az első betegség által ellankadt életérő, ezen megújított törekvése alatt egészen kimerül, — ekkor nem segíthet már többé az orvos! Ezt minden okos ember átlátván, legyen szófogadó és ne tegye ki magát a legnagyobb, többnyire legyőzhetlen veszélynek.

A gyógyszerek bevételi módja.

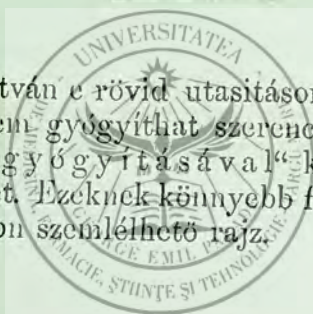
(Én csak hígított — diluált — *) szerekkel gyógyítok, ezekkel megnedvesített kis golyókat, néha cseppeket használván; és a gyorsabb lefolyásu — acutus — bajokban közönségesen 3—5 golyócskát (vagy egy-két cseppet) tesztek pohárba, rá öntök tiz evőkanálnyi vizet, addig várok, míg e golyócskák elolvadnak, azután jól fölkeverem az így készített gyógyszert, kanalankint adom be, minden 1—2 órában egy evőkanállal; — rendkívüli nagy fájdalmakban, melyenek a fogfájás, gyomorgörcsök, vagy rögtön veszedelemmel fenyegető betegségekben, melyenek a guta, nőknél néha a méhvérfolyás sat. $\frac{1}{4}$, — $\frac{1}{2}$ órában; de javulást tapasztalván, mindig ritkábban.) Ha alszik a beteg, álmából sohase ébreszszük föl rendes beadás miatt. Elfogyván az említett módon csinált orvosság, abból ugyanazon mód szerint készítek ismét és folytatom az orvosság beadását, ha sikerét tapasztaltam; különben tiszta poharat és tiszta kanalat vevén, a körülményekhez képest változtatom gyógyszeremet, veszedelem esetében előbb is mintsem egészen elfogyra. De ha bizonyos szerből, p. o. *aconit*ből csak egyszer-kétszer akarok beadni, ez után pedig más gyógyszert, — vagy ha az orvosság bevételé ritkábban (p. o. napjában kétszer; a chronicus

*) A növények hígítása vagyis dilutiója így történik: A még virágzásban levő növénynek, p. o. a virágzó *belladonna*nak egy edénybe kisajtolt nedvéből veszünk 10 cseppet, ezekhez 90 csepp depárolt borszeszt (spiritus vini rectificatus) vegyítünk egy üvegcseben, ezt jól felrázzuk, — és ez: az első dilutió; ebből ujjal 10 cseppet 90 csepp borszeszszel vegyítvén, — a második, harmadik stb. dilutiót készítjük. — Az ásványok dilutiója pedig így történik: Bizonyos ásványból, p. o. a *cuprumból* veszünk 5 szemert (egyikét ásvány kivételével), ezekhez 95 szemert (Gran) tejezükrot adván, e vegyítéket üveg- vagy porcellán-edényben hasonló törővel hosszabb időig dörzsöljük, — ez az első vegyíték; ebből ismét 5 szemert 95 szemert tejezükorral hasonlóul dörzsölve, — a második, továbbá a harmadik vegyítéket adja. Ebből 5 szemert 95 szemert vizes borszeszszel fennemlített módon diluálunk háromszor egymás után, — a többi dilutiókat tiszta borszeszszel készítvén. — Vagy mások szerint: egy csepp folyó orvossághoz 99 csepp borszeszt, — egy gran merő szerhez 99 gran tejezükrot adván, az előbb mondott mód szerint készíttetnek a h. orvosságok. Ekkép csinálván a hom. dilutiókat ugyan ki gyógyítana azokkal, ha kívánt célhoz nem vezetnének? hiszen kezeink között: a növények essentiái, az ásványok első trituriációi!

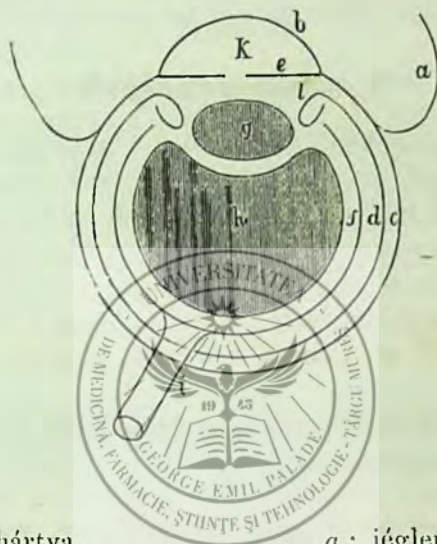
Én a növényi dilutiókból a 10—20-dik dilutiót használom; midőn a solidumok közül a 20—30-dikat választom általában, és pedig egy üvegcset cukor-golyócskákkal töltvén meg, ezekre néhány csepp diluált szert öntvén, az illetén, orvossággal impraegnált golyócskákkal gyógyítok közönségesen. A metaphysicai subtilitások egyike lenne: határozottan kimondani, hogy az említett dilutiók közül melyik használandó különösen; bizonyos betegséget kivéve, hol kiteszem az adandó orvosságnak határozott adagát.

nyavalyákban csak minden másod, negyed, nyolczad nap) szükséges, — ekkor 3 golyócskát egy-két evőkanálnyi vízben felolvasztván, vagy, ha jobban tetszik, szárazon, egyszerre adom be betegemnek. Chronicus bajokban több hétig ugyanegy orvosság mellett maradok és csak ekkor változtatom szeremet azon esetre, ha épen semmi sikerét sem tapasztaltam. Acutus betegségekben, ezeknek igen sebes, vagy lassúbb befolyása szerint: egy-két óra, vagy egy-két nap múlva változtatom az orvosságot azon esetre, ha sem izzadást, sem némi csekély javulást nem okozott. Midőn két szert felváltva akarunk használni, ekkor legyen mind az egyik, mind a másik szernek külön pohara és kanala. De erről különösen is tennék említést; kimondhatom azonban bátran, miszerint a valódi hom. orvos sohasem szorul a gyógyszerek essentiáira, hanem ezeknek dilutióival mindenkor legyőzi a legyőzhető kórokat; — elvünk következtében, mint mondtam, a gyógyszerek ezen dosisa quantitativ mindig elegendő, miután ezek kvalitásában rejlik az erő.

Előrebocsátván e rövid utasításomat, melynek mellőzésével senki sem gyógyíthat szerencsésen: — a „szembetegségek gyógyításával“ kezdem meg munkám gyakorlati részét. Ezeknek könnyebb felfogására szolgáljon a következő lapon szemléltető rajz.

A szemnek vizirányos átmetszete.

<i>a</i> : köthártya,	<i>g</i> : jéglencse,
<i>b</i> : szaruhártya,	<i>h</i> : üvegtest,
<i>c</i> : túlkhártya,	<i>i</i> : látideg,
<i>d</i> : edényhártya,	<i>k</i> : előcsarnok,
<i>e</i> : szivárványhártya,	<i>l</i> : hátsó csarnok.
<i>f</i> : reczeg,	

Gyakrabban előforduló betegségek

I.

A FEJ EGYES RÉSZEIBEN.

Különösen :

A szembetegségek.

Szembetegségekről szólandó, itt a szem néhány egyes részének fekvését legrövidebben és csak annyira irandom le, mennyire elkerülhetlenül szükséges azon nemorvosokra nézve, kik a homocopathia iránt teljes bizalommal viseltetvén, elszigetelve a nagyobb világtól, h. orvos hiányában mintegy kényszerítve vannak arra, hogy a homocopathiát tanulmányozzák, családjuk körében mindenkor azt használván.

A szem véd-részei ezek: a szemöldök, a szemhéjak, a könyszervek, a szemizmok.

A szemhéjak (Augenlieder, palpebrae) szabad vizirányos szélei közt levő nyílt hasadék — szemhasadék — (Augenliedspalte, rima palpebrarum) két végével képezi a külső és belső szemzugot, azaz szemszögletet (Augenwinkel, canthi oculorum) és így a halánték felé néző szemzug külső szemzagnak, — az orr felé tartó szemzug, belső szemzagnak neveztetik.

Mindegyik szemhéjnak alapját a pillaporc (Liedknorpel, tarsus palpebrae) teszi. A pilla-porc belső fölületének (innere Fläche) szélein, a porc árocskáiba mélyedve, sőt általa egészen körítettve, a meibom-mirigyek (Meibomdrüsen, glandulae M.) léteznek.

A szemhéjak mellső (vordere) azaz külső fölülete különbörrrel van bevonva; a hátsó (hintere Fläche) azaz belső része pedig köt-hártyával (Bindehaut, conjunctiva) van be-
huzva, mely a szemhéj kifordítása alkalmával vörösnek látszik és a mely köt-hártya bevonván a pillaporcot, a

szemüregi szél közeléhez halad, innét pedig a szemteke mellső fölületére ereszkedik. Ennélfogva különböztetjük meg: a szemhéj-köthártyát és szemteke-kötártyát.

A szem belzugánál a köt-hártya függélyesen áll és homoru felével kifelé néző kettőzetet (duplicatura) képez: — a félhold alakú redőt — (Nickhaut, Blinzhaut, plica semilunaris).

A belső-szem-zugban látható, kisebb borsó nagyságu domborulat, köny-huscsának (Thränenkarunkel, caruncula lacrymalis) mondatik.

A köny-mirigyek (Thränendrüsen, glandulae lacrymales) a kül szemzugok táján, a szemteke fölött, a felső szemhéjak mögött fekszenek.

A köny-tömlő (Thränensack, saccus lacrymalis) a csont-könyárokban (fossa lacrymalis) fekszik.

A könypontok (Thränenpunkte, puncta l.) a belső szemzugok felé, a felső és alsó szemhéjak szélein léteznek. Az innét kiinduló köny-csatornák (Thränenröhrchen, canales l.) a köny-tömlőbe nyílnak.

A szemtekét (Augapfel, bulbus oculi) illetőleg ennek erős, rostos (fibrös) túlk-hártyája (weisse Haut, sklerotica) azon fehéres hártya, amely a szemteke nagyobb részét képezi.

A szaru-hártya (Hornhaut, cornea) átlátszékony, gömbdomboru, közvetlenül a túlk-hártyába foly át, melytől azonban szöveti és vegyi tulajdonaira nézve különbözik.

Az edény-hártya (Aderhaut, membrana choroidea) a túlkhártya után jö. Hátsó része a lát-ideg velője (das Mark des Sehnervens) által van átlyukasztva; mellső része azon helyen, hol a túlk-hártya a szaru-hártyával szövetkezik, befelé vonulva megránczosodik és a sugártestet (Strahlenkörper, corpus ciliare) képezi.

A szivárvány-hártya (Regenbogenhaut, iris) gyűrűforma közepében a lát-lyuk — láta — (Pupille) által áttört edényes hártya. Előtte áll a szaru-hártya, — utána a jéglenese; azonban sem egyiket sem másikat nem érinti, hanem a jéglenese és a szaru-hártya közt létező folyadékban szabadon lebeg. A szivárvány-hártya hátsó fölülete szőlő-hártyának (Traubenhaut, uvea) nevezetik.

A reczeg vagyis idegrecze (Netzhaut, retina) az edény-hártya után jő, valamint ez (mint tudjuk) a tülk-hártya után. Leginkább a szem-ideg elágazott szálaiból van össze-szöve.

Az üveg-test (Glaskörper, corpus vitreum) tiszta, átlát-székony, puha anyag, mely a reczegnek csésze forma részét tölti ki. Az üvegtest teljesen átlátszékony, gyöngéd hártyába — üveg-hártyába — (Glashaut, membrana hyaloidea) van burkolva.

A jég-lencse (Kristall-Linse, lens crystallina) tökélete-sen tiszta és átlátszó; az üveg-test csésze árkában fekszik: vékony, átlátszó tokba (Linsenkapsel, capsula lentis) zárva. E lencse-tok semmiféle összeköttetésben nincs a lencsével és így a lencse abban szabadon fészkel; a fennmaradt tért megsűrűsödött savós nedv — morgagni nedv — foglalja el.

A szem-csarnokok (Augenkammern, camerae oculi) ama két tér, melyet a szivárvány-hártya választ el egy-mástól, a láta egymással összeköt és melyet a viznedv (humor aqueus) tölt ki. A mellső szemcsarnok mellül a szaru-hártya, hátul a szivárvány-hártya által környezetik. A hátsó szemcsarnok mellül a szölvő-hártya, azaz a szivár-vány-hártya hátsó része, hátul a lencse-tok mellső fala, oldalt a sugártest által képezetik.

A szem részletesb, tökéletes leírásával nem akarom fárasztani a nemorvost; de ennyit tudnia kell: ha a tár-gyalandó szembetegségek gyógyításában felfogható utasi-tást kíván nyerni.

Ezen néhány sort jól megtanulván és így tudván melyik a szaru-, melyik a tülk-hártya sat., azok gyuladá-sait (mert ezek legsürgösb kóresetek) biztosabban fogja gyógyítani h. szercinkkel a nemorvos, mint a kuruzsolók által ajánlott, sokszor ártalmas szemvizekkel és e beteg-ségnek szomorú, néha legyőzhetlen kimeneteit többnyire szerencsésen elhárítandja. A gyuladások egyes leírása után, csillag alatt általánosan is ajánlandók néhány szert azoknak, kiknek nincs idejük mélyebben ereszkedni az egyes betegségek tanulásába. Azonban, ha ezen általánosan aján-

lott szerek nem használnak : h. orvos távollétében a szem, e legnemesb szerv (organon) megmentésére többet is olvasni, úgy hiszem, mindenkinek legsürgösb teendői közé tartozandik. — Kezdő hasonszenvi orvosoknak, rendszeresen írnom le 1-ör az **erőszeti** (dynamicus), 2-ör a **szervezeti** (organicus) szembetegségeket, melyek sorozatát „a tartalomban“ láthatjuk.

De mindenütt csak röviden fogok szólani; miután fő czélom : valamint általában minden betegség, úgy különösen különféle szembetegség ellen is leginkább hom. orvosokat ajánlani, — nem pedig: tudományos értekezéseket tartani a nyavalyákról. Az orvos olvashat illetén értekezéseket más munkákban, a betegségek ellen szolgálandó szereket pedig e magyar könyvemben találandja*); — hogy a nemorvos, szükség esetében, csak a rövid és könnyen felfogható orvosi utasítást szereti, mindennapi tapasztalásom után, jól tudom; — röviden kellett tehát írnom: kiváltkép a „therapiára“ figyelve.

Hasonszenvi szemgyógyítás alkalmával, száraz meleg borogatáson kívül (hol ez indikálva van), vagy hideg vízbe mártott és kifacsart tiszta vászon-rongyok alkalmazását kivéve (hol ismét ez szükségeltetik), vagy a fekélyekben tiszta tépeten kívül, (idézvén a langyos vízbe mártott rongyocska által eszközözendő tisztántartást) — minden egyéb külszer használata mellőzendő. Egyes esetekben a külszer, vagy a műtétel elkerülhetlen lévén, ezt ügyes szemorvosra bizzuk: e műtétel után is azonnal hasonszenvi szereket használandók, melyek hamarább és biztosabban vezetendnek célhoz, mint másnemű orvosságok.

A szemgyuladások gyógyítása általában.

A szemgyuladások gyógyítására, általában e három föltétel kívántatik. 1) Az okok elmellözése. 2) A gyuladás legyőzésére kívántató alkalmas gyógyszerek. 3) A lábadozás (reconvalescentia) időszakában követendő helyes ápolás.

*) Könyvem e részének: „a szembetegségeket illető munkámnak“ fordítását magamnak fenntartom. A.

Az eltávolítható okok közé tartoznak a szembe hullott idegen testek. A szembe hullott főveny és por, vízzel, tejjel mosatik ki; a tört bors, paprika, dohány hasonló módon távolítatnak el; a só, czukor semmi segélyt sem kívánnak elmellőzésökre, miután a beálló könnyár által felolvasztatván, a könnyekkel együtt kiküszöböltetnek. Egyéb idegen testek pedig p. o. méh- vagy darázs-fulánkok, faszálkák, ércdarabcskák, üvegtöredékek eltávolítása sat. kellő ügyesség és figyelemmel szemorvos által vitessék véghez.

A gyuladás legyőzésére vezető legezélszerűbb gyógymód szerint: *aconit* használandó, érvágás, nadályozás, vagy bármiképe dicsért külszerek alkalmazása nélkül; *aconit* után oly szert választván, mely a jelenlevő gyuladásnak megfelel. Azonban a hom. orvos minden igyekezete siker nélkül maradand, ha czélirányos életrend által nem támogatatik. Ide tartoznak: a szoros diacta (miről a „tartalomban“ keresendő lapon értekezem általában), — tiszta, mérsékelt meleg lég, igen kevés vagy épen semmi testmozgás, a szemek legnagyobb nyugalma (a talán egészséges másik szem gyakorlása is tiltassék meg), a lelki nyugalom, a szemeknek legkisebb kelfemetlenséget sem okozó világosság. — Átesvén a gyuladás első időszakán, annak második időszakában (az ekkor használandó gyógyszerek mellett) már táplálóbb de nem izgató életrend rendeltessék; a szem tartósb gyakorlata még meg ne engedtessek, de a világosságot már nem szükséges annyira korlátolni. El nem oszolván a gyuladás, genyedés esetében tiszta langyos vízbe mártott vászonrongyocskával tisztogassuk a szemeket: az elkerülhetlen mütét vagy egyéb külső gyógykezelés után se használjunk külszereket, melyek gyógyszereink hatását csak gátolhatnák.

Elenyészvén a szemgyuladás minden körjelé, a szem érzékenysége még fenmarad bizonyos időig; a szem egészsége még nem tökéletes. Azért a lábada s (reconvalescentia) időszakában minden módon kerülendők azon okok, melyek a még érzékeny szemet izgatván, recidivára adhatnának alkalmat. Ilyenek: a nagyobb világosság; a szemek erőltetése kivált gyertyavilág mellett; nagyobb testmozgás (azonban csendes tiszta időben a sétálás kellemesen frissíti fel a

szemeket különösen árnyékos kertekben). Ártanak továbbá: az elme-eröltetés; a szenvedélyek, fűszeres és egyéb tilos eledelek, szeszes italok, szeles időben való kirándulás. — Ezeknek előbocsátásával, most már az **erőszeti** szembetegségek tárgyalásához fogok.

I. ERŐSZETI SZEMBETEGSÉGEK.

A) Gyulasztó szemgyuladások.

A gyulasztó szemgyuladás mindenkor és mindenütt gyulasztó symptómákkal lép fel és szerencsés eloszlatására hathatósan működnek gyógyszereink. De csak ritkán oly nagy ezen betegség kiterjedése, hogy az egész szemtekét és ahoz tartozó minden részt egyszerre támadná meg: az egyes részek gyuladása pedig különböző symptómákkal jár; azért leírom itt röviden először az egyes szemrészek különféle gyuladását és ennek különböző symptómáit, — azután elősorolandom a gyógyszereket, melyekből nem lesz nehéz oly szert választani, mely a jelenlevő gyuladás symptómáival és oda tartozó egyéb körülményeivel leginkább megegyez. E célra szolgáland azon fölül mindaz, mit „a gyuladásokról és azok kiméneteleiről általában“ irtam. Nézzük csak e munkám „tartalmát“ és itt feltalálандjuk az e tárgyra vonatkozó lapot.

Ha valahol, szemgyuladásokban különösen sürgetve ajánlom a szenvedőknek, hogy még kezdetben azonnal használjanak gyógyszereket; mert különben a legokoszerübb orvos sem hárihatja el sokszor a legszomorubb következményeket. Ezen utóbajok lehetőlegyözésére részint azonnal a gyuladások leírásánál, részint azon helyen, hova azok a szembetegségek itteni felosztása szerint tartoznak, ajánlok ugyan szintén czélszerü szereket, melyek nagyobb valószínűséggel működnek, mint bármiféle más orvosságok; de már ily esetekben többnyire kétes a jóslat (prognosis), — azért ismételve ajánlom a gyógyszerek használatát azonnal a kezdő gyuladásokban.

A gyulasztó szemgyuladás előforduló alakjai ezek: szemhéj-, szemárpa-, szemzug-, könymirigy-, szem-, köt-

hártya-, szivárvány-, szaru-, tok-, érhártya-, ideghártya-, idegrecze-gyulladás.

Gyulasztó szemhéj-gyulladás (Blepharitis phlegmonosa). E gyulladás a szemhéjak egész területén elterjed. Vörösséggel és daganattal kezdődik, melyek lassankint az egész szemhéjat elfoglalják. A vörösség nagy és világos, a daganat pedig érzékeny, kemény, és oly nagy, hogy a szemhéj minden mozgását akadályozza. A szenvedő rész annyira meleg, hogy a melegséget nemcsak a beteg, hanem az orvos tapintó ujjá is érezheti. A szemhéjat kegyetlen szűrő és égető fájdalom lepi meg, mely a szemhéj legkisebb mozdulatára, vagy kivált tapintásra növekszik. A nyák (Meibomnyák) és könnyek eleinte nagyobb mérvben választatnak el, de rövid idő múlva egészen elnyomatnak; innét van, hogy a betegség lefolyása alatt az orr-üregben, a megtámadt részen kellemetlen szárazságot érez a beteg és e körülmény gyakran tüszűmentesekre válik alkalmat. E kórjelekhez gyulasztó láz is csatlakozik. — Ha a gyulladás eloszlik (mint gyógyszerünk segítségével közönségesen szok történni), akkor lassankint annak minden elősorolt symptomája is elenyészik; de ha genyedésbe megyen át, akkor ez lököfájással, a daganat nagyobbodásával, a vörösség nagyobb tömöttségével, gyakran visszatérő borzadással nyilatkozik; a daganat egy része csúcsos lesz, annak teteje megsárgul és tapintás által érezhető benne a hullámozás.

Az ekként képződött tályog (Abscess) önkényt vagy műtétel által megnyilván, a geny kifoly és a genyedés még néhány napig eltart, végre ügyes ápolás mellett a fekély beheged. De ha a genyedés rendellenes, ekkor a pillaporcok megemésztéséből: beszegély (entropium), — a külbőr veszte miatt: kiszegély (ectropium), és nyulszem (lagophthalmus), — a könypontok és könyesatornák összenövése miatt: gyógyíthatlan könyhullás, mint utóbajok származhatnak. Az üszök által is különféle szemhibák hozatnak elő, ámbár e gyulladás csak ritka esetekben megyen át üszökbe (Brand), a midőn a fájdalmak rögtön elmúlnak, a szenvedő szemhéj némely részein feketés kék szín mutatkozik. — Okai e gyulladásnak a meghűlés vagy külsértés.

A gyógyítást illetőleg, mindenekelőtt a méh- vagy darázs-fulánk fogócskával mellőztessék el, — a sértő esz-
közök vagy ezek részei illendő módon távolítassanak el,
midőn ilyenén külsértés következtében fejlődött a gyulladás.
Ez megtörténnén, adjunk azonnal *aconitot*, ezután pedig *ar-
nicát*, méh-csipés után: *apist.* — Ha pedig meghűlés okozá
e gyuladást, ekkor is adjunk azonnal:

Aconitumot. Három golyót öt evőkanálnyi vízben felol-
vasztván, ebből eleinte minden órában egy kanállal, bő
izzadást tapasztalván, minden 2 órában. Elfogyasztván egő-
szén ezen orvosságot, adjunk:

Belladonnát, ha a szemhøj világos-vörös, dagadt; a
beteg kegyetlen szúró, égető fájdalmat érez, mely a szem-
høj legkisebb mozdulatára, vagy leginkább tapintásra
növekszik.

Hepar sulph. (száraz meleg borogatás mellett), midőn
lökő fájdalmat érez a beteg; a daganat csúcsos kezd lenni;
tapintás által érezhető benne a hullámzás (*fluctuatio*); ha a
tályog megnyilt és gény foly ki belőle.

Sulphur, vagy *silica*, ha a genyedés hosszabb időig
tartana. — *Arsenicum*, *secale*, *carbo an.* üszök ellen.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, gyuladásban
adjunk be minden órában 1 kanállal; genyedésben minden
2—3 órában.

A szemgyuladások gyógyítására megkívántató azon
föltételeket, melyekről 13. l. általában tettem említést,
pontosan tartsa meg a beteg.

Gyulasztó szemárpa. (*Hordeolum phlegmonos.*) A szem-
høj szélektől nem messze előforduló, többnyire egyik vagy
másik mirigyet (Meibom-mirigyet) megtámadó, kis gyula-
dós többnyire magányos kelést (kilist) képező gyulladás,
szemárpának mondatik. E baj a szemhøj kellemetlen feszülés
és viszketés érzetével kezdődik; a szemhøj megvörösül,
megdagad; a nyák (*phlegma*) nagyobb mennyiségben vá-
lasztatik el, innét a szemhøjek éjjelenként összeragadnak. A
szemárpa vagy eloszlik, vagy genyedésbe, nem ritkán
keményedésbe megy át. A genyedést növekedő vörösség,
nagyobbodó daganat, a szemhøjön némi nehézség érzelme,
végre a daganat csúcsán mutatkozó sárga pont által lehet

megismerni. A kifejlett tályogocska a szemhéj külső vagy belső színén megnyílik, a benne foglalt kevés geny kifoly, és nemsokára a kis fekély beheged. Megkeményedés alkalmával, a vörösség és a gyulladás többi jelei lassankint elenyészvén, a daganat és ennek keménysége megmarad. Itt a:

Bryonia heves természetű egyéneknél hasznos akkor, midőn e gyulladás kezdődik. Szintén hasznos a *digitalis*.

Pulsatilla hasonlóképp a gyulladás kezdetén, kivált szelideknél.

Hepar sulph. genyedésben használandó.

Staphysagria vagy *conium* könnyen visszatérő keményedésbe átmenő szemárpában (chalazion); görvélyes egyéneknél ugyanezen esetben hasznos a *calcareo*.

Thuja makacs keményedés ellen jótékony; a görvélyeseknél pedig ily esetben méginkább hathatós az *aurum*, *lycopodium*, *graphites*, *silica*; de csak pontos *dieta* mellett.

Eleinte a gyulladásban beadhatunk minden 2 órában 1 kanállal; genyedésben minden 2—3 órában; keményedésben minden 3—5 órában (3 golyót 10 evők. vízben olvasztván fel).

Gyulasztó könymirigy-gyulladás (Dacryoadenitis phlegm.).

E gyulladás leginkább a könymirigyet környező sejtszövetet (textus cellulosus) támadja meg, innét a könymirigybe ereszkedvén. A halánték-táj szűrő és nyomó fájásával kezdődik, mely folyton növekedvén, a szemtekére, homlokra és a nyakszirtre elterjed. Rövid idő alatt a felső szemhéjon leginkább a külső szemszöglet felé kemény, vörös dagana- tot láthatni. Maga a szem csak alig vörösül meg, de többnyire nem tűri a világosságot, a szemgödörből valamennyire kinyomatik, vagy legalább a belső szemszöglet felé tolatik. Azonfölül a szem mozgása nehéz és fájdalmas, kivált a külső szemszöglet felé és szemében kellemetlen szárazságot érez a beteg. Ezen körjelekhez járul, álmatlansággal, félrebeszéléssel, nagy nyugtalansággal jelentkező láz. E gyulladás okai lehetnek a köny-mirigy, vagy ehhez közellévő részek megsértése, a halánték-táj meghűtése, főleg hideg szelek alkalmával. Ha a gyulladás azonnal orvosoltatik, ekkor szerencsésen és elég hamar eloszlik; különben genyedésbe,

keményedésbe megyen át. Ha a genyedés rendellenes, ekkor fekélyek támadnak, melyek néha nehezen hegednek be, és sokszor csontszuval (caries) szövetkezővén, igen hosszadalmas gyógyítást kívánnak. Begyógyulván a fekély, gyakran könyvsipoly marad vissza — Itt azonnal:

Aconit adandó (5 golyót 5 evők. vízben felolvasztván, s minden órában 1 kanállal). Ezt mind bevevén, adjunk:

Coniumot, mely e gyuladásban specificus gyógygyerővel bír.

Belladonnát meghülés után támadt gyuladásban. Ha erre sem nem izzad, sem nem javul a beteg, ekkor *bryonia*, ezután, ha szükséges lenne, *silica* választandó.

Az *arnica* a könymirigy, vagy az ehez közellevő részek sértése után hasznos, azonnal *aconit* után adandó. Ha erre nem javulna a beteg észrevehetőleg, ekkor *calcarea* veendő.

Genyedésben a *hepar* vagy *silica* adandók. Ha pedig könyvsipoly (Thränenfistel) maradna vissza: ismét a *silica*, *lachesis*, vagy *calcarea*, melyek csont-szu esetében is jótékonyan működnek.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; bő izzadást és ezzel járó javulást tapasztalván, minden 2—3 órában.

A gyógyítási föltételek, melyekről 13. l. általában tettem említést, minden tekintetben megtartandók.

Gyulasztó zug-gyuladás (*Encanthis phlegm.*). E gyuladás a könyhúcsát és az alatta levő félhold-hártyát támadja meg, és ezen részek vörösségével, daganatával kezdődik. A vörösség a belső szemszögletben a szemteke köthártyájára és a szemhéjakra is elterjed. A húcsa daganata néha annyira nő, hogy a könyvek felszivódását is gátolja. A beteg részt hasogató fájás fogja el, mely tapintásra növekedvén, gyakran szikralátást okoz.

A zug-gyuladás néhány nap alatt vagy eloszlik, vagy genyedésbe megy át. Ezen utóbbi esetben a belső szemszögletben éjjelenként megkeményedett nyák-rétegek képződnek; a hasogató fájás enyhül, a daganat és vörösség növekszik, a könyhúcsa és a félhold-hártya közt egy sárgás pont mutatkozik, a tályog nem sokára magától felfakad és ha a genyedés jó indulatu, az egészség visszatér;

ha tulságos, a könnyűcsát nagyobbbrészt vagy egészen megemésztí; ha pedig rossz indulatu, ekkor a belső szemszögletben taplós kinövés támad.

A gyógyítást illetőleg: ha a szembe esett idegen test okozá a gyuladást, akkor mindenek előtt ez távolíttassék el, szorgalmasan vizsgálván meg szemüveg segedelmével a szemet, mert az eféle idegen testek igen kicsinyek szoknak lenni. Ez megtörténvén, — ha a gyuladás nagy, adjunk eleinte mindjárt *aconitumot*, minden órában, egymásután ötször. Azután pedig:

Calcareat, ha a szembe esett idegen test okozá a gyuladást. Ha pedig a gyuladás már genyedésbe kezd menni; azaz, ha a daganat és vörösség növekszik és azon már sárgás pont mutatkozik: *sulphur-t*.

A *bellad.* vagy ha erre nem izzadna a beteg, az *euphrasia*, vagy *berberis aconit* után akkor választandók, midőn meghülés után támadván e gyuladás, bő könnyezéssel, szemszikkázással lép fel.

Hepar sulph. ez után, ha elegendő nem lenne, a *silica* jó indulatu genyedésben alkalmazandók; rossz indulatu genyedésben is használhatók e gyógyszerek, ez esetben azonban a *mercur*, *calcareo*, *graphites* szintén jótékonyan működnek.

A *bellad.*, *calcareo*, *mercur*, *sepia*, *lycopodium*, *arsen.* *antimon.*, *carbo*, *clematis*, *lachesis*, *silica*, *thuja*, *staphys.* *graphit*, *sabina*, *petrol.*, *phosphor* taplós kinövés elleni orvosságok. Kül-erőszak következtében támadt taplós kinövés ellen pedig a *conium*, *sulphur* az előbb említett szerek előtt adandók.

Gyuladásban minden órában, genyedésben, taplós kinövésben minden 2—3 órában adjunk be. A gyógyszerek készítését tudjuk.

Az elkerülhetlenül szükséges gyógyítási föltételek, melyekről 13. l. általában tesztek említést, pontosan megtartandók.

Gyulasztó szem-gyuladás (Ophthalmitis phlegm.). Ha a szem minden részét ugyanegy időben támadja meg a gyuladás, a szemnek ezen állapotát gyul. szemgyuladásnak nevezzük. Ezen igen súlyos nyavalya iszonyu szúrós és nyomó

fájással kezdődik, mely mindinkább növekedvén az egész fejre terjed. A tülk- és köt-hártyát hirtelen növekedő vörösség lepi meg. A fekete és barna szivárvány-hártya vöröses, a kék és szürke zöldes színt ölt magára. A láta mindegyre szűkül, míg végre egészen be nem záródik. A látás már a nyavalya kezdetén csökken, később igen hamar egészen elenyészik; a világosságot nem tűrheti a beteg és villám-érzelme által gyötörtetik. Később a szaru-hártya homályba borul, a tülk-köthártya a szaru-hártya körül tetemesen felduzzad és igen vörös, kemény, igen érzékeny daganatot képez. Végre a szem területe annyira megnő, hogy a szemgödörben többé meg nem férvén, abból mint egy húsos gyurma kidudorodik, az alsó szemhéj kifordul, a felső pedig meggyulad. Esymptómákat mindenkor erős láz kíséri, melyekhez néha az agy-gyuladás kórjelei is járulnak.

Ha e gyuladás kifejlése alkalmas szerek által azonnal nem gátoltatik, ritkán oszlik el, hanem itt-ott üszökbe (gangraena), legtöbbször genyedésbe megyen át. Az üszköt a fájdalmak rögtön lecsillapodása, vagy eltűnése, a daganat némely részein mutatkozó petyhiúdság és sötétkék szín által lehet megismerni. A genyedés beállásakor: a beteg ismét borzadást, nyugtalanúságot és kégyetlen hasogató fájdalmat érez; a vörösség és daganat nagyobbodnak, nem sokára a szaru-hártya megsárgul és geny-örvényynyé változik. A dagadt köt-hártyán is több sárgás pontok, mint mindannyi tályog csúcsai mutatkoznak. Végre a legkeservesb fájás közt a szemteke megpukkan, a szemből nem csak nagy mennyiségű geny özőnlik ki, de egyszersmind a jég-lencse és az üveg-test legnagyobb része kiüszanlik (prolapsus). Ha a beteg különben erős, egészséges testalkatu, ekkor a jó indulatu genyedés, a szemteke nagyobb és kisebb részét megemésztvén, megszűnik; de ha rosz indulatu, ekkor az organismus erejét kimerítvén, az egész szemtekét elpusztítja.

Hajlandók e betegségre az izmos, vérmes, tápláló eledelekkel, szeszes italokkal élő, szemeket sokat gyakorló egyének. Előidéztetik leginkább szerfeletti világosság behatása által, kivált ha fehér vagy vörös tárgyakról verődik vissza a fény, vagy ha maga a fény játszik hasonló színeket. Ide járul még a küllerőszak és ez esetben igen gyászos

a prognosis; mert a szemrészeknek szaggatása, törődése, összezuzatása miatt épen nem lehet számot tartani a szemgyulladás eloszlatására. Más okból származott szemgyulladás ellen azonnal használván czélszerű szereket, a gyuladás többször eloszlik; de e szerencsés esetben is fennmarad a gyenge látás, mely ugyan némelykor elhárítható, de néha gyógyíthatlan. Ha a nyavalya kifejlése mindjárt eleinte nem gátoltatott, annak genyedésbe menetét semmikép sem lehet elhárítani és ennek többé kevesebbé gyászos, a genyedés indulatától függő következményeiről előbb szóltam.

Minden gyuladás alkalmával igen helyesen teszi a beteg, ha azonnal lefekszik; de ezen szem-gyuladásban igen szükséges, hogy mindjárt lefeküdjék; mert ekkép gyógyszerünk segedelmével nem sokára izzadásba jövend, mely után remélni lehet, mikép e gyuladás szerencsésen eloszlik. E célra szolgálandó az

Aconit, melyből 5 golyót 5 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal. Elfogyván ezen adag, adjunk:

Belladonnát, vagy ha erre nem javulna a beteg, *apis-t* az előbb említett mód szerint elkészítve, szintén minden órában javulást érezvén, a beteg minden 2 órában. Küllerőszak után *arnica-t*.

Bellad. *apis* után (ha ezek nem használnak), a *guaraea* igen megfelel az előbb elősorolt gyulasztó symptómáknak.

Mercur akkor adandó, midőn el nem osován a gyuladás (mi leginkább oly esetben történik, midőn gyógyszerünk azonnal nem használtattak), genyedés áll be.

Silica, ha a *mercurra* pár nap alatt javulást nem látnánk.

Az *arsenicum*, vagy *carbo veg.* vagy *secale*, midőn el nem osován a gyuladás, üszökbe megyen át.

Ezen utóbbi két esetben, úgy készítvén el a gyógyszereket, mint első alkalommal, minden 2—3 órában adjunk be 1 evőkanállal.

Ki e szerek által orvosolható illeten bajától szabadulni kíván, jól figyeljen azon föltételekre, melyekről 13. l. mint szükséges eszközökről szóltam.

Gyulasztó köt-gyuladás (Coniunctivitis phlegm.). E gyuladás fő széke a szemteke köthártyája, de az alatta fekvő tiilk- és szaru-hártya is részesülnek e gyuladásban. Midőn e gyuladás enyhébb, akkor a beteg csak csekély szűrő fájtást érez, könnyen eltüri a világosságot, a könnyek is csak csekély mennyiségben választatnak el. Pár nap alatt eloszlik a gyuladás, ritkán megyen át genyedésbe. Midőn hevesebb a gyuladás, akkor a köt-hártya és az alatta fekvő tiilk-hártya is vörösebb; a köt-hártya kemény, érzékeny és igen vörös daganattá emelkedik, a szaru-hártyát mintegy körül-sánczolván; a szűrő fájdalom sokkal nagyobb; az elnyomott köny elválasztás miatt a beteg nagy alkalmatlanságot érez, iszonyodik egyszersmind a fénytől; rokonszenvileg megdagadnak a szemhéjak; mindezekhez még láz is csatlakozik. E hevesebb gyuladás ritkán végződik eloszlással, hanem többnyire genyedésbe vagy kiizzadásba (exsudatio) megyen által. A visszatérő borzadás, lökö fájdalom, a szaru-hártyának nagyobb homálya jelei a genyedésnek. Nem sokára vagy az egész szaru-hártya genyed, és ekkor szaru-sorv, vagy teljes szaru-csap következtében vakság hozatik elő, — vagy annak csak némely részei genyednek, ekkor ha a szaruhártyát nem lyukadt, néha heggye és foltos homály marad vissza; a köthártyán is apró tályogok képződnek, melyek önként felfakadnak. Ha a köt-gyuladás kiizzadással végződik, akkor a láz és a többi körjelek enyhülnek, de a tiilk-köthártyát némi fehér, szivós, bőrforma hártya vonja be és míg csak a gyuladás tökéletesen el nem enyészett, sokszor több hasonló hártyák képződnek.

Az *aconit* minden órában azonnal használandó. Ez után a:

Belladonna; vagy ha erre bő izzadást és nem sokára kevés javulást nem érez a beteg, — *arsenicum* adandó: minden órában.

Arnica külsértések, *calcarea* a szembe hullott idegen testek okozta gyuladásban *aconit* után adandók.

Hepar sulph. vagy *silica* genyedésben,

Mercur vagy *sulphur* kiizzadás esetében használandók. — E kimeneteleit a gyuladásnak elkerülendő, ismét és ismét ajánlom, hogy azonnal feküdjék le a beteg, orvos-

ságot azonnal használjon, melynek ereje által többnyire szerencsésen eloszlik a gyuladás.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, gyuladásban minden órában; javulást látván, minden 2 órában, — genyedésben, kiizzadásban minden 2—3 órában adjunk belőle 1 kanállal.

Hogy e gyógyszerek csak a 13. l. közölt bizonyos föltételek alatt működhetnek, tán már fölösleges is annyiszor mindenütt ismételnem.

Gyulaszté szivárvány-gyuladás (Iritis phlegm.). Nem csak a szivárvány-hártya, hanem a közelfekvő részek is részesülnek e gyuladásban. A szem belső részeit elfoglaló heves szűrő fájással kezdődik; e mellett a szivárvány-hártya mozgása gátolva van; elveszti természetes színét: a szürke és kék, zöld, a barna és feketés színü vöröses színt ölt magára; igen nagy a fényiszony; a láta szük; a köt- és tükhártya vörös; a látás mindjárt eleinte csökken, sőt e gyuladás legnagyobb fokán tökéletesen elenyészik. Ezen esetben a fényiszonyhoz szikra látás is járul, a láta szinte egészen bezáródik. Néha mind a szivárvány-hártya gyurmájában, mind a mellső szemcsarnokban kiömlött vért is tapasztalhatni.

E gyuladás vagy eloszlik, vagy genyedésbe és kiizzadásba megyen által. Genyedés alatt a szivárvány-hártya megsárgul, a láta és víznedv megzavarodik, és a mellső szemcsarnok fenekén csekély sárga nedv mutatkozik. A geny vagy a szivárvány-hártya mellső, néha hátsó, sőt mindakét felén tűnik elő, — vagy pedig a geny apróbb tályogokban gyülvén össze, ezek a láta közelében mint apró vöröses gombocskák tűnnek fel. Ha a geny fel nem szivatik, annak sűrűbb részei összetömődvén, a látát kitöltik, és ez által a látás elenyészik. — Kiizzadás esetében a víznedv és a láta zavarosak, az utóbbi szegletes is lesz. A kiizzadt nyirk (lympha) nagyobb mennyisége által nem csak a láta szenved változásokat, hanem a szivárvány-hártya is a jéglencsének mellső tokjával rendellenes összefüggésbe hozatik.

Okai lehetnek: a szemek erőltetése, nagyobb világosság, az aranyér, hószám felakadása, — küllerőszak, hályog-

műtétel alatt történt sérelem. — Súlyosb szivárvány-gyuladásban a víznedv kiürítése is czélhoz vezethet és e műtétel a betegnek nagy enyhülést hozhat: de hol nem épen szükséges, ezen műtételt mellőzni tanácsosb már azért is, mivel a gyuladt szem uj sebesítése könnyen igen káros lehet.

Küilerőszak, hályog-műtét, szemerőtetés után azonnal az: *aconit*, ez után az *arnica* használandók.

Különben e gyuladásban specificus erővel bírnak: *aconit* után:

Clematis; melyre ha nem javul bizonyos idő alatt a beteg:

Mercurius corrosiv., vagy *arsenic* legyőzendik e bajt.

Aranyér, hős szám elmaradása következtében fejlődött ily gyuladás ellen használjuk az e tekintetben illő gyógyszereket.

Hogy genyedésben a *hepar* vagy *silica*, — nyirk-kizadásban a *mercur*, *sulphur* hasznosak, tudjuk.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden órában egy kanállal, javulást látván minden 2 — 3 órában.

A szerencsés gyógyításra vezető föltételeket 13. l. találandja a t. olvasó.

Gyulasztó szaru-loh (Keratitis phlegm.). E gyuladás többnyire a szaru-hártya hátulso részén jelenik meg; innét gyakran a szivárvány-hártyára terjed. Nyomó fájással kezdődik, mely a szemet és a szemív fölötti tájat ostromolja és éjjel dühöng leginkább. Azonfölül kellemetlen feszülés- és teliség-érzetről panaszkodik a beteg; a szaruhártya meghomályosul; a víznedv többnyire zavaros; a köt- és túlkhártyát halavány, csak a szivárvány-hártya körül tömöttebb vörösség borítja el; a szenvedő szem könnyez, nem tűri a fényt; a látás csökken. Midőn a gyuladás messzebb terjed, ekkor a szivárvány-hártya nem mozog és néha vörös foltok-, vagy csíkokkal van ellátva; a mellső csarnokban sokszor vér tapasztaltatik; a látá megszükül és szegletes; a látás tetemesen csökken.

Többnyire szemsértések által hozatik elő, melyek a hályog-műtétel némely eseteiben ejtetnek, de meghülés után is támadhat ezen hosszabb lefolyásu gyuladás, mely

kezdetben szerencsésen gyógyítható, de később vagy szaruhomályt okoz, vagy a látába kiizzadó nyirkot hoz elő; mindakét esetben a látás akadályozva van. Itt az:

Aconit, arnica sértés után használandók. Különben *aconit* után, meghülestől támadt szaru-gyuladásban az:

Euphrasia; vagy ha erre nem javulna a beteg, a *spiegelia* hasznosak.

Mercur, sulphur nyirk-kiizzadásban használandók.

A gyógyszerek az előbb említett mód szerint veendőek; melyeknek ha nem enged a gyuladás és hihetőleg a betegség lefolyása alatt nagyobb mennyiségben elválasztott víznedv szolgál annak okául, — ezen nedvet ki lehet üríteni.

A gyógyításra szükséges föltételekről 13. l. tettem említést általában.

Gyulasztó tok-lob (*Capsulitis phlegm.*). E gyuladás főszéke a lencse-tok; lefolyását alig lehet észrevenni; miután a gyuladás területe is igen kicsiny. A beteg ködös, zavaros látásról panaszkodik, mely fényiszonnyal, a szemteke közepe táján észkelő teltség, nyomás érzetével van összekötve. Domboru üveg-segedelmével a láta mögött apró vérrel telt edényeket lehet látni, melyek a jéglenese tokjában mintegy reczét kepeznek, sőt néha a lencsébe is benyomulnak. E hosszadalmas gyuladás ritkán oszlik el, hanem genyedésbe, keményedésbe szok átmenni.

A jóslat e betegségben szomorú; mert ámbár e gyuladás többször fordul elő, de mivel annak lefolyása többnyire észre nem vehető, közönségesen elhanyagoltatván, hályogot hoz elő. Ha azonnal észlelhető a gyuladás, ekkor az:

Aconit szerencsésen működendik és elhárítandja a fejlődő hályogot. Szokás szerint minden órában veendő. Ez után az:

Arnica, midőn sértés következtében támadt e gyuladás. Különben *aconit* után:

Cannabis, vagy ha erre néhány nap alatt nem javulna a beteg, ekkor a *phosphor*. Minden 2 órában veendőek.

Keményedés, genyedésben pedig: *sulphur, silica*; — *conium*, ha ütés után támadt e baj és keményedésbe ment át.

A *cannabis*, *phosphor*, a már fejlődő hályog ellen is hasznosak; egyébiránt ez esetben ezen két orvosságon kívül vannak még más gyógyszerek is, melyeket „a hályognál“ elősorolandók: úgy veendő, mint ott olvashatjuk.

Gyulasztó érhártya-gyuladás (Choroitis phlegm.). Részint hosszú és makacs lefolyása miatt, részint mivel különös hajlammal jár e gyuladás a fekete hályog (amaurosis) előhozására, mindenkor szomorú kimenetellel fenyeget. A szem hasogató fájásával kezdődik, melyben a halánték és a szemiv fölötti táj is részesül és a mely leginkább éjjelenként dülhöng. A tülk- és köt-hártya vörös; a szivárvány-hártya nem mozog; a fény eltűrhetlen; a látá ki van tágulva; a látás tompa. Előhoztatik e gyuladás az érhártya tetemesb sérülése által. Itt az orvosságok hosszabb időig használandók.

Aconit után az *arnica*, ez után az *euphrasia*, ha pedig ennek több napi használata után nem javulna a beteg, a *calcareea* ajánlhatók.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2 órában adjunk be 1 kanállal; az *aconit*-ből minden órában.

A gyógyításra szükséges 43. l. átalában elősorolt föltételeket pontosan tartsa meg a beteg.

Gyulasztó üveg hártya-gyuladás (Hyalitis phlegm.). Hosszas lefolyása miatt is alkalmatlan ezen nyavalya, de e mellett veszedelmes, mert ritkán oszlik el, hanem többnyire kiizzadásba megy át, mely által szemviz-kór hozatik elő, vagy keményedéssel végződik, mely aztán üveg-hályogot (glaukom) okoz. Symptómái: a szem és közellévő részek enyhe, félbenhagyó, hasogató fájdalma, a szivárvány-hártya mozgatlansága, fényiszony, a látának kitágulása, és füst-höz hasonló homálya, a látás csökkenése, a szem duzzadása, a köt-hártya némely edényeinek telisége. Meghülés, külső sérelem után támad.

Az *aconit* mindenkor jótékonyan hat a gyuladás kezdetén, melyből minden órában néhányszor bevevén, ez után helyén leend az: *arnica* sértés után.

Phosphor meghülés után. Ha több nap alatt épen semmi javulást sem okozna, ekkor e helyett adjunk:

Mercurt, ha már kiizzadásba megyen át a gyuladás.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 evőkanállal.

A gyógyításra szükséges 13. l. átalában ajánlott föltételek szorosán követendők.

Gyulasztó idegreceze-gyuladás (Retinitis phlegm.). Ennek kórjelei: kegyetlen fájdalom a szem fenekén, mely a fej azon részére is elterjed, hol a fájdalom széke: bő könnyár; fény-izony; szikra- és villám-látás; a szivárvány-hártya mozgatlansága; szűk láta; heves láz. E gyuladás, mely kivált elnyomott habitualis kiirítések által hozatik elő, vagy nagy fény által, ritkán szok eloszlani és ha el is oszlik, sokszor fekete hályogot, bénulatot hagy maga után. Sokkal gyakrabban keményedésbe, kiizzadásba megy át, az idegrecezen különféle organicus változásokat hozván elő, melyek gyógyíthatlan vakságot okoznak. Az eddig mondottakból is tudjuk, hogy itt is tudvalevő bizonyos föltételek alatt eszközölhető a gyógyítás és hogy azonnal *aconit* adandó. Ez után:

Belladonna, ha pedig ez nem hozna javulást: *mercur* vagy *spigelia* választandók.

Keményedés ellen főleg *silica* nyirk-kiizzadásban a *sulphur*, *mercur* ismeretesek.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—2 órában egy kanállal.

Különnemü szemgyuladások.

Ide tartoznak a hurutos, orbánczos, esúzos, köszvényes, kúteges és senyves (görvélyes, bujasenyves, rühes, súlyös) szemgyuladások.

A **hurutos szemgyuladás** (Ophthalmia catarrhosa) azon részeket támadja meg, melyek nyák-elválasztásra vannak rendelve; ilyenek a szemhéjban létező mirigyek (Meibom-mirigyek) és a köthártya. Innét első esetben az illetén gyuladás szemhéj-mirigy-gyuladásnak, — a hurutos köthártyagyuladás pedig a megletteknél, egyptomi szemgyuladásnak, a kisdedeknél, ujszülottek szemgyuladásának neveztetik.

Szemhéj-mirigy-gyuladás (Blepharitis catarrhosa). E gyuladás a szemhéj-szél kellemetlen visketésével, vörössé-

gével, dagadásával kezdődik. A daganat és vörösség a szemhéj külső színén annak szélein túl nem terjed, de belső felületén a szemhéj köt-hártyája is megdagad, megvörösül és ezért, a szemhéjak mozgása alatt feszülést, nehézséget érez a szenvedő. Mind a mirigyekben, mind a köt-hártyában a takony-elválasztás elnyomatik, e helyett rokonszenvesen a könnyek nagyobb mennyiségben választatnak el és csipős minőségöknél fogva a szemben égetést, az arczon pedig ezen kívül kipörsögést is okoznak. Nem sokára azonban a könnyek kiválasztása felakad és a szemben oly érzés támad, mintha abba főveny hullott volna. Enyhülvén a gyuladás, a szemhéjak viszketésének megszűnése mellett, a nyák-elválasztás geny-alakban ismét visszatér és pedig nagyobb mennyiségben, mint egészséges állapotban; vékony hártya gyanánt huzza be a szaru-hártyát, a midőn a szem nyitva van; éjjel megkeményedvén és a szemszőrökre ragadván, a szemhéjakat összeragasztja; néha a szemhéj-széleken pörsenések támadnak, melyek felakadván, a szemhéj-széleken fekélyedést okoznak. Ezen felevödött helyek fájdalmasak, azért ily esetben a beteg összehúzza, vagy tartja szemhéjait és ha e fekélyedés és genyedés tovább tart, igen gyakran a szem e részei megrontatnak, sőt néha a pillaporczok megemésztetnek.

Őszkor és tavaszkor leggyakoribb e betegség, mert ilyenkor legtöbb viszontagságnak van kitéve a lég és ennek behatása által támad e gyuladás, mely gyakran náthával, hurutos lázzal van összekötve. A baj kezdetén kedvező a jóslat; elhanyagoltatván a gyuladás, különféle utóbajokra ad alkalmat.

Itt mindenek előtt arról gondoskodjunk, hogy a beteg környezető lég tiszta és egyaránt meleg legyen. A gyógyításra elkerülhetlenül szükséges föltételeket 13. l. irtam le.

Az *aconit* azonnal veendő (5 golyót 5 evök. vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal). Ezt elfogyasztván:

Chamomilla vagy *digitalis*, ha nem nagyon könyeznek a szemek; az utóbbi, ha a könnyek csipősek.

Bellad. vagy *apis*, ha a szemhéj belső felületén a köt-hártya is megvörösül, megdagad; a szemhéj mozgása alatt

feszülést érez a beteg; feje felé tolul a vér; szemeiben szárazságot érez. Kivált „Grippe“ ualgása alatt.

Nux v. kivált ha náthával van összekötve e gyulladás. *Apis* vagy *pulsatilla* genyes nyák elválasztásában.

Euphrasia, ha a nyavalyának további lefolyása alatt a nagyobb mérvben elválasztott könnyek csipősek, a szemben égetést okoznak, az arcz külbőrét pedig feleszik; ha a szemszéleken fekélyedés támad; ez utóbbi esetben, ha ezen szer nem használna, a *sulphur* kielégítőleg működendik.

Arsenic, ha már e fekélyedés és genyedés tovább tart, és már a pilla-porezok megemésztésétől lehet tartani. Szintén makacs eféle gyulladásban (mint néha „Grippe“ ualgása alatt történik) ha heves, égető fájdalmak mellett a köthártya is részesült e gyulladásban.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, adjunk be a beteg körülményei szerint minden 1—3 órában 1 kanállal.

Egyiptomi szemgyulladás (Ophthalmia aegyptiaca). E nyavalyának első fokában csak a szemhéjak köt-hártyája, másodikban a tülk-hártya, — harmadikban a szaru-hártya van megtámadva. Oly érzéssel kezdődik, mintha főveny esett volna a szembe, a szemhéjak köt-hártyája megvörösül, megdagad, a tülk-hártya is megdagad, vérrrel telt edényei duzzadtak; a szaru-hártya üveghez hasonló fényességet mutat. A köt-hártyán némi savós nedv elválasztása mutatkozik, bő könny-ár, nagy fényiszony mellett. Kedvező körülményekben a gyulladás ezen fokán néha e nyavalya eloszlik; de ha tovább halad, akkor az említett kórjelek súlyosbulnak; a szemhéj köt-hártyája tetemesen megdagad és vörös bársonyhoz hasonló; a szemhéjak mozgása meggátoltatik, külső fölületök dagadt, kékes; a tülk-hártya is tömöttebb vörösséget öltvén, a szaruhártya körül dagadozni kezd, kegyetlen, főleg éjjel dühöngő fájdalmak kíséretében. Az elválasztott savós nedv közt fehéres pelyhek mutatkoznak; később e nedv sűrűbb, fehérebb, takonyhoz hasonló alakot ölt. A nyavalyának további kifejlése alatt láz-kórjelek észlelhetők. A szemhéjak köthártyája keményebb és bibireses daganatot képez; a tülk-hártya tetemesen megdagad és a szaru-hártyát sáncz gyanánt veszi körül. A kegyetlen fájdalom a fejre is elterjed, elüzi az álmot. A kifolyó takony

sárga színt ölt és valóságos genyhez hasonló. A szaru-hártya eleinte elhomályosodik, azután megfehéredik és vagy egészen genyörvénynyé változik, vagy csak részletes genyedésbe megyen át. Egy idő múlva az életműves részeket többé kevesbbé megemésztő genyedés megszűnik; visszatér az előbbi savós nedv elválasztása és sokáig tartó fényviszony. A gyuladásnak minden symptómája eltűnván, különféle hibák maradnak vissza

E nyavalya többnyire hat, sőt több hétig eltart. Vérmeseknél a gyuladás hevesebb és néha az agyra is elterjed. Általánosán szomorú itt a jóslat; mert el nem oszolván e gyuladás, a bekövetkező genyedés által könnyen megemésztí a szemeket, a látást is elpusztítja. Leginkább a jobb szemem kezdődik, innét a balra terjed. E gyuladásnak enyhébb lefolyása alatt is többnyire a szemhéj köt-hártyájának daganata, vörössége, sőt néha szemcsés (granulös) kinövése, vagy tetemes bujálkodása szok visszamaradni. A szaru-hártya genyedéséből mindig tetemes utóbajok származnak. De azért meg ne ijedjünk; mert ha a beteg e baj előtt jó egészséggel bírt, a járvány genyusa jó indulatu, az orvoslás jókor és célirányosan intéztetett, méltán remélhetünk szerencsés kimenetelt. Ezen veszélyteljes és gyakran járványos betegségben nem csak a betegek gyógyítására ügyeljük, hanem az egészségesek megővéséről is gondoskodjunk, figyelmeztetvén a beteg körül létező egyéneket, hogy kerüljék különösen a meghülésre szolgáló alkalmat, kivált a lég-melegségi fokának hirtelen változtatását; szeszes italokkal ne éljenek, mindenek fölött pedig a legnagyobb tisztaságra gondosan ügyeljenek. E nyavalyának uralgása alatt az egészségeseket válaszsuk el nem csak a betegektől, hanem azoktól is, kik a ragályról gyanusak, hogy a nyavalya ragály által tovább ne terjedhessen, legalább huszonnégy napig

Aconit után, azonnal:

Apis adandó és szerencsés esetben ez egyedül legyőzendi a bajt. Ha az *apis* több nap alatt nem használna, ekkor az *euphrasia*, vagy *mercur* adandók. Szemcsés kinövésben is használhatjuk e három szert, de ha meg nem felelnének várakozásunknak, ekkor az *arsenic* választandó, vagy *rhus*, *cannabis*, *belladonna*.

A *Thuja*, *staphysagria* tetemesb bujálkodás ellen hasznosak. Makacs esetekben a szemcsés kinövéés vagy tetemes bujálkodás ellen külsőleg használhatjuk a *pokolkövet*, vagy e helyett a *sabina essentiáját*, úgy, a mint „a szemhéjrög-nél“ emlitem.

A *calcarea*, *sulphur* genyedésben adandók. A gyuladás egyéb következményei ellen szolgálendő szereket ott keressük, hová e bajok tartoznak.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, minden 2 órában adjunk be 1 kanállal, javulás esetében minden 3–5 órában.

Minden gyógyítás csak bizonyos föltételek alatt sikerülhetvén, az itt leírt gyuladás legyőzésére szolgáló föltételeket 13. l. irtam le átalában.

Az újszülöttek szemgyuladása (Ophthalmia neonatorum) az egyiptomi szemgyuladással ugyanegy nyavalya; symptómái a csecsemő test nagyobb gyöngédsége által csak módosítva vannak. Azért valamint a jóslat, úgy a gyógyítás is, az egyiptomi szemgyuladásával egészen megegyez.

Angol hom. folyóiratok a diluált *argentum nitricumot* (dil. 6-a) ajánlják belsőleg és ugyane szerből egy szemert (gran) egy latnyi destillált vízben felolvasztva, melyből egyiket cseppet kell naponként kétszer csepegtetni a szembe.

Orbánczos szemgyuladás (Ophthalmia erysipelacea). A szemet környező részek közül a külbőr lepetik meg eféle gyuladás által, magán a szemén pedig a külső hártya, azaz a köthártya. Háromféle alakban fordul elő: mint szemhéjlob, mely a szemhéjakat, — mint zugbőrlob, mely a könnytömlőt fedő külbőrt, — mint kötlob, mely a szemteke hártyáját támadja meg.

Az orbánczos szemhéjlob azaz gyuladás (Blepharitis erysipelacea). Világos vörös és mintegy átlátszó daganattal veszi kezdetét, mely a szemhéj-széleken kezdődvén, innét tovább, sokszor az egész fél-arczra terjed. A vörösséggel azonnal feszülő, tapintásra növekedő fájás van összekötve; a szemhéjakat nem képes mozgatni a beteg; a nyák és könnyek elválasztása nagyobb. Az orbánczos szemhéjlob, ha el nem oszlik, mindenkor kiizzadásba megy át: a szem-

héjak külszinén t. i. enyvforma nyirk izzad ki, mely a lég hatása által kiszárad, azután a felbőrrel együtt korpa-alakban lehámlik. Ha pedig e nyirk-kiizzadás a felbőr alatt történik, akkor ez átlátszó hólyagokká emelkedik, melyek rövid idő múlva felfakadnak és ez esetben hólyagos orbáncznak neveztetik.

Kiváltkép meghűtés után támad e gyuladás; de a szemhéjak gyengébb sértései, különösen a méhek csipése által is előhozatik. Czelirányos gyógyítása által e baj könnyen gyógyul; genyedésbe, vagy üszökbe csak rosz orvoslás, vagy a beteget környező más ártalmas befolyások által megy át és ekkor több utóbajtól lehet tartani. Lehámlás időszakában, az új felbőr finomsága következtében, a szemhéj-vizenyre nagy a hajlam, kivált ha hideg, nedves időben nem vigyáz magára a beteg. — Száraz meleg párnácskák külső alkalmazása mellett ezen gyógyszerek hasznosak:

Aconit és *belladonna*, vagy *apıs* gyuladás időszakában; *arnica*, ha külsértések által támad.

Rhus hólyagos orbánczban.

Hepar sulph. midőn a gyuladás megszűnt, de a fájdalom még el nem enyészett, a hólyagok felfakadtak.

Graphites, vagy *sulphur* az egészen meg nem szűnt, és hátramaradt baj ellen használandó. — *Lycop.*, *china*, *helleb.*, *arsen.* szemhéj-vizeny, az utóbbi üszök esetében is.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden 1—3 órában, később 3—5 órában 1 kanállal.

Gyógyszereink sikere azon föltételektől függ, melyeknek teljesítésére 13. l. általában figyelmeztetem olvasóimat.

Orbánczos köt-gyuladás (Coniunctivitis erys.). A tülkköt-hártyának vörös és hólyagos daganatával jelentkezik. E hólyagok néha annyira megnőnek, hogy a szemhéjak résén is kiállanak. Itt a szűrő és feszítő fájdalom, a fényiszony, a könny-ár enyhébb mérvben jelennek meg; néha a köt- és tülk-hártya közé vér ömlik ki, minek következtében a köt-hártyán világos vörös foltok támadnak; a szemhéjak éjjelenként összeragadnak. Később a kiömlött vér felszívván, a vörösség lassankint oszlani kezd, a hólyagos daganat elenyészik. Lázat ritkán lehet tapasztalni.

E gyuladás meghűtés után támad; nem szok rosz ki-

menetekkel végződni; czélszerű orvoslás mellett eloszlik, ha azonnal orvosoltatott; de elhanyagoltatván, a szaruhártya genyedésétől és innét eredő következményektől méltán lehet tartani. Száraz meleg borogatás használata mellett ezek az orvosságok:

Aconit súlyosb gyuladás és lázas állapotban vérmes egyéneknek, — ezután *belladonna* vagy *apis* legtöbb esetben használanduak. Hólyagos daganat ellen a *rhus* szintén sajátlagos szer.

Hepar sulph. ha az elhanyagolt gyuladás genyedésbe megy át.

Graphites arsenic sat. az elhanyagolt betegség egyéb következményei ellen megkisértendők.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván eleinte minden 2 órában, később minden 3 — 5 órában adjunk be 1 kanállal.

A gyógyítás eszközlésére szükséges föltételek: a szoros diaeta, és a 13. l. kitűzött föltételek teljesítése.

Orbánczos zug-bőr-gyuladás (*Anchylops erysip.*). E gyuladás székhelye a könytömlő fölött és a nagyobbik szemszeglet körül létező külbőr, mely halavány vörös daganat által tűnik fel, a mely vörös daganat lassankint a szemhéjakra és a fél-arczra is elterjed, feszítő fájdalom mellett; a megtámadt félen az orr-üreghen szárazság érzelme támad. Enyhülvén a gyuladás, a nyák bővebben választatik el és innét a szemhéjak kivált éjjel beragadnak. Végre ha gyuladás csak kis mérvben volt jelen, a felbőr lehámlásával visszatér az egészség. Azonban a gyuladás nagyobb fokozatán a könytömlő is megtámadtatván, a fájdalom nagyobb, szúró, égető; az orbánczos daganaton, más kisebb, babforma daganat is mutatkozik, mely a tapintást nem szenved. Enyhülvén e gyuladás a Meibom-mirigyekben, a könhúscsában, de magában a könytömlőben is nagyobb mennyiségű nyák választatik el, mely a könytömlőből nyomás által kiüríthetik a könypontokon vagy az orrméneten át, és a mely többnyire hosszabb ideig fen szok maradni, és továbbig tart akkor, midőn a gyuladás el nem oszolván, genyedésbe megyen át. Ilyenkor a belső szemszegletben kis tályog képződik, mely felfakadván, vagy egyszerű kecskeszemnek, vagy könytömlő-sipolynak mondatik.

A belső szem-szöglet külbőrének megsértése, vagy meghűtés által támadt e gyuladás, mely czélirányos orvoslás mellett eloszlik, bőr-lehámlassal végződven. De ha fonákul orvosoltatott, akkor a köny-tömlő tak-árja (takonyárja) marad vissza, mely igen könnyen idült (chronicus) lesz és legmakacsabb azon esetben, midőn genyedés marad vissza. A genyedés még más gyógyíthatlan bajt is okozhat, és ez: a szüntelen könyhullatás.

Itt is főszerek az *aconit*, *apis*, és *bellad.*; — genyedésben *hepar s.*; — de ha a genyedés makacs, ekkor a *calcareia*, *silica* megkísértendők; valamint szüntelen könyhullatás, könytömlő-sipoly esetében is; ez utóbbi két esetben az említett gyógyszerekhez csatolandók az *ac. nitri*, *pulsatilla*.

A gyógyszerek úgy veendők, mint előbb említém.

A gyógyításra vonatkozó föltételek 13. l. olvasandók.

Csúzos (rheumaticus) köt-lob (Coniunctivitis rheumat.).

E gyuladás nagy fényiszonnyal és bő könyezéssel kezdődik. A tülk-hártya vörös színe átlátszik a vöröselő köt-hártyán; a szemet és a szemív feletti részt hasogató, kivált éjjel visszatérő fájdalom ostromolja. Enyhülvén a gyuladás a fájdalmak is lecsendesülnek, végre eloszolván a gyuladás eltűnnek a többi körjelekkel együtt; de ha a gyuladás el nem oszlott, a szaru-hártyán apró, savóval telt hólyagok képződnek, ezek felfakadván, fekélyekké válnak, melyek savós anyagot választanak el. Enyhülvén a betegség, e fekélyek behegednek, de a szaru-hártya mégis némely helyeken mintegy kievődve marad. E gyuladás kísérője sokszor a csúzos láz.

A csúzos köt-lob meghülestől, kivált pedig a légségi fokának hirtelen változtatása által történik. Czélirányos gyógyítására, száraz meleg párnácskák alkalmazása mellett, e szerek szolgálnak:

Aconit gyulasztó láz jelenlétében minden órában adandó.

Belladonna ha vértolulása van a betegnek.

Bryonia ha nyomó, összezuzó fájdalmat érez szemében a beteg, mely minden mozgásra növekszik.

Rhus ha mozgás által enyhülést érez a szenvedő, apró hólyagocskák jelenlétében.

Pulsatilla ha e csúzos szemgyulladás, a test más részének csúzos állapotával van összekötve.

Clematis, ha a gyulladás bő könyezéssel jár; a beteg heves fájdalmat, vagy szemében égetést érez; a gyulladás a testben szunnyadozó csúztól származik és a szivárványhártyára is elterjed.

Spigelia. Ez ugyan inkább köszvényes szemgyulladásban használandó, de heves fájdalmakban itt is helyén leend.

Calcarea és *sulphur* fekélyek ellen adandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában 1 kanállal. A felváltva veendő két orvosságot két külön pohárban készítvén el.

A diatára és 13. l. nyilvánított föltételekre jól figyeljünk.

Köszvényes szem-tak-ár (Ophthalmoblenorrhoea arthritica). E veszedelmes nyavalya a tülk-köthártya halaványvörös, puha és hólyagos daganatával kezdődik, mely körülveszi a szaru-hártyát és csipős savót foglal magában. A szemhéjak köt-hártyája is vörös és dagadt; de sokkal nagyobb daganat szok támadni a szemhéjak külső színén, melyen sokszor hasonló csipős savóval telt hólyagokat lehet látni. A vörösség és daganat a könnyömlőt fedező külbőrre is elterjed. A szemet kegyetlen, lassankint növekedő és az egész fejre terjedő fájdalom fogja el. A fényviszony nagy, a könyezés bő és ezt rövid idő alatt genyforma nyák elválasztása követi, a könnyömlő is tak-áros állapotba jó.

Itt csakugyan szigoruan lássunk azonnal a gyógyításhoz; szoros diatát tartsunk, a tisztaságra és 13. l. felhozott föltétek pontos megtartására szigoruan figyeljünk; mert ellenkező esetben méltán tarthatunk a legszomorubb kimeneteltől, miután genyedés következtében a szem anynyira megromlik, hogy rendes idomát is elveszti. Ha elnyomatott köszvény okozá e bajt, ekkor vegyük elő az ez esetben ajánlott gyógyszerek közül a *pulsatillát*: mindenkor előre *aconitumot* adván. *Aconit* után hasznos a:

Pulsatilla akkor is, midőn meghülés után támadt ezen betegség főleg szelid egyéneknél. Vörösség, daganat, fényviszony, bő könyezés mellett kivált izgékonyaknál hasznos a *belladonna*.

Euphrasia, ha az említett szerek nem használnak, csipős, savós nedv elválasztása idejében.

Mercur sol. geny-forma elválasztásban használandó, az egész fejre terjedő fájdalom mellett; így a *staphysagria* is.

Spigelia vagy *arsenic.* növekedő kegyetlen fájdalmakban.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, heves fájdalmakban minden órában 1 kanállal veendő; különben minden 2–3 órában.

Köszvényes szivárvány-lob (Iritis arthritica). A szem és szemgödör táján hasogató fájdalommal kezdődik. Ezen, leginkább éjjel sanyargató fájás mindinkább növekedvén a fej-tetőre és állkapocsra terjed; itt bő könyezés mellett, nagy a fény-iszony; a köt- és tülk-hártya megvörösül; a barna és fekete szivárvány-hártya vöröses, a kék és szürke zöldes színt ölt. A szem mozgásai alatt a szem-szegletekben fehéres hab (*spuma arthritica*) gyűl össze. E symptómák mellett, a betegség lefolyása alatt megjelenő egyéb körjelek, a beteg különböző szervezete szerint különfélék. Az érzékenyebb és izgékony egyéneknek már a gyulladás kezdetén elég heves a láz; a láta a kiizzadó nyirk miatt szögletessé és homályossá lesz; innet minden fájdalom-roham után mindinkább tompul a lát-tehetség, míg csak a láta egészen be nem záródván, a lát-tehetség el nem enyészik. Nem enyhülvén ezen körjelek mellett a betegség, a szemteke lassankint összeaszik, és a szemgödörbe hátravonul. Ezek után végre a gyulladás megszűnik. — Pöffedt egyéneknek ritkán mutatkozik láz; ezeknél a láta sem szűkül, mint az előbb említett izgékony egyéneknek, hanem inkább kitágul; a láta mögött a szem fenekén sárgás zöld homály fejlődik, melynek széke az üveg-test (üveg-hályog), a mely homály minden fájdalom-roham után növekedvén, végre a látást tökéletesen megsemmisíti. Ezen egyéneknek hasonló homály lepi meg néha a jég-lencsét is (üveg-lencsehályog); midőn pedig mindezen változások már megtörténtek, a szemteke összeaszik, a gyulladás elenyészik.

Ezekből kitetszik, mily nagy veszélynek van kitéve a lát-tehetség ezen betegség lefolyása alatt; azért is e

betegségben a jóslat is szomorú, kivált pöffedt egyéneknél, ha a kiizzadt nyirk az egész látát kitölti, mert ekkor gyógyíthatlan vakságot okoz. Ha e gyuladás nagyobb hevességgel foly le, ha soká tart, gyakran visszatér, roszul orvosoltatik ilyenén egyéneknél, szintén hasonló szomorú eset következik be, valamint orvosolhatlan vakságot szül az üveg- vagy üveg-lencsehályog is. Kedvezőbb kimenetre lehet számot tartani az érzékenyebb és gyengébb külsejű betegeknek még akkor is, midőn a gyuladás el nem oszlott, főleg ha a látában a kiizzadt nyirk kisebb mennyiségben találtatik, mert ez többnyire elég hamar tökéletesen felszívatik.

Aconit hasznos a baj kezdetén (5 golyót 10 évökön. vizben felosztatván minden órában 1 kanállal veendő). Ez után:

Sulphur; szintén úgy veendő, mint az *aconit*, de csak minden 2 órában 1 kanállal; *sulphur* után, vagy *mercur sol.*, vagy *sepia*.

A *sulphur* és *mercur* nyirk-kiizzadásban is hasznos.

Belladonna vagy *Bryonia* nyomó fájdalom, fény-izony, bő könyezés, igen heves, rohamonkint kínzó fájdalom mellett főleg izgekony egyéneknél használandó; valamint a:

Nux vom. kivált azoknál, kik szeszes italokkal visszaéltek. Reggel dühöngő fájdalmakban; midőn az éji fájdalmakban különösen jellemző orvosság, főleg egyoldali fájdalmakban a *pulsatilla*.

Spigelia. A fő-szerek egyike, midőn a szűrő, fűrő, vajúó, heves fájdalmak a szemet környező csontokat ostromolják; fájdalmak közt meleg könyek gördülnek le a szemből.

Colocynthis; midőn szűrő, hasogató, égető fájdalmat érez a beteg, mely vagy egyedül csak a szemet kinozza, vagy a homlokra is elterjed: bő könyezés, fény-izony mellett. Rest (torpid) egyéneknek hasznos a: *rhus*.

Colchicum valamint ilyenén gyuladásban, úgy egyéb köszvényes szembajban a fő-szerekhez tartozik.

A mennyire a *physical* lehetőség engedi: Utóbajokban megkísérthetjük a *silicát*, *calcareát*, *aurumot*. de kétséges sikerrel; beadván minden 3–5 órában.

Nagy fájdalmakban 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal, enyhülést látván, minden 2–3 órában.

Gyógyszereink működhetésére a 13. l. ajánlott föltételek szigorú rendelet gyanánt veendő.

A himlős szemgyulladás: összeköttetésben áll a jelenlevő vagy lappaugó himlővel és szemhéj-lob, és köt-lob alakjában fordul elő.

Himlős szemhéj-gyulladás (Blepharitis variolosa) kezdetén a szemhéj-szélek megdagadnak, vörösek, ezek mellett más körjelek is mutatkoznak: viszketés, fényiszony, könnyár. A vörösség és daganat rövid idő alatt a szemhéjak egész külszínét elfoglalja, azok mozgását gátolja feszítő fájdalom mellett. Végre a szemhéjak külszínén himlős kütég képződik, mely lassankint kiszárad és lehull. De mielőtt ez történnék, a már említett symptómákon kívül sokszor nagy fényiszony, bő könnyár beköszöntésével oly fájást érez a beteg, mintha szemébe füst esett volna, nyilvános jeléül annak, hogy a szemteke köthártyája is részesült e gyuladásban. Részt vesz néha e gyuladásban a könnyömlő is, miután e táj is megdagad, vörös, fáj, és az orr-üreg e megtámadt részen kiszárad; mely rokonszenves könnyömlő-lob némelykor sokáig tartó könnyömlő-tak-árba megyen át. Végre e szem-lob néha szemhéj-tak-árban végződik görvélyes egyéncknél.

Midőn a himlők genyedésbe mennek át, száraz meleg alkalmazása mellett, a beteg szemnek tisztán tartása szükséges. Különböen ezek az orvosságok:

Aconit (minden órában veendő) a baj kezdetén. Ezután:

Belladonna, midőn a vörösség és daganat az egész szemhéjat elfoglalja.

Hepar sulphuris genyedésben; szintén a *sulphur*, vagy *Mercur viv.* — Az *euphrasia*, *silica*, *pulsatilla*, *senega* tak-árban.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2–3 órában 1 kanállal adjunk be.

Azon föltételek, melyek pontos megtartása mellett remélhető a gyógyítás 13. l. található.

Himlős köt-gyulladás (Conjunctivitis variolosa). Itt a

köt- és tülk-hártya vörösségével szűrő fájdalom, fény-
iszony, könnyár van összekötve; nem sokára a szaru-hár-
tya is meghomályosul, azon valóságos himlők ütnek ki,
melyek egyéb szaru-fekélyekként ezen hártyát képesek
átlyukasztani. Vermeseknél e gyuladás hevesebb, a fájdal-
om súlyosabb, a vörösség tömöttebb és a szivárványhár-
tyára is elterjed. E körülmények közt a láta szűkül, a sziv-
árvány-hártya elveszti mozgékonyágát. Görvélyeseknél
a himlős köt-lob néha szem-tak-árba megy át, vagy könny-
tömlő-gyuladással szövetkezik. Ha a szivárvány-hártyára is
elterjed a gyuladás, méltán lehet félni a szaru-csap kifejlö-
désétől. A szaru-hártyán támadt himlők után többnyire
hegjegyek következnek.

Ha lázzal jár e gyuladás, eleinte adjunk *aconitumot*.

Belladonna, *aconit* után adandó; ha pedig a szivár-
vány-hártyára terjed: *mercur*.

Hepar sulph. vagy *mercur viv.* genyedésben, — szem-
tak-árban: *euphrasia*, *silica*, *pulsat.*, *senega*.

Baryta, *clematis*, *lycopod.*, *rhus*, *thuja*, *arsenic.* az
utóbajok ellen. Keressük fel ezen betegségeket.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte
minden 2 órában 1 kanállal. Utóbajokban minden 3—5
órában.

Hogy sikerrel gyógyíthassunk ily esetben, a 13. l. ki-
tűzött föltételek megtartása, lényeges.

Kanyarós és vörhenyes szemgyuladás. A kanyarós és vör-
heny lefolyása alatt fordulnak elő leginkább e gyuladások,
mint kanyarós, és vörhenyes köt-lob. A kanyarós szem-
gyuladás (*ophthalmia morbillosa*) a szemhéjak daganatá-
val, vörösségével kezdődik, melyekhez nagy fény-iszony, bő
könyvezés járulnak, szűrő fájdalommal; a köt-hártya hala-
vány, a tülk-hártya még halaványabb vörös; a szaru-hártya
némely helyein szokatlan fényesség mutatkozik, hol aztán
savóval telt hólyagocskák támadnak, melyek felfakadván,
szétterülő fekélyeket képeznek; e fekélyek híg genye néha
a szaru-hártya lemezei közé szűrődik be és ugynevezett
szaru-körmöt okoz. E gyuladáshoz láz is járul. — A vör-
henyes szemgyuladás (*ophthalmia scarlatinosa*) oly-
módon támad, mint a kanyarós, csak a kórjelek lépnek fel

nagyobb hevésséggel és e miatt a jóslat szomorúbb; mert a szaru-hártya fekélyeiből, és szaru-körömből különféle szemhibák szoknak eredni; sőt a szivárvány-hártyára is elterjedvén a gyuladás, a látában nyirk-kiizzadás és néha teljes szaru-csap (staphyloma corneae) fejlődik ki.

Aconit adandó e gyuladás kezdetén; ez után *pulsat.*

Belladonna bő könyezés, fény-izony, fájdalom mellett.

Bryonia kis hólyagocskák fejlődésében.

Euphrasia, silica, szaru-hártya fekélyei ellen. A szaru-csap ellen e betegségnél találandunk szereket.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal.

Az imént ajánlott orvosságok működésére csak úgy számíthatunk, ha a 13. l. közlött föltételeket pontosan teljesítendjük.

Görvélyes szemgyuladás előkészítő okát a görvély teszi; előfordul mint szemhéj-mirigy-lob, szem-árpa, könny-tömlő-lob, szaru-lob és köt-lob. A görvélyes szemgyuladásban általánosan hasznosak az *aconit*, fellépő nagyobb gyuladásban néhányszor veendő; különben a: *bellad.*, *calcarea*, *causticum*, *aurum*, *pulsat.*, *nuvom.*, *euphrasia*, *rhus*, *sulphur*, *hepar sulphuris calc.*, *silica* ac. *nitri sepia*, *arsenic.* sat. néha felváltva veendők úgy, hogy a *belladonnát calcareával*, — néha *hepar sulphuris calcareával*. a körülmények szerint választandókat adjuk betegeinknek; hasznosak általában azért, mivel egyszersmind specificus gyógyszerek a görvély-kór ellen.

A görvélyes szemhéj-mirigy-gyuladás (Blepharadenitis serophulosa) a hurutos szemhéj-mirigy-lobbal sokban meggyez symptómáira nézve. Kezdődik a szemhéj-szélekviszketésével, daganatával, vörösségével. Fény-izony mellett, a szemben oly érzelem jelentkezik, mintha a szemekbe idegen test esett volna. Eleinte bő könyezés van jelen, később mind a könny- mind a takony-elválasztás elnyomatik. Az izgékony egyének a gyuladás ezen időszakában néha szemhéj-görcsben is szenvednek. Ezek után az elválasztások nem sokára ismét visszatérnek.

Midőn az általános görvélyes betegség csak kis fokban van kifejlődve és a gyuladás célszerűen gyógyíttatik, a

görvélyes szemháj-mirigy-lob, habár makacs is, többnyire minden utóbaj nélkül elmulik. De ha a görvélykór mélyen van elterjedve az organismusban, vagy ha a gyuladás rosszul gyógyított, több más, a hurutos szemháj-mirigy-lobbal közös szem-hibák maradnak vissza, azonfölül szem-kéreg is (tylosis) támadhat, főleg a pöffedt, lágy testalkatu egyéneknél.

Átalában minden görvélyes szemgyuladásban oly szereket szükséges használni, melyek a testben szunnyadozó görvélykórra átalában hatnak. A gyógyítás igen hosszadalmas és makacs; a gyökeres gyógyítás leginkább az organismus kifejlődésével remélhető: különösen férfiaknál a serdülés, nőknél a hőség vagy első terhesség időszakában. Gyógyítás alkalmával figyeljünk a beteg testalkatára: az izgékony és gyengébb egyéneknél más, a pöffedt és lágy testalkatuaknál más szereket használván. A szabad levegőt és fényt kerüljék a betegek.

Az *aconit* (minden órában veendő) azonnal kezdetben hasznos; ez után izgékony egyéneknél, kivált ha szemháj-göresben is szenvednek: *belladonna*.

Staphysagria éleinte nyák-elválasztás, később szem-szárazság jelenlétében; szintén göresös állapotban is használendő.

Graphites kezdő szem-kéreg fejlődésében, vagy *jod*.

Lycopodium főleg hő könyezés mellett, de egyébiránt is ajánlható.

Görvélyes szemgyuladásban a *cadmium* szintén specificum.

A diaeta és 13. l. elősorolt föltételek megtartása itt is szükséges.

5 golyót 10 evőkan. vízben feloldasztván minden 2—3 órában egy kanállal.

Görvélyes könytömlő-gyuladás (Daercyocystitis seroph.) a könytömlőt és az ezt fedező kül-bőrt lepi meg. Innét a külbőr halavány vörössége, daganata, a Meibom-mirigyekben és a könyhúscsában bővebben elválasztott nyák miatt, a könytömlő-gyuladás orbánczos zugbőr alakjában tünik elő. De ezen orbánczos daganaton, még egy másik vörösebb és bab-forma kis daganat is mutatkozik, bizonyos jeléül

annak, hogy a könytömlő gyuladva van. E kis daganat lassankint nagyobbra nő; mert a könytömlő takony-hártyáján bővebb takony választatván el, ez által a tömlő mellső fala mindig jobban és jobban kinyújtatik. Az ekként összegyűlt nyákok, a könytömlőből nyomás által ki lehet üríteni a köny-pontokon által, de az orr dagadt takony-hártyája miatt az orr-üregbe kiüríteni nem lehet, azért is a beteg a megtámadt félen kellemetlen szárazságot érez.

El nem oszolván a gyuladás, genyedésbe megy át; az elhanyagolt orvoslás után pedig könytömlő-sipoly (Fistel) következik. Lejárván a genyedés időszaka, ha a könytömlő el nem pusztított, annak igen makacs takarója marad vissza, néha legkedvezőbb esetben is. Ha a könytömlőből a nyák gyakrabban ki nem ürítették, végre a könytömlőnek petyhüdt állapota miatt a nedvek le nem szállanak többé önkényt az orrba (könytömlő-sérv, hernia sacci lacr.).

Ha a könycsatornák és pontok vagy egyedül, vagy az orr-menettel összenőnek, ekkor a könytömlő vizkórja (hydrops sacci lacr.) és szüntelen könyhullás következik. Ha pedig a könytömlő falai nőnek össze egymással, ekkor a könytömlő-üreg elpusztul, tetemes hegjegy és gyógyíthatlan könyhullás marad vissza.

Aconit szokott módszerint minden órában veendő azonnal kezdetben. Ez után *apis*, vagy

Pulsatilla bővebb takony-elválasztás esetében; a midőn igénybe vehető az:

Euphrasia, vagy *cadmium*. E gyógyszerek többnyire célhoz vezetendnek.

Hepar s. genyedés — *silica calcarea* szintén genyedés, de különösen sipoly esetében használandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, ebből vegyen be a beteg minden 2—3 órában 1 kanállal. Midőn felváltva használjuk e szert, mind az egyik, mind a másik szernek legyen külön pohara és kanala.

A szoros *diacta*, genyedésben a tisztaság, és mindazon föltételek, melyekről 13. l. szólottam, szükséges eszközök a baj legyőzésére.

Görvélyes szaru-gyuladás (Keratitis scr.) a szaru-hártyát, leginkább pedig annak köt-hártyáját lepi meg. Kór-

jelci e következendők: tetemes fényiszony; meleg és néha csipős könnyek elválasztása; nyomó, lassankint növekedő és éjjel dühöngő szem-fájdalom; a tülk-hártyának halavány, a szaru-hártya körül tömöttebb vörössége; a köthártya eleinte ködös homályba borul, néha a szaru-köthártya alá ömlött vértől vörös színt mutat; hasonló vörös foltok tapasztaltnak leggyakrabban a szaru-hártya felső vagy alsó szí-
nén; a látás majdnem mindenkor csak a fénysejtésre van szorítva; a lázas állapot ezen gyuladásnál ritka.

E gyuladásnak lefolyása makacs, hosszadalmas, ritkán és csak akkor végződik eloszlatással, ha mind az általános betegség mind a szemgyulladás kisebb mérvben van jelen és azonnal célszerűen orvosoltatott. Ha a szaru-lob töké-
letlenül oszlott el, az összegyűlt nyirk egy része megheged-
vén, a szaru-hártyán foltos homályokat képez; azonfölül, mivel a szaru-lob hosszas lefolyása alatt ezen hártya ritkán marad fölületes fekélyedés nélkül, a behegedt helyeken néha apró heg-jegyek is (cicatrix) csatlakoznak. Ritka esetekben a görvélyes szaru-lob a szaru-hártya bujálkodá-
sát hagyja maga után, vagy szaru-posztót okoz.

Itt is eleinte az *aconit* a legvalószínű mód szerint veendő.

Euphrasia tetemes fény-*iszony*, csipős könnyek elvá-
lasztása, szaru-hártya-foltok, heg-jegyek (Narben) jelen-
létében.

Calcarea, silica, ac. nitri, zizia a nyavalyának hosszas lefolyása alatt fejlődött fekélyek, heg-jegyek, homály alkal-
mával használandók. A kezdő fekélyedés ellen a:

Hepar sulphuris jó sikerrel adatik.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 3—5 órában 1 kanállal vegyen be a szenvedő.

Görvélyes köt-lob (Conjunctivitis scrophulosa). Igen sokszor fordul elő, a köt- és tülk-hártya vörösségével, szúró fájdalommal, a könnyek bő elválasztásával, fényiszonynyal kezdődvén. A vörösség tömöttebb a köt-hártyán, melyen a vér-edények összeszedetve nyomulnak a szaru-hártya felé, mintegy fürtöket képezvén. E fürtök végein, közel a szaru-hártyához, vagy magán a szaru-hártyán apró pörsök támadnak, melyek izgékony egyéneknél savóval, petyhüdteknél genny-forma anyaggal vannak telve. Felfakadván e fekélyek,

vagy savósak, vagy genyformák; amazok inkább szétterülnek, midőn ellenben ezek a szaru-hártyába mélyen hatnak és ezt néha át is lyukasztják, szivárvány-izsamra (prolapsus iridis) és egyéb szaru-hártya hibáira adván alkalmat, kivált petyhüdt egyéneknél. Ugyanezen hibáknak vannak kitéve az izgékony egyének is, ha e gyuladás nagyobb fokra emelkedvén talán a szivárvány-hártyára is elterjed; sőt hasonló esetben a teljes szaru-csap kifejlődésétől még inkább lehet tartani. Átalában az izgékonyaknál kevésbé kedvező a jóslat, mint a petyhüdt egyéneknél: részint mivel az izgékonyaknál a fény-izony és szem-görcs sok alkalmatlanságot okoz; részint a szaru-hártya felé nyomuló véredények fűrtjéből fejlődő szaru-posztó miatt, mely a láttehetséget veszedelmezteti, a gyógyításnak makacsul ellenszegül és sokszor a tülk-köthártya bujálkodásával szövetkezik, sőt e bujálkodás néha a szemhéjak köt-hártyájára is kiterjed.

Aconit ugy veendő, mint e tárgyban többször említettem.

Belladonna szűró fájdalom, fény-izony, duzzadt véredények jelenlétében; vagy *apis*.

Rhus midőn apró, lassankint felhagyó pörsenések támadnak; főleg petyhüdt, torpid egyéneknél használható.

Mercur sol. vagy *corrosiv* izgékony egyéneknél alkalmazandó, hasonló pörsök, fekélyek támadásakor.

Arsenic azon esetben, ha ezen említett orvosságok nem használnának, reményen fölül is működhetik a beteg javára, ha ennek test-szervezete különben ép és erős. Az utóbajokat nézzük más helyen is.

5 golyó 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk ebből minden 2—3 órában 1 kanállal.

Szoros diatétát tartson a beteg, sötétes szobában tartozkodjék, genyedésben figyeljen a tisztaságra, mint *reconvalescens* is hiven teljesítse mindazt, mit diatetikai szempontból mondtam.

A bujasenyves szemgyuladás szem-tak-ár, és szivárvány-lob alakban fordul elő.

A bujasenyves szem-tak-ár (*Ophthalmoblenorrhoea syphilitica*) részint helybeli fertőzés és a bujasenyves ragálynak közvetlen alkalmazása a szemhéjakra, — részint a buja-

senyves tak-árnak: a nemző részek hirtelen meghütése, izgató befecskendések, megfeszített test-mozgás, szesz italok által okozható elnyomatása által hozathatik elő ezen betegségben szenvedő egyéneknél. Mind a tülk-köthártya, mind a szemhéjak köthártyájának daganatával, vörösségével kezdődik. A szemhéjak lassankint annyira megdagadnak, hogy egymástól alig huzathatnak szét; az alsó szemhéj néha ki is fordul. A tülk-köthártya daganata sánczolat gyanánt környezi a szaru-hártyát és oly kemény, vörös, fájdalmas, mint a hevesebb gyulasztó köt-gyuladásban szok lenni; fény-iszony és bő könyezés mellett kegyetlen fájdalmat érez a szenvedő; nem sokára a szemhéjak köthártyája geny-forma taknyot választ el; rövid idő múlva a szaru-hártya genyedésnek indul és ilyenkor a szemteke különféle hibáin kívül a szivárvány-izsam is ritkán hiányzik. E gyuladás súlyosabb lob-lázzal jár.

E gyuladás a szem veszéjére és anyagi pusztítására igen hajlandó. Azonban a baj kezdetén czélszerű orvoslás mellett sokszor szerencsésen kigyógyul a beteg: a tisztaságra figyelve, legszorosab diétát tartván, mint reconvalescens pontosan ragaszkodván a 13. §. mondottakhoz; — de később legcézirányosb gyógyítás mellett sem lehet elhárítani többé a veszedelmet; ha már a szaru-hártya geny-örvénynyé vált, akkor a látás örökre elvész és a szem alakja is több vagy kevesebb kárt szenved.

Mindjárt kezdetben hatalmas az *aconitum*, de mivel csak ritkán hivatik az orvos e gyuladás kezdetén, azért ezen szer után adjunk *cannabis*-t.

Pulsatillát meghülés vagy az előbb említett okok által elnyomatott tak-ár következtében fejlődött ilyenét gyuladásban.

Mercur sol. vagy *corrosiv.* fő-szer takony-elválasztásban.

Ac. nitri e baj későbbi stádiumában megkísérthető, nemkülönben a *sulphur*, *thuja*.

E szerekből 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, gyuladás alkalmával beadhatunk minden órában egy kanállal, a későbbi stádiumban minden 2—3 órában.

A bujasenyves szivárvány-lob (Iritis syphilitica). Első-

rendü (primär) illetén gyuladás által azok lepetnek meg, kik tökéletesen kifejlett buja-kórban sínlődnek; másodrendü (secundär) gyuladás által azok, kik buja-kórban még csak kis mérvben szenvednek, vagy a lábadozók (reconvalescensek). A bujasenyves szivárvány-gyuladás a tülk- és köt-hártya halavány vörösségével kezdődik, mely a szaru-hártya körül tömöttebb és mintegy koszorút képez; a szivárvány-hártya természeti színe a szokott mód szerint elváltozik; a láta kevésbé összehúzódik, megszegletesedik és állandólag föl- és befelé terped, mintha az orr gyökéhez akarna huzódni; a szaru-hártya azonfölül homályba borul. A szem igen érzékeny, könyez. A beteg heves fájdalmakban szenved, melyek leginkább estvétől viradtig kínozzák a szemgödör-csontokat; hasonló rohamok alatt a látába nyirk izzad ki, a láta homályosabb, szegletesebb lesz és az elejétől fogva csüggedő lát-tehetség, minden roham alatt nagyobb fogyatkozást szenved. Tovább huzódván a betegség, a látába annyi nyirk izzad ki, hogy az egészen bezárul, és így a lát-tehetséget tökéletesen megsemmisíti. A szivárvány-hártya mélső színén néha apró, vöröses-barna kinövések képződnek, melyek nagyító üvegekkel vizsgálva, egészen hasonlóak a függölyökhöz (Condylomata). Végre ha a betegség elhanyagoltatik, a tülk-hártyán szalonnás fekélyek támadnak, a szemgödör-csontokon pedig gumók (tophi) fejlődnek.

Ha azonnal kezdetben czélszerűen gyógyítatik a beteg, szerencsésen megszabadulhat bajától; de ha már a nyirk-kiizzadást gátolni nem lehet és így a láta nyílása sokszor egészen nyirkkal tömetik ki, ekkor az elpusztított lát-tehetséget csak ritkán és akkor is tökéletlenül lehet helyreállítani. Szintén nagy veszélyben forog a lát-tehetség akkor, midőn a bujasenyves szivárvány-lob köszvényes vagy más különemü betegséggel van összekötve. Az utóbajok közé tartoznak leginkább a láta-csukulat (atresia pupillae) és a szem-puhaság (synchisis).

Gyógyítás alkalmával a szemet a lég és világosság ártalmas behatása ellen kellőleg oltalmazván, legszorosb di a e t á t tartván, szóval, legszigorubban teljesítvén mindazt, mikre 13. l. figyelmeztettem gyuladásban szenvedő betegeket, általában, — e szerek vezetendnek célhoz:

Aconit azonnal, mielőtt kifejlődött e betegség: minden órában veendő (5 golyót 5 evőkan. vízben felolvasztván).

Belladonna, midőn a tülk- és köt-hártya vörös, a szivárvány-hártya is szenved, a beteg heves fájdalomokat érez.

Mercur sol. vagy corrosiv. A most említett körülményekben, ha már a látába nyirk izzad ki.

Mercur praec. ruber. Midőn a szivárvány-hártyán apró vöröses-barna kinövések támadnak; ezen esetben a *Thuja* szintén szerencsés körülményekben használhat. A tülk-hártya szalonnás fekélyei ellen: *baryta*.

Acid. nitri hasznos különösen azoknak, kik már *mercur* nagy adagban használtak.

Sulphur, ac. nitri, calcarea, aurum csont-gumók ellen.

Arsenic., spigelia főleg nagy csont-fájdalmakban.

Euphrasia, graphit, pulsat. a nyavalyának hosszabb lefolyása alatt szintén figyelembe veendők, ha a jelenlevő körülmények ezen szereket kívánják.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 1—2—3 órában egy kanállal.

Rühös szemgyulladás (*Psorophthalmia*) a szemhéjak egyenes fertőzése, vagy elnyomatott rüh után támad és csak szemhéj-lob-akban fordul elő. A szemhéj-szélek égetésével kezdődik, és chez viszketés, vörösség járul. Nem sokára a szemhéjak széle mellett apró pörösenések támadnak, melyek felfakadván, fekélyecskéket képeznek. Éjjel a szemhéjak oly erősen összeragadnak, hogy reggel nagy nehezen felnyitattván, fájnak és véreznek. A fekélyek a szemhéj-szélektől mindig tovább terjedvén, lassankint az egész szemhéjat elfoglalják. Ha sokáig tart e betegség, a szemteke köt-hártyája is megvörösödik, gyakran a szaruhártyán hólyagocskák képződnek, melyek felfakadván, fekélyeket okoznak.

Azonnal a baj kezdetén szoros diaetát rendeljünk, a beteg szemet a lég s világosság ártalmas befolyása ellen védelmezzük, genyedésben a tisztaságra figyeljünk — és azonnal lássunk a gyógyításhoz, mert a rühös gyuladás nagyobb fokra emelkedvén, némely gyógyíthatlan hibákat hágy maga után. Így a genyedés némelykor elpusztítja a pillá-szöröket és szem-ször-hiányt (*madarosis*) okoz; máskor

a pilla-porcot emészti meg, honnét beszegély (entropium) támad; ha pedig fonákul orvosoltatott, kegyetlen fejfájás közt üveg-hályog (glaucoma) fejlődik ki. Czelirányos orvoslás mellett, ha ez még jókor eszközöltetett, minden utóbaj nélkül elmúlik e szemgyulladás, a tisztaságra leggondosabban figyelvén, ezen gyógyszerek segedelmével:

Sulphur itt sajátságos gyógyerőt fejt ki; de ezen kívül hasznos a:

Causticum. Szintén ajánlható a:

Sepia. Makacs esetekben a *psorin*.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában 1 kanállal adjunk be.

A súlyos szemgyulladás (Ophthalmia scorbutica) a szem minden részét egyszerre támadja meg. Meg lehet e ritka betegséget ismerni a szaru-hártya ködös homályából, a viz-nedv megzavarodásából, a tülk-hártya kékes, a köt-hártya tömöttebb vörösségéből. A szivárvány-hártya a szaru-hártya felé domborul, a láta pedig széthuzódik. A belső részekben kitágult edények és az ideg-vezeték innét következő nyomatása miatt a lát-tehetség csökken, naponkint fogy, végre egészen elenyészik. Néha a köt- és tülk-hártya közé kiömlött vér világos vörös foltokat képez; leggyakrabban a szem csarnokaiban ömlik ki a vér (csarnok-vér, hipoaema); olykor pedig vérrel vegyes könnyek választatnak el, mit régenten vér-könyezésnek neveztek.

E gyulladás szerencsésen eloszlik, ha azonnal orvosoltatott: mindazon föltételeket ide értve, melyekről eddig minden gyulladás orvoslásánál mint elkerülhetlenül szükséges eszközökről szólottam, bővebben pedig 13. l. irtam le. De ha az általános súlyos betegség és a súlyos szem-lob nagyobb fokban fejlődött ki, — miután e szembántalom csak úgy enyhül, ha az általános betegség alább hágy, a súly orvoslása hosszabb időt igényelvén, méltán lehet attól tartani, hogy a kitágult véredények által igen nyomtatván az idegrecze, a lát-tehetség visszapótolhatlanul elenyészik.

Száraz meleg borogatás mellett oly orvosságok lehetnek hasznosak e betegségben, melyek a betegben szunyadozó dyscrasiára különös, sajátságos erővel bírnak.

Ilyenek : az *ac. phosph.*, *ac. sulphur.*, *rhus*, *staphys.*, *arsenicum*; de ezeken kívül különös figyelemre méltók a *calcarea*, *crotalus*, *nux vom.*, *carbo veg.*-véres könyvezésben.

E gyógyszerekből 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 2—3 órában egy kanállal.

A szemgyuladások ezen leírásából láthatjuk, mennyi veszélynek van kitéve gyuladások alkalmával a szem. Elhárítandjuk mind ezen veszedelmet, igen sokszor kivált oly betegeknel, kik különben egészséges test-alkatuak, ha azonnal használandunk homszereket : legpontosabb életrend mellett, hová az is tartozik, hogy szobájából ki ne menjen a beteg, sőt fekiüdjék le, midőn a szükség ezt parancsolja. Igaz — nehéz feladat nem orvosra nézve annyi-féle gyuladás gyógyítását tanulmányozni; de ha csak általában is figyelünk a gyuladás természetére, azaz arra : vajjon gyulasztó-e, vagy hurutos, csúzos, küteges sat. a szemgyuladás, — nem leend nehéz találni czélszerű orvosságot, mely szükség esetében mindenkor inkább felelend megvárakozásunknak, mint egyéb allop. házi orvosságok.

Átalában bármiféle gyuladásban azonnal kezdetben *aconitumot* adván, sokszor ezzel egyedül legyőzendjük a különben veszélyes szemgyuladást is; *aconit* után gyulasztó szemgyuladásokban a *belladonna*, — hurutos, orbánczos gyuladásban az *apis*, — csúzos, köszvényes gyuladásban leginkább a *spigelia*, *clematis*, *colocynthis*, — görvélyésben *bellad.*, *calcarea*, *silica*, — bujásenyvesben *mercur*, *ac. nitr.* sat. a főgyógyszerek sorába tartoznak, melyeknek jótékony hatását az említett különféle gyuladásokban számtalanszor tapasztaltam : hom. gyógyszereink által egyedül, minden külszer alkalmazása nélkül, sokkal hamarabb és biztosabban jutván czélhoz, mint a régi gymódmódhoz tartozó orvosok. E szerencsés körülmény bátorított arra, mikép munkám negyedik kiadása alkalmával, kevés szabad időmet a szembetegségek hasonszenvi gyógyításának leírására szánjam, azok számára, kik a szenvedő emberiség sorsát szívükön hordják és a régi jó (?) helyett a jobb újat szívesen elvállalják.

B) Ideges szemhajók.

Ideges szemhőgöres (Blepharospasmus). E baj kisebb fokozatán a szemhéjak nem húzódnak össze erőszakosan; azonban nagyobb fokán a szemhéjak rése oly szorosan bezáródik, hogy azokat nagyobb külerő sem választhatja el egymástól : tetemes fájdalom mellett. A szemgöres roha-

monkint ostromolja a beteget és midőn alábbhagy, a szem-
ből könnyek ömlenek ki, a fény-iszony is tetemes. Leginkább
a ráz-kóros (hypochondriacus) férfiak és méhkóros (hysterica)
nők szenvednek e betegségben; néha a görvélyes szemgyu-
ladás kórjele szok lenni; de gyakran a szembe hullott ide-
gen testek izgatása következtében is támad.

Ezen okokhoz képest intézendő a gyógyítás. Így a
görvélyes szemgyuladás okozta szem-görcsben, a gyuladást
gyógyítsuk; ráz- és méh-kóros betegeknél, betegségeiknek
megfelelő gyógyszert használjunk. — Különben czélirányos
diaeta mellett, hasznosak a:

Ruta: a szembe hullott idegen testek eltávolítása után
maradt izgatottságtól eredő szemháj-görcsben; ekkor hasz-
nos a *conium* is.

Chamom. meghülés után. Ezen kívül a *hyosciamus* és
crocus.

Ezen szerekből vóham alatt 5 golyót 10 evőkanálnyi
vizben felolvasztván, adjunk be minden órában 1 kanállal,
különben minden 2—3 órában.

Szem-görcs-nek (Nystagmus) neveztetik a szem-izmok-
nak görcsös összehúzódása. Midőn efféle összehúzódások
nagyobb erővel mennek végbe, a szemek rendkívül forog-
nak, és zord tekintetet mutatnak; kisebb mérvben pedig a
szem szüntelen reszket, a tekintés nyugtalan.

E baj különféle más betegségeknek, ugymint nehéz-
kórnak, dühösségnek kórjele, vagy a már közelgő halál
gyászos hirnöke szok lenni. Azért csak azon betegség gyó-
gyítandó, melynek kórjele a szem-görcs; de sokszor azon
betegségnek szerencsés legyőzése után is fenmarad a szem-
görcs és többé el nem enyészik. A lehetőségig fognak mű-
ködni e szerek:

Belladonna, ignatia, spigelia, cantharides, hyosciamus,
cuprum, melyek a gyógyítandó általános betegségben is,
melytől a szem-görcs függ, figyelembe veendő. Diatétát
tartson a beteg.

Szemháj-bénulat (Blepharoplegia). Ezen betegségben a
felső szemháj előre függ és a szemteke nagyobb részét be-
fedí; de azért a szemhéjak rése nincs egészen bezárva és a
szem fehére, néha a szaru-hártya alsó része is kilátszik; a

felső szemhéjat nem képes a beteg mozdítani. E betegség többször más betegségek után támad, különösen szemgyuladások után; alkalmat adnak azonfölül e bántalomra a szemhéj és szemöldök-táj sértései. Midőn szemgyuladások következménye a szem-bénulat, ekkor elég kedvező a jóslat, makacsabb más esetekben, ha sértés után támad, köszvénynyel, fekete hályoggal van összeköttetésben. A diaeta megtartandó. Az orvosságok ezek:

Arnica, conium, vagy *rita* kül-erőszak után támadt szemhéj-bénulatban.

Belladonna, ha a guta-ütés előjele; szintén ezen szer, vagy a *rhus, graphites*, szemgyuladások után; ezek, vagy még a *sepia, plumbum, opium, veratrum, zincum*, más betegségek után is körülmények szerint választandók.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában 1 kanállal.

Szem-bénulatban (Ophthalmoplegia) a szem mozdíthatlan, a nézés meredt, komor és gyakran hasonló a haldokló nézéséhez. A láta tágult; a látás hiányos; fájdalom ritkán van jelen, csak ritkán érez a beteg nehézséget, nyomást. Alig fordul elő magányosan, hanem majd mindenkor más betegséggel: giliszta-kórral, köszvénynyel, fekete hályoggal áll összeköttetésben, ezekhez képest gyógyítandó.

Itt azonban általában figyelmeztetem olvasóimat az *aurum, bellad., secale, sepia, phosphor, silica* gyógyszerekre, melyekből a jelenlevő körülményekhez illendőt választunk. A siker a gyógyítandó más betegség természetétől és a diaeta megtartásától függ.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, guta-ütés alkalmával adjunk be a belladonnából minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; különben minden 3—5 órában.

Bandzsalság (Luscitas) néha hirtelen támad és ekkor a beteg kettős látásban szenved, ha lát-tehetségét még el nem veszté; azonban a bandzsalságra leginkább meghülés ad alkalmat, kivált azoknál, kik köszvényre hajlandók; de támadhat sértés után is, vagy akkor, midőn a könymirigykökem (scirrhus), a szemgödör-csontok gumói, vagy a szemgödör sejt-szövetében (textus cellulosus) létező tömlős daganatok a szemet egyik vagy másik oldalra nyomják;

néha ismét körjele más előforduló betegségeknek, melynek a giliszta-kór, guta-ütés, hűdés (Lähmung), fekete hályog.

Ha meghülésből származik, czélszerű orvoslás, czélszerű diæta mellett, elenyészik. Akkor is gyógyítható e betegség, midőn a szemgödör-csontok bujasenyves, vagy köszvényes daganatai okozzák a bajt; a giliszta-kór, guta-ütés szerencsés gyógyítása szintén megszüntetheti e betegséget: de hol a könymirigy-kökem, tönklősdaganatok, vagy az izmok elszaggatása által hozatik elő, ekkor a jóslat szomorú.

Az *arnica*, *ruta*, *conium* jótékony erejüket ismerjük már sértés esetében (minden órában veendő, úgy mint többször mondtam).

Chanomilla, *cicuta*, *bellad*, *hyosciamus* meghülés után használandók, dupla látásban is a három utolsó. (5 golyót 10 évök vízben felolvasztván, minden 2–3 órában egy evőkanállal.) A *bellad.* guta-ütésben hasznos.

A kancsalság (Strabismus) abban különbözik a bandzsalságtól (Luscitas), hogy a bandzsal egyén szemét nem fordíthatja hibás helyzetéből a másik oldalra, — a kancsal pedig mindenfelé szabadon forgathatja szemeit. Midőn csak az egyik szem fordul elő a kancsalság és e baj még nem régi, többnyire kettős látás is van jelen. E baj a csecsemők-nél akkor szok leginkább támadni, midőn ezek mindig ugyanegy emlőből szopnak, vagy midőn a bölcsőben állandóan úgy fekszenek, hogy a világosság mindig csak ugyanegy szemekre szolgál; nemkülönben, midőn a csecsemők igen gyakran orruk hegyét nézegetik. A megletteknél is sokszor rossz szokásból veszi eredetét a kancsalság, midőn bizonyos tárgyak látása végett, azokat igen közel tartják szemökhöz, vagy még gyakrabban akkor, midőn az egyik szemnek gyengébb látchetsége miatt, annak gyakorlása egészen elhanyagoltatik; azonfölül előfordul a kancsalság azon szem-betegeknél, kik szaru-hártya-foltban (*macula*) vagy hályogban (*leucoma*) szenvednek, mely szaru-homály ha orvosolhatlan, ekkor a kancsalság is elháríthatlan, — midőn más esetekben czélszerű orvoslás mellett a jóslat elég kedvező.

Valamint mindenütt, úgy itt is az okok eltávolítása

legsürgösb figyelmet érdemel. Így ha a gyermekek szemei előtt fényes, vagy más, bennök figyelmet gerjesztő tárgyakat tartunk, ők ezen tárgyakra egyenest függesztvén szemeiket, a kancsalságtól lassankint megszabadulandnak; — ha a meglettek mindennap egyenest a tükör elébe állíttatnak és szigoruan intetnek arra, hogy egyenest és élesen nézzenek önnön szemeikbe, a kancsal szem visszanyeri rendes állását; — ha a kancsalság szem-gyengeségen alapul, hol az egyik, hol a másik szemet felváltva kendővel kell bekötni, hogy ekkép a kancsal mindig csak egy szemmel nézvéen, mind a két szemét mindenfelé tanulja mozgatni; — ha pedig a kancsalság gyógyítható szaru-hártya-homályból támadt, ekkor ez gyógyítandó. Legkevésebbé czélszerűek a szemekre alkalmazandó, fából vagy csontból készített domboru lemezek, melyeknek közepe apró lyukakkal van ellátva, a végre, hogy ezen lyukak felé fordítsák szemeiket a kancsalok, ily módon egyenes nézést nyerendők. — Ezen gyakorlatokon kívül, kancsalság ellen hasznosak az:

Alumina, bellad., hyosciamus, cycloamen, beadván reggel, este 3 golyót 2 evők. vízben felolvasztva, egyszerre. A *diacta* megtartandó.

Szem-fájás (*Ophthalmodynia*). Ezen ideges szemfájást jól különböztessük meg azon gyuladós szemfájástól, mely legtöbb szemgyuladás symptómája szok lenni. Az ideges szemfájás fúró, összeszorító; néha hirtelen lép fel, de többször: fény-izony, könnyezés, gyakori szem-hunyorgatás előzik meg a betegséget; roham alatt a látás összeszorul, a látás csökken, a szem, sőt többnyire az egész arcz is felduzzad. A fájdalmas roham nem tart mindig egyenlő időig; néha a fájás enyhül vagy egészen elenyészik, de ismét visszatér sokszor legnagyobb hevességgel és ekkor hányás és más kórjelek is jelentkeznek. Itt a jóslat többnyire szomorú, mert ha gyakran visszatér e szemfájás, a lát-tehetséget veszedelmezteti. Okai lehetnek: a szenvedélyek, a szemek erőltetése, nagy fény. Itt szintén szükséges a szoros *diacta*, a gyógyszerek pedig e következők:

Cicuta, ideges felingerültség után, kivált nőknél használandó.

Bellad., stramonium nagy fény okozta szem-fájásban.

Crocus, midőn gyakori szem-hunyorgatás, könnyezés előzik meg e bajt.

Ruta, szem-eröltetés után fejlődött szem-fájásban.

Spigelia, midőn rohamonkint heves fájdalom van a betegnek.

Zincum, midőn este lefekvéskor különösen kiuzó a fájdalom.

Veratrum, arsenicum, midőn a kiállhatlan fájdalom hányással, nagy nyugtalansággal lép fel.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, roham alatt adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal, javulást látván, minden $\frac{1}{2}$ —1 órában; rohamon kívül minden 3 órában.

Mór- vagy fekete hályog (Amaurosis) az ideg-recze és a lát-ideg bántalmán alapuló vakság, vagy a látás tetemes gyengesége. Néha csak az egyik szemet, többször mind a kettőt támadja meg. Némelykor hirtelen lép fel, máskor lassankint fejlődik különféle körjelek megelőzésével. Így ezen betegeknek a tűz-láng vagy gyertya-világ nagy kellemetlenségekre szolgál, nehezen tűrik a fényt; minden tárgyat világos színben látnak és szemek előtt gyakran szikrák, villámok, világító alakok, egész sorképek forognak minden külső ok nélkül; néha különféle színt látnak, sokitva látják a tárgyat, vagy nappal alig látnak, és csak alkonyatkor vagy sötétben különböztetik meg a tárgyakat. Azonban vannak ilyféle betegek, kik a világosságot keresik, a napfénybe örömet néznek, szemök előtt repdeső fekete foltokat látnak. Vannak olyanok is, kik minden tárgyat csak félig, vagy különféleképp csonkítva látnak, vagy kiknél minden tárgy homályba, vagy ködbe burkolva, vagy legalább sötétebb színekben tűnik fel; midőn némelyek sötétes helyeken nem látnak jól és csak világos nappal különböztetik meg a tárgyakat.

Ezen előjelek, kedvező körülményekben néha elenyésznek, vagy javulnak, vagy legalább a fekete hályog további fejlődése gátoltatik. Azért ne ijedjenek meg azonnal azok, kik légy-látást, éj- vagy nap-vakságot tapasztalnak; mert e hibák sokszor több évig, sőt egész életben fennmaradnak a nélkül, hogy nagyobb bajt szülnének. Fájdalommal kell azonban kijelentem, mikép az említett körjelek a látást

naponkint fogyasztván, előbb-utóbb többnyire előjelci a vakságnak.

Ekként elveszván a lát-tehetség, sokszor a szemén objectiv semmi különös változást sem lehet látni; de vannak azért némi kórjelek, melyek a mór kifejlését követik. Többnyire a láta igen ki van tágulva, a szivárvány-hártya resten vagy épen nem mozdul; némelyeknél azonban a láta rendes nyilással, a szivárvány-hártya rendes mozgékonytsággal bír; sőt néha a láta össze van huzódva, a szivárvány-hártya mód nélkül mozgatag. A láta a mórban többnyire fekete szint mutat, néha mégis szarv-szinűnek, ködös fehéres, vagy vörösesnek tapasztaltatik. E kórjeleken kívül többnyire más különféle alkalmatlanságok és fájdalomnak is mutatkoznak, kivált a mór kifejlődésekor néha vérgyülem jelei a szenvedő szemén; hol pedig a nyavalya már megrögzött, ott lassankint különféle anyagi hibák is fejlenek ki. Így a szaru-hártya homályba borul, a jéglenese elveszti átlátszóságát, az üveg-test megzöldül, a szem-edények betegesen kitágulnak.

E gyászos nyavalya egyaránt támad meg mindenkit; férfit úgy, mint nőt, meglettet úgy, mint csecsemőt. Az ideges egyének inkább vannak ugyan kitéve e betegségnek, de azért nincsenek attól megkímélve a vérmesek, főleg kik vértolulásban gyakran szenvednek. Az ideg-láz, csúz, köszvény, kütegek, has-dugulások, ideges betegségek, u. m. a ráz-kór, méh-kór, fejfájás, szédülés, guta-ütés, — e nyavalyának előkészítő, támasztó okaihoz tartoznak. Nemkülönben a fej sértései; a szem tetemes sérelmei, melyek a lát-ideget, vagy reczeget, vagy a sugár-idegeket, vagy a sugár-testet érték; az agynak nyomtatása csontgumók, daganatok, összegyült savó, vér, geny által. De még más okok is adnak alkalmat e betegségre; ilyenek: a terhesség, nehéz szék, köhögés, hányás, nagy nevetés, erőszakos kiabálás, előre hajtott fejjel végzett nehezebb munkák, fejen hordott terhek, nagy fény; szintén a sötétnek hirtelen változtatása a világossággal, vagy sötét helyeken való tartózkodás hosszabb időig; a nagyító üvegekkel való visszaélés; megerőltetés; lelki indulatok sat. Végre, hogy az idegrendszer megtámadó, kábító, szédítő gyógyszereknek na-

gyobb adagbani használata, — az ideg-rendszerre kimerítőleg működő ártalmak által, milyenek a nemesb nedvek veszése, éhség, hideg, lehangoló szenvedélyek, — de még az elnyomatott kütegek, külszerek által erőszakosan behegedt fekélyek után is nem ritkán fejlődött ki a fekete hályog, mindennapi események bizonyítják.

A mór vagy látideg és reczeg gyengeségén alapul, — vagy a látideg és reczeg működése csak el van nyomatva különféle okok, leginkább vér-tolulások által. A látideg gyengeségén alapuló mórban néha nagyobb az érzékenység, mit a láta rendellenes szűküléséből és a szívárvány-hártya beteges mozgásából lehet megismerni; de néha az elgyengült látideg tehetsége el van tompulva, mit a szem tompa érzékenységéből, a láta rendellenes kitérüléséből, a szívárvány-hártya rest vagy épen hiányzó mozgásából lehet megismerni. Midőn a látideg működése leginkább nedv-torlások által van elnyomatva, ekkor a látideg tehetsége nincs kimerítve, sem elcsüggedve.

Egyszerű a mór, midőn egyedül létezik; szövényes (complicált), midőn más szembajjal, vagy általános betegséggel van összekötve. Megtámadhatja a mór csak az egyik, vagy mind a két szemet. Kiterjedésére nézve lehet teljes, midőn az egész reczeg szenved; vagy részletes, melyben a látás csak bizonyos irányban tagadtatik meg. E részletes mórhoz tartozik a fél-mór, melyben a beteg a nagyobb tárgyaknak csak felét képes megkülönböztetni. Hirtelen, vagy lassan támadhat a mór és az egyik vagy mind a két szem egyszerre vagy lassankint vesztheti el lát-tehetségét. Végre tökéletes a mór akkor, midőn a beteg minden tárgy látásától egészen meg van fosztva; tökéletlen, midőn a beteg nagyobb tárgyakat, bár nem igen tisztán, képes látni; — lehet a mór folytonos, vagy időszakonként megjelenő.

Ezen legmakacsabb, sokszor a művészet minden tehetségét kimerítő nyavalyának gyógyításában arra figyeljen az orvos, hogy a nyavalya természetéhez legalkalmasb gyógyszereket szemelje ki: az indító okokra vetvén főfigyelmét.

Az orvosságok használata mellett szükséges, hogy a

beteget környező lég tiszta és száraz legyen; a világosság foka a szem érzékenységéhez alkalmazandó; a beteg könnyü emésztésü eledellel éljen; mértékletes test-mozgást tegyen, kerülvén a lelki indulatokat, nagyobb testmozgást és világosságot.

A fejlődő fekete hályog gyógyítása csak úgy sikerülhet, ha gyógymóddunkkal megegyező diatétát tart a szenvedő. Gyógyítást eszközölhetnek ezek a gyógyszerek:

Bellad., *veratrum*, *hyosciamus*, ha a szem csak fénylő világosságnál különbözteti meg igazán a tárgyakat (Éjvak-ság, Hemeralopia). Szintén akkor, midőn minden tárgyat kétszeresen lát a szenvedő; de ekkor a *cyclamen* is hasznos.

Sulphur, *silica*, *conium*, midőn a beteg csak este különbözteti meg jól a tárgyakat (Napvak-ság, Nyctalopia).

Mercur vagy *silica* rögtön meglepő, — csak rövid időig tartó nappal történt rögtön vakság ellen: *phosphor*; a nap hősege okozta ily vakság ellen: *conium*.

Szikrák látása ellen: *bellad.*, *hyoscia*, *nux.* *stramonium*; legyek látása ellen: *agaricus*, *mercur*; fekete foltok látása ellen: *agaricus*, *ammonium*, *occulus*, *baryta*, *gelsemin.*, *phosphor*, *secale*, *sepia*, *silica*; villámlátás ellen: *crocus*, *spigelia*, *staphysagria*; homályos látás ellen, mint fátyolon át: *crocus*, *petrol.*, *secale*, *caustic.*, *sepia*, *sulphur*; különféle színek látása ellen: *strontiana*, *cicuta*, *digitalis*, *cantharid.*, *conium*, *stramonium*; az olvasástól: *crocus*; pontok látása ellen: *conium*, *china*, *ammonium*, *mercur*, *ac. nitri*, *natrum mur.*, *ruta*, *thuja*; fellek látása ellen: *sabina*; világosságnak keresése: *belladonna*; midőn a tárgyak esonkítva látszanak: *platina*, *stramonium*; mintha árnyékban lennének: *senega*.

Bellad. *calcarea*, *gelseminium*, inkább izgékony, vérmes; *senega* jól táplált, phlegmaticus egyéneknek mórja ellen adandók. *Barita* az idősbeknek használhat.

Aurum, *dulcamara*, *silica*, *causticum*, *lycopodium* görvélyesek mórjában, mint fűszerek tekintendők.

Ignatia, *nux*, *pulsatilla*, *china*, *secale*, *stramonium*, idegeseknek.

China, phosphor, sulphur, calcarea, natrum mur., nemesb nedvek vesztése után.

China, phosphor, idegláz után.

Ignatia, staphisagria lehangoló szenvedélyek után.

Nux, bryonia, veratrum, plumbum, sulphur, cocculus, esorvás állapot, dugulásban.

Kábító gyógyszerek következtében fejlődött mórban azoknak ellen-szerei — antidotumai — használandók.

Elnyomatott kütegek után: *sulphur, graphites, pulsatilla, phosphor, arsenic.*; roszul gyógyított és behégedt sebek után is használhatók.

Elnyomatott havitisztulás után: *pulsat., ignatia, bryonia, graphites, sulphur, sepia*.

Elnyomatott aranyér után: *sulphur, nux, pulsatilla, carbo, calcarea*, ez utóbbi vérmeseknél használ.

Elnyomatott köszvény, esúz után: *sulphur, pulsatilla, nux, aurum*.

Conium, ruta, rhus kúleröszak; *gelsemin.*, *ruta* apró tárgyakkal való foglalkozás, szemeröltetés, előrehajtott fejjele tett munkák után adandók.

Bellad., calcarea, gelsemin., gyakori fejfájás, szédelés, vértolulás után. — Mindezen körülményeket összehasonlítván, válaszszuk ki az itt elősorolt szerekből a legtöbb tekintetben illendő orvosságot.

Rögtön esetben 5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2 órában 1 kanállal, mint például a nap- vagy éj-vakságban. Különbö reggel, este 3 golyót egyszerre; ha javulást látunk, minden 3—4-ik nap.

Rövid- és messzelátásról e helyen egykét szót. A tárgyak világos látására és kisebb részeciknek megkülönböztetésére az ép szemnél 8—11 ujjnyi távlat kivántatik; a rövidlátók azonban kisebb, a messzelátók pedig nagyobb távolban láthatják jól a tárgyakat. Ha e két baj nem régi, belső szereink által gyógyítható; különösen gyuladások után hátramaradt rövidlátás ellen jó.

A *pulsatilla*; idegláz vagy elgyengülések után *phosphor*; nagyobb adagban bevett higany után *carbo v.*

Szintén a messzelátás ellen, ha nem régi, kívánt szolgálatot teendenek: — a *nux vom.*, főleg azoknál, kik

szeszes itallal élnek; *calcareo* c. kövérebb, *silica* soványabb egyéneknél; úgy a *sulphur*, *sepia* czélszerüek.

Azonban az illetén bajjal vesződök **szemüvegre** szorulnak: öblös (concau) lenesékre a rövid, domboruakra (convex) a messzelátók, közönségesen az öregek. (E két baj egyébiránt nem is annyira szem hibája, mint a szokásé, mert kiskorunknál fogva tehetjük az egyik vagy másik bajt sajátunkká, a mint apró tárgyakat vagy nagyon közelről, vagy azokat nagyon messziről iparkodunk látni.) De csak a valódi szükség alkalmával kell ezen üvegeket elfogadni és megválasztásukban igen nagy vigyázattal élni; nem szabad nekik sem nagyobbítóknak, sem kisebbítőknak lenni, hanem csak világosan mutatóknak. Vigyázzon arra a messzelátó, hogy azon üveggel, mely neki a közeli testeket láthatókká teszi, a messzebbeket ne nézze, hanem mihelyt dolgát végezte, szemüvegét letegye.

Vagy épen ne használjuk, — vagy változtassuk meg a szemüveget és cseréljük fel mással: ha kellemetlen érzést, vagy nyomó fájdalmat okoz a szemben, sőt a fejben is; ha álmosá teszi az embert; ha utána a szem forró, vörös lesz; ha gyakran kell pihentetni a szemet; ha a szemüveg levétele után csak egy idő múlva lát igazán a szenvedő; ha a szemüvegen át kisebbnek vagy nagyobbnek látszanak a tárgyak, mint azelőtt; ilyenkor, különösen az első esetben gyengébb, a másodikban valamivel erősebb üveget válasszon a rövidlátó; — a messzelátó ellenben az első esetben erősebb, a másodikban gyengébb üveggel cserélje föl előbbi szemüvegét.

Csak a rövid- vagy messzelátás esetében — ismétlem ujolag — használjuk a szemüveget; mert kik ezt csak divatból, kaczerkodásból teszik, ezen szükség nélküli alaptalan öntetszés-majmolta szemüveglésnek ártalmát idővel mélyen érzendik! De még gyenge szemnek sem hasznos a szemüveg, sőt inkább rontja a szemet, ha csak nem rövid- vagy messzelátó *).

*) E szemgyöngesség ellen ajánlhatóbb a tiszta hideg vízzeli mosás, napjában egypárszor; ha ez nem lenne elegendő, vannak h. gyógyszerek ily helyzetben is a beteg javára működők; ilyenek

Hogy láterönket a lehetőségig jó állapotban tart-
suk, figyeljünk ezekre. Nem kell a szemet sokáig egy hu-
zamban erőltetni, szükséges neki pihenést is engedni; ki
sokat írni, olvasni, vagy apró tárgyakat nézni kénytelen,
használja leginkább a reggeli, délelőtti, nappali időt: este
a láterő már sokat gyengült a nappali használás által. A
világ sugarainak, kivált pedig a nap sugarainak egyenes
esését a szembe kerülni kell, mert fekete hályogot okoz-
hatnak. Nemkülönbén a gyertya- vagy tűzvilágba nézés is
gyengíti a láterőt. A látásra elég, de nem fölöttébbi vilá-
gosság kívántatik, gyenge azonban ne legyen, mivel így a
szemnek erőlködni kell a sugarak egyesítésénél; ártalmas
azért az alkonyodáskori dolgozás. Ki el nem kerülheti az
esti munkát, jól válaszsza meg a világot; legjobb e célra
a széles béliű lámpa világítása, mert elég nagy, egyenletes,
nem lobogó. E végből, minthogy tisztogatás nélkül egyen-
letes lánggal égnek a stearn-gyertyák, nagyon ajánlhatók:
kevésbé jók a nem eléggé világító viaszgyertyák, még
roszabbak a fagygyuból készülttek, részint mivel nagyon
lobognak, részint mivel gyakorta kell őket tisztítani
és ilyenkor a gyertyára nézni: mi kivált a gyenge szemnek
nagyon ártalmas. Legjobb a világítás fölülről, — innen a
dolgozó bal oldalára alkalmazott gyertya legezészerűbb,
ha magas helyre téve, innét önti világát.

kül erőszak után az *arnica*, *ruta*, *rhus*, *conium*; ezek közül ajánl-
hatók a *gels-minium*, a *ruta* azoknak, kik sok írás, olvasás, fino-
mabb munkák következtében estek szemgyengességbe; szeszes
italok után a *gelsemin.*, *nux vom.*, *o. ium*; gyengítő okok (vérvesz-
tés, magönlés) után a *china*; az aranyértől kivált *sulphur*; az
elnyomatott hószám következtében *pulsatilla*, *sepia*; bizonyos
küteg (Ausschlag) eltünté után *bellad*, *mercur.*, *sulphur*; sok
higany használata után ismét *sulphur*, *ac. nitricum*. Különbén
szemgyengesség ellen hasznos a *silica*; megkísérhető azok által is,
kik már épen nem bírnak olvasni; szintén a *phosphor*. Ezen orvos-
ságokból három golyócska veendő naponként, de hosszabb időig. —
Kik szemüveget alapos okból kényszerülnek használni, tartsák
mindig a legtisztábban szemüvegöket és ne használják azokat,
melyek meg vannak repedve, mert ártalmasak.

II. SZERVEZETI SZEMBETEGSÉGEK.

A. Hibás vegyületen alapuló szembetegségek.

Szaru-homályok (Obscuraciones corneae). A szaru-hártyának hiányos átlátszékonyságát minden gyulladás nélkül, szaru-homálynak nevezzük. A szaru-homályok mindig előrejárt gyulladásokból veszik eredetüket és így az összegyült nyirk, — vagy összegyült és megkeményedett geny, — vagy a szaru-hártyán keresztülható fekélynek tökéletlen behegedése és innét támadt heg-jegy következtében szoknak támadni.

A szaru-hártya nyirk-homályának kisebb fokát: szaru-foltnak (macula corneae) mondjuk; ez ködös, vagy kevésbé fehéres színt mutat, mindenkor félig átlátszó, azért a látást sohase gátolja tökéletesen; — a szaru-hártya nyirk-homályának nagyobb fokát: szaru-hályognak (leucoma) nevezzük; ez minden átlátszékonyság nélkül levén, fehér, kékes, vagy sárgás; ha az egész szaru-hártyát elborítja, ekkor a látást annyira akadályozza, hogy a fénysejtésnél egyéb fen nem marad; kisebb mérvben akadályozza a látást akkor, ha eféle kisebb szaru-hályog a szaru-hártya széle felé vonul.

A geny-homály (onyx) a szaru-hártyának egészen sötét, fehér-sárgás homálya által ismertetik meg; ez soha sem foglalja el egészen a szaru-hártyát, de azért tökéletes vakságot okozhat, ha egyenest a láta előtt fekszik.

A heg-homály tiszta fehér; ez a látást tökéletesen eltörli, ha a látást takarja be.

A gyógyítható szaru-homályok orvoslására több hónap kivántatik és ezen idő alatt oly életrend, mely gyógymóddunkkal pontosan megegyez. Kedvezőbb a jóslat a fiataloknál, kik különben jó egészséggel bírnak, kiknél a homály nem rég támadt, nem nagy területű és az összegyült nyirk mennyisége és hegedési foka nem nagy. Ellenkező esetben a jóslat igen szomorú. — Így az összegyült geny felszívása is könnyebben történik, ha nem nagy mennyiségű, ha a baj nem idült, a szenvedő egyén még nem öreg. — A heg-homály szintén, ha igen kicsiny és jól táplált egyé-

neknél fordul elő, sokszor szerencsésen elenyészik; de legtöbb esetben a heg-homály legszomorubb jóslatot enged.

Szaru-foltok ellen a: *bellad.*, *cannabis*, *euphrasia*, *calcarea*, *arsenic*, *conium*, *senega*, *silica*, *ac. nitri* használandók.

Szaru-hályog ellen a most említett orvosszereken kívül az *aurum*, *silica* kivált görvélyeseknél.

Geny-homály ellen a *hepar s.*, *sulphur*, *silica*, *calcarea*.

Heg-homály ellen az *euphrasia*, *cannabis*, *pulsatilla*, *magnesia carb.*, *sulphur*, *silica*.

Reggel, este három golyó, két evők. vízben felolvasztva, veendő eleinte naponkint, javulást látván, minden 3--4-ik nap.

Hályog (Staar, Cataracta). Több nemorvos szívesen veendi itt azon figyelmeztetésemet, mikép hibás azon vélemény, mely szerint némelyek valami hártyának vagy vékony bőröcskének gondolják a hályogot; mert a hályog a jegőcz-lencse (lens crystallina) rendszer homályában áll. Azért a hályog legáltalánosb tüneténeihez tartozik: a szivárvány-hártya mögött létező homály és e homály területétől, tömörségtől függő csökkenése a látásnak. A jegőcz-lencse-rendszer minden része vagy egyenkint, vagy mindössze meghomályosodhatik és innét a hályognak többféle nevezete van.

Hol csak egyes része homályos a lencse-rendszernek, ott a hályog részletes; ide tartoznak a lencse- (lenticularis), a Morgagni- (Morgagniana) és a tok-hályog (capsularis cataracta). Midőn a lencse-rendszernek több, de nem minden része van meglepetve a homálytól, akkor a hályog vegyes; ide tartoznak: a tok-morgagni hályog (c. capsulo-Morgagniana), a tok-lencse- (capsulo-lenticularis), és a morgagni-lencse-hályog (cataracta Morgagniano-lenticularis). Ha a lencse-rendszer minden része homályba borul, a hályog teljes; ez tehát csak egyféle lehet, t. i. tok-morgagni-lencse-hályog.

A lencse-hályog székét a név maga jelenti. E hályog lassankint fejlődik, ha csak erőszakos ok után nem támad. A látás csekély tompulásával kezdődik, mely leg-

inkább fényes tárgyak szemlélése alkalmával észlelhető, mert ezek mintegy mocskosaknak, és ködbe burkolva látszanak. Szoros vizsgálat alatt, a látá mögött, főleg a középpontban némi sárgás-szürke homály tűnik elő, melynek növekedésével aránylag csökken a látás, úgy mindazáltal, hogy csak a szem előtt egyenest helyezett tárgyakat nem látja a beteg, — világosan megkülönbözteti azokat, melyek oldalvást fekszenek, de csak addig, míg a szem árnyékban van, vagy setétes helyeken; délben ellenben oldalvást is keveset látnak eféle betegek.

A morgagni hályogban azon gözalaku nedv, mely a jég-lencse és ennek tokja közt foglaltatik, meg van sűrűdve és homályosodva. E hályognak kifejlődése többnyire gyors; színe fehér-kékes, tejhez hasonló. Midőn a szem és fej nyugalomban vannak, a homály felső része higabb, az alsó része sűrűbb; ha pedig a szem ujjal dörzsöltetik, vagy a fej erősen megrázatik, az egész homály egyenletes színt mutat. E hályog nem marad soká magánosan.

A tok-hályogban vagy a mellső, vagy a hátsó lencsetok-rész van meghomályosodva. A mellső tok-hályog fényes szürke vagy kréta-féheységű, gyöngyként tündöklő foltokat, vagy csíkokat terjeszt elő; a látást nem enyészeti el egészen. A hátsó tok-hályogban hasonló foltok nem oly tündöklők; a látás itt sincsen elenyészve egészen. De néha az egész lencsetokot elfoglalja a hályog. Ezen teljes tok-hályog foltos vagy csíkos, ezüsthöz vagy gyöngyhöz hasonló tündökléssel bír, a látást majdnem csak a fénysejtésre korlátozza.

A tok-morgagni-hályog ritkán fordul elő; kórjelei a tok- és morgagni-hályog kórjeleiből állanak.

A tok-lencse-hályog leggyakrabban mutatkozik; hasonló a gyöngyhöz, vagy sárga, néha szürke színt mutat, de a gyöngyszín képezi a mellső réteget. Az ebben szenvedőknél a fénysejtés nem hiányzik ugyan, de a látás elenyészik. Különféle alakjára és küleményére nézve különféle nevet nyer.

A hályognak ezen felosztásán kívül, érdekes a hályognak azon felosztása is, mely a hályog összeállását, színét, nagyságát, támadási körülményét, fejlődési fokát és szö-

vetkezését illető megkülönböztetésen alapszik. — A hályog összeállását illetőleg, a kemény hályogban minden rész egymással szoros összeköttetésben áll; a puha hályognál a részek összeállása csekély, azok könnyen elválaszthatnak egymástól; a puha-kemény vagy kocsonyanemű összeállásban a lencse közepe kemény, környéke pedig puha; a folyó összeállású hályogban az egész jég-lencse vagy tej- vagy geny-alaku nedvvé van olvadva. — A hályog színét tekintve, a hályog lehet sziürke, fehér, gyöngyszínű, sárga, fekete. Ezen utóbbi hályog hasonlít ugyan a mórhoz (amaurosis), de ettől meg lehet különböztetni kivált az által, hogy hályog esetében a világosság nem verődik vissza a szem fenekéről, mint a lappangó mór esetében. — Nagyságára nézve a hályog kicsiny vagy nagy. A hályog összeállása és nagysága közt azon viszonyosság tapasztaltatott, hogy annál nagyobb a hályog, minél csekélyebb az összeállása; azonfelül a hályog nagysága, kevés kivétellel, a meghomályosodott részek számától is függ. Támadását a hályognak e szavak: születési, vagy szerzett, — hirtelen, vagy lassankint fejlődő hályog — eléggé magyarázzák. — Fejlődési fokát tekintvén éretlennek mondatik a hályog, midőn már nagyobbra nem nőhet; éretlennek, mely még csak kifejlésében van. A hályog szövetkezését illetőleg, egyszerű a hályog, ha egyedül fordul elő; szövevényes, ha más szembajjal, vagy a testben lappangó más betegséggel van összekötve.

Ki van téve mindenki e szomorú állapotuk; fájdalom különösen! hogy kiváltkép édes hazánkban hatalmasan uralkodik a hályog. A hályogra való öröklött hajlanon kívül különféle betegségek adhatnak alkalmat e betegségre; nemkülönb a kül-erőszak, a szemeknek tartós és tetemes erőltetése apró, fényes vagy igen kivilágított tárgyak szemlélése által, előrehajlott fejjel végzett munkák, hirtelen és gyakori változtatása a nagy világosságnak feltünő sötétséggel, hirtelen meghülés, a szeszes italokkal való visszaélés, a testben lappangó betegségek, u. n. görvély-, buja-kór, köszvény sat.

A hályognak szerencsés gyógyítása leginkább a szenvedő beteg általános test-szervezetétől függ. Jó kimenetet

lehet remélni azoknál, kik különben ép, egészséges testtel és lélekkel bírnak; nem igen vérmesek, de senyves állapotban sem sínlődnek; szintén a haladott koru betegekénél. A baj kiirtására több esetben szerencsésen működendnek hasonszenvi szereink. Jó lelkiismerettel ajánlom illetén szenvedőknek, hogy mielőtt műtéltre (operatióra) határoznák el magukat, kísértsék meg hosszabb időig gyógyszereinket, annál inkább, mivel néha a legjobbnak tartott, legtöbbet ígérő hályog legnagyobb vigyázat, legkedvezőbb ápolás mellett is rosz kimenetelre fordul. Ide járul még az, hogy a legszerencsésebben eszközlött műtétel után is számos kül- és belső befolyások által veszedelmeztetik a láttehetség, melyeket az orvos előre látni sokszor nem képes. A hályog szétozlatását különféle belserekkel már a régi orvosok is megkísértették; de specificus gyógyszerek hiányában ezelt nem érhetőnek. Kivánt czélhoz vezetendnek h. gyógyszereink kivált kezdő hályog gyógyításában: ha gyógyítás alatt czélirányos diaetát tart a szenvedő; azonban hosszabb idő alatt gyógyszereinktől kivánt sikert nem tapasztalván, megertt hályog esetében egyes szemorvos által teendő műtételhez folyamodjunk: azonnal műtétel után asmet szereinket használandók.

Műtétel után azonnal az *aconit* használandó; ez után a *crocus*, ha kopogó, viszkető fájdalmat érez a beteg; vagy *ignatia* kivált szelideknél, ha szúró fájdalmat éreznek a szemben vagy a halántékban; *bryonia*, ha heves fájdalomnak közt hányása van a betegnek; *arsenic*, ha égető fájdalma van és hasmenése; *thuja*, ha semmi étvágya sincs és a halántékból kiinduló, szúró fájdalom által gyötörtetik; *aconit* után hasznos a *senega* vagy *guaraea* is főleg roszul sikerült műtétel után; szintén a *strontiana*, midőn minden tárgyat vérbe borulva szemlél a beteg.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal. javulást látván, minden 2—3 órában.

Különben hályog ellen ezek a gyógyszerek:

Sulphur adjunk először; ennek több heti használata után, ha semmi javulást sem érez a beteg, adjunk:

Cannabis-t vagy *magnesia carb.*, vagy *ammonium carb.*
Belladonna, *gelsemium*, *calcarea* vérmes, bővéri

egyéneknél használandó. *Opium*, *baryta* az idősbeknél. *China* idült váltólázak után fejlődött hályogban.

Causticum, *silica* inkább görvélyeseknél, de másoknál is hasznosak.

Pulsatilla szelid, *senega* szelid és petyhüdt egyéneknél inkább alkalmazandó.

Conium esés, ütés után támadt hályogban.

Phosphor főképp rögtön támadt homály esetében.

Ezen gyógyszerek közül könnyen kiszemelhetjük azokat, melyek elnyomatott más betegségek után e munkában többször ajánlottak, melyek ez esetben is igénybe veendők.

Rögtön esetben (esés, ütés, vagy gyulladás után) 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2—3 órában 1 kanállal. *Lassankint fejlődő hályogban reggel este 3 golyót 2 evők. vízben; javulást látván, minden 3—4-dik nap.*

Üveghályog-nak (*Glaucoma*) nevezzük az üvegtest és üveg-hártya homályát. Előjelei szoknak lenni: hirtelen növekedő messzelátás; a gyertya-világnak színes udvara; tűz-látás homályos látással felváltva. A baj kezdetén sárgászöldes homály mutatkozik a szem fenekén; mire a látás azonnal eleinte nagyon csökken, és rövid idő múlva egészen elenyészik. A láta kitágul, néha annyira, hogy a szivárvány-hártyának keskeny szélét lehet csak észrevenni a sugár-kötő körül; a szemteke rendes ruganyossága szinte kökeménységgé válik, a szemedények viszérdagantokat képeznek. Nagy fej- és szemfájások közt mindinkább fejlődvén a zöldhályog, a lencse is homályba borul és ekkor a baj üveg-lencse-hályognak mondatik. Hye-kor a zöldes homály a szivárvány-hártya mögött szemléltetik; sőt sokszor a homályos lencse a kitágult látába nyomulva tapasztaltatik. Meglepi e kór az egészségeseket is, de mégis leginkább azokat, kik a testben szunnyadozó más általános nyavalyában szenvednek. Fejlődésére majd mindig az üveg-hártya gyuladása szolgál okot. A jóslat itt szomorú. A kezdetben levő üveghályogot célirányos orvoslás által talán még meg lehet gátolni további kifej-

lödésében, de csak ritka esetekben; az idült üveghályog gyógyíthatlan.

Gyógyszereink közül legtöbbet várhatunk a: *phosphor*-tól. Ezen kívül a *spigelia* is megkísérthető, kivált köszvényeseknél. Szükséges egyszersmind, hogy a szenvedő czélszerű diatétát tartson.

5 golyót tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte minden 3—5 órában adjunk be 1 kanállal; később reggel, este három golyót; sőt javulás szerencsés esetében, ritkábban.

B. Sebek.

A **homlok-sebek** közül a metszett sebek, melyek éles eszközök által ejtettek, legkedvezőbb jóslatot engednek; mivel czélirányosan orvosoltatva, könnyen összeforranak és csak alig látszó heg-jegyét (Narbe) hagynak vissza. De ha a seb-szélek kellőleg egybe nem foglaltatnak, genyedés támad, melynek következtében nyilvános heg-jegy, sőt más hibák is támadnak. A szaggatott sebek után még sokkal gyakrabban fordulnak elő ezen hibák; mert a most említett sebek ritkán gyógyulnak genyedés nélkül. A zúzott sebek hasonló hibákat szünek.

A metszett és szaggatott sebek szerencsés gyógyítására szemorvos, vagy ügyes sebész szükséges, ki a seb-széleket czélirányosan egybefoglalja. A zúzott sebek, mihelyt a homlokon sértés történt, azonnal hideg borogatásokat kívánnak; elkészítvén ez alatt az illendő gyógyszert, tegyük félre e borogatásokat, beadván:

Arnicát, vagy *rutát*, vagy *coniუმot* (5 golyót 10 evőkanál vízben felolvasztván, minden 1—3 órában 1 kanállal).

Genyedés esetében jók a *hepar s.*, *mercur*, *sulphur*, *silica* minden 2—3 órában veendő a most említett mód szerint.

A **szemöldök-sebek** is ilymódon gyógyítandók. Különös, — hogy ez esetben, többek tapasztalásai szerint, némi vaktság következett be; valószínűleg külerőszak következtében az ideg-recze, vagy sugár-test sértődvén meg, innét fejlődött ki a fekete hályog. — A **szemhójak**

sebei is orvost kívánnak, szintén a **szemgödör sebei**, hol mindenek előtt a sértő eszközt, vagy annak darabjait, ha tán a sebben maradtak, kell eltávolítani; ugy a **szaru-hártya**, — **köt- és tülk-hártya**, — **szivárvány-hártya**, — **sugártest**, — **jégöcz-lencse**, — **üveg-test**, — **ideg-recze** sebei orvosi kezelés mellett gyógyíthatók: hasonszenvi gyógyszerek használata mellett; melyek a körülmények szerint használandók és melyekről részint már itt, részint általánosan a „sebek gyógyításánál“ tesztek említést.

C. Hibás nagyságon alapuló szembetegségek.

Szemvizkór (Hydrophthalmus). E betegség vagy a víznedv (humor aqueus) rendetlen szaporodásától veszi eredetét, — vagy a szerföltött bő üvegnedvtől (humor vitreus) származik, — vagy mind a víz, mind az üvegnedv szaporodásán alapszik. A víznedv bőségén alapuló szemvizkór nyomás és nehézség érzelmével, a mellső csarnok növekedésével, és messzelátással kezdődik. A szaru-hártya rendes nagyságát túllaladja; a szivárvány-hártya lassankint elveszti mozgékonyágát és sötétebb színt ölt; a tülk-hártya nem messze a szaru-hártya szélétől kékes színt vesz magára; a víznedv minél inkább szaporodik, annál zavarosabb lesz; a szem nehezen mozog; a látás naponkint csökken; míg végre ez is elenyészik. — A bő üvegnedvtől származott szemvizkórban a szaru-hártya megcsúcsosodik anélkül, hogy átlátszékonyságától megfosztatnék, vagy területére nézve nagyobbodnék: innét, a baj kezdetén rövidlátásról panaszkodik a beteg. A szivárvány-hártya előre domborul; a láta összehúzódik; a tülk-hártya piszkos kék színt mutat; a szemteke elvesztvén ruganyosságát, keményebb lesz, nehezen mozdul; a látás naponkint jobban elbénul. A beteg kegyetlen fájdalmat érez szemében, mely a fejtetőre is elterjed, álmatlanságot, undort, gyengeséget okoz. A betegség legnagyobb fokán pedig a szemteke megpukkan; kiürülvén a benne foglalt nedvek, rossz indulatu gyuladás áll be, mely többnyire rákfenés fekélyt, vagy taplós dülszemet idéz elő. — A vegyes szemviz-kórban az előbb említett két vizkór-alak kórjelei keverve jelennek meg. A nyavalya to-

vábbi lefolyása alatt a beteg senyves állapotba, sorvasztó lázba esik.

E betegség soha sem ígér szerencsés kimenetet; mert mindenkor méltán lehet félni, hogy lassankint a szem kökemmé változik, vagy rákfenébe fajul el. A gyógyítás tehát vagy igen nehéz, vagy egészen lehetlen. Itt az orvos sokszor eleget tett, ha a betegség további kifejlésének határt tudott tenni. Gyógyulást leginkább a szem-vizkór azon nemében lehet remélni, mely egyedül a víznedv sokaságán alapul. — Okai lehetnek: a kül-erőszak; különféle betegségek. Ezekhez képest alkalmazandók a gyógyszerek.

Igy ha bujakórban, köszvényben, görvély-kórban szenved a beteg, ezen bajok ellen intézendő a gyógyítás. Ha a testben létező vizkórtól függ, erre kell fő figyelmet fordítani. Ha elnyomatott aranyér, hószám okozá a bajt, azok visszaállítása eszközöltessék illendő szerekkel. Ha pedig az ok kifürkészhetlen, ekkor oly szereket használjunk, melyek a felszívó edények tehetősége föllesztésére sajátlagosan működnek; ilyenek:

A *helleborus digitalis* szűke mag, és ezek közt méltó helyet foglaló: *aps. nomicum* az *arsenicum*. — Ha ezekre nem javul a beteg, sőt ha a nyavalya hevessége naponkint előrehalad, ekkor már szükséges a műtétel.

Az orvosságokból 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában 1 kanállal, javulást látván, ritkábban. A diatétát is tartsa meg a beteg.

Dül-szem (Exophthalmia). E betegség alatt a szem beteges, rendellenes nagyságát értjük, melyben a szem részei elfajulva tapasztaltatnak. Ezen elfajulás minőségére nézve lehet a dül-szem: taplós, kökemes és rákfenés.

A taplós (fungosus) vagyis húsanyos dül-szemben, a szem területének rendellenes nagysága a köt-hártya elfajulásának tulajdonítandó. A baj kezdetén csak a tülk-hártya köt-hártyája szenved és számos puha, és vörös karélyokba (lobus) fajul el; később a szaru-köt-hártya hasonlóképp elfajul és a szemteke annyira megnő, hogy a szemgödörből húsos gyurmaként (massa-ként) a szemhéjak résén kidudorodik. A felső szempilla ezen kiálló gyurmát valamennyire még eltakarja, de az alsó szemhéj a daganat által egészen

lenyomatik. Csekély külok, a daganat legkisebb érintése, vérzést hoz elő. A szemhéjak résén kidudorodott daganat fölülete a meghegedt vér miatt fekete héjjal bevonva látszik.

A kökemes dül-szem vagyis a szem kökeme (scirrhus) a szemtekének minden hártáját megtámadja és annyira elváltoztatja, hogy a szem egészen elveszti rendes alakját. Ezen kökem jelenlétére mutatnak: az elfajult szemtekének egyenetlen és göröngyös daganata; alkalmatlan nehézség érzelme; a szem akadályozott vagy egészen meggátolt mozdulata. Fájdalom vagy láz nem követi ugyan e bajt; de a nyak-, mell-, és más részek mirigyei sokszor megdagadnak.

A rákfenes dül-szem (carcinoma) vagyis a szem rákfeneje nyílt fekélyvel, vagy a nélkül jár. A szem nyílt rákfeneje többnyire kökeméből veszi eredetét; bő könyezéssel, viszketéssel, tompa fájással, kékes vörösséggel és daganattal kezdődik. A fájdalom lassankint szűrő, égető lesz és legkisebb érintésre növekszik. Nem sokára sorvasztó láz köszönt be; a szem húsos alakot vesz magára, három, négy akkorára feldagad, és a szemgödörből formátlan gyurmaként tolódik ki. Végre a húsos gyurma felületén büdös, híg ev izzad ki, mely az életműves (organicus) részeket föleszi; néha hasonló büdös evet tartalmazó fekélyek is mutatkoznak. — Máskor a tökéletesen egészséges szemben is támadnak fájdalmas és szederjes színű bibiresek vagyis kinövések, melyek kitágult véredényektől fonatnak körül és a tülk-hártját foglalják el, heves fájdalmak közt lassankint kifekélyesednek, büdös evet ürítvén ki; — és így a szem nyílt rákfeneje nem mindig az előbb említett módon veszi eredetét. De bármely úton eredt is a szem nyílt rákfeneje, későbbi fejlődésével mindenkor fekete színt ölt, a szemhéjakkal összenő, ezeket is megtámadja, elterjed a mellékes arcz-részekre, némelykor a szemgödör-csontig hatván, ezt megrontván, megemésztvén. E keserves körjelekhez járulnak még: a szenvedő rész gyakori vérzése, végre sorvasztó láz.

Ezen betegségnek okául többnyire különmemü gyuladások szolgálnak. — A taplós dül-szem jóslata a baj

kezdetén elég kedvező; de ha már a szaru-hártya is hasonló elfajulásba hanyatlott: csak műtétel által lehet a súlyosb bajokat elhárítani, ha gyógyszereink elegendők nem lennének. A kökemes dül-szem jóslata azon tekintetből szomorú, hogy a látást és a szem rendes állapotát nem lehet többé helyreállítani; de azért a kökem sok időig életveszély nélkül fennmaradhat, ha csak kül-erőszak, helytelen izgató szerek által gyuladásba nem hozatik. — Ha rákfenevé válik a kökem, akkor azonnal élet-veszedelemben forog a szenvedő. Gyógyszereink a halál hideg karjaiból egyes szerencsés esetekben kiragadhatják azokat, kik különben egészséges test-szervezettel bírnak, — vagy ha még jókor eszközöltetett a rákfene kiirtása; de különben meg nem menthető a szánandó beteg élete.

Taplós dül-szem ellen: *belladonna*, *guaraca*, vagy *calcarea*, *silica*, *sepia*, *lycopodium* használandók.

Kökemes dül-szem ellen is használhatjuk az előbb említett szereket, azonfölül a *silicát*, *thuját*, *graphitest*, *coniomot*.

Rákfeneben az utolszor elősorolt szereken kívül a *carbo an.*, *ac. nitrít*, *arsenicumol.*, *aurumot*. A *curare* név alatt ismeretes orvosság szintén méltánylandó. Ha ezekre nem javulna a beteg, — műtételre gondoljon még jókor az orvos, nehogy annak elmulasztása miatt vádoltassék, bekövetkezheto halál-esetében; mert annyi megrögzött előítélet mellett, vajmi nehéz a homoeopathának helyzete!

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal; javulást látván, ritkábban. A szoros diaeta nélkülözhetlen.

Szem-ér-kitágulás (Cirsophthalmia). A szem-edények kitágulását szem-ér-kitágulásnak nevezzük. E betegségben a szemteke kúpos alakot ölt, nehezen mozog, és kemény. A szaru-hártya jobban kiáll, mint rendes állapotában és elhomályosodik. A tülk-köthártyán számos edények kitágulva és fekete vérrel vannak telve. Maga a tülk-hártya szennyes kék szinte ólomszinű és a szaru-hártya körül több kékelő csomót képez az ér-hártya és sugár-test daganatai miatt. A szivárvány-hártya nem mozog; a láta, ha csak össze nem nőtt, kitágult, szegletes, nem tiszta. Az

ideg-reczének nyomtatása miatt az érdaganatok által a látás elenyészik; néha a szikra- és villám-látást kivéve a beteg fény-sejtéssel sem bír; de fájdalma nincs, vagy csak időközben.

Az ér-szem többnyire a gyuladások utóbaja; és ezek közül a köszvényes szivárvány-lob után fordul elő, ha az fonákul gyógyíttatott, vagy elhanyagoltatott. E betegség legszomorubb jóslatot enged; ha tovább tart, időszakonként megjelenő fájdalom mellett, a szem egész életben megmarad anélkül, hogy valami más beteges változás következne; de ha helytelenül alkalmazott izgató szerek használatnak, maga a szemteke is kegyetlen fájdalom közt megpukkan; ha pedig bármi okból folyvást izgattatik, vagy meggyulad, a szem kökeme, vagy rákfenéje fejlődik ki.

Orvosszereink közül, a mennyire a lehetőség engedi, az *arsenicum*, *belladonna*, *mercur*, *phosphor*, *spigelia*; vagy még: *caustic.*, *carbo v.*, *lachesis*, *tycopodium*, *sulphur* működhetnek a beteg javára; melyekből 5 golyót 10 évök. vizben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában 1 kanállal; ha javul a beteg, ritkábban. A kökem-, rákfené ellen előbb soroltam el a gyógyszereket. Diétát tartson a beteg.

A szem velős-taplója (*Fungus medullaris oculi*). A szemnek ezen elfajulása az ideg-reczén és lát-idegen kezdődvén, az egész szemteke elfajulását, területének nagyságát okozza. Kórjelei: a szivárvány-hártya mozgatlansága, a láta kitágulása és a látás elenyészte. A láta ezüstoffényességű; a szemteke területe nő, egyenetlen és göröngyös lesz. Az elfajult gyurma a szemgödörből lassankint kitörlődik, felületét taplós kinövések lepik meg, melyek, ha megsértetnek, vérzenek. A nyakszirtig terjedő, kivált éjjel dühöngő szűrő fájdalom ritkán hiányzanak; a fültő- és nyakmirigyek megdagadnak; a beköszöntő láz miatt a beteg igen elgyengül, végre elfogyván minden ereje, megszűnik élni.

E baj közönségesen a csecsemőknél fordul elő, gyakran minden tudvalevő ok nélkül. Néha azonban a szemteke sebei és zuzatásai szolgálnak reá alkalmat. — Mivel ezen elfajulás nemcsak az egész lát-ideget támadja meg, hanem

az agyra is elterjed : ha csak a betegség kezdetén nem intéztetik a kiirtás, később még ettől sem lehet e bajban segélyt remélni. Azonban :

Azonnal eleinte szoros diaeta rendelendő; a betegségnek további legyőzhetlen fejlődését gátolhatja a *belladonna. phosphor.* Külerőszak után azonnal az *arnica*, ez után, ha nem használna, ismét a *bellad.* vagy *guaraea*, vagy *phosphor*, vagy *carbo animalis*: minden 2—3 órában veendő, a szokott mód szerint elkészítve.

Szaru-csap (*Staphyloma corneae*). A szaru-hártyának a szivárvány-hártyávali összenövését, és ezen hártyák rendellenes kiterülését: szaru-csapnak nevezzük. Vagy az egész szaru-hártya, vagy annak csak egyik része van összenöve a szivárvány-hártyával. Amennyire a szaru-hártya a szivárvány-hártyával össze van növe, minden szaru-csapban elveszti átlátszékonyságát; mindazáltal, ha a látás nincs foglalva az összenövésben a látás különféle fokban fennmarad, habár sohasem tökéletes. A teljes szaru-csap teke- vagy kúp-alaku. Ez irritálja a szemhéjakat tetemesen izgatja és gyuladásokat hoz elő; a teke-alaku szaru-csap többnyire annyira feldagad, hogy megpuhul, a csap ezen megpuhulását gyakran gyuladás követi, melynek következtében az elfajult hártyák megromszulnak, s a csap elenyészik.

E baj leginkább külföldes és takár-szemgyuladások után szok következni, de más gyuladások után is támadhat. Az előrejárt gyuladástól függ, hogy a szaru-csap teljes, vagy részletes legyen. — A részletes és teljes szaru-csapot műtétel által lehet kiirtani; és noha ez által a teljes szaru-csap után a látás el van veszve, a szem alakját azonban müleges szem alkalmazása által tetemesen lehet javítani; — a részletes szaru-csap elmellözése által a látást, ha még tart valamennyire, lehet fentartani. Kik hom. szereink jótékony hatását nem ismerik az ilyen bajokban is, méltán folyamodhatnak e műtételhez, mely által minden e bajjal járó veszély elháríttatik; — de elháríttatik e veszély, — különösen a kökem (*scirrhus*), melybe a külfolyások okozta izgatás által gyuladásba jövő nagyobb szaru-csapok fajulni szoknak, — hom. szereink által is több esetben, főleg a baj kezdetén: ha gyógy-

szereinknek kedvező diaetát tart a beteg; azért a műtéttel csak akkor ajánlandó, midőn azok hosszabb idő alatt kívánt célhoz nem vezetnek. A gyógyszerek ezek:

Euphrasia, mercur, pulsat. részletes csapban.

Sulphur, lycopod., calcarea, silica, causticum teljes csapban; a kökem ellen is használhatók.

Apis gyuladásba jött szaru-csap alkalmával.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 3—5 órában 1 kanállal; gyuladásban minden 1—2 órában.

Szaru-túltengés (Hyperkeratosis). Szaru-túltengésnek nevezzük a szaru-hártyának azon kúposan kiálló részét, mely egészen átlátszó, vagy csak fényes szürke csúcsal ellátva, a szaru-hártya bizonyos helyén, ritkán annak közepén, egész kiterjedésében pedig soha sem tapasztaltatik. Midőn a szaru-hártya kiálló része egészen átlátszó, a szem különféle mozgásai alatt majd vöröses, majd sárga színt játszik. Minél inkább a szaruhártyának középpontját foglalja el e bujálkodás, annál nagyobb mérvben tompul el a látás.

Jóslata e betegségnek legszomorubb. Itt még a műtéttől sem várhatunk sem gyógyulást, sem javulást. Amennyire lehetséges a gyógyítás, megkísérthetjük a:

Calcarea, lycopod., sulphur, thuja, silica, graphit gyógyszereket: ételszerű diaetát rendelvén.

Reggel, este 3 golyó veendő; meglepő javulás esetében ritkábban.

Szaru-posztó (Pannus corneae). A szaru-hártya felduzzadását vagy daganatát, mely ezen hártya véredényei által hozatik elő, szaru-posztónak nevezzük. A baj kisebb fokán, a tülk-kőthártyából csak kevés véredények nyomulnak a szaru-kőthártyába, hol is mindinkább vékonyodván, elenyésznek; nagyobb fokán, a szaru-kőthártyáján számos véredények keresztül szöve tapasztaltatnak; legnagyobb fokán, a szaru-hártya tetemesen meg van dagadva, hasonló a vörös posztóhoz, a látás majdnem a fénysejtésre korlátoztatik: midőn a szaru-posztó kisebb fokán a látás csak el van tompítva. A tülk-kőthártya minden posztóban vörös színt ölt; a beteg szem nem szenved a fényt; könnyezés áll be; a szemhéjak kőthártyája megda-

gad, megvörösül vagy pedig husanyos vagy szemcsés bujálkodást mutat; ezekhez járul némelykor : nagyobb agytorlás.

E baj mindenkor szemgyuladások utóbaja szok lenni, melyek közt a görvélyes köt-lob különösen kedvez ezen betegségnek. Mindaddig, míg szünteleni gyuladós állapot miatt, a szaru-hártyán fekélyek és heg-jegyek (Narben) nem támadnak, gyógyulást lehet remélni diaetetikai szempontból pontosan tartván meg a tartandókat; — de ezen homályok jelenlétében szomorú a jóslat. Itt a műtételtől nem várhatunk sok kedvezést. Kísérletet érdemelnek jó reménység fejében főleg a kezdő szaru-posztóban az:

Aconit, midőn nagy vértorlása van a betegnek, néhányszor, minden órában veendő. Különben a :

Belladonna, midőn bő könnyezés mellett nem türi a beteg a fényt. Ha e szer nem használna, ajánlom az *apist. lachesist*, vagy a *guaraca-t.*

A *spigelia* szintén figyelemre méltó, ha az előbb említett két szer nem felelne meg a várákozásnak, valamint a *mercur*.

Arsenic, a szemcsés, *staphysagria*, *thuja* a husanyos bujálkodásban.

A szaru-posztóban hasznosak még a *caustic.*, *lycopod.*, *carbo veg.*

A *silica* fekélyek ellen is lehetőleg működendik; vagy még az *arsenicum*, *mercur corrosivus*.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 2 — 3 órában adjunk be egy kanállal.

Sugár-csap (*Staphyloma corporis ciliaris*). E baj a sugár-test rendellenes kiterjedésében áll. Jelenlétére mutat a tülk-hártya gyűrű-alaku daganata, mely a szaru-hártya körül egész a sugár-test végeig nyulik. E daganatnak színe: kékes. A csap föllete némely helyeken barázdás; a tülk-hártyán a csap alapjához vonuló, sok vérrel telt edények mutatkoznak.

Többnyire kül-erőszak által támadt betegség, midőn az erőszak ott éri a tülk-hártyát, hol ez a sugár-testet fedezi. Azért a sugár-test és szomszéd részeinek gyuladásában rejlik e nyavalya oka. A gyógyszerek ezek:

Aconit, nagyobb gyuladás esetében. Ez után: *apis*.
Arnica, vagy *ruta* kül-cröszak után; később *sulphur*,
calcareo.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 1—3 órában adjunk be 1 kanállal. A diaeta megtartása *conditio, sine qua non*.

Itt a műtétel helyén leend, ha talán az említett orvosszerek meg nem felelnének várakozásunknak.

Kökemes köny-hús (*Encanthis scirrhusa*). Ha a köny-húscsa gyuladása tökéletesen el nem oszlik, kökemes megkeményedést hoz elő. Ekkor a köny-húscsa kemény, egyenetlen, halavány-vörös, fájdalom nélküli daganatot képez. A szüntelen könyezés ezen bajnak állandó kórjeléhez tartozik. Ha gyulasztó ok hat a szenvedő köny-húscsára, a kökem rákfenebe megyen át és ekkor a daganat szederjes, igen fájdalmas; azon kérges széli fekély támad, melyből az arczot, és a belső szemhéj erejét felevő bűdös ev szivárog.

Mielőtt műtéttelre határoznók magunkat, tegyünk kísérletet ezen szerekekkel:

Belladonna, *coniun*, *sepiá*, *sulphur*, *silica*, *thuja* kökem ellen.

Arsenic., *calcareo*, *graphites*, *carbó an.*, *ac. nitri*, *aurum* rákfene ellen.

Minden 3—5 órában 3 golyó veendő. Tán már fölösleges is a diaetát említenem.

Köny-mirigy-kökem (*Scirrhus glandulae lacrymalis*). E baj leginkább görvélyes köny-mirigy-gyuladás után támad, midőn ez keményedésbe megy át. E betegségben nemcsak a könymirigy és a szemgödör-hártya szenved, hanem a sejtszövet (*textus cellulosus*), sőt maga a szemteke is elfajul. Meg lehet ismerni ezen kökemet a külső szemszegletben a felső szemhéj alatt létező kemény és egyenetlen daganatból. Innét a felső szemhéj restebben mozdul, a szemteke a belső szemszeglet felé kinyomatik, úgy, hogy a szaru-hártya be- és lefelé fordul. Az elnyomatott köny-elválasztás miatt kellemetlen szárazságot érez szemében a beteg, egyéb fájdalom nélkül; a vörösség is hiányzik; a szaru-hártya átlátszékonyságát lassankint elveszti.

Valamint minden kökemnek, ugy ezen most leirt betegségnek is legszomorúbb jóslata annál inkább sújtó: mivel, ha tán egyes esetekben gyógyszereink erejének nem enged e baj, a műtételtől mit sem remélhetünk, miután minden elfajult részt kiirtani lehetetlen, sőt a műtétel által okozhatott izgatás a rákfene kifejlését siettetheti, előidézheti.

A gyógyszereket előbb említettem, a „kökemes könyhús“ gyógyításában adván oly utasítást, mely a körülményektől függő nagyobb, kisebb valószínűséggel, e bajban is kívánt czeélhoz vezethet.

Köny-mirigy higora (Hydatis glandulae lacrymalis). Ezen igen ritka szemhibában, mélyen a szegödörben tompa fájást éreznek a betegek és kivált a halánték felé szemeiket nehezen és fájdalmasan fordíthatják. A köny-mirigynek rendellenes nagysága, mely annak gyurmájában támad, könyeket tartalmazó hólyagocska által okozatik. A szárazságban szenvedő szemteke a szegödörből annyira kinyomatik, hogy a szaru-hártya az orr felé fordul. A kidülő szemben nem hiányzik ugyan a látás, de a tárgyakat kettőzteti. Minél jobban folatlik ki szegödörből a szemteke, annál inkább csökken a látás, végre egészen elenyészik és a szem holt tekintetet mutat. E baj nagyobb fokán hiányzik az étvágy, álmom; a beteg nagy gyengeséget érez. Végre a bajhoz álmom-kór járul és rövid idő múlva guta, halál.

Ha a kidülledt szemteke meggyulad, a fájdalomak kegyetlenül dühöngnek; a szem-hártyák megvörösödnek, megduzzadnak; a szaru-hártya lassankint genyed; nem-sokára legnagyobb fájdalomak közt megreped és a szemből vérrel vegyült geny csurog. Ezek után a szaru-hártya a szivárvány-hártyával együtt megránczosodik; a szemteke többi részei pedig formátlan gyurmaként állanak ki a szegödörből; gyakran a beteg oldalán a fültö-mirigy is megdagad; a gyengeség napról napra növekszik, míg végre sorvasztó láz áll be.

Szerencsés esetekben, ha azonnal orvosoltatik a beteg, czélszerű diatétát tart, nem csak élete, hanem a szem alakja, sőt néha a szem működése fentartathatik gyógyszer-

reink által. De általában soha sem lehet e betegségben jó kimenetelt jóslani. A szem-teke tetemes kinyomatása és a látás elenyészte előtt palástoló orvoslást hozand a hólyagesza szurása. Hol pedig a betegség egészen kifejlődött és a látás elenyészett, ott, ha már szereink nem használnak, csak kiirtás által lehet még fentartani az életet.

Itt a *belladonna* vagy *apis*, vagy még a *calcareae* gyuladásban, — *sulphur*, *silica* genyedésben, — később pedig a *carbo an.*, *ac. nitri*, *arsenic*, *aurum* választandók; ezek nem használván, a kiirtás eszközlendő.

5 golyót 10 évőkan. vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal.

Szemhéj-kéreg (Tylosis) a szemhéj-szélek egyszínű daganata, mely nem fáj, de kemény és a szemhéjak mozgását némelykor akadályozza. Néha az egész szemhéj-szélt elfoglalja, másszor az egyik, vagy másik, vagy mind a két szemszegletet foglalja el; olykor pedig fehéres kemény csomócskák alakjában fordul elő. Ezen csomós szemhéj-kéreg néha igen kemény, szederjés színtől és a szemhéj-kéreg kökemes daganatot képez, melynek fölülletén kitágult véredények mutatkozáva, a kökem rákfenévé változik.

E baj mindenkor ellianyvagolt szemhéj-mirigy-gyuladás, vagy szemárpa után támad. A szem-kéregből, ha izgató és fanyar szerekkal helytelenül orvოსoltatott, kökem fejlík ki; ha pedig a kökem gyulasztó okoknak tétetik ki, rákfenévé válik. Midőn már régóta tart e baj, elosztatása igen makacs, vagy csak alig eszközölhető. A kökem legkevesebb veszedelemmel sem jár mindaddig, míg rákfenének nem indul; mihelyt tehát meggyulad a kökemes szemhéj, tudvalevő diæta mellett azonnal használjunk illendő gyógyszereket, és ezek kedvező körülményekben elegendők. Különben műtétel által irtatik ki a kökemes szemhéj.

Jod, vagy ha ez több nap alatt semmit sem használna, akkor a *bryonia*, *spigelia* vagy *ranunculus* adandók.

Staphysagria csomós kéreg ellen. E bajban a *calcareae*, *ledum*, *graphit*, *lycopod.*, *thuja* is a főszerek közé tartoznak. Rákfene ellen előbb irtam le az orvosságokat.

5 golyót 10 évőkan. vízben felolvasztván, ebből minden 3 órában 1 kanállal adjunk be.

Szemhó-j-rög (Trachoma). E név alatt a szem-héjak köt-hártyájának elpetyhüdését, vagyis meglágyulását és bujálkodását értjük. E betegség kisebb fokán a szemhó-j-köt-hártyának daganata csekélyebb, e köt-hártya vörös, mintegy meglágyult és bársonyhoz hasonló alakot mutat; a szem köt-hártyája is piszkos színt mutat, rendes fényességgel nem bír; bő könny- és nyák-elválasztás mellett, kevés fény-izonyt, kellemetlen nyomást érez a szenvedő; a baj nagyobb fokán a daganat tetemesb, a szemhó-j-köt-hártya szemcsés (granulös) szövetet mutat, sőt a tülk-köt-hártya is részletelesen szivacsos és szemcsés gyurmává változik; a pilla-szörök éjjelenként szivós nyák által összeragasztatnak; mindezekhez, szárazság érzelve mellett, a tülk-köt-hártya halvány daganatán kívül, még szaru-posztó is járul.

Leginkább egyiptomi gyuladás, idült hurutos szemhó-j-mirigy, görvélyes szeme-gyuladás után fejlődik. Valamint mindenütt, úgy itt is a betegnek test-szervezetétől (constitutio) és a baj minőségétől, helyiségétől függ a szerencsésb, vagy szomorúbb jóslat. Ha a szemhó-jak köt-hártyája még nem szemcsés, a beteg különben egészséges, ekkor kedvező a jóslat; sőt még akkor is lehet reménységünk, midőn szemcsés a daganat, ha csak a köt-hártya azon része nem ölt szemcsés külmenényt, mely a pilla-porezokat fedezi.

A köt-hártyának szemcsés (granulös) állapotában, ha gyógyszereink nem segítenének egyes esetekben: a bujálkodó gyurma megsemmisítésére ajánlom az *argentum nitricumot* külsőleg *); melyből két szemer (Gran) egy latnyi destillált vízben felolvasztandó és ecset segedelmével néhányszor vigyázva alkalmazandó; ezen küll-alkalmazás után, a bekövetkező égetés enyhítésére, hideg vízzeli borogatást használván. Erre sem javulván a beteg, a bujálkodó gyurma gyökeres kiirtása műtét által eszközözendő.

Ez előtt azonban illendő di a e t á t rendelvén, egyedül belsőleg:

*) Dr. L u n d a pokolkő helyett a *sabina* essentiáját ajánlja külsőleg, molylyel a bujálkodó köt-hártya ecset segedelmével bevonandó (W. med. Wochenschr. 1860. 30. és 31. sz.).

Az *apis* ez esetben méltó a kísérletre; de ha néhány nap alatt nem használna, e szer után az:

Euphrasia, mercur, rhus, különösen az *arsenic.* választandók.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában 1 kanállal, javulást látván, ritkábban.

Szemháj-vizeny (Blepharodema). A felső, vagy mind a két szemhéjnak azon halvány, átlátszó, puha daganata, mely a sejtszövetben összegyűlt savós nedv által hozatik elő, szemháj-vizenynek mondatik. Ha e daganat igen nagy, az által a szemhéjak mozgása egészen gátoltatik és a szemhéjak rése csukva van. E baj orbánczos szemháj-lobból veszi eredetét leggyakrabban; azonfölül általános bőrvizkórban a szemháj-vizenyt mindig tapasztalhatni.

Ha csak önálló betegség a szemháj-vizeny, célirányos életrend mellett egyedül száraz meleg borogatás által is orvosolható; hasznosak egyebiránt a

china, dulcamara, sulphur, arsenicum, minden 3 órában tudva levő diaeta mellett veendő.

Ha az általános vizkórnak körjele, ekkor az gyógyítandó.

A szemháj-szél-kór (Blepharophymema), a szemhéjak azon daganata, mely azok sejtszövetében létező szél által okoztatik, tapintás alatt récség, színére nézve a többi bőrrel egyszínű, sokszor a szemhéjak mozgását akadályoztatja. E betegség néha az általános szélkórral lép fel, néha pedig erőszakos tüszentés, hányás után támad.

Ez utóbbi esetben száraz meleg borogatás, diaeta mellett hasznos a *sulphur*; különben ugyanezen szer, vagy a *china, carbo v., lycopod.* veendő.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván. ebből egy kanállal minden 2—3 órában.

Könytömlő-vizkór (Hydrops sacci lacrymalis) alatt a könytömlőben összegyűlt takony által okoztatott daganatot értjük. A nyavalya kezdetén, midőn az összegyűlt takony még hígabb, a daganat is kisebb, babhoz hasonló, a bőrrel egyszínű, tapintás alatt nyilvános hullámozást (fluctuatio) mutat; midőn pedig nagyobb mennyiségben gyűlt össze a takony, a daganat is nagyobb, galambtojás-nagyságu, azon-

fölül kemény és tapintás által nem észlelhető a hullámzás. Növekedvén e daganat, a bőr színe is elváltozik, sötét-kék lesz; idővel a könytömlő, az innét ki nem nyomható takony miatt, gyuladásba jő, fekélyedést hozván elő.

Mindenkor el nem oszlott könytömlő-gyuladás után szok támadni. Azonnal a diaeta iránt intézkedvén, kezdetben az:

Euphrasia, pulsatilla, de főleg a *silica* használandók. (5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, minden 2 — 3 órában 1 kanállal.). De ha ezek nem működnének a beteg javára, müleges segély nélkül soha sem, és ez által is nem minden esetben gyógyul meg a könytömlő-vizkór. Műtétel után, ha a testben szunnyadozó más kórral van összekötve a nyavalya, belsőleg használjuk a:

Silicát, vagy *calcareát* fekélyedés esetében is; szintén ezeket, vagy még az *ac. nitri.* különösen pedig a *pulsatillát* akkor, midőn az összegyűlt takony-előhozta izgatás miatt könytömlő-sipoly (Eistel) támad.

Midőn pedig a könytömlő kifekélyedése könyesontszúval (*caries*) van összekötve, mit a bőr szederjes színéből, taplós kinövések jelenlétéből, egyes nedv kifolyásából, legbizonyosabban kutasz (*specillum*) által lehet megismerni, — az előbb említett három szeresorába illendenek még az *aurum, ac. phosph., mezerium*.

Könytömlő-sérv (*Hernia sacci lacrymalis*). E daganat hasonló a könytömlő-vizkórhoz. De itt a daganat soha sem nagyobb a babszemnél, a bőrrel mindig egyszínű és a mi fő: nyomásra elenyészik a daganat, mert itt a könytömlőt nyomás által ki lehet üríteni, és ekkor vagy fehéres, átlátszó, vagy pedig fehérsárgás, nem átlátszó és genyforma nyák ürül ki belőle.

E nyavalya mindenkor könytömlő-takár által hozatik elő. Noha hosszabb időig tart annak gyógyítása, kedvező a jóslat, ha a baj soká el nem hagyatott és diaetát tart a szenvedő. Itt is figyeljünk a gyógyítandó lappangó, e bajjal összekötött kórra, e szereket használván: a

Mercurius sol. vagy *corrosiv.* főszerekhez tartoznak. Hasznosak azonfölül a:

Cannabis, pulsatilla, thuja, ac. nitri.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 2–3 órában 1 kanállal.

A szögödör tömlős daganatai (Tum. cyst. orbitae) többnyire ismeretlen okból származnak és leginkább a szemteke alatt, ritkábban oldalvást vagy a szögödör fenekén léteznek. Az ezen daganatokban foglalt anyag sűrű zsirhoz, vagy fehérnye-, genyhez, vagy savóhoz hasonló. A daganat által, annak székéhez ellenkező helyzetben csavartatik a szem; azért ily betegek néha kettősen látják a tárgyakat; később a szemteke ki is áll, a látás igen csökken, sőt elenyészik; a szem-mozgás nehéz, vagy lehetlen; a könnyek fel nem szivatnak, hanem az arczon csurognak le; gyakori szem- és fej-fájás állanak be, sokszor visszatérő szemgyulladás, fényviszony kíséretében. Ez utóbbi esetben *belladonna* adandó.

A tömlős daganat ellen fő-szerek a *baryta*, *calcareo*, *graphit*, *silica*; de ha ezek egyes makacs esetekben nem használnának, akkor e daganatot csak műtét által lehet kiirtani. Azonban a szögödör fenekén fekvő tömlős daganat kiirtása lehetlen levén, súlyos bajokat okoz, sőt az életet is veszedelmezteti.

Ha a daganat nagysága tetemesebb, akkor a szemhéj elpetyhüdt köt-hártyája műtét után némelykor taplós kinövésbe fajul el.

Ez ellen a *bellad.*, *sepiá*, *calcareo*, *lycopodium* használandók szokott mód szerint elkészítve, minden 3–5 órában. Ha ezek nem segítnek, — a kinövés késsel eltávolítandó.

Gyógyszercink használata alatt, a diætáról meg ne feledkezzék a beteg.

A szemhéjak tömlős daganatai (Tumores cystici palpebrarum). E daganat a szemhéjakon, leginkább a felsőn támad; eleinte csekély, a bőrrel egyszínű, tapintásra ruganyos, nem fájós, többé kevésbé mozgatag; de lassankint észrevehetlenül nő, a szemhéjak mozgását akadályozza és végre galamb- vagy tyuk-tojásnyi nagyságra emelkedik. Az ezen daganatokat környező hártya legvékonyabb a mézes daganatokban, vastagabb a kásás, legvastagabb, majdnem bőrvastagságu a szalonnás daganatokban.

E daganat leghamarább gyógyíttatik műtétel által. De ez néha elkerülhető e szerek által:

Calcarea, graphites, baryta, silica, beadván minden 5 órában 3 golyót.

Szem-árpa (Chalazion) elnevezés alatt a szemhéj szélét meglepő kemény csomócskát értjük, mely, mint már említém, mindenkor gyuladás után támad, midőn ez keményedésbe megy át.

A gyógyszereket is „a gyulasztó szem-árpánál“ elősoroltam, melyek kielégítőleg nem működven (kivált ha az e bajban szenvedőnek nincs béketűrése hosszabb időig használni e szereket), műtétel által kiirtható.

A **kása** (Miliun) a szemhéjak külső színén létező, a kása-szem nagyságát soha fölül nem muló daganat, mely sűrű fagygyu-anyagot foglalván magában, vékony bőrrel fedett gombocskát képez.

A **pörs** (Phlyctenula) hasonló a kásához: kis hosszas hólyagcsát képez, mely átlátszó és nyirkkal van kitöltve. — Mindakét baj ártatlan; gyógyszerünk által is gyógyítható, milyenek: a *sulphur* de még inkább a *baryta carb.* minden 3 órában véendő; de a kásának és pörsnek gyógyítása rövidebb uton is történhetik aként, hogy a kis daganat hályog-tüvel átszurassék és a benne foglalt anyag kinyomassék.

Szemhéj-varancs (*Veruca palpebrarum*). E kinövés a szemhéjak külső színén fordul elő, hasonló más részek varancsaihoz; megszorodván a szemhéjak mozgását gátolják; azért azoktól megszabadulni, többek ohajtása.

Itt a *causticum* különösen, azonfelül a *calcarea, dulcamara, rhus, lycopodium, sepia, sulphur, silica*, hasznosak, de csak hosszabb idő alatt semmisítik meg a kinövést: *naponkint bevévén reggel három, este három golyót, egy evők. vízben felolvasztva.*

Rövidebb út arra nézve, kinek béketűrése nincs: ezen kinövéseket ollóval levágni; de a lekötés, vagy a tüzes vas, vagy a rágó szerek, melyek által más részek varancsai szoknak eltávolíttatni, a szemhéj-varancs ellen azért nem ajánlhatók, mert azok használata után sokszor a szemhéjak rákfénje következhetik. A megfeketült, megszederjesedett

varancsokat legtanácsosb bántatlanul hagyni; mert ha ezek külsőkép bármi módon izgattatnak, azonnal rákfenének indulnak.

Szemhéj-husany (Sarcoma palpebrarum). E baj a szemhéj köt-hártyájának húsos, nem fájós kinövése, mely kinövésnek alapja néha szélesebb, néha vékonyabb, és ennek következtében a husany üllőnek, vagy függőnek mondatik. A husany fölülete majd puha és sima, majd kemény és egyenetlen.

Az üllő husany e szerekkal gyógyíttatik:

Staphysagria, vagy *Thuja* által, melyekből 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában egy kanállal.

Azon husany, mely mintegy száron függ és azért függőnek neveztetik, leghamarább és legbiztosabban távolíttatik el ollóval vagy késcsével.

Bibircs (Papula) az alsó szemhéj köt-hártyáján fordul elő kivált azon leányoknál, kik rendetlen havitisztulásban szenvednek. Kis gomboeskát képez, mely szüntelen viszketésnél egyéb alkalmatlanságot nem okoz. Ha ujjakkal izgattatik, hamar megnő. Lehet ugyan e kinövést is ollóval elmetszeni; de mivel gyakran szok visszatérni, gyökeres gyógyítást leginkább e szereinktől várhatunk:

Pulsat., *sepia*, *lycopod.* Ezek közül az egyik vagy másik úgy veendő, mint előbb említém. De hogy hatása is legyen a bevételnek, a diaeta megtartása szükséges.

Húscsa (Caruncula) mind a tiük- mind a szaru-köt-hártyán előfordul és ott kis, vöröslő, nem fájós csomót képez, mely ha a szaruhártyán támad, a látást többet kevesebbet gátolja. Legtöbbször görvélyes gyulladásokban szenvedő egyéneknél tapasztalható.

E bajellen szolgálandnak a *sulphur*, *belladonna*, *Thuja*, *staphysagria*; melyekből 5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, vegyen be a beteg minden 3 órában egy kanállal.

Szem-röp (Pterygium). E baj a szemteke köt-hártyájának kúp-oszlopos kinövése, vagy inkább összetömődése; melynek hegye mindenkor a szaru-hártya felé áll, annak széleig ér, vagy arra is elterjed, de középpontján túl nem

ereszkedik. Ha a szaru-hártyára ki nem terjed, sem fájást, sem egyéb alkalmatlanságot nem okoz; de ha a szaru-köthártyát is meglepi, a látás többé kevesbbé akadályozva van; elenyészik a látás tökéletesen, midőn több röp hegyeivel a szaru-hártya középpontját eléri. — A szem-röp vagy vékony és ez szürke színű, félig átlátszó, hasonló a köt-hártya ránczához; vagy vastag és ez vörös színű, sok edényekkel van ellátva, hasonló a boncztanilag elkészített izomhoz (musculus) azaz húshoz és mintegy vastag izom-ímmal (tendo) végződik.

A kórjóslat kedvező, főleg ha a szem-röp nem ereszkedett a szaru-hártyára. Mielőtt a röp tökéletesen ki nem fejlődött, diétát tartván, gyógyszereinktől sokat várhatunk; később is működnek ugyan a beteg javára, de ha azok le nem győzhetnék a bajt, ekkor már a műtét elhez folyamodjunk. A szerek a következők:

Sulphur, vagy ha ez hosszabb időig nem használna, az *antimonium*, nem különben az *ajacicus*, *ranunculus scel.*, *psorin*, *graphit*, szürke, félig átlátszó szem-röpben.

Bellad., *lachesis*, vagy *spigelia* vörös, sok véredénnyel ellátott szem-röpben. *Staphisagria*, *thuja*, midőn a röp elkészített izomhoz hasonló.

Reggel este 3 golyó 2 evől. vízben felolvasztván, veendő; javulást látván, csak minden 2—3 nap.

Szem-szőr (Trichosis bulbi) alatt a szemteke felületén termő szőröket értjük. Ilyetén szőrök támadnak leginkább a túlk-köthártyán, néha a szaru-köthártyán, sőt magán a köny-húscsán is; különféle nagyságuk és vastagságuk. Az idomtalauságot kivéve, néha csak csekély alkalmatlanságot okoz a szem-szőr, de némelykor a szem mozgását akadályozza, a szemhéjakat izgatja, vagy szemgyuladást okoz.

E ritka nyavalyának gyógyítása abban áll, hogy a daganat, a belőle kinövő szőrökkel együtt, műtét által kiirtassék.

Szem-sorv vagyis sorvadás (Tabes oculi). E betegség minden szemrésznek apadását és megemésztődését jelenti. Ily esetben az egész szemteke tetemesen megkisebblvén, mélyen bevonul a szemgödörbe, de saját alkatát minden

részében jóformán megtartja. E baj kisebb fokán a szem még önkényt kinyilik, de a szemteke tetemesen kisebb; még kisebb a szem területe a sorv nagyobb fokán; azért a felső szemhéj lankadva előfügg, és önkényt fel nem emelkedik.

A szem-sorv majd mindig a köszvényes szivárványlob utóbaja és minden gyógyításnak ellenszegül. A köszvény célirányos gyógyítása által a szem további emésztődését meg lehet még gátolni akkor, midőn a szem sorvadó állapota kisebb fokban van kifejlődve.

Szem-vész (Phthisis bulbi). E hiba az el nem oszlott gyuladás után támadt genyedés által okoztatott kisebbülése a szemtekének. Ilyenkor a felső szemhéj petyhüdten előfügg; eltávoztatván egymástól a szemhéjak, a nyavalya legnagyobb fokán a szengödör fenekén csak egy kis formátlan gyurma látható. A baj gyógyíthatlan.

A szaru-vész (Phthisis corneae) csak előrejárt gyuladás és genyedés által hozatik elő. Itt csak a szaru- és a szivárvány-hártya van megemésztve genyedés által, a szemteke hátsó része szokott nagysággal bír. A szem itt kellőleg kinyilik, de a szemteke mellső fele nem domboru, hanem egyenes felületet mutat és kékes, fehér csíkokkal (Streifen) ellátott, sötét hártyát képez.

Müleges szem alkalmazásánál egyebet itt orvos nem tellet.

A szem-szár-hiány (Madarosis) nem csak szépségi szempontból figyelemre méltó, hanem azért is, mivel más bajokat okozhat: különféle külbefolyások ellen kevésbé védelmeztetvén a szemek, mint oltalmaztatnak ezen szörök által, melyek a felette nagy világosságot elhárítják a szemektől, úgy gátul szolgálnak oly ártalmaknak, melyek máskép könnyebben hatnak a szemtekére.

Hol az elvesztett szörök gyökei nincsenek elroutva, ott a szörök, ha mindjárt lassan is, de ismét megnőnek, minden kül-szer nélkül, tudvalevő diaeta mellett e szereket használván:

Calcarea, graphites, mercur, phosphor, secale, sulphur. Reggel 3, este 3 golyót vegyünk be.

D. Hibás helyzetből támadt szembetegségek.

Szemszőr-fordulat és szemszőr-kalász (Trichiasis, distri-chiasis). Szemszőr-fordulatnak neveztetik a baj, midőn a szemhéj-szél rendes helyzete mellett a szemhéj-szőrök a szenteke felé vannak irányozva; — a baj szemszőr-kalásznak mondatik akkor, midőn a szemhéj-szőrök rendes állapotban levén, a szemhéj-szél belső szögletéhez közel még egy rend támad, mely a szemtekét éri. Mind a két esetben a szem fáj és viszket, a köt-hártya vörös lesz, a szaru-hártya meghomályosul és a véredények megduzzadnak, a szemek könnyeznek. A szemszőr-fordulat kiváltkép a meibom-mirigyekben fészkelő gyuladásokból ered; a szemszőr-kalász is előrejárt gyuladások után támad, de csak oly egyéneknél, kiknél a haj és más szőrök buján tenyésznek.

A szőrök által okozott folytonos izgatás miatt, ha a két baj magára hagyatik, szomorú jóslatot enged; mert ezen izgatás következtében a szaru-hártya meghomályosul, fekélyek, vagy posztó által támadtatik meg, a látás napról napra fogy, végre elenyészik.

A baj egyedül műtettel által orvosolható. A szemszőr-fordulatban azonban műtétel előtt megkísértethetjük a

Pulsat. szokott mód szerint beadván minden 2 órában — és ez által többnyire elkerülhetjük a műtételt: ha egyszersemind pontosan tartjuk meg a tartandókat.

Beszegély (Entropium). Midőn a szemhéj-szél külső szöglete, szőreivel együtt a szemtekét éri: e baj beszegélynek mondatik. A felső szemhéjon gyakrabban fordul elő, mint az alsón. A szem szüntelen fáj, a köt- és tülk-hártya vörösek, a szaru-hártya, fekélyek vagy posztó által behuzatva, homályos, a könnyezés nagyobb, a fény kellemetlen érzést okoz, a látás csökken, végre elenyészik.

Némelykor a felső szemhéjat emelő izom zsongtalan-sága (Atonie) miatt, a szem-zárizom hathatósb tehetsége fordítja be a szemhéj-szél; de többször szemhéj-gyuladás után támadt genyedés által megemésztődvén a pilla-porc, vagy a belső szemhéj felületén heg-jegy támadván, fordul be a szemhéj-szél; néha pedig a külbőr petyhüidése ad okot

e bajra, mint az öregeknél; előhozhatják e betegséget: szemháj-gyuladások lefolyása alatt szükségnél tovább alkalmazott lágyító szerek is; előfordul végre ezen kóreset más betegségekben, milyenek: a szemháj-vizeny, szemháj-görcs, tömlős daganatok.

Ezen okokhoz alkalmazandó gyógyszerek választása oly módon történjék, hogy azon esetben, midőn a felső szemhéjat emelő izom zsongtalansága okozza a bajt, ekkor azon szereket használjuk, melyeket a „szemháj-bénulatnál“ említettem; — hol, mint más betegségnek kórjele fordul elő, ekkor e betegség gyógyítandó; — ha pedig a szemháj bőrének petyhüdttségén alapszik a baj: ekkor a „szemháj-izamnál“ előhozott szerek használandók, ha csak kis fokon van jelen; de ha a külbőr petyhüdése tetemes, nem használván szereink, legtanácsosb a bőr fölösleges részét elvágatni; — hol a beszegély a szemháj-köthártya heggyén, vagy a pilla-porc elpusztulásán alapul, a szemteke elfajulásának elhárítására legcélszerűbb a bántott szemháj szőreit gyökerestül kiirtani, ha gyógyszereink meglegedésünkre nem működnének.

Szemháj-izsam (Phalangosis). E név alatt azon betegséget értjük, melyben a felső szemháj annyira el van lengülve, bágyadva, hogy lefelé függ, a látást és szépséget csonkítván. A szemháj-vizenytől abban különbözik, hogy midőn itt a bőr feszült és dagadt, a szemháj-izsamban nincs daganat és a bőr ránczokat mutat.

Mindenkor szemháj-lob után támad, kivált midőn ennek lefolyása alatt a lágyító borogatások hosszabb időig használtattak. Célirányos gyógyítás és diaeta mellett kedvezően gyógyul.

A *china*, *jod*, *secale* bágyadt szemháj, vagy a *gelsemium*, *graphit*, *opium*, *sepia*, *viola tr.*, *zincum*, *phellandr.* lefelé függő szemháj esetében hasznosak: minden 3 órában veendők, a szokott mód szerint készítve; — de ha ezen szereknek nem enged a szemháj-izsam, nincs egyéb hátra, mint az ellágyult bőr egy részének elvágása.

Kiszegély (Ectropium) alkalmával a szemháj-szél és pilla-porcz kifelé fordul. Ezen esetben a szemháj kifordult széle nem éri a szemtekét, de a másik szemhéjjal sem ér

össze; ilyenkor tehát a szemhéjak rése nyitva áll és e baj nyul-szemnek mondatik. A szemteke köt-hártyája, kül-izgatás miatt, vörös; a szaru-hártya homályos és foltos; a könyezés nagy; a lát-tehetség lassankint elvész. A kifordult szemhéj köt-hártyája, külbefolyások által szintén izgattatván, megdagad és husanyos bujálkodásnak indul, eleinte puha, sima, vörös, érzékeny daganatot képezvén. Azonban e husanyos daganat nem mindenkor a kiszegély okozata; sőt ellenkezőleg, hasonló daganat más okból eredvén, maga eszközli a kiszegélyt.

Ha megtartott diaeta daczára az itt ajánlandó szereknek nem engedne e betegség: a baj különböző fokaira nézve különféle módon végrehajtandó műtéthez folyamodjunk. Itt leginkább a

Belladonna működhetik, melyből minden 3 órában vegyen be a beteg. Az *apis*, *mercur*, *rhus*, *cannabis* szintén méltók a kísérletre.

Staphysagria, *Thuja* husanyos bujálkodás ellen. Ezek nem használván, külsőleg a pokolkö használendő vagy dr. Lunda szerint a *sabina* essenciája, vagy műtétel által eszközöndő a gyógyítás.

Szaru-sérv (*Hernia corneae*) azon betegséget jelenti, melyben a szaru-hártya mellső lemezei (*laminae*) megemésztetvén, a hátsó lemezek rendellenes helyzetbe jönnek és a víznedv által előre kinyomatnak: szürke, félig átlátszó és a szaru-hártyából kidudorodó hólyagocskát képezvén, mely néha kisebb borsószem — nagyságu. Növekedvén e hólyagocska, többnyire elpattan és ekkor a víznedv kiürülvén, a mellső szemcsarnok elenyészik és a sérvhólyag lelohad. De nem sokára ismét kiujul a hólyag, fölemelkedik a szaru-hártya fölületén és a víznedv ismét helyreállítja a szem csarnokait.

A szaru-sérv leggyakrabban szemgyuladások által hozatik elő, midőn azok lefolyása alatt a szaru-hártyán fekélyek támadnak, melyek annak mellső lemezeit megemésztik. Midőn a szaru-sérv kis terjedésű, ebből egy kis heg-jegyén kívül, mely a látást csak akkor akadályozza, midőn a láta átellenében van, tetemesb hiba nem marad vissza; de midőn a sérv-hólyag nagyobb, ekkor nagyobb

a heg-jegy is; azonfölül ezen esetben tartani lehet attól, hogy a hólyag felfakadván, más szemhibák támadnak

Itt is megtartván a diaetát, az *euphrasia*, *calcarea*, *silica* használandók. 5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, minden 3 órában adjunk be 1 kanállal. Ha a szaru-sérv makacs és hosszadalmas, nem leendő czélelleses pokolkövet használni.

Szivárvány-csapban (*Staphyloma iridis*) a szivárvány-hártya a szaru-hártya nyílásán kitolulván, elfajul és többé vissza nem tétethetik. Nagyságára és alakjára nézve különbözik. Néha nem egy hanem több helyen áll ki a szivárvány-hártya, apró gombocskákat képezvén. E bajban tehát a szaru-hártya fölületén kiálló, egy vagy több göröngy tapasztalható, melyek többnyire barna színűek.

Mindenkor sokáig tartott szivárvány-izsamból veszi eredetét; mert midőn ez helyre nem tétetik, a szivárvány-hártya kiiszamlott része elfajul és a szaru-hártyával összenövén, többé vissza nem tétethetik. De mivel a szaru-hártyán mindenkor nyílásnak kell jelenlennie, hogy azon a szivárvány-hártya kiiszamoltassék, tudnunk kell, mikép vagy sértések által lyukasztatik ki a szaru-hártya, vagy fekélyek által furatik át, néha több helyen és ekkor minden lyukon kiiszamlik a szivárvány-hártya, fürtös csapot képezvén, melyben nem lehet többé a látást helyreállítani. Különbözik a jóslat a láta állapotától függ. Ha a láta tetemesen szűkülve, vagy csukva van, ekkor a látás is vagy igen csökken, vagy elenyészik; ha pedig a láta nyílása nagy részben fenmarad, a szem működése alig szenved kárt.

A *mercur*, vagy *euphrasia*; *sulphur* vagy *silica* valószínű gyógyerővel bírnak; de hosszabb időig használandók: eleinte minden 3 órában adjunk be e gyógyszerből, kevés javulást látván, minden 5 órában. A gyógyszerek készítmódját, a diaetát tudjuk. Szükség esetében a műtétel ajánlandó.

E. Hibás összefüggésen és összeálláson alapuló szembetegségek.

Szembáj-hasadék (*Colombo palpebrarum*) alatt a szemhéjakon keresztülható kérges szélű rés értetik. Minél inkább

elállanak egymástól a rés szélei, minél hosszabb ezen rés, annál kevésbbé oltalmaztatik a szem kül-befolyások ellen. Megelőző sértések után, ha a seb-szélek kellőleg egybe nem foglaltatván, kérgesek lesznek, ezen szemhiba többnyire mind a két szemhéjon tapasztaltatik.

Elég kedvező a jóslat ott, hol a szemhéjak nagyobb része fenmaradt; de ha nagyobb része elveszett, segélyre nincs remény. A mennyire hathatnak belső gyógyszerek ily esetben, az :

Arnica, ruta, conium, sértések után azonnal; később a *Graphites, lycopodium, calcarea* vagy *silica* adandók, akkor, midőn a seb-szélek kérgesek. De ha mindamellett, hogy diaetát tartott a gyógyítandó, nem használnának ezen orvosságok, a kérges szélek műtétel által elmetszendők.

Szivárvány-hasadék (Colombo iridis). A szivárvány-hártyának azon részét, mely az alsó láta-szélőtől a sugárkötőig terjed, szivárvány-hasadéknak nevezzük. E baj, melyben a látás többnyire tompa és a szem azon szemgöres nemében szenved, mely szüntelen rezgés által nyilatkozik, gyógyíthatlan.

Rezgés ellen megkísérthetjük az *opium, jod, sulphur, platina, carbo veg.* gyógyszereket : *reggel, este adván be 3 golyót, ritkábban, ha javul a beteg.*

A **szemhéj-hegedés** (Anchyloblepharon) a szemhéjszélek összenövése. Néha csak egyik, néha pedig mindakét szem szenved e bajban. Néha a szemhéjak egészen összehegednek; gyakrabban csak a szem-szögletekben. A részletes szemhéj-hegedésben a látás nincs egészen elenyészve. E baj némelykor más szemhibákkal van összekötve; de legnevezetesebb azon eset, midőn a szemteke a pillákkal van összenöve.

Sokszor hosszadalmas gyuladások, vagy egyéb szem-bajok után támad, midőn a betegek sok időig csukva tartják szemeiket; de néha mint születési hiba a csecsemőknél is tapasztalható. Jóslata a szemteke állapotától függ; ha a szemben semmi anyagi változás fel nem fedeztetik és világos fény-sejtés van jelen, valószínű a jó kimenet, mit csak ügyes kézi segítség eszközölhet.

Szemhegedés (Symblepharon) alatt a szemtekének a szemhéjakkal való összenövését értjük. E bajban szintén egyedül egyes szemorvos segíthet a lehetőségig: műtétel által.

Előheg (Synechia anterior). E bajban a szivárvány-hártya van összenöve a szaru-hártyával. Amennyire terjed e kinövés, annyira a szaru-hártya homályos és hegyegyes (narbig). Megismertetik e baj, ha a szemteke ferde irányzatban minden oldalról megvizsgálattik; mert a szem oldalvást fekvésében a szaru-hártyával összenőtt szivárvány-hártya könnyen szembe tűnik. Midőn a láta nyitva van és szaru-homály által nincs elrejtve, habár szűkült is a láta, a lát-tehetség különféle fokon fenmarad; de midőn a láta is összenőtt és hiányzik, a látás tökéletesen elenyészik.

Megelőző gyuladás ad mindenkor alkalmat e szembetegségre, melynek jóslata már azért is szomorú, mivel itt a műtétel nem ajánlható.

A szaru-hártya hegyegye ellen az *euphrasia*, *silica*, — homálya ellen: a *calcareá*, *china*, *euphrasia*, *pulsatilla*, *sulphur* azon szerekekhez tartoznak, melyek a lehetőségig jótékonyan működnek; tehát az előheg további fejlődését is gátolandják. Ezen szerekek sorából ki nem hagyhatom még a *lycopodiumot*: meg kell említenem a diétát.

Hátsó-heg (Synechia posterior). A szivárvány-hártyának a mellső lencse-tokkal való összenövése nevezetik hátsó-hegnek. A látába és a hátsó szem-csarnokba kiizzadt nyirk által hozatik elő többnyire ezen összenövés. Kisebb fokban is csökken a látás; a láta szegletes; a szivárvány-hártya alig, vagy épen nem mozdul; nagyobb fokban mindezen kórjelek súlyosbulnak, azonfölül a látában világosan meg lehet különböztetni azon fehéres vagy barna színű nyirk-szálakat, melyeket csak nagyító üvegek által lehet látni akkor, midőn még kisebb fokban van e baj.

A szivárvány-hártya különmemü gyuladásai, melyeknek a köszvényes, bujasenyves szivárvány-lob, legnagyobb hajlamot mutatnak nyirk-kiizzadásra; azért leggyakrabban ezek után támad a hátsó-heg. E betegség jóslatában a baj foka, a beteg életkora, test-szervezete határoznak; azonban legszerencsésebb esetben is csak lassan halad előre a javulás.

A nyirk felszívását elősegítő gyógyszerek ezek :

Mercur, vagy *euphrasia*, vagy *sulphur* : minden 3 órában veendők, a szokott mód szerint készítettetvén. De itt az orvosságot csak akkor változtassuk, ha több nap lefolyása alatt épen semmi javulást sem látunk: noha a beteg nem követett el diaetetikai hibát.

Láta-csukulat (*Atresia pupillae*). Közvetlenül akkor támad e baj, midőn a szivárvány-hártya igen kiterjedvén, annak azon széle, mely a láta felé áll, egymással összeér és összeheged úgy, hogy a látának semmi nyílása sem marad. Ekkor a szivárvány-hártya színe is elváltozik; hiányozván a láta, a látás elenyészik, csak fénysejtés szok legtöbbször fenmaradni. — A közvetett láta-csukulatban a látát vagy csupa kiizzadt nyirk tölti ki, majd ennek szálaeszkái közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is telepednek. Itt is a szivárvány-hártya színe mindenkor el van változva, zöldes, vagy sárga-zöldes színt mutat, a láta szűk és szegletes; a látás elenyészik és legtöbbször csak fénysejtés marad fen. Midőn a láta nyirkkal van kitöltve, ekkor fehéres; ha pedig a nyirk-szálaeszkák közé geny² vagy hegedt vér-részecskék is fonatnak, sárgás vagy vöröses színt mutat. — Néha ismét a láta rendes vagy rendellenes állapotban megvan ugyan, de a szaru-hártya hibája által úgy el van rejtve, hogy nem látszik és a látás is elenyészik. Így borítja el némelykor a látát a szaru-hártyán szélesen kiterjedt heg-jegy, vagy fehér hályog; az előhegben szintén és a részletes szaru-csapban szaru-folt, vagy fehér hályog takarja el a látát. Ezen esetekben meg lehet a bajt ismerni az igen eleven fény-sejtés jelenlétéből, vagy talán a nagyobb tárgyak megkülönböztetéséből is; azonfölül abból, hogy gondosan vizsgáltatván meg a láta, vagy még inkább, ha a szembe valamely bódító szer cseppentetik, a láta szembe tűnik.

Minden láta-csukulat előrejárt gyuladásból származik. Jólata szomorú, mert a láta összenövésén kívül sokszor más életművi (*organicus*) hibák is vannak jelen, melyek örökös vakságot okoznak. Hol még lehetséges a látás helyreállítása, különösen, hol még a fénysejtés eleven, jeléül annak, hogy a szem belsejében semmi hiba sem rejlik, mely

a látást lehetlenné tenné, — ott béketürés, gyógymódunknak megfelelő diaeta mellett, nem lehetlen a:

Sulphur, silica, calcarea, ac. nitri, graphites többet-kevesebbet kedvező hatása; mely szerekből reggel, este ve-gyen be a beteg 3 golyót 2 evőkanálnyi vízben felolvasztva, naponkint, — némi javulást érezvén, csak minden harmad, vagy negyed nap, azaz egy-két nap be nem véve, azután is-mét, és így tovább. — Hogy a müleges látakészítéstől szintén lehet segílyt reméleni ott, hol a látás helyreállítása lehető, néhány szerencsés tapasztalás bizonyítja; de vajmi kétes e mütétel kimenete!

Szem-puhaság (Synchisis). Az üveg-test higabb össze-állásán alapuló betegséget szem-puhaságnak nevezzük. Kór-jelei: a szemteke tetemes petyhüdsége; a láta nevezetes szükülete; a láttehetség csökkenése, vagy tökéletes elenyé-szése. Midön a látás egészen el nem veszett, messzelátásban szenved a beteg. A szivárvány-hártya igen resten vagy épen nem mozog. Ha a szem-puhaság idült, a jéglencse megho-mályosodik; a tülk-hártya redőkbe szedetik; végre a szem-teke elsovad, anélkül mégis, hogy ezen szem-sorv legna-gyobb fokra emelkednék.

A tapasztalás tanúsítása szerint ezen betegség gyakran a bujasenyves szivárvány-lob utóbaja; mindazáltal néha oly bujasenyves egyéneknél is fejlődik, kik soha sem szen-vedtek szivárvány-lobban; azért e baj inkább a higanynyal (mercur) való visszaélésnek, mint a bujakórnak tulajdoni-tandó. Különbén e betegség oka nem tudatik, miután olyanoknál is támad, kik máskép egészségesek valának.

Mindaddig, míg a messzelátás tart, a jóslat még nem legszomorubb; mert a nyavalyának további terjedését és tökéletes vakságba menetét, czélirányos szerekek sokszor meg lehet gátolni; de a tökéletesen kifejlett szempuhaság csak némileg is kedvező jóslatot nem enged. A gyógyszerek használata mellett itt szükséges, hogy a beteg mérsékelt meleg légben testét gyakran gyakorolja, diatát tartson ugyan, kerülvén a szeszes italokat, füszeres, zsiros étkeket, de tápláló eledelokkal éljen. A szerekek ezek:

Ac. nitri; mely általában a higany következményeinek legyözésére hathatós, valamint a *china, jod, aurum*.

Ha pedig e baj oka nem tudatik, ekkor a *mercur*, vagy *jod*, vagy *china*, *ferrum*.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden 3—5 órában 1 kanállal, ritkábban, ha javulni kezd a beteg.

F. A folyó és merő (solidum) részek hibás erőműves viszonyain alapuló szembetegségek.

Szemháj-vörömlény (Echymosis palpebrarum). E betegség nevét viseli azon baj, melyben a vér a szemhajak sejt-szövetébe (textus cellulosus) öntődik. A kiömlött vér mennyiségéhez képest különböző nagyságu daganat képződik, mely által a szemhajak mozgása akadályoztatik. Kezdetben a daganat sötét-vörös, nemsokára feketés, vagy szederjes színt mutat.

E betegség a szemhajak sértése után támad; azért czél-szerű diaeta mellett; itt az:

Arnica helyén leend. Különb. hasznos a *belladonna*, vagy leginkább a *nux vom.*; *senega* torpid egyéneknél. Genyedés esetében pedig a:

Hepar s. vagy *silica*. Megjegyzendő, mikép elhanyagoltván e baj, ez utóbbi esetben néha nyul-szem, vagy kiszegély szok bekövetkezni.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; javulást látván, minden 2—3 órában.

Köt-vörömlény (Echymoma conjunctivae). E baj a vérnek a köt-hártya sejt-szövetébe történt kiömlése: vörös, vagy kékes-vörös, néhány nap mulva zöldelő, sárgás foltot képezvén.

A köt-hártya sebesítése által hozatik elő; de néha minden tudva levő ok nélkül, kiváltképen álomközben, gyakrabban hányás, nehéz szék, vagy szülés alatt támad. A kiömlött vér felszívására, bármiféle erőszak után hasznos az:

Arnica. Különb. pedig a *bellad.*, *nux vom.*; *senega* hasznosak: rendes diaeta mellett, az előbb leirt mód szerint minden 2—3 órában veendők.

Csarnok-vér (Hypoaema). Az eddig mondottakból könnyen tudhatjuk, mikép e baj a vérnek a szem-csarnokba történt kiömlését jelenti. Kisebb fokban semmi alkalmatlanságot, vagy fájdalmat nem érez a beteg; a mellső csarnok fenekén látható vért barna-vörös színe által könnyen meg lehet különböztetni a viznedvtől. Ha nagyobb mennyiségben öntődik ki a vér, ezzel az egész előcsarnok annyira eltelik, hogy sem a szivárvány-hártyát, sem a látát megkülönböztetni nem lehet. Ilyenkor némi nehézséget, fájdalmat érez szemében a beteg és nem lát. A csarnok-vér legnagyobb fokában az összegyűlt vér előrenyomja a szaruhártyát, az egész szemteke területe nagyobbul, a szem kegyetlenül fáj, nehezen mozog, néha meg is pukkan.

Csarnok-vérre többnyire a szem sértései adnak alkalmat. Ezekhez tartoznak a hályog műtétele, vagy láta képlete alkalmával ejtett szemsértések is; azért itt az *arnica* és az előbb már kétszer ajánlott szerek hasznosak leendnek. De ha a csarnok-vérhez gyulladás csatlakozik, ekkor adjunk azonnal *aconitumot*, minden órában, mindaddig, míg a beteg javulást nem érez és *aconit* után az említett szereket. Ha e baj mindjárt nem orvosoltatik e czélszerű szerek által, ekkor a gyulladás nyirk-kiizzadásba (Exsudatio) megy át és ez által könnyen láta-csukulat hozatik elő, ha a kiizzadt nyirk, vagy vér-hegedmények fel nem szivatnak; mire nézve:

Mercurius sol., sulphur, sílica használandók nyirk-kiizzadásban.

Calcarea vér-hegedmények felszivására.

5 golyót 10 evök. vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában 1 kanállal; javulást látván, minden 2—3 órában; szintén ilyen időközben nyirk-kiizzadás esetében. A diaetára jól figyeljünk.

Csarnok-tej (Hypogala). E betegségben a szem csarnokai vagy valóságos tejet, vagy csak zavaros tejforma nedvet foglalnak magukban. Egyedül a gyermekágyasoknál, és szoptatóknál fordul elő, midőn a tej-elválasztás meghülés, ijedés, vagy más ok miatt elnyomatik. Néha e baj súlyos gyulasztó lázzal jár.

E baj jóslata szomorú; mert ámbár a viznedv lassan-

kint rendes állapotába visszatér, de többnyire a lencse és üveg-test homályos állapotban maradnak vissza, és a látást gátolják. Azonfölül a csarnok-tejet nem ritkán fekete hályog, vagy láta-csukulat, mint utóbajok szokják követni. Midőn lázzal jár e betegség, szoros diaeta mellett, az

Aconit adandó, minden órában. Ezután pedig oly szerek használandók, melyek az emlők elnyomatott elválasztásának helyreállítására és a szemekbe letett tejnek felszívására működnek. Ezen szerek azonnal igénybe veendők akkor, midőn semmi láza nincs a betegnek.

Bellad. ijedés, meghülés, vagy *bryonia* meghülés, harag után inkább izgékony nőknél használandók.

Pulsatilla, szelid nőknél meghülés, ijedés után.

Mercur, *rhus* kezdő fekete hályog ellen, később a *sulphur*, *calcareo* veendők. A tej elnyomatása okozta hályogban hasznos még a : *zincum*.

Acutus esetben 5 golyót 10 évők, vízben felolvasztván adjunk be minden 1—2 órában 1 kanállal; *chronicus* esetben reggel este 3 golyót kevés vízben egyszerre; javulást látván, ritkábban.

Csarnok-geny (*Hypopyum*). A szemben összegyűlt genyt csarnok-genynek nevezzzük. Meg lehet e bajt ismerni a szaru-hártya legalsó részén mutatkozó sárgás színből, mely a szaru-hártyán belül létezik; mert a geny nehezebb lévén a víznedvnel, mindenkor a csarnok fenekére ülepszik le. Midőn csekély a geny mennyisége és nem ér a látáig, a látás nincs gátolva; ellenben elzárván a látát, a látást eltörli. A csarnok-geny közönségesen kevés fényiszonynyal, nagyobb könyezéssel, a köt- és tülk-hártya vörösségével és a szemgyuladás egyéb kórjeleivel szok járni: a geny növekedő mennyiségével mindig alkalmatlanabb nyomó érzelmet okozván. Jól különböztessük meg itt a csarnok-genyt a szaru-körömtől, melyben a geny nem a szem csarnokaiban, hanem a szaru-hártya lemezei közt foglaltatik; itt a geny fölülete nem vízirányos (horizontal), hanem domboru és a fej helyzetének változtatására csak igen lassan változtatja előbbi alakját.

A csarnok-geny leggyakrabban súlyos gyuladások után támad, néha a geny letétele által hozatik elő. Jóslata

a geny-mennyiségtől függ. Midőn az egész szemcsarnok genyvel van eltelve, többnyire a szaru-hártya genyörvényynyé válik és szaru-vész fejlődik ki; mely szomorú kimenet leginkább akkor áll be, midőn a baj czélirányosan nem orvosoltatott. — Száraz meleg borogatáson kívül, a geny felszívását elősegítő gyógyszerek e következők:

Mercurius sol.; ha ez nem lenne elegendő, ekkor a:

Sulphur vagy *hepar s.*, vagy még a *silica*. A:

Plumbum szintén többek által ajánljatik. Makacsabb esetekben, ha a szemcsarnokokban több geny tapasztaltatik és szereink segedelmével annak felszívása nem eszközölhető: a genyt műtétel által kell kibocsátani ügyes szemorvosnak; mely műtétel után a geny nagyobb része kiürülvén, a még visszamaradt geny felszívásának előmozdítására, száraz meleg borogatás további használata, czélirányos diaeta mellett, az említett gyógyszerek bevétele folytatandó.

5 golyót 10 évőkön vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában egy kanállal.

Különféle szembántalmak

egyes symptómák, egyes körülményekre nézve.

Visszatérek itt mindenekelőtt a „szemgyulladás általános gyógyítására“ szükséges föltételek közt említett mechanikai okok eltávolítását illető módok leírására, csak azért, hogy ki ne hagyjam az ilyenkor használandó hom. gyógyszereket. Ha csipős szerek: só, paprika, mész, bürnót, vagy dohánypor szálltak a szembe, nem szabad a szemet kimosni, mivel a víz csak jobban felolvasztja ezen anyagokat, és nagyobb gyuladást okoz: hanem iparkodnunk kell ezeket mandola-olajba mártott ecsettel kivenni. Ezután külső borogatáskép a *causticum* 3-dik dilutiójából egypár csepp néhány kanál vízben fölkeverve, legcélszerűbben veszi el a tüzességet, csillapítja az égetést.

Ha pedig fővény, por esnék a szembe, ezt el lehet távolítani, ha a szemszögletet ujjal nyomogatjuk; az ez

által származott könyár kimossa ezen idegen anyagokat. Az orvosságok közül jók a : *sulphur*, *calcareo*, *aconit*. De ha a szembe esett test nagyobb, p. o. rovar (Insect), ezt tejbe mártott kis ecsettel minden esetre ki kell venni; ezután, ha még gyuladás maradna vissza, ezt az *aconit*, vagy *arnica*, belsőleg véve, minden külszer nélkül legyőzendik.

A szembe esett vasrészecskéket kihuzza a mágnes, Belgiumban minden nagyobb gépgyár el van látva mindenkor mágnessel; melynek jó sikere tapasztaltatott ilyen sérelmek gyakran előforduló eseteiben.

Ha valamely rovar csipné meg a szemhéjakat és ez után daganat támadna, — szintén külszer nélkül jó az *arnica*, vagy ha ez nem használna, gyógyít a *belladonna*, *apis*.

Ha forró víz, olaj sat. által lön megégetve a szem, ekkor borszeszt nem szabad használni külső borogatás gyanánt, hanem legjobb a gyapot (Watte), belsőleg az *aconitum*. Genyedés esetében alkalmazzuk azon szereket, melyeket a „sebek“-nél előhozok.

A hamu, oltott mész vakolat és eféle idegen testek legbiztosabban mellőztetnek el olaj vagy fris zsírba mártogatott és a szemhéj alá bocsátott ecset segédelmével. Eféle idegen testeket vízzel kimosni legártalmasabb; mert ez által felolvadván, nagyobb izgatást szülnek.

A most említett esetekben 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 1—3 órában 1 kanállal.

Erőművi sérelmek (mechanische Verletzungen) után : *arnica*, *ac. sulphur.*, *conium*, *ruta*.

A szemeknek megeröltetése után fájdalom : *ruta*, *gelsemium*; erőltetéskor fájdalom : *baryta*, *carbo v.*, *mercur*, *ruta*, *staphys.*, *ac. sulphur*.

Szemgyengeség (nézzük 60. lapon).

Duzzadt erek a szemgolyón (Adern-Strotzen) : *bellad.*, *spigelia*.

Szemvörösség : *aconit*, *bellad.*, *spigelia*.

A szem fehér hártájának sárgás színe : *arsen.*, *bellad.*

*cantharis, conium, crotalus, jod, plumbum, sepia, ve
r atrum.*

Vérfoltok a szemgolyón: *bellad., nux vom.*

Szaru-foltok (Hornhaut-Flecke): *aurum, bellad., conium,
euphrasia, hepar, ac. nitri, lycopod., silica.*

Heg-jegyek (Narben) a szaruhártyán: *euphrasia, silica.*

Szem-daganat: *aconit, apis, croton, baryta, bryonia, rhus,
stramon.*; oly érzés mellett, mintha dagadt lenne a
szem: *crocus, paris.* Gyuladt, dagadt köt- és tülk-
hártya; a szemgolyó, vérhólyag, vagy nyers hus
gyanánt van kidudorodva: *guaraea.*

Gyuladás (nézzük kivonatban).

Szempillák fekélyei ellen: *sulphur, mercur, spigelia*; a
szempillák szélein: *euphrasia, mercur, sulph.*

A szempillák összeragadása: *alumina, baryta, bryonia,
ignatia, lycopod., phosphor, pulsat., staphys.*; reggel:
calcareea, chelidon, nux v., psorin; este: *alumina,
bryonia, carbo v., crocus, euphrasia, lycopod., rhus.
sepia, silica, stannum, sulphur.*

Csipás szem (Augenbutler): *antimon., graphit, nux vom.,
staphis., silica, sulphur.*

Nyák-folyás a szemekből (Schleimabsonderung): *euphra-
sia, antimon., graphit, staphys., pulsat., senega.*

Genyedésben: *bryonia, calcareea, hepar, silica, sulphur*;
sipolyokban (Fisteln): *silica, sulphur.*

Keményedésben: *baryta, calc., conium, jod, silica, sul-
phur*; kemény csomók ellen: *staphys., sulphur, thuja.*

Fenében: *arsenic., carbo, secale, sabina, china.*

Könyezés este: *mercur, sepia*; reggel: *calcareea, sepia*;

— olvasáskor: *crocus, gratiola, ac. sulphuric.,* írás után:
ruta, ferrum;

— a szabadban: *phellandr., phosphor, pulsat., sepia, silica*;
hideg légben: *pulsat.*

Könyhullatás: *euphrasia, mercur, pulsat., rhus, paris,
spigelia.*

Ha a szem olyan, mint sirás után: *crocus.*

Köny-sipoly (Tränenfistel): *calcareea, ac. nitri, petrol.,
pulsat., silica.*

Szemvérzés: *bellad., carbo v., crotalus, chamom., nux vom.*;

vér-kiizzadás (Blutausschwitzung): *calcarea, nux vom.*;
 vér-ömlény (Blutunterlaufung): *chamom., nux vom.*,
 — a szempillákban: *arnica*.

Szem-szárazság: *berberis, crocus, manganum, nux v., phellandr., pulsat., rhodod., staphys., senega, spigelia, sulphur, zincum*; szárazság érzelme: *asarum, nux v., silica, baryta*.

Kettős (dupla) látás: *agaricus, ammonium, bellad., cicuta, cyclamen, conium, euphrasia, gelsemin., ginseng, hyosciam., jod, natrum m., ac. nitri, petrol., pulsat., secale, stramon., veratrum*.

Félig-látás (Halbsichtigkeit): *calcarea, lycopod., ac. muriat., natrum mur., spigelia*.

Ha a tárgyak nagyobbaknak látszanak: *hyosciam., laurocerasus*;

— kisebbeknek: *platina, stramon.*

Színek látása sötétben: *strontiana*; a szobában: *conium*;
 olvasáskor: *crocus*;

— kék szín: *strontiana*; hamuszín: *guaraea*; sárga: *cantharis, digitalis*; zöld: *digitalis, sepia, strontiana*;
 többféle: *cicuta, digit., stramon.*; színezett gyűrűk: *strontiana*; villám-látás: (Blitz v. d. Augen): *crocus, spigelia, staphys.*

Fényes tünemények (helle Erscheinungen): tűzvörös fény-látás: *aurum, bellad., bryonia, cannabis, pulsat., viola od., zincum*;

— szikralátás: *aurum, baryta, bellad., causticum, dulcam., digit., jod, lycopod., mercur, psorin, silica, staphys., veratrum*;

— csillámlás, szemszikrázás: *alumina, causticum, graphit, ledum, lycopod., petrol., platina, senega, staphys., tart. em., veratrum*;

— tüzes karikák: *pulsat.*; fényes foltok: *senega*; fényes csíkok (Streifen): *ammonium, natrum mur., sepia*;
 csillagok: *castoreum, bellad., ac. nitri*.

A tűz-világ elviselhetlen: *mercur*.

Sötét, fekete tárgyak a szem előtt, ugymint: foltok: *agaricus, ammonium, anacard., baryta, cocculus, kali carb., phosphor, secale, sepia, silica*;

- legyek: *agaricus, mercur*; szúnyogok: *lachesis, silica*;
csíkok: *ac. phosphoric.*;
- hálók: *anacard., baryta, caustic.*; pontok: *ammonium, conium, china, mercur, ac. nitri, natrum m., ruta, sepia, thuja*;
- felhők: *castoreum, sabina, conium, digitalis.*
- Homályos látás (Trübsichtigkeit) mint fátyolon át: *cadmium s., calcarea, caustic., crocus, gelsemin., petrol., natrum m., secale, sepia sulphur, thuja*;
- mint ködös időben: *alumina, ammonium, bellad., calcarea, cyclamen, caustic., evonymus, mercur, phellandr., ac. phosphor., plumbum, ruta, secale, sulphur*;
- mintha árnyékban léteznének a tárgyak: *senega*;
- ha a gyertyavilágnak udvara van: *anac., baryt., bellad.*
- Homályos látás erős nézésnél: *calcarea, phellandr.*;
- írás alkalmával: *rhodod., sepia*; olvasáskor: *baryta, cadmiums., calcarea, crocus, rhodod., sepia*; olvasás után: *ruta*; gyertya-világnál: *crocus, hepar*;
- reggel: *capsicum, pulsat., chelidonium*; délutáni álom után: *pulsat.*; este: *crocus, hepar, pulsat.*
- Olvasáskor összefolyó betűk: *bryonia, graphit, lycopod., natrum m., senega, silica, stramon.*; a betűk mozgása: *calc., cina, conium, hyosc., mercur.*
- Lengés (Schwanken) a szem előtt: *cicuta.*
- Nap-vakság (Tagesblindheit), midőn a beteg csak este különbözteti meg jól a tárgyakat: *phosphor, silica, conium, sulphur.*
- Éji vakság, midőn a beteg csak fénylő napvilágnál lát jól: *bellad., cadmium s., hyosciam., mercur, pulsat., stramon., veratr.*
- Hirtelen, de rövid időig tartó vakság: *phosphor, mercur, silica.*
- Nehéz felnyitása a szempilláknak reggel: *ac. nitri, ambra, ginseng*; — éjjel: *cocculus, sepia.*
- Összeesése a szempilláknak: *ginseng, gelseminium; graphit, phellandr., viola tr.*
- Feszessége a szempilláknak (Steifigkeit): *rhus, spigelia.*
- Görcsösen felnyitott szempillák: *angustura, arnica, bellad., conium, laurocerasus.*

Görcsös összehuzatása a szempilláknak : *euphr.*, *viola tr.*
Szem-rángás (Convulsionen) : *bellad.*, *cantharis*, *cuprum*,
ignatia, *hyosciam.*, *spigelia*.

Pislogás (Blinzeln) : *crocus*, *euphrasia*.

Remegés : *opium*, *sulphur*; a szempillák remegése : *carbo v.*, *jod*, *opium*, *platina*.

Lüktetés érzelme (Pulsiren) : *asarum*, *bellad.*, *berberis*.

Teliség — : *nux moschata*.

Hemzsegés — (Kriebeln) a szemben : *spigelia*; a szem körül : *arnica*; a szemgödörben : *crocus*; a szemszögletekben : *platina*; a szempillákban : *china*, *senega*.

Viszketeg : *agaricus*, *phellandr.*, *sulphur*.

Oly érzés, mintha víz borítaná el a szemet : *staphys*.

— mintha főveny (Sand) esett volna a szembe : *alumina*,
bryonia, *capsicum*, *caust.*, *china*, *graphit*, *mercur*, *phosphor*,
psorin, *silica*, *strontiana*, *sulphur*, *thuja*.

Szem-törülgetésre kényszerítő érzelem : *alumina*, *crocus*,
plumbum, *pulsatilla*; törülgetés után javulás : *cina*,
capsicum; roszabbulás : *senega*.

Összezúzatás érzelme : *cocculus*, *hepar*, *tart. em.*, *veratrum*.

Forróság — *bellad.*, *carbo v.*, *graphit*, *manganum*, *phosphor*,
sabina, *silica*, *spigelia*, *veratrum*.

Hidegség — : *alumina*, *ammonium*, *berberis*, *calcareea*, *conium*,
lycopod., *platina*.

Fájdalom : a szemgödörben : *bellad.*, *spigelia*;

— ideges : *cicuta* (l. szemfájás);

— köszvényes : *arsen.*, *bryonia*, *colocynt.*, *mercur*, *pulsat.*,
rhus, *spigelia*;

— metsző : *calcareea*, *colocynt.*, *mercur*;

— feszítő : *aurum*, *platina*, *sabina*, *stramon.*;

— sebféle : *antim.*, *canth.*, *crocus*, *hepar*, *zincum*;

— égető : *agnus*, *ammonium*, *bryonia*, *calc.*, *cantharis*,
capsic., *carbo v.*, *crocus*, *lycopod.*, *mercur*, *phosphor*,
sulphur, *thuja*;

— nyomó : *alumina*, *angust.*, *caust.*, *euphr.*, *graphit*, *hepar*,
ignatia, *pulsat.*, *senega*, *sepia*, *spongia*, *veratrum*;
befelé : *colocynt.*; kifelé : *ac. muriat.*, *silica*.

Szem-mozgásnál fájdalom : *bryonia*, *china*, *conium*, *hepar*,
spigelia.

A szemnek mozgása nehéz: *arnica, hepar*.

A gyógyszerek bevitelét nézzük 6. lapon.

A SZEMEK ÁPOLÁSÁRÓL.

A születés első napjaitól későbbi korig legnagyobb figyelemre méltó: legfőbb kincsünk egyikének, a látásnak fentartása czélszerű eszközök által, melyekről itt röviden akarok szólni. — Az újszülöttek szemei a szem védrészeinek ki nem fejlődött állapota miatt kevésbé védelmezettek az intenzív világosság ellen, mint későbbi korban. Erre figyeljenek a szülék és sötétebb szobából nagyobb világosságra vagy épen a napra ne vigyék ki csecsemőiket napernyő vagy ellenző nélkül, (a mely minél könnyebb, minél egyszerűbb, annál jobb és így a papirosból készített legczélszerűbb); mert különben sokféle szembajra adandnak alkalmat. A sötét szobákban való folytonos tartózkodás szintén ártalmas a szemre; miután ily esetben ismét mérsékelt világosság iránt is érzékeny leendő a szem. Ezekből önként érthető: a mérsékelt világosság szükségessége, miről alább irandok.

A kisdedeknél lényeges dolog: a szemek tisztántartása, mely langyos, tiszta, folyó- vagy eső-vízben mártott vászon rongyocskával legkönnyebben eszközözendő. A kút-víz sok helyütt oly alkatrészeket foglal magában, melyek a még gyöngé szemekre ártalmasan hathatnak. Árthat a szemeknek a tisztátalan lég is, a por, füst, de még inkább azon büz, mely oly szobákban fejlődik, melyek nedvesek vagy hol többen laknak együtt, hol szennyes fehér ruhákat mosnak, szárítanak és a szobákat nem szellőztetik. Mindennapi tények bizonyítják, miként a meghülés, a léghuzam, a melegségi foknak hirtelen változtatása kártékony befolyást gyakorolnak általában a testre, s különösen a szemekre; ennél fogva a nedves, vagy a szabadban függő fehér ruhák és pólyák soha előbb fel nem adandók, míg azok tökéletesen meg nem száradtak s meg nem melegítették.

De itt még az újszülöttek legveszélyesb betegségéről, a genyedő szemgyuladásról is akarok említést tenni; mely gyuladás születésük második és ötödik napja közt támad

közönségesen, ritkán később. Megismerhetni e gyuladást a szempillák vörösségéből, daganatából és a sárga, sűrű nyák- vagy genyforma elválasztásból, minek következtében a szempillák összeragadnak. Ily körülményben adjunk be azonnal *aconitot*; hívassunk értelmes hom. orvost, vagy ennek távollétében használjuk azon gyógyszereket, melyeket az „ujszülöttek szemgyuladásánál.”

De ne bizzuk könnyelműen e gyógyítást tudatlan bábakra, vagy más ügyetlen tanácsadókra. A szoba ilyenkor félig sötét legyen; mihelyt nagyobb mennyiségben gyűl össze az említett nyák, vagy geny, azonnal tiszta langyos vízbe mártott vászon ronggyal tisztogassuk a szemeket vagy szivacsból langyos víz sugárt csurgassunk azokra, végre tiszta száraz ronggyal nem annyira törülgessük, mint inkább gyöngéden érintsük a szenvedő szemeket. Ilyetén bánásmód és gyógyszereink használata mellett legnagyobb valószínűséggel jutandunk a kívánt célhoz.

Gyermekkorban ne erőltessük a gyermeket írás-, olvasásra idő előtt; mert amennyire korábban (értem már 4-ik 5-ik évében) kezdjük meg az éfélé nevelést, annyira ártunk jövőre, miután a még gyenge szemeknek ilyenén kora használata által rövidlátást és szemgyengeséget idézünk elő. A kisebb tárgyakkal való foglalkozást (milyen a különféle rajzolatok kimetszése, apró darabokból álló képek összerakása stb.) sem helyeslem; mert azokat a gyermekek közel tartván szemeikhez, ez által rövidlátásra, kancsalságra adnak alkalmat, főleg ha a szoba nem eléggé világos. A láttehetőség fejlődése gátoltatik továbbá az által is, ha a gyermekek ritkán vitetnek szabadba; hol nagyobb távolságban legeltetvén szemeiket, ezen szorgalmas gyakorlat erősitené azokat és elhárítaná a rövidlátást. A szabad légbeni mozgást minden gyermeknek ajánlom ugyan, de különösen sürgetve a görvélyeseknek. Az egész természetben a nap és szabad lég mozdítja elő a tenyésztést: így a gyermekeknél is a szabad légben való mozgást segíti elő az organismus szerencsés fejlődését minden tekintetben.

A görvélyesek szemgyuladásában sem ajánlom az egészen sötét szobát, vagy a szemek teljes elzáratását minden világosságtól, bekötés által; mert ekkép a szembe-

teg érzékeny leend kisebb világosság iránt is; állapota inkább rosszabbuland, mint javuland. Homályos szobában az egyszerű papiros-ernyő elegendő a gyuladt szemek védelmére. Az ily betegnek legcélszerűbben megfelelő világosságot függönyök által eszközölhetjük, akként alkalmazva azokat, hogy midőn a napsugarak egyenesen a szobába hatnak, ekkor a függönyök egészen és pedig duplán, azonfölül úgy eresztessenek le, hogy a redők közt semmi hézag se maradjon, melyen a nap átlövelhesse sugarait; a nap távoztával az egyszerű függönyök, sőt homályos szobában ezek is csak félig lebecsátva, elegendők. A fehér, vagy vörös függönyök ártalmasak. Nem tartom fölöslegesnek itt azt is megemlíteni, miként praxisom alatt szemgyuladásban szenvedő gyermekeknek soha se engedém meg a fürdést, mindaddig, míg a gyuladás jelei egészen el nem multak — és örömmel olvasám, mikép dr. Arlt e részbeni javaslata meg nem dönti nézetemet. Ellenben legyőzött gyuladás után, a jelenlevő görvély kiirtására, indikált hom. szereink folytonos használata mellett, a közönséges, egyszerű, eleinte langyos, lassankint hidegebb vízben való fürdés mindenkép jótékony.

Eljövén az idő, midőn a gyermekeknek meg kell kezdeniök a folytonosb foglalkozást: nem ritkán lehet tapasztalni, hogy több gyermek rövidlátásu. Ezek hasznára szolgáland azon üdvös intés elfogadása, hogy igen előrehajlott fejjel ne irjanak, ne olvassanak; közel a papiroszhoz ne tartsák szemeiket. Szükséges egyszersmind, hogy ily bajban szenvedő gyermekek szakértő szemorvos által vizsgáltassanak meg, kinek tanácsát praeservativ, diaetetikai szempontból elfogadván, — a tán megkívántató orvoslást bizzuk hom. orvosra, ki is a heveny gyuladásban *aconitot*, *apist*, *belladonnát* stb., a chronicus bántalmakban *sulphurt*, *siliceat*, *calcareat* vagy a körülmények s tünetek szerint más szert fog választani.

A láttehetség különböző egyéneknél nagyon különböző, mert míg némelyek a legfinomabb írást kényelmesen olvasák, s olvasnak órákig a nélkül, hogy szemeik elfáradnának, másoknál ellenkezőleg áll a dolog. A láttehetség e különböző voltára különös tekintettel legyünk a gyermekek ne-

velésénél! Nemde? összeroskad a gyenge test azon teher alatt, melyet az erős könnyen elvisel: épen így ki kell merülnie a láttehetségnek, ha a láterőt tulságosan megfeszítjük; ha a különböző láterőhöz képest relativ különböző foglalkozási módot nem követünk.

E körülményre nézve sokkal szerencsésebbek a fiuk, több változással járó neveltetésük miatt, mint a leánykák; kik reggeltől majd estig falak közt foglalatoskodván, a szükséghez képest nem élvezik eléggé a szabad levegőt. Igaz, — rendeltetésünk: a szellem országának kimívelése, nem pedig az állatok körében való mozgás lelki műveltség nélkül; de mindennek meg van a maga határa! Sok kis leány (mint a gyermeknevelésnél említém) igen jól tanul, sokat tud, hirneves költők munkáiból bámulatosan szaval, a történelemből, természet- s földrajzból dicsően felel, több nyelven helyesen beszél, mesterileg készített remek kézi munkáik tökélye meglepő; művészi ügyességök a zongorán elragadó: ... de midőn ennyi szép tulajdonok birtokában náluk idő előtt fogyni látjuk a láterőt: nem lehet nem kárhoztatnunk az oly tárgyakkal való folytonos foglalkozást, melyek a látást tulságosan megfeszítik, milyenek: az apró nyomtatású könyvek olvasása, a hímzés stb. Többet ismerek, kik ily módon fosztattak meg legfőbb kincsüktől, a látástól életük legszebb korában! Kik midőn azért tanultak, hogy tudományuk után élhessenek: tulfeszített szorgalmuk által korán merülvén ki láterejük, legjobb akarat mellett sem dolgozhatnak; ... legmélyebb fájdalomukra csak kegyelemből élhetnek! Az elszáradt faágat körülfonhatja az eleven zöld babér: nincs már ez ágba életerő! .. és ő el van veszve!!! midőn még a többi ág virágozik.

Kellő világosságra épen oly szüksége van a szemnek, mint ételre a gyomornak. Hosszu éhség által elérzékenyül a gyomor és a legkönnyebb emésztésű eledelt is csak igen mérsékelt mennyiségben emészti meg: így a világosságnak hosszabb időig tartó nélkülözése által, oly izgatott állapotba jut a szem, hogy a mérsékelt világosságot is nehezen, a nagyobbát épen nem tűri el. Ezen állítás valóságát érezheték azok, kik sötét börtönben hosszabb időt töltöttek. Ellenben, valamint emésztési zavarokra adandnak ismét alkal-

mat, kik tulterhelik gyomrukat: úgy a tulságos világosság (főkép megelőző homály után) sérti, kimeríti, nem ritkán villámsebességgel megsemmisíti a látást. Erre szintén elég szomorú példák léteznek.

Hogy tehát kedvezőleg kielégítő legyen a napi világosság, szükséges, hogy ne legyen gyenge, vagy igen erős; azonfölül a rendes látásnak minél további fentartására elkerülhetlenül szükséges a tiszta, egyenlő világosság és ennek czélszerű irányban való használata.

Gyenge világosság mellett, például alkonyat után, vagy homályos szobában, ne engedjük meg a gyermekeknek az írást, olvasást, rajzolást, szóval, finomabb munkákkal való foglalkozást. De ha ezen állapoton segíteni nem lehetne, főleg némely iskolák helyisége miatt: ekkor többször közbenvetett rövid szünet által pihentessük a gyermekek szemeit. Ellenben finomabb munkával ne foglalkozzunk oly helyütt, hol ismét napfénynek vagyunk kitéve. A közéletben azonban leggyakoribb hiba: a homálynak hirtelen felváltása a napvilággal. Az innét eredő kellemetlen érzést, úgy hiszem, majd mindenki tapasztalhatta és ezen tapasztalás elegendőleg int bennünket az e tekintetbeni óvatosságra; szomorubb következményei szintén nem ritkák. Eszembe jut itt azon esemény, melyet nem rég dr. Arlt munkájában olvastam. Londonban ugyanis egy ügyész mindig homályos szobában dolgozott, látogatóit azonban más, világos teremben fogadta és itt is ebédelt. Bizonyos idő alatt látását gyengülni, sőt veszni tapasztalván, orvosokhoz folyamodott, mindent megkísért, de hasztalan. Végtére lakásának tulajdonítván e szerencsétlenséget, egyenlően világos szobákból álló lakást fogadott és e helyzetnek egyszerű módosítása által, minden orvosszer használata nélkül viszszerényre előbbi jó látását.

E szerint, amennyire csak lehet, egyenlő világosság nyerésére törekedjünk, mi iránt néhány napi eseménynek józan megfontolása adjon irányt a helyes világosság ügyében. — Ki teheti, napkeletnek fekvő szobáját hálószobának ne válaszsza; ha pedig ez elkerülhetlen, ekkor ágyát úgy alkalmazza, hogy napkeletkor a nap oda ne süssön; függönyözze be ablakait, nehogy felébredéskor intenzív világos-

ság sértse szemeit. A már tudva levő oknál fogva, legnagyobb óvatossággal nyitassanak fel az ablaktáblák ott, hol a hálószoba ezekkel van ellátva. Tudok esetet, midőn ily táblák hirtelen felnyitása, — a homálynak rögtöni felváltása a napvilággal, — vakságot okozott. Ugyanezen okból, ki nyáron a nap hőségét kerülni akarván, a szabadban keres lombos fát, ennek árnyékában olvasandó, vagy más finom munkát végzendő: ezen árnyékos helyét ne változtassa rögtön, ne menjen azonnal napfényre. Nem különben, ki a naphőséggel összekötött nagyobb világosságot ablaktáblák által akarja mérsékelni: ezeknek egyik szárnyát betéve, a másikonál csak a függönyt ereszsze le, hogy a szoba igen sötét ne legyen. Ki szobáit függönyök által akarja védni a nap sugarai ellen: kerülje a fehér, vagy vörös függönyöket; legcélszerűbbek a világos hamuszínű, vagy kékes függönyök. Fel s alá járva nem tanácsos olvasni, miután ilyenkor nem egyenlő a világosság; így kocsizás alkalmával is kerülendő az olvasás.

Ideiglenes, vagy néha állandó vakságot okozhat a napfénynek visszaverődése (refractio) fényes tárgyaktól, melyeknek a víz, tükör, fényes bútorok és fényes padlózat. Erre nézve ajánlom az óvatosságot azoknak, kik vízen utaznak; a szobákban pedig óvszer gyanánt szolgáljanak az említett függönyök és szőnyegek. Innét, nem csak nagy városok, hanem minden kisebb város- és helységben a színes házfalakra való felügyelet a rendőrség szigorú kötelességeinek egyike lehetne.

Ártalmas továbbá a napvilág, midőn hibás irányban használtatik. Így, a dolgozó asztal ne legyen úgy állítva, hogy egyenesen hasson oda a napvilág; mert ha szemközt állunk az ablakkal, ekkor igen sok világosság érendi szemünket; (az ily helyzet elkerülhetlen esetében, az alsó üvegtáblák szürke, vagy kékes függönnyel ellátandók); ha pedig csak egyik oldalra szolgál a világ, ekkor az egyik szem több világosságban részesül, mint a másik; mi szintén káros. Azért a dolgozó asztalnak legcélszerűbb alkalmazását úgy eszközöndjük, ha oda sem egyenest előről, sem oldalt, hanem közép irányban hozandjuk a világosságot. Hogy a két átellenes irányban szolgáló világosságot nem

titri sokáig a szem, jól tudják azok, kik ezt már tapasztalák. A szemeket csak oldalt, azonfölül alacsonyan és így közel éri a világosság akkor, midőn ágyban olvasunk; hogy e kényelmetlen, természetelleni helyzetben történt foglalkozás árt a szemnek, talán fölösleges is említenem.

Téli rövid napokban leginkább mesterséges világgra (gyertyák-, lámpákra) szorulunk — és ez által a világosságnak nem egészen tiszta volta miatt többet-kevesebbet megerőltetnek szemeink. Ugyebár? a természetből tudjuk, hogy a napvilág hét színű sugarakból áll, melyek egyesítve, szintelen, fehér, természetes világosságot adnak. E színek közt fő három szín: a kék, vörös és sárga; melyek közül legtöbb a kék, kevesebb a vörös, még kevesebb a sárga szín a napvilágban. Már ha e színek proportiója megváltozik, mint a mesterséges világnál, — ekkor a világosság nem tiszta, nem fehér, hanem színes, — következőleg az ily világosságnál a színes tárgyak színe is nem az, a mi napvilágnál; így például, a zöld kelme sárgának, a kék zöldnek, a sötétkék vörösnek látszik stb. Ennélfogva a festés, himzés gyertyavilágnál vagy lehetetlen, vagy igen erőltető.

Kik más tárgyakkal foglalkozván két gyertyánál dolgoznak, egymáshoz közel tegyék a gyertyákat, nagyobb világosságot nyerendők: nem pedig az egyik gyertyát jobbra, a másikat balra, mint közönségesen szok történni. Tisztaság, egyformaság tekintetében a viaszgyertya-láng fölülhaladja a stearingyertya-lángot. Olajlámpáknál a világosság mérséklésére feltalált homályos üveggolyók czélszerűek; a világos hamuszínű, vagy kékes selyem- vagy papiros-borítékok szintén ajánlhatók. A gyertya- vagy lámpaláng pár hüvelykkel (Zoll), de sokkal magasabban ne álljon a szemek fölött; mert a közel álló sérti a szemeket, a magasb gyertya-láng pedig nem adand elegendő világosságot. Kik éji lámpát használnak, ezt úgy rejtsek el, hogy ne lássák.

Sokat ismerek, kik nappal mulatni szeretvén, rendes munkáikat szivesebben végzik mesterséges világnál; holott a finomabb munkára szükséges tiszta világosságot csak nappal élvezhetnék kielégítőleg. Uraim! addig gazdálkodjunk bármí kincsesel, míg annak birtokával dicsekedhetünk;

mert különben vajmi késő a megbánás! Ha egyébiránt szükség parancsolja a láterőt megfeszítő esti munkát, ekkor rövid időre többször pihentessük szemeinket, fel s alá járván dolgozó szobánkban. Nehezedést, vagy égetést érezvén szemeinkben: azonnal friss vízzel mosogassuk azokat. . . . . Az elfáradt test nyugalmat kíván: így az elfáradt szemeknek nyugalomra van szükségök. (Megjegyzendő, miként mindjárt ebéd, vagy nagyobb test mozgás után munkához fogni nem tanácsos.) Az elfáradt szemeknek legüdvösb felvidulást okoz a szabadban való sétálás, nem csak nyáron át a kellemes zöldben, hanem télen is. Folytonos munka közben a gyakori mosdás is erőt ad a szemeknek; de ezeknek fürösztése, áztatása dr. Arlt véleménye szerint ártalmas inkább, mint hasznos. Azonban a láterőnek fentartására szolgáló leghatalmasb eszközök egyike: az éji nyugalom.

Agygyuladás.

Az agygyuladás némelykor minden nyilvános előjel nélkül hirtelen jelenik meg; máskor ismét a fejnek melegsége, nehézsége, nyugtalan és irtózó álmok által félbeszakasztott álmok, feledékenységek, eszmék zavartsága, szédelgések, szokatlan hajlam a haragra, az arc és szemekből kitetsző életteli (turgor vitalis) — előzik meg ezen betegséget. H. szereink által azonnal bő izzadásba jövén a beteg, közönségesen eloszlik az agygyuladás és a beteg 5—7 nap alatt veszélyen túl tétetik, anélkül, hogy a gyuladás kimeneteitől (genyedés, kiizzadás, keményedés, fenétől) lehetne tartani. — Az agygyuladás dühöngéssel vagy tompasággal jár.

Dühöngéssel járó agygyuladás fázással kezdődik, mely után forróság következik, nagy szomjjal, állandó, kopogó, nyomó fejfájással összekötve, azonfölül a beteg nem szenved a világosságot. Nagybodván a forróság, a beteg arca megpirosodik, szemei vörösek és szinte kidüledtek, könnyezők s érzékenyek; a beteg tekintete komor, vad; hallása oly érzékeny, hogy csekélyebb zöreij is nyugtalanítja, sem éjjel sem nappal nem alszik; susog, fecseg, néha legnagyobb dühöngéssel félrebeszél, el akar szaladni, fogait

csikorgatja, káromkodik és más eféle illetlen cselekedeteket viz véghez; — máskor ismét énekel, tréfál, nevet; — forrósága nagy, valamint a száj szárazsága is, de azért néha csekély a szomj, máskor egészen hiányzik; gyakran pedig legnagyobb szomja mellett sem nyelheti le az italt, sőt irtózik a víztől (viz-iszony); — az érverés a halánték- és nyak-üterekben igen látható*); légzése nem épen nehéz, hanem gyakori fohászok által félbeszakasztatik; közönségesen ingert érez a hányásra, sőt valóban hány a beteg; széke rekedt, vizelete vörös. — Ily körülményekben minden érvágás, nadályozás, hideg- vagy jeges vízzeli borongatás**) sat. nélkül hathatós eleinte az

Aconitum, melyből minden órában adhatunk egykét golyócskát egy kanálnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után 3 órára jó a

Belladonna. Ez főszerep az agygyulladásban, főképp ha kül forróság, nemkülönben nagy meghiülés, visszaütődött bőrküteg után támad; ha a most említett körjelek közt jelen van az is, hogy legnagyobb szomja mellett alig nyelheti le az italt, sőt irtózik a beteg a víztől.

Bryonia, ha inkább haragos, rossz kedélyű a beteg.

Nux vomica, főképp elmeerőttes, szesz italok, lelki indulatok, különösen harag után előjött agygyulladásban, ha ez szorulással is összekötve van. Érés, ütés után *arnica* adandó.

Tompasággal járó agygyulladásban mély álomba van merülve a beteg, mintha csak guta ütötte volna, vagy pedig fél-álmban morogva félrebeszél; szemeit szüntelen egy pontra függeszti, mintha figyelmét valami különösen elfoglalná; testét nem annyira, hanem inkább kezeit mozgatja minduntalan; szemei a világosság iránt érzéketlenek;

*) A már kifejlődött egészséges ember constitútiója, temperamentumához képest sat. egy perc alatt az érverés 60—80, — a gyermekeknel 90—140-re megyen. A relatív sebesebb vagy lassúbb érverés beteges állapotra mutat.

**) Nem helyeslem azon homoeopathák tötét, kik eféle borongatást használnak; mert a nélkül sokkal hamarabb és biztosabban működnek szereink, melyek olvilog is, másnomű antiphlogisticumra nem szorulván, kielőgítőleg felolnek mog várakozásuuknak.

légzése hörgő; hallása tompa; ürülései akarat ellen jelennek meg; néha zöldes anyagot hány ki; nyelése nehéz, s a szájba vett ital orrán foly vissza.

Ezen kórjelekkel megegyez az *opium*, főleg ha szeszes italok okozák a bajt, vagy ha a nap sugárainak hatása hozá elő az aggyuladást; ha a beteg mély álomba merül, vagy fél-álmában morogva félrebeszél; szemei szüintelen egy pontra vannak függesztve, légzése hörgő; a beteg nyugodtan fekszik, csak kezeit mozgatja és szinte merevedett.

De miután e tompasággal járó aggyuladást sokszor a dühöngéssel járó váltja fel (és viszont), ily esetben válaszszunk az előbb említett szerekből egyet, mely a jelen aggyuladás kórjeleihez leghasonlóbb.

Ezen szerekből, *aconitum* bevétele után, egy külön pohárban készítsük el a *belladonnát*, vagy más illő szert; 3—5 golyót olvasztván fel tíz evőkanálnyi vízben, melyből minden 2 órában adhatunk egy kanállal; bő izzadást tapasztalván, ritkábban.

Ha az aggyuladás ideg lázzal jár, nézzük az ideglázat; ha rothasztó lázzal, akkor ismét ezt.

A **kütegek** (*Ausschläge*) hirtelen elnyomatása után is következik olykor aggyuladás; ily esetben hasznosak:

Pulsatilla külső fülgyulladás rögtön eltünthe után előjött aggyuladásban.

Belladonna gyermekeknél elnyomott skarlát, köles-himlő után.

Rhus orbáncz (Sz. Antal-tüze - Rothlauf) eltüntével támadt aggyuladásban. De ezen gyógyszerek beadása előtt is ajánlom az *aconitumot*, ugy használandót, mint előbb említém, valamint ezen gyógyszerek is ugy veendők, amint előbb irám le a bevételi módot.

Az aggyuladás noha mindig veszedelmes: jó ápolás, azonnali gyógyítás mellett szerencsésen orvosoltatik; mert gyógyszereink által jótékony izzadásba jöven a beteg, többször a betegség 3—5. napján enyhülnek, sőt el is enyésznek annak symptómái; néha azonban 7—14 nap körül észlelhető a javulás, kedvező körülményekben. Ha még ezen idő alatt sem javul a beteg, ekkor (a fejlődő izzadmány — exsudat — legyőzésére) adjunk:

Apist, vagy *helleborust*, *sulphurt*, vagy ha ezek nem használnának: *arsenicumot*, a fenemlített mód szerint minden 1. 2. 3. órában.

Agygyuladásban, legnagyobb testi, lelki nyugalomra van szüksége a betegnek. A jó barátok látogatása ilyenkor meg nem engedhető. Betegsége alatt friss vizet ihatik a beteg, csak ne sokat egyszerre; étellel ne kínáljuk őt, míg nem kíván enni; és ekkor is betegnek való levest egyék. Mint *reconvalescens* eleinte szintén csak levessel, később becsinált, compottal elégedjék meg, míg normalis állapota egészen vissza nem tér; sőt még ekkor is a böven tápláló eledelek, szeszes italok, elmeeröltetés, nagyobb, élénkebb társaság hosszabb időig kerülnendők: mert az agynak még jelenlevő izgatottsága könnyen nyujthat alkalmat a legveszélyesebb recidivára.

Ha a láz ideges, vagy rothasztó jellemű, ekkor a gyógyszerek e lázak leírásánál keresendők.

Az agyrázódásról.

Az agyrázódás, agymozzanás kül erőszak hatása után azonnal szédülést, tompaságot, lelki tehetségek elenyészését, vagy azonnali halált okoz.

Külső erőszak által talált ember összerogyik, magán kivül van, de csakhamar összeszedi magát és érzékei zavarodásáról, szédülésről, álmoságról, fülesengés- és zúgásról panaszkodik. A rázódás nagyobb fokán nem oly hamar jő magához az ember, hanem mély álomban dermedez; arca halavány, végtagjai hidegek, légzése könnyű, szemei a világosság iránt érzéketlenek, cféle beteg légzését gyakran alig vehetni észre, és csak többé-kevésbé meleg kigőzölgése tesz bennünket kétes életéről bizonyosokká. Az agymozzanásnál többnyire kisebb-nagyobb okadás van jelen és mindenkor a vértorlódástól, később az agygyuladástól lehet tartani.

Hatalmas szer az agyrázódásnál az *arnica*, melyből öt golyót tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte adhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén,

minden 1. 3. 5. órában. Hasnos itt a *cicuta virosa*, ha az *arnica* tán nem lenne elegendő, — szintén ugy veendő.

Az agygyuladásnak elkerülése végett, mely az agymozganás után gyakorta későn is mutatkozik, a betegre jól kell vigyázni, és neki nyugalomban szükséges maradni, az ételben és italban pontosan tartván meg a megtartandókat. Mindemellett kifejlödvén a gyuladás, gyógyítsuk azon szerekekkel, melyeket ott előhoztam.

Szelítés vagyis Gutaütés.

(Apoplexie)

A guta különféle körjelekkel jár, melyek következtében: 1) véres, 2) savós, nyák- vagy hideg, 3) ideges gutaütést különböztetünk meg.

1) **Véres gutaütésre** (Blutschlag) hajlandó az erős, izmos, bővérű, kövér, nagy fejű, rövid vastag nyaku, tágas vállu test. Meglepő beköszöntésétől méltán tarthatunk: ha a beteg arca hirtelen vörös, duzzadt; kidülledt szemei vörösek; fülei zúgnak; tagjai nehezek, hidegek, holott feje forró; a halánték- s nyaküterek verése szinte látható; a légzés hörgő, horkoló; — mert súlyosbulván ezen előjelei a gutának, néha azonnal, vagy egypár órára a beteg rögtön elveszti eszméletét, beszédében akadozik, ajkai reszketnek, szive erősen dobog és majd ide, majd fejéhez, majd hasához kapkodván, összerogyik. Ily szomorú körülményekben először is távolíttassanak el a szabad vérforgást gátló akadályok: azért mindenek előtt szükséges a szorító ruhane-müeknek azonnali feloldása; fektettessék a beteg feje lószőrrel töltött vánkosokra jó magasan; dörzsöltessék száraz ruhával csak addig, míg a bevett h. gyógyszerre nem izzad; a szoba tizenhárom foknál melegebb ne legyen; a körüllevők száma minél kisebb, annál jobb. Ezek után, minden érvágás nélkül, h. gyógyszereink bámulatos gyorsasággal segitendenek ott, hol még élet van, hol segiteni lehet. Hatalmas e tekintetben a

Belladonna, nélkülözhetlen, veszedelem perczeiben többnyire valóságos gutahárító; leginkább bővérű egyéneknek hasznos.

Arnica, esés, ütés, nyomás folytáni gutaiütésben, azonnal (mint fűszer ily esetben) használandó.

Opium, kiváltképp idősbeknél, ha a beteg mély, kábult álomba merül, melyből csak igen nehezen lehet őt fölébreszteni és ekkor eszméletlenül tekintgetvén maga körül, a tett kérdésekre nem képes felelni; ha arca duzzadt, vörös; feje nehéz; érverése erős, lassu; légzése hörgő; szesz italokkal visszaélőknek gutaiütés alkalmával jó szolgálatot tesz különösen, — de azért hasonló körjelek mellett másoknak is.

Ipecacuanha, ha **gyomorterhelés** után böfögést, ökrendést, émelygést érez a beteg és hányásra kényszerítettetik a gutaiütés félelme közt. Ez nem használván, hasonló esetben ajánlható a

Nux vom., főleg szesz italok szenvedélyes barátainak; vagy

Pulsatilla, ha zsíros, igen hűtő eledetek vagy italok rontották meg a gyomrot és innét a guta körjelei, különösen az erős szivdobogás, midőn az érverés majd egészen el van nyomva.

China, ha a h. orvos távollétében megtétetett már az érvágás, mire azonban a gutakörjerek vagy el nem maradtak, vagy ha ezek eltűntek is, nagy erőtlenséget s egyéb rendetlenséget érez a beteg.

Ezen gyógyszerekből guta esetében három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden öt perczen egy evőkanállal; bő izzadást, kevés javulást, tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában; sokkal jobban érezvén magát a beteg, minden három órában; mindaddig, míg előbbi egészségét tökéletesen vissza nem nyerte.

Sokszor ezen gyógyszerek szerencsésen győzik le a guta után maradni szokott **utóbajokat** is; — különösen ezeknek gyökeres kiirtására hasznosak: a *belladonna*, *nux vom.*, *china* sat. napjában háromszor, vagy kétszer három golyócskát két evőkanálnyi vízben adva, de ezeken kívül makacsabb esetekben nem lehet nem ajánlanom: a *lachesist* — ha a testnek bal részét; a *barytát* — ha a testnek jobb felét, vagy a beteg nyelvét érte a gutaiütés. Ez utóbbi főleg idősbeknél hatalmas, különösen midőn a beteg kábult,

szüntelen morog, nevetséges mozdulatokat csinál. Midőn szólani nem bír a gutaitótt, ekkor kísértsük meg a *phosphort, barytát*.

De ezen gyógyszerek használata mellett szükséges bizonyos életrendet tartani. Hogy szélütésben legnagyobb testi, lelki nyugalomra van szüksége a betegnek; hogy egyszersmind legszorosabb diatétát kell tartania, — mindenki tudja. De különben is a véres gutára hajlandók soványabb, inkább növényi eledelokkal éljenek, kerüljék a fűszereket, szeszes italokat, kávé, dohányzást, szűk ruhákat, elme-foglalatosságokat, lelki indulatokat; ebéd vagy vacsora után azonnal le ne feküdjenek; meleg szobában ne tartózkodjanak; végre egy nap se mulasztják el az egészségre szükséges testmozgást.

Nem mindig rögtön veszélylyel fenyeget a guta; — sokszor napok, hetek, hónapokon át előpótlak előzik meg azt, melyeket nem leendő fölösleges megismerni, hogy ilymódon a veszedelem elhárítására még jókor elkészülvén, óvszert használhassunk. Ezen előpótlak ezek: szokottnál nagyobb hájlam az álmra, mely hörgő légzéssel, fogcsikorgatással, gyakori följedéssel van összekötve; a fejnek nehézsége, kábultsága, fájása, benne némi súlynak, teliségnek érzete; lerogyás félelmével járó szédülés; a lélek működéseinek elgyengült állapota; főleg a mondottaknak, vagy nem rég irottaknak elfelejtése; szokatlanul ingerült, vagy rendkívül derült lélek; az üterek erős verése; az arcznak különös vörössége, kék, vagy halavány színe; a kidülledt szemek vörössége, fényessége, néha önkénytelen könnyezése; hibás látás, melynek következtében a tárgyak majd szivárvány színeivel festve, majd köddel burkolva látszanak, ide járulván a legyeknek, égő tárgyaknak látása és a sornak olvasás közbeni elvesztése; fülzúgás, nehézhallás; szokatlan szaglás; a száznak pillanatig tartó elcsavarása; többszöri ásitozás, csuklás; nehéz, kevésbé érthető, hebegő beszéd; nehezebb nyelés nagyobb torokbaj nélkül; undor, inger a hányásra, kivált fejmozgás alkalmával; nehéz emésztés; a szék- s vizeletnek rendetlensége; végtagok zsibbadása.

Ily helyzetben a körülmények- s kórjelekhez képest

használhatjuk óvszerekként is azon szereket, melyeket előhoztam, a bevétel ismétlését mindig a beteg könnyebb vagy nehezebb állapotához alkalmazván. *Elég reggel estve bevenni három golyócskát két kanálnyi vízben, midőn a beteg türehtően érzi magát; nehézbülés esetében három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 1—3 órában egy kanállal; súlyosbodván a kórjelek, guta veszedelmeivel fenyegetődzök, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában ismételhetjük a beadást, mindaddig, míg javulást nem érez a szenvedő.*

2) A savós, nyák- vagy hideg **gutaütésre** (seröser Schlag, Schleimschlag) hajlandók kiváltképen a hideg mérsékményű, gyakran összegyült nyák-okozta nyavalyákban szenvedő senyves egyének. Jelei: a lankadtság, szédülés, homályos látás, halavány hideg bőr; duzzadt vízkóros arc; az egész testnek csekély állati melege; gyöngé, lassu érverés. Ez elleni orvosságok:

Belladonna; ez nem használván, — *mercur viv.* vagy *digitalis*; ugy veendök, mint a véres gutánál említettem.

3) Az **ideges gutára** (Nervenschlag) hajlandók: a gyöngé, sovány, halavány, érzékeny, ideges nyavalyákban (görcsökben, rángásokban, nehézkörben) szenvedő egyének; gond, bú, szomor által elgyöngült emberek. Itt többnyire minden előjelek nélkül az arc összeesett, halavány; az orr meghegyesedik; a szemhéjak majd bevannak zárva, majd görcsösen összehúzva; az egész test hideg, az érverés gyöngé, félbenhagyó; a légzés nem hörgő. Eféle guta ellen használnak:

Belladonna, vagy czután, ha szükséges: *arnica*.

Hyosciamus, midőn a beteg kábult állapotához görcsök, rángások csatlakoznak.

Ignatia, bú vagy hirtelen változó, most vig és már ismét szomoru kedélyű egyének gyógyszere; bú, gond, szerencsétlen szerelem-szülte ideges gutaütésben ajánlható.

Ipecacuanha, cocculus ilyféle szélütésben, midőn énely-géssel van összekötte.

Cofea, igen érzékeny, sirásra hajlandó személyeknek hasznos; midőn a többi kórjelek közt szembetűnő túlérzékenység s ingerültség jellemzi a gutát.

A gyógyszerek bevétele ugy történik, mint a véres gutánál ajánlottam.

E helyen leirandom még „az aléltságekhoz“ (ecclyses) tartozó álomkórt, hűdést, ájulást; a szédelgést, tetszhalált pedig más helyen. — Leirandom továbbá az idegnyavalyák közül a nyavalyatörést, vit-tánczot, sat. A görösek egyéb nemeit, — szintén az idegnyavalyákhoz (nevroses) tartozó többi nyavalyákat, — lélek-betegségeket, (nézzük a tartalomban: „idegnyavalyák“) — munkám felosztása szerint tárgyalandom.

Göröseknek nevezzük általában az izmok, az izmos vagy hártvás részek akaratteleni és rendetlen mozgásait, nagyobb, kisebb mérvben. A görösek rángó, zsongos, vagy vegyes görösekre osztatnak fel. Rángó görösek (spasmus clonicus, convulsiones) alatt valamely testrésznek erőszakos összehuzatását értjük, mely mégis viszonyos ellágyulással jár; itt tehát az izmok összehuzatásai és ellágyulásai sebesen változnak. — Zsongos göröseknek (spasmus tonicus) mondatik valamely testrésznek erőszakos, akaratteleni, állandó, mozdíthatlan és mereven összehuzatása. — Vegyes a görösek, midőn majd rángó, majd zsongos, vagy midőn a test egyik részében rángó, a másikkban pedig zsongos görösek van jelen.

A rángó görösekhez tartoznak: *reszkelés, nyavalyatörés, vit-táncz, bisserkór* (raphania); — a részletes rángó görösekhez: a görösek nevelés, *szívdobogás, csuklás, prüsszentés, görösköhögés.*

Az általános zsongós görösekhez tartoznak a *dermedtség* (tetanus), *merevedés* (calalepsis); a részletes zsongos görösekhez: az *áll-görösek, bandzsalság, kutya-körösek* (spasmus cynicus, azaz a szájszeglet izmainak göröse), *nyelv-görösek, mell-görösek, izom-és ikra-görösek, férfi tag-merevedés* (priapismus).

A vegyes görösekhez tartoznak: a *rásztleór, méhkór, viziszony.*

Ezen idegnyavalyák ellen részint itt, részint munkám felosztása szerint más helyen ajánlandok gyógyszereket.

Á l o m - k ó r.

(Schlafsucht.)

Időbekenél az álomkór néha a gutának előjele; más-kor pedig különféle betegségek symptómája, a midőn is elháríttatván az okok, az álomkór mint okozat, külön orvoslást nem kíván. Sokszor azonban az álomkór önálló nyavalya; a beteg szokásánál hosszabb időig tartó, mély, szokatlan időben megjelenő álomba esik, mely által nem-

csak nem erősödik, hanem inkább bágyadtságot érez. Néha, midőn ezen álmából fölébresztetik a beteg, a tett kérdésekre felel ugyan, de azután ismét elalszik. Az álomkór legnagyobb foka: az eszméletnek és mozgékonyásnak tökéletes elenyészése által bélyegzi magát; a beteg félig behunyt szemekkel, nyílt szájjal, szünet nélkül hátán fekszik, ha fölébred, ásítózik, a kérdésekre fél-álmosan felel és ismét visszamerül álmába. — A gyógyszerek ezek:

Chamomilla, kivált gyermekeknél; vagy ha az alvó nyugtalan; arcának most az egyik, majd a másik oldala kipirosodik; tagjaiban rángások mutatkoznak.

Opium, ha mély álomba esik a beteg; arcza duzzadt és vörös; légzése lassu, néha félbenhagyó, ugyszintén az érverése is.

Baryta, kivált öregeknél, ha az álom kábító; az alatt nyugtalan a beteg és álmában morog; érverése gyors és gyenge.

Lachesis, ha az eszméletnek és mozgékonyásnak elenyészése bélyegzi az álomkört; az érverés félbenhagyó, néha egészen elnyomatott.

Belladonna, ha hosszú és mély álomban a beteg nyugtalan; tagjaiban rángások, göresök mutatkoznak; fölébredéskor dühösen tekintget maga körül.

Selenium, ha meleg nyári időben legyőzhetlen hajlamot érez valaki a hosszabb álomra.

Ezen szerekből minden 5 órában 3 golyócska veendő; javulást érezvén, ritkábban; sőt később csak minden negyed nap, reggel és este.

Hüdés vagy bénulás.

(Lähmung.)

Midőn a test bizonyos részében, kivált az izmokban az érzés vagy mozgás, vagy mindakettő elgyengül vagy elenyészik, — ezen beteges állapotot bénulásnak (paresis), hüdésnek (paralysis) nevezzük. Minden ember hajlandó a hüdésre, de legfőképp az öreg-, ritkábban a közép-, legritkábban pedig a gyermek-kor. Néha hirtelen lép föl, mint

symptómája a gutaütésnek, de eredetikép is jelenkezik és ekkor lassankint fejlődik, ezen megelőző symptómákkal: szenvedő részében fájdalmat és oly érzést tapasztal a beteg, mintha ott hangyák mászkálnának; a szenvedő rész reszket és érzéketlen lesz; — később hidegebb, mint a test többi része, mozdíthatlan, halavány, elsoványodik és megdagad; az érverés is gyenge és alig érezhető, vagy csupán a bénult részben vagy az egész testben.

Sokszor a testnek egyik oldala bénult és ilyenkor az arczra is elterjedvén a baj, főkép gutaütés után, az arcizmok meglágyulnak, a száj a bénult oldalra húzódik, szintén ezen oldalon a szem is kisebbnek látszik, a rágás és nyelés egyszersmind nehéz; — máskor egyik oldalának keze, a másiknak lába szenved hűdésben; — megbénulhatnak azonfölül a test külső részei, mint a lábak, kezek; szintén annak belső életművei (organumai), így: a nyelv, légcső, tüdők, sziv sat. A megtámadt részekről függ kisebb nagyobb veszedelme a hűdésnek.

Gyógyítás alkalmával jól figyeljünk mindenkor az alkalmi okokra és ezek után válasszunk a szereket, melyek e következők:

Aconit, ha agy- vagy gerincz-gyuladás esetében támadt a hűdés; ez után:

Belladonna; nemkülönben ha a gutaütés symptómája, a midön hasznos a *lachesis*, ha a testnek bal-részét, — *barytu*, kivált idősbeknél, ha a test jobbfelet, vagy a nyelvet érte a gutaütetés.

Nux vom., szeszes italokkal való visszaélés után (ekkor a *carbo v.* is helyén leend), vagy ha sok ülés, elmeeröltetés, meghülés, gyomorterhelés következtében fejlődött a hűdés, melylyel székszorulás van összekötve.

Ac. phosphor., *ignatia*, *platina*, *staphysagria* lelkiindulatok után. Az eddig mondottakból nem leend nehéz e szerekből az illendőt választani; így könnyü leend azon szereket is alkalmazni, melyeket az idegrendszer gyengítő okok: bőséges hőszám, vérfolyások, magömlések után támadt bajokban többször előhoztam.

Az *arnica* és *ac. sulphur*, erejét ismerjük szintén kül-erőszakozta betegségekben; valamint könnyen fölkeres-

hetjük azon orvosságokat, melyek elnyomatott köszvény, süly (scorbut), kútegek, bujasenyv, gastricus bajok, begyógyult régi fekélyek, elnyomatott izzadások eseteiben már többször ajánlottak, — melyekkel e nyavalya is gyógyítandó. — Itt azonban még megemlítem, hogy a:

Phosphor, tartarus em. tüdő-, a secale, arsenic., urare vizelet-hólyag-, a *plumbum* gerincz-hüvésben megkísérlelendők; noha, főleg a nyavalyák lefolyása alatt fejlődő tüdő-hüvésben, melynek jelei: nehéz légzés, mellszorogás, hör-gés, a legrosszabb kimenettől méltán tarthatunk.

Az *urare*, máskép *curare* elnyomott izzadás után adandó szerek közé sorolom bénulat esetében. E szer bénulatok ellen általában ajánlható, különösen pedig méhkóros nőknek, gyermekeknek fogzás alatt.

Tudva levő mód szerint acutus esetekben gyakrabban, chronicusokban ritkábban adandók a választandó gyógyszerek. A hom. diætára legnagyobb figyelem fordítandó. A villámnak (electricitas) hatása, M. Hall, Duchenne, Meyer által tett kísérletek után, tagadhatlan.

Aléltás (Ájulás).

Az ájulás gyökere gyógyítására szükséges az oknak kinyomozása és elhárítása. Mindenek előtt oldoztassanak fel a szoros ruhák, adassék a betegnek vizirányos helyzet, bocsáttassék a szobába tiszta lég, locsoltassék a beteg arca hideg vízzel; dörzsöltessék keze és talpa kefével; ha a beteg nem nyelhet, tartassék orra alá az illő h. gyógyszer; ha eszmélete fenmaradván, nyelni tud, hasznosak az:

Aconitum, ha nyilvános vértorlásból származik az ájulás és a véres gutához közelít; ha ez nem használna, jó ily esetben a *belladonna*.

Ipecac., ha a bélhuzam tisztátalanságától ered az ájulás, mely után hányás, hasmenés következik; ha vér- vagy seblátás után, undor következtében jött elő az ájulás; — ha e szer nem használna, jó a *nux rom.* kivált ha elme-eröltetés, vagy szesz italok okozák a bajt.

Ignatia, méhkóros (hysterische) egyéneknek hasznos, ha az ájulás ideges kórjelekkel mutatkozik, jelesen:

eszmélet hiányával, haskorgásokkal, szelek megindulásával föl- s lefelé; sokszor görcsökkel, rángatózásokkal; a beteg nem lát, nem hall, nem mozdul, míg végre fél, vagy egy óra múlva mély légzés után magához tér; sokszor pedig hosszabb időig, napokig tart eféle ájulás és a tetszhalálhoz közelít. Ha e gyógyszer nem használna, jó a *cocculus*.

Belladonna, ha a szívnek organicus hibája, a tüdőknek, májnak dugulásai sat. okozzák az ájulást, némi enyhülést hozhat elő; ily esetben azonban tanácskozzunk h. orvossal.

Ijedés után jó az *opium*; félelem után a *pulsat.*; öröm után a *cofea*; sok vérelesztés, gyakori hasmenés-okozta elgyengülés utáni ájulásban jó a *china*; nagy fájdalommiatti ájulásban az *aconit.* vagy *veratrum*; ez utóbbi különösen, ha a beteg homlokát hideg verejtek fedí.

Az illető szerből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden öt perczben egy kanállal; némi javulást tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1—3 órában.

Meg kell még említenem, miszerint néha váltóláz gyanánt mutatkozik bizonyos időszakban az ájulás, — midőn máskor ismét különféle nyavalyák kórjele; — ezek szerint gyógyítandó.

Nyavalyatörés vagy nehéznyavalya.

Sokszor e betegség más forró (acutus) nyavalyáknak, p. o. kütegeknek lefolyása alatt kórjelkép fordul elő; vagy mulékony okok, p. o. lelkiindulatok után jelenik meg és ennél fogva rövid időig szok tartani. De az idült (chronicus) nyavalyatörés a testben mélyen gyökerezett, nem mulékony okokból származik és hónapokig, évekig eltart. — Szabad legyen e borzasztó és makacs kór kiirtására néhány szert ajánlanom, hogy h. orvos távollétében szenvedő társainkon ily helyzetben is segíthessünk.

Roham alatt figyeljünk arra, hogy testét, különösen nyelvét meg ne sértse a beteg; e végre kendő tétessék fogai közé; ruhái feloldoztassanak; testének alkalmas helyzet

(fölemelt fejjel és mellel) adassék; a hüvelykujj erőszakos kifeszítése jóvá nem hagyható, mert az által nagyobb mérvben bágyasztatik el a beteg, mint ha magára hagyatik; roham végével nyugalom engedtessek a betegnek és ezután orvosoltassék. — Az okok fölfedezése és lehető elhárítása után gyökeres gyógyítást remélhetünk a betegség okaihoz és kórjeleihez alkalmazott gyógyszereinktől. Az okok ezek lehetnek: szenvedélyek, az anyák lelki szenvedései, sok tanulás, a nemi ösztön elnyomatása, a test elgyengülése vér és más nedvek vesztése által; aranyér, köszvény, rüh elnyomatása, fekélyek begyógyulása, agy-rázódás, fejsébek, giliszták, bizonyos gyógyszerek. *)

Ignatia, hasznos kivált fiatalabbaknak, ha ijedés után következett e kór; ha könnyen visszatér minden nagyobb felindulásra; igen érzékeny, változó, most víg, majd komor kedélyű egyéneknek; nemkülönb az idősbeknek is, kik a nemi ösztönnek rögtön ellenszegülvén, a már megszokott közösüléstől erőszakosan tartózkodván, ennek következtében estek nehézkorba; nemkülönb, ha e nemi ösztönnek gyakori fölingerlése és ki nem elégitése okozza a bajt, vagy ha ez szerencsétlen szerelem szüleménye.

Opium, szintén ijedés után jó, ha a rohamot hosszú, mély kábító álm követi, mely alatt hortyog a beteg, arcza duzzadt; néha rángásokat venni észre sötétvörös arczán. Ezen kórjelek mellett jó még a szeszes italok, kábító szerek okozta nyavalyatörésben is.

Belladonna, hathatós főleg erős, vérmes, jól táplált, vértorlódásra hajlandó egyéneknél; ha álmaikból hirtelen felriadnak félelem és láрма közt, meredt szemekkel. Ezen kórjelek jelenlétében visszaverődött izzadás utáni nehéznnyavalyában is figyelmet érdemel, kivált ha a beteg feje forró, arcza piros, kidüledt szemei vörösek, nyelése igen nehéz.

Lachesis, ha a rohamot szédülés, gondolathiány, kü-

*) Megjegyzésre méltó kivált szülékre nézve, mikép dr. De-meaux párisi orvos harminczhat nehézkóros eset közöl öt esetben bizonyoságot nyert az iránt, hogy a fogantatás az apa részeg állapotában történt. (O. H. 1860, 50. sz.)

lönös érzet, lábhidegség, szivdobogás, bőfögés, felpuffadás előzik meg; ezek után a száj és torok takonynyal telik meg; a beteg késztetést érez a vizelésre, vagy akarata ellen is vizelet és igen mélyen alszik. Ezen kórjelek kíséretében szintén hatalmas, ha visszaütődött izzadás, az idegrendszernek szerfölötti elgyengülése, vagy csalódott szerelem, szerelemföltés kínjai idézték elő a szerencsétlenséget.

Nux vom., ha elmeerőtetés, p. o. sok tanulás vagy harag, vagy szeszes italok-, kábító szerekkel való visszaélés okozák a betegséget; a beteg igen ingerlékeny, rossz kedvű, szorulásban szenved. Ezen kórjelek mellett jó sikerrel használandó, ha az elnyomatott izzadás oka e nyavalyának.

China, ha a testnek, különösen az idegrendszernek önfertőztetés, gyakori közbűlés, sok vérelesztés általi elgyengülése alapja a nehéznyavalyának. Ily esetben hasznos a *phosphor* is.

Arnica, ha agyrázódás, esés, ütés után támadt fejsebek következtében fejlődött ki a nehézkór. Ilyenkor a *rhus*, vagy *sulphur* is alkalmazható.

Cuprum, ha a rohamok bizonyos időre (hónaponként) térnek vissza; ha mindenkor az ujjak rángásával kezdődnek, mely után nyálfolyás és vizelés közt tör ki a nyavalya.

Sulphur, ha roham előtt oly érzése van a betegnek, mintha izmain át alulról fölfelé egér futna; ha némely betegségnek: köszvénynek, rühnek, sömörnek hirtelen elnyomatása, vagy régi fekélyeknek begyógyulása, havi-tisztulásnak elmaradása, az aranyérnek rögtön megszűnése sat. után lép föl a betegség. Ily okok után a nyavalyának kórjeleihez képest használhatjuk a *lachesis* vagy *calcarea* szereket is.

Calcarea c., ha éjjel jönnek a rohamok ujjongatás és lárma közt. Tekintetbe véve e kórjelt, a nyavalyának okaihoz képest több esetben hatalmas, főleg *sulphur* után. E két gyógyszert idült nehézkórban különösen ajánlom, és a *causticumot* is, míg acutus esetben ismét az *artemisia vulgarist* is megemlítem; mely a serdülő, rendetlen havi-

tisztulásban szenvedő, hysteriának alávetett nőknek hasznos. Ki nem hagyhatom azonfölül a *bufo* (közbevetőleg néha *sulphur* adva), — *zizia* gyógyszereket és az *argentum nitricumot*. A *hyosciamus*, *stramoniumot*, görcsös betegségekben több helyen említem.

Ha geliszták okozzák e betegséget, ezek ellen adjunk gyógyszert. A csecsemők rángásait, görcseit a gyermekbetegségek közt feltaláljuk, ha egypár lapot fordítandunk. Ha az anyák lelki szenvedései a terhesség alatt szolgálnának ok gyanánt, ehhez és a kórjelekhez képest intézzük gyógyításunkat.

A nem régi nehézkórban adjunk be roham után három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva, és így egy két nap reggel estve; ha már idült a baj, adjunk be mindig roham után, különben pedig minden 5—7-ik nap; egész gyógyítás alatt pontosan tartva meg a diatétát akkor is, midőn be nem vesz a beteg. — Nevezetes, miként nyavalya minden gyógyszer nélkül is néha elmarad, ha a beteg meglepő, öt igen érdeklő, feszült figyelmet igénylő, agyát és az egész idegrendszerét megrázó tárggyal van elfoglalva. Így francia orvosok állítják, hogy a forradalom idejében sok nyavalyatörésben szenvedő gyógyult meg minden orvosszer nélkül. (Ez hihető tény; sőt a lelki indulatok szülnek és gyógyítanak egyszer mind betegségeket.)

A nehézkór gyógyítása hosszú időt kíván, mely alatt a hom. diatétát pontosan tartsa meg a beteg; azonfölül legnagyobb figyelemmel kerülje a gyógyítást gátló szenvedélyeket.

Vit-táncz.

Nevét e betegség onnét nyerte, hogy eunek 1374-ik évbéli uralkodása alatt sz. Vithez folyamodtak az Istenben bizó keresztények. — Lassankint fejlődik; a megelőző symptómák ezek: undor, gyomorgöres, szívdobogás, szédelés, a végtagok elzsibbadása, rendkívül jó kedv, mely a csintalansággal határos; vagy szomorúság. Kifejlődvén a nyavalya, a lábak, vagy összesen a kezek s lábak mozgásai szinte nevetségesek, melyeket a beteg leghatározottabb akarata mellett sem képes elnyomni. Közönségesen

azon izmok szenvednek, melyeket azelőtt leginkább használt a beteg; így néha oly testmozgást visz végbe, mintha tánczolna, vagy fonna, vagy fát vágna; máskor legnagyobb könnyűséggel szalad, ugrik rendkívüli ügyességgel sat.; — míg végre fél-, vagy több óráig tartó rohama után elkábul, elbágyad, tagjai érzéketlenek lesznek.

Valamint általában, ugy különösen az idegbajokban a „magnetismus“ csodálatos erejét nem lehet tagadni. Így, ha egészséges egyén a beteg gyomra-tájára teszi kezét, — ekkor a görcsök enyhülnek; — szintén a beteg kezébe adott vas, például kulcs, megszünteti a görcsöket. De hom. szereink is hathatósak; különösen a

Bellad., *calcarea*, vérmeseknek hasznos.

Crocus, változékony kedélyűeknek.

Ignatia, *hyosc.*, *stram.*, *zincum*, *rhus* idegeseknek.

Cuprum symptomái: piros arcz, a szemek elforgatása, sirás, belszorongás, ösztön az elbujásra.

Nux: roham után zsibbadás-érzelem jelenlétében. — Hasznosak még a *sulphur*, *silica*, *agaricus*, *graphit*, *lycopod.*, *sepia*.

A gyógyszerek ugy veendőek, a mint a „nehéznyavalyánál“ említém.

A rángó görcsök közé tartozó bizserkórról is csak röviden teszek itt említést. E nyavalyát általában rosz táp-anyag okozhatja; különösen nem csak az anyarozsból (*secale c.*), hanem bármiféle roszul szárított és nedves rozslisztből készült kenyér, vagy ha a liszt *szédítő vadóc*z (*lolium tem.*), *repcén-retk* (*raphanus r.*) vagy *fekete kömény* (*nigella sativa*) maggal van vegyítve. Lefolyása vagy sebes vagy lassu. A sebes lefolyásu erős lázzal lép fel és okkor hasznos eleinte az *aconit*, néhány bevétel után pedig a *bellad.*, vagy *rhus*. Erősb görcsök jelenlétében a : *hyosc.*, *stramon*. Különösen pedig : a *solanum nigrum*, vagy *secale c.* — A lassu lefolyásu bizserkórban is hasznos a *bellad.*, de ritkán felel meg egyedül, anidőn is, vagy az előbb említett szerek, vagy az *ignatia*, *cuprum m.* és *cina* hasznosak, a legutolsó kivált akkor, ha gelisztákat hány ki a beteg. A *solanum n.*, *secale*, *arsen.* sokszor a fene (Braud) jelenlétében is használnak. A hátramaratd gyengeség ellen a *china* helyén leend.

A részletes rángó görcsök közül itt még a görcsnevetést említém meg. E baj leggyakrabban a nőknél fordul elő. Az okokhoz képest leginkább e szerek ajánlhatók : *alumina este*

az ágyban megelőző hallgatással, vagy nevetéssel kezdő görcsben, *bellad.*, *conium*, *ignatia*, *aurum*, *calcareo*, *cuprum* sat. (nézzük általában a „görcsöket“).

A zsongos görcsöket illetőleg: dermedtség (tetanus) alatt azon görcsöt értjük, mely a fej, nyak, törzsök és végtagok izmaiban egyszerre fordul elő; a test egészen kinyújtatik, megmerevedik, mozdíthatlan.

Itt is az okokhoz képest több az orvosság, ilyenek: az (*ar-nica* kül-erőszak után fejlődött dermedtségben, — tetanus traumaticus); a *bellad.*, *ignatia*, *ipecac.*, *opium*, *rhus*, *secale*, *stramon* sat. (Nézzük a „görcsöket“ általában.)

Merevedés (Catalepsis) azon rohamonként megjelenő nyavalya, melynél az önkénytes mozgások, érzések elvannak nyomva, az életi működések mindazáltal eltartanak és a beteg azon helyzetben, melyben a roham előtt volt, annak végeig megmarad, tagjai pedig hajlékonyak levén mint a viasz, a nekik adott irányt megtartják.

Az okok figyelembevételével a *bellad.*, *ignatia*, *opium*, *platin*a sat. közül választszuk ki azon szert, mely a jelenlevő körülményeknek megfelel. E végre nézzük a „nehézkört“ és „görcsöket“ általában.

A gyógyszerek úgy veendők, mint a „nehéznyavalyánál“ mondám. A bizserkórban azonban 5 golyót 10 evők vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában 1 kánállal.

Fejfájás.

A fejfájás különféle okokból származván, ezekhez és a jelenlevő körjelekhez (symptomákhoz) képest különfélék a gyógyszerek.

Vértolulás okozta fejfájásnál, ha a fej forró, szédül és úgy fáj mintha tele volna, vagy mintha szét akarna repedni, kivált köhögésnél; ha az arcz piros, a szemek fénylők, a halánték- és nyaküterek verése igen érezhető: igen hathatós szer az

Aconitum; — körülményekhez képest úgy veendő, mint alább említeni fogom. — Ez után, ha meg nem szűnik egészen a fejfájás, jó a *ferrum*, kivált az aranyerek chronicus vértolulásában.

Belladonna, ha a fájdalmat fejében mélyen érzi a beteg; ha arcza sápadt, beesett; a beteg álmos, de álma kábitó, álmában morog és eszén kívül félrebeszél. Ugy szín-

tén : ha a fejfájás vagy szédülés reggel, vagy evés után mutatkozik; a beteg fáradt, tagjai elzsibbadnak; kábult, nehezen beszél, szája elgörbül, szemei elhomályosodnak, fülei zúgnak.

Nux vomica hasznos mindazon fejfájásokban, melyek elme-eröltetés, kávé, szeszes italok, éjszakázás után jönnek; ha a beteg sápadt, szemei vörösek és a világosságot nem szenvedik; ha a fej nehéz, szédül, főkép hajlás, mozgás, gondolkodás után; ha köhögvén a beteg, minden köhéntésre nagyobb fájdalmat érez; ha gyomra émelyeg és hányásra ingereltetik.

Thea utáni fejfájást gyógyítja az *ignatia* vagy *china*; ser után jó a *rhus*; szintén szédülés ellen is, ha ez lefekvés- és fölkeléskor mutatkozik.

Dohányfüst, vagy dohányzás-okozta fejfájás ellen jó a *pulsatilla*, *antimonium*.

Chamomilla ajánlható, ha a fejfájás és szédülés epehánnyással és hasmenéssel van összekötve. Ha ez nem használna, czélszerű a

Veratrum, főkép ha néha hideg futja át a beteg testét. Ha léghuzamtól van a fejfájás és a fej inkább külsőkép fáj: *nux vomica*; ha belsőkép érezhető a fájdalom: *belladonna*.

Opium ijedés után; *ignatia* szomor, elfojtott harag után; *chamomilla* harag után; *nux vomica* mérgelődés után hathatósan működnek.

Dulcamara, ha minden meghülés után megújul a fejfájás; *rhus*, ha nagyobb emelés okozza a bajt; *arnica*, esés, ütés után; szintén az innét következő agyomozzanás (Gehirn-Erschütterung) ellen is hasznos. *China*, ha nagyobb gyengülés következtében tódul a vér a fej felé; *mercurius vivus*, ha a szenvedő könnyen és sokat izzad, a nélkül hogy erre javulna.

Ha derült nyári időben a nap hosszabb időig löveli forró sugarait födetlen fejünkre, néha iszonyu fejfájást kapunk, melyet **napszúrásnak** — Sonnenstich — nevezünk; ez ellen hathatós a *belladonna* vagy *camphora*. E szereken kívül dr. Fox leghatalmasbnak állítja a *glonoint*.

Ezen szerekből 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben

felolvasztván, ha nagy a fájdalom, vegyen be a beteg minden $\frac{1}{4}$ órában; javulást érezvén, azonnal ritkábban, egy evőkanállal.

Rohamon kívül chronicus esetben, pár napi szünettel veendő a kiszemelt orvosság.

Vértorlódást és fejfájást okoz nem ritkán a **szorulás**; ekkor segítendnek a következő gyógyszerek:

Nux vomica, ha a fej nehéz, az agy érzékeny és a fájdalom minden mozgásnál nagyobb; ha szemcit szivesen behunyva tartja a beteg, de aludni nem tud; ha fölkel vagy lefekszik, egyaránt szenved; a halántékokban nyomást érez; roszabbul van, ha mélyen gondolkodik, szintugy reggel, vagy evés, különösen kávé-ivás után, mitől betegségében majdnem undorodik. Szintén jó a *crotalus*.

Bryonia, ha a beteg úgy érzi fejét, mintha mind a két részről erősen össze lenne szorítva, hajolásnál pedig, mintha homlokán minden ki akarna tolni; ha szemei szinte égnek, fájdalomban könnyeznek; ha az orrvérfolyás mitsém könnyebbít a betegén.

Opium, ha a beteg fejét, oly érzés fogja el, mintha fejből valami kifelé nyomulna; ha szemei nyugtalanul járnak ide s tova; ha szomj, savanyu bőfögés, ökrendés, sőt hányás is kinosan gyöttrik a szenvedőt; ha szédül.

Veratrum, ha a fájdalom a fej egyik oldalát ostromolják, néha oly érzéssel, mintha az agy össze lenne zúzva; vagy ha nyomást, kopogást érez fejében a beteg, gyomra is émelyeg és gyakran hányásra kényszerítettetik.

Ha nem nagy a fejfájás, elég minden 3—5 órában bevenni egy golyócskát egy ujjnyi vízben, sőt csak reggel és este ezen szorulás-okozta fejfájásban.

Ha a **gyomor** nem emésztheti meg az eledleket, gyakran érziünk fejfájalmat és ilyenkor helybenhagyom többek szokását, kik azonnal orvosságot nem akarván használni, ily esetben fekete kávéit isznak; de ha erre gyomrunk nem javulna és fejfájásunk sem enyhülne, azonfölül a tisztátalan nyelv, rosz szájjíz, étvágytalanság mellett bőfögés, ökrendés, hányás kinozná a beteget, ekkor keressük föl a gyomorbetegség elleni szereket; ezeket czélszerűleg használván, a fejfájás meg fog szünni; miután a fejfájás

ily esetben csak egyik kórjele a gyomor bajnak, melyet megszüntetvén, a fejfájásnak természetesen el kell mulnia.

Sokszor az idegek tői (von den Nerven) származik a fejfájás; ekkor az arcz sápadt, a fej nem meleg; a fájdalmak gyakran a fejnek csak egyik részét foglalják el, sokszor megújulnak és úgy érzi a beteg, mintha fejét fúrnák, vagy mintha szeget szúrtak volna fejébe; a fájás kisebb nyomás által is növekszik és midőn nagy mértékben jön, émelygést, hányást okoz, mire enyhül a fájdalom, enyhül néha nyugodt állapotban, sötét szobában. Ilyenmü fejfájás ellen ezek a gyógyszerek:

Cofea, ha a fejfájdalom a fejnek egyik oldalát foglalja el, ha a fej igen érzékeny minden zörej- vagy zenére, ha a fájdalom, harag, gondolkodás, meghülés után könnyen visszatér és gyakran elviselhetlennek látszik és a beteget nagy szorongások közt sírásra, jajgatásra készíti; ha a szabad levegőt kerüli a beteg, megszokott kedves kávéját nem ohajtja; ha vizelete vízenyös. Ha ezen gyógyszerre nem javulna a beteg, ezután hasznos a

China, főleg érzékeny sápadt egyéneknél, ha csekély tapintás által is külsőleg fájdalmat érez a beteg, ha ez enyhül nyugodt állapotban.

Ignatia, ha a sápadt beteg leginkább orra fölött érez fájdalmat, vagy ha feje úgy fáj, mintha azon keresztül egy szeget vertek volna; ha szemei homályosak, a beteg kerüli a világosságot, helyét változtatván javul, de ismét visszatér a fájdalom reggel fölkeléskor, evés után, estve lefekvéskor; a szenvedőt egészen leveri, ki magába vonulva, szótlán türi fájdalmát.

Platina, ha a beteg úgy érzi a fájdalmat, mintha belülről valami lotyogna a homlok táján; ha füle, szeme, szája és arcának egyik oldala körül hideget érez, szemei előtt pedig mintha rezegne valami; ha minden tárgyat kisebbnek lát.

Pulsatilla, szelid, csöndes egyéneknél, ha a fejfájás enyhül nyomás vagy szoros kötés által, enyhül a szabad levegőben; ha szédül, midőn fölfelé néz vagy lehajol a beteg; ha a fájdalom a fejnek csak egyik oldalát bántja; ha a fej nehéz, szédül; a sápadt beteg nem szereti

a világosságot, étvágya nincs, nem is szomjazik, némelykor hány. Hasonló esetben jó a *sepia*.

Chamomilla, meghiülés vagy sok kávé-ivás után jönni szokott fejfájás ellen igen jó szer; ha a halántékokban szúrást, a fejben kopogást érez a beteg; különösen ha az arc egyik fele piros, a másik sápadt; ajánlható türelmetlen szenvedőknek és gyermekeknek.

Belladonna, ha a fej minden testmozgásra, szemforgatásra, legkisebb zörejre, minden lépésre igen érzékenyen fáj; ha a homlok táját oly érzés fogja el, mintha ott valami lotyogást, csapkodást érezne a beteg; ha a világosságot nem szenved, ha fejfájása kivált estve lefekvéskor nagyobbodik és ilyenkor nem ritkán eszméletlenül szenved a beteg.

Veratrum, ha a fájdalmak majd örültségig kinozzák a beteget; ha a beteg hajához nem nyulhat fájdalom nélkül; fájdalma fölkeléskor vagy lefekvéskor legnagyobb, a beteget egészen megfosztja erejétől; ha a beteg szédül, hasmenésben is szenved, szomjazik, fázik, izzad, izzadsága különösen hideg.

Arsenicum, a leggonoszabb fejfájásnál, ha az iszonyu kinok egészen elgyengítik a szenvedőt, ki is a fájdalmak terhe alatt részvéttlen, közönyös minden iránt.

Minél kinzóbb a fejfájás, *annál* gyakrabban lehet bevenni és így öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában; javulást érezvén, ritkábban, tehát minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában egy kanállal.

Csúzos (rheumaticus) fejfájások ellen, melyek meghiüléstől támadván, leginkább szaggatással járnak és helyöket változtatván, majd itt, majd ott ostromolják a fejet; ha a fej tapintás vagy mozgás által külsőkép is fáj; a fájdalmak néha nyakig, fülig, halántékig terjednek, éjjel előtt leginkább kinozzák a beteget; itt-ott kis **daganatok** is támadnak; — leg többször használ a

Chamomilla, ha erre sem nem izzad, sem nem javul, egypár óra alatt a szenvedő, használ a

Pulsatilla, ha a fájdalmak estve felé nagyobbodnak, különösen ha ezek a fejnek csak egyik oldalát bántják és innét fülig terjednek.

Nux vomica, ha a fájdalmak inkább reggel mutatkoznak és mozgás által, valamint szabad levegőben is növekszenek.

Bryonia, ha jelesen érintés vagy mozgás által nagyobbodnak a fájdalmak.

Sulphur, a csúz-fájdalmakban nemkülönben hasznos.

A **köszvényes** fejfájás majd hasonló a csúz-fájdalmakhoz, azzal a különbséggel, hogy itt a fájdalmak élénkebbek és közönségesen csak hányás után szoknak enyhülni. Itt hasznos az

Ignatia, ha a fájás leginkább az orr fölött érezhető; vagy ha a szaggatást, szúrást, fúrást mélyen érzi a beteg; ha a fájdalom hajolás vagy fekvés alkalmával enyhül.

Colocynthis, legroszabb esetben hasznos, ha a fejszaggatást émelygés, hányás követi; ha ez a fejnek egyik oldalát vagy előrészt foglalja el és néha naponként 5 órakor délután köszönt be, ekkor hasznos az *asarum* is, főleg ha a fej bal felét támadja meg a fájdalom.

A csúz-fájdalomnál előbb említett körülmények közt adhatunk e köszvényes fájások ellen is *pulsatillát*, *nux v.*, ajánlom még a *bryoniát* 5 golyócskát 10 évőkn. vízben felolvasztván, eleinte minden órában; izzadást, javulást tapasztalván, minden három órában, egy kanállal.

Vannak fejfájások, melyek hónapok- sőt esztendőig is eltartanak és időszakonként bizonyos napokban vagy órákban, vagy az esztendőnek bizonyos részeiben lépnek föl; ezek gyökeres kiirtása kedvéért csak akkor vegyen be a szenvedő minden $\frac{1}{4}$ órában, midőn a nagy fájdalom köszönt be; különben szabad napjaiban hetenként csak kétszer, s pedig reggel este 3 golyócskát kevés vízben egyszerre. — Ilyetén periodicus fejfájás: **fejgöres** — **Migraine** — közönségesen fúrás-érzéssel lép föl, a fej bizonyos korlátolt részét: a homlokot, vagy a szem fölötti, halánték melletti tájat foglalja el, a szemüregig terjed, enyhül néha nyomás által, máskor ismét az által növekszik, míg végre bekövetkező hányás után könnyebbülést érez a beteg, elalszik és másnap relativ jól érzi magát. Roham alatt a beteg igen érzékeny a világosság, zörej, sőt beszéd iránt is és csak

egyforma testi lelki nyugalmat keres. A fej bal oldala gyakrabban szok szenvedni, mint jobb oldala.

A fejfájás ellen leirt orvosságok közül roham alatt leginkább ajánlom a : *cofeát*, vagy *aconitot* gyakrabban veendőket.

Különben, gyökeres orvoslást remélhetünk körülmények szerint a : *nux vom.*-, *bellad.*-, *veratrum*-tól; nőknél a *platina*, *pulsat.*, *sepia*-tól.

Helyén leend az *arnica*, midőn már a roham előtt álmatlanság mutatkozik, a fájdalom széke a homlok.

Digitalis, midőn a szem fölött dühöng az éles fájdalom.

Rhododendron, nedves időben fellépő görcsös fejfájásban. Néhánynak igen jót tett a *paulinia*.

Másokat ismét egészen kielégített a *calcareo cb.* jótékony hatása és ezért magam is igen ajánlom; a *glonoin*-és *apis*-ra szintén figyelmeztetem olvasóimat.

Roham alatt beadhatunk minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában; rohamon kívül minden 4-ik nap, tehát két napi szünettel: reggel, este három gölyöt.

Ha a fejfájás más betegségek körjele, keressük fel és gyógyítsuk ezeket; így a fejfájás is minden más külön orvoslás nélkül megszűnendik. — Hogy a fejfájásban szenvedőnek figyelnie kell a diétára, magában értetődik; annak legszorosabb, vagy kevésbbé szoros megtartását a körülmények határozzák. Legmakacsabb, sokszor minden orvosságnak ellenszegülő fejbántalom a migraine. Ez ellen — gyógyszerünknek folytonos használata, rendes életmód mellett, — fő faktornak tartom a hegyes, erdős vidékeken létező fris levegőt. Ily helyiség a többi közt : a salzburgi hercegségben fekvő „Fusch“; hol a szabad fris lég, jó fris víz, regényes vidék, kellemes szórakozás, rendes testmozgás, egyszerű életmód által már többen szabadulának meg a migraintól.

Fej-bántalmak egyes symptómák, egyes körülményekre nézve, melyek a 3. lapon adott utasításom szerint méltánylandók.

Külső fej-bántalmak:

Daganat: *arsen.*, *cham.*, *rhus*, *cuprum*; ütés után: *arnica*.

Viszketeg: *cyclamen*, *graph.*, *oleand.*, *rhododend.*, *ruta*, *sepia*.

Bőrhámlás pikkelyekben (Schuppen): *calc.*, *graph.*, *oleand.*, *staphys*.

Var (Grind, Schorfe): *arsen.*, *baryta*, *calc.*, *carbo an.*, *graph.*, *oleander*, *psorin*, *rhus*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*;

— viszkető: *mercur*, *mezer.*, *rhus*, *silica*, *staph*.

Száraz küteg: *rhus*, *mercur*, *baryta*, *sepia*, *staph*.

Nedves —: *graph.*, *kreosot*, *psorin*, *silica*, *staph.*, *sulphur*.

Genyedző —: *hepar*, *lycop.*; büdös kiszivárgással: *lycop.*, *staph.*, *silica*, *psorin*, *sulphur*.

Lengyel-fürt (Weichselzopf): *kreosot*, *lycop.*, *vinea*.

A hajak kimenése (Ausfallen der Haare): *ambra*, *baryta*, *carbo v.*, *coniun.*, *ferrum*, *graph.*, *kreosot*, *lycop.*, *kali*, *lachesis*, *mercur*, *sepia*.

Hajlam a fej-meghülésre: *calc.*, *lycop.*, *phosphor*.

Kül-forróság: *bellad.*, *bryon.*, *coloc.*

Kül-hidegség: *calcarea*, *sulphur*, *veratrum*.

Borzadás: *senega*.

Fej-izzadás: *calc.*, *chamom.*, *mercur*, *sepia*; hideg izzadás: *veratrum*.

Érzelmek. Fúró fájdalom Külsőleg: *lycopod.*, *bellad.*, *helleborus*;

— sebszerü: *alumina*, *argent.*, *bryon.*, *drosera*, *nux*, *staphys.*, *zincum*;

— összezuzó: *helleb.*, *ipecac.*, *petrol*.

— fesztítő: *arnica*, *caust.*, *mercur*, *ruta*, *tart. em.*, *viola od.*;

— szaggató: *argent.*, *bryon.*, *carbo v.*, *graph.*, *lycopod.*, *rhodod.*, *rhus*, *sepia*.

— szuró: *caust.*, *china*, *digit.*, *ranunc.*, *ruta*, *sassap.*, *thuja*;

— huzó: *canth.*, *china*, *graph.*, *petrol.*, *pulsat.*, *rhodod.*, *rhus*, *ruta*, *sepia*, *staphys.*, *thuja*.

Hemzsegés: *arnica*, *chelid.*, *colchic.*, *ledum*, *ranunc.*, *rhus*, *sabadilla*.

Zsibbadás: *caustic.*, *platina*.

Remegés, reszketés: *alumina*, *tart. em.*, *cocculus*.

A fejnek görcsös mozgásai: *cuprum*, *lycop.*, *stramon.*; oldalt: *camphora*; — hátrafelé: *bellad.*, *ignatia*, *cicuta*,

stramon.; — görcsös fejrázás : *lycopod.*, *sepia*. Meggátolt fejmozgás : *arnica*.

Fej-csontfájdalmak : *ac. nitri*, *aurum*, *mezer.*, *rhodod.*

Oly érzés, mintha a fej meg lenne dagadva : *guajacum*, *digitalis*;

— mintha nagyobb lenne : *dulcam.*, *indigo*, *ranunc.*;

— mintha vizcseppek esnének a fejre : *cannabis*;

— mintha valami eszközzel vakarnák : *lycopod.*;

— mintha a külső fej fekélyes lenne : *ac. sulph.*, *petrol.*, *rhus*, *rhodod.*, *zincum*.

Tapintás által fájdalom : *china*, *nux*, *pulsat.*;

— a hajak érintése által : *pulsat.*, *mezer.*, *veratrum*;

— a hajak hátrafésülése által : *rhus*, *pulsat.*

Belső fej-bántalmak : vértolulás : *aconit*, *bellad.*, *nux*, *phosphor*, *glonoin*, *kali eb.*, *ferrum*, *lycopod.*, *sepia*, *sulphur sat.*

Szédelgés; ideges (iervös) : *arnica*, *bellad.*, *china*, *mosch.*, *pulsat.*, *rhus*; a vértől : *aconit.*, *bellad.*, *nux*, *opium*, *silica*; a gyomortól : *antim.*, *cham.*, *nux*, *pulsat.*; dohányzás után : *ferrum jodat*; a kocsizástól : *cocculus*, *petrol.*, *silica*; arczpirossággal : *cannabis*, *calcareia*; — sápadtsággal : *pulsat.*

Fejzúgás : *aurum*, *calc.*, *caust.*, *graph.*, *nux*, *phosphor*, *pulsat.*, *sulphur*.

Belforróság : (*arnica*, ha a fej forró, a test többi része nem meleg); *aurum*, *bellad.*, *bryon.*, *phosphor*, *sepia*, *sulphur*.

Belhidegség : *arnica*, *calc.*, *valeriana*.

Borzadással járó fejfájás : *mezezeum*.

Elfogultság (Eingenommenheit) mint éjszakázás után : *nux*, *bryon.*, *china*, *pulsat.*; mint a részegségtől : *nux vom.*, *opium*, *pulsat.*; mint magömlés után : *ac. phosphor.*

Zsibbadás : *carbo v.*, *graphit.*, *platina*, *thuja*.

Üresség érzete : *cocculus*, *pulsat.*, *senega*, *cuprum*, *argentum*.

Teliség érzete : *aconit*, *ammonium*, *bryonia*, *china*, *rhus*, *terebinthina*, *glonoin*, *sulphur*.

Oly érzés, mintha valami eleven mozogna az agyban : *petroleum*, *silica*;

- mintha az agyban szög lenne : *cofea, ignatia, lycop., nux v., platina, thuja*;
  - mintha a homlok előtt deszka lenne : *dulcam.*;
  - mintha a koponya üregében viz lenne : *aconit, bellad., digitalis, indigo, ac. phosphor.*;
  - mintha viz forna a fej üregében : *aconit, indigo*;
  - mintha lég járná át az agyat : *aurum*;
  - mintha hengeriténének valamit, vagy mángolnának : *eugenia, graphit*;
  - mintha az agy petyhüdt (locker) lenne : *aconit, baryta, nux mosch., crocus, rhus, ac. sulphur., carbo an., staph., veratrum*;
  - mintha abroncs vagy szalag szorítaná a fejet : *mercur, sulphur, terebinthina*;
  - jéghidegség, nyugtalanság érzete, áll-remegés, nyeldek-összefüzés, szomj, émelygés, hányás mellett : fészes-ség, préselés, kalápdésolás érzete az agyban : *cadmium sulphuricum.* (Agygyulladás ellen is.)
- Fájdalmak belsőleg : kábító : *bellad., cyclamen, phosphor, ruta, staph., stannum, lycosc., oleander, verbasc.*;
- butává tevő : *contum, helleb., ledum*;
  - égető : *aconit, arnica, bryon., canthar., mercur*;
  - nyomó : *bryonia, calc., carbo v., china, colchic., ignatia, lycopod., nux, phosphor, platina, pulsat., rhus, ruta, spigelia, staph., sulphur, veratr.*;
  - kopogó : *calc., lachesis, bellad., bryon., cannabis, ignatia, lycop., petrol., puls., silica, sulphur, veratrum*;
  - kifelé nyomuló : *aconit, ammon., calcarea, psorin, rhus, silica*;
  - befelé nyomuló : *anacard., platina, ranunc.*;
  - feszítő : *calc., graphit, lycopod., nux., mangan., opium, sulphur*;
  - furó : *antim., calc., clematis, dulcam., hepar, sabina, sepi, spigelia, staph.*;
  - vájó : *baryta, bryon., caust., clematis, coloc., sabina, spigelia*;
  - összenyomó : *graph., bryon., platina, spigelia, staph., thuja*;

- összezúzó: *aurum, china, euphorb., euphrasia, helleb., nux, veratrum, phosphor, anacard, bovista*;
  - széttépő: *ac. muriat., pulsat., veratrum, coffea, opium, staph., agaricus, ammonium mur.*;
  - szétrepesztő (Zerspringen): *ammon., antim., bellad., capsicum, china, mercur, ruta, silica, spigelia, spongia, sulphur*;
  - összeszorító: *arnica, cocculus, graph., veratrum*;
  - rángató: *arnica, bryon., china, pulsat., sepia*;
  - szárító: *arnica, caust., conium, cyclamen, ignatia, lycop., natrum m., nitri ac., petrol., rhus, sepia, spigelia, sulphur*;
  - szaggató: *cantharis, chamom., china, ignatia, lycop., mercur, pulsat., silica, sulphur*;
  - lökö: *nux, sepia, spigelia, thuja, ac. sulphur*;
  - húzó: *calc., carbo v., chamom., crocus, rhodod., squilla, sulphur, zincum*;
  - szorító: *aconit, ammon. m., coloc., kali, ac. phosph., platina, squilla, thuja, ignatia, nux vom., oleander*.
  - sebszerü (Wundheitsschm.): *ammonium, caust., cantharis, camphora, nux vom.*
  - egyoldali fájdalom: *capsicum, chamom., calc., coloc., lycop., pulsat., sepia*;
  - fokonszint növekedő és lassankint alábbhagyó fájdalom: *platina*; hirtelen elmuló: *ac. sulphur.*;
  - hysteriai fejfájd.: *aurum, bryonia, valeriana*.
- Fej-görcs: *aconit, arnica, carbo v., coloc., moschus, phosphor, platina*; l. szorító fájd.; vagy „Migraine“.
- A fájdalmak helyére nézve: a fej tetejét, vagyis felső részét ostromló fájdalmak: *calcarea, conium, china, graph., lachesis, thuja, veratrum*;
- szemgödör alatt: *arnica, baryta, crocus, lycop., ranunculus*;
  - a halántékokban: *arnica, clematis, cyclamen, crocus, rhododend.*;
  - a homlok táján: *bellad., bryon., cicuta, coloc., croton, crocus, calc., colchic., rhodod., aconit, apis, teucrium marum verum, sulphur, verbascum*; az orrig terjedő: *lycop., mezer., rhus*; a nyelvig: *ipecac.*;

- a fej felső részétől a nyakszirtilig: *baryta, sabina*;
- a nyakszirtről fölfelé: *carbo, ferrum, pulsat., silica*;
- nyakcsiga-feszességgel: *graph., spigelia, lachesis, veratr.*;
- kóborló fejfájás: *pulsatilla*.

Egyébiránt valamint a külső fejbántalmakra nézve, az általánosan leirt „bőr- és csont-bántalmak“ közt is kereshetünk gyógyszereket: úgy szellemi izgatottság-szülte, — *activ* vagy *passiv* állapotra változó, — az időviszonyokra, hideg, megre fellépő, — vagy egyéb körülményektől függő fejfájásban, felhasználhatjuk még mindazt, mit az „általános repertoriumban“ felhoztam.

Rövid megjegyzésre méltó azonban, mikép az *aconit, bryonia, calcarea, nux, spigelia* választandók, midőn fejmozgás által növekszik a fejfájás;

- *bellad., nux, bryonia, pulsat.* midőn szemmozgás vagy felnyitás alkalmával nagyobb a fejfájás;
- *china* fejmozgatásra kényszerítő fejfájásban hasznos;
- nedves időben jelentkező fejfájásban: *carbo v., rhodod.* adandók;
- reggeli fejfájásban: *graphit., natrum m., nux, phosphor, sepia, sulphur*;
- esti f.: *pulsat., lycop.*; éjféli: *carbo v., china, lycop., merc. sat.*

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7. lapon.

Arcz orbáncz.

(Sz. Antal tüze — Rothlauf.)

Kezdődik e nyavalya némi feszülésnek, viszketésnek vagy égetésnek kellemetlen érzésivel, a bőrnek azon helyén, hol később meg fog jelenni; másod vagy harmad napra lapos, meleg, fényes s vörös daganatocska, közönségesen csekély, viszkető, kevéssé égető vagy szűrő fájdalommal emelkedik föl, mely fájdalmak az orbánczczal járó lázzal együtt estvefelé nagyobbodnak, reggel pedig kisebbednek. E körjelekhez tartoznak még: a fejfájás, kivált a homlok körül, a nyelvnek szárazsága, nagy szomj, néha undor, hányás, nagy nyugtalanság.

Az orbáncz ellen, a láz lecsillapítására szolgáland az aconitum (egy-két golyót egy ujjnyi vízben felolvasztván, egyszerre kell bevenni); három óra lefolyta mulva leghathatósb a belladonna (melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonként beadhatunk minden két órában egy kanállal).

Ritkán kell itt más gyógyszert használni; a *pulsatilla* néha csak akkor segít, ha az orbáncz egyik helyről a másikra szökik, vagy ha fülgyuladással van összekötve; de ily esetben is hasznos a *belladonna*, noha az *apis* jó hatása is elvitázhatlan: de azonnal feküdjék le a beteg; diétát tartson; eleinte csak levest egyék, ha enni kíván; friss vizet ihatik, azonban ne sokat egyszerre; javuló állapotában is ennek megfelelő eledelokkal éljen mindaddig, míg normális egészsége egészen vissza nem tér.

Némelykor az orbáncz fölületén különféle nagyságú hólyagocskák emelkednek föl, hasonlóak azokhoz, melyeket a hólyaghuzók eszközölnek; ezek éles, sárgás nedvet foglalván magukban, viszketést, égést okoznak; hamar felfakadnak és lassankint varral fődötnek be, melynek leesése után az egészséges bőr mutatja magát.

Ezen hólyagos orbáncz ellen leghathatósb ismét a *rhus* (ugy veendő mint a *belladonna*).

Szükség esetében ezen betegségről többet olvashatunk az orbáncznál. Az akut orbáncz lefolyása közönségesen 5 napra terjed; rendkívüli esetekben 7—21 napig tart.

Fothergill-féle arcfájás.

Nagy hasonlatossága van ezen ideges (nervös) kórnak a fogfájás vagy az egyoldali fejfájással; megismerhetjük azonban e következő körjelekre figyelvén: — a beteg általában igen élénk, metsző, szaggató, szúrás, vagy villanyozás-okozta érzéshez hasonló fájdalmat tapasztal leginkább a szemgödör alatt. E helyét azonban sokszor elhagyja és a fül vagy orr körül kezdődik a fájdalom, néha pedig a zápfognál; nem ritkán ismét a halántékokra, ajkakra, a fej hajás részeire, máskor pedig egy kis pontra van szorítkozva. Az arcnak jobb oldala gyakrabban szenved mint a bal, ritkán

tapasztaltatott mindakettőn egyszerre, vagy felváltva. Kezdetben néha csekély, sokszor azonban legirtózatoss fájdalommal lép föl e nyavalya, mely leggyöngédebb érintésre, beszélés, sirás, rágás közben növekszik, míg ellenben az erős nyomást elszenvedí, sőt erre néhány pillanatra mérsékeltetik a fájdalom, mely léghuzam, fölhevülés, lelki indulatok után ismét nagyobbodik. Roham alatt az arcizmok görcsei, nyálfolyás, könnyezés, a test hidegsége, a bőrnek sápadt színe, piros duzzadt arc, a halánték-üterek erős de nem sebes verése, nehéz beszélés, színetlen vizelet, fülzúgás — nem mindig ugyan, de sokszor, e kór symptómáihoz tartoznak. E roham egy perczig, vagy $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig, néha hosszabb időig is eltart és bizonyos vagy bizonytalan időben jelenik meg. A nők hajlandóbbak e betegségre mint a férfiak, mely leginkább 30—60. év közt szok fölépni. Okai: a fej-sebek, gonosz indultu, főleg bujasenyves fekélyek, kútegek, havitisztulás, aranyér elnyomatása, gyomortisztatlanság, hasdugulások, meghülés, lelki indulatok. Nem tartozik ugyan az illetén arczfájás a halálos nyavalyák közé, de gyógyítása igen inakacs, — mi ezen szerek által eszközölhető:

Midőn acutus alakban mint **gyulasztó arcz-fájás** lép föl e nyavalya, mely ekkor a betegnek lázas állapotával van összekötte, előbb *aconitumot* adván, ezután hasznos a *belladonna*. 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában, míg nem izzad a beteg, ez után minden 1—3 órában; ha ez nem használna, ekkor *apis* adandó.

Láz nélküli chronicus esetben szintén hasznos a *belladonna*, ha könnyezéssel, nyálfolyással van a baj összekötte; — továbbá a *verbascum*, ha láz nélkül csupán ideges e nyavalya s főleg a pofacsontban érezhető; — *apis*, *staphysagria*, ha szúrás, villanyozás érzéséhez hasonló a fájdalom; — *veratrum*, ha oly iszonyu, hogy e miatt félrebeszél, majd örült a beteg; — *china*, ha a pofa-csontban, vagy az orrban létezik a fájás; — *capsicum*, ha alvás közben érez élénk fájást a beteg kivált a pofacsontban; — *spigelia*, ha a fájás széke a szemgödör; — *colocynthis*, ha lelki indulat után nagyobbodik a fájás; — *conium*, ha éjjel a beteg fület ost-

romolja a fájdalom; *cepa*, — ha szabadban enyhül a fájdalom; — *arsenicum*, ha a zápfogban kezdődik a fájás, álmából veri fel a szenvedőt, majd kiállhatlan; vagy ha a halántékokban mutatkozik oly érzéssel, mintha tüzes tükkel szúrnák a beteg fájdalmas részét, kinek hippocraticus kinézése szembetűnő; — *arnica*, vagy *ruta* fej-sebek után; — *thuja*, ha szabad léghen köszönt be a fájás, mely erősb nyomásra rövid időre kisebbedik; — *pulsatilla*, ha szabad léghen enyhülést tapasztal a beteg.

Aurum sat. gonosz indulatu fekélyek következtében fejlődött illetén arczfájás ellen jótékonyak; — szintén midőn más betegségek, például elnyomatott aranyér sat. okozzák az eféle arczfájást, ekkor ezekre fordítsuk figyelmünket.

Különösen ajánlom a *colchicumot* elnyomatott kösvény után; vagy ideges egyéneknek, ha a pofacsontokban éreznek fájdalmat, kivált az arcz baloldalán.

Acutus esetben tudjuk már e szerek használatát; *chronicus* esetben roham alatt ugy veendők, mint *acutus* esetben emlitem, bevévén minden 5 perczben, midőn nagy a fájdalom; rohamon kívül csak minden negyed nap reggel, este 3 golyócska veendő, a kór gyökeres kiirtására hosszabb időig használván a gyógyszereket: gyógymódukkal megegyező *diaeta* mellett; mely azonban akut arczfájásban legszorosabb legyen.

Az **arczon** és **ajkakon** (Lippen) előforduló különféle bántalmakban, a jelenlevő összes symptómák és egyéb körülmények figyelembe vételével egyes jellemző symptómákra nézve, általában figyelemre méltók ezen gyógyszerek:

Arcz-daganatban: *arnica*, *bellad.*, *bryon.*, *carbo v.*, *graph.*, *lycop.*, *rhus*, *sulphur*;

— ha fényes, kemény és meleg, eleinte *aconit*, azután *arnica*;

— ha vörös: *arnica*, *bellad.*, *bryon.*, *mercur*, *rhus*;

— oly érzésnél, mintha az arcz dagadt lenne: *pulsat.*

Felduzzadt arcz esetében: *arsen.*, *crotalus*, *bellad.*, *bryonia*, *chamomilla*, *china*, *lycopod.*, *phosphor*, *sepia*, *spigelia*.

Arcz-orbáncz (Rothlauf) nézzük más helyen.

Arcz-kütegben (Ausschlag) a barkók helyén: *ac. nitri, calcarea*; — az arczon: *calcarea*; a homlokon: *calcarea, aurum, sepia, sulphur*; — az orr körül: *rhus*; — a homlok, orr, száj táján: *cadmium s.*

— sárga: *antim., euphorb., mercur, sepia*;

— sárgás környezet: *ac. nitri, spigelia*;

— vörös foltok: *bryonia, lycop., silica*;

— egyoldali vörösség: *arnica, chamomilla*;

— körített vörösség: *dulc., licop., phosphor, sulphur*; rezes arcz: *guaraea*.

— feketés arczzsin: *china, crotalus, arsen., lachesis*;

— kékes: *arsen., cina, cuprum, ignatia, lycop.*;

— kékes környezet a felső és alsó szemhéjak táján: *arsen., china, graph., secale, staphys.*

Hólyagos küteg: *antim., clematis, euphorb., rhus, psorin*;

— genyedző: *antim., rhus, sulphur, silica*;

— nedves: *calc., graph., mercur, sepia, viola tr.*;

— bűdös: *mercur, graph., lycopod., sulphur.*

Szeplők ellen: *calcarea, graphites, lycopod., sulphur.*

Arcz-sömör (Flechte) ellen: *ledum, rhus, sulphur*;

Sűrűen egymás mellett álló küteg ellen: *sepia, psorin.*

Csomós küteg ellen: *ledum, graphit., thuja.*

Arcz-kosz ellen: *calcarea, graphit., mercur, sepia, rhus, silica, sulphur.*

Cserepes arcz-bőr: *bryonia, natrum m., silica.*

Durva arcz-bőr: *graphit., rhus, sepia, sulphur*;

— ránczos arcz ellen még fiatal korban: *lycopod., calcarea, secale.*

Güinők ellen: *antimon., sepia.*

Tömlős daganat (Balggeschwulst) ellen: *calcarea, graph.*

Fekélyek: *graphit., silica* (kivált a száj körül), *mercur, staphys., ac nitri, sulphur.*

Arczkenényedés ellen: *chamon., arnica, bellad., silica.*

Szemölcs (Warzen) ellen: *causticum, kali, sepia.*

Arcz-csont-gyuladás: *aurum, staph.*;

— csont-daganat: *aurum, silica, spigelia.*

Érzelmek az arczon.

Átfutó forráság: *graphit., lycopod., phosphor, thuja*;

— egyoldali: *arnica, ignatia.*

Valódi hidegség: *veratrum*; hidegség érzete: *platina*, *ranunculus* sc.

Arcz-izzadás: *lycopod.*; hideg izzadás: *veratrum*.

Érzékeny bőr: *pulsat.*

Viszketeg: *bellad.*, *calcarea*, *conium*, *natrum m.*, *ruta*.

Fúró fájdalom: *euph.*, *thuja*;

— égető: *arsenicum*, *euph.*, *rhus*;

— nyomó: *bryonia*, *rhus*, *staphysagria*, *verbascum*; a csontokban: *capsicum* (kivált éjjel), *mezereum*, *hyosciamus*, *platina*, *sabina*, *spigelia*, *verbascum*.

Hemzsegség: *cannabis*, *colchicum*, *secale*.

Egyoldali bénulat: *causticum*, *graphites*; nem különben: *cadmium*.

Szaggatás: *agaricus*, *colchicum*, *ledum*;

— egyoldali: *pulsatilla*;

— a csontokban: *calcarea*, *graphites*, *lycopodium*, *phosphor*, *sepia*, *spigelia*, *zincum*.

Összehúzó f.: *rhus*.

Zsibbadás az arczban: *asa*, *platina*, *samb.*, — a csontokban: *asa*, *platina*, *caps.*, *mez.*, *oleand.*

Metsző f.: *bellad.*, *rhus*, *staphysagria*.

Feszült bőr (Spannen): *alumina*, *baryta*, *lycopod.*, *phosphor*, *viola*.

Feszítő f.: *colocynthis*, *veratrum*, *verbascum*.

Feszesség (Steifigkeit) beszéd, evésközben: *euph.*

Szuro f.: *arsen.*, *conium*, *euph.*, *rhus*, *stannum*.

Pókháló-okozta érzelemhez hasonló érzelem: *baryta*, *graphit.*, *ranunculus*.

Arcz-, vagy ajkremegés: *opium*, *stramonium*, *sulphur*.

Rángás (Convulsion): *bellad.*, *chamomilla*, *ignatia*, *ippecac.*, *lycopod.*, *opium*, *pulsat.*, *thuja*.

Ideges arczfájás (nézzük másutt).

Görcsös nevetés (más helyen keresendő).

Nyomás által enyhülő f.: *bryonia*; nagyobbodó f.: *verbasc.*

Jellegzett (typische) bántalmak: *spigelia*.

Ajk-daganat (Lippengeschwulst): *bellad.*, *bryonia*, *mercur*, *sulphur*.

Felső ajk-daganat: *calcarea*, *lycopod.*, — alsó: *alumina*, *pulsatilla*.

Ajk-küteg: *arsenic, bryonia, calcarea, causticum, lycopod., sepiá, silica, thujá*; a száj körül: *calcarea, graphit., rhus*; a száj-szegleteken: *bellad., causticum, lycopod.*

Feketés ajk: *arsen., china, veratrum.*

Fölrepedezés: *arsenic, bryonia, calcarea, crocus, graphit., ignatia, mercur, pulsat., sulphur, veratrum.*

Ajk-kisebesedés: *canth., caust., graph., lycopod.*; a szegletekben: *antim., lycop., caust.*;

— ajk-keményedés: *cyclamen, bellad., silica*;

— rák (nézzük a „rákot“ más helyen).

Az ajkak elhalása (Absterben): *calcarea*; elzsibbadása: *cyclamen*; remegése: *opium, stram., sulphur.*

Ficzamodási érzés: *conium*; égetés: *bryon., mercur, spigelia, sulphur, mezereum.*

Ajk-görcs: *ambra, causticum, ranunculus.*

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7. lapon.

Fül-betegségek.

Mindenféle olaj, gőz és más külszer, gyógyszereink használata mellett, megvetendők: elegendő, a fület kendővel bekötni.

A **külső fül** néha megdagad, vörös, meleg, fáj; a fájdalmak oly nagyok, hogy alig nyulhatni a fülhez; a szagztatás, szúrás, égetés, fúrás, majd kiállhatlanok; s pedig gyakran annyira, hogy a beteg félrebeszél, szinte böszült: Itt jó először az *aconit*; ez után a *pulsatilla*.

Chamomilla, ha meghülés következtében néha szagztatást, máskor egyes, de oly éles szúrást érez a beteg, mintha ez késsel történnék; ha fülzsir hiánya miatt a bel fül száraz.

Mercurius v., ha izzad a beteg, a nélkül, hogy szagató, nyomó fájdalom enyhülne és kívülről égetést, belülről hideget érez a szenvedő.

Pulsatilla, szelid, csendes, sirásra hajlandó egyéneknél, ha a fájdalmak fültől félarczig terjednek; ha a fül dagad, a fájás szagató.

Nux vomica, heves és haragos egyéneknél.

Arnica, igen érzékenyeknél, ha a baj minden alkalommal visszatér és a fül minden zörejre igen érzékeny.

China, ha kívülről szaggatást, belülről szúrást vagy csengést tapasztal a beteg.

Belladonna, ha a szaggatás egészen a nyeldeklig hat; a füil zúg, bűg, cseng; a fej és szem is részesül a fájdalom-ban, mely minden mozgás által növekszik.

Dulcamara, ha illetén fájdalmak inkább nyugod állapotban jönnek elő, kivált éjjel, néha gyomorémelygéssel.

Sulphur, hasonlókép hathatós. *A gyógyszerek használata mellett feküdjék le a szenvedő, hogy hamarább szabaduljon bajától és szoros diactát tartson. Külsőleg mitsem használjunk; genyedésben a teendőkriől azonnal szólandok.*

A **belső fülgyuladás**e következő jelekből ismertetik: az egyik, vagy mind a két fülnek belsejében mélyen helyezett állandó, égető, metsző és nem engedő fájdalom van jelen, mely csak a külső zörejre, nem pedig a külső fülnek nyomtatására nagyobbodik; ha a nyavalya a külső fülre ki nem terjed, külsőleg a gyuladásnak semmi jelei sem vétetnek észre; a hallás igen éles és érzékeny, azért szüintelen csengést érez a beteg; vagy igen tompa és ekkor a rágás, nyelés meg van akadályoztatva; a beteg füil oldalán levő szem is vörös és könnyez; a nyavalyának nagyobb fokán fejfájás, álmatlanság, félrebeszélés, vagyis az agygyuladásnak jelei fejlődnek ki. Egyébiránt a gyuladás fokához képest ide járulnak: az arcz vörössége és felduzzadása, az egész test melegsége, láz. — A belső fülgyuladás, az ezzel járó súlyos fájdalom és annak a közel levő részekre történhető kiterjedése miatt veszedelmes nyavalya, de 5—7 nap körüil szerencsésen gyógyítható, csak azonnal feküdjék le a beteg — szoros diactát tartson: ezen következő szerekkel:

Aconit, minden órában 3 golyó, mig nem izzad a beteg; azután a:

Pulsatilla, a legnagyobb fájdalmakban, midön a beteg félrebeszél, nyugtalan, — igen hathatós.

Belladonna, ha az agy is szenved és a beteg nagy fejfájást, álmatlanságot sat. érez. (Nézzük az agygyuladást.)

Ha a gyuladás genyedésbe megyen át, ekkor már hosszabb időig tart a gyógyítás és *mercurius sol.*, *hepar s.* használándók. De külsőkép semmit se használjunk: tiszta-

ság okaért langyos vizet öntsünk a fülbe, néhány percz mulva gyengéden törülvén ki a fület.

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—3 órában egy kanállal.

A **fülfolyás** mindenkor megérdemli figyelmünket, mert az elnyomott folyás a legveszedelmesb következményeket vonhatja maga után; — az idült pedig igen nehezen gyógyítható. — A tisztátalan fület tisztaság kedvéért moshatjuk ugyan langyos vízzel, de bármi más külszer használatát meg nem engedi a hasonszenv.

Ha a fülfolyás gyuladás után maradt és a fül még vörös, meleg, fáj: adjunk *pulsatillát*, vagy ha ezt már használtuk: *sulphurt*.

Skárlát után *belladonna*, vagy ha ez nem elegendő, *mercurius v.* és ezután ismét *belladonna*; jó itt még a *hepar sulph.*

Ha a fülfolyás himlő után jön, néha vérrel vegyülve; a fül kívülről fekélyes, a folyás büdös: *mercurius v.* vagy *carbo v.* Ha már ez előtt higánnyal élt a beteg, előbb *hepar sulphuris* vagy *pulsatilla* és azután az említett gyógyszer adandó. Nemkülönböztetve a genyfolyást veszünk észre, hathatós a *mercurius v.* de ha nyolcz nap alatt nem használ, *sulphur* vagy *calcarea sc.*

A makacs fülfolyásnál hasznos a *silica*, minden másod—harmad nap adandó, sőt javulást érezvén, ritkábban (este három golyócskát egy ujjnyi vízben felolvasztván, egyszerre).

Fül-vérfolyás ellen: *bryonia*, *graphites*, *mercur.*, *petroleum*, *rhus* adandók.

Elmaradván hirtelen a fül-folyás, ha a nyakmirigyek megdagadnak és megkeményednek: *pulsatilla*; egypár nap mulva, ha az nem használna, *mercurius v.* vagy *belladonna*.

Ha az eltűnt fülfolyás következtében fejfájást érez a beteg, mely lázzal van összekötve; ha a szemek is vörösek, a fül zúg és minden mozgás nagyobb fájdalmat okoz: a *belladonna* minden veszedelmet, mely innét szok következni, elhárítand.

Ha a **fülzúgás** fülfájdalommal és folyással, fejfájással

és vértolulással van összekötve, ekkor használandanak azon gyógyszerek, melyeket a most említett bajoknál előbb elősoroltam.

Ha a fülzúgás önálló és meghülés következtében nem rég támadt, ha reggel nagyobb, *nux vomica*; ha délután vagy este, *pulsatilla*; ha éjjel, *dulcamara*.

Kik minden enyhülés nélkül sokat izzadnak, *mercurius v.*; kik nehezen jönnek izzadásba, *chamomilla*.

Az idült fülzúgás ellen jó a *sulphur*, vagy a *causticum*; ez utóbbi főleg azoknak hasznos, kik szaggatásban gyakran szenvednek, különösen ha a betegnek minden lépte, minden szava kellemetlen viszhangot okoz.

A **nehézhallás**, ha nem régi, könnyen gyógyítható, az idült gyakran igen makacs. Ha a füldugulás okoz nehézhallást, ily esetben vigyázva tisztíttassék ki a fül és minden baj elmarad. Ha a hallásra szükséges fülzsir hiánya miatt a fül száraz és imét a nehézhallás, *chamom.* vagy *carbo v.*

A nehézhallás leggyakrabban más betegségektől függ és csak ezekkel gyógyítható. Ha fülfájással van összekötve, ez elleni szerek hasznosak leendenek, főkép a *mercurius v.*, *sulphur*, *pulsatilla* és *calcarea v.*

Skárlát után: *belladonna* vagy *hep. sulph.* működnek.

Vereshimlő után *pulsatilla* jó sikerrel használtatik.

Himlő után *mercurius v.* vagy *sulphur* segitendenek.

Elmázolt fekélyek, szintugy kütegek rögtön eltűntek után a *sulphur* szembetűnő hatása el nem marad.

Váltóláz után *arnica*, *ac. phosph.* választandók.

Májbjaj, láz után ha a fül cseng, szintén ha sok higany bevétele után következik a nehézhallás, *chinát* adjunk.

Idegláz, vagy más ideges kór után *phosphor*, *veratrum*, *arnica* leendenek az illendő gyógyszerek.

Ha a nehézhallás aranyértől van, *nux vom.* jótékony.

Az idült nehézhallás ellen ezen szereken kívül vannak még más orvosságok, ilyenek: a *graphites*, *silica*, ez utóbbi különösen, midőn holdváltozásokor nehezbül a hallás, sat. de ennek gyógyítására hosszabb idő kívántatik.

A nem régi fülbetegségben öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában adjunk be

egy kanállal, — az idült nehézhallásban minden 3—5 nap 3 golyócskát egyszerre.

Fül-bajokban egyes jellemző symptómákra figyelve, (de ezeket összehasonlítva a többivel és egyéb körülmények tekintetbe vételével) az orvosságok könnyebb választására szolgáló ezen jegyzékem:

Fül-küteg ellen: *baryta, calcarea, china, petroleum, psorin, pulsat., sepia*; a fül mögött: *baryta, calcarea, graphites, hepar s., mezereum, silica*; égető: *pulsat.*; genyedző: *cyclamen, sepia, sulphur*; nedves: *calcarea, mezereum, psorin*; viszkető: *mezereum*, bűdös küteg: *mercur, graphites*;

— sömör: *graphites, causticum, sepia*;

— fülkosz: *graph., hepar, psorin, pulsat., silica*.

Vértolulás: *lycopod., pulsat., sulphur*.

Fül-mirigy-daganat, gyulasztó: *bellad., chamom., calcarea, lycopod., rhus, silica*; szápadt: *bellad., chamom., calcarea, ignatia, mercur, rhus*.

Kemény daganat: *dale., lycop., silica*.

Kelés: *sulphur, silica*.

Gümő (Beule): *bryonia, calc., spongia*.

Taplós kinövés: *mercur*.

Pöfeteg (Polyp): *calcarea*.

Bűdös fülek: *graphites*. — Fül-fekélyek: *sulphur, silica*.

Csont-szu (Knochenfrass): *aurum, silica, ac. nitri*.

Élénk, igen érzékeny hallás általában: *cofea, lycopod., phosphor, sepia, silica, sulphur*;

— különösen zene iránt: *cofea, lycopod., ac. phosph., sepia, viola od.*;

— hegedű iránt: *viola od.*; orgona iránt: *lycopod.*;

— beszéd iránt: *arsen., ac. phosph., veratrum*;

— zörej iránt: *arsen., bryonia, china, lycopod., plumbum, silica, zincum*;

— csattanás iránt: *lycopod., theridion, spigelia*.

Hiányos hallás (Gehör-Mängel) távolról: *ac. phosph.*;

— fej-meghülés után: *arsen., bellad., ledum, pulsat.*;

— kanyaró (Masern) után: *pulsat.*;

- nagy adagban bevett higany (Mercur) után: *ac. nitri*, *staphysagria*;
- meghülés után: *mercur*;
- elnyomott váltóláz után: *calcarea*;
- nyelés alkalmával: *mercur*;
- kocsizás alatt: *graphites*;
- hirtelen támadt hiányos hallás: *plumbum*, *secale*, *sepia*;
- időszakonként megjelenő: *secale*, *spigelia*;
- holdtöltével: *silica*;
- minden időváltozással, most jobb, most rosszabb: *mercur*, *manganum*;
- nehéz hallás a szobában: *magnesia cb.*

Siketség (amennyire a physicali lehetőség engedi): *ac. muriat.*, *bellad.*, *mercur*, *antimon.*, *capsic.*, *petrol.*, *pulsat.*, *silica sat.*

Hibás, csalékony hallás. (Gehör-Täuschungen):

- fülzúgás (Brausen): *antimon.*, *arnica*, *bellad.*, *cannabis*, *causticum*, *conium*, *lycopod.*, *mercur*, *ac. nitri*, *opium*, *petroleum*, *sepia*, *sulphur*;
- bömbölés (Brummen): *causticum*, *natrum m.*, *pulsat.*, *sabadilla*, *spigelia*;
- mennydörgés: *calcarea*, *causticum*, *platina*, *graphites*;
- mángolás: *graphites*, *platina*;
- kalapácsolás: *kali*, *thuja*, *spigelia*;
- kopogás: *calcarea*, *cannabis*, *graphit.*, *mezereum*, *phosphor*, *rhus*, *silica*, *thuja*;
- harangozás: *calcarea*, *clematis*, *chamomilla*, *ledum*, *mercur*, *silica*, *ac. sulphur.*;
- csengetés (Klingen): *bellad.*, *carbo v.*, *china*, *conium*, *graphit*, *lycopod.*, *nux v.*, *pulsat.*, *staphysagria*, *sulphur*;
- fül-csengés (Sausen): *arsenicum*, *aurum*, *baryta*, *calcare*, *carbo v.*, *china*, *hepar*, *manganum*, *natrum m.*, *petroleum*, *secale*, *sepia*, *strontiana*, *sulphur*;
- pattogás (Knakken): *baryta*, *calcare*;
- csattogás (Knallen): *manganum*, *sabadilla*, *silica*;
- sziszegés (Knistern): *alumina*, *calcare*, *hepar*, *laches.*;
- kvákogás (Quatschen): *calcare*, *manganum*;
- éneklés: *calcare*, *natrum m.*, *phosphor*, *graphit*;
- zene-hallás: *lycopodium*, *calcare*;

- fityülés: *ac. muriaticum, rhodod., chelid., hepar;*
- suttogás (Rauschen): *bellad., causticum, manganum, mercur, phosphor, pulsat., therebint.;*
- susogás (Zischen): *graphit., silica;*
- dongás (Sunsen): *bryonia, calcarea, causticum, conium, graphit., hyosciamus, jod, spigelia, sulphur;*
- bűgás (Wummern): *petrol., platina, rhodod.;*
- dobolás: *caps., drosera, dulc., lachesis;*
- lárma, kiabálás (Schreien): *ac. phosph., stannum;*
- viszhang: *bryonia, phosphor, causticum.*

É r z e l m e k.

- Oly érzés, mintha czövek lenne a fülben: *anacard, spigelia;*
- mintha féreg fészkelődne a fülben: *rhodod.;*
- mintha lég tódulna a fülekbe: *graph.;*
- mintha a fül be lenne dugulva: *bryon., colchic., ciclamen, mercur, pulsat., sepia, verbasc., veratrum.*

Szárazság érzete: *bellad., graph., petrol., phosphor.*

Fül-dugulás: *carbo v., manganum, silica, spigelia, sulphur.*

Fülesiklandozás: *ambra, china, mang., ruta, sulphur, sabadilla.*

Viszketeg: *agaricus, hepar, baryta, silica, spigelia.*

A fülből kitoluló szelek: *chelidonium, stramonium.*

Összezáratás érzelme: *arnica, cicuta, ruta.*

Csapkodás érzete (Schwappern), mint a víztől: *sulphur.*

Fülfájás émélygéssel: *dulcamara;*

— beszélésnél: *manganum.*

Fúró érzelem: *bellad., euph., plumbum, ranunculus, rhodod., silica.*

Fül-égetés: *agaricus, causticum, clematis, ignatia, spigelia.*

Hidegség érzelme: *bellad.; mang., mercur, menyanthes, platina, veratrum.*

Kifelé nyomuló érzelem (Drängen heraus); *caust., pulsat.*

Fül-nyoinás: *capsicum, ruta, senega, spigelia, spongia.*

Szaggatás: *chamom., mercur, pulsat., rhodod., thuja, verbascum, zincum.*

Lüktetés (Pulsiren): *calcarea, spigelia.*

Szúrás: *alumina, anacardium, arnica, chamom., calcarea, mercur, ac. nitri, ac. phosphor., sepia, staphysagria, sulphur, viola, zincum.*

Húzó fájd. (Ziehen): *cyclamen, mezereum, silica, sulphur.*

Összehúzó fájd.: *bryonia, digitalis, spongia.*

Fül-rángás (Zucken): *pulsat., rhodod., spigelia.*

Zsibbadás: *platina.*

Szorítás (Zwang): *anacardium, causticum, lycopod., man-
ganum, mercur, mezereum, nux, platina, pulsat., ra-
nunculus, rhodod., sepi, silica, spigelia, thuja, zincum.*

Fülfájás a szabad légben: *bryonia, conium, euph., lycopod.,
— éjjel: thuja, ranunculus, carbo v.*

Gyermekek fülfájása ellen: *zincum.*

Kül-sérelmek: esés, ütés után: *arnica* adandó.

A gyógyszerek bevételi módját kimondottam már áta-
lában a 7. lapon.

Fültőmirigy-gyulladás.

(Ohrendrüsen-Brüune.)

A fültő és áll alatt létező mirigyeket nem ritkán
gyulladás lepi meg, mely a gyulladásnak külsőleg látható
közönséges jeleiből, a vörösségből, melegségből, da-
ganatból és fájdalomból ismertetik meg; nem ritkán a
mandolák is feldagadva, a nyelés, rágás és szájátítás is
meggátoltatik.

Igen gyakran hurutos jelekkel kezdődik ezen beteg-
ség; a beteg borzadást, lankadtságot érez és fájást a vég-
tagokban; azután pedig az egyik vagy másik, vagy mind-
akét fültőmirigyben daganat jelenik meg, mely tompa
fájdalommal és az állkapocsnak mozgékonytalanságával
van összekötve, a rágást, nyelést, beszélést nagyobb vagy
kisebb mértékben megakadályozza. A láz némelykor oly
csekély, hogy a beteg ágyon kívül is lehet, sokszor pedig
fontos. Nem ritkán járványosan uralkodik ezen nyavalya
és gyógyszereink használata mellett majd mindenkor el-
oszlik; főkép ha még jókor kezdjük a gyógyítást, genye-
dés- vagy keményedéssel ritkán végződik. Helyesen tesznek
azok, kik ily esetben lefekszenek, diatétát tartanak, külsőleg
semmit sem használnak, csak kendővel kötik fel állukat.
Hatalmas gyógyszerek a:

Mercurius sol., melyet azonnal használván, a daganat eloszlik; de később is a gyuladás nagyobb fokán vagy már a genyedés kezdetén igen hasznos; ha elegendő nem lenne, hathatóságok a:

Belladonna és *rhus* még akkor is, ha ideges (nervosus) jelenségek jönnek elő.

A gyuladás nagyobb lázzal levén összekötve, kitünő eleinte az *aconitum*, minden órában egy-két golyócska egy ujjnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után adjunk *mercuri*, *bellad.*, vagy *rhus*-t. Az egyik vagy másik szer beadására szintén izzadván a beteg, ne változtassuk minden ok nélkül szereinket.

Genyedés ellen jó a *mercurius v.* és *hepar sulphuris*; melyek közül az elsőt a tün beköszöntő keményedés ellen is jó sikerrel adandjuk.

Ha ezen gyuladás torokgyuladással járna, ekkor gyógyítsuk a torokgyuladással ajánlott szerekekkel; — ha ideglázzal lenne összekötve, nézzük az ideglázzat, de itt (mint mondtam) jót teend a *bellad.* vagy *rhus*.

Ezen gyuladás eloszlatására 5 golyót tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2 órában egy kanállal, — genyedés, keményedés esetében elég minden 3 órában beadni, sőt javulást tapasztalván, ritkábban.

Áll-görcs.

(Szájsukódás — Mundsperré.)

Az idősek állgörcse gyakran különféle ideges nyavalyák symptómája; sokszor azonban önálló betegség, melynek kezdete: kellemetlen érzés a száj-, vagy viszketés az alsó áll szöglete körül, néha görcsös nevetés. Kifejlödvén az állgörcs, az alsó áll oly erősen huzódik a felsőhöz, hogy azokat egymástól elválasztani lehetetlen; a légzés azonban és az érverés, valamint a test egyéb működései szabályosak. Okai lehetnek: az előbb említett ideges nyavalyákon kívül, esés-, ütés-, nyomás-okozta fejsebek; lelki indulatok; meghülés. A szerek ezek:

Camphora mindennek előtt ajánlható; mely után hasznosak:

Arnica esés, ütés, nyomás után; *chamomilla*, *nux vom.*, meghülés, harag után; *ignatia* leverő indulatok után; *opium*, midőn kábult szenderedésben fekszik a beteg; a *belladonna*-nak görcs elleni hatását általában ismerjük. *Míg a beteg nem nyelhet, addig a diluált camphorát, ha ez nem használva, körülmények szerint az említett diluált folyó szereket tartjuk a beteg orra alá hosszabb időig; ha pedig már berehet, ekkor 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be eleinte minden 5 perczben 1 kanállal; javulást látván, ritkábban. — vagy száraz golyócskát tegyünk a beteg ajkai közé.*

A csecsemők áll-görcse születésök utáni 3—6 napra szok mutatkozni. A kisded eleinte zöldes epét, vagy lenyelt tejet hány ki; vizelete halovány színű; a csecshez hevesen kap, de nem szophatik; szeméi elhomályosodnak, könnyeznek; légzése szorongó; arcza beussett; alsó álla erősen húzódván a felsőhöz, azokat egymástól nem lehet elválasztani; az ajkak is egymáshoz vannak szorítva, sokszor pedig nyitva tartja száját a beteg mozdíthatatlannal; hása puffadt, széke rekedt; — mindezekhez rágások járulván, a kisded élete veszélyben forog. — Okai lehetnek: a köldökzsinórnak ügyetlen lekötése, innét következő gyulladása és fekélyedése; a midőn az *aconit*, ez után az *arnica*, fekélyedésben a *hepar sulph.* használnak, előrebocsátván a *camphorát*, mely után az előbb felhozott okokhoz képest az előbbi orvosságok használandók, azon esetet ide számítva, ha leverő indulatok következtében az anya-tej okozá e betegséget, a midőn az *ignatia*, — vagy ha gyomorterheltetés, vagy vizszatartott gyermeksár miatt fejlődött ki az áll-görcs, a midőn ismét a *nux vom.*, vagy *opium* használandók. E mellett a szobának tiszta jó levegőjéről is gondoskodjunk.

Az alsó áll (Unterkiefer) bántalmi közül e következő egyes symptómákra nézve jelek ki orvosságokat:

Az alsó áll alatt létező mirigyek daganata, ha gyulasztó: *belladonna*; sápadt daganat: *arsen.*, *baryta*, *bellad.*, *calcarea*, *cocculus*, *graphites*, *lycopod.*, *spongia*, *silica*, *staphys.*, *sulphur*; kemény: *arnica*, *cocculus*, *graphit.*, *mercur*, *silica*.

Küteg az állon: *graph.*, *lycopod.*, *mercur*, *rhus*, *sulphur*,
thuja.

Az áll-kapocs könnyü ficzamlása: *staphys.*, *petroleum*.

Égető fájd.: *clematis*, *mezereum*;

— összehuzó: *rhus*.

Elzsibbadás: *platina*, *capsicum*, *mezereum*.

Rángás (Zucken): *chamom.*, *ipecac.*, *thuja*.

A gyógyszerök bevételi módját kimondottam már általában a 7. lapon.

Orr-betegségek.

Orr-daganat. Ha az orr esés vagy ütés után, vagy más oknál fogva dagad föl, oly fájdalommal, milyent ütés után érezhetni: *arnica*, minden külszerek használata nélkül, egyedül legyözendí a betegséget.

Ha náthával van összekötve és főleg az orr szélei dagadtak, vörösek, sebesek, fájdalmasok; ha a szaglás majd érzékeny, majd tompa, *belladonna*; ha egyedül nem elegendő, *hep. sulph.*

Ha az orr **gyuladt**, azaz fáj, fényes, vörös, dagadt, meleg, az orrból folyó nedv éles, csipős annyira, hogy az orrszárnyakat sebesekké teszi, tudvalevő diæta mellett, jó eleinte az *aconit*; ez után a *mercur v.*; ha erre egészen nem gyógyulna *hepar sulph.* vagy *belladonna*.

Cantharid. hasznos az orrgyulladásban égető fájdalom érzete mellett.

Ha az orrhegy vörös: *rhus*; jó a *sulphur* is, mely utóbbi szer az orrgyulladásban is hathatós.

A *bryonia* szintén maga helyén leend minden fájdalom orrdaganatnál.

Réz-orr alatt, az orr hegyén kezdődő, innét lassankint tovább terjedő sötétvörös küteget értjük, mely legmagasb fokán a homlokra is, de mindig legélénkebben az orron terjed el, mely megdagad, később megránczosodik, szintén több részre osztatik fel; az orrlyukak pedig a magasb életkoruaknál ki vannak feszítve. — E chronicus baj néha örökségi hajlam következtében fejlődik ki; legközönsége-sebb okai pedig: a szeszes italokkal, kivált a vörös borral

való visszaélés, a mikor is használnak: *sulphur*, *calcareo*, *arsenicum*; az elnyomatott aranyér, havitisztulás, a hasdugulások, a hibás epe-elválasztás, a sömör, bujakór, köszvény szintén e kór okaihoz számítandók, a midőn, fölkeresvén ezen bajokat, az ott előhozott szerek jó sikerrel alkalmazhatók. Különösen ajánlom ezen orvosságokat minden külszer használata nélkül:

Arnica esés, ütés után, gyakrabban veendő.

Rhus, vagy *causticum*, *carbo veg.*, *ac. nitri*, ha az orr hegyén foglal helyet a küteg.

Sulphur, *calcareo*, *arsenicum* szintén nemcsak a borivóknak, hanem másoknak is használhatnak; melyekhez méltán csatolhatom még a: *belladonnát*, *silicát*. — *Reggel, este egy pár napig naponkint 3 golyócska veendő; később csak minden héten kétszer.*

Orrvérzés. Némely betegségek lefolyta alatt az orrvérzés könnyebbülést okoz; ily vérzést hideg vízzel vagy bármi más szerrel elnyomni káros. Ha ütés után következik az orrvérzés, vagy csiklandozás az orrban előzi meg ezen orrvérzést; ha az forró, a vér piros: férfiaknak jó az *arnica*; nőknek *pulsatilla*; főleg ha ezek csendes, szelid természetűek, vagy ha tisztulás alkalmával kevés vért veszítenek.

Ha fölhevült állapotban kapunk orrvérzést: *aconitum*; ha rövid idő alatt nem segít, *bryonia* megfelelőend várakozásunknak; hasznos e szer különösen azon nőknek, kiknél a rendes havitisztulás kimaradt.

Ha nátha mellett kapunk orrvérzést, kivált estefelé, *pulsatilla*.

Ha gelisztákban szenvedő gyermekek orrpiszkálás után vérzenek, *china*.

Rhus, hajolás vagy nagy erőltetés, például emelés után, ha főképp éjjel jön; reggeli orrvérzés ellen pedig *nux vom.*; *carbo v.* gyakori tartós orrvérzés ellen, kivált éjjel, arcszápadtság mellett; *graphit.*, arczpirossággal összekötött orrvérzésben; *crocus*, ha a folyó vér fekete, nyulós és ájulással jár; *cofea*, ha orrvérzés alkalmával a fej nehéz; *bellad.* nagy véromlás alatt használandó, valamint a *china*.

Orrvérzés okozta elgyengülés esetében *china*. Nem ajánlom, hogy valaki hideg vizet szíjon fel az orrába: — ha már ily esetben külsőleg akarunk valamit használni, tanácsosb hideg vízbe mártott ruhával beburkolni az alhaszt úgy, hogy a nemzörések is ezzel burkolva legyenek. Orrvérzés esetében a legnagyobb testi, lelki nyugalomra figyeljünk.

Orrdaganat ellen öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden három órában egy evőkanállal; az orrvérzésnél minden öt perczen, ha szünni kezd, minden 1/2, 1/4 órában.

Az orr-pöfeteg — Nasen-Polyp — gyakrabban fordul elő, mint más pöfetegek a test egyéb üregeiben. Gyakran csak egy van jelen az orrlyukban, sokszor több fejlődik ki egyszerre, még pedig mindakét orrlyukban. Kezdetben a beteg tartós nátháról panaszkodik, szaglását elveszti, orra bedugul és belőle nagyobb mennyiségű nedv szivárog ki. A pöfeteg fokozódásával az orrüreg választó fala ellenkező oldalra nyomódik, általa az egészséges orrlyuk összeszorítottatik, a kifolyó nyákos, néha véresíkkal vegyes nedv éves és bűdös lesz, a pöfeteg megfekélyesedik, az evésedés csontba kap és a baj az erő fölemésztése által halált okozhat. — Az orr-polypus vagy piros, puha, érzékeny, de azért semmi különös bajt nem okoz, — vagy bőralaku, halovány színű, bőséges nyák-elválasztással járó és az idő minőségéhez képest változik, — vagy kemény, porczogós, igen fájdalmas, legkisebb érintésre vérzik és könnyen fenés elfajulásba megy által. Jó természetű azon orr-polypus, mely puha, halovány, szürkésfehér, nincs fájdalommal összekötve, érintésre sem fáj, szuszogáskor mozgékony és nyálkás folyadékot választ el; — gonosz indultu ellenben a világos-vere polypus, vagy ha kék színe van, érintése igen fáj, könnyen vérzik, nem mozgékony és melynél a hurut vagy szuszogás fájdalmas érzést okoz; szintén ha az orrból bűdös, csipős év foly ki.

Mióta Hahnemann gyógyrendszere fenáll, ezen bajnak kiirtására nem szükségesek már a: kiszakítás, lekötés, kimetszés, izzó vassal elpusztítás; gyógyszerünk használata pontos diaeta mellett a még nem régi

polypus néhány nap alatt, az idült hosszabb idő lefolytával gyökeresen gyógyíttatik :

Calcarea, *teucrium*, *sulphur*, *staphysagria*, *phosphor* által. Különösen pedig a *calcarea*, *teucrium* a szürkés-fehér, nem fájdalmas; — a *sulphur*, *staphysagria* vöröses és fájdalmas, — *phosphor* ismét azon polypus ellen, mely húsos, fájdalmas, könnyen vérzik.

E szerekből reggel három és este három golyócska veendő két evőkanálnyi vízben felolvasztva.

Náthától rövid idő alatt megszabadulhat a beteg, ha gyógymódunkkal megegyező diaetát tart, ha lefekszik és miután a nátha az orr-takhártyájának hurutos lobja, először is bevesz aconitumot, ha mindjárt nem is lenne szembetűnő lázza; aconit után ezen szereket használván :

Nux. vomica, ha a beteg igen érzékeny a külső hideg iránt, szüntelen a meleget keresi és ez neki jól esik; ha többszöri borzadás, csekélyebb láz lepi meg; forrósága csekélynek látszik ugyan, de a beteg oly nagy hőségről panaszkodik, mintha valami égetné testét; keveset iszik, az orr nyákhártyája dagadt és e miatt az orrlyukak szűkebbek, a beteg kénytelen felfatott szájjal aludni, légzene is csak így képes; a szaglás és izlés hiányzik, a beteg nyugtalan, feje fáj, kábult.

Chamomilla, ha egyik oldala az arcznak piros, a másik halovány.

Mercur. sol. Ha a náthát gyakori prüszentés előzi meg, a fej fáj, különösen a homlok táján, a beteg sokat izzad könnyebbülés nélkül; lázt érez, tagjaiban ittott fájdalmat, szomjat; a meleg rá nézve alkalmatlan; az orrból híg, éles, sós izü nedv foly ki, mely által annak alsó része megvörösödik, megdagad, viszketést, égetést okozván, vagy ha a folyó nyák tulajdon és bűdös szagu. Ha 12 óra alatt nem javít, egy adag *hepar sulphuris* (egy-két golyócska egy ujjnyi vízben egyszerre veendő) és ezután ismét *mercur* adandó.

Arsenicum. Ha a folyó nyák csipős, kívülről belülről szinte égeti az orrot; az éj álmatlan, a beteg gyenge.

Cepa. Folyó náthában, csipős, égető, kisebesítő folyás-

sal; szabadban, hideg víz által enyhülő; melegben, kivált meleg szobában sulyosb.

Pulsatilla, ha a beteg szaglását, étvágyát elveszti és a folyó nyák sűrű, sárgás-zöldes, büdös.

Euphrasia, ha nátha mellett a szem is fáj és könnyez.

Ha a nátha visszaütődött és nagy fejfájást okoz: *aconitum*, — ez után *pulsatilla*; ha a mellre vette magát, *bryonia* segítettnek. Ajánlom a *sulphurt*, ha tán ezen szerekre nem javulna a beteg és a *phosphort*, főkép szük-mellü egyéneknek.

Nátha ellen öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2 órában adjunk egy kanállal; bő izzadást tapasztalván, minden 3—5 órában.

Ha náthával más baj van összekötve, keressük föl ezt és gyógyítsuk illő szerekekkel.

Orr-bajokban néhány jellemző symptómára figyelemzettem olvasóimat, de úgy, hogy ezeket a többivel és a jelenlevő körülményekkel a gyógyszerertanban összehasonlítván, válaszszuk az illendő gyógyszerert.

Orr-küteg általában: *antim.*, *aurum*, *clematis*, *euphr.*, *ac. nitri*, *petroleum*, *plumbum*, *psorin*; az orr-hegyen: *ac. nitri*, *causticum*, *clematis*, *silica*, *spongia*;

— lehámló bőr: *arsenic.*, *aurum*, *carbo v.*;

— sömörféle küteg: *spigelia*, *ac. nitri*;

— sárga folt: *sepia*; — vörös folt: *jod*, *ac. phosphor.*;

Vörös orr-hegy: *carbo*, *ac. nitri*, *rhus*, *silica*.

Vörös orr: *alumina*, *aurum*, *bellad.*, *calcarea*, *cannabis*, *china*, *mercur*, *phosphor*, *ranunculus sc.*

Varas, cserepes orr: *carbo v.*, *graphit.*, *natrum m.*, *ac. phosphor.*; belsőleg varas orr: *graphit.*, *ac. nitri*, *silica*, *staphysagria*, *thuja*; az orr-lyukak körül: *cicuta*, *calcarea*, *lycopod.*; az orr-hegyen: *carbo v.*, *sepia*, *silica*, *ac. nitri*.

Szemölcs (Warzen): *causticum*.

Az orrszárny keménysége: *thuja*.

Szeplők: *sulphur*, *phosphor*.

Orrdaganat : *alumina, arnica, arsenic., bellad., bryonia, calcarea, cantharis, graphit., lycopod., mercur, natrum m., phosphor, rhus, sepia, sulphur, zincum*; egyoldali daganat : *cocculus, crocus, natrum m., zincum*.

Sebes orr : *agaricus, mezereum, zincum*; — sebes orrlyukak : *antimon., graphit., ignatia*.

Orr-fekélyedés : *sulphur, staphysagria*; belsőleg : *mercur, silica*; az orr-lyukak körül : *calcarea, graphit., lycopod., sepia*.

Orr-pöfeteg : *teucrium, calcarea sat.*

Geny-kifolyás, bűdös : *aurum, graphites, mercur, lycopod.*; sárga : *aurum, cicuta*; zöld : *aurum, mercur, rhus*; véres : *argent.*; felevő : *lycopodium*.

Orr-csont-daganat : *mercur*. Csont-szu (Knochenfrass) : *aurum*.

Orr-rák : *arsen., aurum, calcarea, carbo an., sepia, sulphur*.

Igen élénk finom szaglás : *aconit, agaricus, aurum, bellad., colchicum, conium, lycopodium*;

— érzékeny : *aconit, bellad., chamom., colchicum, graphit., lycopodium, phosphor, sulphur*;

— eltompult : *alumina, calcarea, cyclamen, mezereum*;

— hiányzó (Geruch mangelnd) : *anacardium, hepar, hyosciamus, ipecac., natrum mur., plumbum, rhododendron, silica, zincum*;

— hibás, különösen oly szag mint a vér : *psorin*; mint a geny : *senega*; mint a pálinka : *aurum*;

— undorító : *cantharides*; mint a rothadt tojás : *calcarea, bellad., menyanthes*;

— rothadt szag : *aurum, mercur*;

— mint a hering : *agnus*; mint a sajt : *nux v.*; mint a ganéj : *anacard., calcarea, veratrum*; mint náthában a nyák :

pulsat.; mint a puskaapor : *calcarea*; mint a kén : *nux vom.*; mint a megégett szarv : *sulphur*; mint a moschus : *agnus*; mint a tapló : *anacardium*;

— bűdös szag az orrból : *graphites, calcarea, ac. nitri, phosphor, nux.*

Érzelmek. Érzéketlen orr-bőr : *natrum mur.*

Hajlam az orr-fúrásra : *china, phosphor ac., selenium*.

Fekély-érzelem (Geschwürschmerz); külsőleg: *pulsat.*; belsőleg: *ammonium mur., nux, pulsat., silica.*

Orr-forróság: *cannabis, cantharides.*

Orr-viszketeg: *agaricus, carbo, causticum, chelidon., mercur, spigelia.*

Hideg orr: *arnica, plumbum, veratrum.*

Hemzsegés, csiklandozás: *arnica, sabadilla, zingiber, carbo, spigelia.*

Zuzatás érzelme: *cicuta, arnica.*

Oly érzés mintha szálka jött volna az orrba: *ac. ntri.*

Zsibbadás érzelme: *platina, sambucus, viola od.*

Orr-bedugulás éjjel (Zuschwären): *lycopod., zingiber.*

Orr-rángás (Convulsionen): *lycopod.*

Orr-csont-fájdalom: *aurum, mercur, silica, thuja*; — met-sző: *indigo, digitalis.*

Feszítő fájd.: *graphit., ranunc., thuja.*

Sebszerü —: az orr-hegyen: *rhüs*; az orron: *cicuta, hepar*; az orr belső részén: *colchicum, nux v.*

Összehúzó —: *sabadilla*; összenyomó —: *aconit, veratrum.*

Összeszorító — (Klammschmerz): *hyosc., platina, zincum.*

Fúró —: *natrum m., spigelia, sulphur*; kopogó: *coloc., silica.*

Égető —: külsőleg: *bellad.*; belsőleg: *arsen., cantharis, carbo, phellandrium.*

Metsző —: *ignatia, indigo, zincum.*

Szüntelen prüszentés: *agar. bellad., *calc., cantharis, colchic., *conium, crocus, euphorb., gratiola, helleb., *silica, jod, *creosot, lycop., nux v., pulsat., staphys., stannum, sulphur, thuja, arsenic sat.*

Ezen jellemző symptómákat a többi körülményekkel összehasonlítván, válaszsunk illendő gyógyszereket, melyeknek bevételel a 7. lapon általában érintettem.

Szájfájás.

Ezen általános nevezet alatt a nemorvosi közönség azon fekélyeket érti, melyek részint a foghúson, részint a szájnak belső részein szoknak támadni, nagy fájdalmat, rothadt szagot és bő nyálfolyást okozók; a foghús egyszersmind poshadt, megdagadt és könnyen vérzik. A gyógyítás esz-

közlésére szükséges diaetát pontosan tartsa meg a beteg, hogy minél előbb megszabaduljon alkalmatlan bajától — és tiszta langyos vízzel gyakran öblitse ki száját. Legtöbb esetben fő orvosság itt a

Merc. v., ha ez néhány nap alatt nem működnek, jó az

Ac. nitric., kivált ha ezen fekélyek nagyobb adagban használt *mercur.* után támadtak.

Ac. muriat., főleg ha a nyelvet foglalták el ezen fekélyek; a fájdalom nagy, a nyelv mozgatása nehéz.

Carbo v., ha a foghús könnyen vérzik, a beteg szája kellemetlen szagu. Az *arsenic* szintén figyelmet érdemel.

Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden külszer használata nélkül. adjunk be minden három órában egy kanállal.

Száj-bajokban e következő orvosságokra utalom olvasóimat: egyes *symptomák*, egyes *körülményekre* nézve, melyek a *gyógyszer-tanban* a többi *symptomákkal* összehasonlíthatók.

Szájbor-lehánlás: *sulphur, ranunculus.*

Forró ital vagy étel után történt száj-égetés ellen: *causticum*-ból (ennek 3-ik dil.) három cseppet keverjünk 3 evőkanálnyi vízben, ezt tartván szánkban egy időig.

Kinövés a száj-padlaton vagy az arcz belső falain: *staphys.*

Shokottnál vörösebb szájpadlat: *bellad.*

Ránczos bőr a szájban: *phosphor.*

Nyelcsap (Zäpfchen) daganat: *bellad., mercur, nux, senega, silica, sulphur.*

Sebheét szájpadlat (Wundheit): *ac. nitri, ac. phosphor., pulsat., mezereum.*

Száj-hólyagok: *baryta, calcarea, chamom., mezereum, natrum m., rhodod., spigelia, staphys, sulphur;* — csipők: *natrum m., rhodod.;* — égetők: *ammonium mur., argent., bryonia, argilla, mezereum, capsicum, natrum m., spigelia.*

Apró hólyagocskák: *arsen., mercur, sulphur, thuja.*

Fekélyek: *agnus, jod, mercur, ac. nitri, ac. phosphor., pe-*

troleum; — csipők: *natrum m.*, *caustic.*, *mercur*, *ac. phosphor*; — viszketők: *china*; — szűrők: *ac. nitri*.
 Büdös fekélyek: *arsenic.*, *carbo v.*, *lycopod.*, *mercur*, *silica*.
 Vadhús: *graphit.*, *petroleum*, *sepia*, *silica*.
 Bujasenyves fekélyek: *mercur*, — mercurialis szerek után:
ac. nitri, *aurum*, *carbo v.*, *silica*.

Csontszu (Knochenfrass): *aurum*.

Száj-rothadás (Mundfäule, stomacace) ellen: *mercur sol.*,
 vagy *nux vom.*, *ac. nitri*, *sulphur*, *staphys.* — Ha pe-
 dig mercurialis szerek után támadt: *ac. nitri*, *carbo*
v., *hepar* vagy *sulphur sat.*

Vizrák (Wasserkrebs, noma). Ennek nevezzük a szájüreg-
 ben támadt fehéres, vöröses, vagy azonnal feketés
 csomócskát vagy hólyagocskát, mely rosszul táplált,
 rosz légben élő 2 – 10 éves gyermekeket hirtelen lep
 meg. E mellett az arcz, ajkak, szempillák megdagad-
 nak; a kül-bőr sápadt mint a viasz és fényes mint a
 zsirtól; a fül- és nyak-mirigyek megdagadnak. Fölfá-
 kadván rövid idő alatt a hólyagcsa büdös evet ürít ki;
 közönségesen a potá közepén támadván, fölemésztli a
 puha részeket, megtámadja a fogakat, csontokat és
 néhány nap alatt az elointe sápadt arcz, ajkak, szem-
 pillák, puha, rothadt gyurmává (Masse) változnak.
 Első napokban nincs láza a betegnek; később légzése
 szorongó, ütérverése sebes, kicsi, hasmenés stb. mel-
 lett. Javulás jelei: a büdös szag eltünése, az ev (Jauche)
 helyett jóindulatu geny-szivárgás a fekélyből, a fekély
 fölületén a kezdő granulatío. Itt a *sulphur*, *calcareá*,
silica, *thuja*, vagy a *creosot*, *carbo veg.* czélhoz veze-
 tendnek.

Ny álfolyás (Speichelfluss): *bellad.*, *granat*, *canthar.*,
colchicum, *digit.*, *dulcam.*, *euphr.*, *croton*, *mercur*, *ac.*
nitri, *pulsat.*, *spongia*, *sulphur*, *veratrum*;

— mercuriális szerek után: *jöd*, *sulphur*;

— hányásra ingerlő: *euph.*, *pulsat.*;

— nyulós (záhe): *argent.*, *camphora*; tapadozó: *cannabis*;
 vastag: *nux m.*;

— véres: *argent.*, *canthar.*, *clematis*, *indigo*, *rhus*, *nux*, *sta-*
phys., *sulphur*;

- vizenyös, hideg nyálfolyás: *asarum*.
- Sárga nyák: *rhus*; — vörös: *sabina*; — keserü: *thuja*;
 — édes: *digit.*, *phosphor*, *plumbum*, *pulsat.*, *sabadilla*;
 — sós: *euphr.*, *hyosciam.*, *mercur s.*, *phosphor*, *sepia*,
veratrum, *verbascum*; — savanyu: *calcarea*, *ignatia*,
stannum, *alumina*; — ércz izü: *ranunc.*, *zincum*; —
 rossz szagu: *digit.*, *mercur* *).
- Száj-i z: nyákos (schleimig) száj-i z: *arnica*, *bellad.*, *lycopod.*,
petrol., *phosphor*, *rhus*, *senega*;
 — tapadozó: *nux mosch.*; — vizenyös (wässrig): *capsicum*,
china, *staphys.*;
 — kellemetlen: *sabadilla*, *selenium*;
 — genyforma: *pulsat.*; rothadt: *arnica*, *bryonia*, *chamom.*,
cyclamen, *mercur*, *natrum m.*, *petrol.*, *pulsat.*, *rhus*,
sepia, *sulphur*, *veratrum*;
 — zsiros: *ac. muriat.*, *causticum*, *sabina*; krétaiz: *nux mosch.*;
 — föld-iz: *hepar*, *nux mosch.*, *pulsat.*, *strontiana*;
 — sajt-iz: *phellandr.*, *phosphor*; vér-iz: *alumina*, *ferrum*,
sabina, *zincum*;
 — növény-iz: *nux v.*, *phosphor*, *stannum*, *veratrum*;
 — keserü: *aconit.*, *antimon.*, *arnica*, *bryonia*, *carbo v.*, *chamom.*,
china, *graphit.*, *lycopod.*, *pulsat.*, *sabina*, *spongia*,
veratrum;
 — savanyú: *baryta*, *calc.*, *capsic.*, *cocculus*, *lycopod.*, *natrum m.*,
ac. nitri, *nux v.*, *phosphor*, *sepia*, *sulphur*;
 — édes: *cuprum*, *mercur*, *platina*, *plumbum*, *sabadilla*,
squilla, *aurum*, *crocus*;
 — sós: *arsen.*, *carbo v.*, *mercur*, *zincum*;
 — ércz-iz: *agnus*, *cocculus*, *mercur*, *senega*;
 — szappan-iz: *dulcam.*, *jod*; vizelet-iz: *senega*;
 — borsos-menta-iz: *veratrum*; éles iz: *rhus*.
- Izetlenség: *bryonia*, *china*, *ipecac.*, *staphys.*, *pulsat.*, *thuja*.
- Száj-s z a g: mint a keléstől: *ac. nitri*; földszag: *manganum*;
 sajtíz: *aurum*; fohagymaszag: *petroleum*;

*) Ha a nyálfolyás más betegségek, például: torok-, nyelvgyulladás, vagy csorvás állapot, hysteriának sat. symptomája, — ekkor az ezek elleni szerek használandók; valamint, midőn a nyálfolyás: havitisztulás, lábizzadás, kútegek elnyomatása után támad, — ekkor ismét ezen betegségeknel találndjuk fel az orvosságokat.

- retökszag: *agaricus*; szurokszag: *cantharis*; vizelet-szag: *graphites*;
- rothadt szag: *alumina*, *aurum*, *bryonia*, *graphites*, *lycopodium*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *sabina*;
- büdös szag: *agaricus*, *anacardium*, *arsenicum*, *bryonia*, *lycopod.*, *mercur*, *ac. nitri*, *petroleum*, *sepia*, *spigelia*, *sulphur*, *verbascum*;
- fiatal egyéneknél: *pulsat.*, *sepia*; görvélyeseknél: *silica*; reggel: *nux vom.*
- Érzelmek. Szárazság: *aconit*, *carbo v.*, *cyclamen*, *helleborus*, *staphys.*, *veratrum*;
- forróság: *aconit*, *carbo v.*, *chamom.*, *colchicum*; hidegség: *veratrum*;
- oly érzés, mintha a nyelcsap hosszabb lenne: *crocus*, *dulcam.*, *platina*;
- sebszerü fájdalom: *agaricus*, *alumina*, *causticum*, *digit.*, *sabadilla*; hemzsegés: *zincum*;
- csipő: *carbo v.*, *mezeureum*, *ranunculus*;
- fűró: *aurum*; — égető: *chamom.*, *carbo v.*, *camphora*, *mezeureum*, *ranunculus*, *squilla*, *veratr.*

A szájszegletnek hátra és fölfelé húzása és e helyzetben való maradása: (kutyagörcs, — *spasmus cynicus*): *cham.*, *bellad.*, *ignatia*, *ipec.*, *puls.*, *arnica*, *tart.* E görcs a görcsnevetéstől abban különbözik, hogy a görcsnevetésben a szájszeglet nem marad egy helyzetben, hanem itt a rángások egymásután következnek.

- A **nyeldek**et (Rachen) és **nyelcsöt** (Schlund) illetőleg, az érzelmek minőségéhez képest szerekből választhatunk:
- Nyák-gyülem (Schleimanhäufung): *argent.*, *carbo v.*, *caustic.*, *pulsat.*, *ranunculus*, *senega*, *silica*, *stannum*, *zincum*; nyulós: *pulsat.*, *ranunculus*, *senega*;
- tapadozó: *phosphor.*, *ac. phosphor*, *psorin*;
- hákogásra késztető: *hepar*, *lycopod.*, *phosphor*, *platina*, *sepia*;
- fehér vagy sárga: *spigelia*; zöldes: *colchicum*; hamuszínü: *argent.*; vörös mint a vér: *thuja*; véres: *alum.*, *sepia*;

— turha-darabokban: *agaricus, senega*.

Oly érzés mintha valami fölfelé tolulna (*aufsteigen*): *conium, lycopod., plumbum, ranunculus, spigelia*, — forró: *phosphor, mercur*, — hideg: *causticum*;

— mintha golyó tolódnék fölfelé: *conicum, plumbum*;

— czövek-ézés: *graphit., hepar, ignatia, nux, natrum m., plumbum, sabadilla, sepia, sulphur*;

— hajszál-ézés: *sulphur*; szálfka-ézés: *hepar*.

Zörejjeel járó nyelés: *arnica, cuprum, laurocerasus*.

Készttetés a nyelésre: *bellad., causticum, mercur*.

Akadályozott nyelés: *arnica, arsenic., bellad., cantharis cicuta, cina, hyosciamus, laurocerasus, lycopod., opium, plumbum, stramon.*; — a folyadékokra nézve: *bellad., cantharis*; — az ételekre nézve: *silica*; — nyelésen kívül érezhető akadály: *ignatia, manganum, nux, zincum*; — nyelés alatt: *bellad., lycopod., rhus, sulphur, sabina, thuja*; — üres nyelés alatt: *bryonia, lachesis, mercur*.

Szorosság érzelme: *calcareu, aurum, capsicum, chelidonium, mezereum, veratrum*; — a lenyelendő ital az orron jö ki: *bellad., mercur, petroleum*; — az étel az orrjáraton (Choanen): *silica*.

Fojtogatás (Würgen): *cantharis, chelidonium, graphit., ranunculus, sabina, veratrum*.

Összefüzés (Zusammenschnüren): *alum., hyosc., ignatia, mezereum, platina, stramonium, veratrum*.

Összehuzó érzelem: *aconit, baryta, ac. phosphor., ranunculus sc.*

Összenövési érzelem: *ac. nitri*.

Kaparás: *carbo v., crocus, graphit., hepar, phosphor, teucrium*.

Égetés: *aconit, arnica, arsenic, carbo v., cantharis, chamom., lycopod., mercur, ranunculus, rhodod., sabadil., secale, veratrum*.

Görcs: *bellad., calcarea, conium, laurocerasus, platina, stramon., zincum*.

Feszítő fájdalom: *chelidonium, pulsat., sepia, stannum*.
— sebszerü: *argent., arsenic., bryonia, causticum, lycop.*

me, cur, ac. phosphor., ac. nitri, pulsat., thuja, zincum, psorin, — meleg étel, ital után: *alumina.*

Csuklás: *ammonium, lycop., nicol., nux, hyosc., ignatia,* (nézzük tovább a „gyomorbántalmak“ közt).

A gyógyszerek bevétele nézzük a 7. lapon.

Süly.

(Vérsenyv — Skorbut.)

Ezen nyavalya szokatlan bágyadtsággal, lankadtsággal, levertséggel, roszkedviiséggel kezdődik. A betegek legkisebb mozgásra is elfáradnak. Ezután elenyészik az étvágy és csak zöldségeket, savanyús ételeket kíván a beteg; arcza halovány, sárga színű és duzzadt; bőre száraz, viszkető s előbbutóbb különféle nagyságu vörös, barna színű és fekete szélekkel körülyett foltok jelennek meg a lábszárakon, a homét tovább is elterjednek; a foghús duzzadt, eleinte viszkető, azután lágy mint a szivacs (*spongia*), ólom színű; rosz büzi moesekkel fedve, a legcsekélyebb megilletésre vérzik; a beteg lehelete kellemetlen szagu, szájize poshadt; légzése szorongó, kítása gyenge. A nyavalya növekedtével növekszik a beteg bágyadtsága; arcza összeesik és színére nagyon megváltozik; a foghús daganata és rothadt indulata nő; a foghús önkényt vérzik, a fogak megfeketülnek, feketékké válnak a végtagokon levő foltok is, melyek a többi testre jobban jobban elterjednek, és valódi patécs vagy kedvezőbb esetben Werlhoff-féle *)

*) Mivel itt a Werlhoff-foltokat említem, a Werlhoff-foltos kórról (*morbus maculosus W.*) is irok röviden. E kór több esetben rögtön lép fel. A bőrön támadt foltok hasonlóak a patécsokhoz, kicsi, vörös, néha kékes vagy feketés, gömbölyű, lencse-nagyságu, balha-csipéshez némileg hasonló foltokat képezvén a bőrön, melyek másod nap zöldesek lesznek és ekkor hasonlóak ismét az ütés-okozta foltokhoz; viszketést nem okoznak és a bőrnek lehámlása nélkül mulnak el közönségesen kilencz nap alatt, gyógyításunk mellett hamarább. Ezen foltokhoz néha különféle vérzések csatlakoznak, milyen a száj-vérzés; de láza a betegnek nincsen, noha azért mégis nagy gyengeséget érez, étvágya nincs, feje kábult, egész teste hideg. Magában nem aggasztó e kór és csak nagyobb vérzések, gyöngeség, vízkóros tünetnyek

küteget képeznek; ezen fekete foltok később igen rossz indulatú fekélyekké változnak, legcsekélyebb nyomásra megfénesednek; a beteg vért köp és okád, egyszersmind vizelet, székletével által is vér ürül ki. — Továbbá kifejlik a rothasztó láz, a beteg nagy forróságot és nagy szomját érez, igen nyugtalan és félrebeszél; a gyengítő vérfolyások eltartanak; a foghús, sőt az egész szájüreg fölülte poshadt; a fogak kihullanak, a fekete foltok felfakadnak és csunya fekélyekké válnak; a gyengeség oly nagygyá lesz, hogy a beteg legcsekélyebb mozgások alatt is elájul. Ezen betegségnek kezdetén, néha később is hatalmas gyógyszer minden külszerek használata nélkül a

Mercurius v., de ha épen e szerreli visszaélés okozá a betegséget, ekkor e helyett használ a

Carbo veg., vagy akkor is, ha igen sós eledelek, u. m. besózott vagy füstölt húsnak vagy halnak bővebb evése okozá a súlyt.

Nux vomica, ha testi mozgások hiánya szolgál okul ezen nyavalyára olyanoknál, kik szobai zárt életet viselnek.

Acidum nitri, nagyobb mennyiségben bevett higanyokozta súly ellen különösen, de egyébbiránt is hasznos; ha barna színű foltok jelennek meg a testen; ha ezek rossz indulatú fekélyekké válnak, ha a beteg lehelete büdös, rothadt szagu; szájfekélyei igen csunyák és a beteg igen gyenge.

Acidum muriaticum, szintén *ac. sulphuricum* hasonló körülményekben, ha igen gyenge és félrebeszél a beteg és a rothasztó láznak minden jelei mutatkoznak.

Arsenicum, szintén a betegség nagyobb fokán, ha egyszersmind gyengítő vérfolyások jelennek meg, ha a beteg

---

által lehet veszélyes. A betegség csekélyebb formáját legyőzendü a *belladonna*, vagy a *bryoni*; — de ha nagyobb vérzések, gyengeség, vízkóros tünetmények csatlakoznak e nyavalyához, ekkor az *ac. sulphur.*, *rhus*, *phosphor*, vízkóros esetben pedig leginkább az *arsenicum* hasznosak, mely utóbbi nagyobb vérzések, szembotünő gyengeség alkalmával is igénybe veendő. — Öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában adjunk be egy kanállal.

nagy forróságot és szomjat érez; igen nyugtalan és félrebeszél, ha oly gyenge, hogy legcsekélyebb mozgások alatt elájul. Ily esetben ajánlom a *creosot*-ot, vagy a *crotalust* is. — Betegsége alatt kerülje a beteg a szeszes italokat, fűszeres, zsíros eledleket; de savanyús étkeket, milyenek a paradicsom, sóska, sőt kevés mennyiségű borecettel készített ételeket is bátran ehetik a szenvedő. Tisztaság kedvéért gyakran öblitse ki száját langyos vízzel.

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte minden 2, később minden 3 órában adjunk egy kanállal.

Nyelv-gyuladás.

Nyelv-gyuladás egyedül ritkán, legtöbbször torokgyuladással összekötve fordul elő. Ezen gyuladást megismerhetni a gyuladás közönséges jeleiből, melyeknek: a daganat, vörösség, melegség, fájdalom és a megakadályozott munkálat. A daganat némelykor oly fontos, hogy a nyelv alig fér a szájuiregbe, mely miatt a nyelvés és beszélés megakadályoztatik. A többi beteges jelenségekhez tartoznak: a nagy szomj, nyugtalanság, álmatlanság, fejfájás, az arc vörössége, a szemek könnyezése, étvágytalanság, végre a gyuladás fokához képest nagyobb kisebb láz. Ily esetben feküdjék le azonnal a beteg; szoros diatétát tartson; csak friss vizet igyék ha szomjazik és levest egyék egyedül, míg tetemesen nem javul. Így — 5—7 nap alatt megszabadul ezen veszélyes bajától. Ha nagy forróságot, szomjat érezne, a láz lecsillapítására jó eleirte az

Aconitum, melyből minden órában adhatunk három golyócskát; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevételtől három órát számítván, adjunk:

Mercur v., mi igen hatalmas szer ezen bajban, melyet azonnal is adhatunk, ha a láz nem fontos, a beteg forrósága nem fölötte nagy; ezen gyógyszerre a fájdalom, vörösség, daganat kisebbülni és egészen is el fognak mulni. Sőt ha későn jön a beteg segélyért, ha a gyuladás genyedésbe megy által (mi nem ritkán történik), vagy ha a nyelvnek

részszerinti megkeményedése következnek, — ekkor szintén a *mercur.* megfelelőend várakozásunknak.

Arnica, ha a nyelv-gyuladás annak megharapása, vagy akármi módon történt megsebesítése által jön elő.

Belladonna, ha egyedül a *mercur.* nem lenne elég, ezzel felváltva, hasznos.

Arsenicum, veszedelmes esetekben, ha a gyuladás kimenete fenével (Brand) fenyegetne.

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden órában egy kanállal; javulást érezvén, minden 3 órában.

A nyelven előforduló különféle bántalmakban ezen specificus szerek adhatnak irányt a választásban:

Szokottnál vörösebb nyelv: *bellad.*, *chamon.*, *hyosciamus*, *ranunculus*, *veratrum*;

— sötétvörös: *bryonia*; — kék: *digitalis*, *indigo*, *sabadil.*;

— barna: *arsenic.*, *china*, *plumbum*, *secale*, *sulphur*;

— fekete: *arsenic.*, *nux*, *opium*, *veratrum*;

— száraz nyelv: *arsenic.*, *bryonia*, *bellad.*, *dulcam.*, *nux*, *sulphur*, *veratrum*.

Szemölcs a nyelven: *crocus*.

Nyelv-béka (Fröschlein) a nyelv alatt: *calcarea*, *mercur*, *thuja*.

Bőrhámlás: *ranunculus*.

Nyelv-daganat: *arsenic.*, *bellad.*, *helleborus*, *mercur*, *crota-
lus*, — egyoldali: *silica*.

Fölrepedezett nyelv: *bellad.*, *arsenic.*, *chamom.*, *nux*, *spi-
gelia*, *veratrum*.

Csomócskák a nyelven: *manganum*, *staphys*.

Kemény nyelv: *mercur*.

Himlőféle kütég a nyelven: *ac. muriat*.

Hólyagok: *ammonium m.*, *argent.*, *bryonia*, *calcarea*, *gra-
phites*, *natrum m.*, *sepia*, — csipők: *natrum m.*, *rhodod.*,

— szűrők: *chamom.*, *spongia*, — seb gyanánt fájók:

argilla, *sulphur*, — égetők: *mezereum*, *ammonium*,

argent., *capsicum*, *bryonia*, *natrum m.*, *spigelia*.

Apró hólyagsák: *agaricus.*, *borax*, *jod*, *mercur*, *arsen*.

Sebhedt nyelv (Wundheit d. Z.): *agaricus*, *carbo v.*, *digit.*,

sepia, *silica*.

Fekélyek: *agaricus, china, graphites, natrum m., silica*, —
a nyelvféken (Bändchen): *agaricus*.

Nyelvrák: (nézzük a „rákot“).

Érzelmek. Oly érzés, mintha hajszál lenne a nyelven:
natrum m., silica;

— mintha a nyelvbőr lehámlott volna: *agaricus*;

— mintha a nyelv sebes lenne: *alumina, antimon., causticum, graphites, thuja*;

— mint nyelv-égetés után: *hyosciamus, platina, pulsat., sabadilla, sepiä*.

Nyelvforróság érzelme: *bellad.* Hidegség érzete: *veratrum*.

Szárazság érzete: *arsen., bellad., calcarea*.

Csipő érzelen: *ac. phosphor., ignatia*;

— fúró: *clematis*; — metsző: *baryta, cicuta*;

— szűrő: *aconit, ac. nitr., phosphor, staphys.*;

— égető: *aconit, ac. phosphor., ranunculus, senega, veratrum*;

— kopogó: *calcarea, sulphur.*

Heizségés: *aconit, secale*.

Zsibbadás: *colchicum, hyosciamus, lycopod., natrum m., pulsat.*

Nyelv-fesz (Steifigkeit): *colchicum, natrum m.*

Nyelv-bénulat: *caust., dulcam., nux m., opium, hyosc., stramon., lachesis*.

Nyelvrángás (Convulsion): *chamom., secale*.

Nyelv-görös: *ruta*.

Nyelv-nehézség: *anacard., bellad., carb. v., lycop., plumbum*.

Nehezen eső beszélés: *anacard., aurum., bellad., calcarea, cannabis, cicuta, conium, graphites, mezereum, nux, opium, secale, stannum*, — gutaités után: *baryta, laurocerasus*.

Hebégés (Stottern): *bellad., euphr., mercur., secale, stramonium, veratrum*.

Némaság — Sprachlosigkeit — (midőn e baj nem születési hiba, hanem betegség következtében fejlődött tüne-mény): *bellad., caustic., cuprum, hyosc., laurocerasus, mercur., plumbum, stramon., veratrum*.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7. lapon.

Fog-fájás.

Mily bizonytalan minden külszer működése a fogfájásban tudják azok, kik ennek leírhatlan kinjait gyakrabban keserüen érezték. Hasonszenvi gyógyszereink munkálata sokkal biztosabban gyorsabb a fájdalmak elűzésére, mellőzvéni mindennemű külszert. De miután a fogfájás tömördek változásokkal kinozza a beteget és így ennek kiirtására több a gyógyszer: ezek közül jól válaszszuk ki azon orvosságot, mely a gyógyítandó fogfájáshoz leghasonlóbb, mert másképen nem találván az illő szert, nem segítünk keservesen kínlódó betegeinken. Hogy pedig ez minél könnyebben történjék, kérdezzük ki jól a szenvedőt a következő pontok szerint:

1. Roszak-e a fogak? inognak-e? dagadt-e a foghús? vérzik-e? fekélyes-e? dagadt-e egyszersmind az arc? 2. Vértolulással van-e összekötve a fogfájás és szomjusággal? vagy szomj nélkül? Szorulással-e? hasmenéssel-e? vagy nyálfolyással. 3. Meghűlés okozta-e a fogfájást? Az egész fogsor fáj-e? vagy csak egyik oldalon, és nem terjed-e a fülig, arczig, állasonig? 4. Nagyobbodik-e a fájás hideg levegőben, szélben, léghuzamban? vagy pedig enyhül hideg levegőben, vagy hideg víz alkalmazása által? 5. Nagyobb-e a fájás melegre, meleg szobában, ágyban, meleg italra, ételre? vagy kisebb? 6. Nagyobb-e az evésnél, ivásnál, dohányzásnál? szájmozgásnál? vagy kisebb a rágásnál, nyomásnál, piszkálásnál? 7. Nagyobb-e, midőn fájdalmas oldalára fekszik a szenvedő, vagy ekkor kisebb? vagy ismét nagyobb, midőn egészséges oldalán akar nyugodni a beteg? 8. Nagyobb-e az ülésnél? este az ágyban? vagy éjjel, éjfél előtt, éjfél után, vagy reggel korán, dél előtt? Ezenfölül figyelembe vegyük mindenkor a beteg mérsékményét (temperamentum), kedélyét sat., de erről már általánosán tettem említést.

Majd minden fogfájást ezek közül néhány jelenség kitünőleg jellemez (így a tavaszi fogfájás némelykor egyoldali fülszaggyal jár, szabad levegőben enyhül, melegre s kivált este növekszik; ezen kitünő jelenségeknek legtöbbször megfelelend a *pulsatilla*); ezekre figyeljünk

leginkább és keressünk oly gyógyszert, mely néhány főjelenségnek különösen megfelel.

Aconit meghülés, harag után támadt, vértolulással összekötött fogfájásban.

Chamomilla segít sok fogfájásban, különösen gyermekeknél és olyan egyéneknél, kiknek gyakran adódik alkalom a haragra, kik szenvedélyes baráti a kávénak; a nőknél, főkép ha tisztulás előtt szenvednek fogfájásban; ha a fájdalom nemcsak szu-ette fogakban, hanem egész fogsorban legtöbbször csak az egyik oldalon dühöng és innét a halántékig, fülig terjed; ha meghülés okozá a fogfájást és az arc is dagadt, ha a fájdalom-rohamok annyira gyötrik a szenvedőt, hogy ezek elviselhetleneknek látszanak és a beteget majd haragossá, majd siránkozóvá teszik; az ágy melege által nagyobbodnak, valamint evés ivás után, legyenek ezek melegek, vagy hidegek; néha hasmenéssel van összekötve a fogfájás; ha havitisztulás alatt, vagy után szok megjelenni.

Nux vomica segít főleg levees egyéneknél, kik kávé- és szeszes italokhoz szoktak; ha meghülés után fáj a fog és ugy tetszik, mintha mogna, vagy mintha hosszabb lenne; ha csak egy szu-ette fog fáj oly érzéssel mintha fúrnák, vagy ha szaggatást, szúrást több fogban érez a beteg, fájdalmat érezvén az állkapocsban is, mely a halántékig, fülig terjed; ha reggel néha már az ágyban jön a fájás; rágás, evés, mozgás alkalmával nagyobb; különösen ha hideg ital vagy lég éri az odvas fogat; meleg által enyhül; ha egyszersmind szorulásban szenved a beteg.

Pulsatilla, szelid csendes egyéneknél, nőknél főleg hasznos, ha terhes állapotban is kapnak fogfájást, különösen tavaszi időben előforduló fogfájásban egyoldali fül- s fejszaggatással, ha szúrást, szaggatást, rángatást, kopogást érez a beteg odvas vagy máskép egészséges fogában; ha a fájás nagyobbodik meleg után, meleg szobában, ágyban, nagyobb ülés mint járás idején, nagyobb piszkálás által; enyhül szabad levegőben, vagy rágás, nyomás által; leginkább este jön, néha forrósággal, de szomj nélkül; ritkán reggel.

Spongia m., ha fogfájás alatt bel-szorongást, nyugtalan-ságot érez a beteg; ha a mirigyek meg vannak dagadva és kemények; ha nyálfolysa van; szűrő, viszkető fájdalmat érez fogaiban; a foghús szintén dagadt; rágás alatt nagyobb a fájdalom; ha fej felé tolul a vér. Ajánlom e szert.

Bryonia különösen működik haragos, heves egyéneknél, ha az egészséges fogak jobban fájnak mint a romlottak; ha a szagztatás, szúrás fülíg terjed, ha úgy tetszik a betegnek, mintha fogai hosszabbak lennének, evés alkalmával pedig mintha minden harapásra kiesnének a fogak; ha a fájás enyhül, midőn a beteg oldalára fekszik a szenvedő, nagyobbodik, ha egészséges részén akar nyugodni; nagyobbodik a lég beszívásánál, nemkülönben meleg, vagy dohányzás által; enyhül szabad levegőben, ha a fájdalom majd az egyik majd a másik fogba jön és a fejben itt-ott szagztatást és egyéb fájdalmat érezhetni, ha szorulásban szenved a beteg.

Belladonna, kivált nőknél terhesség alatt is, de másoknál is hathatós, ha nagy szorongások és fájdalmak közt nyugtalanul jár s kel, helyét nem találja a beteg; ha dagadt arc mellett a fogakban s foghúsban finom szúrást, szagztatást, forróságot, égést érez a beteg, nyálfolysással; ha az odvas fogak, vagy csak egy zápfog szenved; ha a szenvedő szemei is szinte égnek, toroka száraz, szomjazik; ha a fájás enyhül nyomás által, vagy ha addig piszkálja fogát a beteg, míg vérzeni kezd; ha nagyobbodik harapás, étel, meleg ital által és szabad levegőben; ha a fájdalmak leginkább éjszakán jönnek, néha ebéd után vagy reggel.

China, ha a fogfájás szakonkint jön, néha mintha elszibbadnának a fogak, máskor mintha vájnak, erősen nyomnák azokat; sokszor ismét szagztatást, kopogást, vagy tompa fájást érez a szenvedő; a foghús is dagadt, a vér fölfelé tolul, a homlokon és kezeken duzzadtak az erek, a száj száraz, a beteg nyugtalan, légvonalban könnyen visszatér a fájdalom; szoptatás alkalmával ily körülmények közt ajánlható a nőknek és azoknak, kiket a fájás haragra indít, holott máskor nem oly könnyen indulnak fel, főképp ha nyomás által enyhül, érintés vagy mozgás által pedig növekszik.

Cofea, ha a szenvedő remegés, sírás, szorongás közt oly nagy fájdalmat érez, hogy ezt leírni nem képes; a fájdalom főleg akkor növekszik, midőn a beteg valamibe harap.

Hyosciamus, igen érzékeny, ingerlékeny, gyenge egyéneknél, kik göresökben gyakran szenvednek; ha nemcsak a fogban, hanem az arcban, állkapocsban, foghúsbán is izony szúrást érez a beteg; ha a fog inog, rágásnál mintha ki akarna esni; vagy ha a fájdalom homlokig terjed, egyes fogakban majd itt majd ott érezhető és futó forrósággal, vértolulással van összekötve, hives levegőben kivált reggel felé támad; ha terhesség alatt jön elő a nőknél.

Ignatia, gyöngéd, érzékeny, most víg, majd ismét sírángozó, búsongó egyéneknél, ha a zápfogak úgy fájnak, mintha összczuzták volna; a metsző fogak, mintha vájnák, a többi fogakban pedig seb fájdalmat érez a szenvedő; ha a fájdalmak nagyobbodnak kávé, tea, dohányzás, olvasás után, szintén ebéd után, lefekvéskor, reggel fölkeléskor.

Calcarea c., ha vértolulással jár a fogfájás; ha a szuette fogakban nyomást, rángatást, sürést, kopogást vagy seb fájdalmat érez a szenvedő; ha a foghús is dagadt, érzékeny, könnyen vérzik, ha meghűlés vagy légvonal okozta a fogfájást és ez hidegre, hideg vagy meleg italra, sőt neszre is növekszik; ha a nőknél tisztulás alatt, előtt, vagy után jön a fogfájás, vagy terhesség alatt. Ez utóbbi esetben jó a *sepia* is.

Antimonium, szuette fogak fájdalma ellen igen hathatós; ha a különféle fájások este, vagy étel, hideg ital után nagyobbak, szabad levegőben enyhülnek.

Rhus, szomorú kedélyű egyéneknél, ha átázás következtében fáj a fog; ha a fogfájás oly érzéssel mutatkozik, mintha a fogak hosszabbak lennének; vagy ha oly fájdalmat érez a szenvedő, milyent foghúzás után érezhetni, néha szaggatással, szúrással; ha a foghús is dagadt, benne égetést, viszketést, zsibongást, vagy oly fájdalmat érezni, mintha fekélyes lenne; ha nagyobb szabad levegőben; meleg által enyhül, közönségesen egyoldali meghűlés vagy harag után támad; néha hasmenéssel van összekötve, ha terhesség alatt kinozza a nőt.

Arsenicum, ha a fogak inognak, néha azon érzéssel,

mínta hosszabbak lennének; ha a foghúsban égetést, szaggatást érezhetni; ha a fájdalom növekszik érintés által, vagy ha a beteg fájdalmas oldalára fekszik, nemkülönben hideg által; enyhül melegített ruhák alkalmazása által, vagy meleg kályha mellett, ha egyszersmind igen gyengének érzi magát a szenvedő.

Mercurius sol., ha több fogban, főleg mégis a megromlottakban szaggatást érez a beteg, vagy szúrást, mely fülig terjed; ha az arcz feldagad, fáj kivált éjjel; ha a fájdalom nagyobb evés, ivás után, legyen az hideg vagy meleg; nagyobb hideg és főleg nedves levegőben; enyhül meleg, dörzsölés, dohányzás által; ha izzad a beteg, de könnyebülés nélkül, sőt tagjaiban is fájdalmat érez; ha a fogfájás többnyire egyoldali, arczdaganattal, nyálfolyással összekötve. Különösen, ha a foghús dagadt, fehér, fekélyes, eláll a fogaktól; ha benne égetést, viszketést érezhetni; ha a foghús vérzik, geny szivárog ki belőle.

Különösen működik a *mercurius sol.* akkor is, ha minden fogfájás nélkül csak a **foghús dagadt, fekélyes, vérzik** vagy geny szivárog belőle; szembetünőleg hathatós több **szájbjaj**, ezek közül a gyakran előforduló és a nyelven is támadni szokott **hólyagocskák** ellen *). *Mercuron* kívül, fogfájás nélküli foghús-daganat, fekély, vérzés ellen nemkü-

*) De jó a *mercur* akkor is, midőn a fogfájással vagy a szájfüregben mutatkozó több más nyavalyával **nyálfolyás** van összekötve. Midőn pedig más betegségek, például torok-, nyelv-gyuladás vagy csorvás (*saburralis*) állapotnak, hysteriának sat. symptomája, — ekkor az ezek elleni szerek használandók; valamint midőn a nyálfolyás: havitisztulás, lábizzadás, kütegek elnyomatása után támad, ekkor ismét ezen betegségeknel találunk orvosságokat. — Nagyobb adagban bevett *mercur*-okozta nyálfolyás esetében a *mercur* elleni szerek felelendnek meg célunknak. — Nemkülönben hasznos a *mercur* **száj-bűz** ellen akkor is, midőn ez más nyilvános nyavalyával nincs összekötve. Ez esetben a *pulsatilla*, *sepia* kivált fiatal nőknél és a *nux vom.*, ha reggel fölkeléskor, — a *silica*, főleg görvélyeseknél, — a *lycopod.*, ha rothadt szagot, — *graphites*, ha vizelet-szagot érez az ilyen egyénekkel társalgó, — jótékonyak. Este, reggel három golyócska veendő. Hogy a mercuriális szerek-okozta száj-bűz ellen az előbb említett szerek használandók, világos.

lönben hathatósak a következő gyógyszerek is, melyek egyszersmind fogfájás ellen hasznosak:

Hepar sulph., *acid. sulphuricum*, ha a *mercur* várákozásunknak egészen meg nem felel.

Sulphur, ha a beteg szúrást, szaggatást, rángatást érez fogaiban, néha az állkapocsban is és a fülben; vagy ha a fájás tompa, vagy ha a fogak hosszabbaknak tetszenek; ha a foghús is dagadt, vérzik, benne kopogást érezni; ha léghuzam vagy meghülés után támad; hideg vízzel öblítvén ki a száját, nagyobbodik, meleg által enyhül.

Carbo veg., hasznos azoknak, kik sok higanyal éltek; ha a foghús vérzik, a fogtól elvált; a fogak inognak, ha csak nyelvvel érintetnek is; jobban fájnak szintén evés után, kivált a metsző fogak; ha havitisztulás előtt, alatt, vagy után jön a fogfájás, vagy terhesség alatt.

Staphysagria, ha kivált a fogak gyökeit ostromolja a fájás, néha fülig terjed; ha lyukas odvas fogakban van a fájás; ha nagyobb szabad levegőben, hideg ital és étel után, nagyobb éjjel; ha a foghús is vérzik, dagadt, sápadt, fehér, fekélyes; használ akkor is ily körülmények közt, midőn terhes nőket kínozza a fogfájás.

Ha a fogfájás után megmarad az arczdaganat, ez ellen jó a *chamomilla*; vagy ha a daganat vörös: *mercurius v.*; ha inkább kemény: *arnica*; ha már fel akar fakadni: *hepar sulph.*; — ez higany után is hasznos. — Foghuzás után ajánlható az *arnica*.

Foghús-kinövés ellen a *sulphur*, *staphysagria*, *thuja* indikált orvosságok.

Fog-férgcek (*denticolae*) ellen, melyek fölfedezését a mostani *microscopium*oknak köszönhetni, legjobb: diluált borszeszszel mosogatni a fogakat.

Ezen gyógyszerek, körülmények szerint illőleg alkalmazva, legtöbb esetben használandanak: rendkívüli esetben forduljunk orvoshoz, miután ezeken kívül van még több szer is a fogfájás ellen, melyeknek elősorolására iverk kívántatnának.

Ha igen kínzó a fogfájás, három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden öt perczen vagy $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban;

foghús-daganat ellen, elmaradván a fogfájás, elég minden 2—3 órában bevenni; valamint a foghús-vérzés, fekélyek, szájhólyagocskák ellen is.

Azokat, kik a hom. gyógmódba mint kezdők nincsenek még beavatva, ezen egyes symptómákra figyelmeztetem a gyógyszerek választására nézve.

Közönségesen hasznosak az:

Aconit, aurum, hyosciamus, graphit., ha a fogfájás vértolulással jár.

Chamomilla, ha arczdaganattal van összekötve, *arnica* kemény daganattal.

Lycopod., pulsatilla, ha a fogfájás egyoldali arcz- és fülzaggatással mutatkozik;

Bryonia, alumina, arsenic, ha fogában oly érzése van a betegnek, mintha hosszú volna.

Mercur, ha több odvas fog fáj nyálfolyással.

Staphysagria, ha a fogak gyökeit ostromolja a fájdalom, mely hidegre növekszik.

Clematis, vagy *cofea*: szorongó nyugtalansággal, hánkoló-dással járó fogfájásban,

Cofea, sirással összekötött fogfájásban.

Arsenic, dühösségre ingerlő fogfájásban.

China, tompa fájdalomban.

Creosot, különféle fogfájásban, különösen, midőn a fájdalom a felső zápfogokban kezdődik, innét az alsókra megyen át, később a felső melső fogakat ostromolja, aztán az alsókat, a halántékig terjedvén, oly érzéssel, mintha a fogak hosszabbak lennének.

Vásott fogak (*Stumpfheit der Zähne*) esetében hasznosak a *nux m., capsicum, ranuncul., sepia, spongia, ac. sulphuricum*.

Fogfájás mellett ha sápadt az arcz: *pulsat.*, — midőn piros: *aconit, graphites, hyosc.*

Oly érzés mellett, mintha vér tolulna a fogba: *calcarea*; — mintha a fog üres lenne: *coccionella*; — mintha kiszaggatnák a fogat: *ipecac., coccionella*; — mintha a fog inogna: *bryonia, hyosc., mercur, nux m., olean-*

der, *spongia, sulphur*; — mintha kihullani akarna:
ac. nitri, caustic., stramon.

Érliktetés a fogban: *hyosc., mercur, pulsat., natrum s.*

Vájó fájdalom a fogban: *bovista, calcarea, nux v., platina, pulsat., ruta, senega, silica*; összehúzó: *carbo v.*

— sebszerü: *calcarea, caustic., graphit., rhus, zincum*;

— rángató: *bryonia, china, clematis, pulsat., ranunc., ruta, rhus*;

Szúró f.: *calc., caust., clematis, cyclamen, conium, euphorb., graphit., mercur, mezer., phosphor, rhus, sabadilla, sepia, sambucus, silica, sulphur*; metsző f.: *oleander, ranunc.*

— kopogó: *aconit, calc., caustic., china, coccionella, platina, pulsat., sabadil., sepia, spigelia, stramon., natrum s.*;

— szaggató a fogak gyökeiben: *mercur, staphys.*, — a fogakban: *agaric., carbo v., china, coccionella, colchic., lycopod., rhus, phosphor, rhodod., staphys., sulphur, zincum.*

Lökő f.: *baryta, coccionella, lycopod.*;

— égető: *baryta, mezer., ac. phosphor., sulphur*;

— fúró: *bovista, calcarea, conium, cyclamen, gratiola, lachesis, natrum m., nux v., selenium, silica*;

— maró: *calc., carbo v., staphys., thuja*;

— nyomó: *euphorb., nux m., jod, china, oleander, staphys., veratrum*;

— szétfeszítő: *sabina, staphys., spigelia, ranunc.*

Hemzsegés a fogakban: *rhus, secale.*

Viszketeg: *spongia, kali c., rhododendron.*

Hidegség érzelme a fogakban: *asarum, aranea, gratiola, rhatannia*;

Fogfájás arczfájdalommal: *arsen., euphorb., kali cb., silica.*

Fázással járó fogfájásban: *euphorb., kali cb., pulsat.*

A nyeldekloíg terjedő fogfájásban: *natrum m.*, — az arczig: *mercur, nux v., mezer., hyosc.*;

— egyik részről a másikra terjedő fájdalomban: *manganum, pulsat., bryonia*; fülszaggatással: *pulsatilla, mercur.*

Havitsztulás előtt, alatt, utáni fogfájásban körülmények szerint főleg ezen orvosságokból választhatunk: *chamom., carbo v., calcarea, sepia, ammonium.*

Terhes állapotban: *calc.*, *sepia*, *carbo v.*, *magnesia cb.*, *ignatia*, *hyosc.*

Ha odvas fogakban van a fájdalom: *antim.*, *china*, *lachesis*, *mercur*, *staphys.*, *mezerium* általában.

Vizirányos helyzetben növekedő f.: *clematis*.

A szenvedő oldalon való fekvés nagyobb fájdalmat okoz: *arsenic.*

Az egészséges oldalon való fekvés okoz nagyobb f.: *bryonia*.

Ha némi enyhülést érez a beteg, midőn a szenvedő oldalon fekszik: *bryonia*.

Érintés által nagyobbodó f.: *bellad.*, *china*, *euphorb.*, *nux v.*, *rhodod.*

Piszkálás által f.: *pulsat.*

— piszkálás, nyomás által enyhülés: *bellad.*, *china*;

— dörzsölés által enyhülés: *mercur.*

Evésnél f.: *bryonia*, *cocculus*, *tycopod.*, *puls.*, *sabina*, *kali c.*

Evés által nagyobb f.: *bellad.*, *mercur*, *cantharis*.

Evés után fogf.: *bellad.*, *bryonia*, *lachesis*, *sabina*, *spigelia*, *staphys.*

Kávé után f.: *cham.*, *ignatia*, *nux v.*

Thea után: *thuja*, *ignatia*.

Dohányzás által növekedő f.: *clematis*, *ignatia*, *sabina*;

— enyhülő: *natrum s.*, *mercur.*

Nyugalomban f.: *magnesia cb.*, *bryonia*.

Ha a szabadban való járás enyhít: *antimon.*, *pulsat.*, *bovista*, *psorin*;

— ha nagyobb fájdalmat okoz: leginkább a *phosphor*, ezen kívül a *conium*, *nux vom.*, *china*, *spigelia*, *sulphur*, hasznosak.

Léghuzamtól fogf.: *calcarea*, vagy *china*, *sepia*, *sulphur*.

Légbeszívás által előidézett fogf.: *natrum m.*, *staphys.*, vagy *spigelia*.

Hideg légtől s.: *hyosc.*, *staphys.*;

— általában hidegtől f.: *calcarea*, *mercur*, *spigelia*.

Hideg italtól f.: *antimon.*, *calcarea*, *graphit*, *staphys.*;

— megújuló f.: *nux v.*;

— enyhülő: *puls.*, *clematis*, vagy *bryonia*.

Az ágy-meleg által növekedő f.: *mercur*, *pulsat.*;

— enyhülő: *lycopod.*;

— általában meleg által növ. fogf.: *graphit.*, *pulsat.*;
 — enyhülő: *arsenic*, *castoreum*, *lycopod.*, *rhus*, *nux v.*
 Nedves időben fogf.: *rhodod.*, *mercur.*
 Reggeli f.: *hyosc.*, *phosphor*, — reggel növekedő: *staphys.*
 Éjjel: *magnesia cb.*, *pulsat.*, *silica*, *petrol.*
 Esti fogf.: *mercur*, *sulphur*, *sabina*, — este növekedő: *ac sulphur.*, *pulsat.*

Fájás nélküli odvas fogak: *creosot*, *sepia*, *staphys.*

Sárga fogak: *ac. nitri*, *ac. phosphor.*, *lycopod.*, *jod.*

Fekete fogak: *mercur*, *plumb.*, *sepia*, *staph.*, *squilla.*

Büdös fogak: *calcareo*, *rhus*, *plumbum*. Ezen utóbbi esetekben ritkábban veendők a gyógyszerek (minden 2—3 nap reggel este 3 golyó), holott a fogfájásban az említett gyakori bevétel elkerülhetlenül szükséges.

Ennyi körülmény tekintetbevételé miatt, nehéz ugyan a fogfájás gyógyítása; mindemellét rövid idő alatt sikerülend a gyógyítás; összegeztetvén minden egyes körülményt a gyógyítandó fogfájás symptomáival — és így több gyógyszer közül azon orvosságot választván, mely legtöbb tekintetben felel meg a gyógyítandó fogfájás symptomáinak. A jól kiszemelt gyógyszer néha igen rövid idő alatt irtja ki a legdühösebb fájdalmakat, — azért más orvossággal eseréljük fel azon beadott orvosságot, mely legfőlebb 1—2 óra alatt épen semmi enyhülést sem okozott. Hogy az illendő, azaz a jelenlevő symptomákkal megegyező szerek szagolása néha igen rövid idő alatt használ, tagadhatlan.

A **foghúson** előforduló különféle bajokban ezen jellemző körülmények adhatnak irányt a specificus gyógyszerek választásában:

Elálló foghús: *antim.*, *calcareo*, *mercur*, *phosphor.*

Felporhanyodott foghús (Auflockerung): *argent.*, *jod*, *ac. sulphuricum*, *ac. phosphor.*, *terebenthina.*

Rothadt foghús: *natrum m.*, *nux vom.*

— súlyos (skorbutisches Zf.): *creosot*, *mercur*, *ac. muriat.*

Foghús-vérzés: *antim.*, *argent.*, *arsenicum*, *aurum*, *crotalus*, *carbo v.*, *graphites*, *nux*, *phosphor*, *sepia*, *staphysagria.*

Vizrák (Wasserkrebs, noma): *sulphur*, *silica*, *calcareo.*

- Fehér foghús: *mercur, ac. nitri, staphys., zincum.*
 Gyuladás: *aconit, ez után jod, nux, phosphor, silica.*
 Foghús-kinövés: *staphys.*
 Daganat: *ammonium, baryta, calcarea, graphit., lycopod.,
 me cur, nux, phosphor, sulphur;*
 — fehér daganat: *sabina,* — vörös: *carbo an., ranunculus.*
 Csomós daganat: *ac. phosphor., plumbum, staphys.*
 Égető hólyagsák: *mezereum.*
 Geny-hólyagsák: *carbo an., petroleum.*
 Sebheht foghús (Wundheit d. Zfl.): *carbo v., digitalis, ac.
 nitri, silica.*
 Foghús-fekélyek (Geschwüre): *jod, creosot, lycop., mercur;*
 — elágazott fehér fekélyek (Zacken); *mercur;*
 -- fekély a fog mellett: *agnus;*
 -- sipolyos fekélyek (Fistelgeschwüre): *calc., causticum,
 lycopod., natrum m., silica.*
 Érzelmek. Szűrő fájdalom a foghúsban: *bellad., calca-
 rea, lycopod., pulsatilla;*
 -- sebszerű (Wundheitschmerz): *alumina, bryonia, graphi-
 tes, mercur, nux, rhus, tuga;*
 -- szaggató: *colchiē., lycopod., staphys., teucrium;*
 -- égető: *aconit, mercur, bellad., rhus, petroleum;*
 -- húzó: *capsicum, staphysagria;*
 -- rángató: *lycopod.*
 Hemzsegés a foghúsban: *arnica, secale.*
A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7. lapon.

II.

A TOROK ÉS MELLBEN.

Különösen:

A h u r u t.

(Katarrrhus.)

A hurut a nyák-hártyának beteges, gyuladáshoz közelgető állapotában áll, melynek következtében mind mennyiségre mind minemiségre nézve rendetlenül választatik el a nyák. — Különféle helyére nézve különféle nevet kap: így náthának neveztetik, ha az orrban foglal helyet; rekedtségnek, ha a gégét lepi meg; tulajdonképeni hurutnak, ha a gögsíp (légső — Luftröhre) és ágai (hörögök, Bronchien) nyák-hártyája szenved. — Minden hurut két időszakon megy keresztül. — Az egyik a gyulasztó állapotnak időszaka; erre mutatnak: a beteg résznek nagyobb érzékenysége, itteni csekély viszkető fájdalom, vörösség és a nyák elválasztásának elnyomatása. A másik pedig a megválás időszaka, midőn tudniillik az említett helybeli jelenségek kisebbednek, a nyák-elválasztás lassankint visszatér.

A nátháról már szólottam.

A gög-catarrhus vagyis **rekedtség** első stádiumában ezek a symptómák: kellemetlen, csiklándozó, szűrő érzés a gögben; ennek szárazsága; száraz köhögés vagy csekély, sós ízű, vizenyes nyák kiköpéssel. Midőn e gögcatarrhus a közellevő részekre is elterjed, különösen fölfelé, — ekkor a mondolák vörösek, dagadtak, a torok catarrhalis gyuladásának symptómái jelennek meg; midőn pedig az említett catarrhus lefelé terjed, — ekkor a beteg szorongást, nyomást, nehézséget érez mellében, légzése is nehéz. Mindezekhez néha láz is járul. E gyulasztó állapot néhány napig tartván, bekövetkezik a gögcatarrhus második stádiuma: a láz elenyészik, sűrű nyák kiköpés áll be, lassankint mérsékelt köhögés, csekély rekedés marad vissza, míg végre a rendes állapot egészen visszatér. Figyelve a diatára; itt ezek a szerek:

Aconit, a beteg lázas állapotában minden órában veendő; bő izzadás után, ezen orvosságok használandók:

Chamomilla, ha a gögben levő kellemetlen inger köhögésre készíti a beteget; ha torkában szárazságot, égetést vagy nyulós nyákot érez a beteg; ha indulatos, haragos, beszélni nincs kedve, este felé lázadoz, főleg gyermekeknél.

Nux vomica, ha a rekedt beteg mélyen szárazon köhög; ha torkában szárazságot, fájdalmat érez; hol hidegről, hol melegegről panaszkodik; ingerlékeny, veszekedő, makacs. Hasznos itt a *causticum* is, kivált sebszerű fájdalomban.

Lachesis, ha a rekedtség oly nagy, hogy egy tiszta hangot sem adhat a beteg. Ha a hang tisztátlan: *graphites* használandó chronicus esetben.

Pulsatilla, ha a beteg több nap óta rekedt, torkában szúrást vagy oly fájdalmat érez, mintha sebes volna; ha nyelése fájdalmas, köhög és sok sárga, zöldes, rosz szagu turhát köp ki; melle fáj; gyakran érez hideget szomj nélkül; hol erre, hol ismét amarra jön kívánsága.

Mercurius v. hatékony a rekedtség ellen, ha könnyen izzad a beteg, a nélkül hogy erre könnyebbülne; ha minden csekély meghülés után rekedt.

Carbo veg. hosszadalmas rekedtség ellen, mely reggel, este, vagy sok beszéd után növekszik. Megkísérthetjük e szert azoknál is, kik az éneklésben bizonyos hangot nem képesek kiadni úgy, mint azelőtt; és hatán nem használna, az elvesztett hangot visszaadhatja az *argentum*.

A gögsíp és ágai (hörgök — Bronchien) catarrhusának (**catarrhus trachealis et bronchialis**) első stádiumában ezek a kórjelek: állandó köhécselés, rekedtség, mell-nehézség, nyomás, nehéz légzés, száraz, néha süitő beszélés, mélyebb légzés által súlyosbodó köhögés; zörömbölő, hörgő légzés, láz. Néhány nap mulva elenyészvén a láz minden symptómája, a helybeli bántalom symptómái: sürü, sárgás nyákkiürítés, a gögsípban összegyült nyák okozta zörömbölő köhögés, lassankint engednek, míg végre egészen elmúlnak. Itt a jelenlevő láz lecsillapítására szintén fő gyógyszer, az:

Aconit, minden órában veendő, mig nem izzad a beteg; ekkor már e szerek adandók:

Bryonia, nux vom., causticum fő szerek, melyek sorában tartoznak még a gög-catarrhusnál említett orvosságok,

A hurut, mint mondtam, gyakran minden láz nélkül, vagy csekély lázzal összekötve fordulhat elő; de néha nyilvános lázzal jár — **hurutláz** — Katarrhalfieber, — a beteg nagy forróságot, nagy szomjat érez; fájdalmas köhögése pedig a többi kórjellel növekszik. Ilyenkor különösen jó az *aconitum*, minden órában három golyócskát egy kanálnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadásba jövéen a beteg, válaszszenk ismét azon szerekből egyet, melyeket kijelöltem. *Öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden 2 órában egy kanállal.*

Ideges, vagy rothasztó láz esetében, e lázak ellen intézendő a gyógyítás.

Influenza (Grippe) uralgása alatt, ha *aconit* után, az említett orvosságok nem használnak, ajánlhatom a

Spigeliát, ha arcz-fájdalma van a betegnek.

Senega, ha torkában esiklandoást, égést érez a beteg; szünet nélkül ingereltetik a köhögésre, mely miatt nem is feketik.

Sabadilla, ha a beteg igen rosszul néz ki, feje kábult és kendőre minduntalan szüksége van.

A heveny catarrhus lefolyása legtöbb esetben szerencsés; de annál gyakrabban fordulnak elő az elhanyagolt hurutnak legszomorubb, sokszor minden gyógymódnak daczó esetei. Az ilyen **chronicus catarrhusban** szenvedők hosszabb időig könnyelműen vetik meg az orvos tanácsát; de végre, érezvén a veszélyt, mindent elfogadnak, pontosan megtartanak, — fájdalom! ekkor már többnyire . . . későn! mert a már kifejlődött légső-, vagy tüdővész áldozatai. E szomorú következmények elhárítására, legrendesebb életmód mellett (különös figyelmet fordítván a légi viszonyokra) e következő gyógyszerek szolgálnak.

Lycopodium sűrű, keserű kiköpéssel járó makacs catarrhusban, szaggató és kopogó homlok-fejfájás mellett, mely közönségesen esténkiint szok megjelenni: bő, néha büdös kiköpéssel.

Curbo veg. midőn a beteg zöldes anyagot köp ki, köhögés alatt szúró fájdalmat érez fejében, köhögés által

ökrödés, hányásra ingereltetik; gyengének érzi magát. Hasznos a *drosera* is.

Calcarea carb. leginkább reggel, vagy evés után gyötrő köhögés, gyengítő, bő, bűdös kiköpés esetében. Ilyetén bűdös kiköpésben a *sulphur* is specificum; valamint hosszas torokérdesség, rekedtség, erőszakos köhögésben, mely által sárgás, zöldes anyag-darabokat köp ki a beteg, hasznos a *manganum*.

Phosphor, eröltető köhögés, nehezen szakadozó kiköpés, nagy gyengeségben. Ekkor a *kali carb.* is indikált szer, kivált ha evés után köhög legtöbbit a beteg; szintén az *ammonium carb.* nehezen szakadozó köhögésben; *natrum mur.* bűdös kiköpés alkalmával főleg gyenge, ideges egyéneknek idült katarrhusában.

Pulsatilla, kivált lefekvéskor kinzó, bő kiköpéssel összekötött köhögésben, nagy gyengeség mellett. E szer és a *sepia* kivált nőknél hasznos; ez utóbbi különösen reggel, evés utáni köhögésben.

Silicea, midőn nagy erőteljesen köhög a beteg; átlátzó nyákot köp ki nagy mennyiségben, vagy gyenge, néha bűdös anyag-darabokat; mellette nagy gyengeséget érez.

Arsenic, *china* naponként növekedő gyengeséget előidéző ilyen állapotban. Ide járulnak: a *nux v.*, *causticum*, *chamom.*, *sambucus*, *hyoscyamus*, *dulcamara*, *hepar sulph.*, *jod* gyógyszerek, melyek a már említett indikációk szerint közbenvetőleg használhatók *).

Köhögés.

A *nux vomica* hasznos a köhögés ellen, ha a gőgben és szájpadlaton érezhető csiklandozás erölteti a beteget

*) Az ilyféle betegek kerüljék különösen a meghűlést; tavaszi, őszi, csábító napokban figyeljenek az öltözésre, a légi viszonyokra: hideg, főleg szeles időben őrizzék szobáikat folytonosan. Nyáron át kezdjék meg a hideg vízzel való mosást testük felső részén, télen át is folytatandók óvatosság mellett. Hasznosak: a hegyes vidékek, a savó-kúra; kik pedig fürdőhelyeket ohajtanak, körülmények szerint válaszszák az Ems, vagy Gloichenberget. A légváltozásra nézve ajánlhatók őszkor a Meran; télen Voloncz, Nizza, Roma; a gazdagok Madeira, Cairo, Malta, Corfu-ba menekülhetnek.

köhögésre; ha a köhögés száraz és fájdalmat okoz a fejben, oly érzéssel, mintha a fej szét akarna repedni, szintén fájdalmat okoz a hasban is, oly érzéssel, mintha összezúzatott volna; ha reggel korán fölveri a szenvedőt; ha csak nagynehezen köphet ki valamit a beteg; melle fáj, mintha valami nyomná, szája száraz, szomjazik, olvasás, gondolkodás, mozgás után köhögése nagyobb. Ajánlható különösen heves és szeszies italokhoz szokott egyéneknek, de azért másoknak is hasznos ily körülményekben.

Chamomilla, téli időben meghűlés-okozta köhögés ellen; ha a gőgben levő alkalmatlan csiklandozás ingerli a beteget köhögésre; ha a köhögés száraz; éjszakán át, több beszéd által nagyobb; ha reggel felé keserű nyákot köp ki a szenvedő. Főleg gyermekeknek jó. Egymást követő rohamokban kivált este megjelenő görcsös köhögésben hasznos a *cofea*.

Calcarea carb. különösen működik kövér gyermekeknek; hasznos általában, ha a köhögés száraz, vagy ha barnás, zöldes, sárgás turchát sokszor ökrendés közt köp ki a beteg; ha melle hőrög, este felé forroságot, később hideget és szomjuságot érez a beteg.

Ipecacuanha, ismét gyermekeknek különösen, de másoknak is gyakran hasznos; ha a göresköhögés annyira erőlteti a beteget, hogy arca sálpirosodik, elkékül, szinte fuladoz a szenvedő; ha köhögése száraz, csak ritkán köp ki valamit; ha az erős köhögés fájdalmat okoz a hasban is, kivált köldök körül és vizelésre készíti a gyermeket.

Belladonna, a göresköhögésben; midőn alig juthat a beteg légzéshez és a köhögés egész testét megrázkódtatja; a köhögésre szünet nélküli ingert érez a légesőben, semmit sem köphet ki a szenvedő és kevés pökje is véres; ha mellében köhögés alatt szúrást érez, néha a hasban, vagy oly fájdalmat a hasban, mintha benne valami szétszakadt volna.

Hyosciamus, ha a száraz köhögés nagyobb, midőn fekszik a beteg, kisebb, midőn fönnül; ha a légesőben létező inger köhöggteti a beteget, melyben légzés alatt hörgést hallhatni; ha a hasizmokban is sebfájdalmat érez és majd mindenkor csak éjjel köhög a beteg.

Ignatia, ha éjjel nappal egyaránt köhög a beteg, néha oly érzéssel, mintha valami összeszorítaná torkát. Éjjel egyiránt kínzó száraz, görcs-köhögésben hasznos a *conium* is.

Pulsatilla, ha a beteg oly szárazon köhög, hol ismét kivált reggel felé sok sárgás, sós, néha vérrel vegyült turhát köp ki, a mi őt ökrödésre, hányásra, vizeletre készteni.

Veratrum, ha a beteg úgy érzi, mintha gyomrából köhögne; a köhögés mély, tompa, üres hangot ad és fájdalmat okoz mind a mellben mind a hasban.

Bryonia, ha valaki meleg szobába jutván azonnal jobban köhög; ha a köhögés száraz, vagy a kevés pök véres, ha minden kehrohamra fájdalmasan szenved a fej is.

Sepia, ha kivált este az ágyban köhög legtöbbit a szenvedő; köhögésre a mellben vagy légsőben érezhető csiklándozás által ingereltetik; vagy ha úgy érzi, mintha gyomrából köhögne; zöld, sárga sós ízű nyákot köp ki a köhögő, sokszor igen nehezen.

Staphysagria, ha a köhögés genyhez hasonló sárgás köpéssel jár, melyben néha vércsíkok (Blutstreifen) látszanak.

Mercurius v., ha szárazon köhög a beteg, néha oly erőltetéssel, mintha melle és feje szétrepedne; ha alvás előtt, vagy éjszakán át ingereltetik köhögésre; ha gyermekeknél náthával, rekedtséggel, ökrödéssel, hasmenéssel van összekötve

Phosphorus, főleg gyenge, szűkmellű, mellbetegségekre hajlandó egyéneknek, ha a gögben alkalmatlan csiklándozás ingerli a beteget köhögésre; ha a köhögés száraz, ital után nő; vagy ha köhögése által genyes, néha vérrel vegyes turhát köp ki a beteg, igen hasznos.

Hepar sulphuris, ha a köhögés száraz, rekedt és a beteg sokszor szorongás és fojtogatás érzései közt sirásra fakad; ha az ágyban fekvéskor többit köhög és köhögése mély, fuladozó.

Sulphur, ha a beteg éjjel szárazon köhög, nappal sárgás zöldes, bűdös turhát, vagy vérrel vegyült genyt köp

ki; ha minden köhögésre mellében egyes szúrást érez; ha melle hörög, feje forró, kezei hidegek.

Ha a köhögés már régi, ennek gyógyítása orvost kíván; hogy pedig a nem rég támadt köhögéstől, náthától minél hamarabb szabaduljon a beteg, — száraz és mérsékelt meleg szobában tartózkodjék, óvja magát meghülestől. A nedves, hideg, éjszak felé álló szoba ily betegnek csak ártalmára leend és oly könnyen nem gyógyuland. Mindazáltal óvszer gyanánt nem ajánlom a szobai életet azoknak sem, kik hajlandók a köhögésre, midőn már ettől megszabadultak; mert bizonyos, hogy ilyenén elkényeztetése a testnek ezt minden meghülésre érzékenyebbé, hajlandóbbá teendi. Edzjük a testet hidegviz-mosással és oly könnyen meg nem hütendjük magunkat. A hidegviz-ivást megengedem még akkor is, midőn a beteg köhög, mert számtalan tapasztalás erősített meg azon hitemben, hogy a hideg friss víz-ivás ilyenkor sem ártalmas. Egyébiránt a diactának pontos megtartása, valamint minden gyógyítás alkalmával ugy ily esetben is szükséges.

Köhögés ellen öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2-3 órában egy kanállal; javulást tapasztalván ritkábban.

A köhögés ellen most elősorolt orvosságok többnyire használandóak, ha a köhögés, meghülés következtében rögtön támad és azonnal orvosoltatik. Makacsabb esetekben azonban, vagy idült (chronicus) köhögésben, az említett orvosságokon kívül másokat is ajánlandók, melyekből a jelenlevő körülmények szerint válaszszuk ki a legillendőbbet: legillendőbbnek tartván azon szert, mely legtöbb körülménynek megfelel. Figyeljünk tehát jól e következőkre.

A köhögésnek előidézése: a gögben (Kehlkopf) vagy a légsőben (Luftröhre) fészkelő csiklandozás által: *arnica, bryonia, chamomilla, drosera, euphras., nux v., lycopod., phosphor, rhus, senega, sepia, sulphur.*

Inger által: *bellad., drosera, mercur, phosphor, spongia, stannum;*

- inger a gögben : *bellad.*, *chamom.*, *silica*, *phosphor*, *rhus*, *senega*, *sulphur* ;
  - a légsőben : *arnica*, *euphras.*, *rhus*, *senega*, *sepia* ;
  - mint a pehelytől (Federstaub) : *calcarea*, *ignatia* ;
  - a dohánytól : *aconit*, *bryonia*, *lachesis*.
- Köhögés meghülestől : *aconit*, *carbo v.*, *chamom.*, *dulcam.*, *nux*, *sepia* ;
- hideg légtől : *phosphor* ;
  - hideg italtól : *silica*, *squilla* ;
  - italtól általában : *arsenic*, *bryonia*, *lycopodium*, *phosphor* ;
  - beszélés által : *chamom.*, *caustic.*, *digitalis*, *phosphor*, *silica*, *stannum* ;
  - lárma sirás által (a gyermekeknél) : *arnica*, *chamom.* ;
  - olvasás által : *nux vom.*, — fenhangon : *manganum*, *phosphor* ;
  - nevetés által : *china*, *phosphor*, *stannum* ;
  - a gög és légső szárazsága által : *carbo an.*, *manganum*, *petrol.*, *pulsatilla* ;
  - csiklándozó szárazság által : *lachesis*.
- Köhögés ülésben : *phosphor* ;
- fekvésben : *conium*, *hyosciamus*, *pulsat.*, *mezereum*, *silica*, *sepia*, *sulphur* ;
  - hanyatfekvésben : *phosphor*, — (enyhülés fölülés által : *hyosciamus*, — kéz-fölemelés által : *crocus*, *drosera*) ;
  - fölkeléskor köhögés : *lachesis* ;
  - ágymelegség által : *nux moschata* ;
  - fölhevülés által : *thuja* ;
  - munkásság után : *nux mos.* ;
  - testmozgás által : *nux mos.*
- Kéngöz érzelme által : *bryonia*, *china*, *ippecac.*, *ignatia*, *lycopod* ;
- viszketés által : *conium*, *nux vom.*, *pulsat.* ;
  - összefüzés érzelme által : *ignatia*.
- Köhögéssel járó más bántalmak :
- Fejfájás : *arnica*, *bryonia*, *capsicum*, *lycopod.*, *natrum m.*, *nux vom.*, *sulphur*.
- Gög- és légső-fájdalom : *lycopod.*, *capsicum*, *china*, *phosphor*, *hepar*.
- Mellfájás : *arsen.*, *nux v.*, *psorin.*, *sepia*.

Mellfőjtogatás : *bellad.*, *carbo*, *drosera*, *hepar*, *ipecac.*, *pulsat.*, *sulphur*.

Zörömbölés (Rasseln) : *natrum. m.*, *nux v.*, *sepia*, *tart. em.*

Hörgés : *argilla*, *bellad.*, *causticum*.

Köhögés mellszúrással : *aconit*, *bryonia*, *phosphor*, *sulphur*.

Oly érzéssel, mintha sebes lenne a mell : *carbo v.*, *spongia*, *causticum*, *phosphor*, *stannum*.

Szétrepesztő fájd. : *bryonia*, *mercur*.

Összezúzó f. : *arnica*, *rhus*.

Rekedtség : *bryonia*, *drosera*, *mercur*, *dulcam.*, *mangan*, *phosphor*, *senega*, *spongia*.

Szivdobogás : *arnica*, *calcarea*.

Undor : *ipecac.*

Étvágy-hiány : *mercur*.

Gyomorfájás : *bellad.*, *ipecac.*, *lycopod*, *phosphor*, *rhus*.

Hasfájdalom : *arnica*, *bryonia*, *helleb.*, *lycopod.*, *drosera*.

Csipe-fájás : *bellad.*, *caust.*

Tök-zacskó-fájás : *zincum*.

Forróság : *aconit*, *arsenic.*, *nux v.*, *sulphur*.

Hidegség : *creosot*, *phosphor*.

Remegés : *phosphor*.

Száraz köhögés : *Ammonium m.*, *bellad.*, *bryonia*, *calcarea*, *chamom.*, *crocus*, *hyosciamus*, *ipecac.*, *ignatia*, *lycopod.*, *mangan.*, *mercur*, *nux*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *veratr.*, *verbasc.*

Mély köhögés : *hepar*, *sambucus*, *veratr.*, *verbasc.*

Fulasztó, főjtogató, vagy görcs-köhögés : *bryonia*, *carbo an.*, *bellad.*, *cina*, *hyosciamus*, *ipec.*, *nux v.*, *spigelia*, *sulphur*.

Hányásra ingerlő : *bellad.*, *carbo v.*, *drosera*, *hepar*, *ipecac.*, *mercur*, *nux v.*, *pulsat.*, *sulphur*.

Hányással : *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *ipecac.*, *pulsat.*, *sepia*, *ac. phosph.*, *rhus*, *sulphur*, *tartarus em.*

Rekedt köhögés : *chamom.*, *mangan.*, *hepar*, *nux v.*, *verbascum*.

Üres hangú köhögés : *phosphor*, *sambucus*, *spongia*, *veratrum*, *verbascum*.

Csaholás (Bellen) : *bellad.*, *drosera*, *hepar*, *phosph.*, *spongia*.

Köhécselés, vagyis rövid köhögés : *aconit.*, *alumina*, *bellad.*, *cofea*, *natrum m.*, *petroleum*, *rhus*.

Megrázkódtató köhögés : *hyosc.*, *ignatia*, *ipsecac.*, *lycopod.*, *mercur*, *pulsat*.

Köhögés éjjel, vagy estve : *aconit.*, *bellad.*, *calc.*, *mercur*, *petrol.*, *nux*, *veratr.*, *sulphur*, *verbasc.*;

— reggel : *alumina*, *calcarea*, *euphr.*, *lycop.*, *pulsat.*, *rhus*;

— éjjel, nappal egyaránt : *bellad.*, *lycopod.*, *spongia*;

— jellegzett (typicus) köhögés : *cocculus*.

Nedves köhögésben, azaz nyák- vagy takony- geny-kiköpéssel : *calcarea*, *cannabis*, *euphr.*, *lycop.*, *phosphor*, *pulsat.*, *senega*, *silica*, *stannum*, *sulphur*, *thuja*, — este : *sepia*, *staphys.*, — reggel : *calc.*, *euphr.*, *nux*.

Nehezen szakadozó pök (Auswurf) : *arsen.*, *lachesis*, *china*, *cina*, *senega*, *sulphur*.

A kiköpött anyag alakára nézve; vérköpés (l. más helyen);

— vércsíkokkal (Streifen) ellátott anyag : *arnica*, *bryonia*, *china*, *ferrum*, *sabina*, *phosphor*;

— nyák : *dulcam.*, *phosphor*, *pulsat.*, *senega*, *sepia*, *silica*, *squilla*, *stannum*, *staphys.*, *thuja*, — átlátszó : *senega*, *silica*, — vastag : *calc.*, *ferrum* jódat., *phosphor*, *stannum*, *sulphur*, — nyulós : *cannabis*, *phosphor*, *senega*, *staphys.*, *stannum*;

— habos nyák : *opium*, *arsen.*, *ferrum*;

— genyes : *arsen.*, *calc.*, *carbo an.*, *china*, *kali cb.*, *plumbum*, *guajac.*, *lycop.*, *phosphor*, *silica*, *staphys.*, *sulph.*

Ízére nézve keserü : *arsen.*, *chamom.*, *drosera*, *pulsat.*;

— növény-izü : *phosph.*; édes : *calc.*, *phosph.*, *stannum*, *sulph.*;

— sós : *lycop.*, *natrum*, *phosphor*, *sepia*, *stannum*;

— mint nátha alkalmával : *sulphur*; undorító : *ipsec.*, *drosera*;

— rothadt izü : *carbo an.*, *sepia*, *stannum*.

Szinére nézve : fehér : *phosphor*, *sulphur*;

— sárga : *bryonia*, *calcarea*, *lycop.*, *pulsat.*, *staphys.*, *sulphur*, *thuja*;

— zöld : *cannabis*, *carbo v.*, *phosphor*, *paris*, *pulsat.*, *sepia*, *stannum*, *sulphur*, *thuja*;

— hamusziniü : *lycopod.*, *thuja*;

— vöröses : *bryonia*.

Szagára nézve : büdös : *calcarea*, *arsenic.*, *guaiacum*,
stannum, *sulphur*.

A gyógyszerek bevétele nézzük a 7. lapon.

Vérhányás és vérköhögés.

A vérhányás és vérköhögés némelykor minden előjel nélkül lepi meg a beteget; máskor ismét e következő jelenségek mutatkoznak a vérköpés előtt : a beteg légzése megnehezbul, a mellcsont alatt égetést érez, e mellett nyugtalanságot, szívdobogást, szorongást, átfutó meleget, melynek következtében arca elpirosodik, torkában viszketeget, szájában édes ízt tapasztal és köhögésre, hákogásra ingereltetik, mely által vér ürítettik ki nagyobb, kisebb mértékben, majd világos vörös és híg, majd sötét vörös, fekete és sűrű. A beteg csak félbenszakasztva mondhat ki egypár szót; légzése rövid, lihegő, sziszegő, hörgő.

Ily körülmények közt feküdjék le a beteg; tiltsunk meg neki minden beszélést, testmozgást, meleg ételt s italt, minden lelki indulatot, milyen p. o. a harag, öröm; mert könnyen visszatér a köhögés, mely nem ritkán minden nyilvános ok nélkül lepi meg a szenvedőt. Ilyenkor legszorosb diatétát tartson a beteg; friss vizet ihatik, de keveset egyszerre; eleinte csak gyenge levessel, compottal elégedjék meg; később is igen mérsékelt legyen életrendje.

Ha csak kevés vért köp ki a beteg és őt inkább csak a köhögés kínozza: válaszszunk azon gyógyszerekből egyet, melyeket a köhögésnél említettem, midőn a köhögés vérköpéssel van összekötve.

Ha a vérhányást és vérköpést esés, nyomás, ütés okozza, *arnica*, ha a vérköpéshez láz is járul, *aconitum*. Igen hathatós az *aconit.* nem csak a vérköpésnél, hanem akkor is, midőn csekély hákogás által nagy mennyiségben hánynak vért a beteg; ha ez előtt mellét úgy érzi, mintha tele volna; ha mellében égető fájdalmat érez, szorongással, szívdobogással, nyugtalansággal, főleg fekvő állapotban. A legnagyobb veszély első perczeiben szembeütnő

ezen szernek hatása, melyből *három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvaszván — veszedelem idején beadván minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal*, gyakran azonnal az első bevétel után jobban érzi magát a beteg; szorongása, szivdobogása, nyugtalansága szünik; — *ilyenkor ritkábban adhatunk be, minden $\frac{1}{2}$, 1—3 órában*. Visszatérvén talán néhány óra múlva a vérhányás, folytassuk ezen gyógyszer beadását ismét gyakrabban mindaddig, míg javulást nem tapasztalunk és legtöbb esetben legyőzendjük ezen veszedelemmel fenyegető bajt. — *5—6 óra múlva, ha a beteg még vért érez szájában, ha még keveset köhécse, jó az ipecacuanha, minden 2—3 órában, az előbb említett mód szerint készítve veendő.*

Arsenicum, ha *aconit* és *ipecacuanha* után javulást nem érezvén a beteg, forrósága növekszik és szinte égetővé lesz a nagy melegség; nemkülönben ha a szivdobogás, szorongás és nyugtalanság nagyobbodnak és ezek miatt nem képes a beteg elaludni.

Pulsatilla, különösen szélid egyéneknél, ha a mell alsó részében érezhető a fájdalom, ha a kiürített vér fekete és megalszik; ha a nőknél rendetlen tisztulás következtében jön a vérköpés.

Phosphorus, kivált szűkmellűeknek, oly körülmények közt hasznos, mint a *pulsatilla*.

Nux vomica, heves egyéneknek és azoknak, kik szesz italokhoz szoktak, ajánlható, valamint aranyérben szenvedőknek is, ha ettől származott a vérköpés.

Arnica nemcsak a fenemlített esetben hasznos, hanem hasznos egyszersmind a szűkmellű betegnél, ha mellében szúrást, égetést érez, forróság- és szivdobogással; ha minden erőltetés nélkül ürítették ki a vér; ha a vér fekete és megalszik, vagy habos, közben megaludt vérdarabokkal vegyülve; ha némelykor a mellcsont alatt csiklandozást érez, köhögésnél fejében is szúrást tapasztal és igen bágyadt a beteg.

Az idült vérköhögés gyógyítását bizzuk orvosra; ezen szereken kívül ajánlható itt a *carbo veg.*; ha a beteg nemcsak vérköhögése alatt, hanem még azután is égetést érez mellében; ha az időváltozásokat előre is igen érzi; ha

betegsége előtt nagy adagban bevett higanynyal gyógyítatott.

Elmaradván a vérköpés, gyengeség ellen igen jó a *china*, napjában négyszer egyaránt felosztva egy-két golyócska egy kanálnyi vízben veendő; később napjában kétszer — egyszer. — A beteg derült szép nyári napokban sétáljon szabad levegőben; egyék gyakrabban, de egyszerre sokat soha; több tejes, tésztás eledellel éljen, hússal kevesebb mennyiségben. Ha pedig chronicus tüdőbántalommal van összekötve a vérhányás, ekkor a „tüdővésznél“ adandó utasításom követendő.

Görcs-fulladozás.

(Asthma spasm.)

Görcs-fulladozás alatt bizonyos időig tartó és időszakonként visszatérő görcsös mellszorulást értünk, melynél a légzés igen megnehezedik, rövid, süvöltő, sőt pillanatokra meg is akadályoztatik, mellösszeszorításnak, vagy megfullásnak érzését tapasztalván a beteg. Leggyakrabban fordul elő a magasabb életkorúaknál és a kisdeteknél.

Az **idősbek** sokszor hosszú életet érnek e nyavalya mellett, mely csak a hozzájáruló és belőle kifejlő nyavalyák által szokott halált okozni; roham alatt halállal ritka esetben végződik, fuladás vagy guta által.

Kórjelei ezek: alvás közben hirtelen szorongás, mellszorulás, nehéz légzés lepi meg a beteget, mire oly érzéssel ébred föl, mintha melle összefüzetnék; erre ágyában sebesen felül, lábait lelógatja, mellét hátrahajtott fejjel erőszakosan ügyekszik kitágítani; továbbá levetvén takaróját fölkel ágyából, ablakait felnyitja és így kapkod friss lég után; légzése nehéz, süvöltő, hörgő; arcza halavány és duzzadt; vég tagjai hidegek; ezekhez járul rövid, száraz, kevés kiköpéssel összekötött köhögés, melyre bővebben kiürített takony után fél vagy egész óra múlva javulást érez a beteg. Roham végével elbágyad a szenvedő, mellszorulása pedig és nehéz légzése eltart a következő napon is.

Különösen hathatós itt az *arsenicum*, vagy ha ez bi-

zonyos idő alatt nem használna, az *ac. nitric.* hatalmas; az *ammonium carb.* és *zizia* szintén figyelemre méltók; — napjában háromszor három golyócska veendő kevés vízben; — roham alatt pedig öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal, míg nem könnyebbül a szenvedő.

Aconit vértolulás, — *cocculus, carbo v. szelek,* — *bryonia, nux, pulsat.* máj-, alhas-bántalmak, — *sulphur* aranyé- okozta mellgörcsben hasznosak.

A **kisdetek** mellgörcséről a gyermekek betegségeinél szölandok.

Mellvízkór.

A mell belsejében összegyűlt savós nedvek, általánosan mellvízkór név alatt ismeretesek. Fő kórjelei: nehéz légzés, melyet a beteg eleinte csak erősebb testmozgások, hegyre-mászás, vagy lépcsőkön fölmenés után tapasztal; később azonban nyugalmas helyzetben is gyöttri őt, nevezetesen éjjel, midőn ágyban főkép vízintányos helyzetben fekszik, a miért is hirtelen feljedd álmából, mintha meg kellene fuldania, illetve keres s talál enyhülést; végre csak ülve, vagy előre hajlott testtel vehet léget; sokszor egyik oldalán (a hol összegyűlt a víz) könnyebben fekszik mint a másikán; ha pedig a mellnek mindakét üregében gyűlt össze a víz, egyik oldalán sem fekhetik. Ezen nehéz légzéshez csatlakozik a köhögés, mely eleinte száraz, azután vizenyős, nyákos kiköpéssel van összekötve; növekedvén a nyavalya, a beteg egész külseje vízkóros, a szemhéjak duzzadtak, a tőkzacskó, szeméremajkak, lábak megdagadnak; a köhögés gyakoribb, bő kiköpéssel összekötve; a csekély mennyiségben kiürített vizelet zavaros, a szék rekedt; a beteg gyakran szomjazik, borzadozik, fázik, szóval lázban szenved és hónapok, néha csak évek mulva meghal. — E kórnak elüzésére, vagy ha ez már nem történhetik, a betegnek tetemes enyhülésére lesz főleg az :

Arsenicum, mi különösen akkor használ, midőn a beteg este feküdni készülvén, bár lassan és óvatosan hág fel ágyába, légzése felakad, valamint azon alkalommal is, mi-

dön ágyában megfordul; ha gyötrő szorongás és fuladás kinjai közt szenved; ha fölötte gyenge, minden erejéből kifogyott. Ha ez épen nem használna, jó az *ammonium carb.* is.

Carb. v. hathatós azoknál különösen, kik szeszcselőkkel visszaélvén, jó nedveiket pazarolván, ezen okokból jutottak ily szomorú helyzetbe.

Spigelia, ha organicus szivbaj következtében fejlődött ki e vízkór. Ekkor jót tehet a *prunus* is.

Psorin., psoricus egyéneknél jó sikerrel használtatik.

Ezen szereken kívül megkísérelhetjük a *cali ch. senega*, *helleb.*, *colchicum*, *squilla*, *digitalis*, *lycopodium*, *pulsat.*, *sat.*; de izzadást, némi javulást tapasztalván, ne változtassuk a gyógyszerert.

A most említett szerek, különösen az *arsenicum. kali c.*, így az *aurum mur.*, *digitalis*, melyek közt méltó helyet érdemel az *agaricus*, *helleb.*, *china*, — **szívhartya-vízkór** ellen is hasznosak. E kórnak megismeréséhez, az előbb említett symptómákon kívül, e symptómák vezetnek: belső szorongás, többszöri szivdobogás, a szív rendetlen mozgásai, melyeket látni, a szív tájára tett kéz által érezni lehet, nyomó sulynak érzése 3-dik és 5-dik oldalborda közt; mely kórjelekhez szédelgés, ájulás járulnak*).

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3—5 órában egy evőkanállal; izzadást látván, ne változtassuk a szert; — javulást érezvén szintén a bajnak kisebb fokán napjában háromszor, vagy csak kétszer adjunk be három golyócskát egyszerre, kevés vízben.

*) Itt még említést teszek röviden a **tüdővizenyről** (Lungen-oedem), melynek symptómái ezek. Az ajkak és arcz kékes színe már a betegség kezdetén; igen nehéz légzés, mely a test minden helyzetében állandó; sercssegéssel (Knistern), zörömböléssel (Rasseln) járó légzés; inger a köhögésre; nyákos, habos, vizenyős bő kiköpés vagy semmi. Itt is az előbbi szerek használandók, de figyelemre méltók még a *phosphor*, *tartarus em.*

Hörg-gyuladás.

(Bronchitis.)

E betegségben szűrő, égető fájdalmat érez a beteg mellcsontjának felső része alatt; légzése nehéz, hangja rekedt és vastag, köhögése hangos és száraz, vagy véres, genyforma kiköpéssel van összekötve. E gyuladásnak nagy hasonlatossága van a tüdő-lobhoz (melybe nem ritkán át is megyen); ettől azonban különbözik az által, hogy itt csekélyebb a mell-nehézség érzete, a beteg képes mély lélegzetet venni, fájdalom nélkül feketik mindakét oldalán, a köhögés tulajdon, vastag hangu, köhögés alatt a beteg arcza szinte megkékiül, olykor majd megfulad a beteg, a légzés hörgő, zörömbölő, a láz nem oly heves. — Szereink által igen szerencsésen gyógyítatik, ha a beteg azonnal lefekszik, bevesz és diatét tart. Fris vizet ihatik, csak ne sokat egyszerre; ha tán enni kíván, csak levest egyék, míg nem javul; mint reconvalescens is egy időig könnyen emészthető eledellel éljen, míg tökéletesen visszanyeri egészségét. A szerek ezek.

Aconit, a gyuladás kezdetén azonnal adandó minden órában a már többször említett mód szerint. Ez után :

Bryonia, mellszúrás, száraz köhögés, nehéz légzésben. Ha tán e szer, nem lenne elegendő e symptómák legyőzésére, ekkor :

Phosphor adandó, szintén, szűrő, égető mellfájdalom, nehéz légzés, rekedt hang, száraz, vagy véres köhögés esetében.

Manganum, a főszerk egyike, azon bajok legyőzésére, melyck e gyuladás inkább utóbajai szoknak lenni.

Spongia, jod, brom, drosera, mercur hörgő, zörömbölő légzés, mély hangu köhögésben.

Ipecacuanha, vagy *conium, hyosciamus* görcsös, süvítő, fulasztó köhögés alkalmával, midőn a beteg arcza szinte megkékiül.

Belladonna, nux vom. összefüző mell-fájdalomban. Ily esetben a *pulsatilla* is hasznos, kivált nőknél.

Arsenicum nagy erőltetéssel járó légzés, a lég után való kapkodás, általános testkimerülésben alkalmazandó.

Tartarus emet. kezdő tüdő-bénulat esetében kísérletre méltó orvosság.

A hörg-lob későbbi stádiunában, nedves köhögés ellen: a *pulsatilla*, *dulcamara*, *bryonia*, *nux*, *senega*, *stannum*, *hepar sulph.*, *sepia*, *lycopod.* főgyógyszerekhez számítandók.

Az elhanyagolt heveny hörg-lob gyakori kimenetele: a **chronicus hörg-lob**, mely ellen főleg a *phosphor*, *jod* hasznosak, ezeken kívül pedig a *sulphur*, főleg a *manganum*, *carbo veg. sat.* szintén czélszerű gyógyszerek*).

Torokgyuladás.

(Torokgyuladás — Angina.)

Félretévén minden külső szert, milyenek: a lágyító kásák, gőzök, szájvizek, befecskendezések, hólyaghuzók, nadályok, érvágás, néha a mandulákba teendő metszések, — h. szereink óhajtott sikerrel rövid idő alatt gyógyítják a torokgyuladást. Ha azonnal lefekszik a beteg, közönségesen 3 nap alatt meggyógyul; de ha elhanyagoltatik e gyuladás és genyedésbe sat. megyen át: ekkor a gyógyítás több napra terjed. Betegsége alatt friss vizet ihatik a beteg, de csak keveset egyszerre; levesen kívül egyebet ne egyék mindaddig, míg normal állapota vissza nem tér: csak fokozatosan közeledvén a szokott rendes életmódhoz.

Midőn a torok belsőleg nagyon vörös és dagadt, ha a beteg fájdalmas szúrást, égetést érez a nyelésnél, harácsol-

*) Mellbetegségekre hajlandóknak a legnagyobb óvatosságot ajánlom gyakrabban visszatérő hörg-lob esetében; mert különben igen könnyen tuberkulosus állapotba juthatnak. Kerüljék a meghűlést; figyeljenek a légi viszonyok és öltözésre kivált tavaszi, őszi, csábitólag szép napokban; kerüljék a nagyobb testmozgást, tánczot, éneklést, sok beszélést. Nyáron át használják a test felső részének hideg mosását, óvatosan télen is folytatandót. Ezeknél helyén leendő a savó-kúra használata regényes, hegyes vidékeken.

lásnál vagy beszédnél is; ha toroka száraz, néha nyákkal fedve, nyelve tisztátlan; ha szünet nélküli fájdalmas nyelésre ingereltetik a beteg; ha némelykor görcs fogja el a torkát, mely miatt alig nyelhet, sőt néha ivás alkalmával orrán jön ki az ital; ha nyelésen kívül is szaggatás kinozza a beteget, mely az állkapocsig, halántékokig terjed; ha torkában fekélyek támadnak; ha külsőkép is dagadtak a mirigyek, — ha egyszersmind láza van a betegnek nagy forrósággal, szomjusággal; arcza duzzadt, vörös; szemei fényesek: jó előbb az:

Aconitum (egy-két golyócska egy kanálnyi vízben egyszerre veendő; ha erre nem izzadna a beteg, egy óra múlva ismét adhatunk egy adagot). Ennek bevétele után hatalmasak a

Belladonna, mercurius v., felváltva minden órában veendők. — (E végre két külön poharat külön kanalkal ellátván, az egyik gyógyszerből három golyócskát olvaszszunk fel az egyik, — szintén három golyócskát a másik szerből a másik pohárban, tíz evőkanálnyi vízben és így adjunk egyszer az egyik, máskor a másik orvosságból egy kanállal.) Betegünk egy-két bevétel után izzadásba jövén, némi javulást érezend és ekkor e két szert minden 2 órában adjuk felváltva; 2-3 nap alatt legveszedelmebb esetben is (gondos ápolás mellett, hogy izzadván, újra meg ne hűtse magát) minden előszámlált kórjeltől legtöbbször egészen megszabaduland.

Pulsatilla, ha a toroknak csak egyik, jobb vagy bal oldala gyuladt; ha a belső részek inkább sötét-vörösek; ha este felé majd hideg, majd ismét forróság futja át a beteg testét; ha torkában égetéshez, sebfájdalomhoz, karmoláshoz hasonló érzés támad; ha a pusztá nyelés is fájdalmas, sőt fájdalmasabb az ital és étel nyelésénél, szúrást, nyomást okozván; ha a nyeldeklő dagadtnak tetszik, noha csekély az itteni daganat; ha külsőleg is szaggatást, fülében pedig szúrást érez a beteg; ha este növekszik a baj, ide járulván a láz és ezzel összekötött szomj; éjjel nyugtalan a beteg, éjfél után alszik ugyan, de álma félelmes álmak által gyakran félbeszakasztatik.

Ignatia, ha nyelésen kívül érez szúrást a beteg,

nyelés alatt pedig oly érzés fogja el torkát, mintha csomót nyelt volna le. Ha nyelés alatt érez szúrást a beteg, ugy ezen szer nem használand, hanem nyelésen kívül érzés szúrást, igen hathatós; nemkülönben, ha nyelésen kívül oly érzés támad torkában, mintha ott egy czövek léteznék, vagy mintha egy égető daganaton keresztül nyelne a beteg.

Nux vomica, ha nyelés alatt szúrást érez a beteg, vagy nyomást a torkában, mint valami daganattól, mely érzés nem az étel s ital, hanem inkább a nyál nyelése alatt támad; nyelésen kívül pedig, mintha czöveket érezne torkában a beteg.

Ha **genyedésbe** megyen át a torok-lob, ekkor jó a *mercur v.*; *hepar sulphuris* makacsabb esetben, de ebből csak egy adag (három golyócska egyszerre veendő), három óra lefolytával visszatérvén a *mercurra*. Keményedés ellen jók a: *baryta, jod*.

Ha a torok-gyulladás **fenével** (Brand) fenyeget (angina gangrenosa), melyet a gyuladt résznék nagy fájdalomból és fekete színre hajló vörösségből meg lehet ismerni; azonfölül a daganat fontosságából, az azon megjelenő hamuszínü és feketés foltokból, melyek varakká válnak, alattok pedig büdös leheletet okozó fekélyek vannak elrejtve, — az *arsenic, carbo v., silica, china* hasznosak; minden órában, az előbb említett mód szerint, veendők.

Ha a torokfájás nagyobb gyulladás nélkül gyakran visszatér és makacs; ha a torok dagadt és e miatt a nyelés nehéz, adjunk *sulphurt* és pedig *három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben olvasztván fel, adjunk minden 3 órában egy kanállal*. Így veendők a *pulsat., ignatia, nux vom.*, midőn ezeknek egyedüli használata van indikálva a torokgyulladásban, de minden 1—2 órában.

Mindazoknak, kik gyakrabban szenvednek torokgyulladásban, igen ajánlom, hogy őszi, téli, tavaszi zordon időben se viseljenek a szokott nyakkendőn kívül más melegebb kendőt, — sált; mert ez által izzadásba jövén a nyak, könnyen meghül azonnal, mihelyt a sált leteszik és innét a gyakori torokgyulladás. Télen át azonban, nagyobb ovatosság kedvéért, a régi rosz szokást se változtassuk

meg rögtön; hanem nyáron kezdve, egész télen át sohase viseljük a szokott egyszerű nyakkendőnél egyebet.

A nyelésre vonatkozó egyéb bántalmakra nézve a „nyeldekli“ illető bántalmak közt keressünk gyógyszereket.

Itt még említést teszek a **börkés angináról** (*Angina diphteritica*), mely hét nap alatt mind a gyermekek, mind az időseknek halált okozhat. Symptomái röviden ezek: eleinte igen érzékeny nyakszirtés hátsó fejtájdalom; nehéz nyelés; az egész szájüreg vastag, piszkos álhártyával (*pseudomembrana*) van bevonva, valamint a nyelv vastag nyakkal van fedve; büdös nyálfolyás; rossz bűzű lehelet; erős láz, félrebeszéléssel; gyorsan fejlődő gyengeség st.

A gyógyszerek dr. Aegidi után: a *helleborus*, *sanguinaria*, vagy *cantharis*.

Dr. Jäger e szereken kívül: a *bellad.*, *mercur*, *jod*, *kali bich.*, *arsenicum*-ra figyelmezteti az orvosokat.

Dr. Walter Williamson Philadelphiában a *croton tigl.* ajánlja; az exsudat ellen pedig a *cantharis*; a *rhus* minden stádiumban.

Én — eleinte *aconit* adok minden órában. Háromszori bevétel után: *apist* és *cantharis*-t felváltva; ha ezek nem használnának, ekkor *rhus* és *arsent* szintén felváltva, úgy, mint előbb a „torokgyulladásnál“ a *bellad.* és *mercur* bevételi módját írom le.

A **gége** (Kehlkopf) és **legeső** (Luftröhre) különféle bántalmaiban, körülmények szerint e szerekből választhatunk:

Nyák (Schleim) nagy mennyiségben: *argent.*, *calcarea*, *phosphor*, *pulsat.*, *senega*, *silica*, *stann.*

Rekedtség: *alumina*, *carbo v.*, *causticum*, — meghülés után: *chamom.*, *bryonia*, — nedves időben: *sulphur*, — fenhargon olvasás után: *verbascum*, — kanyaró (Masern) után: *bryonia*, *drosera*, *carbo v.*, — hosszadalmas: *calcarea*, *carbo v.*, *causticum*, *ac. phosphor.*, *manganum*.

Szárazság: *arsenic.*, *manganum*, *mezer.*, *phosph.*, *zincum*.

Gyöngye hang: *angustura*, *causticum*, *ignatia*, *lamium*, *phosphor*, *pulsat.*, *spongia*.

Mély hang: *china*, *drosera*;

— tisztátalan hang: *causticum*, *graphites*, *mercur*;

— ki nem ejthető: *bellad.*, *caustic.*, *mercur*, *plumbum*, *stramonium*, *veratrum*.

Érzelmek. Czövek-érzelem (Pflock-Gefühl): *lamium*, *spongia*.

Sebszerű fájdalom: *argent.*, *bryonia*, *causticum*, *graphit.*, *jod*, *silica*.

Összefüző: — *bellad.*, *calad.*, *cocculus*, *helleb.*, *ippecac.*, *nux*, *pulsat.*, *veratrum*.

Összehúzó: — *ac. phosph.*, *jod*, *thuja*.

Viszketés: *nux v.*

Hemzsegés: *arnica*, *carbo v.*, *dros.*, *stannum*, *sulphur*, *thuja*.

Szúrás: *cantharis*, *ac. nitri*, *phosphor*, *thuja*.

Kaparás: *graphit.*, *hepar*, *lycopod.*, *nux vom.*

Csiklandozás: *cham.*, *mercur*, *nux.*, *stannum*.

Égetés: *ammonium m.*, *graphit.*, *mercur*, *mezereum*, *spong.*

Érzékenység: *bellad.*, *graphit.*, *hepar*, *lachesis*, *sulph.*

Fájdalmasság általában: *bellad.*, *hepar*, *ac. sulph.*, *lachesis*, *phosphor*, *spongia*; érintésnél: *bellad.*, *lachesis*, *spongia*; nyakmozgatás, éneklésnél: *spongia*; köhögésnél: *bellad.*, *bryon.*; beszélésnél: *ac. sulph.*, *bellad.*; külsérelmek után: *arnica*, *ac. sulphur.*, *ruta*.

Külsőleg a nyakon észlelhető bántalmakban, körülmények szerint e szerek választandók

Küteg (Ausschlag): *causticum*, *lycopod.*, *phosphor*, *spigelia*, *staphys.*;

— vörös foltok: *jod*, *sepia*; — sárga foltok: *jod*; (egyéb-iránt nézzük itt a bőr-bántalmakat).

Nyak-daganat: *bellad.*, *jod*, *lycopod.*, *mercur*.

Nyaksiga-dag: *calcareo*; nyak-dag emelés után: *calcareo*.

Mirígy-daganat: *bellad.*, *jod*, *calcareo*, *dulcam.*, *lycopod.*; (egyoldali) *mercur*, *staphys.*, *sulphur*;

— kemény: *baryta*, *carbo an.*, *jod*, *silica*, *staphys.*, (egyéb-iránt itt még a „görvély-kórnál“ is kereshetünk gyógyszerket).

Gümök, vagyis csomók: *graphit.*, *hepar*.

Golyva (Kropf): *calcar.*, *caust.*, *jod*, *conium*, *spongia*, *silica*.

Nyaksiga-görbedés: *calcareo*.

Feszés nyak: *baryta*, *bellad.*, *bryonia*, *caustic.*, *dulc.*, *lyco-*

pod., *rhododendron*, *menyanthes*, *rhus*, *spongia*, *staphys.*, *sulphur*.

Vastag nyak : *conium*, *jod*, *phosphor*.

Duzzadt erek : *opium*, *thuja*.

Érzelmek. Emelés után fájdalom : *calcarea* ;

— előregörbítő (vorbiegend) görcsös mozgás : *canth. ipec.* ;

— hátragörbítő : *belladonna*, *canth.*, *chamom.*, *cicuta*, *ignatia*, *ippecac.*, *opium*, *rhus*, *stramonium* ;

Nyakrángás : *china* ;

Csúzos fájdalom : *bryonia*, *mercur*, *rhus*, *pulsat*.

Érintés által nagyobb fájd. : *pulsat*.

Mozgás által nagyobb fájd. : *rhus*, *thuja* ;

— mozgatás alatt ropogás : *cocculus*, *pulsat.*, *stannum*.

Nyak-fájdalom általában : *graphit*.

Ficzamodás érzelme : *agaric.*, *calcarea* ; fészesség : *bellad.*, *bryonia*, *mercur.*, *spongia*, *squilla*, — egyoldali : *lycop*.

Bénulási fájd. (Lähmigkeit Schin.) : *cyclamen*.

Sebszerű fájd. : *cicuta*, *cyclamen*.

Összezuzatás-érzelme : *agaric.*, *sabina*, *thuja*.

Húzó fájd. : *carbo v.*, *cyclamen*, *rhododendron*.

Hidegség érzelme : *calcarea*.

Meleg által enyhülő fájd. : *rhus*.

A gyógyszerek beveteli módját nézzük a 7. lapon.

Tüdőgyuladás*).

A tüdőgyuladás szintén borzadozással kezdődik, ezt követi a láz, mely reggel felé sem tágit; a beteg bőre szünet nélkül forró s száraz, lehelete meleg, mellében szúrást

*) A tüdő-lob pontos megismerése sokszor nehéz, néha lehetlen : kontatás és hallgatódzás (Auscultation und Percussion) mellőzésevel; és csak a kontatás és hallgatódzás czélszerű alkalmazása vezet bizton a kórisme meghatározásához. A betegség lefolyása alatt is, habár egyes jelek javulásra mutatnak, erre sokat nem építend a kontató, midőn még mindig tompult hangra akad. Azért az orvosra nézve szükséges a kontatás és hallgatódzás, nehogy váratlan fordulat által tudatlanságról vádolassék.

érez, légzése sebes, de e szűró fájdalmak által még sem gátoltatik annyira, mint az oldalnyilalásnál; a beteg köhög, köhögése eleinte száraz, nem oly gyakori, de annál fájdalmasabb és néha fejfájást okoz; a mell közepét fájdalmas nyomás foglalja el; a beteg arcza azonnal a betegség kezdetétől sötétvörös, szemei fényesek; oldalvást nem fekhetik, hanem hanyat fekszik a szenvedő, nem mozdul, nem beszél; gyakran szomjazik; nyakütereit duzzadtak és pedig inkább bal, mint jobb oldalou; forrósága nagy.

Ily esetben fekiüdjék le a beteg és ha mindjárt mennydörgések hangján is javasolandják neki a vér- és csak a vérbocsátást mindazok, kik újabb és szerencsésb tapasztalásunknak hinni nem akarnak, ez valóban nem szükséges; és mig gyulladásokban általánosán száz beteg közül 14 hal meg érvágás mellett, okszerű felfogásunk szerint pedig 4 (kórházi adat), addig, úgy hiszem, nyugodt lélekkel gyógyíthatjuk ezeket elvünk szerint, minden érvágás nélkül.*)

Lelkünk e legtisztább meggyőződését hebizonyítandja a tapasztalás, beadván a tüdőgyulladásban minden órában sisakvirágot — *aconitum* — (három golyócskát két evökánálnyi vízben); ennek bevétele után néhány óra alatt izzad a beteg, izzadás után pedig némi könnyebbülést érez; ekkor

*) Dr. Reisz h. kórházában (Linzen) 99 közt 1, dr. Fleischmann bécsi (Gumpendorf) h. kórházában 284 egyén közül 10 halt meg tüdőgyulladásban. (Hom. Klin. Studien von Dr. Wurmb et Dr. Caspar, Wien 1852.) — Dr. Dietl Bécsben 1842 — 1846. 380 beteget gyógyított tüdőgyulladásban; és pedig 85 érvágás által, 106 hány-borkővel Rasori után nagy adagban (6—10 gran egy napra), 189 diaet. orvoslásra bizván. Érvágás daczára ezen 85 közül meghalt 17; h.-borkő használata után 106 közül meghalt 22; diaetet. orvoslás mellett egyedül, minden érvágás nélkül, 189 közül csak 14 halt meg. (Dr. J. Dietl. Der Aderlass in der Lungenentzündung. Wien, 1849.) — Elöttem (igy ír dr. Karsay) a bécsi közkórház most (1857) megjelent jelentése az 1855-ik évről. Itt többi közt 584 tüdőlobról szerfölött érdekes adatok közöltetnek; a gyögmódot illetőleg megemlítendő, hogy az érmetszés ritkán alkalmaztatott. (Orvosi hetilap 1857-ki 17. sz.) — Sauer tr. a pesti egyetemen 1851 óta 56 túlorostanyos tüdőlobot gyógyított *cuprum sulf.*-mal, érvágás nélkül, kik közül csak 3 halt meg. (Hetilap 1857.)

lecsillapulván a vér, a betegségnek gyökeres kiirtására adjunk ezen szerekből :

Bryonia, ha a láz már gyengébb, a köhögés nem annyira száraz; ha vérrrel vegyült nyálkát köp ki a beteg; ha mélyebben vehet légzetet; fájdalmas szúrást vagy nyomást érez ugyan, de kisebb mértékben.

Nux vomica, ha fájdalmas görcsköhögés kinozza a beteget és szorulásban szenved.

Cannabis, ha a mell alsó részében érez a beteg szúrást, vagy bal felében; ha erős szivdobogással, csuklással van összekötve.

De különösen ajánlom *aconitum* után a *phosphorust*, — ezen oly hathatós szert, melyet *aconitum* után adván, általa számtalanszor győzők le a veszedelmet : a betegségnek 7, 9, 11, 14 napja körül, azon jótékony izzadás által, melyet a beadott gyógyszerek előidéztek; — azonfölül bőséges, szinte gömbölyű, sárgás színű, néha vércsíkokkal ellátott, könnyebülést okozó, esekély köhögéssel könnyen történő kiköpés által, — melynek előmozdítására indikált gyógyszer : a *hepar sulphuris*.

Ha már közbenjött akadályok miatt e gyuladás tovább tart 14 napnál enyhülés nélkül; ha a beteg, mellének bizonyos részében hideget, egész testében borzadást érez; szúró fájdalom helyett némi súly vagy nyomás érzetéről panaszolkodik; az egyik oldalon nem feketik; száraz, vagy zöldes, sárgás, barnás kiköpéssel összekötött köhögése van sat. : az izzadmány — exsudat — májasodás —, hepatitisatio — ezen esetében is segíthet a :

Sulphur, vagy *jod*, vagy *lachesis*; gonoszabb körülményekben a : *lycopodium*, *arsenicum*.

Némelykor a tüdőgyuladásnál említett kórjelek mellett ideges kórjelek is mutatkoznak : a beteg igen nyugtalan, álmatlan, vagy álma gyakori ébredés által félbeszakasztatik; eszén kívül nemcsak álmában, hanem ébren is mindent össze-vissza beszél (tüdő-typhus). Ily esetben jó a *belladonna*, különösen ha a beteg arcza duzzadt, piros, szemei vörösek, villogók.

Phosphorus, nemkülönben megfelelőend várakozásunk-

nak a betegnek ilyenemü helyzetében is : főkép akkor, midőn a beteg hasmenésben szenved.

Néha ismét nagy gyengeség, mellszorongás, véres, barna, fekete, rossz büzü kiköpés, olthatlan szomj, fekete nyelv, fekete bőrfoltok, szóval a rothasztó tüdő-typus körjelei mutatkoznak. A betegnek egész tekintete eléggé nyilvánítja veszedelmes helyzetét; főkép ha légzése rendetlen, melle hörög, tudta nélkül maga alá vizel, sőt nagyobb szükségét is ágyban végzi, gyengesége mindinkább növekszik. Ily helyzetében az *acid. phosphoricum* helyén leendő, mely után, ha izzadásba jön a beteg, jó reményben lehetünk sorsa iránt : de itt folytonos és enyhüléssel járó bő izzadást értek; azért ha a beteg izzadsága tapadékony, ezt ne tekintsük a beadott szer működésének és ilyenkor adjunk más gyógyszert, vagy küldjünk h. orvos után; — ennek távollétében

Arsenicum adandó, vagy *carbo anim.* ha az említett körülmények közt igen gyenge a beteg. Kezdő tüdő-bénelatban (*Lungenlähmung*) pedig *tartarus emet.*

Egyébiránt a betegnek ilyenemü ideges helyzetében nézzük az ideglázt is, vagy ha rothasztó-láz fejlődne ki, ekkor ezt. *)

Tüdőgyulladásban öt golyócskát víz evőkannálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden 2 órában egy kanállal; nagy izzadást, javulást tapasztalván, mindenkor ritkábban.

A tüdőlobnak szerencsés orvoslására elkerülhetlenül szükséges a testi lelki nyugalom. A beteget környező lég tiszta legyen és mérsékelt meleg. Fris vizet ihatik a beteg, csak ne sokat egyszerre; ha emni kíván, csak levest egyék; mint *reconvalescens* levessel, fokonként becsinált és compotal elégedjék meg mindaddig, míg normal állapota egészen vissza nem tér. Hogy ily helyzetben a beszélés, társalgás ártanak a betegnek és eszerint a jó barátok látogatása csak a beteg kárára engedhetetik meg, világos.

*) Érvágás következtében fejlődött tüdőbajokban hasznosak: a *china*, *ac. phosphoricum*, *sulphur*.

Tüdővész.

(Lungen-Schwindsucht.)

Tüdővésznek nevezzük az elsoványodás azon nemét mely a tüdők genyedésén, vagy fekélyedésén alapul és köhögés, geny- vagy enyvforma nedvek kiköpése, a testnek elsoványodása és sorvasztó láz által ismeretes. — A tüdővész igen gyakori, legveszedelmesebb, legpusztítóbb nyavalyák közé tartozik, már azért is; mivel a tüdők szünetnélküli mozgásban és a külléggel érintkezésben vannak. A fiatalabbak előbb és nagyobb valószínűséggel halnak meg; 50-ik év felé lassabban folyik le a nyavalya és vele még sok évig élhet a beteg. A betegség első stádiumában még nem nagy a veszély, nagyobb a genyedés, legnagyobb utolsó időszakában; — veszedelmesebb a férfiaknál mint a nőknél és ezeknél a közbejött terhesség szinte megállítja a tüdővész folyamatát, mely azonban szülés után annál fontosabb szok lenni.

A tüdővész gyógyításánál fő dolog az életrend és ehhez tartozik mindenképp a beteg környezetének lége, ennek mértékletes melege és tisztasága. Indiában alig ismerik e kórt; ezt tudván a gazdagabbak, életük fentartása kedvéért télre melegebb tartományokba menekülnek, hol többen szerencsésen ki is gyógyulnak. E tekintetben ki nem ismeri Toulon, Nizza, Genova, Livorno, Florenz jótékony vidékeit? Kiknek a sors kedvezett, azoknak magam is azt javaslom, hogy utazzanak Madeira, Malta, Cairo, Corfu, Algierba; innét egy óranegyednyi távolságra fekszik dr. Feuillet hom. orvosnak nem rég épült tágas, diszes palotája tüdővészben szenvedő betegek számára a legkiesebb helyen, kik ily kedvező légben hom. gyógyszereink kielégítő hatására nagyobb valószínűséggel méltán számíthatnak*). Kik ezt nem tehetik, óvják magukat különösen

*) Itt még Poroszország breslauer kerületének „Gerbersdorf” helységére akarom felhívni a figyelmet t. olvasóimat; hol (a h. orvosi lap tudósítása szerint) több mellbeteg nyere vissza egészségét. Az itteni kies tájék, a szelíd jó lég h. gyógyszereink működését igen kedvezően mozdítják elő: a tüdő-betegeknél. — Rosenau (Morvában) tüdőbetegekre nézve szintén nevezetes hely; kivált h. szerek használata mellett. Ide tartoznak: Füred, Ischl, Gleichenberg sat.

a meghüléstől. E végre az időviszonyokhoz és körülményeinkhez képest védjük testünket a kül-lég ellen, most melegebb, most kevésbé meleg ruhát öltvén magunkra; — így czélszerűbben leendünk biztosítva a meghülés veszedelme ellen, mint ha, némelyek tanácsa szerint, minden szükség nélkül egyaránt melegen öltözködünk, szerintük ősztől kezdve tavaszig flanel-ruhával fedvén be testünket a végre, hogy a test egyforma transpiratióban tartassék. Kár ezt erőszakolni! miután e betegség későbbi stádiumában anélkül is bekövetkezik az izzadás a beteg legnagyobb veszedelmére; mert ily esetben az izzadás nem crisis, hanem ominosus symptóma. Azért, vegyük tekintetbe mindenkor: melegségi fokát a lénnek, melyben tartózkodunk és e szerint öltözködünk, ide értvén, hogy mellünket se tartsuk melegebben, mint szükséges; — máskép elkényeztetjük testünket, mely aztán hajlandóbb levén a meghülésre, csekély, sokszor véletlen meghülésre azonnal többet szenved. Hídeg téli időben ki ne járjunk, őszi és tavaszi szép napokban csak dél tájban menjünk szabad légre, az egész telet mértéketesen meleg szobában töltsük, ha mellbajban szenvedünk. A hegyes vidékek nem kedveznek ilyen szenvedőknek, hanem inkább oly lapályos helyek, hol ellenben a váltóláz uralgását nehéz megszelídíteni. Semmi ujat sem mondok, midőn itt az istálló, némelyek szerint a czukorgyárok kedvező levegőjéről, az előbb ajánlott gyógyintézetek savókurájáról is teszek említést. Tüdővésznben szenvedőkre nézve lényeges dolog, hogy kerüljék a nagyobb testmozgást; (nőknek a kötés is megtiltandó); a fuvó zeneeszközöket, szeszes italokat. Ellenben tüdőbajra hajlandó fiatalok erősítésére szolgálnak a mérsékelt testgyakorlatok, az uszás, lovaglás megkívántató felügyelet mellett. — És most nézzük át röviden a tüdővész fujait. — De itt a szükséges kontatásról (Auscultation und Percussion) nem teendek említést, mert ehez csak ügyes orvosok értenek.

1) A fekélyes tüdővész (phthisis ulcerosa) leggyakrabban fordul elő és a tüdővésznnek minden más fujja (kivéven az idegest) végre ebbe megyen át. Megismerése nem igen könnyü; azért tekintetbe vegyük mindenkor az

előrejárt nyavalyákat, a catarrhusokat, tüdőgyulladásokat, vérlányást sat., melyekben a beteg egykor szenvedett, valamint ennek hajlamát is, hogy így a tüdők fekélyedéséről vagy más lappangó mellbajról valószínű ítéletet hozhassunk. A fekélyes tüdővésznek három stádiuma van.

a) A gyuladós időszakban mellében, vagy ennek bizonyos pontján szúrást, nyomást, súlyt érez a beteg, főleg mély légzés alatt, vagy midőn a lépcsőkön fölfelé megyen; köhögése kivált esténként vagy reggel majd száraz, majd nedves és tompa hangú, csekély mennyiségű genyforma, néha véres csíkokkal ellátott kiköpéssel; láza csekély és közönségesen reggel felé annyira enyhül, hogy a beteg alig veszi fel állapotát, sőt mivel étvágya jó és szokott foglalatosságát végezheti, baját egészen csekélynek tartja; azonban rosszabb kedélyű mint máskor, soványodni, gyengülni kezd.

b) A genyedés időszakában mindezen symptómák súlyosbulnak; a köhögés fontosb kezd lenni kivált reggel felé és enyforma, sárgás, hamuszínű, zöldes, vérrel vegyített, rossz büzü, a betegnek undort okozó, édes, sós izű genynek kiköpésével, gyengítő izzadással van összekötve; hasonló arányban növekszik a láz főleg dél tájban és este felé, a midőn a beteg feje fáj, nyelve száraz, arcza piros, légzése nehezebb, izzadása reggel felé bő és gyengítő; külső tekiutete is bágyadt, elsoványodása szembetünőbb, ujjai szinte hosszabbak, vizelete zavaros és bűdös, széke híg. Mindemellett legszebb reménynyel biztatja magát a beteg és azt hiszi, hogy valamint az izzadás, úgy a kiköpés is könnyebbülést okozand.

c) A harmadik azaz a feloszlás időszakában a most említett kórjelek legnagyobb fokra emelkednek. Jelesen hajnalban naponkint ragadozó izzadás jelenik meg, a széköürülések gyakoriak, hígak, bűdösek és vissza nem tarthatók; az étvágy elenyészik, a hajak kihullanak, a végtagok megdagadnak, az arcz be van esve, az orr hegyes, a légzés nehéz és hörgő; a beteg nyugtalan és álmatlan fekszik, sorvasztó láza erős, egészen elsoványodik, de azért a közelgő veszélyt nem gyanítja, sőt a felgyógyulás édes reményéve

kecsegteti magát, fölötte figyelvén azokra, miket bajáról a körüllevők beszélnek, míg végre csalódását nem érezve, kimerülvén az életerő, örökre elszenderül.

Kedvező esetben megtörténik néha, hogy tüdőgyulladás után az összegyült geny erős, szívós tokba záratik (*vomica cystica*), és e baj minden fontos jelenség nélkül hosszabb időig eltart. A légzés ilyenkor nincs igen megakadályozva, mellének bizonyos pontján csak tompa fájdalmat, nyomást érez a beteg, köhögése mindazáltal állandó és száraz, izzadása ragadozó; a beteg könnyebben fekszik azon oldalon, melyen a fekély van, mint az ellenkező egészségesen és ekkor mellszorongást, göresöt, fuladást tapasztal; arcán kerekded pirosság mutatkozik. Az illetén fekély nem könnyen nyílik fel, sőt néha évekig eltart minden változás nélkül; ha pedig fölreped, ekkor, ha a tüdők belsejében léteznek és nagy, rögtön kiürüléskor fuladást okoz; ha lassankint ürül ki a geny, kiköpés által távoztatik el; — ha pedig a tüdők külső fölületén van a fekély, ekkor nem ritkán az oldalbordák közt genydagamat támad, mely kifelé nyilván fel, szerencsés körülmények közt meggyógyul; sokszor azonban a mellüregbe, máskor ismét áttörvén a geny, a májba, hasüregbe öntetik ki. A gyógyszerek közül válaszsunk azokból, melyeket a fekélyes tüdővésznél előhóznak; különösen azonnal *aconit* után helyén leend itt a *carbo v.*

A fekélyes tüdővész gyógyításánál figyeljünk mindenkor az alkalmi okokra, milyenek: az idült és száraz köhögések, catarrhusok, el nem oszlott tüdőgyulladás, forró bőrkütegek, más nyavalyáknak letétele a tüdőkre, így az orbáncz-, sömör-, rüh-, köszvénynek sat. letétele a tüdőkre, meghülés, különösen a lábak átfázása, a nemi ösztömmel való visszaélés, gyakori vérvesztés, bizonyos gyógyszerek, például a mercuriálék. Ezen okokra általában figyeljünk a tüdővész gyógyításánál, a betegség kezdetén ezen gyógyszereket használván:

Aconit, ha meghülés után mellében szúrást érez a beteg; ebből adjunk be minden 3 órában 3 golyócskát kevés vízben egy-két napig; ez után jó az *arnica*, ha nagyobb testi fölhevülés után hüté meg magát a beteg, vagy *bryonia*; —

nux vom. azoknak, kik sok tanulás vagy más túlságos lelki fáradozásban megerőltették magukat, nem különben azoknak, kik szeszes italok élvezetében mértékletlenek valának, ily utóbbi esetben a *carbo veg.* is segíthet; — *lobelia*, midőn mellének bizonyos pontján érez a beteg fájdalmat; — gyenge mellüeknek *phosphor.* Vagy általában a „köhögésnél“ leirt szerekből válasszszuk ki a legillőbbet, melyekhez még a *lycopodium*, *ferrum acet.* csatolom, főleg megelőző tüdőgyulladás után fejlődni kezdő tüdővészben. *Mercuriálék* után az *ac. nitri*, *carbo veg.*; sok vérvesztés után leginkább *china*; szintén ez, s azonfölül a *calcareo*, *ac. phosph.*, *natrum mur.* ismét azon kicsapongóknak, kik a paráznaalkodás bünének büntetését sinlik, adandók; — *beadván minden 3 órában 3 golyócskát; javulást látván, ritkábban.*

Genyedés időszakában hasznosak lehetnek: a *calcareo*, *hepar sulph.*, *phosph.*, *sejlit*, *silica*, *sulphur*; különösen a *silica* és *calcareo* köfaringók tüdővészében jótékonyak; mercuriális szerek után fejlődött tüdővész ezen időszakában, ha az *ac. nitri*, *carbo veg.* nem használtak, a *lachesis*, *hepar s.*, *sulphur* rendelendő.

A harmadik stádiumban megkísérthetjük általában a: *ferrum*, *kali carb.* (ezt Hahnemann mindenkor használta a tüdővészben), *phosphor*, *arsenic.*, *carbo v.* gyógyszereket, melyek az említett mód szerint veendő. Egyszer hatását várjuk be több napig, mert már a tüdővész második stádiumában nem segítettünk rövid idő alatt és nagy valószínűséggel, kivált ha a tüdővészre való nagy hajlam miatt fejlődött ki a tüdővész; — harmadik időszakában pedig igen keveset, vagy semmit sem ígérhetünk. Mint eleinte említém, mindenek fölött a beteget környező légmelegségi fokáról, tisztaságáról, annak czélszerű ruházatáról, rendes életmódjáról, lelki nyugalmáról gondoskodjunk, a testmozgást a beteg erejéhez szabván.

2) Tüdőgümőkór (*phthisis tuberculosa*) lefolyása alatt a tüdőben daganatocskák, csomócskák, gümők fejlődnek, melyek előbb-utóbb gyuladásba, azután rosz indultu genyedésbe mennek át, végre a fekélyes tüdővész symptómáival lépvén fel. E betegségnek lefolyása lassúbb

mint a fekélyes tüdővészé, ha a csomók csak lassankint mennek át gyuladásba és genyedésbe, — ellenesetben szintén rövid idő alatt (galoppirend) végződik. Három időszakon megyen át, mint a fekélyes; lassankint fejlődik; eleinte csupán mellszorulásról, nehéz légzésről, nyomásról panaszkodik a beteg, vagy mellének bizonyos pontjain szúrást érez, — és csak a későbbben megjelenő kinzó s gyengítő köhögés, a pöknek gyanus minősége mutatnak nyilván a közelgő veszedelemre. A mindig nehezen kiürített sűrű, fehér pökbe keményes, lencse- vagy borsószem-nagyságu, gömbölyű vagy szögletes anyag van vegyítve, mely a köszvényes egyéneknél valódi kövecset képez. Midőn az említett tüdőcsomók gyuladásba mennek át, ekkor gyuladássalos symptómák fejlődnek ki, melyek a genyedés beköszöntésével elenyésznek a beteg nagy könnyebbülésére. Így — roszabbulás és könnyebbülés közt felváltva a beteg elsoványodik, elgyengül, azon oldalon, melyen a nyavalya kezdetén a fájdalmak kitűnők valának, a kar zsibbadt, a kezek s lábak dagadtak, a reggeli izzadások és hasmenések sem hiányoznak, mint a fekélyes tüdővészénél; melytől abban különbözik, hogy a csomós tüdővészénél ritkán kecségteti magát a beteg javulás reményével*). A gyógy-szerek ezek :

- *Aconit* szúrás alkalmával közbenvetőleg használandó;
- rendszeren pedig a : *ferrum metall.*, *phosphor*, *spongia*,
- továbbá *calcareo*, *lycopodium* főleg *scrophulosusoknál*;
- ha a csomós tüdővész letételes : rüh, sömör sat. el-

*) Dulcher orvos több éven át figyelemmel észlelé a tüdővészese betegek foginyjét. Szerinte a foginynek azon állapota, hogy szabad szél sötétebb színű mint a szomszéd részek és mintegy kanyargatott szegélyt mutat : a tüdők gümös állapotának biztos jele. Ha a tüdőbaj sulyosbodik, ezen szegély skarlát színű lesz s közönségesen a metsző fogakat körözi, de néha az őrlők körül is látható. A midőn e szegély jelen van, bárminő homályosak legyenek az egyéb körjelek, a tüdővész közel feltűnését biztosan lehet várni. Ha a szegély nem létezik, bárminők legyenek az általános körjelek, mindig remélhető, hogy a beteg ezélszerű szerek mellett még visszanyerheti egészségét. Ha gyógyítás alatt a már létező szegélyt eltűnni látjuk, ez elég arra, hogy kedvező jóslatot tehesünk. (O. H. L. 1860. 48. sz.)

nyomatása következtében fejlődött, *bryonia*, *dulcamara*, *phosphor. pulsat.*, *sulphur* adandók oly módon, mint a fekélyes tüdővészben, mely ellen ajánlott szereket körülmények szerint szintén alkalmazhatjuk. Különösen a *ferrum metall.*, *kali carb.*, *carbo v.* ezen tüdővész gyógyszerei. A *guajacum* enyhítőleg hat.

A nyák-tüdővésznek (phthisis p. pituitosa) kórjelei sok tekintetben megegyeznek a fekélyes tüdővész kórjeleivel. A beteg sápadt, senyves kül-tekintete mellett itt nem szűrő a fájdalom, hanem tompa, nyomó; a mellszorulás is csekély és mindakét oldalán fekketik a beteg; a pökés könnyű és eleinte bő, átlátszó, szivós, fehéres, később sárgás, zöldes, barna, rossz büzi; a láz szintén csekélyebb. A mellvízkórtól pedig az által lehet e nyavalyát leginkább megkülönböztetni, hogy mellvízkórban nagyobb szorongást érez a beteg; itt a pök higabb és habosabb; és hogy későbbi időszakában a test különféle részein vízkóros daganatok támadnak. A tüdővész minden faja közt ez legkevésbé veszélyes, főleg ha szükséges czélszerű orvoslás minél előbb használtatik, mire ezen orvosszerek szolgálhatnak:

Pulsatilla, *mercur. vir.*, *senega*, *dulcamara*, *ferrum iodatum*, *stannum*, *natrum mur.*, *guajacum*, *sepia*, *sulphur*. A körülmények szerint az előbb felhozottak is használhatók a nyavalyának végső stádiumában, ha ezek várakozásunknak meg nem felelnének. A bevételi mód az előbbi.

3) Az ideges tüdővészre (phthisis p. nervosa) leginkább az asszonyi nem hajlandó. Itt a köhögés közönségesen száraz, legfeljebb csak savós, habos kiköpéssel van összekötve; e mellett a beteg elsoványodik és sorvasztó lázba esik. E kórjelekhez igen gyakran méhkóros symptómák is járulnak. Okai: gyengítő ürülések, gyakori vérvesztés nagyobb mennyiségben, hosszabb idői tej-elválasztás, leverő lelkiindulatok, ugymint szomorúság, aggodalom, szerencsétlen szerelem sat.; néha pedig az ideg- vagy elhanyagolt váltóláznak utóbaja.

Czélirányosan és még jókor használt orvoslással gyógyítható e tüdővész, de különben halállal végződik. Ime — a gyógyszerek :

Lachesis ac. phosph. szerencsétlen szerelem következtében fejlődött eféle tüdővész ellen; *ignatia*, *platina*, *staphysagria* bú, szomorúság után; *china*, *ferrum* sok vérvesztés, gyengítő ürülések után; ideg- vagy váltó-láz után *veratrum*, *natrum mur.*, *ac. phosphor.*, de ezek a tüdővész ezen nemének különben is a lehetőségig megfelelnek. Utolsó időszakban adhatunk *arsenic.* vagy *carbo v.*, de kevés reményvel. — *A gyógyszerek tudva levő mód szerint veendők.*

4) Az aranyér, havitisztulás, köszvény, rüh, sömör elnyomatása után fejlődött letételes tüdővész (phthisis p. metastatica) ellen e most említett nyavalyáknál találadjuk meg az illendő gyógyszereket, melyeket az itt leírottakkal kombinálván, a kifejlődött betegség stádiumaihoz képest most amazokból, most ezekből választhatunk néhány orvosságot; de a választott szer hatását több napig várjuk be és rögtön egymás után ne változtassuk szereinket, főleg ok nélkül; mert szerencsés esetekben is általában a tüdővész gyógyítása csak hosszabb idő alatt eszközölhető.

E kór által a légső nyeredését, fekélyedését értjük, mely főképp gyuladás, elhanyagolt catarrhus után fejlődvén, lehet catarrhalis, görvélyes, bujasenyves, köszvényes, letételes és köhögés, nehéz légzés által jelenkezik, elsóványodás-, sorvasztó lázzal végződik.

Megelőző symptómái a rekedtség, száraz, erőltető köhögés, szárazságnak, melegség- és viszketésnek érzése a légsőben, állandó fájdalom, mellszorulás, nehézség, láz. Ezek után hetek, hónapok, sőt évek mulva fejlík ki a nyeredés, a midőn is a most említett symptómák súlyosbulnak. E nyavalya eleinte gyógyítható, de ha már a fekélyedés kifejlődött, a sorvasztó állapot beköszöntött, akkor többnyire gyógyíthatatlan.

Aconit gyuladásos állapotban hasznos; ez után a „tüdővésznél“ elősorolt szereken kívül, itt még specificice hat-

hatnak a betegség első, második stádiumában a: *bromium*, *manganum*, *spongia*, *jod*, *hepar s.*, *phosphor*, *causticum*, *natrum mur.* Harmadik időszakában lehetséges, de nem valószínű, hogy a „tüdővésznél“ ajánlott szerek, valamint ezen betegségben, ugy a légeső-vészben kedvezőleg működjenek.

A gyógyszerek úgy veendők, mint a tüdővésznél említettem.

Oldalnyilalás.

(Mellhártyagyulladás. — Seitenstechen, Brustfellentzündung)

Az oldalnyilalás borzadozással kezdődik, ezt követi a láz, forrósággal és szomjjal; a beteg szárazon köhög, néha véres nyálkát köp ki; köhögése igen fájdalmas, lehelete forró, az ütér verése érezhetőbb mint az egészségeseknél; mélyebb légzésre szűró fájdalmakat érez, melyek főleg köhögés, mozgás, prüszentés alatt nagyobbodnak; ezen szűrésokat többnyire a mellnek egyik vagy másik oldalán érzi a beteg és csak egyik oldalára fekketik fájdalom nélkül.

Ily körülményekben feküdjék le a szenvedő és vegyen be az *aconitumot*: egy-két golyócskát egy evőkanálnyi vízben, eleinte minden órában mindaddig, míg nem izzad. Izzadás után némi könnyebbülést érend a beteg és ekkor folytassuk az adott gyógyszer beadását, mely több esetben egyedül elég a betegség kiirtására; — de ha 12 óra alatt észrevehető javulást nem érezne, vegyen be a beteg:

Bryoniát (öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában egykanállal). Erre legtöbb esetben a szűró fájdalmak, az oldalnyilalás többi kórjelei lassankint szünni fognak és a beteg minden érvágás, nadályozás (pióczásás) és más külszerek alkalmazása nélkül sokkal rövidebb idő alatt, minden utóbaj félelme nélkül szerencsésen meggyógyuland. Elmulván egészen a veszedelmesb kórjelek, a még hátramaradt kisebb jelenségek ellen adhatunk *sulphurt*, minden 3 órában a tudvalevő mód szerint — vízben.

Ha az orvosságok bevétele után izzad a beteg, mitse

rettegjünk a veszedelemtől, mert gondos ápolás mellett sokkal hamarabb és (mint már mondtam) biztosabban esik azon túl a szenvedő.

Ha az oldalnyilalást képező körjelekre jól figyelmeztünk, nem lesz nehéz ezen betegséget más mellbajtól megkülönböztetni. Leggyakrabban cserélhetjük fel az oldalnyilalást csúz- (rheumaticus) fájdalommal, de e két nyavalya közti különbséget is könnyű azonnal megismerni; — mert a csúzfájdalmak helyöket változtatják és majd itt, majd ott mutatkoznak, azonfölül ilyenén fájdalomak külső érintés által növekszenek: azért, ha ujjunkkal két oldalborda közé nyulván, e részt egykissé dörzsöljük, a fájás azonnal nagyobb; ha pedig a csúzfájdalmak inkább a mell alatt érezhetők, ezek szintén nyomás által nagyobbodnak. — De a légzésre nézve is különbözik az oldalnyilalás a csúzfájdalmaktól; mert itt könnyen szítja be a léget és nehezebben leheli ki a beteg, holott az oldalnyilalásnál épen ellenkezőleg áll a dolog. — Gyógyításra nézve, ha a csúzfájdalom a mell alatt mutatkozik, igen jó a

Pulsatilla; ha pedig a bordák részét foglalja el, majd mindig ajánlható az *arnica*, vagy a *bryonia*, minden 3 órában egy-két golyócska egy kamályi vízben egyszerre veendő. — Ha ideg- vagy rothasztó lázzal jár az oldalnyilalás — nézzük ezen kórokat.

Légzés- és mell-bántalmak egyes symptómákra nézve.

A légzést (Athmen) illetőleg, — több betegséget irtam le különösen, melyek jelenlétében a légzés akadályoztatva van; ezeken kívül: a légzés más bántalmainak, mellszorongásnak, rövid vagy nehéz légzésnek, fuladozásnak orvoslására ezen körülmények tekintetbe vételével választhatunk orvosságokat.

Szorongó (ängstlich) légzés ellen: *aconit*, *arnica*, *bryonia*, *hepar*, *ipecac.*, *laurocer.*, *platina*, *secale*, *squilla*;
 — sziszegő l.: *caladium*, *chamom.*, *china*, *ac. nitri*, *sulph.*;
 — süvítő: *cannabis*, *chamom.*, *china*, *phosphor*, *sambucus*,
spongia, *stannum*;

- zörömbölő (rasselnd) : *bryonia, hepar, lycopod., sulphur, tart. em.*;
  - hörgő l. : *anacard., arnica, carbo an., hyosc., laurocer., opium, pulsat., stannum, tart. em.*;
  - horkoló (schnarchend) : *cham., hepar, lycopod., opium, sulphur*;
  - rosz szagu : *aconit., aurum, carbo v., crocus, mercur, nux v.*
- Légzés-bántalmak erős munka után : *bovista, lycop., silica*;
- a szelektől : *chamom., conium, carbo v., sulph., zincum.* *);
  - az összegyült nyáktól (Schleim) : *china, pulsat., stannum, senega*; nehéz kiköpéssel : *sepiá*;
  - mint a kéngőztől : *camphora, crocus, pulsat.*; mint a portól : *ipecac.*; mint a gyöngeségtől : *cyclamen*;
  - mintha valami teher feküdnék a mellen : *cannabis, ignatia, sabadilla*;
  - mintha vér toltult volna a mellbe : *agaricus, calcarea, pulsat.*;
  - hideg légtől : *petrol., arsenic.*; meghülestől : *ipecac.*
- A szabadban légzés-bántalmak : *arsenic., aurum, lycopod., psorin, senega, selenium*;
- járásban : *agaricus, carbo v., conium, ledum, phelland., psorin, rhus, sepiá, strontiana*; — szaladás után : *silica*;
  - fölfelé menésben : *arsenic., aurum, canthar., gratiola, mercur, cuprum, stannum, cincum*, — lépcsőkön fölmenésben : *ammonium, angustura, ledum, jód, petrol., mercur, ac. nitri, ruta, senega*;
  - beszéléskor : *caustic., drosera, lamium, calc. sulph.*;

*) A tüdőben fészkelő szelektől eredő **tüdő-széldagban** (emphysema pulmonum), melynek symptomái : nehéz légzés fájdalom nélkül; roham alatt egyenest ül a beteg, nyakát előrefeszíti, nehezen liheg; arcza kékes; szárazon köhög, vagy habos kiköpéssel; a roham esténkint jelenik meg ok nélkül, előidéztek testi erőltetés, fölfelé menés által. A nyavalyának nagyobb fokán a szenvedő mell-résznek nyomatása által oly sajátos zörej (Geräusch) észlelhető, minót a széllal telt organumok nyomatása alatt lehet tapasztalni; láza nincs a betegnek; — e kór ellen hasznosak : a *carbo veg., lycopod., sulphur, zincum.*

— ülés alkalmával : *alumina, euphrasia, digitalis, lachesis, phosphor, veratrum.*

Légzés-bántalmak fekvésben : *arsenic., digitalis, hepar, phosphor, sambucus, sepia*, — hanyatfekvésben : *phosphor, silica*, — oldalt : *pulsat., carbo an.*, — alantfekvésben : *china, colchicum, hepar, pulsat.*;

— előrehajlásban : *senega, calcarea, silica*;

— nyugalomban : *rhus, silica.*

Évés után nehéz szorongó légzés : *arsenic., puls., nux v., sulphur, zincum*; ivás után : *nux v.*;

— nyeléskor : *bellad.*; — a torokban érezhető légzésaka dályok : *cham., cocculus, conium.*

Légzés-bántalmak este lefekvéskor : *arsen., china, ferrum, graphit., tart. em.*; éjjel : *china, graphit., nux v., sambucus, pulsat., sulphur.*

A mellben (innere Brust) jelentkező bántalmak :

Vértolulás a mellbe : *ammonium m., aurum, bellad., carbo v., china, nux v., phosphor, rhodod., senega, sepia, spongia, sulphur.*

Mell-görcs : *bellad., cocculus, colchic., cuprum, ipecac., ferrum, hyosc., mercur., nux v., phosph., stramon., veratrum*; — méhkoros nőknél : *arsen., bellad., cocculus, moschus, stramon.*; — száraz forrósággal : *pulsat.*

Sok nyák (nézzük az előbb említett „nedves köhögésnél“).

✓ Mellszorongás (Angst in d. Brust) : *aconit, bryonia, carbo v., cocculus, nux v., hyosciam., phosphor, spigelia, teucrium*; oly érzéssel, mintha a tüdők a mellkashoz nőttek volna : *cadmium s.*

Forróság : *arsenic., bryonia, nux v., opium.*

Szárazság : *cantharis, stramonium.*

Borzadozás érzelme a mellben, este : *arsen.*, baloldalán : *natrum m.*; jobb oldalon : *berberis.*

Hidegség érzelme : *carbo an., lachesis, ruta, sulphur, zincum.*

Gyöngeség : *carbo v., phosphor, rhus, stannum, sulphur.*

Nehézség : *ammonium, castoreum, lycopod., nux m., nux v., phosphor, psorin.*

Teliség érzelme : *agaric., baryta, calcarea, nux m., pulsat., ruta, sepia, spongia, sulphur, phosphor, naja.*

Üresség érzelme : *oleander, calad., cocculus, stannum.*

Nyugtalanlás : *anac., staphys.*

Oly érzés, mintha belsőleg sebes lenne a mell : *calcarea, carbo v., lycopod., rhus, senega, stannum, staphysagria;*

— mintha fekélyes lenne : *bryonia, pulsat., ranunculus, staphys., carbo anim.;*

— mintha oda nőtt volna valami : *thuja;* (*euphorbium, mintha egyik tüdő oda nőtt volna*);

— mintha czövek lenne a mellben : *anacard., aurum.*

Égetés : *arsenic., bryonia, chamom., cantharis, nux vom., lycopod., opium, senega, spongia, sulph.*

Nyomás : *alumina, anacard., bellad., bryonia, carbo v., china, colchic., gratiola, graphit., nux, phosphor ac., platina, rhodod., ruta, senega, sepia, silica, sulphur, veratrum, zincum.*

Mell-feszítés : *cocculus, colchicum, lycopod., phosph., pulsat., sabina, rhus, spigelia;* szúrás : *aconit, angust., antim., arnica, bryonia, cannabis, cantharis, china, dulcam., lycopod., natrum m., ac. nitri, plumbum, ranunc. sc., pulsat., rhus, spigelia, silica, squilla, ruta, sulphur, verbascum, thuja, zincum.*

Hemzsegés : *aconit, arsenic., colchicum, rhus, senega, stann.*

Mintha valami eleven mozogna a mellben : *crocus, ledum;*
mintha valami leszakadna : *nux v.*

Metszés : *angust., psorin, argent., aurum, pulsat., spigelia, veratrum.*

Szúrás : *aconit, bryonia, phosphor, nitrum sat.*

Szaggas : *colchicum, cyclamen, phosph., pulsat., spigelia, zincum;*

Vájó fájdalom : *cina, dulcamara;*

— lökö : *angust., calcarea, clematis, crocus, dulcam., conium, platina;*

— löktető : *ammonium, bellad., calad., capsicum, ignatia;*

— összehúzó : *alumina, arsenic., cocculus, cuprum, ferrum, helleb., ignatia, nux v., opium, spigelia, veratrum;*

— összehúzó : — *angust.*, *arnica*, *ammonium*, *lycopod.*, *rannunc.*, *silica*, *stannum*.

Mell-bántalmak érintése által : *ammonium m.*, *calcarea*, *colchicum*, *graphit.*, *phosphor*;

— mozgás által : *arsenic.*, *calcarea*, *cannabis*, *graphit.*, *nux v.*, *bryonia*, *arnica*;

— járásban : *ammonium*, *bryonia*, *hepar*, *ledum*, *nux v.*;

— lovaglástól : *graphit.*;

— nyugalomban : *rhus*, *senega*;

— az ágyban megforduláskor : *sulphur*;

— a szenvedő rész fáj oldaltfekvésben : *subadilla*, *senega*, *sulphur*, *calcarea*;

— egyedül hanyat feketik a szenvedő : *bryonia*;

— ülésben f. : *staphys.*;

— előrehajlott ülésben : *digit.*, *rhus*;

— nevetéskor f. : *nicolum*, *plumbum*;

— tüsszentéskor : *secale*, *silica*, *sulphur*, *aconit*, *gratiola*, *senega*;

— beszéléskor : *cannabis*, *lycopod.*, *rhus*, *sulphur. ac.*;

— ásítózásakor : *graphit.*, *sulphur*;

— hideg légtől : *bryonia*, *carbo v.*, *pétrol.*;

— hideg italtól : *thuja*, *silica*.

A kül-mellbántalmakra nézve : a csúzos sat. bajokat, nézzük ott, hová tartoznak. Mell-csontfájdalmakban : az *acid. phosphoricum*, *natrum mur.*, *phellandrium*, *drosera*, *specificus* orvosságok.

5 golyót 10 evők. vízben felolvasztván, *acutus* esetben adjunk be minden 1—2 órában egy kanállal; *chronicus* esetben, minden 3—5 órában, — javulást látván, ritkábban, azaz : nézzük a 7-ik lapon.

Szivgyuladás.

A szív- és szivburok-gyuladás tünetjei ezek : a szív táján mélyen a mellsont alatt állandó szűró, metsző, néha nyomó fájdalom; nyugtalanság; sebes légzés, mely többszöri sohajtások által szinte félbeszakíttatik, de ezek miatt, valamint mélyebb légzés által nem nagyobbodik, sőt enyhül a fájdalom; a bal oldalon való fekvés lehetlen, a nya-

valyának nagyobb fokán pedig tilve keres a beteg némi nyugalmat; a láz mindig hív követője e kórnak; erős, sebes, látható, egyaránt járó, később rendetlen, reszkető, kihagyó szívverés; arcz-pirosság, vagy halványság; nyelv-szárazság; olthatlan szomj, mely néha fájdalommal, nyelési akadálylyal (viz-irtózás) van összekötve. Ezekhez járulnak sok esetben: hányás, csuklás, göresök, a végtagok hidegsége, kék színe sat. Az acutus szívgyuladás igen sebes lefolyású: már 3, 5-ik, legkésőbbben 7-dik napon halállal végződik, ha illendő szerekkel nem orvosoltatik. Legnagyobb testi lelki nyugalom mellett a már többször ajánlott legszorosabb diaeta e betegségben elkerülhetlenül szükséges. Így — gyógyszereink által izzadásba jövéen a beteg, 3., 5., 7. nap körül tetemesen javuland.

Elcinte *aconit* néhányszor adandó, minden órában 3 golyó; ez után körülmények szerint:

Bryonia, főleg harag, vagy elhuyomatott kütég után támadt szívgyuladásban.

Cannabis, ha a beteg légzése szorongó, gyakran ismételt lökéseket érez a mell mindkét, de kivált bal oldalában.

Pulsatilla, ha betegsége után nagy szomorúság lepi meg a szenvedőt.

A *spigelia*, *arsenic* szintén hasznosak ezen gyuladásban. Dr. Rubini a *cactus grandiflorus*t igen ajánlja.

5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában adjunk be a betegnek egy kanállal; javulást látván, minden 2—3 órában.

Szívdobogás.

A szívdobogás némelykor csekélyebb, máskor nagyobb mértékben van jelen s látni, sőt hallani is lehet azt. Legmagasabb fokán megakadályozza a vérkeringést; és nehéz légzést, sőt ájulást okoz, közönségesen pedig nyugtalanságot, szorongásokat szül.

A test és lélek erősebb mozgalmi, főkép a félelem, ijedés, a bővérűség, gyengítő befolyások a testre, szóval, mindazon ártalmak, melyek a vérnek torlódását a szív felé, és az idegek (Nerven) beteges izgékonyosságát előhozhatják,

— okai lehetnek a szívdobogásnak, mely egyszersmind sok nyavalyának jelensége szok lenni.

Ha a szívdobogás más betegségnek egyik kórjele, ezek megszüntével a szívdobogás is megszűnik. — Egyébiránt a szívdobogás okaihoz képest használjuk e következő gyógyszereket :

Chamomilla harag után, *veratrum* félelem, *cofea* öröm, *opium* ijedés utáni szívdobogás ellen.

Ezeken kívül a vérmeseknél, ha vértolulás okozá a szívdobogást, *aconitum*; ha arra nem szümmék, jó a *bella-donna*, vagy *nux vomica*. Gyöngéd, ideggyengülésben szenvedő egyéneknél pedig használ az *ignatia. digita-lis*; — szükvérü egyének, vagy sok vér s más jó nedv vesztése által elgyengülteknél a *china, crocalus, ferrum*.

Belladonna különösen, ha az erős szívdobogástól a fej is szinte reng; főleg szülés, vagy tejelmaradás után.

Sulphur, ha kütég vagy fekély rögtön gyógyulása után jön a szívdobogás.

Spigelia, ha a szívdobogást szinte hallani, látni lehet, ha előrehajlás vagy lefekvés alkalmával növekszik.

Phosphor, ha ülés alatt jelentkezik a szívdobogás és legkisebb lelki felindulás után.

Arsenicum, ha szorongások közt égető fájdalmat is érez mellében a beteg és fekvéskor nagyobb a szívdobogás.

Veratrum, ha fekvéskor kisebb a szívdobogás, mozgásnál nagyobb.

Baryta, ha nagyobb a szívdobogás akkor, midőn bal oldalán fekszik a szenvedő, vagy mihelyt csak rá gondol.

Aurum, főleg chronicus szívdobogásban hasznos, azoknál, kik sirásra hajlandók és néha a belszorongás kínos érzése miatt majd kétségbeesésig szenvednek. Ez után jó a

Lachesis, főleg leányoknál oly szívdobogásban, mely nagy gyengeséggel jár, vagy már hosszabb idő óta tart és az ütér sejdíthető kitágulásától (aneurisma) ered.

Indigo, erős, a fejben és karokban érezhető szívdobogás ellen, ha egyszersmind a légzés rövid és szorongó.

Lycopodium, ha étel-emésztés alatt, vagy az ágyban szivrezgéssel, szorongással lép fel a szívdobogás.

Kik szivdobogásban szenvednek, kerüljék az indulatokat, szeszes italokat; kávé, théát, szóval legpontosb diaetát tartsanak, különösen este keveset egyenek, lefekvés előtt igyanak egy pohár friss vizet; jobb oldalon feküdjenek, fejüknek jó magas helyet csinálván*). Ha a szivdobogás ezen szerekre szünnévén, később ismét és tán gyakrabban látogatná meg a beteget, tanácskozzék h. orvossal**).

Szivdobogás alkalmával három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden ¼ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. A régi szivdobogás gyökeres gyógyítására, rohamon kívül, elég minden 3—5-dik nap bevenni három golyócskát egyszerre.

Sziv-bántalmakban általánosan hasznosak, körülmények szerint: az *aconit, aurum, cactus, hyosciam., pulsat., jod, spigelia, crotalus, digitalis, naja trip., lachesis.*

Sziv-dobogás ellen e jellemző körülmények is adandnak irányt az orvosság választásában:

- szorongó (ängstlich): *aconit, arsenic, lycopod., olean-der, platina, pulsat., spigelia, sulph., veratrum, calca-rea, phosphor, viola tr.*
- külsőleg érezhető: *croton, cyclamen, dulcam., ac. mu-riat., plumbum;*
- hallható: *digitalis, camphora, spigelia, thuja, naja;*
- látható: *spigelia, sulphur, tart. em., veratrum;*
- erős: *angustura, china, colchic., digit., jod, glonoin, phosphor, pulsat., spigelia, sulph., thuja, veratrum;*
- általában szivdobogás ellen hasznos a *phosphor*; a fejben érezhető rendüléssel: *belladonna;*

*) Dr. Kölliker egy erős szivdobogásnál tapasztalta, hogy mély belégzés s a lehetetnek azutáni fentartása, néhányszor ismételve, elegendő volt a kellemetlen tünetmenny megszüntetésére. (Verhandl. der phys. med. Ges.)

**) Heveny vagy idült szivbántalmakban Dr. Rubini igen ajánlja a *cactus grandiflorus*-t, mind vérmes, mind ideges egyéneknél. Organicus szivbántalmakban palliativ, heveny esetekben rövid idő alatt segít; így a szivtultengés (hypertrophia), ütérdrag (aneurysma), szivgyulladás, szivrheumatismusban sat. hatása tagadhatlan.

- szenvedélyek után : *phosphor*; lelki erőltetés után : *staphys.*;
- ének, zene hallására : *carbo an.*, *staphys.*;
- evés után : *calcarea*, *lycopod.*, *phosphor*, *thuja*; ivás után : *conium*;
- ülésben : *phosphor*, *rhus*, *spigelia*;
- oldalt fekvésben : *baryta*, *natrum m.*, *angust.*, *pulsatilla*, *viola tr.*;
- mozgásnál : *graphit.*, *staphys.*; fölfelé menésben : *sulphur*, — lépcsőkön : *ac. nitri*, *thuja*;
- előrehajlásban : *spigelia*; reggel : *carbo an.*, *phosphor*; éjjel : *agaricus*, *arsenic.*, *calcarea*, *dulcam.*, *ac. nauriat.*, *pulsat.*; nyugalomban : *rhus*;
- légzés-bántalommal : *aconit*, *bryonia*, *pulsat.*, *veratrum*; szem-elhomályosodással : *pulsat.*;
- kimaradó szivdobogás : *natrum m.*, *sepia*; rendetlen : *natrum m.*, *zincum*;
- reszkető : *naja*; *calcarea*, *natrum m.*, *staphys*, (l. még : sziv-remegés); — rángató : *arnica*.
- Sziv-görcs : *lachesis*, *ox. zinci*, *spigelia*, *spongia*, *pulsatilla*.
A sziv hullámzó mozgásának érzete : *spigelia*; összezuzatás érzelve : *natrum m.*, *jod.*
- Sziv-remegés : *bellad.*, *nux m.* leesés érzelve : *nux vom.*
Oly érzés, mintha a sziv kiesnék : *cannabis*; mintha valami eleven mozogna a sziv táján : *crocus*.
- Bugyogás-érzelem (Glucksern) : *lycopod.*; üresség érzete : *crocus*, *graph.*, *sulph.*; nyugtalanság : *anacard.*, *staph.*; szivrázás : *aurum*.
- Szúrás : *arnica*, *capsic.*, *caustic.*, *carbo v.*, *creosot*, *nux v.*, *spigelia*, *ac. sulphur.*, *zincum*, — minden szivütésre *calcarea*.
- Feszítő fájdalom a sziv táján : *secale*, *zincum*.
- Szaggyatás : *ammon.*, *anacard.*, *cantharis*, *colchic.*, *clematis*.
- Fúrás : *cuprum*, *senega*; égetés : *argent.*, *carbo v.*, *kali c.*, *ac. phosphor.*, *opium*, *platina*, *pulsat.*
- Összefüzo f. : *lachesis*; összeszorító : *arnica*; összehúzó : *ac. nitri*.
- Szivfájdalom általában : *cantharis*, *cannabis*, *natrum m.*, *thuja*, *spigelia*.

Szívburok-vizkór (nézzük másutt).

Függ-ér- (nagy szív-ütér, Aorta) kitágulás (Erweiterung der grossen Herzader, der Aorta; aneurisma aortae): *arsen.*, *carbo v.*, *digit.*, *lachesis*, *aconit.*, *bellad.*, *arnica*, *spig.*, *rhus*, *zincum*.

Szív-pöfeteg (Herz-Polyp) : *brom.*, *cannabis*.

A gyógyszerek bevételeét nézzük a 7-ik lapon.

III.

A H A S B A N. *)

Különösen :

Gyomorromlat, gyomoresorva

(Gastricismus).

Nagyobb mennyiségű vagy rossz minőségű **eledelek** s **italok** által romolván meg a **gyomor**, ennek beteges állapotára ezen körjelek mutatnak: étvágytalanság, undor az eledelektől, nyomó fájdalom a gyomor táján, mely csekélyebb nyomás által is nagyobbodik; majd savanyus, majd rothadt, majd bűdös-tojás-szagu felbőfögések, kellemetlen szájjiz, mely hasonlóképen penészes, iszapos, éles, keserű, fanyar, édeses vagy rothadt; a nyelv tisztátalansága, fejfájás. Ily helyzetben, ha azonnal orvosi gyógyszerrel nem akar élni a beteg, igyék egy korty fekete kávé; de ha erre egy-két óra alatt javulást nem érezne, veszedelmes bajok elke-

*) Miután a dr. Corvisart III. Napoleon császár orvosa által feltalált „pepsin“ nemcsak Párisban, hanem nálunk is nagy figyelmet gerjesztett, — mások után itt erről is tesztek említést, ámbár a pepsin nem homoeopathicus, nem is isopathicus orvosság. Így az „Orvosi hetilap 85-ös-diki 1-ső számában“ olvastam, miszerint „a dr. Lamatsch-féle pepsin sem a gyomor, sem a bélesatorna betegségeinél, sem más kórok folytán, vagy után jelentkező emésztési zavaroknál az emésztést eő nem segíti, sem étvágyat nem keltett;“ — Dr. Kafka h. orvos Prágában ismét azt állítja, hogy a pepsinnel kísérletet akarván tenni, egészséges állapotában többször vett be pepsint, fokonként 10 granig, de minden eredmény nélkül; azonban három. gyomorhajban szenvedő betegének több, különben hasznos szerek siker nélküli alkalmazása után, pepsint adván be, ez jótékonyan működött. Gyermekeknél 1—3, időseknél 4—5 gran pepsin elegendő, szerinte összetört cukorral vegyítve adandó. A bevétel azonnal evés után napjában háromszor történik. (Hom. Zeitung 1858, Nr. 22.) Dr. Altschul a *pepsinum natro-chloricumot* ajánlja. (N. H. Zeitschr. 1861, 2. sz.)

rülése kedveért tanácsosb bevenni és szoros diatétát tartani. Fris vizet ihatik a beteg, de ne sokat egyszerre; ha már emi kíván, eleinte csak levest egyék, míg tetemesen nem javul; mint reconvalescens is mindaddig könnyen emészthető eledellel éljen, míg tökéletesen fel nem gyógyul.

Antimonium. ha undort, felbőfögést, ökrödést érez a beteg; ha felbőfögése hasonló izü azon eledelhez, melylyel gyomrát rontá meg; ha szája száraz, vagy nyállal telve; szomja nagy, főkép éjjel, gyomra fáj, kivált nyomás alkalmával. Ha ezen szer, mely különben a csorvás (saburralis) állapot, szintén **csömör** ellen is igen hasznos, nem segítene, néhány óra mulva adjunk:

Bryoniát, főkép ha meleg nyári vagy nedves időben romlik meg gyomrunk és erre keserü szájjiz, keserü bőfögések mutatnak; ha káposzta-féle étel, különösen savanyu káposzta, szeleket okozó eledelek, kenyér után érziünk gyomorfájást.

Nux vomica, ha meghűlés, éjszakázás, bor*), kávé által romlott meg a gyomor; ha szájjize savanyu; ha gyomrában égetést érez a beteg; feje nehéz, szédül; a kávé, dohány, kenyér nem izlének; ha szorulásban szenved és haragos.

Pulsatilla, ha sertés-hússal, zsíros eledelkkel, vajas süteményekkel, vagy szeleket okozó eledelkkel terhelte meg gyomrát a beteg; ha szájjize rothadt; ha a meleg ételt épen nem eheti; ha széke kevés, vagy inkább hasmenésben szenved. Ha erre nem javulna, hasonló körülmények közt jó a *carbo v.*

*) **Szeszes italok** mértéketlen élvezete után fejlődött egyéb bántalmak, elmezavarodás (Säufer-Wahnsinn) ellen hasznosak a *nux v.* kívül az *arsenic, gelseminium, hyosc., opium stramonium* minden 3—5 órában veendő. — Azon magyarázhatlan hajlam kiirtására, melylyel többen a bor-ital iránt viseltetnek, nem lehet nem említenem dr. Gastier sajtáságos tapasztalását, melyet egy iszákos fiatal emberről közöl, kit ő *sulphur* és *calcareo carb.* segedelmével esetlegesen egészen megszabadított e szerencsétlen szenvedélytől. Próbáljunk ilyeneknek reggel, este 3 golyócskát adni az elsőből, aztán egy idő mulva a másodikból; — némi sikert látván, ritkábban veendő. A kísérlet nem árthat, — ebbeli tapasztalásom eddig nem volt.

Hasfájás borjuhústól : *nitrum*.

Hasznos a *pulsatilla* akkor is, midőn hideg gyümölcs, hideg étel, fagyalt, jeges vagy igen hideg viz-okozta gyomor-baja mellett nincs szomja a betegnek; — ha pedig igen szomjazik, égető fájdalmat érez a beteg, ily esetben az *arsenicum* ajánlhatóbb.

Natrum muriat., ha kenyér és dohány iránt elveszti minden izlését a beteg; ha keserű étel és ital iránt különös vágygyal viseltetik; ha evés után gyomorégetést érez, vagy undorító böfögést, főképp tej, zsíros étel, kenyér után; szájize rothadt, savanyu.

China, midőn tavaszi vagy őszi napokban a rosz gőzzel terhelt légnek tulajdoníthatni a nehezebb emésztést; vagy ha a beteg minden előjeleit a váltóláznak (*Wechsel-Fieber*) érzi ugyan, de ez mindamellettt egészen ki nem fejlődik; ha nagy gyengeséget érez; fekiüdni szeretne, de nyugodtan nem tud fekiüdni; rosz kedvű; vagy ha tovább állott biüds hús, halevés után érez fájdalmat, undort, böfögést a beteg. *Thea* utáni bajokat szintén gyógyítja a *china*, valamint a *ferum* vagy *thuja*.

Arnica, ha ütés vagy esés után veszti el étvágyát a beteg; ha egyedül csak savanyut kíván; böfögése biüds-tojás szagú; ha szelék kínozzák; feje fáj; álma nincs; vagy ha ezen jelenségek elméeröltetés következtében mutatkoznak. Enyhülést nem tapasztalván a beteg, hasonló esetben jó a *nux vomica*.

Ipecacuanha, ha ökrödik, hány a beteg és nyelve tiszta; ha valamitől megundorodott vagy megcsömörlött; szintén terheesség alatt, a mikor a *sepia* is hasznos.

Igen kinos émelygés ellen *cepa*; kivált nagy szomj mellett.

Colchicum, sok hús-étel utáni gyomor-fájás ellen; vagy tojásétel után is. Burgonya-okozta gyomor-bántalomban: *alumina*.

Carbo veg., igen sós eledelek utáni nehéz emésztés ellen. *Thuja* hagyma által előidézett gyomor-bajban.

Zincum, édes eledelek utáni gyomor-fájás ellen; az *aconitum* is helyén leend. Kenyér után: *ac. nitri*, *zinciber*.

Lycopodium, nehezebb emésztésü eledetek-okozta gyomor-baj után, vagy ha valaki tej után savanyu böfögést érez.

Calcarea c., szintén tej utáni émelygés, ökrödés ellen, ha a hús- és meleg ételtől undorodik a beteg.

Rhus, sör utáni gyomor- s fejfájás ellen. Szintén jó a *bellad.* vagy *arsenic.*

Chamomilla, midőn harag után (szelideknél *pulsatilla*, heveseknél *nux vomica*) romlik meg a gyomor.

Ignatia szomor, bánat-okozta gyomorfájás ellen.

Cocculus, kocsizás, tengeri utazás alatt, vagy utáni émelygés, hányás ellen; jó a *petroleum* is. (Tengeri betegség ellen dr. Hartung különösen ajánlja a *hyoscinamust*; mások a *nux vom.*, *opium*, *ammonium carb.*, *creosotot*, *theridiont*, érzékeny fejfájás ellen pedig a *sepiát* ajánlják. Minden 1—3 órában 3 golyócska veendő.) Ezek használata mellett szükséges a vizirányos hanyatfekvés. A *cocculus*-nak jó hatásáról egy alkalommal magam is tapasztalásom után győződtem meg.

Mértéktelen dohányzás utáni émelygés, hányás ellen *ipecac.*, — gyomorgyengesség ellen *nux vomica*, *cocculus*, *natrum muriat.*, kivánt sikerrel használtatnak. Az idősbeknél hasznos a *baryta*.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be eleinte minden órában egy kanállal; egy-két bevétel után javulást érezvén, minden három órában. Élviünk szerint soha sem szükséges a hánytató vagy hashajtó szer; mert beadott gyógyszereink az emésztésre képtelen, ellankadt életerőt elősegítvén, rendes szék vagy hasmenés, bö és savanyus izzadás által gyógyul a beteg sokkal hamarabb, minden rossz következmények félelme nélkül nyervén vissza étvágyát, erejét, előbbi egészségét. — Ennek valóságáról minden kétkedőt leghivebben fogja mindenkor meggyőzni a tapasztalás.

Ha a gyomor megterheltetésére mutató körjeleken kívül előbb-később borzadást is érez a beteg, mely után égető forróság, nagy szomj, szorongás, rövidebb légzés, nagyobb fejfájás főképp a homlok táján következik, — mindez **csorvás, gastricus** — **lázra** mutat, mely eleinte közönségesen gyulasztó szok

lenni. Ekkor legnagyobb testi lelki nyugalom, legszorosh diaeta mellett, mire relativ még akkor is igen figyeljen a reconvalescens, midőn már valódi étvágya van, nehogy újra elkövetett diaeticus hiba miatt recidivának tegye ki magát, — indikált gyógyszer az

Aconitum, minden órában egy-két golyócska egy kanálnyi vízben egyszerre; ha izzadást tapasztalunk az első vagy második bevétel után, három óra lefolytával *nux vomica*, *pulsatilla* vagy más szer használandó, a betegség okára és a beteg körülményeire figyelvén, az előbb említett gyógyszerek közül és pedig oly módon, a mint ott említém, de csak minden 2—3 órában egy kanállal; bő izzadás után mindig ritkábban. A betegség 7—14 nap alatt folyik le.

Ha pedig a láz ideges jellemű — nézzük az ideglázat, vagy ha rothasztó, — ekkor ezt.

Acutus **gyomor-bajokban** az előbb ajánlott gyógyszerek legnagyobb valószínűséggel használandnak; — chronicus esetekben azonban néha más szerek is szükségesek, melyeknek kiszemelésére több körülménynek összehasonlítása, tügyes felfogása nyújthatnak segédeszközt*). Figyeljünk tehát ezekre :

Gyomor-felfuvás: *capsicum*, *conium*, *helleborus*, *lycopod.*, *nux vom.*, *opium*, *sabiua*.

Daganat: *aurum*, *calcarea*, *hepar*, *lycopod.*, *natrum m.*, *petrol.*, *sulphur*.

Keményedés: *arsenic.*, *nux vom.*

Rák (nézzük más helyen).

*) *Chronicus gyomor-bántalmakban* szenvedőknek nem tudom eléggé ajánlani a hegyes, ordős vidékeket, hol a fris víz, tiszta légben való mozgás szinte új életet adnak a már ellankadt betegeknek. Hazánkban is léteznek ily erdős, jó fris vízzel ellátott vidékek; ilyenek a Tátra-Füred, Koriznicza sat.; mindemellett meg kell itt emlitenem azon gyógyhelyet, melyre engemet igen tekintélyes urak tulajdon tapasztalásuk után figyelmeztettek és ez — a salzburgi herczegségben fekvő regényes „Fusch“ hol a jó víz, tiszta lég, egyszerű életmód, rendes testmozgás által már többen visszanyerék elvesztett egészségüket.

Nyák- (Schleim) gyülem (nézzük a „nyeldeklő“-bántalmakat).

Nehéz emésztés: *anacard.*, *baryta*, *calcareea*, *carbo a.*, *china*, *graphit.*, *lycopod.*, *mercur*, *nux*, *sulph*

Érzelmek: Szorongás érzelme (Angst-Gefühl): *arsenic.*, *cantharis*, *c cuta*, *cocculus*, *secale*, *stramonium*.

Légzés-bántalommal összekötött gyomorhaj: *chamomilla*, *cocculus*, *phosphor*, *rhodod.*, *rhus*, *spigelia*.

Ugrándozás érzelme: *crocus*; kapkodás: *carbo an.*, *graphit.*, *causticum*, *phosphor*, *silica*, *stannum*.

Gyomor-forróság: *manganum*, *nux m.*, *mezereum*, *phosph.*

Hidegség: *croton*, *colchicum*, *sabadilla*, *ac. sulphuricum*; — borzadással járó gyomorfájás: *causticum*; — hideggel járó gyomorfájdalom: *lycopod.*; — izzadással járó gyomorfájdalom: *cannabis*.

Heinzsegés: *colchic.*, *rhus*; — mintha valami eleven mozogná a gyomorban: *crocus*.

Üresség érzelme: *ac. muriat.*, *antimon.*, *ignatia*, *senega*, *sepia*, *petrol.*, *veratrum*.

Teliség —: *arnica*, *baryta*, *eyelamen*, *helleb.*, *lycopod.*, *phosphor*, *sulphur*.

Maró fájó: *ammonium*, *jod*, *ruta*;

— égető: *arsen.*, *bryonia*, *cantharis*, *capsicum*, *carbo v.*, *colchic.*, *euphrasia*, *phosphor*, *sabadilla*, *secale*, *sepia*, *zincum*;

— nyomó: *agaricus*, *arsenic.*, *baryta*, *bellad.*, *bryonia*, *calcareea*, *carbo*, *china*, *graphit.*, *lycopod.*, *mercur*, *natrium m.*, *nux vom.*, *petrol.*, *phosphor*, *platina*, *plumbum*, *rhodod.*, *sabina*, *sepia*, *silica*, *stannum*, *squilla*; — — mintha kö nyomná a gyomrot: *aconit*, *arnica*, *bryonia*, *chamom.*, *phosphor*, *rhus*, *sepia*, *spigelia*; — a ruha is nyomást okoz: *ammonium*, *bryonia*, *hepar*, *lycopod.*, *nux vom.*, *spongia*;

— szorongó: *calcareea*, *cocculus*; — kopogó: *pulsatilla*, *platina*, *rhus*, *sepia*;

— feszítő: *aconit*, *bryonia*, *carbo an.*, *mercur*;

— szűrő: *aconit*, *bryonia*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *sepia*, *rhus*, *spigelia*, *staphys.*;

— vajúzó fájó: *arnica*, *phosphor*, *sulphur*;

- sebszerü : *angust.*, *baryta*, *china*, *conium*, *sabadilla*;
- összehúzó : *alumina*, *opium*, *plumbum*, *ranunculus*;
- összehúzó : *calcarea*, *carbo v.*, *lycopod.*, *nux vom.*, *platina*, *sulphur*.

Gyomor-görcs (nézzük más helyen).

Gyomorégetés általában : *ammonium m.*, *calcarea*, *cantharis*, *capsicum*, *crocus*, *lycopod.*, *natrum m.*, *sabadilla*, *ac. sulphur.*, *zincum*, — nehéz étel után : *jod*, — jól esett eledelek után : *crocus*, — édes étel után : *zincum*, — dohányzás után : *staphys*.

Csuklás általában : *ammonium*, *lycopod.*, *nicolum*, *nux v.*, *hyosciam.*, *ignatia*, — evés után : *carbo an.*, *graphit.*, *cyclamen*, *hyosciam.*, *ignatia*, *sepia*, *zincum*, — ivás után : *ignatia*, *pulsat.*, — dohányzás után : *antim.*, *argent.*, *ignatia*, *pulsat.*, *ruta*, *selenium*.

Evésre kényszerítő gyomorfájás : *graphit.*; evés után rosszabbulás : *arnica*, javulás : *chelidonium*;

Gyomorfájás éhséggel : *veratrum*; keserű szájiz mellett : *lycopodium*; üresség érzete és éhség mellett : *ignatia*.

Fekvésben enyhülő fájdalom : *caustic.*, *graphit.*; oldalt fekvésben nagyobb fájd. : *bryonia*.

Az ágy melege által enyhülő fájd. : *lycopod.*, *graphit.*

Érintés által nagyobb f. : *antimon.*, *cantharis*, *colchicum*, *nux vom.*, *phosphor*.

Elsikamláskor nagyobb f. : *bryonia*, *pulsat.*

Nyomás által nagyobb f. : *calcarea*, *crotalus*, *natrum m.*, *nux v.*, *silica*.

Ülésben rosszabb : *hepar*, *pulsat.*; mozgás által növekedő f. : *bryonia*, *causticum*.

Hirtelen ivás után f. : *silica*; (hideg ital után könnyebbülés : *phosphor*); meghülés után megújuló f. : *ac. sulphur.*, *causticum*, *lycopodium*.

Az étvágyat illetőleg : idegenkedés (Abneigung) általában az étkek iránt : *bryonia*, *china*, *mercur*, *nux v.*, *ignatia*, *opium*, *pulsat.*, *platina*, *rhus*, *sabadilla*, *sepia*;

— a kenyér iránt : *lycopod.*, *natrum m.*, *nux*, *pulsat.*, *rhus*, *sulphur*;

- lús iránt : *aurum, calcarea, carbo v., graphit., lycopod., petrol., rhus, sabadilla, silica, sulph.*;
  - vaj iránt : *carbo v., pulsat., cyclamen*;
  - kövérebb étel iránt : *carbo an., hepar, natrum m., petrol., sulphur*;
  - sertéshús iránt : *colchic., psorin*; leves iránt : *arnica*; borjúhús iránt : *zincum*;
  - tej iránt : *bellad., ignatia, pulsat., sepia*;
  - meleg étkek iránt : *calcarea, graphites, lycopodium, mercur, silica, petrol., veratrum*;
  - hideg étkek iránt : *cyclamen*;
  - savanyu étkek iránt : *bellad., cocculus, sabadilla, sulphur*;
  - édesek iránt : *causticum, sulphur, zincum*;
  - italok iránt általában : *bellad., cantharis, china, ignatia, stramon.*;
  - kávé iránt : *chamom., nux vom., lycopod.*;
  - bor iránt : *rhus, sabadilla*; sör iránt : *bellad., nux vom.*;
  - hideg víz iránt : *caladium, mix v., phellandrium, stramonium*;
  - a dohányzás iránt : *arnica, calcarea, cocculus, ignatia, lachesis, lycopod., pulsat., nux v., spigelia*.
- Étvágyhiány általában : *antimon., conium, lycopod., natrum mur., nux m., plumbum, spigelia, rhus, senega*;
- teliség érzelme mellett : *china, phosphor, rhus*;
  - undorodással : *antimon., conium*; szomjjal : *calcarea, silica, spigelia*.
  - szomorúság mellett : *platina*.
- Rendkívül nagy étvágy : *agaricus, bryonia, calcarea, china, graphites, granatum, mercur, nux vom., petroleum, sulphur, veratr.*
- Különös kívánság valamire, u. m. sörre : *cocculus, petrol., phelland., pulsat.*;
- pálinkára : *arsenic., selenium*; eczetre : *arnica*;
  - felfrissítőre : *phosphor*; hideg italokra : *angustura, arsenic., bryonia, mercur, sabadilla, veratr.*;
  - borra : *bryonia, lachesis, sulphur*;
  - savanyu italokra : *bryonia, digitalis, phelland.*;

- savanyu ételekre : *arnica, arsenic. conium, veratrum*;
- keserűkre : *natrum m.*;
- tejre : *pheland., ac. phosphor., rhus, sabadilla, staphys.*;
- gyümölcsre : *ac. sulphur., veratrum*;
- édesre : *carbo v., kali cb., lycopod., sabadilla, sulph.*;
- sósra : *carbo v.*;
- meg nem határozható valamire : *bryonia, china, pulsat., theridion*;
- föld-, kréta-, mész-evésre : *ac. nitri*; szénre : *cicuta*;
- nem édelhetőre (ungeniessbares) : *bryonia*; nyalánságra : *china, rhus.*

Száj-iz (nézzük a szájbántalmak közt); az ételek izére nézve : ha az étkek ize keserű : *bryonia, china, rhus, sabinu, (asarum a kenyérnek vagy dohánynak keserű izé)*;

- sós : *carbo v., sepia*; édes : *ac. mur., squilla*, (a sörnek édeses izé : *pulsat.*);
- savanyu : *calcarea, china, lycopod.*;
- az ételek izetlenek : *colchic., nux v., pulsat., stramonium*;
- eltompult száj-iz : *rhodod., spongia*; — elvesztett száj-iz : *anacard., bellad., lycopod., natrum m., silica, veratrum.*

Evés alatti más bántalmak : fej-forróság, fájás : *ferum, graphit, rhus*;

- arcz-izzadás : *natrum m.*; általános izzadás : *ac. nitri, carbo an., carbo v.*;
- az étkek föltolulása : *phosphor.*

Evés után : kéjelmetlenség (Unbehaglichkeit) : *baryta, china, nux vom., ac. phosphor., rhodod.*;

- rossz kedv : *anacard., nux vom., zincum*;
- siránkozó haragosság : *arnica*; lankadtság : *china, lachesis, ac. nitri, rhus, thuja*;
- hidegség : *sulphur, ranunc.*; borzongatás : *rhus, toxicod.*;
- forróság : *calcarea, phosphor, sepia*;
- izzadás : *carbo an., carbo v., ac. nitri*;
- arcz-forróság : *ammonium, chamom., nux v., petroleum*;
- pirosság : *lycopod., nux v., silica*, — izzadás : *natr. m.*;
- fejforróság : *lycopod.*; fejelfogultság : *bellad., cocculus, nux vom., ac. phosphor.*;

- fejfájás : *bryonia, calcarea, carbo v., graphit., lycopod., nux vom., rhus, sepia* ;
  - szédülés : *nux vom., pulsat., petrol., rhus, sulphur* ;
  - forró kezek : *lycopod., phosphor* ;
  - mellszorongás : *lycopod., nux vom., sulphur* ;
  - köhögés : *bellad., china, — hányásra késztető: anacard., bryonia, digitalis* ;
  - szivdobogás : *calcarea, lycopod., phosph., sepia, thuja* ;
  - csuklás : *carbo an., cyclamen, graphit., hyosciamus, ignatia, zincum* ;
  - has-felfuvás : *antimon., bryonia, calcarea, carbo v., graphit., nux v., phosphor, sepia* ;
  - teliség érzelme : *antimon., arnica, chamomilla, china, graphit., crocus, lycopod., lachesis, nux v., rhus, silica, sulphur* ;
  - gyomorfájás : *arsenic., bryonia, calcarea, carbo v., china, lycopod., mercur, nux v., phosphor, platina, plumbum, sepia, silica, sulphur, zincum* ;
  - görcs (nézzük más helyen) ;
  - gyomorégetés (Sodbrennen) : *ammonium, calcar., china, conium, crocus, jod, sepia, silica* ;
  - geliszta-hugyozás (Würmerbeseigen) : *ammonium m., calcarea, cyclamen, lycopod., natrum m., petroleum, silica, sulphur* ;
  - felböfögés : keserü : *bryonia, china, — fenhangon : calcarea, — az ételek után izló : bryonia, ranunc., silica, sulphur, thuja, — üres : natrum m., phosphor, ranunculus, sulphur, veratrum, — savanyu : carbo v., silica, zincum, — csuklással : cyclamen* ;
  - hányás : *arsenic., jod, sepia, silica, stannum, veratrum, — az étkek kihányása : arsenic., calcarea, ferrum, phosphor, pulsat.* ;
  - hasmenés : *colocynthis, veratrum.*
- Undorodás, gyomorémelygés általában : *agnus, alumina, antimon., arnica, arsenic., bellad., bryonia, carbo v., chamom., conium, cocculus, cuprum, cyclamen, graphit., ipecac., lycopod., mercur, mezereum, natrum m., petroleum, phosphor, platina, plumbum, secale, sepia, silica, sulphur, tartarus em., veratr.*

- undorodás különösen : *antim.*, *conium*, *ipsecac.*, *nux v.*, *phosphor*; elundorodás valamitől : *ipsecac.*; hányásra készítő : *alumina*, *antimon.*, *bryonia*, *chamom.*, *cocculus*, *conium*, *cyclamen*, *mercur*, *nux v.*, *pulsat.*, *sabadilla*, *tart. em.*, *veratrum*; — ájúldozást okozó : *cocculus*, *veratrum*;
  - szünetnélküli undor : *arsenic.*, *carbo v.*, *lycopod.*, *tart. em.*, *veratrum*, (felböfögés által enyhülő : *rhododendr.*, *tart. em.*);
  - meghüléstől : *cocculus*; szabadban : *aconit.*, *angustura*, *lycopod.*, (enyhülés : *lycopod.*);
  - éhgyomorra : *sulphur*; reggel : *arnica*, *calcarea*, *carbo v.*, *chamom.*, *lycopod.*, *nux v.*, *phosphor*, *sepia*, *silica*, *sulphur*;
  - éjjel : *carbo an.*, *mercur*, *rhus*; lefekvéskor : *bryonia*;
  - felüléskor az ágyban : *bryonia*, *cocculus*, (fekvésben enyhülés : *rhus*);
  - kocsizáskor : *cocculus*, *lycopod.*, *petrol.*, *sepia*;
  - étel után : *antimon.*, *cyclamen*, *bryonia*, *lycopod.*, *nux*, *phosphor*, *pulsat.*, *rhus*, *sepia*, *silica*, *stannum*, *sulph.*;
  - iváskor : *bryonia*; ivás után : *natrum m.*, *nux v.*, *pulsat.*, *rhus*, (enyhülés : *phosph.*);
  - bor-ivás után : *antimon.*; kávé után : *chamom.*, *capsicum*, *nux v.*, *ignatia*, *arsenic.*, *cocculus*, *mercur*, — (javulás : *colocynthis*); burgonya után (Erdäpfel): *alumina*;
  - a tojás szagától : *colchicum*; hústól : *colchicum*;
  - tejtől : *calcarea*; dohányzástól : *carbo an.*, *clematis*, *euphrasia*;
  - mozgás által előidézett émelygés : *theridion*, *arsenic*, *silica*; a gyomorra tett nyomásra : *hyosc.*
- Fejfájással járó undor : *asarum*, *mercur*, *mezereum*, *ranunculus*, *silica*;
- gyomorfájással : *arsenic.*; felböfögéssel : *aconit.*, *arsenic.*, *cocculus*, *ipsecac.*, *sepia*, *spigelia*;
  - keserü böfögéssel : *bellad.*, *lycop.*, *sepia*; édeses : *aconit*, *mercur*;
  - mint zsiros étel után : *cyclamen*, *tart. em.*;

- szonjjal összekötött undor : *phosphor, veratrum*; éhséggel : *helleborus, phosph., spigelia*.
- Undor mellett vizelésre való késztetés : *veratr.*; hasmenésre : *squilla*.
- Undor hidegséggel : *hepar*, — melegséggel : *mercur*; arczsápadtsággal : *hepar, tart. em.*; arczpirossággal : *veratrum*.
- Felbőfögés : üres : *arnica, bryonia, causticum, carbo v., ipecac., mezereum, phosph., sabina, sulphur, veratrum, verbascum*;
- fenhangon : *calcareia, conium, petrol., platina*;
- szüntelen bőfögés : *conium, cuprum*;
- eredmény nélkül való inger a bőfögésre : *carbo an., conium, graphit, phosph., sulphur*;
- bőfögés étel után : *antim., bryonia, carbo v., conium, natrum m., nux v., pulsatilla, phosph., ranunculus, veratrum*;
- kövér étel után : *carbo v., pulsat.*;
- az étel után izló : *antim., bryonia, conium, phosph., pulsat., silica, thuja*;
- avas izü : *ranunc., thuja, psorin*; zsiros izü : *lycopod.*;
- rothadt izü : *arnica, cocculus, mercur, nux v., thuja*;
- büdös-tojás-izü : *sepia, tart. em., stannum*;
- utálatos : *sepia, natrum m.*; édeses : *mercur, gratiola, plumbum*;
- savanyu : *alum., carbo v., cyclamen, lycopod., natrum m., nux v., petrol., phosphor, sepia, silica, sulphur, zincum*;
- keserü : *ammonium, arnica, bryonia, china, gratiola, mercur, nux v., ac. sulph., thuja*;
- tenta-izü : *indigo*; foghagyma-izü : *asa foet.*;
- rossz szagu : *cocculus, sulphur*;
- a gyomorból a nyeldeklöbe toluoló : *lycopod., conium, plumbum, ranunc., spigelia*; kaparó : *antimon., natrum m., nux mos., staphys.*;
- égető : *cantharis, jod, hepar, phosph., ac. sulph., lycop.*
- Csuklás (nézzük ugyanezen cikkben, az „érzelmek“ közt).
- Hányás : étkek kihányása : *antim., bryonia, calcarea, col-*

chicum, ferrum, ipecac., nux v., plumbum, puls., sepia, sulphur, veratrum;

- nyák- (Schleim) hányás: *aconit., arsenic., bellad., cina, digit, dulc., ipecac., puls., secale, stramon., veratrum;*
vérhányás: *aconit., arnica, bryonia, carbo v., cantharis, hyosciamus, lycopod., mezereum, millefolium, nux v., veratrum;* epe-hányás: *bryonia, cannabis, chamom., colchicum, cuprum, drosera, gratiola, ipecac., lycopod., phosph., sabina, sepia, stramon., veratrum;*
- geliszta-hányás: *cina, sabadilla;* vizenyös: *argent., arsenic., bellad., causticum, china, cuprum, silica, stannum, sulphur;*
- bélsár-hányás: *opium, plumbum;*
- hosszadalmas hányás: *arsen. c., graph., nux v., pulsat., silica, sulphur;* habos hányás: *veratrum;*
- fekete-anyag-hányás: *arsenic, plumb., veratr., calcarea, phosph.;*
- vizenyös, igen savanyú hányás ellen: *iris.*
- zöld: *arsenic, cannabis, hepatic, ipecac., phosph., plumbum, veratrum;*
- sárga: *jod, plumbum, voross secale;* tejforma: *arnica, sepia;*
- erőszakos hányás: *arsenic, cuprum, jod, plumbum, veratrum;*
- görcsös rángással: *cuprum, opium;*
- hasmenéssel: *arsenic, cuprum, ipecac., veratr.;*
- arcz-sápadtsággal: *tart. em.;* — arcz-izzadással: *camphora, sulphur;*
- hideg izzadással: *veratrum;* láb-hidegséggel: *phosph., veratrum;*
- csuklással: *bryonia;* a fogak elvásával: *pulsat.;*
- nagy gyöngeséggel: *arsenic, phosph., veratr., ipecac.*
- evés után: *ammonium, arsenic, calcarea, ferrum, jod, nux v., pulsat., silica, veratrum;*
- kenyér után: *ac. nitri;* gyomorfájás: *zingiber;*
- elundorodás után: *ipecac., graphit.;*
- ivás után: *arsenic, arnica, bryonia, silica;* (ivás után enyhülés: *cuprum*); iszákos egyéneknél: *nux vom., opium;*

- ser után: *ferrum, mezereum*; meghülés után: *bellad.*;
- kocsizás után: *coeculus*; mozgás által: *theridon., stramon., zincum*;
- terhes állapotban: *ipecac., nux vom., sepia.*

A gyógyszernek bevételi módját nézzük a 7-ik lapon.

Harmincz két év óta sohasem adtam hánytatót; soha különösen: nagyobb mennyiségű étel-okozta gyomorbetegségekben (és most csak ezekről szólok), ha mindjárt a gyomorromlatnak minden symptomái: rossz szájíz, tisztátalan nyelv, undor, késztetés a hányásra, nyomó fájdalom a gyomor táján sat. allop. elv szerint leg-sürgősebben parancsolják ily esetekben az elkerülhetlen hánytatót. Hallják okaimat. Nemde? gyógyítani annyit tesz: mint a testben támadt rendetlenségeket megsemmisíteni és így a testet rendetlen állapotából rendes állapotába visszahelyezni. É célra ámbár nem tagadhatom, hogy több eszköz lehet; de ezek közt mégis csak egy a legjobb és ez azon eszköz, mely legokoszerűbb. Részemről a fönne-mlitett esetekben nem tartom legokoszerűbbnek a hánytatót; mert az életerőt más gyógyszerrel lehet rendes vágásába visszaállítani célszerűbben, hamarabb, biztosabban, minden rossz következmény nélkül oly gyógyszerrel, mely az éledelek megemésztésére erőt kölcsönöz az ellankadt életerőnek, hogy ekkép megemészsze a gyomor az éledeleket. És jelen állításomat, következő okoskodásomat tapasztalati adatokból méritem.

Tudjuk, miként egészséges állapotában nyugodt helyzetben, vagy csak csekély mozgásban van a gyomor az alatt, míg annak nedve sat. által föl nem oldoztatik az étel; és midőn már kásaformára (chymus) emésztetett meg az étel, akkor kezdi meg leginkább balról jobbra és így a belek felé működő mozgását (motus peristalticus) a gyomor. Ezt előrebecsátván, meg kell még azt is említenem, miszerint jól tudom, hogy minden betegség gyógyításánál első indicatio: „az ok eltávolítása“; — és már most bátor vagyok ily kérdést tenni: vajjon a nagyobb mennyiségű étel-oka a fennakadt gyomoremésztésnek, — vagy inkább: a szokott-nál nagyobb ételmennyiség miatt több erőt igénylő életerő? Bizonyosan távolabbi oka az indigestiónak: az étel nagyobb mennyisége; közelebbi oka: az ételmennyiségnek aránylag meg nem felelő életerő. Azért szerintem okoszerűbb indicatio: nem adni hánytatót, — hanem a bágyadt életerőt elősegíteni, hogy rendes munkáját végezhesse, oly gyógyszerrel, minővel bír számtalan példákra a hom. orvos; mert csak idegen, nemhomogen anyagot (például a mérget, némely étkök bizonyos alkotó részeit sat.) képtelen megemésztetni a gyomor, miután ez nem szolgálhat a test tápláltatására és azt is (hacsak nem physikai lehetőség) rendes uton űzi ki az életerő a testből. A méregről később szólандok.

Annak erősítésére, hogy csakugyan szükségtelen a hánytató szor, térjünk át az illetén ügyet logicailag eldöntő tapasztalati térre. Ugyanis 1-ször? Vannak nem kevesen, kik erősebb hánytató daczára hányni nem tudnak; — ime — ezeknél már megbukott a hánytató elnellozhetlen szüksége! Állításom erősítésére például szolgálhatnak e tekintetben némely állatok is, melyek sohasem hányanak! 2-szor. Ámbár hányás után azonnal könnyebbülést érez és néha egészen helyre áll a szorencsés beteg: de elősorolhatok többeket, kik nemsokára az idciglencsen enyhítő hányás után szomoruan érezték a hánytató erőszakos hatalmát, melynek áldozatai lettek; — előállíthatok másokat nagyobb számmal, kik egyszerű a cutus betegségükből kivergődtek ugyan nagynehezen, de ez után állandó gyomorgyengeség-, görcsök- és egyéb chronicus gyomor-bajokba sülyedtek hánytató következtében. Ilyesmi nem történik hom. orvoslás alkalmával, nyilvános jelölül: annak 3-szor, hogy a hányásra való készítés csak symptómája a gyomorromlatnak, — nem pedig jótékonyan törekvő működése az életerőnek: azért a bevett hánytató szer után is a hányás többnyire erőszakkal történik, lankadtságot sat. hagyván maga után; midőn hom. szereinkre közönségesen megelőző bő izzadás után, minden kellemetlenség nélkül rövid idő alatt eltűnik az undor, megszűnik a hányásra való készítés, elmúlnak a többi körjelek hányás nélkül, az ételek megemésztődnek, további rendeltetésük helyeire mozdíttatnak és a beteg hamarabb, biztosabban gyógyul meg. 4-szer. Hogy e gyógy módunk csakugyan a természet javaslata, bizonyítja a beadott li. gyógyszer hatása, mely bizonyosan hányásra segítené az életerőt (mótus antiperistalticus), ha ez lenne annak törekvése: mert parányi szereink csak qualitativ működhetnek, azaz ugy, a mint az életerő törekszik működni a betegség megsemmisítésére.

Legyen, — hogy mindezen okoskodásom nem áll, de állanak az elvitázhatlan tények és csak ezek erősítettek azon rendíthetlen hitemben, hogy efféle gyomor-bajt is hánytató nélkül és csak így lehet: *antimonium*, *ipecacuanha*, *pulsatilla*, *nux vom.* által szerencsésen gyógyítani; és én inkább ragaszkodom e tényekhez, mint a csalékony sophismákhoz.

Ételek és italok.

Leirván a megromlott gyomor helyreállítására szolgáló gyógyszereket, — midőn itt az étel s ital és így a test illendő tápláltatására vonatkozólag, nemcsak betegeknek, hanem egészségeseknek is szántam néhány sort a végből, hogy rendes életmódot követvén, szeretett

egészségüket a betegek minél előbb visszanyerjék, az egészségesek pedig azt minél tovább fenntarthatassák, — reménylem, soraim nem lesznek egészen érdektelenek.

Testünket a vér táplálja; a vérnek az étel s ital hordtápanyagot. Elegendő mennyiségű és jó minőségű étel ital által a vér minduntalan újra képeztetik és a vérnek ezen szünetnélküli új képzése, megújulása, azonfölül a tüdők által beszívott és ez uton a vérbe jutott légnak élenye (Sauerstoff, oxygen) az életnek oly föltételei, melyek nélkül nem élhet az ember és csak addig él, míg a vérnek ilyenét megújulása, míg e folytonos anyag-visszatermődés meg nem szűnik a testben. (A már kifejlesztett egészséges ember étel ital nélkül alig élhet tovább három hétnél, időközbeni vizivás által 6—8 hétre hosszabbíthatja életét.)

Az emberi test egész szervezete oda utal, hogy állati és növényi eledellel vegyest tápláljuk testünket. A csak állati élelem bővériséget, vértolulást, gyuladást, köszvényt okoz. Azért a több állati mint növényi eledel azoknak ajánlható, kik szűkvérűek, gyengeségben sínlődnek, sápadtságban szenvednek (Anaemic), nem különben reconvalescenseknek. A kizárólag növényi élelem szűkvériséget hoz elő; sok emészthetlen része által terheli a gyomrot, kemény és rendetlen széket okoz, tespedő állapotba helyezi a beleket. Jót tesz a több növényi mint állati eledel — kivált a gyümölcs — azoknak, kik bővérűek (Hyperaemic), vértorlásban, köszvényben szenvednek. — Sőt, az egyforma állati és növényi, bár czélszerűen tápláló étel sem látszik kedvezőnek, midőn hosszabb időig folytonosan ugyanegygyel látjuk el gyomrunkat. Tapasztalati tény, miszerint természetünk bizonyos változtatást kíván az eledelekre nézve, melyek közül a kenyeret, italok közt a vizet napjában többször élvezhetjük.

A test alkotó anyagaiból minél többet foglal magában bizonyos étel, annál táplálóbb. E szerint legtáplálóbb eledelek: a tej, hús, tojás, tészta eledelek és ázalékok (bab, lencse, borsó); — a burgonya, főzelékek (Gemüse), a gyümölcs csak kevés tápanyaggal bírnak.

A sűrű, kövér tej nehéz emésztésű, azért gyenge gyom-

ruaknak nem ajánlható. Gyógyszer, betegség, lelkiindulatok által nagy változáson megyen át az anyatej; azért a szoptató nő ilyenkor ne szoptassa gyermekét; jól válaszsza ki a tehenet is, melynek tejével él a csecsemő.

Tej után a húseledel leg táplálóbb, erőt s kedvet ad, különösen a növényekkel élő emlős állatok szokott húsa. A jó marhahúsleves könnyen emésztí meg a gyomor. A fiatalabb állatok húsa könnyebb emésztésű, de kevesebbet tápláló mint az idősbeké; a vének húsa azonban nehezebb és kevésbé tápláló. Nevezetes, hogy általában a kiherélt állatok húsa gyengébb és ízletesebb. A vadhús könnyebb, mint a házi állatoké; az igen kövér nehezebb, mint a soványabb. Leggyengébb a madárhús; a madarak közül azok, melyek úsznak, mocsáros vidéken tartózkodnak, keményebb és zsirosabb húst adnak, így a háziak közül is nehezebb emésztésű a kacsá-, libahús, leggyengébb a csirkeé. Minél több vérrrel van a hús ellátva, annál puhább, könnyebb emésztésű és táplálóbb; ezt jól tudják szakácsaink, azért erre figyelnek leölés alkalmával. A madárhúst az emlős állatoké követi. Hogy a kisebb darabokra metszett, jól meg-rágott húst könnyebben emésztí meg a gyomor, mint ha azt nagyobb darabokban egymásután hirtelen nyeljük le; — hogy a sült, párolt, puhára főtt hús könnyebb mint a füstölt, besózott, miután az eféle hús szárai szárazabbak és így keményebbek, (puhábbak lesznek, ha ecetben páczoltatnak) — közönségesen tudva van.

A maradak és emlős állatok után következnek : a hal, melynek soványabb, kövérebb húsa határozza a könnyebb, nehezebb emésztést; — a rák, mely nem igen tápláló, nem is könnyen emészthető; — a csiga, mely csekély tápláló tehetsége mellett erősebb gyomrot kíván, mint sokan gondolják.

A tojásnak készítésétől függ, hogy nemcsak tápláló, hanem egyszersmind könnyű emésztésű legyen. A híg tojás igen könnyen, a kemény igen nehezen emészthető. Legközönségesebben a tyúktojást szoktuk vagy egyedül, vagy egyéb eledelek készítésére használni. A most divatozó, némelyek által kedvelt halikrát „caviart“ csak kevés meny-

nyiségben ajánlhatom mindenkinek. A sajt, a mennyire tápláló, annyira nehéz, kivált a kövér.

Különféle nemeit a tésztás eledeleknek legjobban ismerik t. asszonyaink; ők tudják legjobban, miként azok készítmódjától függ, hogy könnyű vagy nehéz emésztésü eledelül szolgáljanak. Czukor, tej, tojás, írósvaj adalékok által több tápanyagot nyernek a tésztás ételek. A kenyér, mint mindennapi eledel, megérdemli, hogy izletes, tápláló készítésére nagyobb gond fordíttassék. A sületlen, savanyu, vagy romlott liszt-izü nehezen emészthető; ellenben a jól kisült kenyér héjának nem égetett hanem barna színe, egyforma kis likacsokkal ellátott béle tetszik a szemnek, kellemes izü és könnyebb a gyomornak.

Az ázalékok könnyebben emésztetnek meg, ha a főzés szabályai szerint áttörve és így hüvelyeket vesztve, szolgálnak eledelül. Táplálás tekintetéből a burgonyának (krumpli) nincs különös érdeme; leveses, vagy főtt alakban könnyebben emészthető.

A főzelékek míg gyengék, nem terhelik ugyan a gyomrot, de kevés táperővel bírnak; ilyenek: a kelkáposzta, spenát, spárpa, különféle salátaneműek sat.

A gyümölcs lehamozva könnyebb emésztésü, de igen keveset táplál. Itt a cseresznyére figyelmeztetem azokat, kik azt maggal együtt szokták enni; mert egyes esetekben makacs dugulást okozván, ennek szomorú következményeitől méltán tarthatunk.

A gomba-okozta több szerencsétlen eseményről halottunk, olvastunk eleget. Nem szükséges tehát, hogy annak ismert mérgéről bővebben szóljak; megemlíteni azonban nem leend fölösleges, hogy a nem mérges gomba is túléltsége által mérges tulajdönt ölthet magára, és hogy az ártatlan gombát is víz által szükséges mindenkor megfosztani keserü anyagától, mielőtt étel gyanánt élvezzük.

A mérges gombák mérges anyagának kivonására Gerard híres frank vegyész az eczetet ajánlja; szerinte bárminő mérges gombák, ha előbb eczetben áztattak, kifacsartattak és vízzel jól kimosattak, ártalom nélkül megehetők. Készítés által lesz könnyebb, vagy nehezebb eledel.

A fűszerek (bors, paprika, majoranna sat.) nem

táplálnak, csak izgatnak; de azért a fűszeres eledelek többnyire kedveltek.

A só nélkülözhetlen táp- és fűszer; feloldozó erejénél fogva előmozdítja általában az emésztést, különösen pedig a zsíros, nehéz eledelek megemésztését. A növényi étkek kevesebb sóval bírnak mint az állatiak, azért amazok több, ezek kevesebb sót kívánnak. A hús szintén minél több vérrel van ellátva, annál kevesebb sóra van szüksége, miután egyéb alkotó részein kívül sót is foglal magában a vér.

Savanyu étkek készítésére legtöbbször használtatik az eczet, mely, úgy látszik, az étvágyat és az eledelek megemésztését elősegíti. Ital gyanánt kevés mennyiségben szomjoltó, de nagyobb mennyiségben és gyakran használtatva gátolja az emésztést s sápadtságot, elsoványodást okoz.

Az inkább állati mint növényi, vagy viszont inkább növényi mint állati eledelek választására nézve, figyeljünk: a korra, nemre, testalkatás- és temperamentumra, az életmód- és szokott foglalkozásra, téli vagy nyári időszakra, egészséges vagy beteges állapotra.

A még növésben levő ifjak több s tápláló (de nem izgató) eledelt kívánnak; a már kifejlesztett emberek táplálását körülményeik rendezik, idősbeknek a könnyen emészthető és mérsékelt tápláló eledelek legkedvezőbbek. Általánosan az étel mennyiségét és minőségét a testben uralgó gyorsabb, lassúbb anyagváltozás határozza; ez ismét a most említett körülmények- s viszonyoktól függ.

A még ki nem fejlődött leányok az ifjak életmódját kövessék; később, mivel a vérujulás nem oly élénk a nőknél mint a férfiaknál, kevésbé tápláló és csekélyebb mennyiségű eledellel kielégíthetők. Különösen azonban a táplálóbb s nagyobb mennyiségű étel szoptatás, terhesség alatt, mert ez esetben a nőnek több tápanyagot kell fordítania magzatának táplálására. Érzékenyebb idegzete miatt az ingerlő eledelket, italokat, p. o. erős fekete kávé, théát, bort nem szenvedni annyira a nő, mint a férfi; azért az eledelket mindenkor gondosan kerülje, kitünőleg az előbb említett állapotában.

A cholericus és sanguineus egyének inkább növényi mint állati eledellel éljenek; mind a két temperamentumnál az anyagváltozás gyors, azért gyakrabban éheznek alattvalói. A melancholicus és phlegmaticus ellenben inkább állati mint növényi és igen könnyen emészthető eledelt választson. Ezeknél, az anyagváltozás lomhasága miatt, ritkábban szükséges az étel.

Az életmód, napi foglalkozás tekintetéből azok, kik testi, lelki munkával fáradhatlanul foglalkoznak és ez által a test táplálására készült anyagokat gyorsabban emésztik föl, szükségkép táplálóbb eledelt kívánnak. Azonban, midőn a testi foglalkozások által kimerültek, nehezebb emésztésű eledeleket is könnyebben megemésztjenek, — a lelkikép működők, ülő életmódjuk miatt is csak könnyen emészthetőkkel táplálják magukat.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a téli és nyári idő viszonyaihoz képest gyomrunk az ételre nézve érezhető változásnak van kitéve. Száraz hideg télen több, táplálóbb, sőt zsirosabb étellel is minden rosszabb következmény nélkül látjuk el gyomrunkat; midőn nyáron kevesebb és inkább növényi eledellel megelégszünk, igen természetesen. Az emésztést tudniillik az állati meleg mozditja elő. Ezen állati meleg vegytani működés következménye, a mennyire ugyanis a belégzett (inspirált) lég élelve (oxygenium) a testben levő szénenynyel (carbonium) szénsavvá (ac. carb.) egyesül, mi által meleg fejlődik ki; miután az említett egyesülés vegytani értelemben lassu égés. Ezt előre bocsátván, — nemde? tudjuk azt, hogy testünk télen több meleget sugároz ki, a kül-lég és testünk közt nagyobb levén a hőmérséki különbség; e veszteséget tehát szükségkép pótolni kell, mire az előbbieket szerint széneny szükséges és ez oknál fogva annyi széneny-tartalmu eledelt kell magunkhoz venniünk, mennyi a kisugárzott meleg pótlására kívántatik. Ily eledelek a hús és egyéb zsiros anyagok. E tekintetben például szolgálhatnak a sarkvidéki (Polargegend) lakók, kik a tengeri állatokban nagy bőséggel kínálkozó hús-nemű eledelre már a természet által utaltatnak, miután náluk a növényzet mostoha. Nyáron kisebb levén a test és kül-lég közti hőmérséki különbség, kevesebb a meleg sugárzás, követke-

zöleg annak pótlására kevesebb anyag szükséges; és ezért nyáron kevesebb és inkább növényi eledelt kívánunk. E részben példa gyanánt szolgálhatnak a forró égálji lakók. Itt a növényzet gazdagsága, a különmemü gyümölcsök kellemes ize mint egy felhívja az embert az ezekkel való táplálkozásra. — Valóban bámulni kell a Teremtő bölcseségét mindenben! ki mindent adott az embereknek, ezeknek szükségéhez szabván leginkább adományait.

Betegeknél a *dieta* szigoru parancsa a változhatlan természetnek. Célirányos életrend nélkül nem lehet gyógyítani. Acutus betegségek lefolyása alatt, kevés kivétellel, alig kíván a beteg valamit; de ne is erőltessük őt semmire; elég őt eleinte csak gyenge levessel megkínálni, kivált veszélyes betegségből szerencsés kivergődése után; később is, növekedő javulásával reggel gyenge leves, vagy tejjel, vagy árpa-, kakao-kávéval, — délben csirkebecsinálttal, compottal megelégedhetik a *reconvalescens* ismét azon időig, míg rendes állapotához mindinkább közeledvén, erejét és így különösen gyomranak tehetségét lassankint visszanyervén, rendes munkálatát, az emésztést alkalmatlanság érzete nélkül végezteti a gyomor; de még ilyenkor is csak a gyengébb húsledelek, gyenge testtaneműek, a rizs és efélék ajánlhatók, a *reconvalescens* valódi étvágyához mérvén a mennyiséget, — figyelvén, hogy a gyomor meg ne terheltessék. Betegségében friss vizet bátran ihatik a szenvedő: de csak keveset egyszerre. — *Chronicus* bajokban, hol néha rendes étvágygyal bír a beteg, figyelmezzünk mindig a betegség természetére és ehez képest rendezzük a *dieta*t. Így, ha bővérűség alapja bizonyos betegségeknek, inkább növényi, — ellenkező esetben inkább állati eledellel tápláljuk betegeinket; annak mennyiségét mindenki bölcs belátására, józan ítéletére bízván. Gyomorba-jokban csak könnyen emészthető és tápláló eledel felel meg a célnak és ekkép általában a beteg egyéni körülményei határozzák meg a czélszerű életrendet.

Az egészséges ember legjobban ismert természetéhez mérje az ételek minőségét és gyomorerejéhez szabja azok mennyiségét, jól megjegyezvén, hogy a gyomornak túlterhelése gátolja az emésztést, minek következményei

sokszor igen fontosak. A növésben levő gyermek, kinél gyors az anyagváltozás; — a munkás ember, ki anyagi, szellemi tevékenysége által feldolgozza a test tápanyagait; — a reconvalescens, ki betegsége által fosztatott meg tápláló anyagától; — a vándor és mindazok, kik erős testmozgást tesznek: — többet és gyakrabban éheznek. Ezen körülményekre nem figyelve, általában inkább éheznek a férfiak, mint a nők, — többet éheznek a sanguineusok, mint a phlegmaticusok, tudvalevő oknál fogva. A derült kedv elősegíti az emésztést; azért kellemes vidor társaságban többet eszik az ember, mint búskomor magányában; különösen a lelkiindulatok, félelem, harag, ijedés, gond, szerelem sat. majdnem varázshatalmáról tanubizonytságot adhatnak az érzékenyek, kik egy kellemetlen hirre elvesztik rögtön étvágyukat annyira, hogy nem képesek tovább folytatni a már sovárogra megkezdett ételevét; nyilvános jeléül annak, hogy valaminél általában minden érzésnek, úgy az éhség és szomjúság sajátlagos érzéseinek központi (central) organuma az agyvelő. Az erre érzékenyen ható psychikai benyomások rögtön közöltetnek a gyomoridegekkel, melyek normalis működésükben megzavartatván, csökken az étvágy. Innét van, miként agybetegség által öntudatát elvesztvén az ember, miután ezen öntudat székhelye az agy, — az eszméletlen, a tébolyodott néha éhen halhatna meg, ha evésre nem kényszerítették.

Az izgató szerek, például a fűszerek, kis adagban étvágyat okoznak; gyakrabban vagy nagyobb mennyiségben használtatva eltompítják az éhséget velünk éreztető idegek érzékenységét, — az éhséget elnyomják. Szintén úgy vagyunk a bódító — narcoticum — anyagokkal. Egykét jó szivar élvezete mellett füstbe eresztí néha hervasztó gondjait az ember; midőn annak mértékletlen használata elveszi az étvágyat szorgalmazó idegek érzékenységét, az étvágyat elüzi. Sőt, ha a szokott időn túl tartjuk ki az éhséget, étvágyunk elenyészik; és ez esetben a gyomoridegek túlszárnnyalt, exaltált érzékenységének természetes következménye ezen eltompulás, ezen éhség hiány.

Minden ital közt legszükségesebb a víz, — csecsemők időszakában a tej. Legjobban ajánlja magát a forrás- vagy

kutviz, ha tiszta, idegen íze vagy szaga nincsen. Nyári hőségben egy pohár hideg víz föléleszti az ellankadt embert; hideg télen a víz melegebb legyen mint a külső lég, azaz: télen át is ihatunk kútból nem rég merített friss vizet, csak hideg légnak ne legyen sokáig kitéve a víz. Legnagyobb forróságban, vagy izzadásban megengedem a friss viz-italt a betegnek úgy, mint az egészségesnek: csak hirtelen sokat egyszerre ne igyék az ágyban fekvő beteg; — az egészséges nemkülönb, nagyobb testmozgás, vagy erősebb testi foglalatosság után várjon egy időig és ezután is egyszerre csak keveset igyék. — A sör kellemes szomjoltó, keveset izgató és tápláló. Ereje a borszesz mennyiségétől függ és így leggyengébb a közönséges fehér sör, erősebb a dupla sat. Többet, kevesebbet tápláló, izgató, kábító tulajdonát különféle adalékoktól nyeri. Kik sok s tápláló eledellel élnek, keveset mozognak, söritallal ne éljenek, mert ezeknél a sör gátolja az emésztést. A jó asztali bor fölséges ital. Föleleveníti a testi, de lelki foglalatosságban is kifáradt munkást; jó kedvet ad mértékletes adagban. Egy pohár bor jó barátát meg nem árt; de a mértékletlen borital, kivált ennek ívetén folytonos használata, felizgatván az idegrendszert, ezt szükségkép elgyengíti, idővel kimeríti, ideggyengeséget, rendetlen vérforgást, vízkórt sat. okozván. Az erős, izmos egyének, főleg a szorulásban szenvedők, az aranyerések kerüljék különösen a vörös bort. Az erős édes bor jobban izgat. A tüzvérű fiataloknak nem való általában a bor; valódi méreg —: nagyobb mennyiségben; mert bennök nagyobb lázadást, érezhetőbb változást okoz. Az innét eredő gyengeséget el nem tagadhatja senki közülök, nevezetesen akkor, midőn már a vihar lecsendesült, a mámor eltűnt; és e beköszöntő ideiglenes gyengeségből is ítélhetnek már a visszaélés szomorú következményeire, kiszámíthatják jövődő sorsukat, elkerülhetlen morális, fizikai veszítüket. — A pálinka, liqueur sat. erősen izgatnak és kártékonyan hatnak az idegekre, a vérre. Az ezekkel visszaélés gyászos következményeiről, fájdalom! napi események szólhatnak. — A kávé fő létrésze a „cafein“, melynek hatása kellemesen izgató, fölélesztő, vidámitó, kevesebbet tüzesítő mint a borszesz vagy thea, azért illő mértékben

ezek elé teendő. — A thea fő alkotórészei: az aetheri olaj és a keveset keserű „thein“ (mely egészen hasonló a „cafein“-hoz); az idegeket erősen fölizgatja. — A chocolate pörkölt és pulverizált cocoaából, czukorból és, ha úgy tetszik, fűszerből mesterségesen készül. Hozzáadott más anyagok: a sago, salep, tej, tojás sat. a chocolate táplálékony-ságát nevelik.

Midőn így az ételt italt rendezve, egészséges testünk illendő táplálásmódját röviden érintettem (mert munkám föladata: különféle betegségek h. gyógyítása); meg kell még említenem, miként célirányosabb 24 óra alatt többször, mint egyszer megkinálni gyomrunkat. A reggeli, ebéd, vacsora legkedvezőbben elégitik ki aránylagos étvágyunkat. Reggelre mindenki szokása szerint igyék kávét, theát, chocoladét, ha tetszik, egyék levest, vagy írósvajat kenyérrel, hig tojást kenyere kedve szerint. A vacsora szintén rövid legyen s könnyen emészthető eledelből álló; ha jól akarunk aludni, lefekvés előtt 2—4 órával előbb végzendő. Az ebéd gazdagabb lehet: jó leves, puha marhahús, főzelék, ázalék, sült és fésztás eledel élvezete mellett sat. okkalmóddal bátran vendégeskedhetünk. Gyakorlati szempontból ítélve, az illetén felosztás legízüdősebb, emésztés tekintetéből; miután a legkönnyebb eledelék relativ: 1—3, a könnyü emésztésűek: 3—6, a nehezek: 8—10 óra alatt emésztetnek meg. — Az individualitás-parancsolta kivételekre figyelvén, ehetik, ihatik az egészséges ember mindent, csak mindenben mértékletes legyen.

Valamint az egészségeseknek, ugy különösen a gyomor-bajban szenvedőknek nem ajánlom azonnal ebéd után a nagyobb testmozgást, nagyobb elmceröltetést igénylő lelki foglalatosságot. Ebéd után ha nem is álmod, de testi, lelki nyugalmat rendelt a természet. Ezt követve, az olaszok siestá-jok után igen jól érzik magukat. Nemde? szoptatás után édesdeden alszik a kised; nemde? minden állat evés után nyugalomra hajlandó?! Az ez iránt tett kísérletek is nem különben az evés utáni nyugalomra intenek. Ugyanis több, egyaránt egészséges, egyaránt táplált vadász-kutyák közül néhánynek evés után megengedettett a nyugalom, míg mások nagyobb testmozgásra szorítottak.

Bizonyos idő múlva elővett boncztani vizsgálatból kitűnt, miszerint: a nyugalomban levő kutyák gyomrai mindent derekasan megemésztettek, — holott a futók gyomraiban alig kezdődött meg az emésztés. — Azonban a délutáni álm csak rövid legyen; $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig tartson; vízirányosan kinyújtózva ne fekédjék a pihenő, hanem karszékben félig ülve nyugodjék. A hosszú álom hátráltatja az emésztést; azért bőséges vacsora után azonnal lefeküdni veszélyes, különösen azokra nézve, kik egyszersmind szeszes itallal élnek. — Ezeket tekintetbe véve, közbevetőleg itt azt is megemlítem, hogy az egészség fenntartására szükséges a testmozgás is, különösen azoknak, kik ülő életet viselnek, észszel dolgoznak; — engedvén a jó egészség, nemcsak szép napokban, hanem rosszabb időben is teendő; azonfölül mindezek mellett szükséges még, hogy testünk táplálásáról gondoskodván, lelkünk táplálásáról meg ne feledkezzünk; és ez — a foglalatosság. Ez a mi rendeltetésünk e földön; azért igaz azon közmondás, hogy lelki, testi tevékenység mellett „nincs ideje az embernek betegeskedni.“ Hogy szigorú foglalatosság közben szükséges a szórakozás is és a nyugalom, magam is nem egyszer éreztem és így annál inkább kimondhatom, mikép az időközbeni pihenés, kellemes szórakozás új friss erőt kölcsönöznek a munkásnak arra, hogy folytonosan dolgozhassék.

Ezzel bezárnám már e cikkemet, ha ismét egy új fontos körülmény nem jutott volna eszembe, melynek életünkben roppant a hatalma: és e körülmény a „szokás“, mit másképen igen helyesen, második természetnek mondunk. Az egyéni szokásra mindenkor gondosan figyeljünk. Az évek során folytonosan gyakorolt, bár obiectiv csakugyan ártalmas, de subiectiv már megszokott életmódon ne tegyünk, kivált rögtön, változtatást; mert ez inkább kárára, mint hasznára válik ez embernek. Egyéni szokása, a betegség természetere szerint rendelék minden betegnek is diatétát: soknak individualis szokása erejénél, betegségének természeténél fogva megengedvén azt, mit másnak szigoruan tiltok. Tulajdon tapasztalásaim után mondhatom, miszerint parányi szereink hatását sem gátolja több esetben a már rég megszokott, egyébiránt általában véve tilos étel s ital:

csak kisebb mennyiségben, mérsékelt minőségben használtassék. Így a vizes bort, gyengébb kávé és theát, nem igen eczetes ételt többször megengedem: miután a hom. orvosságok minőségüknél fogva egyenesen és így erőteljesen hatván a betegre, észleleteim szerint erejüket leginkább oly gyógyerejű ételek s italok által vesztik, melyekhez előbb nem volt szokva a beteg, vagy melyek orvosi szempontból általában tilosak, mint például a sertéshús, erős fűszerek, tiszta bor és eczet, erős kávé, vagy melyek épen antidotumai a bevett gyógyszereknek, mint *aconit*, *arnica*, *bellad.*, *nux v.*, *phosphornak* a tiszta bor, — *bellad.*, *rhus*, *carbo v.*, *chamomilla*, *ignatia*, *opium*, *nux*, *pulsatilla*, *phosphor*, *veratrumnak* az erős kávé sat. Sőt régi szokás erejénél fogva a most említett antidotumokat sem tiltom el mindenkor: kivéven azon eseteket, midőn a gyógyítandó betegségek symptomáihoz ezen antidotumok hasonlóak, azaz, midőn ezen antidotumok, például a thea, kávé a gyógyítandó betegségnek indikált orvosságai közé tartoznak. De — jól értsük egymást! — itt a régi, megrögzött, elévült (praescribált), mindennapi szokást értem, mind az acutus, mind hosszadalmasb chronicus esetekben föltételesen méltánylandót; mert a czélszerű, némelykor a legszorosabb diaeta, kivétel nélkül mindenkinél csakugyan mellözhetlen föltétel arra nézve, hogy az orvosság akadály nélkül fejthesse ki gyógyerejét.

Végre (és harmadszorra csakugyan befejezem már ezen értekezésemet) segítsünk még azon szerencsétleneken is, kik vagy véletlenül, vagy eszüket vesztve, természetszabta idő előtt rögtön halál veszedelmében forognak — bevett **mérgek** erőszaka által.

Mondám, hogy mindent megemészthet az egészséges gyomor, mi testünk táplálására szolgál; és ha időközben nagyobb mennyiségű étel s ital által fenn is akad e működése. hánytató nélkül lehet elősegíteni az életerőt h. szereink által és ez folytatandja félbenszakadt működését. Ez mindennapi tény. De a méreg nem assimilálható anyag! sőt olyan, mely dynamicus, chemicus ereje által legrövidebb idő alatt megsemmisítvén az életerőt, rögtön halált okoz; ennek következtében ily esetekben az orvosnak egyebet

tenni nem lehet, mint 1-ször hánytatás által kilökni a mérget; 2-szor a mérgeg hatását megsemmisíteni nagy adagban nyujtandó antidotumok által, miután itt csak vegytanilag — chemice — működhetik.

Mindenek előtt legsürgetősb tehát hánytatás által kiűzni a mérget; és e végre ujjával vagy tollal csiklándozza torkát a szerencsétlen. Ezután az ásványi — mineralis — mérgek, p. o. *arsenicum*, *cuprum*, *plumbum*, *phosphor* sat. hatásának némi gátolására, adjunk azonnal egymásután nagy mennyiségben tejet, vízzel hígított tojásfehéret, nyákos (schleimig), zsiros, olajosfélélet, (*phosphor* ellen azonban zsirosat, olajosat használni nem szabad); — növényi mérgek ellen többnyire jó az erős fekete kávé, némelykor az eczet- és hideg vízzeli locsolások, borogatások mindaddig, míg az orvos meg nem érkezik: félretevén egyszersmind a kihányt anyagot, hogy az orvos vegytani vizsgálat alá vehesse és a mérget fölledezhesse, ha ez tudva nem lenne, ellene illő antidotumot hasznalandó.

Nem-orvosokkal hiába közleném ezen antidotumokat, miután eféle szerek nagy adagban csak orvos rendelésére kaphatók a gyógyszerertárból; el nem mulasztom azonban t. olvasóimat figyelmeztetni a teendőkre és néhány házi szerre, — leirandom azon hom. orvosságokat, melyek az utóbajok szerencsés legyőzésére működendnek. — Közönségesen e következő mérgek használtatnak:

Arsenicum album (mint patkánymérge is). Symptomái: erőszakos hányás iszonyu gyomorfájással, olthatlan szomjjal; nagy belső szorongás, beesett szemek, hideg arczat. Minél többet hány a szenvedő, annál kevesebb a veszély. Itt jó a tej, vízzel hígított tojásfehér, szappanos víz, és ha ezek után hamarjában kaphatni: a „vasrozsa“, melyből fél kanálnyira valót fél pohárnyi vízben adjunk be, ismételvén ezen adagot, ha javulást okozna*).

*) *Arsenicum album* ellen orvosok által a *hydras oxydi ferri* használtatik, melynek erejét e következő experimentum igazolja. Ugyanis, ha *arsenicum album* oldatába nádiályt teszünk, már néhány pillanat múlva nyugtalan kezd lenni, görcsöket kap és ráugatóságok közt elvesz. Ha azonban ezen oldozathoz, míg él a nádiály, „*hydras oxydi ferri*“-t keverünk, ekkor rövid idő múlva

Plumbum. Ki vannak téve ezen mérég gonosz hatásának mindazok, kik az ólom különféle praeparatumaival működnek. Ilyenek a festők; kik megelőző hánytatás után sok tej, vagy hígított tojásfehér, keserű só által segíthetnek magukon addig is, míg megérkezik az orvos. Figyelmeztetem itt azon nőket, kik majd fehéritő, majd pirocsító festéket használnak; nem különben a szüléket, miszerint különféle festékekkel mázolni szerető gyermekeikre vigyázzanak, miután azok közt több mérges festék is található, melyek *mercurt, plumbum, cuprum, arsenicum*-ot foglalnak magukban.

Cuprum. A főzésre használtatni szokott, rozsul czínezett réz-edények általi mérgezés nem ritkán fordul elő. Eféle veszélynek vannak kitéve a pénzverők, bányászok és sárgaréz-művesek is, kik e miatt hányás és hasrágás közt keservesen kinlódnak. Ilyenkor a hánytatás, e mellett a tojás-fehér, tej, czukros anyagok hasznosak. A gyógyszerök közül legajánlandóbbak a „*cyaneum kalii ferratum*“ nagyobb adagai.

Phosphor (mint patkánymérég is). A kihányt anyag foghagyma szagu, sötétben világít. Jól jegyezzük meg, miszerint itt nem szabad olajt, vagy zsírosféléket használni, hanem hánytatás után adjunk nyákos italt; hasznos a *magnesia usta*, melyből adjunk be egy kanállal; ha szükséges és jót tesz, ismétlendőt. (Thomson.)

Mercurius (sublimatus). Symptómái sokban hasonlítanak az *arsenicum* kórjeleleihez; itt azonban a nyálfolyás jellemző. Ellene jó kivált a tojásfehér. Dr. Astruc mindennemű higany-mérgezés ellen *sulphur v. hyposulphur natrius*-t ajánl, melyet 8 szemeren (Gran) kezdve, 24

csendesül a nadály, az edény fenekére száll és azt látjuk, hogy az említett antidotum a nadály fölületére ülededik és egészen hozzá ragad; rövid idő múlva ismét mozogni kezd s egy-két nap múlva egészen helyreáll a nadály. — Hasonló az eset, midőn az „*arsenicum*“ a gyomor- és bélekben létezik: okkor a gyomorban levő „*arsenicum*“-mal vegyülvén a „*hydras oxydi ferri*“, egy oldhatlan vegyületet képez, melyben e mérég egészen elveszti hatását; mert az *arsenicum* csak addig és annyiban hat, a meddig és a mennyire oldható. (Müipari vegytan 1845.)

órára 30 szemerre fölemelhetni. Ez szerinte nemcsak a jelenlevő higany-mérgezés, hanem az innét származott utóbajok ellen is hatalmas. (E helyen nem lehet nem említenem a „*Calomel-t*“ — *mercurius dulcis*; — melylyel anynyi visszaélés történik sok betegség gyógyítása alkalmával leginkább gyermekeknél, kik aztán ennek következtében sokszor hosszadalmas mirígy-daganatokban, szájfekélyekben, nyálfolyásban, ideges bántalmakban sinlődnek. Legyünk ovatosak! és ha ilyesmit tapasztalunk, forduljunk még jókor h. orvoshoz, ki h. szeréi: *sulphur, silica, ac. nitri, bellad. sat.* által még segíthet.)

Jod. Mercur után sorolom ide azonnal a jodot; mert hiréről mindkettő ismeretes a t. közönség előtt és e szerek nem is annyira mint mérgek, hanem mint orvosságok nevezetesekek. Szokottnál nagyobb adagban mérég gyanánt működik a *jod*; ekkor adjunk keményítóből készített nyákos italt, — buzaliszt-pépet. (De mint gyógyszer is, nagy adagban könnyelműen adatva, gyakran szembetünöleg rossz következményeket szül; ilyenek: a mirígy-daganatok, az idegek- és vérték felizgatott állapota sat. A ki ily esetekben tanácsomat akarja fagadni, ne kessék hom. gyógyszerünket minélelőbb használni: a *bellad., arsenicum, phosphor, sulphur* hathatóságak.)

Lapis infernalis. A pokolkö hányáson sat. kívül fehér foltokat okoz az ajkakon és a szájüreg oldalain. Helyén leend itt a vízben felolvasztott konyhasó.

Ac. sulphuricum (Vitriol) ellen tejet, sok nyákos italt itassunk a beteggel, azonfelül porrá tört krétát, magnésiát használjunk. (Itt nem a közönséges magnésiát — *carbonas magnesiae* — értem, hanem a szoros értelemben vett magnésiát — *oxydum magnicum* —.)

Ac. hydrocyanicum (Blausäure). Ezen legerősebb mérget a keserü mondola sat. rejtj magában: azért kivált gyermekekre nézve méltó figyelmet igényel a mondolacévs, mert a keserü mondola néhány szomoru példának volt már tényezője. Ellene jó azonnal az erős fekete kávé, mert a hánytatásra itt nincs idő. A hidegvizzeli borogatások azonnal használtassanak, ezek mellett jót teend a terpetin-olaj. (Thomson.)

Strychnin (nux vom.) ellen jótékony a tej, porrá tört faszén, melyből egy kávé-kánálnyira valót fél pohárnyi vízben adhatunk. *Belladonna* (Tollkirsche m. nadragulya), — *stramonium* (Stechapfel, m. redőnye, csodafa, magyal), — *opium* (mákony), — *hyosciamus* (beléndek), — kámfor ellen jó az erős fekete kávé: ha inkább kábító hatása van a méregnek, ekkor az eczet vízzel vegyítve felelend meg várakozásunknak. A hideg vízzeli locsolások, borogatások szintén hasznosak ezen mérgek veszélyteljes hatásai ellen. — Borszesz ellen a tej, nyákos italok használandók.

Sokszor a sajt, túró, kolbász, hurka, vaj, ludzsir, szalonna is megromlanak, ha illendő felügyelés, jó kezelés alatt nincsenek; és némileg savanyús, kellemetlen, éles, avas izüek lesznek. Ezekre lelkiismeretesen ügyeljünk, mert ilyesmit eledel gyanánt használván, életünket kockáztatjuk. A már közelgő veszélyre e jelek mutatnak: gyomorégetés, késztetés a hányásra, szárazság a torokban, rekedt hang, nagy szomj és éhség, de alig tud valamit lenyelni a szenvedő; hasfájdalom, puffadás, szorulás sat. Ezeket érezvén a szenvedő, azonnal igyék langyos vizet, mindenkép ingerelje magát a hányásra; ez megtörténvén, a vízzel hígított eczet, citromnedv legcélszerűbbek. Rosz halak, nem különben mérges gombák-okozta mérgezések ellen használ a porrá tört faszén, később az erős fekete kávé. Dr. Chausarel bordeauxi orvos tapasztalatai szerint, ha a mérgezés nem rég történt, először hánytatót kell adni, hányás után tölgy-gubacsból készült főzetet, minden 5 perczben egy kis pohárral. A burgonya (krumpli) csirájában is fejlődik néha erős mérgező — *solanin*, — mely ellen hánytató után szintén a fekete kávé működik.

Midőn így részint hánytatás által üzetett ki a mérgező részint annak öldöklő ereje antidotumok által neutralizáltatott, mindenkor maradnak még vissza többet kevesebbet veszélyes utóbaajok, melyek gyökeres kiirtására a gyógyszerek használtassanak és már most hom. adagban:

Az ásványi mérgek következményei ellen általában hathatós a *sulphur*, melyet Oken is az illető mérgek valódi ellenségének nevez; ez után hasznos különösen az *arsenicum*ra: az *ipecac.* vagy *ferrum*; — *plumbum*ra: az

opium, nux vom.; — *cuprumra*: a bellad., china, nux vom.; — *pokolköre*: cofea, dulcam.; — *phosphorra*: nux vom.; — *mercurra*: hep. sulph., jod; — *jodra*: bellad., arsenic.; — *vitriolra*: pulsatilla; — *kéksavra* (Blausäure): camphora; — *strychninre*: cocculus; — *belladonnára*: hyosc., pulsat.; — *stramoniumra* nux vom.; — *opiumra*: ipecac.; — *kámforra*: opium. — A megromlott vaj, zsir sat. okozta utóbajok ellen: bryonia, arsenic. — Borszesz-szülte chronicus bajok ellen: nux vom., carbo veg., arsenicum, eleinte egypár napig reggel, este, ezután kétszer egy hétben veendő. Különben acutus esetben ezen szerekből köriülmények szerint vegyen be a beteg minden 1—3 órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben.

Epe-okozta gyomorhaj- és epeláz.

Ha epétől származik a gyomorhaj, ezek a körjelek: a szem és arcz finomabb részeinek sárgás színe, készség a haragra, lankadtság, sárga moecokkal fedett nyelv, keserü szájiz, keserü böfögések, étvágyhiány, savanyus italok utáni epedés, barnás sárgás vizelet, nyugtalan álom, a végtagok szaggató fájdalma. Ekkor legszorosb diaeta mellett (fris vizet azonban ihatik a beteg, de csak keveset egyszerre, mint már számtalanszor mondan) jó a

Chamomilla, ha harag után ömlött ki nagyobb mértékben az epe; ha a beteg igen szomjazik; ha fájdalmas hasmenése van és ez zöldes, vizenyös. Ha ezen szer nem hozna javulást, adjunk

Bryoniát, kivált ha forró nyári napokban jön elő e baj; ha a beteg ingerlékeny, haragos; étvágya nincsen; bort, savanyu italt kíván; forrósága és szomja nagy.

Nux vomicát főkép heves, erőteljes egyéneknek; különösen ha szája és orra körül sárgás színe van a betegnek.

Digitalis, midőn az egész test sárga; az ütérverés sebes de gyenge; a betegnek émelygései vannak és fehérés székürülései.

Pulsatilla, gyenge szelid egyéneknek gyakori harag után (ha a *chamom.* nem használ), ha nem szomjaznak;

epés, zöldes hasmenésök van, kivált éjjel; a beteg türehtelen és szorongó forrósága miatt álmatlan.

Belladonna, ha igen ingerlékeny a beteg; szája száraz, szomja nagy.

China, ha gyenge a beteg; hasmenése nem fájdalmas.

Arsenicum, ha igen gyengének érzi magát a beteg; belső forrósága égető; szomja elolthatatlan; hasmenése iszonyu fájdalmakkal van összekötve, mely alatt ökrödik is a beteg.

Szintén 3 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden órában; javulást érezvén, minden 3 órában egy kanállal.

Ha a beteg borzongást is érez, mely után állandó nagy forróság következik; a szomj olthatatlan; a fejfájás nagy; az arcz vörös és többnyire sárgás karikával van körülvéve; a szemek szinte égnek; ha ezekhez undor, inger a hányásra, sőt hányás járul, mely által sárgás, zöldes, néha feketés, igen keserű és oly éles epe ürítették ki, hogy a beteg torkát szinte égeti, fogaiban tompulást, gyomrában fájást okoz, mely külső érintés által nagyobbodik: ha nemcsak a vizelet, hanem a nyál és pök, sőt az izzadság is sárgás, — mindez epelázra (Gallenfieber) mutat. Ekkor legnagyobb testi és lelki nyugalom, legszorosb diæta mellett (de a szomjasnak né tagadjuk meg az annyira enyhítő friss vizet: kevés mennyiségben egyszerre) hasznos az:

Aconitum, minden órában három golyócska kevés vízben; ha egy-két bevételre izzad a beteg, a fennemlített körülményekhez képest három óra után jó a *belladonna*, *pulsatilla*, vagy más gyógyszer a leirt körülményekhez alkalmazva; *három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában egy kanállal; a bevételt mindig az izzadás bőségéhez mérvén.* Az epeláz lefolyása 7, 9, 14 nap körül végződik.

Ha a láz ideges jellemű, nézzük az ideglázat, ha rot-hasztó, akkor ezt *).

*) Láznélküli chronicus epe-bajokban hasznosak általában: *aloe*, *antim.*, *arnica*, *arsenic*, *chamon.*, *china*, *cocculus*, *ignatia*, *mercur*, *nux v.*; vagy még az *aurum*, *bellad.*, *bryonia*, *ipecac.*, *pulsat*, *rhus*, *secale*, *staphys.*, *sulphur*, *veratrum*, *crotalus*.

Gyomor-hurut és — hurutláz.

A test különféle részeit, de nevezetesen a bélcsatornát fedő nyákhártyának beteges állapota következtében itt nagyobb mennyiségű nyák választatik el és gyűl össze. A gyomornak ezen nyákos állapotát e jelenségek mutatják: sápadt szín, felpuffadt, csaknem szivacsos arcz, bágyadt tekintet, kellemetlen szájjiz, étvágyhiány, rendetlen emésztés, has felpuffadása, bővebb nyákkiköpés, lomha székiürítések, vagy pedig a nyák bővebb összegyűlése miatt hányás, hasmenés, mely által sűrű nyák ürítettetik ki. Ily **gyomor-hurut** vagyis **katarrhus** (Magen-Katarrh) esetében, szoros diaeta mellett, használandnak a:

Dulcamara, ha nagyobb meghűlés után következnek a most említett körjelek.

Pulsatilla, renyhe testben igen jól működik, ha a beteg haragos, gyakran borzongatást érez; nyákot hány, vagy hasmenése van, mely által nyák ürítettetik ki.

Mercurius v., hasznos oly körülmények közt mint a *pulsatilla*, de ennél hathatósab, ha a beteg már eleinte nagyon erőtlen, tekintete sápadt, sárgás.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal, míg nem izzad a beteg; ezután minden 3—5 órában.

De ha a beteg borzadozást, fejfájást, szomjuságot is érez; végtagjai melegek; este felé láza nagyobb; ha a beteg igen levert, kedvetlen, érzékei tompák; ha a szemek elvesztik fényöket; ha a nyák nagyobb mértékben gyűl össze az orr, száj és torok üregében és e miatt a beteg nyelve oly vastagon van nyákkal befedve, hogy azt nehezen lehet letisztítani, vagy tisztítás után csakhamar ismét összegyűl; a torkában összejött nyáktól pedig szünet nélküli hákogás által kíván a beteg megszabadulni; ha mellében is nehézséget érez a beteg; köhög, sok nyákkiköpéssel; ha vizelete zavaros, nyákkal bőven ellátva; ha a nyavalyának hosszabb időig tartása alatt fekélyek jelennek meg nemcsak a száj üregében, hanem a bélcsatornában is. — Ezen kifejlődött **nyákláz** esetében feküdjék le a beteg; több

akut nyavalyánál említett szoros diactát tartson; figyeljen e diatára még akkor is, midőn már tetemesen javul; ekkép — noha e láz lefolyása lassu, lomha: mindemellett a beadott h. gyógyszer előidézte bő izzadás által 7—14 nap alatt meggyógyul a nyáklázban szenvedő beteg; sokkal hamarább, ha még a láz ki nem fejlődött. A szerek ekkor ezek:

Aconit, ez után:

Digitalis, ha a beteg igen erőtlen, ökrödik, hány és gyomra táján fájdalmas nyomást érez. Jó a *mercur*, *pulsatilla* is az említett körülményekben.

Arsenicum, ha a beteg megfosztatván minden erejétől, alig mozdulhat; ha szájában fekélyek mutatkoznak.

Mezereum, ha nyeldekklójében és szájában égetést érez a beteg, — és itt néhány lapos fekélyek is látszanak.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3, — izzadást, javulást érezvén, minden 5 órában egy kanállal.

Ha a láz ideges jellemet vesz magára, nézzük az ideglázat*).

Gyomor-gyuladás.

A gyomor-gyuladásban szenvedő beteg állandó, égető, szúró, metsző, feszítő, összeszorító, közönségesen igen éles fájdalmat érez gyomra táján, mely csekélyebb nyomásra, vagy bőfögés, mélyebb légzés, köhögés, prüszsentés, csekélyebb mennyiségű italnak, ételnek lenyelése, szóval bármiféle befolyások által, melyek a gyomrot nyomják, vagy mozgás által nagyobbodik. A gyomor tája is kevésse dagadt, feszült; a beteg nagy szorongások közt hány, egy-

*) Láz nélküli chronicus nyákos állapotban (Schleimhaut-Krankheiten), haszuosak általában a: *bellad.*, *dulcam.*, *euphorb.*, *hepar*, *ipecac.*, *mercur*, *mezereum*, *pulsat.*, *senega*, *stannum*, *sulphur*; vagy még *arsen.*, *bryonia*, *china*, *ferrum*, *nux v.*, *plumbum*, *ac. nitri*. Fördők közül leginkább a Kissingen, Ems, ennek szomszédságában a Schwalbach, Selters, Borszék, Előpatak sat. ajánlhatók azoknak, kiknek e vizekben van bizalmuk.

szersmind makacs szorulásban szenved. Mindezekkel láz van összekötve, mely belső forróság, epedő szomj, a bőrnek szárazsága által jelöli magát, csak a végtagok rendkívül hidegek. A nyavalyának további lefolyása alatt néha különféle göresök is szoknak mutatkozni, különösen a toroknak főképp ivás után történni szokott göresös összehuzatását nem ritkán tapasztalhatni. Ezen gyuladásban adjunk eleinte egy-két adag sisakvirágot — *aconitum* (egy golyócskát egy ujjnyi vízben egyszerre); első, vagy második beadásra izzadásba jövén a beteg, három óra lefolytával hasznos a

Bryonia, vagy *nux vomica* — heves egyéneknek, főképp ha makacs szorulásban szenved a beteg.

Cantharides, ha az égető fájdalom a gyomorban kitünőleg nagy.

Belladonna, ha egyszersmind göresös összehuzatást érez torkában a szenvedő, főképp ivás után.

Arsenicum, szintén oly körülményekben hasznos mint a most említett szer; ha egyszersmind rögtön minden erejét elveszti a beteg. Ha ez nem használ, ekkor *carbo* adandó.

Az akut gyomorlob lefolyása 3, 5, 7 napra terjed; mely idő alatt gyógyszerünk által bő izzadásba jövén a beteg veszélyen túl tétetik: a gyuladás eloszlik, annak kimenetei ritkán fordulnak elő. E célra azonban igen szükséges a testi lelki nyugalom, a legszorosabb diaeta. Fris vizet ihatik ugyan a beteg, de csak keveset egyszerre; ha már enni kíván, eleinte gyenge levesen kívül egyebet ne egyék; előrehaladó javulásában is igen mérsékelt, reconvalescensnek megfelelő életrendet kövessen.

Ha a láz ideges, vagy rothasztó jellemű, ekkor e szerint intézzük a gyógyítást.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; bő izzadás, javulás után minden 4—5 órában.

Gyomorégetés.

(Sodbrennen.)

Gyomorégetés alatt azon kellemetlen égő fájdalmat értjük, mely a gyomorból fölfelé a nyeldeklőbe, torokba tolul. Ezen érzéssel össze van kötve a gyomor összehuzatása, vizforina, undorító, ízetlen, vagy éles savanyu, vagy avas keserü nedvnek felbőfögése, szelek kifejlése, étvágyhiány, szorulás, hányás. Leggyakrabban használ itt a

Nux vomica; szelideknél, zsíros, vajas eledelek után pedig a *pulsatilla*.

Belladonna, ha nagy szomjjal van összekötve. *Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden óranegyedben egy kanállal.*

Gyomorrák.

(Magenkrebs.)

E nyavalyának kifejlődése előtt néha több évig tartó nehéz emésztést tapasztal a beteg, melynek következtében evés után tompa, feszítő fájdalmat, máskor gyomorégést, bőfögést, ökreendezést érez, és sokszor hány, kivált ha nehezebb eledellel terheli meg gyomrát, vagy kissé többet evett. — Később, kifejlődvén e kór, tapintás által a gyomor táján érezhető daganat, keménység, közönséges jeleihez tartoznak a gyomorráknak; evés után egy-két órára, néha éhgyomorra is hány a szenvedő; a kiürített anyag fekete, chocoládé- vagy kávéalj-szintű, nem ritkán tiszta vér; azonnal reggel, gyomrából vízféle folyadék tolódik fel szájába; az evés után bekövetkező hányás miatt szinte fél a beteg valamit enni, miután már tudja, hogy evés után belszorongással összekötött iszonyu gyomor-fájdalom mellett mindenkor hányásra kényszerítettetik; étvágya csekély, vagy semmi, szomja nagy; olykor makacs szorulásban szenved; a testtől elvont szükséges táplálás miatt egészen elsoványodik, annyira, hogy csontvázhoz hasonlít; a test egyes részei vízkórosan megdagadnak; a betegnek halvány, sárga-zöldes arca keservesen szenvedő állapotra mutat; mélyen beesett

szemei előbbi fényességöket elvesztik; kedélye igen lehangolt, kecsgetető remény nélkül tölti szomorú napjait; érve-
rése gyenge, rendetlen. És e rövid leírása e kórnak, úgy
hiszem, elegendő annak megismerésére.

Okai lehetnek: örökségi hajlam; szeszitalokkal való
visszaélés; rossz táplálás; leverő lelki indulatok; elnyomott
más betegségek; gyakori hánytató, hashajtó szerek; esés,
ütés, nyomás. — Ezen okokhoz képest választván a gyógy-
szereket, ezek e kínos betegségnek teljes kifejlődését meg-
gátolnák ugyan, ha a beteg még jókor kezdi az orvos-
lást; de ha már a baj egészen kifejlődött, ekkor a gyomor-
nak illetően degenerációját eddig egy orvos sem gyógyíthatá
meg; gyógyszereink is ily esetben csak enyhülést hozhat-
nak. Ilyenek a

Conium, esés, ütés, nyomás után.

Nux vom. általában, és különösen szeszitalok után
fejlődő gyomorrák ellen.

Arsenicum, ha a *nux vom.* nem használ.

Plumbum, makacs szorulás esetében.

Ide tartoznak még a *phosphor*, *veratrum*, *carbo anim.*,
mezereum, ez utóbbi főleg ha égető, maró fájdalmat érez a
beteg; különösen még a *lycopodium*, *sepia*, *kreosot*, *sul-
phur*. Lemondván a kávé, tea, szeszitalok, eczetes, füsze-
res nehéz emésztésű eledelk élvezetéről, csak oly eledellel
éljen a szenvedő, melyet gyomra megemészthet, ilyen az
édes, vagy aludt tej sat. általában a *diaeta* a beteg indi-
vidualitásához legyen alkalmazva. A betegség kezdetén
használhat a Karlsbad; de későbbi stádiumában egyedül
a jó falusi levegőt élvezze a szenvedő és használja gyógy-
szereinket, melyek ily esetben, midőn már *radicalis* gyó-
gyítást nem eszközölhetnek, enyhítőleg hatnak. Tehát a
fenemlített szerekből hosszabb időig *vagy* be reggel,
*este három golyócskát; némi javulást érezvén, csak minden
negyed nap.*

Gyomorgörcs.

(Magenkrampf.)

Gyomorgörcs alatt láz nélküli, a gyomor táján rohamokként megjelenő, nagyobb kisebb mértékben érzékeny, majd összehúzó, égető, néha maró, vagy nyomó fájdalmat értünk. A görcsrohamok egy negyedtől egész óráig, sőt hosszabb időig is tartanak; megszűnván, gyakran határozott, sokszor bizonytalan időszakok s legcsekélyebb ártalmak után visszatérnek. Okai lehetnek: a meghülés, lelki indulatok; az aranyér folyásának, a hőszámnak, izzadásnak elnyomatása, visszaverődött náthafolyás, visszamenő köszvény; a gyomornak helybeli meghülése étel s ital által, vagy ennek megromlása; szelek; a közelfekvő életműveknek (organumoknak) hibái sat. — A gyomorgörcs általában makacs nyavalyák sorába tartozik, eltart esztendőig s különféleképen rontja az egészséget, végre, alkalmatlan orvoslás után sorvadással is végződhetik. Ez ellen is hathatós gyógyszereink vannak, melyek, illőleg alkalmazva, várakozásunknak többször megfelelnek; ilyenek a

Nux vomica, ha szeszes italok következtében jön a gyomorgörcs (ekkor a *carb. v.* is helyén leend, ha a *nux* nem használta); nemkülönben ha elnyomatott kütég (Ausschlag) után, néha több év múlva, mutatkozik; vagy epétől származik; ha összehúzó, nyomó, szorító fájdalom kínozza a beteget, azon érzéssel, mintha a gyomor táján szorosan állana ruhája, vagy mintha szelek feszítenék gyomrát; ha ezen érzés evés, kávéivás után jelenik meg, mellszorongással összekötve; ha az összeszorító fájdalom nem ritkán a hátgerincztől rézsut a lapesontokig terjed; ha már reggel korán ébreszti fel álmából a görcsfájdalom; ha a görcsroham alatt egyszersmind gyomorémelygést, savanyu, keserü felböfögést érez a beteg, vagy hányásra is kényszerítetik, mely által szivdobogás és szorongás között nyák, epe, eledelek üríttetnek ki, néha pedig csak üres ökrendések kiozszak a szenvedőt, vagy egyedül a szelek tódulnak kifelé és ezek okozzák a fájást; ha savanyu, rothadt izt érez szájában a beteg; ha szorulásban szenved; egyoldali fejfájást, vagy

nyomó fájdalmat tapasztal a homlok táján; ha a nőknél tisztulás alkalmával lép fel a gyomorgöres. — Ha ezen gyógyszerre javulást nem érezne a szenvedő, ez után igen hathatós a

Cocculus, ha a fájdalom az alhasban is elterjed; ha azzal szorongó légzés, makacs szorulás van összekötve; ha a fájdalom enyhül felbőfögés után, ha szelek tódulnak fel a gyomorból.

Chamomilla ingerlékeny egyéneknél, ha harag után következik a gyomorgöres, egy főszer; ha a beteg oly fájdalmat érez, mintha kö feküdnék gyomrában; vagy ha fájdalmas felfúvást érez a gyomor táján; és az oldalbordák alatt bal oldalon mintha valami szivét igen nyomná; ha a fájdalommal nehéz légzés, szorongás van összekötve, kivált éjjel; ha némi enyhülést csak akkor érez, midőn testét összehúzáván, nyugodt állapotban fekszik. Nevezetes itt azon körülmény, hogy a *chamom.* jó sikerrel használtatik azon gyomorgöresben, hol kávéivás után is némi enyhülést tapasztal a beteg; holott a *uva romica* csak azon göresöket gyógyítja, melyek kávéivás után nagyobbodnak.

Ipecacuanha ha a göres gyomórémelygéssel, ökréndéssel, hányással van összekötve; főkép ha bizonyos kütég (Ausschlag) rögtön eltűnté után támad.

Pulsatilla, főkép szelíd egyéneknél, ha fájdalmas szűrást érez gyomrában a beteg, mely botlás által különösen növekszik és ökrödéssel jár; ha csak fájdalma alatt szorjazik egy keveset a szenvedő; ha inkább hasmenésben szenved, mint szorulásban; ha gyomrában szorító, kopogó, maró fájdalmat érez, mely evés után kisebbül; vagy ha evés után másnemű fájást: nyomást t. i. vagy csipkedést érez; és ha a fájdalomnak zsiros eledelek után sat. (lásd a gyomorfájásnál) mutatkoznak; ha elnyomatott hószám után jönnek. Ha ezen szer várakozásunknak meg nem felelne, cseréljük föl e következővel:

Ignatia, ha nem annyira ökrödéssel, mint inkább szorulással van a göresfájdalom összekötve; ha itt is szűró fájást érez, néha nyomást a beteg; ha a fájdalmak kivált akkor jönnek elő, midőn a beteg éhezik, és ha eszik, akkor javulást érez; főleg szomorú egyéneknél, ha bánat, szo-

mor, vagy harag után jön a gyomorgöres és ha a harag-szülte baj ellen bevett *chamom.* nem használt.

Hyosciamus, ha a gyomorgöres nyomás által növekszik; ha többnyire éjszakán gyötri a szenvedőt és nagy izzadással jár; vagy ha csekély meghülés után is, például a kéznek hideg vizzeli mosása által, visszatér.

Platina, oly gyomorgörcsben hasznos, mely a nőknél hosszabb időig tartó és nagyobb mértékben jelenlevő tisztulás alatt mutatkozik; hasznos rendetlen tisztulásban szenvedő nőknek, ha a gyomorgöres bizonytalan időben jelenik meg, ha az alatt ökrödik, sőt éles, savanyu, vagy igen keserű zöldes folyadékot hány ki a szenvedő: az *argatum nitricum* hasznos.

China, használ oly egyéneknek, kik gyakrabban bevett hánytatók, hashajtók következtében, vagy vér és más nedvek vesztegetése által elgyengülvén, gyomorgöresbe esnek; minden evés után fájdalmas nyomást éreznek, éhgyomorral pedig könnyebben érzik magukat.

Stannum, ha gyomrában marást érez a beteg, mely köldökig terjed; ha külső nyomásra igen érzékeny a gyomor; ha a gyomorban érezhető nyomó fájdalom szorongással, émelygéssel van összekötve; ha a beteg hasmenésben gyakran szenved, gyomrát teliség és puffadás érzete fogja el és e mellett éhezik a szenvedő.

Bryonia, ha a gyomorgöres nyomó fejtájással van összekötve, mely a fej hátulso részét, vagy a halánték, homlok táját foglalja el és nyomás, vagy erős kötözés által enyhül; ha a gyomorgöres mellett szorulást érez a beteg; ha a fájdalmak mozgás által nagyobbodnak, nyugodt állapotban pedig enyhülnek és el is tűnnek.

Belladonna, főképp gyöngéd, érzékeny nőknél; ha nyomást, rágást, marást érez gyomrában a beteg; ha a fájdalom egy kissé csak akkor enyhül, midőn a beteg visszatartván légeztét, egy időig nem vesz léget; ha a fájás többnyire ebéd felett jön, közönségesen nagy szomjjal; és ivás után nagyobbodik a fájdalom, néha annyira, hogy a beteg minden eszméletét elveszti.

Ha nem régi a gyomorgörcs, három golyócskát tiz évökanálnyi vízben felolvasztván, fájdalmak alatt beadhatunk

minden óranegyedben egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. Szintén így adhatunk be az idült gyomorgörcsben rohamok alatt; ezeken kívül csak minden 5—7 nap, este 3 golyócskát egy ujjnyi vízben; de ennek gyökeres gyógyítása kedvéért pontos diétát tartson a beteg, azon reményvel, hogy más sikertelen orvoslás-mód daczára, gyötrő kínjaitól h. gyógy mód által szerencsésen megszabaduland.

Bélgörcs.

(Kólika.)

Bélgörcsnek mondatik a hasban, főleg pedig a köldök körül megjelenő, összehúzó, metsző és többféle fájdalom. A bélgörcsnek különféle okai lehetnek e következők: a gyomorromlat nagyobb mennyiségű vagy rossz minőségű étel, ital által, mire rossz szájíz, undor, böfögés, ökrödés, hányás mutatnak. — Az epe főleg nyári időben vagy harag után, emek jelei: keserű szájíz, sárga nyelv, szomj, fejfájás. — A szelek, bélyegei: a hasnak felpuffadása, kóborló fájdalmak, haskorgások, kóborló mellszúrások, a szeleknek nehéz elindulása, ez után pedig a fájdalom kisebblése; itt a hasnak nyomatása nem fájdalmas. — A meghűlés, hideg külső lég, hideg ital, étel, fagyalt által. — A vér, erre mutatnak a betegnek bővérűsége, állandó, égető hasfájdalom, mely érintés, nyomás által növekszik; főképp aranyér, hószám elnyomása után, midőn a vér a has üregébe tolul. — Más nyavalyáknak, p. o. az idült kütégnek, náthának, köszvénynek hirtelen elnyomatása, melyek után bélgörcs jelenik meg. — A hasban foglalt más valamely életműnek (organumnak) beteges állapota: eféle az epe- és vese-kövek által okozott rokonszenves bélgörcs. Ha epe-kövecsek okozá a nyavalyát, megismerhetni a hirtelen megjelenő hasfájásból a máj és gyomor táján és ezután kifejlő sárgaságból; — ha pedig vese-kövekből származik a betegség, megismerhetni az egész hasra terjedt fájdalomtól, a húgy-vezetékek lefolyása szerint, a midőn egyszerre mind ágyék- s lábikra-görcs jelenik meg a kövecsek oldalán és a here a has felé húzódik fel, megváláskor pedig

kövecsek ürítettnek ki. - A belek érzékenysége és izgatottsága; ennek jelei: nagy fájdalom, mely érintés, kisebb nyomás által nő; ájulások s más ideges (nervosus) jelek. Előfordul ezen ideges bélgöres rásztkóros (hypochondricus) férfiaknál s méhkóros (hysterica) egyéneknél, nemkülönben kicsapongások által elgyengülteknél és lelki indulatok után. Nem annyira veszedelmes, mint inkább hosszas szok lenni. — Életműves (organicus) hibák; ilyenek: a belek daganata, összenövése, szakadása, fekélyei sat. Ezen bélgörcsöt igen nehéz megismerni, miután a bélgörcs általános jelenségein kívül más különös bélyegei nincsenek; azért, ha a közönséges bélgörcs elleni szerek sikertelenek lennének, tanácskozzunk mindenkor h. orvossal. — A geliszták . . . de ezen bélgörcsről más helyen. — Kifürkészvén ily módon a betegség okait, ezekhez képest, figyelembe vévén egyszersmind a többi kórjeleket, választjuk a legillőbb gyógyszert és kímésen szenvedő embertársainkon segitendünk.

Bélgörcs ellen tudvalevő *diacta* mellett ezek a gyógyszerek:

Aconit heves, bővérű egyéneknek hasznos, midőn érintés által növekszik a hasfájdalom; midőn a hasba tolt vértől vagy szelektől ered a kólíka, kivált meghülés után; a has puffadt, benne korgást érez a beteg, vagy csírást a köldök körül és a köldök befelé húzódik.

Chamomilla, különösen gyermekeknél, de másoknál is hasznos; ha meghülés következtében jön elő a bélgörcs; vagy ha mérgeződés után, vagy sokszor nyári időben járványosan fordul elő, — epés bélgörcs — mire keserű szájjiz, undor, sárga nyelv, nagy szomj, kinzó fejfájás mutatnak; ha szelektől támad, mire a hasnak felpuffadása, kóborló fájdalom, haskorgás, vándorló mellszúrások, sikertelen ösztön a szelek kibocsátására, a szelek elindulása után enyhülés, nagyobb fájdalom a hasnak érintése, nyomása által, mutatnak; ha néha hasmenéssel van összekötve.

Nux vomica, ha szorulásban szenved a beteg; ha a bélgörcs a hasba tolt vértől származik, főképp aranyér, havitisztulás elnyomatása után; különösen vérmes, heves egyéneknél, mire az egész testnek melegsége, égető, érin-

tésre, nagyobbodó fájdalom a hasban, a vizeletnek lángszíne, vagy visszatartása mutatnak; ha nyomó fájdalmat érez hasában a beteg, mintha csak kő nyomná a hasát; ha a fájdalom érintés által növekszik; ha a has feszült, puffadt; a légzés nehéz, rövid; ha a fájdalom magasabb fokán a végtagok hidegek, vagy ha szelek által annyira feszítettnek a belek, hogy a has felpuffad és igen érzékeny; ha a görcs a vizelő hólyagra is elterjed és a vizelés megreked; ha minden mozgásra, lépésre nagyobbak a fájdalmak; ha nyugodt állapotban könnyebben van a beteg; nemkülönben hasznos ezen gyógyszer a méhkóros (hysterica) nőknek, vagy, midőn a leirt körülményeknek mindenkinek használhat, jótékony hatására különben számíthatnak azok, kik szeszis italokkal visszaélnék (ezeknél kitünőleg működik a *carbo v.* is, főleg ha szelektől van a kólíka); vagy ha a görcs epétől származik, vagy meghűléstől. Egyébiránt *nux v.* után ha nem használna, jó a *cocculus*, kivált ha szelek okozzák a bélgöresöt, mely a mellett is elfoglalja.

Pulsatilla, szefid egyenként különösen, de másoknál is ezen körülmények mellett, ha meghűlés, gyakori harag, zsíros vagy hideg étel és ital után támad a bélgöres, vagy ha szelektől származik, vagy vértódulástól a hasban és ekkor a beteg oly nagy forróságot érez, hogy e miatt ruháit kénytelen levetni; ha az erek mind a homlokon, mind pedig a kezeken duzzadtak; ha csipkedést, szúrást, szaggatást érez a beteg hasában, vagy a köldök körül különösen; ha lefekvéskor nagyobb a fájdalom, szintegy érintés által, ha egyszersmind hasmenése van a betegnek. Ajánlható méhkórosoknak is ily esetben.

Mercurius v. ha főleg meghűlés után érez a beteg bélfájást köldöke körül, keménységet vagy feszülést, égetést; ha kivált éjjeltájban jönnek a fájdalmak; ha torkában visketést, zibongást tapasztal; ha gyakran csuklik, éhezik a beteg és az édességtől undorodik; szája tele nyálkával, ökrödik, sőt hány, vagy hasmenése van, mely által nyákot ürít ki vagy genyt, mi bélfekélyre mutat; ha korgást, dörömbölést érez hasában; ha a beteg nagy erőtlenségről panaszkodik.

Belladonna, ha fájdalmak alatt a has egyes részei fel-dagadnak és hurkához hasonló dagályt képeznek; ha összehuzván testét, vagy nyomás által enyhülést érez a beteg; szintén ha a szelek kifelé indulnak; ha ezen fájdalmakkal néha genyes hasmenés van összekötve, mi a belekben létező fekélyekre mutat (ezen esetben, ha nem használna ezen gyógyszer, adjunk *mercurt*); ha csipkedést, ránczigálást, vagy a köldök alatt oly fájást érez, mintha körömmel karczoluának; vagy ha a vértől (aranyértől) származván, a beteg rémítő keresztfájásról panaszkodik, mely minden mozdulatra növekszik; ha arcza piros, az erek duzzadtak, feje szédeleg és oly iszonyuan fáj, hogy minden eszmélet nélkül szenved a beteg; méhkóros göresökben igen ajánlható.

China, gyakran használt hashajtók által, gyakori véreresztés vagy más nedvek vesztegetése következtében elgyengült egyéneknek igen hasznos; ha szorongások közt nyomó, feszítő, összszorító fájdalmat éreznek, vagy ha ezen fájdalmak szelektől támadnak, a has igen felpuffad és külső érintés által nagyobbodik a fájdalom. Hasonló esetben igen hathatós a

Phosphorus, ha egyszersmind hasmenésben szenved a beteg és felpuffadt basában égető fájdalmat érez. Ha pedig inkább szorulása van a betegnek; basa puffadt és kemény; a szelek igen nehezen indulnak el és kétségbe ejtő belszorongást okoznak, adjunk *veratrumot*.

Ignatia, érzékeny nőknél, főkép szomor, bánat után; ha kivált szelek okozzák a fájdalmat, melyek megindulása által nagy enyhülést tapasztalnak; — főkép méhkórosoknak hasznos.

Colocynthis, a legkinzőbb bélgöresökben főszer; ha bizonyos kis helyen, a köldök körül legnagyobbak a fájdalmak; kisebb nagyobb mértékben szünet nélkül kinozzák a beteget és időszakonként, minden öt—tíz perczen megújulván, annyira gyötrik, hogy keserves jajgatásközt előre hajlott testtel hasát az asztalhoz, ágyhoz szorítja a kinlódó, ökleivel is erősen nyomja, vagy hasára fekszik, néha pedig összegörnyedt testtel hengereg a földön mint a féreg, míg végtére ily helyzetben szünnék a fájdalmak, melyek alatt a

szenvedő homlokát veríték fedi, sőt egész testében izzad; ha a fájdalom szorító, szaggató, csipkedő és ennek elmulásával is egy időre hátramarad még a hasban oly érzés, mintha ez összezúzatott volna és mintha a belek egy szakadozó fonalon függnének; mely utóbbi érzés minden lépés alkalmával észlelhető, azért is lassan és gondosan lépdel a beteg. Hathatós ezen szer nagy harag után, ha a *chamom.* nem használt.

Sulphur, carbo v. szelek vagy aranyér-okozta bélgörcs ellen, mely gyakran tér vissza, több esetben legjobb sikerrel használtatik. Szintén chronicus esetekben, ha könnyebb eledelék után is rossz büzü szelek kinozzák a kólikára hajlandót, jó az *aurum.*

Rohamok alatt 3 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban; — rohamon kívül vegyen be a beteg minden 5—7-ik nap három golyócskát; de a gyökeres gyógyítást, ha a baj idült (chronicus), bizzuk h. orvosra.

E helyen említést akarok még tenni az ugynevezett

Ásványi bélgörcs vagy ólomkólikáról.

(Colica metallica)

Az ólom-kólika különösen ólmos tartalmu ételek evése, italok ivása után hozatik elő; ha az ételek s italok ólom, vagy rozsul mázolt edényekben tartattak; vagy ha ólomkészítményekkel, jelesen ólomczukorral (sacharum saturni) vegyítették; ide tartozik az ólomgözők beszívása, fazekasok, festők sat. által. — Jelenségei ezek: eleinte tompa és csipdeső fájdalomnak jelennek meg a hasban, de főkép a köldök körül, melyek majd elenyésznek, majd ismét visszatérnek, növekednek és mindig gyakrabban tűnnek fel; a székürítések lomhák, nehezek, a kiürített bél-sár kemény, száraz, darabos, juhganéjhoz hasonló; — az étvágy elvesz, undor, inger a hányásra, sőt híg, keserű, zöldes anyag hányása jelennek meg; a has nemsokára a köldök táján nyilvánosan befelé szívódik és szinte közelít a hátgerinczhez; a végbél nyílása görcsösen huzódik össze; a bőr száraz; az arcz beesik, megsárgul; a szék rekedt; a légzés

megnehezedik. A baj legmagasabb fokán állandó, fontos fájdalom, vizelet-rekedés, bélsár-okádás (miserere), félrebeszélés, ájulások, rángások bélyegzik e nyavalyát; mely kedvetlen körülmények közt gyuladásba, fenébe megy át; vagy vakság, bénaság sat. maradnak vissza, melyek után sorvadás, halál következik.

Az ólom-kólikát elvünk szerint szerencsésen gyógyítjuk mákonnyal — *opium* —. Megbecsülhetlen ezen gyógyszer, melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a nyavalyának kisebb fokán adhatunk minden 3 órában egy kanállal, veszedelemben találván a beteget, minden órában, míg nem javul; ezután ritkábban. — Jó ily esetben a *platina* is, ha tán az *opium* nem használna. — Utóbajok, főképp hátramaradt szembaj ellen jó a *belladonna*, vagy más körülményekben egyéb illő szerek.

Hogy tudjuk, miben áll a **rásztkór** (Hypochondrie), — ime leírom itt röviden e betegséget, ide csatolván a gyógyszereket. A rásztkór hosszadalmas, békétürest parancsoló nyavalya! A beteg vallomásaiból és szüntelen panaszaiából alig lehet némelykor bajának minőségét megítélni. Állandóbb jelei ezek: étvágyhiány, néha azonban nagy étvágy; gyakran gyomorégés, görcs, avas, keserű, savanyu szájjal, böfögés; bélfájás, székszorulás, puffadt kemény has, máskor ellenben bűdös, nyákos, epés hasmenés; a vizelet vizsini és nehezen ürítettetik ki; az érverés gyenge, kicsi; a kezek s lábak hidegek; tompa hallás, nehéz látás, szédülés, mely miatt fél a beteg a gutától; ok nélküli vidámság, szomorúsággal felváltva. Sajátja ezen kórnak az, hogy testének minden változására igen figyel a beteg; pontosan jegyezget fel mindent, mit magán tapasztal; üterét minduntalan tapintgatja, arcának, szemének, nyelvének állapotát tükrözve segedelmével vizsgálja; orvosa iránt csakhamar veszi bizalmát; kerüli az emberek társaságát, végre egészen visszavonul. — Valódi rásztkórosnak tarthatni a beteget, ha mindig más- és másról panaszkodik; ha külseje

mindemellett nem mutat beteges állapotra; ha az emésztés- és székürülésen kívül testének minden működése rendes; ha vidor társaságban egészen megfelelkezik bajáról, mely leginkább unalom és henyélés közben tér vissza.

Mindemellett igen csalatkoznak azok, kik a hypochondriát betegségnek sem tartják, pusztá képzelődésnek czimezván e betegséget. Valódi betegség a hypochondria, ha mindjárt sokszor inkább szellemi, mint anyagi okból származik. Ilyen a gyengébb idegzetűek hypochondriája, kik rögtön változó és váratlanul megjelenő mell-, torok-, szivgöresről panaszkodnak, gyengeség, hidegség érzése mellett sat. Máskor ismét csakugyan anyagi betegségek okozák e bajt, milyenek a hasdugulások, vértolulások. A rásztkór kifejlődésére alkalmat nyujtanak: az elkényeztetett nevelés, elmeeröltetés, a nemi ösztönnek mértékletlen kielégítése, örökségi hajlam. Ezekhez járulnak a fűszeres, nehéz emésztésű eledelék, szeszes italok, leverő lelki indulatok, gyakori éjszakázás, hasdugulások, elnyomott izzadás. aranyér, köszvény, rosszul gyógyított bőrkütegek, hashajtók sat. — Ezen okokhoz képest itt-ott nem nehéz találni gyógyszereket, melyek illőleg alkalmazva a hypochondriát is legyőzendik és melyek közül kiemelem a:

Sulphur mint főszert; a *nic.* ex. mely a tudósok orvossága; a *cocculust*, főkép ha szék, makacs szorulás okozzák a bajt; mi ha nem használna, adjunk *staphysagriát*.

Glonoin. midőn a szenvedőnek oly érzése van, mintha legtöbb bántalma alulról fölfelé (a mell, sziv, torok, fej felé) lenne irányozva; ha bal oldalra fekszik, akkor szivbántalmi sulyosbulnak; mellében összefüző érzelmet tapasztal, félelem és belszorongás mellett; álmiai miatt éjjel minduntalan fölébred, felriad.

Phosphor azoknak hasznos, kik a nemi ösztön kielégítésében mértékletlenek voltak; mi ha nem használna, ekkor a *china* választandó.

Aurum, ha a beteg egészen elvonulva él, sőt megunva életét, kész lenne attól magát megfosztani sat.

A gyógyszerek naponkint veendői: egypár napig, azután minden negyed nap reggel. este.

Hogy acutus esetben, p. o. vértolulásban az *aconit*, gyomorhajban a *nux v.*, vagy *cocculus* gyakrabban veendő és közbevetőleg mindenkor használhatók, — magában értetődik.

De gyógyítás alkalmával fő dolog, hogy a beteg nehéz emésztésü eledelekkel, bor, thea, kávé, szeszes italokkal ne éljen, este igen keveset, vagy semmit se egyék, kerülje a magányt, a leverő lelki indulatokat és keresse a vidor társaságot, foglalatosságot; a szükséges testmozgást pedig egy nap se mulasztja el, — békétiúréssal szedvén a gyógyszereket, mert a gyógyítás hosszabb időt igényel.

A r a n y é r.

(Hamorrhoiden.)

Az aranyeres hajlamot ezen jelenségek bélyegzik: ros emésztés, undor, savanyu felbőfögés, keserü szájjiz, tisztátlan nyelv, különféle és változó fájdalmak a hasban; rendetlen szék, hasdugulások, vértódulások, melyek felváltva a fejet, mellet és hasüreget foglalják el és innét következő fejfájás, szédelgés, szemek szikrázása, mellszorulás, szivdobogás, az arcz színének változása, átfutó forróság. — Magának az aranyérnek előjelei ezek: a kereszt és ágyék táján megjelenő nagyobb kisebb fájdalom; kopogás, égetés, szúrás, szaggatás, teliség, vagy daganat érzete a végbélben; hirteleni szúrások a medenczében; a végbél ereinek daganata; viszketeg és kellemetlen izzadás a középhúson; a vizelecső viszketése és kellemetlen érzés közt véghezvitt vizezés. — Növekedvén a keresztfájás, a székürítés és vizezés bajai, oly érzést tapasztal a beteg, mintha meleg cseppek szelek gyanánt indulnának el a végbélből; a kemény szék kiürítése után visszamarad késztetés a székre és a bélnyílás égetése, mire sűrű, setét-vörös, vagy világos, néha tulajdon szagu vér ürítettik ki kisebb nagyobb mértékben, néha csak egypár csepp. A vérürítés után nagy könnyebbülést érez a beteg; az aranyeres mozgalmak elenyésznek és a vérfolyás egykét nap mulva megszünvén, bizonytalan időben, főképp hevítő italok, nehéz és izgató eledelek, testmozgások után visszatér és pedig a fenumlított előjelek bekö-

szöntésével, vagy minden előjelek nélküil. Ilyetén aranyeret **folyó aranyérnek** nevezünk.

Vak aranyér alatt értjük a végbél ereinek daganatát; az aranyeres csomókat, melyek vagy minden folyás nélkül vannak jelen, vagy sokszor vérfolyással, máskor ismét ezzel felváltva léteznek a végbél-nyíláson kívül, vagy belül. Ezen csomók vagy borsószem, vagy tojásnyi nagyságúak, lágyak, simák, fényesek, vörösek, kékesek vagy feketések; máskor kemények, hegyesek; sokszor gyuladtak és fájdalmasak; nem ritkán székürítés közben a végbél nyílásából kinyomatván, nagyon megdagadnak, az ülést, állást, járást fájdalmassá teszik; ha a gyuladás a többi belekre is elterjed, undor, hányás, bélgöres, nehéz vizelés jelenik meg; nem ritkán a gyuladás fenébe vagy genyedésbe megy át és sipolyok (Fisteln) képeztetnek, midőn az idült gyuladás a végbél megkeményedését hagyja maga után.

Valamint a folyó, úgy a vak aranyérben is fő gyógyszer a *sulphur* — ha a beteg szünetnélküli késztetést, nyomást érez a székürítésre, szék- és vérürítés után is, e mellett egyszersmind oly iszonyú szúrást a végbélben, hogy majd kétségbe esik; az aranyeres csomókban égetést, viszketést, kellemetlen izzadást tapasztal; ezen fölül szűró keresztfájást, feszülést érez ülés alkalmával; néha vizelés előtt és után égető fájdalmat a vizelő-csőben, vizelése is gyakran nehéz, vagy egészen megreked és sokszor véres a vizelet.

Nux vomica hathatós mind a folyó, mind a vak aranyérben, főkép heves egyéneknél, vagy ha ülő élet, elmeeröltetés, nagyobb munkálkodás után, kávé, szeszes italok által hozattak elő a fájdalmak; ha viszketést, szúrást, égetést érez a beteg; vagy összehúzó fájdalmat a végbélben, egyszersmind tompa szúrást a keresztben és medencében; ha minden mozdulat által növekszik a fájdalom, mely miatt gyakran kénytelen felkiáltani a beteg; egyenesen nem járhat, hanem előrehajlott testtel; székletétel után, vagy azon kívül is szünetnélküli ösztön kinozza a székürítésre, mely által tiszta világos vér ürítettik ki; néha vizelése nehéz, vagy meg is reked, vagy véres a vizelet.

Belladonna, jeles gyógyszer a folyó aranyérben,

ha ez elviselhetlen keresztfájással van összekötve oly érzéssel, mintha csak össze lenne a kereszt törve. — Ha nagy mértékben foly a vér, jó az *aconitum* (minden három órában három golyócska egy kanálnyi vízben egyszerre veendő), egy-két bevétel után pedig ismét a *belladonna*.

Aloe, alhas-vérpangástól eredő aranyeres mozgalmakban hasznos kivált nőknél.

Carbo v., ha vérfolyás alatt égetést érez a beteg; ha pedig ez nem használ, hasonló esetben jó az *arsenicum*.

Pulsatilla, főképp gyenge, szelid, érzékeny egyéneknél, ha székletétel által vér és nyák ürített ki fájdalmas nyomás közt; ha keresztfájást is érez a beteg; ha arca sápadt. — Hasonló állapotban jó a *me curius v.*

Iguatia, ha nem annyira kívül, mint belül a végbélben érez szúrást a szenvedő, viszketés, csiklandozás érzete mellett; ha sok vér foly ki a végbélből, vagy ha székletétel alatt a végbél kifelé tölt, nemkülönben, ha sikertelen erőltetés kínozza a beteget és csak néha ürített ki véres nyák.

Az aranyeres nyavalya következtében sokszor **hólyag-aranyér** (haem. vesicae) lépi meg a szenvedőt, mely nyákos vagy véres, vagy pedig véres és nyákos lehet, úgy hogy a vér után, a hólyag és középhús fájdalmai közt, bizonyos mennyiségű szívós, enyvéforma nyák ürített ki, melylyel nem ritkán a vizelés nehézsége és elnyomatása van összekötve. E baj sokszor alkalmat nyújt a hólyag-gyuladásra.

Hólyag-gyuladás esetében nézzük ezen betegséget és gyógyítsuk az ott leirt szerekekkel.

Egyébiránt pedig ezen hólyag-aranyér ellen szintén hathatósak a *sulphur*, *nux vomica*, az előbb említett körülményekhez képest.

Nehézvizelés- vagy vizeletrekedéskor használ az *aconit*, *cantharis*, *cannabis*. ha az előbbi szerek nem lennének elegendők. De ilyenkor kinos fájdalmaiban nem kétszer napjában, hanem minden $\frac{1}{2}$ —1—3 órában bevehet a beteg; öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban.

A saját aranyeres tüneteményeken kívül, sokszor nyákfolyást tapasztalunk a végbélből: — **nyákos aranyér.** —

Ez kivált az elgyengült férfiakat szokja meglepni és gyakran vak-aranyérrel van összekötve, máskor az aranyeres vérfolyás előtt, vagy után, vagy ezzel felváltva jelenik meg. Az aranyeres nyákfolyás a végbélnek külső vagy belső részéből veszi eredetét; amaz közönségesen csekély genyforma, ez bő, sűrű, sokszor éles nyákiürítéssel nyilvánítja magát. A nyák-aranyér ellen kitünő erővel bír a

Mercurius solubilis, ha a nyák nagy erőltetés és hasfájdalmak közt ürítettetik ki.

Mercurius v., hasonlóképp hathatós szer, főképp ha bujasenyves állapottal van összekötve e baj.

Helleborus, ha egyedül nyákot ürít ki a beteg.

Colchicum, ha ezen nyákiürülések iszonyu hasfájdalmakkal járnak, mely fájdalmak ürülések után enyhülnek.

Nux vomica, ha nagy erőltetéssel vérrel vegyült nyákot ürít ki a szenvedő.

Elnyomatott aranyér ellen: az *graphites, sulphur, nux vom., pulsatilla, carbo veg.* symptomák szerint választandók, melyekhez a *calc. carb.* csatolon vérmes egyének számára, ha vérpezsgés- és tohulásban szenvednek; ha a végbél vagy az aranyeres csomók közötti fájdalmak közt kidudorodnak.

Az aranyeres hajlam eltávolztatására, vagy a már jelenlevő aranyér enyhítésére és gyógyítására, gyógyszereinken kívül, az aranyeres beteg könnyen einészthető eledelekkel éljen, kerülvén különösen a disznóhúst, zsíros eledeleket; a kávéról, theáról, vagy akármiféle szeszes italokról, főképen az erős vörös borokról önhasznára erős lélekkel mondjon le; továbbá az egészség fentartására szükséges testmozgásokat ne kerülje, főképp derült szép napokban; de rosszabb időben sem mulasztván el azt, ha lehetséges; igyekezzék egyszersmind lelkét kedves társulgas, olvasás és más kellemes foglalatosság által felvidítani.

Az aranyérben szenvedők vegyenek be reggel és este ismét három golyócskát egy evőkanálnyi vízben felolvasztva; javulást érezvén, hetenkint kétszer, egyszer; ha az **aranyeres csomók** gyuladtak lennének, a fájdalmak nagyok, vagy a vérfolyás igen bő:

Aconitum, minden 2--3 órában veendő, de javulást érezvén, azonnal ritkábban; ez után a dagadt, kidudorodott

aranyér ellen a *sulphur* vagy *calcareo*, vagy *graphit* hasznosak : minden 3 órában veendő, úgy mint az *aconit*. Ha pedig több, egymás mellett álló apró csomócskákban dudorodik ki az aranyér, — ekkor helyén leend az *aloë**). A jól alkalmazott gyógyszer és rendes életmód mellett az aranyeres hosszú életet élhet súlyosb szenvedés nélkül.

Aranyérben szenvedők kerüljék a zsíros, fűszeres ételeket és könnyen emészthető ételekkel éljenek. Tiszta bort, fekete kávé, teát ne igyanak (a boros víz megengedhető azoknak, kik ahhoz szoktak). Ha a körülmények megengedik, nyáron hegyes vidékekre utazzanak; egyébiránt pedig, el ne mulaszták télen, nyáron egyiránt: a szükséges testmozgást, különösen azok, kik ülő életet viselnek: azonban forró nyári időben a sétálásra azon órák választandók, midőn a lég mérsékelt-meleg és ekkor is e testmozgás ne legyen túlságos. Lényeges illetően betegeknek nézve ezenfölül: a vidám társalgás, gondiázó olvasás, kellemes szellemi foglalkozás**).

Aranyéren kívül más bántalmak is fordulnak elő a **végbelen**; így a végbélbetegségek ellen hasznosak az *aconit* (gyuladás esetében) ez után a: *sulphur*, *graphit*, *calcareo*.

*) Az 1867-iki „Brit. Journ. of Homoeopathy“ lapban dr. Hughes az aranyér ellen e szereket ajánlja különösen. *Podophyllum* az alhas felső részében levő vérpangásban. *Sulphur* és *nux v.* felváltva, a has alsó részében mutatkozó vérpangás esetében, midőn egyszersmind nincs étvágya a betegnek, hasában nehézséget, teliséget, melegséget érez, feje kábult, az aranyeres csomók duzzadtak de nem vérzenek. *Aloë* az alhas vérteljben (plethora abdominalis), makacs székszorulás mellett. *Sulphur*, vagy ha ez nem használna, az *aesculus hippocast.*, midőn a makacs székszorulás okozza az aranyeret. *Hum-maelis*, bő vérvesztés alkalmával.

**) Vak aranyérben szenvedőknek hasznos lehet a parádi fürdő; vérmes egyéneknek a szőlő-kúra; azoknak, kik egyszersmind májban siulódnak, Karlsbad; bőven táplált, de majd folytonosan ülő életet viselőknél, Kissingen; torpid egyéneknek, valamint azoknak, kiknél az elmeerőltetés, lelki szenvedés szülte az aranyeres bántalmakat, Franzensbad, Marienbad. Rohits, Füred ajánlhatók sat.

- Végbél-küteg (Ausschlag) ellen: *calcarea, lycopod.*;
 — égető kelés ellen: *aconit* után: *antim., sulphur*, — időszakonként megjelenő kelés ellen: *lycopod.*;
 — végbél-szakadás (Vorfall): *nux v., mercur, ignatia*, — székletételkor: *lycopod., ruta, sulphur, sepia, ignatia*, ez kivált a gyermekeknél; székletétel után: *mercur, lachesis*;
 — fölrepedezés: *agnus, graphit.*;
 — sipolyok (Fisteln): *caustic., calcarea, silica*;
 — vérfolyás: *ammonium, lycopod., mercur, millefolium, crotalus, kreosot, sabina*;
 — nyákiürülés (Schleim-Abgang) széken kívül: *alumina, antim., colchic., graphit., mercur, spigelia*; végbél-nedvesség: *carbo an., carbo v., hepar, sepia*;
 — függölyök (Feigwarzen): *ac. nitri, thuja*; — égetés: *arsenic, carbo v., sepia, sulphur*;
 — viszketés: *ammonium, carbo v., phosphor, causticum, crocus, ignatia, lycopod., silica, zincum, sulphur*; fekélyféle fájdalom (Geschwürschmerz): *cyclamen*;
 — szúrás: *aconit, arsenic, carbo an., phosphor, sepia, sulphur*; szaggatás: *colchicum, thuja, ruta*;
 — metszés: *caustic., lycopod.*;
 — fészítés: *lycopod., sepia*;
 — hemzsegés: *colchicum, crocus, ignatia, platina, rhus, sabina, spigelia, zincum, sabadilla*;
 — forróság: *aconit, conium*;
 — görcs: *calcarea, colchic., phosphor, lycopod.* (*ignatia* érzékenyeknek).

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7-ik lapon.

Bélgyuladás.

(Gedärmentzündung.)

A bélgyuladást ezen körjelek bélyegzik: a hasnak majd nagyobb majd kisebb részére terjedő fájdalom, mely állandó, majd nagyobb majd csekélyebb, de egészen sohasem enged, se nem tágit; minemüségére nézve égető, metsző, fúró; mozgás, mélyebb légzés, prüszsentés, köhögés által nagyobbodik; növekszik szintén a testnek egye-

nesen helyeztetésére és a lábak kinyújtására, mely okból előrehajlott testtel néha könnyebbülést tapasztal a beteg; a has oly érzékeny, hogy a könnyebb takarókat sem szenvedheti és a vizsgáló orvos kezétől szinte irtózik; a has meleg, lassankint felpuffad és a hasizmok görcsös összehúzása miatt keményes; a láz fontos, a szorongás fölötté nagy, a légzés rövid. — A bélgyulladás nagyobb fokán a nyelv igen száraz, a szomj nagy, hideg víz utáni epedéses; a beteg álmatlan, csuklik, keveset vizek, széke nincs; végtagjai hidegek; arczvonásai megváltoznak. A nyavalyának legnagyobb fokát pedig bélsár-okádás (miserere), dühös félrebeszélés vagy álmodás, fogcsikorgatás, görcsök, ájulások, hipocratesi arcz jelölik. — Ha a gyulladás közelebb van a gyomorhoz, akkor undorodást, felbőgést, hányást, csuklást, szomjat, nagyobb lázat és nagyobb fájdalmat érez a beteg a köldök körül; ha pedig az egyik vagy másik vastagbelet foglalja el a bélgyulladás, vagy magát a végbélet, akkor csekélyebb a láz, vagy egészen hiányzik; a fájdalom leginkább az ágyékokban, a hát körül, az albordák alatt érezhető, melylyel szünetnélküli készítés a székre, szorulás, vizeletrekedés, aranyeres jelenségek vannak összekötve.

Jól különböztessük meg a bélgyuladást a bélgörcstől (kólikától); ennek okaért figyelmezzünk főképp arra, hogy a forró bélgyulladás mindig lázzal van összekötve; itt a has meleg és igen érzékeny; az égető, metsző fájdalom állandó; a szomj nagy; a bélgörcs pedig ritkán van lázzal összekötve, a has nem oly érzékeny, a fájdalom sem oly éles és inkább összehúzó, azonfelül többnyire kóborló; a szomj csekély.

Aconitum, főgyógyszer a bélgyulladásban, melyből 3 golyócskát tíz évőkanálnyi vízben felolvasztván, a gyulladás nagyobb fokán beadhatunk minden órában egy kanállal; hő izzadás következtében néhány bevételre lecsillapulván már a vér, — az utolsó bevétel után 2 órára:

Nux vom., főképp vérmes, szeszes italokhoz, kávéhoz szokott egyéneknek:

Bryonia, ha legkisebb mozdulatra növekszenek a fájdalmak.

Cantharis, ha a fájdalom égető: főszerekhez tartozik.
Colocynthis, iszonyu fájdalmakban.

Belladonna, ha göresök is mutatkoznak.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben foltovasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; javulást érezvén, minden 3 órában.

Hogy bélgyulladásban legnagyobb testi, lelki nyugalomra van szüksége a betegnek, nem kell mondanom. A diaeta szoros legyen: friss vizet ihatik a beteg, egyszerre keveset; ha enni kíván, csak levest egyék, míg tetemesen nem javul; de még ekkor is reconvalescenshez illő életrendet tartson. Néha a betegség 3, máskor 5, 7, 9-ik napján enyhülnek, enyésznek a körjelek; de miután e veszélyes gyuladásnak nagy hajlama van a fenébe való átmenetre, jól vigyázzunk, hogy a fájdalom enyhülését ne tartsuk mindenkor jó jelnek; mert a fene kezdetével is hirtelen megszűnnek a hasfájdalmak. Megismerhetni azonban e fenét: a fájdalom hirtelen megszűnésén kívül, a dögbüzü székletétől, vagy a bélsár-ökádásból, a has fölületén megjelenő kék foltokból és a fene egyéb körjeleiből. — Ily esetben hasznosak lehetnek.

A *secale*, *arsenicum*, *carbó vegy.* az imént említett mód szerint óránként veendő.

Ha pedig ideges, vagy rothasztó lázzal van összekötve e gyuladás, ekkor ezen lázak ellen alkalmazandó a gyógyítás.

A has-organumokat fedő **has-hártya gyuladását** igen nehéz megismerni és e gyuladást a különféle hasorganumok gyuladásaitól megkülönböztetni. Symptómái ezek: állandó égető, szúró fájdalom, a has egész kiterjedésében; a fájdalom nem fészkel mélyen a hasban; kül-érintés, köhögés, tüszontés, mélyebb légzés, mozgás, egyenes helyzet, a lábak kinyújtása által nagyobbodik és csak a térdek felállítása által enyhül; közönségesen gyulasztó láz. Hiányzanak azon symptómák, melyek a has bizonyos organumának gyuladására mutatnak.

Gyógyszereink által azonnal izzadásba jövéen betegünk, e gyuladás szerencsésen eloszlik; de ha késő hivatott az orvos, átmehet e gyuladás: izzadmány (exsudat), genyedés, keményedés, fenébe.

Az *aconit* azonnal eleinte főszér; ez után a:

Bryonia, mely többnyire elegendő a baj legyőzésére.

Bellad., *cantharis* szintén hasznuosak. A *mercur* izzadmány, genyedés, — *arsen.*, *secale*, *carbo feno* (Brand) esetében használandók.

5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, minden 2 órában 1 kanállal; az *aconit*-ből 5 golyót 5 kan. vízben olvasztván fel, minden órában 1 kanállal; mely adag elfogyván, más szer adandó.

VÉRHAS.

(Ruhr.)

A vérhas nyák- vagy genyforma és saját szagu anyag-
nak gyakori, de mindig csekély mennyiségű kiürítése a
végbélből, hasfájással, szünetnélküli székeröltetéssel és láz-
mozgalmakkal összekötve.

A vérhas általános jelenségei ezek: kezdődik borza-
dozással, fázással, kellemetlen érzéssel a gyomorban; un-
dorodással és a köldök körül megjelenő időszakonkinti fájda-
lommal. Ezek után forróság lepi meg a beteget s minden
székeröltetés nélkül közönséges hasmenés mutatkozik; nö-
vekedvén a forróság, szomj^{*)}, nagyobb kisebb hasfájás
jelenik meg a köldök körül, vagy a has más részében, fel-
puffadás nélkül; azután szünetnélküli erőltetés következik
a székiürítésekre, a végbél összehúzódásának állandó érzé-
sével összekötve, székiürítéssel eleinte kevés bélsárral ve-
gyült, később tiszta, vagy véres és saját szagu nyák ürít-
tetik ki. A nyavalyának legmagasabb fokán a beteg állandó
székeröltetés és iszonyu hasfájás mellett semmit sem ürít
ki; máskor a kiürítések bő vérrrel vannak vegyülve, vagy
pedig semmi vér sem látszik bennök. A beteg sokszor min-
den $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{4}$ órában, sőt gyakrabban is kényszerítették a
székiürítésre, máskor ritkábban, mely alatt főleg a kisde-
deknél a végbél kifelé tolul és kiáll. A vérhassal járó láz
majd nagyobb, majd kisebb. — A vérhast általában tisztán h. szereinkkel gyógyítom, minden más bel- vagy kül-szer
alkalmazása nélkül. A nyugalmas fekvés előmozdítja a
gyógyítást, valamint a szoros diaeta, mely csak leves-

*) Szomjának enyhítésére ihatik a beteg friss vizet; csak keveset egyszerre. A víz legcélszerűbb szomjoltó.

ből álljon mindaddig, míg nem javul a beteg; ekkor már becsináltat is, vagy rizst etetik a reconvalescens, de gyümölcsöt, vagy bármiféle compottot, szintén savanyu étkeket nem.

Néha **gyulasztó lázzal jár a vérhas**: ennek jelei e következők: a has puffadt, feszült és nyomásra fájdalmas; a fájdalom állandó, égető, szaggató, mely csak a kiürítések alatt nagyobbodik; a kiürítések nem gyakoriak ugyan, de annál kinosabban vitetnek végbe; tejhez hasonló, vagy vérsíkokkal (Blutstreifen) vegyült nedv, vagy tiszta vér, vagy a baj legnagyobb fokán semmi sem ürített ki. a midőn is a végbél meleg, érzékeny, kiálló; a forróság nagy, nagy a szomj is; a bőr égető-meleg, száraz, a beteg nyelve fehér mocsokkal van fedve; a vizelet lángszinü és kiürítés közben égetést okozó. — Ezen gyulasztó vérhas ellen hatóság az:

Aconitum, melyből minden órában adjunk be három golyócskát két evőkanálnyi vízben, és néhány bevételre javulást érend betegünk; ha erre a baj egészen nem szűnik, célhoz vezet később a

Nux vomica, nagy forróság és szomj mellett. Ha ez 24 ora alatt épen semmi javulást sem okozna, ekkor adjunk *apis*-t.

A *belladonna* választására e körjelek intenek: heves erőltetés a székre, ritkán sikerült ürüléssel; érintés, nyomásra nagy fájdalom a hasban; vizeletre való késztetés; émelygés, hányás; heves láz. Ezen orvossággal felváltva adhatunk *mercur sol.* is, főképp akkor, midőn a *belladonnának* makacsul ellenszegül néhány oly körjel, melyek *mercur* által biztosabban legyőzhetők.

Mercurius sol., a még hátramaradt helybeli bajt tökéletesen kiirtandja. — Eféle gyulasztó vérhas ritkábban szok előjönni, néha nyár végével, vagy ősz elején mutatkozik, midőn t. i. a napi forróságot hives éjszakák váltják fel.

Máskor **nyákos vérhas** lepi meg a beteget; ekkor a beteg szaggató, de nem állandó, hanem időszakonként megjelenő fájdalmat érez hasában; hasa puha, nyomásra is kevésbé érzékeny és szívós, fényes, éles nyákot ürít ki a

beteg. A láz borzadással kezdődik, mely után forróság következik; a bőr száraz; a szomj nagy; a száj iszapos; a nyelv kevés fehér nyákkal van fedve; a vizelet egy kevéssetét színű. — Ilyetén nyákos vérhas ellen eleinte a láz lecsillapítására jó mindig az

Aconitum, ugy mint előbb, veendő. Erre megszűnván a forróság, szomj, adhatunk

Dulcamara-t nyári, vagy őszi időben meghülés után következett vérhas ellen, ha főképp éjszakán kinozza a beteget. Ha ez 6—8 óra alatt javulást nem okoz, gyógyít a

Pulsatilla, ha szintén este vagy éjjel gyakoriabbak a kiürítések. Gyümölcs-okozta vérhasban különösen hasznos, szintén meghülés után. Hasznos akkor is, midőn nyákhányás (Schleimerbrechen) járul a bajhoz.

Mercurius sol., ha gyengeséget nagy mértékben érez a beteg, nagy erőltetés mellett.

Colchicum, őszi időben megjelenő, ilyenén vérhas ellen.

Mercurius subl. corr., ha vérrrel vegyített nyák ürítetik ki, nagy erőltetéssel.

Colocynthis, hathatós mind a nyákos, mind a véres székürítések ellen, midőn kólikaféle fájdalmakat érez és igen nyugtalan a beteg, hasa puffadt.

Aconitum-on kívül, melynek bevétel módját tudjuk, a többi szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ha igen gyakoriak a székletételek, adjunk be minden órában egy kanállal; másképp minden 2—3 órában: javulást tapasztalván, ritkábban.

Sokszor ismét epés jelenségek bélyegzik a vérhas t, főképp nyári meleg időben és ezen epés vérhas gyakran mint uralgó járvány fordul elő. Ennek kórjelei e következők: nyomó fájdalom a homlok táján; az orr-czimpának és szájszögleteknek sárga színe; sárga mocsokkal fedett nyelv; undor, epés hányás; égető meleg bőr; olthatlan szomj; sárga-barnás, setét-vörös vizelet; a has főképp a máj táján feszült; a fájdalom csekély, de székürítés alkalmával nagy; a kiürült epés anyag sárga, vagy zöldes és közönségesen vérrrel vegyes

Itt is eleinte a láz ellen adjunk sisakvirágot — *aconi-*

tum, — minden órában három golyócskát; erre szünyén a forróság, szomj, — egy-két bevétel után adhatunk

Nux vom. midőn a heves székeröltetéssel éles fájdalom a köldök körül, hányásra való inger, hányás van összekötve; midőn a heves erőltetést igen csekély vagy semmi ürülés sem követi; midőn nehéz vizezés, vizeletrekedés áll be; a szomj olthatlan (ilyenkor a csorvás vérhasban is jótékony). Ha 24 óra alatt nem használna, czélhoz vezető az

Apis hasonló körülmények jelenlétében. — A *mercur corrosiv.* vagy *colocynthis* iszonyu fájdalmakkal járó vérhas ellen specificumok.

Colchicum, főkép ha az epés vérhas mint uralgó járvány fordul elő;

Tapasztalásom után mondhatom, mikép a vérhasban *aconit* után, körülmények szerint vagy a *nux* epés, — vagy a *pulsat.* nyákos, — vagy az *apis*, a *mercur* legtöbbször használnak; néha azonban az előbb említett szerek hathatósbak. — Ha pedig a beteg igen gyenge, ürülései bűdösek és már akarat ellen is megjelennek, ha testén vörös vagy kékes foltok mutatkoznak, ekkor *arsen.* adandó; ez nem használván, a *carbo veg.* választandó, kivált ha a beteg lehelete bűdös, égető fájdalmai nagyok. Egyébiránt, — ha typhusos, vagy rothasztó lázzal jár a vérhas, ekkor nézzük a „typhusos, vagy rothasztó láznál“ elősorolt gyógyszereket.

Ezen szerekből szintén három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a körülmények szerint adhatunk gyakrabban vagy ritkábban és így minden 1—3 órában egy kanállal.

Elhanyagoltatván, vagy helytelenül orvosoltatván a a vérhas, chronicus alakban folytatja meg nem gátolt pályáját, a midőn is hibás emésztés, csekély fájdalom mellett a kiüritmény vagy nyákos, vagy egyedül véres, vagy genyes, eves. Itt a *calcarea*, *china*, *pulsat.*, *mercur* nyákos, — *hep. sulphuris*, *silicea* genyes, — *arsen*, *kreosot*, *ac. phosphoricum*, *carbo* tiszta vérürülésekben használандók, de csak ritkábban veendőek.

Hasmenés.

A hasmenés sokszor minden előjelek nélkül jelenik meg, máskor ismét előpostái vannak, milyenek általánosan: étvágyhiány, feszülésnek érzése a gyomor táján, hasfelpuffadás, szelek, székrekedés, undor, inger a hányásra, hányás, mely azonnal elenyészik, mihelyt a hasmenés megjelent; néha szomj; a bőrnek szárazsága és a külső lég iránti érzékenysége. A kiürítések majd számosabbak, majd ritkábbak; — vannak esetek, midőn 24 óra alatt harmincznál is több kiürítés történik.

Ha a hasmenés a gyomor nehéz emésztésü, vagy rossz mineműségü **eledel, ital** által történt megterheltetésének következménye, ekkor ezek a symptómák: étvágytalanság, undor az eledelektől, nyomó fájdalom a gyomor táján, felbőfögések, tisztátalan nyelv, rossz szájíz, puffadt has, büdös fájdalommas hasmenés.

Ha a belekben létező hővebb és éles **epé** okozta a gyakori és hasrágással összekötött székürüléseket: a kiürített anyagok zöldesek, sárgások; a vizelet sáfránszíni; a bőr is sárga; a szájíz keserű; a szomj nagy; a végbélnyílás körül égtetést érez a beteg.

Sokszor ismét fehér, savanyu szagu, közönséges, vagy ganéjjal vagy vérrel vegyült **nyák** ürítették ki a végbélnyíláson és e mellett rendetlen az emésztés; a nyelv nyákkal van befedve, a has puffadt, a beteg tekintete hágyadt. (**Bélkatarrhus, Gedärmkatarrh**).

Ezen körülményekhez képest, tekintetbe vevén egyszerűs mind a jelenlevő symptómákat, figyelemmel válaszszunk e szerekből olyant, mely legillőbb és igen rövid idő alatt legyőzendjük a hasmenést: kerülvén oly eledeleket, melyek könnyen idéznek elő hasmenést, különösen a gyümölcsöt, savanyu étkeket és pontos **d i a e t á t** tartván.

Antimonium, ha undort, felbőfögést érez hasmenése mellett a beteg, nagyobb mennyiségü eledel következtében; ha ürülései vízenyösek és fájdalommasak; hasa puffadt, teliség érzésével; hasznos az idősbeknél, midőn felváltva majd hasmenésben, majd szorulásban szenvednek.

Pulsatilla, hasznos különösen nyákhasmenés ellen, szintugy az epés ellen is, ha nincs szomja a betegnek; ha zsiros vagy hideg étel, ital, gyümölcs által rontá meg magát a beteg; ha esti órákban, éjfél előtt jelentkezik leginkább a hasmenés.

Rhus, leginkább vizenyős, nyákos hasmenés ellen, midőn hasrágással van összekötve, mely azonban az ürülés után elenyésczik; ha éjfél után köszönt be. Hirtelen, sokszor akarat elleni hasmenés ellen.

Arsenicum, ha a hasmenés nagy marással, égetéssel jár, mellette a beteg szomjas és erőtlen; ha ürülései zöldesek, sárgásak, feketések, büdösek.

Dulcamara, nyári időben meghülés után előforduló hasmenés ellen, ha ez vizenyős, zöldes, nyákos és leginkább éjszakán mutatkozik. Szintén meghülés után támadt, haskorgással, a köldök alatti nyomó fájdalommal járó, vizenyős hasmenésben, igen hasznos a *petroleum* is.

China, ha evés után azonnal jönnek a hasürülések, melyek által gyakran emésztetlen éledelek ürítettnek ki; ha a hasmenés fájdalom nélkül. Ilyenkor a *ferrum* hasonlóképp jó sikerrel adathatik; nem különben a *secale*, főleg vizenyős hasmenés esetében, mely haskorgással jár és igen elgyengíti a beteget; ezekhez sorolható a *phosphor* is, midőn a hasmenés nem fájdalmas, a belek gyengeségétől, lomhaságától származik és már hosszabb időig tart. Hasznos a *china* akkor is, midőn önkénytelenül jelenik meg a hasmenés.

Mercurius v., ha a csipős kiürítések égetést, viszketést okoznak a végbélben; ha zöldes, nyákos, vagy vérrel vegyült ürülései vannak a betegnek hasfájdalmak, erőtetés közt; ha a végbél is kiáll. (Végbélszakadás.)

Kólika-fájdalmakkal járó véres hasmenés ellen jó az *iris*.

Chamomilla, zöldes, vizenyős, vagy összcapritott tojáshoz hasonló hasmenésnél, mely egyszersmind fájdalmas; gyermekeknél különösen hasznos, kivált meghülés után.

Calcarea, ha tej okozá a hasmenést kivált gyermekeknél, különösen még: ha már hosszabb időig tart a

hasmenés. — Mindezen szerek a geliszta-hasmenés ellen is használnak*).

Csecsemők hasmenése ellen jó a *rheum*, ha a hasmenés erőltetéssel van összekötve, ha nyákos vagy savanyu szagu hasmenése van a kisdednek. Kólika-féle fájdalmak mellett: *iris*.

Chamomilla és *calcarea* az előbb említett körülményekben különösen hatalmasok. De a betegség okaihoz képest, ezen szerek nem használván, adhatunk a most leírt szerekből is egyet.

Hasmenés ellen három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ha a kiürítések gyakoriak, beadhatunk minden órában egy kanállal; különben minden 3—5 órában.

Cholérának, epekórának, epemirígynek nevezik azon nyavalyát, mely rögtön megjelenő és erőszakos hányás, gyomor- és bélfájással összekötött hasmenés által mutatkozik; mely kiürítések a beteg nagy elgyengülésével járnak.

Az **európai cholera** közönségesen hirtelen, minden előjelek nélkül lepi meg a beteget; sokszor pedig ezen előjelek mutatkoznak: bágyadtság, keserű, bűdös felbőfögések, szorongás érzete a gyomor táján, gyomor- és bélfájás; zavaros, bűdös és sűrű vizeletnek fájdalmas kiürítése; bővebb nyálclválasztás. A nyavalya kifejlésével ezen jelenségek növekednek, a beteg hol fázik, hol forróságot érez; míg végre hányás, egyszersmind székiürülések jelennek meg és

*) Akarat ellen megjelenő hasmenés ellen hasznosak a: *china*, *hyosc.*, *rhus*, *secale*, *sulphur*.

**) Az 1853-ki párisi tud. lapok szerint cholera ellen nevezetes óvszer: a réz- s aczélból készült karpereczek hordása (?). A francia akadémia e találmányt méltányolván, az által indokolta, hogy 1832- és 1849-ik évben a réz- s aczélműveseknél choleraeset nem tapasztaltatott, e tényt a legfinomabb réz- s aczél-atomokkal vegyült légnak tulajdonítván, melyben e művesek leginkább foglalkoztak.

pedig vagy egyszerre, vagy rövid időköz után felváltva, melyekkel nyákos, vagy zöldes barna anyag ürítették ki. — Elérvén legmagasabb fokát ezen nyavalya, a hasfájás és gyengeség nagyobbodnak, ide járulván: a nehéz vizezés, vizeletrekedés, székeröltetés, csuklás, rángások, nehéz nyelés, ájulások, a testnek s főkép a végtagoknak hidegsége, hideg izzadás, eszméletlenség. Ezen betegségeknek kezdetén hathatóságok:

Chamomilla, ha a betegnek gyakori székiürülései vannak, hasfájással összekötve, főkép harag vagy meghülés után.

Ipecacuanha, ha inkább hány a beteg és szünetnélküli késztetést érez a széketételre. Ezen két szerrel gyakran gátolhatni a nyavalyának további terjedését.

Kifejlödvén a cholera, h. szereink szintén óhajtott sikerrel használatnak, kitünőleg a

Veratrum; ha ez után az izzadást sem javulást nem érezne a beteg; a nyavalya lépcsőnkint közelednék legmagasabb fokához; vagy ha eleinte azonnal nagy hányás és székiürítés iszonyu hasfájdalmakkal mutatkoznék: hatalmas az

Arsenicum, akkor is, midőn már a bő és vizes kiürítésekhez rendkívüli gyengeség csatlakozik, a szomj oltthatlan, a hasfájás igen kínos, nagy nyugtalansággal.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a beteg körülményeihez képest beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; veszedelem idején minden 5 perczben; javulást látván minden $\frac{1}{2}$ —1—2 órában. — Egy orvosság mellett maradhatunk 1—2 óráig; egy gyógyszer működésére hosszabb időt engedvén, ha szembetünő roszabbulást nem látunk, — rövidebb időt szabván, ha rögtön növekedő veszély fenyegetné a beteget. — A megváltoztatott szert mindenkor más tiszta pohárban készítsük, más tiszta kanalat adván hozzá.

A bevett gyógyszerek néha bekövetkező izzadás nélkül egyenesen javulást okoznak; többnyire azonban bő meleg izzadásba hozzák a beteget, melynek következménye (jó ápolás mellett) az egészség. — Betegség alatt az oltthatatlan szomj enyhítésére csak igen kevés és jéghideg vi-

zet engedjünk meg, mert egyedül azt szenved meg a gyomor, minden melegebb italt azonnal kiűrit. — Ha már javul a beteg és enni kíván, eleinte csak gyenge meleg levest adjunk neki; sőt ha egészen meggyógyult is, egy időig válogatott s mérsékelt legyen életrendje: különösen savanyu étkeket, gyümölcsöt ne egyék.

Az **ázsiai cholera**t jellemző főjelenségek ezek: megjelente előtt egy óranegyed- vagy egypár órával, vagy egy nappal kedvetlen a beteg, arcvonalai megváltoznak, szomorúságot, szorongást nyilvánítok; a beteg halvány, elveszti étvágyát, gyomra táján feszülést érez. De sokszor minden előjelek nélkül hirtelen köszönt be a cholera. Gyomra táján nyomást érez a szenvedő, melyhez egyszersmind lábikragöres járul; rövid idő múlva pedig hányás, hasmenés jelenik meg; a beteg becsett szemei félig nyitva vannak; bőre kékes színi, különösen az ajkakon, kezeken sat. észrevehető hideg verejtékkal fedve; nyelve szintén hideg és száraz, szonja nagy, hideg italok utáni epedéssel; vizelete csekély, gyakran egészen megrekedt; szava reszkető, saját hangit; redőkbe vont, egészen megváltozott arczán a szomorúság és részvéttlenség kifejezése ül.

Semmi sem jellemzi jobban e betegséget, mint az arcznak ezen sajátságos elváltozása, mely néhány perc alatt ugy összeesik, hogy egyedül a bőr marad a csonton; idejárulván egyszersmind az arcznak jéghideg izzadása, fekete kékes színe, különösen a szemek körül és az orrnak hegyén. A göresök többnyire a lábujjakon kezdődnek, innét a lábikrákra, a czombokra, mellre, felső végtagokra terjednek; a légzés szorult; a beteg fuladáshoz közelit; hangja sajátlagosan rekedt.

Ezen kórjelek azonban nincsenek minden esetben együtt jelen; még legállandóbb jelensége ezen betegségnek: a végtagok hidegsége és az elnyomott érverés.

Az európai cholera-nál előhozott *veratrum*, *arsenic*, gyógyszerek itt is hasonló sikerrel adatnak, ezeken kívül hathatóságok még e következők:

Cuprum m., midőn a hányás és hasmenés a végtagok rángásával van összekötve, vagy erős nyomó fájdalom-

mal a szivgödörben; szintén, ha a hányást és hasmenést görcsösen összehuzó fájdalom a mellben előzi meg.

Carbo v., ha az előbbi szerek nem segítenek; a test kékes-fekete; jéghidegség áll elő; a szivgödörben és mellben kínos, szorongó érzés van jelen; a beteg annyira elgyengült, hogy erőtlensége miatt hányás, hasmenés által semmit sem üríthet ki.

Ajánlatnak a *camphora* (különösen a *spiritus vini camphoratus*, melyből beadhatunk minden 10 perczben egy két cseppet egy kis darab czukorra csepegtetve, mivel a kámfor-golyócskák, ha nem frisek, könnyen vesztek erejüket), *secale*, *phosphor*, *colchicum* (dr. Attomyr 1854. figyelmeztetett ez utóbbira) sat. — Azonban a *veratrum*, *arsenicum*, jó ápolás mellett legtöbb esetben szerencsésen legyőzendik azon nyavalyát, mely minden más gyógy-móddal daczolván, örökre nevezetessé tette a XIX. századot.

A gyógyszerek bevétele itt is oly módon történik, mint előbb említém, pontosan megtartván a tartandókat.

A betegség elkerülésére sokat használ a jó kedv fenntartása; azonfölül óvja magát mindenki a meghüléstől, leginkább a láb és has átfázásától; az életmód mindenben tápláló legyen, a gyümölcsössel élés igen mérsékelt*). Ügyeljünk mindenek fölött a hasmenésre és orvosoljuk, mihelyt ez beáll, adván *chamomillát*; vagy meghülés után, ha a cha-

*) Óvszer gyanánt használhatjuk a *cuprum* és *veratrumot*; egyik nap az egyikből, másik nap a másikkól reggelenként 3 golyócskát veendő: rendes diaetát tartván. Czélszerű óvszer a nem igen hideg víz is; ebbe mártsunk oly hosszú és széles durva vászont duplán, vagy triplán véve, hogy a gyomrot és alhast elfedje: e kifacsart nedves haskötőn fölül még egy száraz, könnyű flanél darabbal kötven be az egész hast. E nedves haskötő reggel, délután és este újra megnedvesítendő és így folytonosan viselendő cholera uralgása alatt. — Dr. Hering amerikai h. orvos, cholera ellen legbiztosb praeservativumnak tartja a ként (lac sulphuris), mely finoman pulverizálva, kevés mennyiségben a harisnya talpának belső részére hintendő, valamint a láb felső részére is. Szerinte, kik így járnak, savanyu eledelt nem esznek, megóvják magukat a cholérától.

momilla nem használ, azonnal *petroleumot*; zsíros étel után *pulsatillát*; ha meg nem szünik, azonfölül a test igen elgyengülne: *phosphort*; ha ehez más cholerajelenségek csatlakoznának: *veratrumot*: a bűdös ürülések desinfectiójára vasgáliczot használván. Fekteszük le a beteget azonnal; külsőleg száraz meleg borogatást használjunk, különösen hasára; sőt ha göresök állanak be, dörgöljük az egész testet szorgalmasan, de csak szárazon; adjuk be az orvosságokat és ezek erőteljesen fognak működni, ha mindjárt használandjuk h. szereinket; de ha ezekhez későn nyulunk, sok erőszakos hányás s hasmenés által kimerülvén az életerő, bő izzadás mellett is kevés a remény!

Ne csüggedjünk, ha egy-két bevételre nem javulna betegünk; mert, mint mondtam, rövid idő alatt h. gyógyszereink bő, enyhüléssel járó izzadáshozandják öt többnyire, mely után javulás és egészség fog következni; mire annál inkább számíthatunk, minél hamarább fogtunk a hasonsz. gyógyításhoz. Legyünk meggyőződve, hogy itt is oly nagy valószínűséggel gyógyít a homeopathia, minővel eddig gyógymód nem dicsőíthetik. „A choleraának diagnosisa (így szól a tudós állapotba Adral) „könnyű“ prognosisa „veszélyes“, therapiája „semmi“; mer hol annyi ex abrupto összegyűjtött szernek kellene használni, ott többnyire egy sem vezet célhoz.“

Gyakran a cholera megszüntével fennmarad a vizeletrekedés, mely alatt a vizelet cseppenkiint, égető fájdalommal ürítetik ki. Ennek megindítására és az ezzel összekötött fájdalmak elűzésére jó a *cantharis*; öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —3 órában adjunk be egy kanállal.

Cholera-okozta elgyengülés ellen használjuk azonnal a chinát; az előbbi mód szerint készítvén azt, beadván minden 2—3 órában egy kanállal.

Ily módon készítsünk *ac. phosphor.*, azon esetre veendőt, ha cholera után *typhus* következne; ha ez egyedül nem segítene, ezzel felváltva hasznos az *arsenicum*; minden 2—3 órában adván be.

Hasznos a *phosphor* a tüdők szenvedő állapotában, mire cholera alatt különösen figyeljünk; mert lefolyása

közben sokszor hirtelen tüdővizeny (oedema pulmonum) fejlődik ki, mely rögtön veszélylyel fenyeget. Ha az nem segítene, a betegnek ily állapotában figyelmeztetem collegáimat a *tartarus emeticus*-ra. (Ez és a *phosphor* minden órában veendő, míg javulást nem látunk.)

Szék szorulás.

(Stuhlverstopfung.)

Az egészséges embernek közönségesen minden 24 óra alatt egyszer van széke; de vannak egyének, kiknél ritkábban, minden 3. 4. 5-ik napon történik a székürülés. Ezt különösen tapasztalhatni az erős testalkatásuaknál és sokat ülőknél, az aggott embereknel, terheseknél, anélkül hogy innét valami veszedelem következne. A hosszabb időig tartó székrekedés veszedelmes lehet, ha a beteg hasa felpuffad, ha ehhez járulnak az étvágytalanság, a testnek lankadtsága, a fejnek kábultsága, szédelgése, a hasnak keménység és itt némi nyomásnak, súlynak érzése, nehéz légzés, szívdobogás; — szorulás következtében néha bélgyulladás is fejlődik ki, amelylyel ándor, felbőfögés, erőszakos epés, sőt bélsár-akadás (miserere), feltünő hideg verejték a homlokon és kezezen, láz, sokszor összekötve léteznek.

Sokan azt állítják, hogy a gyógyszereink székürülést nem okoznak. Kérem, különböztessük meg a dolgot. A szorulás vagy ok, vagy okozat; azaz, vagy a szorulás okoz bizonyos betegséget, melynek jelei a puffadás, feszülés, keménység a hasban sat. — vagy a betegség okoz szorulást. Az első esetben a szorulás mint főkérvjel ellen elvünk szerint adván gyógyszer, bizony számíthatunk kívánt hatásra. A mi a második esete t illeti, miután itt a szorulás csak okozata, csak egyik, de nem főkérvjele a betegségnek, elvünk szerint a gyógyítandó betegséghez hasonló szert adván, a betegség legyőztével megszűnik természetesen a szorulás is. Így például, ha az ideglázban néha tíz sőt több napig elmarad a szék, e miatt mit sem aggodom; mert a mint e betegség elenyészik és a beteg rendes állapota visszatér, ezzel a rendes szék is bekövetkezik. Ekkép gyógyít a homocopatha; ily módon jut céljához

hamarabb és biztosabban: székletételre segítvén a természetet ott, hol ilyféle segedelemre szorult a felakadt életerő; nem erőszakolván székletételre az életerőt ott, hol nem erre, hanem másnemű segedelemre, például izzadásra van szüksége és ez által akarja kiteszítani a nyavalyák termékeit az életművezetből. De nem is működnek idült (chronicus) szorulásban bármiféle erős hashajtók *gyökere*sen a beteg javára; ily alkalommal az orvosok véleményét csakugyan megezáfolja a tapasztalás, mely szerint erőszakos hashajtók után elgyengülvén az életerő, a beteg mindinkább sínlődik szorulásban; — ellenben, épen e betegségben győződhetik meg mindenki *Hahnemann* gyógyelvének alaposságáról, melyet követvén, kívánt sikerrel működnek szereink ott, hol a betegség, de nem a képzelődő beteg, minden jelentet (indicatio) nélkül magának kárára kívánja a székletételt, csak a végből, hogy alaptalan véleménye szerint kitesztuljon (!); működnek annyira, mennyire a betegség természete és foka kívánja; működnek a legmakacsabb körülményekben; működnek olyféle idült szorulásokban, melyek ellen régi elv szerint a legerősebb hashajtók majd naponként szükségesek, miután ezek csak bevétel alkalmával, bekövetkező *állandó* siker nélkül (palliativ) csinálnak széket; működnek, mondom és gyógyítanak szorulást ily esetben is, a gyógyításnak szoros értelmében, mely szerint gyógyítva a szorulás csak akkor van, midőn a természet önereje által, orvosság segedelme nélkül végzi rendes munkáját: a székletételt. A gyógyszer ezek:

Sulphur, valóban hatalmas, különösen aranyereseknek; — ajánlható szintén ha a szelek felakadnak.

Nux vomica, ajánlható azoknak, kik sokat ülnek, szesz italokhoz szoktak, vagy ha gyomrukat étellel terheltek meg; nem különben, ha hasmenés után áll be a szorulás; ha a betegnek nincs étvágya, szájíze rossz, hasában a szelektől feszülést érez; a dologra nincs kedve, feje fáj, álma rossz és haragos.

Bryonia, ha leginkább nyáron szenved valaki szorulásban; széke kemény, összesült.

Opium, ha késztetést a székletételre érez ugyan a

szenvedő, de ez alkalommal oly érzés fogja el a végbél nyílását, mintha ez össze lenne szorítva; ha egyszersmind nyomást érez hasában, szája száraz, étvágya nincs, hanem inkább szomjazik; **bélsár-okadás** (Miserere) ellen is hasznos.

Veratrum, ha néha forrósággal, fejfájással van összekötve a szorulás; ha a székiürülés alatt lankadtságot, borzadást, homlokán pedig hideg izzadást tapasztal a beteg és fél a gutától.

Cocculus, főkép kocsizás-okozta szorulás ellen; vagy ha a *nux vomica* nem használ.

Platina, főkép nőknél, ha csak nagy erőltetés után ürítettnek ki néhány darabocskák, székletétel után pedig égetést, testében borzadást érez a beteg; ha makacs szorulásban szenved.

Plumbum, a legmakacsabb szorulás ellen; vagy ha nagynchezen kemény, darabos, juhganéjhoz hasonló ürülése van a szenvedőnek; **bélsár-okadás** esetében.

Chronicus szorulásban, ha ezen orvosságok nem használnának, figyelemre méltók a *lycopodium* és *graphites*, ez utóbbi főleg akkor, midőn arányérrel, májkeményedéssel van összekötve a szorulás; az előbbi a terhés nők szorulásában.

Helyeslem azok szokását, kik szorulásban szenvedvén, este lefekvés előtt egy pohár friss vizet isznak. Helyeslem azoknak életmódját, kik a szeszes italokat (különösen a vörös bort), a nehéz emésztésű étkeket kerülvén, a szabad légben való testmozgást egy nap sem mulasztják el. Végre el nem hallgathatom, miként obstructióban szenvedő férfiaknál, reggel egy pipa-dohány vagy szivar rendes széket csinált több esetben: elvünk szerint magyarázható módon.

Ezen gyógyszerekből este három, reggel ismét három golyócskát kevés vízben kell bevenni, — opiumból vehetünk minden 3 órában három golyócskát; de célt érven, nem szükség naponként használni e gyógyszereket, hanem elég minden 4—5 nap bevenni.

A **székletételre** vonatkozólag, ezen egyes körülmények is adhatnak irányt az orvosszerek választására nézve: főleg chronicus esetekben.

- Széketétel előtt: belszorongás (Aengstlichkeit): *baryta, causticum*; borzadozás, fázás: *digit., mezereum*; ingerlékenység: *calcarea*; émelygés: *rhus*; remegés: *mercur*; hasfájás: *ammonium m., baryta, bryonia, mercur, pulsat., rhus, thuja, veratrum*.
- Széketétel alatt: kitolódó aranyér: *ac. phosphor., calcarea, rhus*; az aranyér-csomók fájdalma: *calcarea, graphit*; végbél-fájdalom: *lycopod.*; belszorongás: *veratrum*; összefüző fájdalom: *staphys.*; összehúzó f.: *thuja*; hasfelpuffadás: *lycopod.*; félelem a gutaitéstől, fázás, borzadozás, sápadt arc: *veratrum*; gyöngeség: *veratrum*; végbél-forróság: *conium*; hátfájás: *pulsat.*; végbél-szakadás (Mastdarm-Vorfall): *ignatia, mercur, sepia, ruta, sulphur, lycopodium*; széletételkor eltikkadás, elfáradás: *calcarea, phosphor*; fejbántaltnak: *bellad., lycopod., phosphor, rhus, sulphur*; fülzúgás: *lycopod.*; keresztfájás: *carbo, nux v., lycopod., platina*.
- Széketétel után leverettség: *phosphor, calcarea*; borzadály: *mezereum, platina*; aranyér-csomó-fájdalom: *graphit.*; végbél-fájd.: *alumina, lycopod.*; székre készítő fájd.: *lachesis*; szivdöbögés: *caustic.*
- Székszorulás forrósággal: *veratrum*; fejfájással: *conium, nux v.*; máj-keményedéssel: *graphit.*; hasmenéssel felváltva: *antimonium* az öregeknek; *bryonia, nux vom., phosphor, rhus, ruta* általában.
- A szék színére nézve: szürke: *aloe, asa, ac. phosphor., digit., phosphor*; zöld: *arsenic., chamom., dulcamara, mercur, phosphor, pulsat., sepia, sulphur*; vörös: *rhus, silica*; fekete: *arsenic, opium, phosph., ac. sulphuric., veratrum*; fehér: *aconit, calcarea, china, colchicum, digitalis, hepar, ignatia, pulsat., rhus, spigelia, sulph.*
- Alakjára (formájára) nézve: apró golyó-forma: *opium, plumbum, sepia*; csomó-alakban: *lachesis, lycopod., opium, silica, sulphur*; puha, mindamellet nehéz szék: *anacard., carbo v., china, hepar, nux mosch., rhodod.*; kása-forma: *agaric., arnica, calad., euphorb., ac. phosphor, rhodod., china*; habos: *calcarea, coloc., jod, opium, rhus, ac. sulphur*; hasmenés (nézzük más helyen).

Szagára nézve: igen büdös: *arsenic, calcarea, mercur s., opium, ac. phosph., ac. sulph.*; rothadt szagu: *arsenic, bryonia, chamom., china, graphit., lycopod., nux v., secale, sepia, ac. sulphuricum*; savanyu szagu: *calcarea, graphit., hepar, mercur, sepia, silica.*

Tartalmára nézve: véres szék: *arsenic., arnica, cantharis, carbo v., coloc., ipecac., creosot, mercur, ac. nitri, nux vom., phosphor, rhus, veratrum*; nyákös, (schleimig): *angustura, carbo v., chelid., china, dulcam., graphit., mercur, phosphor, pulsat., squilla, stannum, tart. em.*; genyes: *arnica, jod*; emésztetlen: *arnica, arsenic., china, conium, ferrum, mercur, phosphor*; vizenyös: *antim., arnica, chamom., china, ferrum, h. osc., pulsat., rhus, secale.*

A gyógyszerek bevételét nézzük a 7-ik lapon.

Máj-gyuladás. *)

(Leberentzündung.)

A máj-gyuladásnak állandó körjelei ezek: a máj táján nyomó, szúró, légzés által növekedő fájdalmat érez a beteg, mely közönségesen az oldalbordaik közé veszi magát, sőt a szenvedő oldalon a vállra, nyaktörre terjed; külső nyomásra, a testnek mozgásaira köhögésre, prüszentésre, az egyik vagy másik (főkép a bal) oldalon fekvésre nagyobbodik; a gyuladásnak nagyobb fokán a máj tája dagadt, meleg; ide járulván a keserü szájíz, undor, felhőfögések, inger a hányásra, sárga vagy zöldes epének okádása; a szem fehérének sárga színe, sáfránszinü vizelet, epés hasmenés, vagy fehéres székiürítések; a gyuladásnak jelensé-

*) Több nemorvos tán szivosen voendi az itteni jegyzéket, mely alatt a hasüregben néhány életmű fekvését akarom leírni. Ugyanis a has-üreg felső részének középtáján fekszik a gyomor, jobb oldalán van a máj (Leber), bal oldalán a lép (Milz), a két vese (Nieren) a gerincez által választatik el egymástól; a bal magasabban fekszik, mint a jobb vese, mely a máj által nyomatik le. A vizelet-hólyag a medence-üregben terjed el; háta mögött van nőknél a méh, férfiaknál a végbél (Mastdarm).

gei előtt borzadozás, ez után forróság, az arcznak piros-sága jobb oldalon, a szájnak szárazsága, nagy szomj, csekély mennyiségű vizelet, álmatlanság, félrebeszélés, a prüissentésnek lehetlensége, nehéz légzés. A betegség 7—14 nap körül folyik le. Máj-gyuladás ellen — nyugalmas fekvés, legszorosb diaeta mellett (fris vizet ihatik a beteg, csak ne sokat egyszerre), — főszer mindenek előtt az:

Aconitum, melyből minden órában adhatunk három golyócskát két kanálnyi vízben; egy-két bevételre izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára adjunk más illő szert e következők közül:

Chamomilla, főkép harag után, ha keserű szájjiz, undor, felbőfögések, sőt epehányás vannak jelen. Mindazáltal nem egyedül harag következményei ellen hasznos ezen gyógyszer; hathatós ez akkor is, midőn nem annyira éles fájdalmat, mint inkább tompa nyomást érez a beteg; ha ezen fájdalom nem nagyobbodik légzés, mozgás, fekvés változtatása által.

Pulsatilla, különösen ha éjszakán át nagyobb szorongást érez a beteg, gyakori zöldes nyák-szekürülései vannak, egyszersmind hányásra ingerelhetik a szenvedő.

Bryonia, ha szorulásban szenved a beteg és a többi körjelek közt legkitünőbb a mellgörcs, fő specificumnak tartandó.

Belladonna, ha szúrást vagy inkább nyomást érez a beteg; ha a fájdalom vállig terjed és szorongással, nehéz légzéssel van összekötve; ha a vér fölfelé túlul, a szemek elhomályosodnak, a beteg álmatlan, nyugtalan, igen szomjas.

Cantharis, ha a kereszthártýára (Zwerchfell) terjed a fájdalom.

Nux vomica, főkép vérmes vagy szeszec italokhoz szokott egyéneknél, ha keserű szájjiz, undor, felbőfögés, hányás, feszülés, nyomás bélyegzik a máj-gyuladást; nem különben, ha a máj táján szúrást érez a beteg, mely érintés által növekszik, vagy kopogást a bal oldalon; ha nagy a szomj, csekély a vizelet; a fejfájás nagy, nyomó, összeszorító fájdalommal. Ha ez nem használ, jó a *lachesis*.

Mercurius sol., ha állandó keserűséget érez szájában a beteg; szomja nagy; fájdalma a has bal oldalán nyomó, melyre nem feketik; ha arcának színe sárgás és szüntelen borzadozásról panaszodik a szenvedő.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden három órában egy kanállal; javulást, bő izzadást tapasztalván, minden öt órában. — Ha ideglázzal jár a máj-gyuladás, nézzük az ideglázzat.

Chronicus esetben szintén a *bryonia*, *bellad.*, *nux*, *merc. sol.*, azonfölül a *sulphur*, *lycopodium* hasznosak, de ritkábban, minden negyed nap veendő, egy bevételre három golyócskát számítván.

Máj-daganat, keményedés ellen pontosan tartandó h. diaeta mellett, hasznos a *china*. De ha épen a nagyobb adagban bevett chinától származik a daganat — mint nem ritkán történik a váltóláz allop. gyógyítása alkalmával, — vagy ha a *china* nem használna, ekkor ellene *sulphur*, *lycopodium* adandók vagy a most említett szerekből a legillőbb választandó. Három nap egymásután adhatunk reggel, este három golyócskát, de azután csak kétszer hetenkint.

A máj egyéb, főleg *chronicus* bántalmaiban (a fürdők közül leginkább Karlsbadot ajánlva) az illendő orvosságok választására nézve irányt adand e következő körülmények ügyes felfogása:

Májdaganat: *china*; de ha nagyobb adagban bevett china után támadt, de különben is: a *sulphur*, *lycop.*, *nux vom.*, *aloe*.

Májkeményedés: *aloe*, *arsenic.*, *calcareia*, *china*, *graphites*, *laurocer.*, *lycop.*, *mercur*, *nux vom.*, *silica*; máj-dugulás: *china*, *nux moschata*.

Máj-foltok ellen, melyek alatt zöldes vagy barna és sárgás-fekete, közönségesen sima, viszketésnélküli kisebb, nagyobb foltokat értünk, melyek a mell, gyomor, lágyék táján sat., gyakran az arczon is támadnak, hasznosak a: *sulphur*, *aloe*, *lycop.*, *china*. Ha azonban e foltok

havitisztulás, aranyér elnyomatása, máj-, lép-, méh-bajoktól származnak, vagy süly, rák, bujakór sat. symptomái, — ekkor ezen betegségek ellen intézendő a gyógyítás.

Érzelmek. Légzéskor máj-fájdalom: *bryonia*, *selenium*; érintés által: *bryonia*, *carbo an.*, *nux vom.*, *china*, *clematis*; mozgás, menés által: *angust.*, *hepar*, *arnica*, *calc.*, *nux v.*; hajolás által: *alunina*, *calc.*, *clematis*, *lycop.*; előrehajlás által: *cocculus*; ruha-okozta nyomás által: *calcarea*, *nux v.*; kocsizás által: *lachesis*, *sepia*; ülésben: *ammonium*, *pulsot.*; köhögés alkalmával fájd.: *bryonia*, *cocculus*. Görcsfájdalom mellszorongással: *nux v.*, *zinc*.

Fúró fájdalom: *ammonium*, *sulphur*; égető: *aconit*, *bryonia*, *crotalus*, *lachesis*, *stannum*, *tereb.*;

— nyomó: *agnus*, *calcarea*, *berberis*, *carbo v.*, *china*, *cocculus*, *lycop.*, *nux v.*, *ruta*, *sepia*, *sulphur*;

— tompa: *hyosciamus*; élénk, gyulasztó, hosszadalmas fájd.: *aconit*, *bellad.*, *bryonia*, *cantharis*, *lamium*, *lycop.*, *mercur*, *nux v.*; hányással összekötött májfájd.: *bryonia*;

— kopogó: *nux v.*, *sepia*; csipkedő: *lycop.*, *natr. m.*;

— furdaló: *sulphur*, *ruta*; szaggató: *conium*, *zincum*; lökö: *crocus*, *stannum*;

— metsző: *angustura*, *carbo an.*, *jod*, *kali c.*, *lachesis*; feszítő: *bryonia*, *calcarea*, *causticum*, *lycopodium*, *nux v.*, *sulphur*;

— szűrő: *aconit*, *bryonia*, *calcarea*, *cocculus*, *conium*, *kali cb.*, *lycop.*, *mercur*, *nux v.*, *sepia*, *sulphur*;

— sebszerü: *aconit*, *lycopodium*, *carbo an.*;

— húzó: *bryonia*, *conium*, *natrum mur.*, *sabadilla*;

— összehúzó: *cantharis*, *sulphur.*, *nux v.*

Összezúzatás érzelme: *ac. muriat.*, *carbo veg.*, *clematis*; megrántás (Verstauchung) érzelme hajolásban: *kali cb.*, *lycopodium*.

Nehézség érzete: *ac. phosph.*, *nux vom.*; melegség érzete: *sabadilla*.

Epe-kövek (Gallensteine) következtében fejlődött és rohamonkint fellépő igen fájdalmas görcsök ellen: *aloe*,

chamom., *bellad.*, *colocynt.*, *mercur.*, *arsen.*, *veratrum*, *sulphur* választandók; valamint akkor is, midőn májában állandó fájdalmat érez a beteg és sárgaság, epehányás, hasmenésben szenved. Az epe-kövek ellen azonban csak enyhítőleg működendők ezen orvosságok, miután e betegség ellen mindeddig biztos gyógyszerek nem léteznek. Ajánlatnak a *nux mosch.*, *terebinthina*, *mercur*, *arsen.*, *lycopod.* Empyria után első helyen áll a Karlsbad; a Marienbad, Vichy és Recoaro (velencei t.) hasonlóképp sikeresek. Ily betegnek ártalmasak a lovaglás, a kocszítás döcögős utakon és egyéb erőművi hatások; miután könnyen halálos átlikadás eszközölthetik kivált nagyobb köveknél.

A gyógyszerek bevétele a körülmények szerint gyakrabban, ritkábban történik; ez iránt nézzük a 7-ik lapot.

A sárgaság az epének hibás elválasztása és kiürítése, melynek következtében a bőr és a szem fehérlő hártyája sárga, vagy sárga-zöldes színt vesz fel.

Az eredeti sárgaságnak elojclei ezek: roszkodvüség, lankadtság, álmoosság, étvágytalanság, keserü szájjiz, undor, gyomorfájás, késztetés a hányásra, néha zöldes epének kiürítése; szorongás, fázás, mellszorulás, zavaros és barna vizeletnek csekélyebb kiürítése; széklophaság, hasfelpuffadás; a bőr szárazsága, feszessége és viszketése. Miután eféle jelenségek majd hosszabb, majd rövidebb időig tartottak, — a szem fehérlő hártyája, a mell, nyak, arcz, sőt az egész bőr megsárgul; a vizelet barna, sőt annyira feketés, hogy a belé mártott fehér golyos feketére festetik; a szék lomha és hasrágás közt erőltetéssel ürítettetik ki.

Ha gyuladással, lázzal jár a sárgaság és a többi kórjelek közt a betegnek nagy a forrósága és szomja; szája ózaráz, arcza piros: czélszerű az *aconitum*; minden három srában három golyócskát két kanálnyi vízben. Bö izzadás után egy-két bevételre adhatunk más szert azon szerekből

melyeket a máj-gyuladással éppen ez előtt hoztam elő. — Különösen ajánlhatók a már több betegség leírásánál említett szoros diaeta mellett, — a

Chamomilla, meghülés vagy harag után.

China, ha a beteg szájze keserű; feszülést, nyomást érez a gyomor táján; hány, hasmenése van és nagyon gyenge. Hasznos még a *crotalus*.

Mercurius v., hasznos különösen a görvélyeseknél (*scrophulosus*), valamint a

Sulphur, ha nagy meghülés vagy harag után támad a sárgaság, mely más idült bajjal van összekötve.

Bryonia, főképen az esztendő meleg részeiben előforduló sárgaság ellen; ha a beteg étvágya hirtelen vesz el; szájze keserű, többszöri zölds, sárgás, epés székürülései vannak, ha a szem fehérlő hártája, a szájszögletek, az orrczimpák sárgák; a légzés nehéz, a vizelet sáfránszínű. — Láz nélküli epés sárgaságban is helyén leend ezen gyógyszer.

Nux vomica, vérmes egyéneknek hasznos, a máj-gyuladással említett körülményekben.

Láz nélküli egyszerű sárgaságnál, midőn az említett jelenségek csekélyebb mértékben vannak jelen, jó a

Chamomilla, harag vagy meghülés után.

China, ha a beteg szájze keserű; gyomra táján feszülést, nyomást érez; hány, hasmenése van és igen gyenge.

Mercurius v., meghülés után, különösen görvélyeseknél (*scrophulosus*), valamint a

Sulphur nagy meghülés, harag, diaeteticai hiba után.

Az idült (*chronicus*) sárgaságnak gyógyítását bizzuk h. orvosra, annak távollétében vegyük igénybe a most elősorolt gyógyszereket és megkivántató békettérés mellett megszabadulandunk a sárgaságtól, pontosan tartván meg a diaetát, mely nélkül gyógyítani sohase lehet.

Ezen gyógyszerekből eleinte minden három órában adhatunk három golyócskát két evőkanálnyi vízben; javulást érezvén, ritkábban.

Lép-gyuladás.

(Milzentzündung.)

Ezen gyuladásnak kórjelei: tompa fájás, bizonyos súlynak, nehézségnek, nyomásnak érzése; vagy szűrő, égető fájdalom, mely mélyebb légzés-, köhögés- és egyéb testmozgásokra nagyobbodik; a lépnek formájához hasonló keményes, kopogó daganat; a bal, némelykor a jobb oldalra nehéz fekvés; a betegnek sárgás, zöldecs, néha feketés színe; undor, gyomorégetés, savanyu felbőfőzés, néha okádás, vérhányás; a láz nem nagy, a szomszéd mindamellett sokszor majd olthatlan. A betegség 7—14 nap körül folyik le. — A láz csillapítására, nyugalmas fekvés, legszorosabb diéta mellett, általában jó az:

Aconitum, melyből minden órában vegyen be a beteg három golyócskát két kanálnyi vízben. Egy-két bevétel után izzadván a szenvedő, az utolsó bevétel után három órára célszerű a

Nux vomica, főképp vérmes egyéneknek, ha étvágytalanság, gyakori bőfőzés, undor, néha vérhányás és szorulás jelölik e betegséget.

Arnica, ha szűrő fájdalmat érez a beteg a has bal oldalán; ha vérhányással jár a betegség, mely által aludt vér ürítették ki.

Cantharis, ha szünetnélküli erőltetést érez a beteg hányásra, mely által csak kevés vért hány ki.

Arsenicum, ha a lép táján égető fájdalmat érez a szenvedő nagy szorongással; ha a szivgödörben kézzel érezhető kopogást érez; ha gyakori székürülései vannak, melyek által sötét színű aludt vér ürítették ki.

Bryonia, ha főleg szorulásban szenved a beteg vérhányás nélkül; ha a fájdalmak minden mozdulatra nagyobbodnak.

Pulsatilla, különösen szelid egyéneknek ajánlható.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatni minden 3—5 órában egy kanállal.

Lépdaganat ellen használhatjuk azon szereket, melyeket

a májdagaganatnál előhoztam, melyekhez az *agnus castus* csatolom. Chronicus lép-dagban, fürdők közül ajánlható a Kissingen.

A lép egyéb, kivált chronicus bántalmaiban, a gyógyszer választására nézve, e következő körülmények ügyes felfogása adand irányt:

Lépdaganat: *aloe, agnus, capsicum, jod, carbo v., ferrum mur.*; keményedés: *aloe, agnus, arsenic., china, jod*; lépdugulás: *china, nux mosch.*; ha e bajokat a nagy mennyiségben bevett *china* okozá, akkor azon szerek használandók, melyeket a „máj“-bajoknál előhoztam, melyekhez az *agnust* csatolom.

Érzelmek. Légzésekör lép-fájdalom: *agaricus, crotalus*; a légzést hátráltató fájdalom: *arnica*.

Mozgás által fájd.: *ranunculus, arnic., rhodod., selenium*.

Hajoláskor: *rhodod.*; kocsizáskor: *borax, sepia*; tilésben: *pulsat.*; köhögés alatt: *drosera*.

Oly érzés mint valami esonótól: *sulphur*.

Égető fájdalom: *bellad., carst., graph., tereb.*;

— nyomó: *borax, ac. nitri, stannum*;

— kopogó: *gratiola, ranunc., ruta*;

— metsző: *crotalus, kali carbon., verbascum*;

— feszítő: *ac. nitri, lycopod., rhodod.*;

— szűrő: *arnica, anac., carbo v., graphit., china, croton, conium, rhodod., sepia, silica, ac. sulph., zincum*;

— fúró: *natrum mur., senega*; — sebszerü: *ranunc., asarum, zincum*.

Teliség érzelme: *cham., ignatia, sepia*; érzéketlenség: *arsen*.

A gyógyszerek bevételeit nézzük a 7-ik lapon.

V e s e - g y u l a d á s .

(Nierenentzündung)

A vese-gyulladás közönségesen csak az egyik s pedig gyakortabb a bal, mint a jobb vesében fordul elő. Ezen nyavalyának körjeleihez tartoznak: állandó, nem ritkán reggel felé engedő, égető, szűrő, vagy tompa fájdalom a vese táján; mely fájdalom mély légzés, vizelés, székürítés,

köhögés, prüszentés, testmozgások, vagy külső nyomás által növekszik; a vesék tája meleg, érzékeny, némelykor dagadt és közönségesen csak hanyatt feketik a beteg. Ezen fájdalom a mellre, gyomorra, lépre is elterjed; vagy pedig lefelé a vizelő hólyagra, a nemző részekre, sőt a czombra is szolgál, mely zsibbadt, mozdíthatlan. Noha a beteg szünetnélküli ösztönt érez a vizelésre, ez meg van akadályoztatva, sőt, ha mind a két vese meg van gyuladva, akkor tökéletesen el van nyomva a vizelet; a kiürített vizelet (mi csak bajosan, égető fájdalommal, többször félbeszakasztva történik) vörös, lángszinű, véres, sőt tiszta vérrel vegyülve; máskor a jelenlevő görcs miatt halavány. A vese-gyuladás kórjeleihez tartoznak még: a zöldes epe-okádás, görcsös köhögés, csuklás, bélfájás, székrekedés, álmatlanság, görcsök, rángások, ájulások, félrebeszélés, majd nagyobb, majd kisebb láz (ritkán szok nagy lenni). E kór 7—14 nap körül gyógyítható.

Ha a láz nagy mértékben mutatkoznék, azonnal fekvés-jék le a beteg; szoros diétát tartson; friss vizet ihatik, de amint már számtalanszor mondan, ne sokat egyszerre — és ez esetben is, valamint általában illetén lázas állapotban mindig jó az *aconitum*, egy-két golyócska minden órában; — ezután, ha már izzad a beteg, a:

Nux vomica, ha a vese táján feszülést, nyomást, meleget, égetést érez a beteg; ha elnyomatott aranyér után következik a nyavalya; sőt akkor is, ha vese-kövektől származik.

Pulsatilla, ha csekély, későn jött, vagy elnyomatott havitisztulás okozza a betegséget, főképp gyöngéd testalkatuaknál.

Belladonna, ha szúró, égető fájdalmat érez a beteg a vese táján, mely a vizelethólyagra is elterjed, külső nyomás által nagyobbodik; ha gyomor- és bélgörcscsel van összekötve; ha a beteg szorulásban szenved; vizelete vörös, lángszinű és csekély mennyiségben ürített ki; ha minde mellett szorongásai vannak a betegnek.

Cantharis, a leghathatósb gyógyszer, ha a vese táján érezhető szúró, szaggató, rágó fájdalommal fájdalmas vizelés van összekötve; vagy ha a vizelés egészen lehetlen,

vagy cseppenként égető fájdalmak közt ürítetik ki a vizelet, mely néha vérrel van vegyülve. Hasonló körülményekben igen hasznos a *cannabis*.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden három órában egy kanállal; ha nehéz vizelés kínozza a beteget, minden 1/2 órában; javulást érezvén, mindig ritkábban.

Azon láz nélküli **vese-fájdalmakban**, melyek a vesékben kezdődvén a vizelet-hólyagra, tökzsacsokra, czombokra terjednek; — járás, kocsizás, nyargalás, szeszes italok által nagyobbodván, kólikaként lépnek fel: kisebb fájdalmakban a *lycopod.*, *kali. cb.*; időszakonként fellépő kólikában a *colocynt.*, *cantharis* hasznosak. Elűzi e görcsfájdalmakat az *opium* és *bellad. is*; *nux v.* kivált azoknál, kik szeszes itallal élnek, vagy *opium*.

Vese-kövek ellen a *sassapar.* és *zincum* veendő. E tekintetben a „vizelésre“ vonatkozó egyes symptómák közt is találhatunk gyógyszereket, melyek lehetőleg működnek.

A gyógyszerek készítését előbb említém. Nagy fájdalmakban minden 1/4 órában adjunk be; különben úgy, mint a 7. lapon mondtam.

Bright-kór.

E nevezet alatt a vesék azon bántalmát értjük, melynek legbiztosb symptómái: a vizeletben nagy mennyiségben létező fehérnye (albuminurie), főleg pedig az izzadmányi hengerek (exsudat-cylinder) és leginkább ezek által különbözteti meg Oppolzer a Bright-kórt a fehérnye-vizeléستől. Kevés alkalmá van az orvosnak e bántalmat mindjárt kezdetben észlelni; mert leggyakrabban a már jelenlevő vízkór által kényszerítette fordul orvoshoz a beteg. E kór megismeréséhez csupán a vizelet kémlése, vegytani vizsgálata vezet. Ujabb időkben különösen Frerichs figyelt e nyavalyára. Okai lehetnek: a meghülés és ekkor hevenyen folyik le a nyavalya, idült alakot csak úgy ölt, ha a beteg

nem kiméli, vagy ismétli meghülésnek teszi ki magát; — a szeszese italokkal visszaélés szintén Bright-kórhoz vezethet, a midőn rendszerint vízkórral szövetezik; — fel lép skarlát alkalmával is néha és közönségesen a harmadik hét vége felé fejlődik, sokszor az első napokban; ritkán támad himlő vagy kanyaró (Masern) után; — cholera alatt gyakran jő elő a Bright-kór azon alakja, mely cholera typhoid névvel jelöltetik; a mikor is a Bright-kórra figyelmessé tesznek: a vizelet zavarodása, annak véres színe, melyben egyszersmind sok fehérnye, izzadmányi henger találatnak; egyes esetekben pedig a vesék vérdűsak (hyperaemie) levén, az innét kifejtett hügy-vér (uraemie) veszélyre mutat; — a terhések sincsenek megkimélve e bántalomtól, sőt ezeknél sokkal gyakoribb, mint közönségesen hinné valaki; többnyire a terhesség végével, ritkán lép föl az első hónapban, a midőn is gyakran 4--5. hónapban elvetelés következik, nem különben fejlődik a Bright-kór gyermekágyi-láznál, — tüdőlob- és izületcsúznál; — az olasz és magyar lázoknál szintén tapasztalható, valamint néha a súlynál.

Chronicus alakban kifejlődhetik a Bright-kór rendetlen vérkeringés (Circulation) következtében, mely által izzadmány (Exsudat) lép fel a vesében, tehát: szívbajoknál, hol sorvadásba megy át. Néha a gümőkór-, szintugy a görvélykór-, hasonló az angolkórnál vétetett észre; midőn olykor az általános bujasenyvhez szegődik és ekkor fölötte veszedelmes. Kútegek, különösen izzag (Eczem) alkalmával szintén jelenkezhetik a Bright-kór.

Acutus esetben hasznos itt az *aconit*, melyből adjunk be minden 2 órában 3 golyócskát, egymás után háromszor. Ez után dr. Joslin new-yorki orvos tapasztalása szerint (H. Z. 1861. 2. sz.) az *apis*. Ha ez nem vezetne célhoz, ekkor

Mercur és *bryonia* felváltva használandók. E célra tegyünk 5 golyócskát a *mercur*-ból az egyik pohárba, — a másikba 5 golyócskát a *bryonia*-ból; öntsünk mind az egyik mind a másik pohárba 10 evőkanálnyi vizet és ebből adjunk be minden 2 órában 1 kanállal felváltva. Ha e két gyógyszer felváltva nem használna, adjunk egyedül

arsenicumot: 5 golyót tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván minden 2 órában 1 kanállal.

Chronicus esetben körülmények szerint az *ac. nitri*, *colchicum*, *digitalis*, *arsenicum* választandók; ez utóbbi különösen akkor, midőn a hügy-vér (uraemie) fejlődött ki. A többi szerek választásánál pedig figyeljünk azon betegségekre, melyekkel össze van kötve a Bright-kór; minél fogva az *arsenicum*, az előbb említett eseten kívül, több más esetben is igénybe veendő: mint fő orvosság.

Vizelethólyag-gyulladás.

(Harnblasenentzündung.)

A vizelet-hólyag-gyulladásnak kórjelei e következők: a szeméremcsontok felett állandó, égető, vagy szűrő fájdalmat érez a beteg, mely mindig nagyobbodik, midőn a vizelethólyag tája külsőképen érintetik, nyomatik; növekszik, midőn a beteg ösztönt érez a vizelésre, valamint akármi-féle testmozgásokra; a fájdalom az egész hasra, vizelőcsőre, czombokra, lábakra elterjed; a szeméremcsontok felett szintelen daganat látszik, mely némelykor nagyobbodván, a köldök felé emelkedik; a vizelet kiürítése vagy tökéletesen el van nyomva, vagy hájos, fájdalmas, cseppenkint vitetik végbe; szünteleni, állandó késztetés a vizelésre; a vizelet lángszinű, vörös, szinte vérrel van vegyülve; az egész has érzékeny, meleg, néha hányásra ingereltetik a beteg, sőt hány is; szorulásban szenved, szomja nagy; láza közönségesen gyulasztó; ezekhez járulnak még sokszor félrebeszélés, ájulások, rángások, a végtagok hidegsége. — Ezen kórjelek összesen csak akkor vétetnek észre, midőn a gyulladás nagy mértékben van jelen és a vizelethólyagnak egész kiterjedését elfoglalja. Ez azonban a nyavalya kezdetén ritka eset; sőt közönségesen a gyulladás a vizelethólyag egyik vagy másik részére van szorítva.

Ezen gyulladás ellen, nyugalmas fekvés mellett, szoros diétát tartván, 7—14 nap körül e szerek használandnak:

Aconit háromszor veendő, óránként 3 golyó.

Nux vomica, ha szeszes italok, ha elnyomatott aranyér

okozzák ezen betegséget. — Különösen ajánlható pedig a vizelethólyag-gyulladásnál előszámlált kórjelek ellen e

Cantharis; ezen gyógyszernek használata mellett néhány óra alatt enyhül, sőt szűnik azon veszedelemmel fenyegető fájdalom, melyet a beteg akkor érez, midőn siker nélkül kényszerítetik a vizelésre, vagy csak cseppenkint nagynehezen vizek. — *Nagy fájdalmakban három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, be lehet adni minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában; enyhülvén a fájdalmak, ritkábban, elég minden 2—3 órában bevenni.* — Jó itt szintén a *cannabis*, ha tán az előbbi szer nem lenne elegendő; szintén ugy veendő.

Ha gyulasztó kórjelek nagyobb mértékben mutatkoznak, milyenek a nagyobb forróság, nagy szomj sat., ily esetben mindenkor czélszerű mindenek előtt az *aconitum*, minden órában és ez után a most említett szerek.

Nehéz vizelés és vizeletrekedés.

A vizelet visszatartásának több fokozata van. Így — ha a vizelés erőltetéssel, vékony folyással s nem ritkán fájdalom és égetés érzésével vitetik végbe, — nehéz vizelésnek (dysuria) mondatik. — Ha a vizelet cseppenkint, görsös fájdalom- és nagy erőltetéssel ürítetik ki s melynél a vizelés után is eltart az inger — vizeleterőltetésnek (stranguria) nevezetik. — A bajnak legnagyobb foka a vizelet tökéletes visszatartása — mely vizeletrekedésnek (ischuria) hivatik.

E nyavalyának fészkei a vesékben — a húgyvezetékben — és a vizelőcsőben léteznek. Az okok különfélék lehetnek: melyek közül némelyeknek megismerésére és elhárítására szükségkép orvos kívántatik, például a hólyagkö eltávolztatására*). Ezen eseteket mellőzván, azok-

*) A húgy-hólyagkö-betegség gyógyításánál tekintettel kell lennünk főleg: a hólyagtakár (Blasencatarrh), az ezzel összekötött vizelési fájdalmak, a hólyag elfekélyedésére. Az e czélokra használandó gyógyszereket, részint e helyen, részint a „vizelésre vonatkozó egyes symptómák sorozatában“ felfalálándjuk.

ról szólandok, melyekben könnyebben megismerhetvén az okokat, orvosszereinkkel hathatósan működhetünk. — Így — ha a most említett beteges részeknek gyuladása, vagy a közellévő részeknek u. m. a méhnek, végbélnek gyuladása is rokonszenvesen okozza a vizelet-visszatartást, ily esetben az illetén gyuladásokat gyógyítván, a vizeletrekedés is meg fog szünni. — Vagy ha a gyuladásnak semmi jelei sem látszanának (nézzük a vese-, vagy vizelethólyag-gyuladást) és göresök okoznák a bajt, akkor — azon legyőzhető ártalmakhoz képest, melyek az idegrendszerre ellenségesen működvén göresöket okoznak és melyek következtében támadt a nehézvizelés vagy vizeletrekedés, adván illő gyógyszereket, — e göresös állapoton segíthetünk. Hasznosak az: *aconit*, ha nyomást érez a beteg a hólyagban, vagy a vese táján.

Hyosciamus, conium, ha göresök okozzák a bajt.

Opium ijedés után; vagy öregebb egyéneknél szeszés italokkál visszaélés után. Öregeknél vizelési bántalmakban használ a *cepa* is.

Nux vomica meghűlés, szeszés italok után, főkép heves betegeknél; sér után: *rhus*.

Pulsatilla meghűlés után, kivált szelid nőknél és különösen a terheseknél használ.

De fő-gyógyszerek *aconit* után:

Cantharis, vagy ha ez nem használva, a *cannabis*. — E két orvosság valóban különös erőt fejt ki e betegségekben; gyógyít ott, hol egyéb akadályok nem hátráltatják a gyógyítást; enyhülést okoz ott, hol gyökeres gyógyítást (egyedül belső orvosszerekkel) eszközölni lehetlen: de e czélok elérésére szükséges a szoros diaeta megtartása.

Ha köszvényes, aranyeres bajok okozzák a vizeletvisszatartást, nézzük ezen betegségeket. Különösen az aranyér- okozta eféle vizeletbaj ellen maga helyén találandunk hasznos szereket.

Nincs rosszabb szokás, mint a vizeletet utolsó cseppig ki nem üríteni, vagy azt hosszabb időig önkényt visszatartani. — A többi közt ettől származik gyakran későbbi időkorban a hólyag gyengesége és bénás (paraliticus) állapota, mely miatt ha vizelni akar a szenvedő, egykissé várakoznia

kell, míg foly a vizelet, mely folyás csekély erővel vitetik végbe; a vizelet végével is marad még vissza ösztön a vizeletre, melyet azonban kielégíteni nem lehet; sőt végre nem képes a beteg másképp vizelni, ha csak a hólyag táját egykissé nem nyomja és ekkor is a vizeletnek csekély mennyisége ürített ki. Ezen sorsra jutnak a magtélközlők, önfertőztetők, pezsgő, vagy egyéb szeszes és vizelethajtó italokkal visszaélők is. — Az elgyengülteknek jót tesz néha a *china*; szeszes italok következményeit érzőknek már előbb ajánlám a *nux vomica*-t vagy *opiumot*, nagy fájdalmakban pedig csak a *cantharist*.

Ha a baj nem régi — acutus, — ekkor öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden ¼ órában nagy fájdalmakban; javulást érezvén, vagy tűrhető esetben minden ½, 1—5 órában *).

Az idült — chronicus vizelet-visszatartásban ritkábban kell venni a gyógyszert, de ez iránt értekezünk tapasztalt h. orvossal.

Vérvizelés vagyis húgyvér.

(Blütharnen, Uraemie.)

E nyavalyának megismerhetésére általában nagy vigyázat szükséges; mert a vizelet sokszor vörös színű, a nélkül, hogy vér volna benne. Ennek ismertető jeléül szolgál az, hogy a bemártott fehér papiros vagy vászonrongy vörösre festetik.

Ezen betegségnek fészke szintén azon részekben van, hol a vizelet-visszatartásnak okai rejlenek. Az okok itt is különfélek lehetnek, melyek közül a legyőzhető okokhoz képest, illendő *diæta* mellett, a szerint intézhetjük a gyógyítást, mint ez előtt említém. Így:

Ha ezen életművek (organumok) gyuladása okozza a bajt, — gyógyítsuk a gyuladást.

Ha szeszes italoktól eredt a vér-vizelés, jó a *nux vom.*

*) Makacs esetben a gyógyszerek hatását elősegíti a langyos vízből készült ülő fürdő, mire azonban sohase volt szükségem.

Ha elnyomatott aranyértől származik e nyavalya, — nézzük az aranyeret.

Ha elnyomatott hősziám után támadt, többnyire használ a *pulsatilla*.

Ha egyik jelensége a rothasztó láznak vagy súlynek, gyógyítsuk ezen kórokat.

Ha kül-erőszakok a vesékre, vizeletvezetékre, hólyagra és csőre, nem különben a középhús tájára irányzott ütés, esés, hosszas nyargalás okozák a vér-vizelést, — ez ellen ily esetben hasznos az

Arnica; vagy ha ez nem elég: *conium*.

A gyógyszerek beadását intézzük a fájdalom fokához, beadván minden 3—5 órában egy kanállal (5 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben olvasztván fel), vagy kínzó fájdalom-parancsolta esetben hamarább is.

Húgyhólyag, húgycső-bántalmakban, a vizelet és vizeletre nézve ezen egyes körülményekre figyelvén, választhatunk illendő gyógyszereket.

Vérvizelés: *arnica*, *calcareæ*, *cannabis*, *cantharis*, *capsicum*, *euph.*, *lycopod.*, *mercur*, *mézereum*, *millefolium*, *nux v.*, *phosphor*, *pulsat.*, *secale*, *sulphur*, *zincum*.

Genyfolyás: *cannabis*, *cantharis*, *clématis*, *sabina*, *sassaparilla*, *uva*.

Hólyag-fekélyedés: *sulphur*, *hepar*, *silicea*.

Nyák-folyás (Schleim-Fluss): *antim.*, *argentum nitr.*, *cepa*, *dulcam.*, *mercur*, *conium*, *pulsat.*, *senega*, *uva*.

Daraféle vizelet (Grieshaltig): *lycopod.*, *ac. nitri*, *sassapar.*, *silica*, *zincum*.

Vese-kövecsek (Nierensteinchen): *sassap.*, *zincum*.

Húgyhólyag-kő-bántalmakban enyhítenek a: *nux m.*, *sassap.*, *uva*, *zincum*, *guaiacum* (ez főkép a köszvényeseknél): de a gyökeres gyógyítás csak műtétel által eszközölhető *).

*) E tekintetben el nem hallgathatom Heller ily című munkájában „Die Harnconcretionen etc.“ ajánlott szénsavas víz (kohlensaures Wasser) italának használatát. Dr. Bolle Westpháliában létező „lippspringi víznek“ használatát ajánlja. (Pop. hom.

Hólyag-pöfeteg (Blasen-Polyp): *calcarea*.

Hólyag-catarrhus és egyéb vizeleti bántalmak: *cepa, pulsatilla, dulcamara, mercur, senega*.

Szinére nézve: fehér vizelet: *cyclamen, secale, sulphur*; — mint a tej: *ac. phosphor., aurum, jod*; vizenyös: *alumina, cocculus, hyosc., ignatia, phosphor, secale, squilla, teucrium*; fekete: *colchicum*.

Szagára nézve: büdös: *ac. nitri, (arum, mint az égett szarv), calcarea, carbo an., mercur, rhodod., violatric.*

Ülepzetre (Satz) nézve: nyákos: *arsenic., dulcam., pulsat., senega*; vörös főveny: *ac nitri, phosphor, sepia, silica, alumina, natrum m.*

Felakadozó vizelet: *clematis, conium, petroselinum, sulphur, zincum.*

Felakadt, elnyomott vizelet: *arnica, aconit, terebint., aurum, digit., cantharis, nux vom., pulsat., sulphur.*

Nehéz vizelet: *cannabis, cantharis, digit., euph., plumbum, secale.*

Vizeléskor egyszersmind késztetés a székre: *aloe.*

Igen gyakori vizelet: *kali eb., lycopod., mercur.*

Akarat elleni vizelet: *ammonium, carbo v., china, cina, causticum, graphit., pulsat., senega, sepia, silica, sulphur.*

Fel nem tartóztatható v.: *bar., bryon., mercur, ac. nitri, ruta, pulsat., rhus, spongia, sulphur.*

Készítetés a vizelésre: terhes nőknél: *nux, pulsat.*; egyébiránt: *aconit, cannabis, hyosc., lycop., mercur (murex nappal), natrum m., sabadilla, sepia, squilla, viola tr.;*

— belszorongással járó: *aconit, carbo v., digit., graph.*;

— hirtelen támadó: *ac. nitri, baryta, bryonia, mercur, pulsat., rhus, ruta, spongia, sulphur.*

Vizelés előtt égetés, metszés: *bryonia, cantharis.*

Vizelés alatt égetés: *calcarea, cannabis, cantharis, cau-*

Z. Nr. 12, 1860.) Hólyag-catarrhusban, nom különben vese-és hólyag-kő esetében használhatnak: Karlsbad, Vichy, Bilin fürdők; ezekhez tartoznak még az: Ems, Gleichenberg, Kissingen, Selters, Borszék, Előpatak sat.

sticum, colchicum, nux. vom., sabadilla, staphys., thuja, veratrum;

- metszés: *cantharis, conium, nux m., sulphur;*
- szúrás: *cyclamen, mercur, senega, sulphur, thuja;*
- szaggatás: *nux vom., sulphur;* viszketés: *cantharis, clematis, mercur s.*

Vizelés után ismételi késztetés: *ruta, staphysagria, zincum;*

- vizelés után azonnal következő ismételi vizelés: *bryonia, hepar, lachesis, selenium, silica, thuja.*

Mézes húgy-ár (Meliturie, Diabetes) azaz: mennyiségére szaporodott, minőségére megváltozott vizeletkiürítés, mely sorvadással és különféle más symptómákkal van összekötve: *ac. phosphoricum, ac. sulphuricum, nux v., ledum, merc. praec. ruber, natrum mur. és carb., ammonium, squilla, veratr., carbo v. és an., cyclamen, sulphur, apis.* Az *apis*-t, szintén a *jod*-ot, méltónak tartom a kísérletre. Dr. Aegidi a *natrum sulphuricum*-ot ajánlja egy dosis *thuja* után; melynek hatását egy hétig bejárván, egy hét múlva naponkint négyszer veendő a *natrum s.* több hétig. A „Wien. med. Wochenschr. 1860, 45. sz.” előhozott esetben használt: a Karlsbad.

Vizelet-cső vagyis húgy-cső-szűkülés (Verengerung): *clematis, petrol., dulcam., pulsat.;*

- szűkülés érzelme: *bryonia, digit., graphit.*

Cső-bedagadás (Verschwellung): *ledum, rhus.*

Metsző fájdalom a hólyagban: *capsicum, kali, lachesis, lycopod.,* — a vizelő csőben: *capsicum, conium, colchicum, lycopod., sepia, zincum;*

- csipkedő a hólyagban és csőben: *lycopod.;*
- szűrő: *bryonia, cannabis, lycopod., mercur, sepia, sulphur;*
- nyomó a hólyagban: *arnica, aurum, cepa, china, colchicum, pulsat., ruta, sassaparilla;*
- szaggató a csőben: *colchicum, ruta, sulphur;*
- görcsös f. a hólyagban: *asa, ac. phosphor., capsicum, tereb., sassaparilla, sepia, prunus.*

A gyógyszerek bevételeit nézzük a 7-ik lapon.

H a s v i z k ó r.

(Bauchwassersucht.)

Savós nedvek összegyűlése a has üregében hasvizkór-
nak mondatik általánosan. Ezen nedvek vagy szabadon
vannak előmölve a has üregében, vagy saját zsacsókban
foglaltatnak.

A **szabad vizkór** kórjelei ezek: a has dagadt, a daganat
nehézségérzést okoz; helyét változtatja a testnek külön-
féle helyzetéhez képest; a nedvek folydogálását tapasztalja
maga a beteg, midőn egyik oldalról a másikra fordul; ta-
pasztalhatja az orvos, ha egyik kezét a has egyik oldalára
teszi, a másik kéz ujjával pedig a has másik oldalát egy-
kissé megüti; a légzés nehéz, főleg vízirányos helyzetben;
a vizelet csekély mérvben ürítettetik ki; a tökzsacsó, a szeméremajkak, a lábak megdagadnak; az ételek csekély
mennyisége is alkalmatlanságot szül; a szomj kínzó, a szék
rekedt; az arc s a test többi részei, ha vizkórosan nem da-
gadtak, igen elsoványodnak; az életerő naponkint csökken;
ide járulván a sorvasztó láz, vagy néha a sárgaság: élte vé-
géhez közeledik a beteg. E bajnak gyógyítására, vagy ha
ez már lehetlen, annak enyhítésére gyógymóduknak meg-
felelő diaeta mellett, e szerek szolgálnak:

Helleborus, ha a baj nem régi, néhány bevétel által
izzadást hozván elő, gyógyít. Szintén hasznos az *apis*.

China, hasznos akkor, midőn gyengítő okok szülték a
betegséget leginkább, vagy *prunus spinosus*.

Ezeken kívül a már megrögzött esetekben használhat-
juk az *arsenicum*, *carbo veg.* vagy *lycopodium*, *aurum mur.*,
kali cb. melyek hatása néha meglepő; az *apis mellif.* is so-
kan jó sikerrel használták; — jók a *sulphur*, *pulsat.*, *bryo-
nia* visszaverődött vagy elnyomatott kútegek (Ausschläge)
után különösen sat. Izzadást, javulást tapasztalván, ne vál-
toztassuk a gyógyszert és általa czélt érendünk.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvaszt-
ván, a körülményekhez képest adhatunk be minden 3—5
órában egy kanállal; sőt elég reggel három, este három go-
lyócskát adni kevés vízben, midőn már tetemes a javulás.

A **tömlős hasviz** (Sack-Wassersucht) lassan fejlődik ki és több esztendeig lehet jelen, a testnek senyves állapota nélkül. A beteg a hasnak valamelyik részén nyomást, feszülést, csekély fájdalmat érez; ugyanott, legközönségesebben a hasnak alsó részén, a köldök körül előbb-utóbb kemény, alig észrevehető, nem fájdalmas daganat képződik, mely nem hajlik azon oldalra, melyen a beteg fekszik, nem terjed el egyarányosan a hasban; a hasnak növekedő daganatával nem fejlődnek ki a vízkór közönséges jelei: jelesen nem senyves a beteg szíve, bőre nem száraz, vizelete nem csekélyebb, szomja nincs, étvágya nem hiányzik, a végtagok el nem soványodnak, sem nem dagadnak meg; — csak a nyavalya legmagasabb fokán fejlődnek a hasvízkór jelei: kitágul a has egyarányosan, ha szabad hasvízkór is csatlakozik hozzá; a beteg légzése megnehezbul, ide járulván egyszersmind a sorvasztó láz.

Előbb említett szereink itt is eszközölhetnek tagadhatlan enyhülést, de gyökeres gyógyítást ez esetben csak a csapolástól várhatunk; vagy ha a tömlők kifelé nyílnak fel, akkor szerencsés kimenetellel végződik a nyavalya nem ritkán.

Hasdób-kór általában.

(Trommelsucht.)

A hasban összegyűlt szelek következtében néha hirtelen, máskor pedig lassankint dagad fel a has; mely hasdaganatot könnyen fölcserélhetni a hasvízkórral. Midőn a szelek a hasüregben szabadon vannak (**hasdób-kór** különösen), ekkor a daganat egyarányos, kontatásra a has hangja nyilvánosabb, a szelek megindulása kevés könnyebbülést okoz, a fájdalmak külsőleg éreztetnek, a székszorulás nem makacs. Midőn pedig a gyomorban vagy belekben gyűlnek össze a szelek (**béldób-kór**), ekkor a daganat egyenetlen, némely helyeken kidudorodásokat képez; a szelek elindulása nagy könnyebbülést okoz, a fájdalmak belsőképp érezhetők, a székszorulás makacs.

A béldób-kór kezdetén még nincs szenvedő állapotban a test táplálása; a haskorgások csekélyek, a has sincs ki-

terjedve; később azonban színetnélküli szorongást, nehéz légzést érez a beteg; a feldagadt has kontatás alkalmával dob-hangot ad; a szék megreked; a vizelés nehéz vagy elnyomott; az étvágy rosz; a szomj nagy; a sápadt beteg elsoványodik; nehéz légzés következtében sokszor köhögés, vérköpés fejlenek ki, melyekhez láz is járul s ha nem figyel jól az orvos, e nyavalyát könnyen fölcseréli hasvagy mellvízkórral. — Az előbb említett hasdob-kór, mely néha a béldob-kórral összekötve fordul elő, könnyen megy át vízkór- vagy sorvadásba.

Okai a dobkórnak általában a belek lomhasága, görcsös állapota; egyéb okaihoz tartoznak: a henyélő életmód; szeleket okozó eledelek; a has-organumok hibái; az epének rosz minősége; idült hasmenés; elnyomott vérfolyások; hypochondria; hysteria sat.

Acutus esetben a „gyomorromlatnál“ találandunk szereket, ilyenek: *bjonia*, *pulsatilla*, *nux vom.*, *coccus*, körülmények szerint választandók (öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 1—3 órában egy kanállal adjunk be).

Chronicus esetben fő szer a *china*, nemkülönben használnak a *carbo veg.*, *sulphur*, *lycopodium*, *colocynthis*. Ezekből egyet választván, minden 5 órában adjunk be 3 golyócskát két evőkanálnyi vízben; javulást látván, minden 12 órában, sőt még ritkábban. A szeleket okozó eledelektől, a téstzás, sajt sat. ételtől tartóztassa magát a beteg; mint reconvalescens pedig rendes életmód mellett sohase mulasztja el a szükséges testmozgást szabad légben.

Az altest sérvei.

(Brüche-Hernien.)

Az altest sérvei leggyakrabban az altest azon részein támadnak, hol az edények, idegek sat. átmenetelére nyílásokat hagyott a természet. Gyakrabban erednek a férfiaknál mint a nőknél, gyakrabban a jobb mint a bal oldalon. Az alkalni okokhoz tartoznak: az altestre tett erőszakos lökés vagy ütés, az altestnek erőszakos átszorítása, erőlködések, p. o. nagy tehernek fölemelése, szülfájdalmak, a

testnek különös állása sat. A sérvnek támadására csekélyebb alkalni ok is elégséges, ha arra nagyobb a hajlam.

A sérvek sokszor maguktól, vagy illendő nyomásra **visszatérnek**. Ily esetben az altesten hirtelen, vagy lassankint fejlődő, nem fájdalmas, különböző idomu daganat támad, melynek fölületén a bőr nincsen megváltozva; e daganat nyomás által visszatétethetik, sőt magától is visszavonul, ha a beteg hanyatfekszik és ismét kiesik minden erőlködés, köhögés prüszentés alkalmával; a szék lomha, melylyel haskorgás, bőfögés, undor, huzódó fájdalmak az altestben összekötve léteznek; mely tünetmények a sérv visszatétele után szünnek, midőn egyszersmind a rekedt szék megindul.

A sérv visszatétele vagyis visszaigazítása legkönnyebben történik akkor, midőn a belek üresek, hanyatfekve, hajtott térdekkel, a testet egy kevéssé a sérv oldalára hajtván, — egyenlő, mérsékelt, czélirányos nyomkodás által, oly irányzatban, melyben a részek kiesének. A sérv helyreegyenesítése alatt tartózkodják a beteg altestének, összehuzódásától.

A kibujt sérv tökéletesen helyre levén egyengetve, ismétli kicsuszszanásának gátolására szolgálódnak a sérvkötők, sérvszorítók (Bandage). Ezen sérvkötők sokszor minden más gyógyítás nélkül gyökeres orvoslást eszközölnék gyermekeknél s fiatalabb egyéneknél; biztosabban számíthatunk kivánt hatásukra, czélszerű di'eta mellett, ezen gyógyszerek használata által:

Aurum, főleg gyermekeknél hasznos, ha sok sirás, kiabálás után támadt a sérv.

Nux vom, heves természetűek gyógyszere, mely után ha nem használna, ajánlható a *coccus*.

Rhus, emelés, ütés, erőszak-okozta sérv ellen; ez után hasznos a *sulphur*, ha az előbbi elegendő nem lenne.

Ac. sulphuricum különösen a lágyéksérv ellen hatalmas és ennek gyökeres gyógyítását eszközli; nemkülönben a *veratrum* és *asarum*.

Ha most támadt a sérv, ezen orvosságokból öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben fölolvastván, adjunk be minden

2—3 órában egy kanállal; javulást érezvén, egy időig folytassuk még az illendő gyógyszert, de ekkor elég legyen reggel, este beadni három golyócskát kevés vízben egyszerre.

Néha azonban a sérv visszatétele lehetlen; a sérv kiszorul és nagy veszélylyel fenyeget. Ezen **kiszorulás** (incarceratio herniae, — eingeklemmter Bruch) lehet forró, görcsös, vagy idült, azaz lassankint fejlődő.

Midőn a kiszorulás forró (a kiszorult sérv gyuladt), a sérv azonnal nagyon kezd fájni, a daganat kicsiny de feszült; a fájdalmak az egész altestre elterjednek, mely felpuffad és tapintás közben fáj; hányás áll be, székrekedés, heves láz, sebes és erős érveréssel. Ezen körjelek sebesen haladván, csakhamar fene köszönt be, mitől annál inkább lehet tartani, minél erősebb a kiszorulás és minél hevesebb a gyuladás. A fene beköszöntével a daganat elveszti feszességét és fájdalmasságát, a bőr szederjes (dunkelblau), több helyen fekete lesz, a felbőr lemállik; az altest fájdalma és a hányás megszűnik; az erő vesz; az érverés kicsiny és rendetlen lesz; a beteg arcát és tagjait hideg izzadás fedi; arcvonalai elváltoznak; esze zavart; a daganat felpukkad és a gonosz szagu bélsár kiürül. A fene többnyire előjele a közelgő halálnak; némely beteg azonban még ily körülményekben is felüdülhet.

A görcsös kiszorulás érzékeny, rásttkóros (hypochondrisch) és méhgörcsös (hysterisch) egyéneknél gyakrabban fordul elő, meghülés és mindazon ártalnak következtében, melyek köldök-csömört (kólikát) okoznak; milyenek az összetolult szelek, összegyült epe sat. Itt a sérv, habár feszülve van is, nem fáj; a szék felakad; a betegek többnyire nem hánynak.

A sérvben tanyázó belek megtelése által származott kiszorulás többnyire idült és igen nagy sérvekben támad, hol t. i. a hasnyilas nagy és rugalmas (elasticus) erejét elveszté. A sérv akkor nem fájdalmas; visszaegyengetés alatt erős nyomást is eltűr; a has pöffedt, nem fájdalmas; a betegnek gyakori bőföge, hányása, székszorulása van.

Azonban a kiszorulás (Einklemmung) ezen különféle fajai egymással is összekapcsolódhatnak; így a gör-

csős vagy idült kiszoruláshoz végre gyulasztó kórjelek is szegődnek, melyek a veszélyt szerfölött súlyosbítják és melyekre e végből különösen felügyeljünk gyógyítás alkalmával.

Hasonszenvi gyógyszereink, legszigorubb *diæta*, legnagyobb testi lelki nyugalom mellett, itt szintén reményen fölül működnek és meglepőleg eszközlik a kiszorult sérv visszatérését műtétel (*operatio*) nélkül, oly esetben is, hol a régi gymnód követőinek a helyre egyengetés el nem sülvén, ennek további folytatásától el kell állniok és azonnal műtételhez fogniok, mihelyest a kiszorult sérvben semmi kedvező változás nem történvén, az feszesebb, keményebb és fájdalmasb leszén. Ki nem hiszi, próbálja meg ezen szereinket:

Aconitum, ha a kiszorult sérv igen gyuladt, legkisebb érintésre igen fáj; az egészraltestben égető fájdalom kinozza a beteget, láza heves, erős és sebes érveréssel. *Öt golyócskát öt evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden ¼ órában egy kanállal.* Egy-két bevétel után, ha már a sérv kevésbé fájdalmas, — de különben is, más tiszta poharat és kanalat előre készítvén, adjunk

Nux vomica-t, főkép ha meghűlés, fölhevülés, harag okozá a bajt; a sérv kevésbé fájdalmas, a hányás nem annyira erőltető. Ugy veendő mint az *aconitum*. De ha 1—2 óra alatt semmit sem használ, ekkor czélszerű az

Opium, melyet *nux vom.* előtt is azonnal használhatunk, ha mindjárt eleinte a beteg arca piros, alteste puffadt s kemény; ha rohadt felbőfögései vannak, vagy ha már bélsárokádás (*miserere*) jelentkeznek. Ily esetben, ha egy-két óra alatt az *opium* nem használna, jó a *plumbum*; ugy veendők, mint előbb mondtam.

Veratrum, ha az eféle hányás mellett a beteg arcját s tagjait hideg izzadás fedí.

Belladonna göresös, — *sulphur* idült sérvkiszorulásban jeles. Ugy szintén a *nicotiana*.

Lachesis, vagy ha ez nem segít: *arsenicum* a kiszorult sérv fenéje (Brand) ellen használandók.

Ha már bizonyos szerre a sérv kevesebbé feszült, kevesebbé fájdalmas, ekkor azonnal fogjunk a helyre egyengetés

getéshez, mely a már előadott mód szerint eszközöltessék; ha szereink után a sérv vissza nem térne, a nélkül is. — Külsőleg semmi mást ne használjunk; egyedül a görösös kiszorulásnál alkalmazhatunk száraz meleg borogatást; az idült kiszorulásnál pedig, mely a bélsár megszaporo-
dásától származott, visszaigazítás alatt különösen figyelve arra, hogy a sérvben megszaporo-
dott bélsárnak egy részét az altestbe visszanyomkodhassuk.

Veszedelem perczeiben adjunk be minden 1/4 órában; javulást érezvén a beteg, ritkábban és ekkor már ne változtassuk a gyógyszert.

Az altest sérveinek általános rövid előadásánál főczélom vala: rögtön veszélylyel fenyegető sérvszorulás ellen hathatós szereinket ajánlani; azért is az altest sérveiről különösen nem értekezem, miután ennek felfogására boncztudományi (anatomiai) és sebészeti ismeretek kivántatnak, — munkám czélja pedig: nemorvosoknak leginkább, sziükség esetében, segédkezet nyújtani. Az altest sérvei közt legközönségesebbek: a lágyéksérv (hernia inguinalis), czombsérv (hernia cruralis), gyakrabban jön elő a nőknél mint a férfiaknál és a köldöksérv (hernia umbilicalis); ezek ellen használjuk azon szereket, melyeket a körülmények- s körjelekhöz képest általánosán ajánlottam; a gyökeres gyógyítás előmozdítására és nagyobb biztosság kedvéért egyszersmind czélirányos sérvkötöket használván mindaddig, míg a baj egészen el nem enyészik.

E helyen még a tőkgyulladás-, a nemző részek bántalmairól általában, — a gerincezvelő-gyulladás- és sorvadásról szolandok: a háton (Rücken) és keresztben (Kreuz), azonfölül a kezeken és lábakon előforduló bántalmak ellen pedig egyes symptómák és körülmények szerint sorolandom el a gyógyszereket általában, oly módon, mint az itt következő hasbajok ellen.

A **has-bőrön** és a **hasban** előforduló különféle bántalmakban, e következő körülményekre figyelve, találhatunk orvosságokat.

Vörös foltok a has-bőrön: *bellad.*, *sepia*, — vörös pontok:

sabadilla, — sárga foltok: *cantharis*, *phosphor*, *sepia*,
(egyébiránt nézzük a bőrbántalmakat).

Petyhüdt has (Schlaffheit): *phosph.*, *rhus*.

Vastag, kövér has: *caustic.*, *graphit.*, *jod*, *sepia*, *staph*.

Hasdaganat: *aconit*, *arsenic*, *natrum m.*, *veratrum*; kemény
has: *arnica*, *arsenic*, *calcarea*, *china*, *lycopod.*, *plum-*
bum, *opium*, *phosphor*, *pulsat.*, *sepia*, *silica*, *spigelia*,
spongia.

Has-mirígy- (Drüsen) gyuladás: *aconit*, *mercur*, *silica*, —
daganat: *arsenic.*, *calcarea*, *clematis*, *dulcam.*, *graphit.*,
hepar, *jod*, *mercur*, *ac. nitri*, *silica*, *staphys.*, *thuja*, —
keménység: *clematis*, — fájdalmak: *arsenic*, *calcarea*,
mercur, *graphit.*, *thuja*.

Fodor-mirígy- (Gekrösdrüsen) daganat: *arsenic*, *calcarea*,
conium, — keménység: *arsenic*, *calcarea*.

Lágyék-sérv (Leistenbruch): *alumina*, *asarum*, *aurum*, *carbo*
an., *chamom.*, *cocculus*, *lycopod.*, *ac. nitri*, *nux v.*, *opi-*
um, *silica*, *ac. sulphur.*, *veratrum*, *zincum*, — fájdal-

mas: *silica*, — kitoltalt sérv: *alum.*, *aurum*, *ac. sulph.*,
kiszorult (eingeklemmt): *nux v.*, *opium*, — köldök-

sérv: *nux v.*, — czomb-sérv: szintén *nux vom.*; (egyéb-
iránt a „sérvről“ más helyen).

Has-vizkór: *agnus*, *arsenic.*, *china*, *colchicum*, *ledum*, *lyco-*
pod., *mercur*, *sulphur*, — a mirigyek szenvedő állapo-

tától: *mercur*, — zsacszkós: *cannabis*, *china*; (nézzük
más helyen is a „vizkórt“).

Has-felpuffadás: *antim.*, *argent.*, *arnica*, *arsenic*, *ginseng.*,
aurum, *bellad.*, *carbo v.*, *caustic.*, *china*, *coloc.*, *crocus*,
lycopod., *mercur*, *natrum m.*, *nux v.*, *phosph.*, *rhodod.*,
sepia, *stramon.*, *thuja*.

Hasdob-kór (Trommelsucht): *china*, *coloc.*, *opium* (nézzük
más helyen is).

Fölfelé toluló szelek: *graphit.*, *lycopod.*; kóborló szelek:
carbo v., *pulsat.*, *rhus*; felakadt szelek: *lycop.*, *silica*;
megrekedt szelek: *calcarea*, *cantharis*, *carbo an.*, *jod*,
lycopod., *natrum m.*, *phosph.*, *silica*, *sulphur*.

Kólikaféle hasfájdalom a szelektől: *anisum*, *asa*, *aurum*,
bellad., *capsic.*, *carbo v.*, (*chamom.* gyermekeknél kü-
lönösen), *china*, *cocculus*, *nux v.*, *phosphor*, *pulsat.*,

veratrum, zincum; méh-kóros (hysterisch) nőknél:
colchic., ignatia, pulsat.

Has-morgás a szelektől: *anacard., antim., bryonia, cyclamen, natrum m., plumbum, sepia, silica, sulphur, ac. sulphur.*;

— dörömbölés a hasban: *agaricus, ignatia, mercur, meze-reum, pulsat., rhodod., spigelia, thuja*;

— has-korgás: *aurum, bryonia, carbo v., carbo an., cyclamen, lycopod., rhus, sassaparilla, sulphur.*

Vértolulás a hasban: *aconit., mercur*; véraakadás (Blutstokkung): *bellad., bryonia, digit., nux v., pulsat., sulphur.*

Érzelmek: Emelés után hasfájdalom: *arsenic., carbo v.*; meghülés után: *chamom., dulcam., mercur, ac. nitri, nux v. veratrum*; kocsizástól: *carbo v., psorin*;

— járástól: *china, conium, ferrum, hyosciamus, ranunculus, sulphur, veratrum*;

— fekvésben nagyobb fájdalom: *phosph.*; fölkeléskor enyhülés: *argentum*;

— mozgásnál nagyobb fájdalom: *cocculus, sepia, stramonium*, — (javulás: *colocynthis*);

— érintés által fájdalom: *aconit., cantharis, chamom., cyclamen, hyosciamus, plumbum, mercur, stannum, stramon., veratrum*;

— görbült helyzetben fájd.: *tart. em.*, — (enyhülés: *sulphur*; enyhülés előrehajlás által: *bellad., verbascum*; — bekötözés által enyhülés: *pulsat.*);

— nyomás által nagyobb fájd.: *anacard., nux v., china*, — (enyhülés: *bellad.*);

— légzéskor (beim Athmen) fájdalom: *hyosc., senega, sulphur*, — kilégzéskor (Ausathmen): *digitalis*, — mély légzéskor: *sulphur*; a légzéstől hasfájdalom: *anacard., argentum*;

— nevetéskor f.: *arsenic*; tüsszentéskor: *bellad., cantharis*;

— harag után hasfájd.: *colocynthis*;

— szorongás (Angst) érzelme: *arsenic.*

Oly érzés, mintha a belek a köldökhöz lennének növe: *verbascum*;

— mintha czövek (Pflock-Gefühl) lenne a hasban: *ranunculus sc.*

- Nehézség érzelme: *arsenic, asa f., carbo v., graphit, helleb., lycopod., nux v., opium, sepia, sulph.*
- Kitágulás érzelme (Ausdehnungsgefühl): *sepia, valeriana.*
- Összezúzatás érzelme: *cannabis, cocculus, colocynt., ruta, sepia, veratrum.*
- Ütés utáni fájdalomhoz hasonló érzelem: *arnica.*
- Oly érzés, mintha víz lenne a hasüregben: *ac. phosphor., helleb.;*
- mintha valami eleven mozogna a hasban: *cannabis, crocus, mercur, sabadilla.*
- Leszakadás érzelme a hasban: *plumbum.*
- Csomó-, gomoly-érzelem (wie ein Klumpen): *rhus, sulphur, tart. em.,* — a köldök táján: *spigelia.*
- Oly érzés, mintha a has dagadt lenne: *aconit, arsen., caustic., natrum m., veratrum;*
- mintha fekélyes lenne: *rhus, cicuta, ac. nitri, valer.;*
- mintha sebes lenne: *arnica, conium, ranunc., stannum, sulphur.*
- Has-teliség: *antip., china, crocus, lycop., nux v., pulsat., rhodod., sulphur.*
- Üresség érzelme: *cocculus, coloc., mercur, ac. mur., sassap., sepia, stannum.*
- Kinyomulás érzelme: *cannabis, clematis, colehic., lycopod., rhus;* befelé nyomulás érzelme: *ignatia, thuja.*
- Forróság a hasban: *camphora, laurocerasus, mezereum, nux v., phosphor, silica.*
- Általános forrósággal járó fájd.: *arsen., carbo v.*
- Hidegség a hasban: *phelland., sepia, terebinthina.*
- Általános hidegséggel járó fájd.: *arsen., mercur.*
- Remegés (Beben) a hasban: *jod.*
- Nyomó fájdalom: *argent., calc., capsicum, caust., china, cuprum, gratiola, lycopod., platina, sepia, staphys., sulphur, zincum,* — a köldök körül: *cocculus, spigelia, verbascum,* — a has felső részében: *bryonia, caust., nux vom., sulphur,* — alsó részében: *aurum, carbo v., china* (nagyobb adagban bevett china után hasfájdalom: *veratrum*), *natrum m., sepia;* nyomó f., mintha kö nyomná a hast: *nux vom., tart. em.;*
- fúró: *senega, sabadilla;*

- égető: *arsenic, camphora, cantharis, euphrasia, laurocer., mezereum, phosphor, ranunc., sabadilla, sepia, veratrum*;
- csikaró (hascsikarás, Kneipen): *cina, cyclamen, euphr., helleb., ignatia, lycopod., mercur, natrum m., ac. nitri, rhus, phosphor, spigelia, ac. sulphur.* — a has felső részében: *cocculus*, alsó részében: *silica*, — oldalt: *ignatia, cyclamen*; a köldök körül: *dulc., verbasc., platina*; szorító f.: *angust., carbo v., colocynt., phosphor, graphites*; kopogó f.: *cannabis, ignatia*;
- szaggató f.: *bryonia, chamom., colchicum, lycopod., mercur, mezereum, pulsat., rhus, sulphur*;
- szűrő: *bryonia, gratiola, ac. nitri, psorin, sepia, spigelia, sulphur, tart. em., verbasc.*;
- metsző a has felső részében: *calcarea, chamom., lycopod.*, — alsó részében: *angustura, sepia, silica*;
- vájó (Wühlen): *conium, rhus, ruta, senega, spongia, sulph.*;
- összegörnyesztő: *colocynt., rhus, sabadilla*;
- összefűző: *coloc., platina, plumbum, thuja*; összehúzó f.: *ammonium, calcarea, causticum, hepar, laurocer., lycopod., rhus, sabina, thuja.*
- Székszorulástól hasfájás: *silica*; az aranyértől: *sulphur.*
- Bélgörcs (nézzük más helyen), — rángással (Convulsionen): *cuprum, secale*; vizelet-rekedéssel: *graphit*, — sok vizelettel: *spigelia, veratrum*; méhkóros nőknél: *arsenic., bellad., cocculus, colchicum, ignatia, ipecac., pulsat., stramon., valeriana*, — hypochondriacus férfiaknál: *china, conium, gratiola, nux v., phosphor, staphys., stannum, sulphur, veratrum.*
- A gyógyszerek bevitelét nézzük a 7-ik lapon.

T ö k - g y u l a d á s.

(Hodenentzündung.)

Meghülés, emelés, esés, ütés, nyomás következtében ezen rész megdagad, megvörösödik, meleg és fájdalmas lesz; a fájdalmak mozgás, nyomás által, sőt állásban is növekszenek és a has felé terjednek; néha szembetünő lázzal

vannak összekötve. Ilyenkor azonnal fekdjék le a beteg és tartsa magát legnagyobb nyugalomban, míg ki nem gyógyul egészen. Azonfölül szoros diaetát tartson. Fris vizet ihatik, de ne sokat egyszerre; ha enni kíván, csak levest egyék; mint reconvalescens is könnyen emészthető eledellel éljen mindaddig, míg tökéletesen fel nem gyógyul. Felgyógyulván, hosszabb időig kerülje a nagyobb testmozgást; sőt helyesen teendő, ha több hétig suspensoriumot viselend.

Ha a láz észrevehető, eleinte minden órában egy-két golyócska *aconitum* jót teend; kétszeri beadás után három órára

Arnica, ha esés, ütés, nyomás által okoztatott a baj.

Pulsatilla, akkor is hasznos, ha nyákfolyás elnyomatása által hozatott elő a tökgyuladás. — Jó ezen fölül meghülés, szintugy elnyomatott takár után. — Hatalmas szintén a

Clematis er., ha izzadást, javulást nem érez a beteg az előbbi szerre.

Ha ezen szerekre a gyuladás 3—9 nap alatt szét nem oszlik, genyedés köszönt be. Tartani lehet ettől, ha a heves fájdalom kopogóvá lesz. Ilyenkor hasznos a *hepar sulphuris*, vagy ha ez nem lenne elég, a *mercurius v.*

A tökgyuladás nem ritkán végződik keményedéssel; ekkor használnak a: *mercurius sol.* a tökkeményedés ellen; — nemkülönben a *spongia*, *jodium*, *rhododendron*, *conium*, ez utóbbi főleg esés, ütés, nyomás után.

A fene (Brand) a legritkább kimenetel, mely csak legcélellesenebb orvoslás alatt kaphat létre. Ekkor hathatós az *arsenicum*.

Ezekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk minden 2—3 órában egy kanállal. — Külső szereket itt használni nem szükséges (de ha fölkel a beteg, hosszabb időig viseljen suspensoriumot). Izzadást tapasztalván, szükség nélkül ne változtassuk az orvosszert. Genyedés, keményedés esetében elég minden 3 órában egy-két golyócskát egy kanálnyi vízben bevenni*).

*) A tökzsacsokban összegyűlt víztől származott tökdaganat (hydrocele) ellen, minden műtétel nélkül, jó sikerrel használand-

Itt a **nemzőrészek** különféle bántalmaiban is ajánlandók orvosságokat: egyes jellemző symptómák tekintetbe vételével.

A **férfi-nemzőrészeket** illetőleg: küteg (Ausschlag) ellen a lábak közt: *petroleum*, — a makkon: *bryonia*, *caladium*, *lycopodium*, *rhus*, *sepia*, — a tökzsacsón: *ac. phosphor.*, *petroleum*, *rhus*, — a férfi-tagon: *ac. phosphor.*, *graphites*, — az előbőrön: *ac. phosphor.*, *graphites*, *sepia*, *silica*; vörös küteg: *arnica*, *bryonia*, *caladium*, *carbo v.*, *lycopod.*, *silica*; pontocskák: *caladium*; foltok: *arnica*, *carbo v.*, *silica*; hólyagos küteg: *ac. phosphor.*, *rhus*, *lycopod.*; nedves: *ac. phosph.*, *carbo v.*, *rhus*, *silica*; viszkető: *arnica*, *bryonia*, *sepia*, *silica*.

Sömör (Flechten): *dulcam.*, *natrum m.*, — a tökzsacsón: *petroleum*, — az előbőrön: *sassaparilla*.

Fölrepedezett makk: *arsenic.* (berberis kivált elhálás után); *sulphur*.

Daganat: *arsenic*, *lycopod.*, *plumbum*; makk-daganat: *arsenic*, *cannabis*, *mercur.*, *rhus*, *thuja*, — egyoldali:

juk az: *aurum*, *graphit.*, *jod.*, *rhododendron*, *silicea* szereket, reggel, este adván be 3 golyócskát; javulást látván, nem minden nap, hanem negyed napra. A gyökéres gyógyítás csak hosszú idő alatt esz- közöltetik.

Pollutiók ellen jó a *conium*; — az *ac. phosphoricum*, *china* akkor, midőn az onaniának következménye; — *nux vom.*, ha székszorulással — *pulsatilla*, ha hasmenéssel van összekötte. Milton után hasznos az ülő-fürdő, hideg sós vízben reggelenként öt percig használandó. — Reggel, este 3 golyócska veendő az említett szerekből; ritkábban, ha már javul a beteg.

Itt még a férfi-tehetlenség (impotentia virilis) ellen is hozok föl szereket, ha nem organicus és mechanicus, hanem dynamicus és moralis okból származik. Így hasznosak néha a *conium*, ha pollutiók, — *ac. phosphoricum*, ha kicsapongás okozák a bajt; — *ignatia*, ha buja kívánsága mellett tehetetlen a kétszeresen szárandó. Olvastam néhány esetet, melyekben a *caladium*, *cannabis*, *agnus castus*, *selenium* és pedig e két utóbbi felváltva, néha jó sikerrel használtattak. *Dieta* mellett eleinte mindennap, később minden negyedik nap reggel, este három golyócska veendő. A fürdők közül különösen ajánlhatom a tengeri fürdőket — és a Gasteint azoknak, kik a fürdőkben helyezik bizalmukat.

spigelia; tök-daganat: *agnus, arnica, aurum, clematis, conium, digit., ac. nitri, nux v., pulsat., rhodod., spongia*; tökzsacsó-daganat: *arnica, pulsat., rhus, sepia*; férfitag-daganat: *arnica, cannabis, plumbum*; előbőr-d.: *calad., cannabis, graphit., mercur, rhus, sulphur*; mirígy-d.: *mercur*; kemény d.: *agnus, arnica, spongia*; vizkóros: *lycopod.*; vizenyes (ödematös): *graphit.*; ütés után: *conium*. — kékes-vörös: *arnica, arsenic.*

Fekély a makkon: *ac. nitri, mercur, sepia, sulphur*, — az előbőrön: ugyanezen szerek és a *thuja, corallia*.

Seb a lábak közt: *baryta, hepar, lycopod., petrol., sulphur*, — a tökzsacsón: leginkább *petrol., sulphur*, — az előbőrön: *caladium, ignatia, silica*.

A nemzörészek izzadása: *calad., mercur, sepia, sulphur, thuja*; — tökzsacsó-izz.: *ignatia, rhodod., sepia, silica, thuja*; nedvesség a lábak közt: *baryta, carbo v., hepar, petrol.*, — a tökzsacsón: *petrol., silica, sulphur*.

A nemzörészek bitűössége ellen: *sassap., sulphur*.

Lelógó tökzsacsó: *ac. nitri, sulphur*; fölfelé huzódó: *belad., euphras., nux v., plumbum, rhodod., thuja, zincum*.

Vastag bőr a tökzsacsón: *clematis, rhus*.

Összeszorult előbőr: *mercur, ac. nitri, rhus, sabina, sulph.*

Redős, ránczos tökzsacsó: *rhododendron*.

Függöly (Feigwarzen) más helyen található; így a bujafekély (Schanker) is.

Különféle érzelmek: nyomó fájd. a tökben: *aurum, calcarea, cannabis, pulsat., spongia, staphys.*; égetés a makkon: *nux v., viola tric.*, — a tökökben: *platina, staphys.*, — a tökzsacsón: *euphorb.*, — az előbőrön: *calc., nux v., sulphur*.

Viszketeg a tökzsacsón: *cocculus, petroleum, pulsat., ignatia, silica, staphys.*, — éjjel: *pulsat., ignatia*, — vakarás által vérző: *mercur*, — a makkon: *cannabis, euphr., nux v., silicea*, — a lábak közt: *carbo, natrum m. petroleum.*;

— viszketeg gyönyör-érzelemmel: *euph., euphr., staphysagria*.

Hemzsegés a makkon: *spigelia*; — a tökzsacsón: *aconit*,

- selenium, berberis*; — az elöbörön: *ac. phosphor.*; — a tökökben *berb., carbo v., euphr.*; kopogás: *rhodod.*
- Zúzatás érzelme: *argent., calc., digit., rhododendron.*
- Szaggató fájdalom: *pulsat., staphys., colchicum*;
- metsző a makkon: *lycopod.*;
- fesztő: *arnica, graphit., cannabis*;
- szűrő a makkon: *lycop., mezereum, sabina, sulphur*, — a tökökben: *arnica, bellad., caust., nux v., rhodod., staphys.*; — a tőkzsacsón: *mercur, sulphur, thuja*, — a férfi tagon: *mezereum, sulphur, thuja*;
- összefűző: *nux v., plumbum.*
- A mag-ürülésre nézve: csekély inger után azonnali mag-ürülés: *cantharis*; magcsepegés: *cantharis*; éjjel: *selenium*; székletételkor: *ac. phosph.*
- Magürülés férfitag-merevedés nélkül: *bellad., graph.*; véres: *caustic., ledum, mercur*; fájdalmas: *calcarea, clematis, sassap., thuja*, igen gyakori (Pollution): *conium, lycop., phosphor.* (Egyébiránt erről szólottam.)
- Elháláskor (im Beischlaffe) elmaradó magömlés: *calad., eugen., graph., lycop., psorin.*; igen hamar megjelenő: *calad., carbo v., conium, lycopod., phosphor, platina, selenium, sulphur, zincum.*
- Elhálás után férfi-tag-fájd.: *digitalis*; érzékeny makk: *eugen.*; fölrepedezett makk: *berberis*; metszés a vizelőcsőben: *natrum m.*; ugyanott égetés: *ac. sulphur., sepia*; általános izzadás: *agaricus.*
- Elhálás minden élvezet nélkül: *anacard., ac. sulphur., caladadium, platina*; elhálás után testi lelki leverettség: *sepia*, — mellszorultság: *staphys.*, — fej-elfogultság: *calcarea*; gyengeség: *agaricus, calcarea, conium, lycopod., kali cb., petrol., phosphor, selenium, sepia*, — haragosság: *calcar., selenium.*
- Önfertőztetés (Onanie) szomorú következményei ellen: *calcarea, china, conium, natrum m., nux, phosphor, ac. phosphor., sepia, staphys., sulphur.*
- Nemi ösztönre nézve: buja gondolatok: *calcarea, carbo v., china, graphit.*; buja ingerültség: *agaricus, calcarea, china, cantharis, ignatia, lachesis, lycopodium, natrum m., nux v., phosph., pulsat., platina, sabina,*

- silica, staphys., theridion*; gyenge tehetséggel: *agaric., berberis, graphit, ignatia*, — nagy tehetséggel: *cantharis, lachesis, nux vom.*, — túlságos: *alumina, lycop., natrum m., platina, plumbum, silica*, — fékezhetlen (férfitag-görcs-merevedés, Priapismus): *coloc., graphit., natrum m., platina, pulsat., phosphor, silica*.
- Magömléssel járó tehetség: *ferrum, nux v., opium, plumb.*
- A nemi ösztönnek erélyes legyőzetéséből eredő bajokban: *calc., conium, bellad., nux v., hyosc., lycopod., phosphor, lachesis, ignatia*.
- Ellenszenv az elhálás iránt: *agnus, clematis, cannabis, lycopod., rhodod., psorin*.
- Hiányzó nemi ösztön: *agnus, berberis, camphora, ac. nitri, lycopod.*, — csekély: *baryta, bellad., magnesia cb., caladium, calcarea, ignatia, sepia, sulphur*, — férfi tehetlenség: *lycopod., psorin, sulphur* (erről más helyen is olvashatunk).
- A női nemzőrészekre nézve: sebhedt szemérem-test: *ammonium c., carbo v., hepar, sepia*; szemérem-ajkak: *ambra*; méh-hüvely: *hyosc., graph., lycopodium*.
- Küteg a szemérem-testen: *nux v., tartar.*; szemérem-ajkakon: *sepia*; méh-hüvelyen: *sulphur*.
- Szömölcs: *secale*; hólyagesák: a szemérem-testen: *sulph.*; a szemérem-ajkakon: *graph., staphysagria*.
- Sömör a szemérem-testen: *dulc., petrol.*; pattanás, fakadékok (Pusteln): *bryonia, secale*.
- Daganata a szemérem-testnek: *ammonium c., carbo v., calcarea*; a szemérem-ajkaknak: *creosot, merc., ac. nitri, thuja, sepia*; a méh-hüvelynek: *merc., ac. nitri, nux v.*
- Csomók: a szemérem-ajkakon: *calc., phosphor.*, — fájdalom: *carbo an., lycopod., phosphor*.
- Fekélyek: a szemérem-ajkakon: *thuja*, — a szeméremtesten: *graph. sat.* (lásd fekélyek).
- Vérér-csomók (Aderkröpfe): a szemérem-testen: *carbo v., calcar., zincum*; szemérem-ajkakon: *nux v., lycop.*
- Méh-hüvely-szakadás: *ferrum, granat, nux v., mercur, sepia, stannum*.
- Szelek a méh-hüvelyből: *lycopodium*.
- Méh-gyuladás (Gebärmutterentzünd.) le van írva.

Petefészek-gyulladás (Eierstockentz., Ovaritis): *aconit*, ez után *apis*. *Bryonia*, *staphysagria*, *rhus*. *China*, *ac. phosph.*, *staphysagria* a nemi ösztön fölingerültsége — *bellad.*, *platina* méh-düih esetében.

Petefészek-vizkór (Eierstockwassersucht, hydrops ovarii); *apis*, *bellad.*, *cantharis*, *dulcam.*, *sabina*, *arsenic.*

Szemérem-ajkak gyulladása: erősebb közöslés után: *arnica* külsőleg ugy használandó, mint a „sebeknél“ említém; de ha e szer azonnal nem használtatott, ekkor előbb *aconit*, ez után pedig *arnica* belsőleg. *Bellad.*, ha égetést, feszülést, teliséget érez a nő. *Mercur* kemény daganat jelenlétében. E szereken kívül hasznosak a: *calcareo*, *carbo*, *sulphur*.

Érzelmek. A szemérem-test forrósága: *carbo veg.*; a szemérem-ajkak forr.: *mercur*; szárazság a méh-hüvelyben: *bellad.*, *lycopod.*, *murex*.

Égetés: a szemérem-test: *ammonium*, *cantharis*, *carbo v.*, *kali c.*, *lycop.*, *sulphur*, — a szemérem-ajkak: *berberis*, — a méh-hüvely égetése: *herb.*, *lyosc.*, *lycop.*, *sulphur*, *thuja*.

Viszketés: a szemérem-test: *ammonium*, *calc.*, *carbo v.*, *conium*, *cati c.*, *lycop.*, *natrum m.*, *ac. nitri*, *sepia*, *silica*, *staph.*, — a szemérem-ajkak: *creosot*, *mercur*, — a méh-hüvely viszketége: *cantharis*, *conium*, *creosot*, *sulphur*.

Hemzsegés a nemzörészekben gyönyör-érettel vagy a nélkül: *platina*; gyönyör-érett: *calcareo*.

Metsző f.: *conium*, *pulsat.*; — szűrő: a szemérem-testben: *alumina*, *kali*, *sepia*; a szemérem-ajkakban: *conium*, *graph.*, *lycop.*, *pulsat.*; a méh-hüvelyben: *arsen.*, *berb.*, *creosot*, *ac. nitri*, *pulsat.*, *rhus*, *sabina*.

Vájó fájd.: *conium*; sebszerü: a szemérem-testen: *ambra*; a szemérem-ajkakon: *berberis*; a méh-hüvelyben: *berb.*, *ferrum m.*, *kali c.*, *kreosot*, *rhus*.

Összehuzó fájd.: *ignatia*, *lachesis*, *pulsat.*, *sabina*, *sepia*, *thuja*; lefelé nyomuló: *cantharis*, *platina*, *sepia*; ki-nyomó. *lycopod.*; kitágulás érzelme: *murex*.

Görcsös fájd. a nemzörészekben: *creosot*, *staphys.*; szorító: *thuja*, *crocus*; szaggató: *kali c.*, *phosphor*.

Ellenszenv az elhálás iránt: *barytu, berberis, caustic, cali c., phosphor, natrum m., petrol.*

Elháláskor sebszerű fáj. a hüvelyben: *sulphur, cali carb.*; émelygés: *silica*; semmi élvezet: *ferrum muriat.*; elhálás után rosz kedv: *natrum m.*

Inger az elhálásra: *cofea, hyosc., cali c., creosot, sabina, ac. sulphur., murex, moschus, zincum.*

Méh-düh (Nymphomanie): *bellad., china, origanum vulgare, platina, veratr.*

A gyógyszerek bevételét nézzük a 7. lapon.

Gerincezvelő-gyuladás.

(Rückenmarks-Entzündung.)

Kórjelei: némelykor csekély, máskor nagy, állandó égető fájdalom, mely a gerincez-oszlopnak legkisebb mozgására nagyobbodik és azért a beteg ily esetben egyenes helyzetben mozdulatlanul fekszik; fájdalmas részében melegségnek, hangyamászkálásnak, vagy zsibbadásnak érzéséről panaszkodik; láza nem épen fontos. Ha a gyuladás közel van az agyhoz, ekkor a beteg félrebeszél; ha a nyak körül foglalt helyet, ekkor a nyavalyát: nyak-merevedés, fájdalmas nyelés és beszéles, nehéz légzés, a kezeknek, főleg az ujjaknak hűdéses állapota, nagy szomjuság, a víztől való irtózás bélyegzik; midőn pedig a gerincez-osztópnak alsó részében mutatkozik, ekkor a szék- és vizeletürülés vagy el van nyomva, vagy pedig a beteg tudta nélkül történik; a lábak mozgása nehéz. — Ily állapotban feküdjék le a beteg és vegyen be ezen orvosságokból: szoros diatétát tartván.

Aconit, melyből háromszor adhatunk be egymás után három golyócskát kevés vízben és pedig minden órában. Ez után hasznosak az

Arnica, külerőszak-okoza ilyetén fájdalmas gyuladásban.

Belladonna, ha nagy szomja van a betegnek, félrebeszél, nehezen nyel, a víztől irtózik, légzése nehéz; mozgásra igen élénk a fájdalom.

Bryonia, ha a gyuladás a gerincez-oszlop alsó részében foglal helyet és szék-, vizelet-nehézséggel jár.

Nux vom., *rhus*, eféle inkább chronicus esetekben használandók; az utóbbi főleg emelés után.

5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden 1—3 órában egy kanállal.

Gerinczsorvadás.

(Rückendarre — Tabes dorsalis.)

E nyavalya megfeszített szellemi munkásság, önfertőztetés (Onanie), mértékletlen közösülés szomorú következményei közé tartozik. Az ilyen beteg hamar elfárad, ellankad; testállása, járása, lomha; kezei, lábai reszketnek; elveszti eleven színét és elsápad a beteg; mozgás alkalmával nehéz légzést, szívdobogást érez; néha emésztő-tehetsége hibás, szelek kinozzák a szenvedőt, máskor jó az étvágya, de ennek daczára is elsoványodik. Hátában hangya-mászkalás, hidegség-érzést tapasztal; éjjelenként magömlései vannak, melyek néha székürülés, vizelés közben is észrevehetők. E nyavalya több hónap- sőt több esztendőig is eltartthat, míg végre kimerülvén az életerő, mire: a nehéz laflás, elmegyengeség, melancholia, szélhűdés, gyengítő izzadások, sorvasztó láz mutatnak, — meghal a beteg. A szerek ezek:

Nux vom. Ennek a gerinczagyra ható specificus erejét Magendie, Orfila, Christison észlelései is igazolják. Ide tartoznak még az *aluminium metall.*, *cocculus*, *argentum nitricum*, *china*, *ac. phosphor.*, *staphysagria*, *sulph.*, *calcareo*, *sepia*; ez utóbbi kivált a nőknek hasznos; — sorvasztó láz jelenlétében megkisértjük még a *carbo veg.* és *arsenicumot*, de kevés reménnyel. *Eleinte vegyen be a beteg minden 5 órában 3 golyócskát kevés vízben; ha javul, csak reggel és este.* Legalább is egy hónapig maradjon egy szer mellett a beteg és ezt csak azon esetre változtassa, ha épen semmi enyhülést sem érez; mert e gyógyítás rövid idő alatt nem eszközölhető. Az életrendet illetőleg, ovatosan kerülje a beteg mindenek fölött mindazon szellemi okokat, melyek őt felizgathatják; gyógymódunk tiltotta ételek és italokra nézve tartson czélszerű diétát: itt a tojás- és hal-ételek ártanak, — és leginkább ajánlható a rizs.

Gyógyszereink lehető működését előmozdítják az erdős, hegyes vidékek, hol a tiszta lég, jó víz hatalmas befolyással vannak a beteg felüdülésére. Ugy szintén a betegség kezdetén használhatnak ugyan a Szliács, Gastein, a tengeri fürdők; de ha már kifejlődött e kór: maradjon a beteg családja körében és itt gyógyszereinkkel élve, egyedül a jó levegőt élvezze; mert hosszabb utazás terhe alatt könnyen kimerülvén, utazásának célját el nem érendi.

A **háton** (Rücken) és a **keresztben** (Kreuz) észlelhető bántalmakban egyes symptómák után ezekből választhatunk orvosságot.

Küteg (Ausschlag) viszkető: *bryonia*, *carbo v.*, *pulsat.*, *sepia*, *staphys.*, — fájdalmas: *lycopod.*, *spigelia*.

Hátgerincz-daganat: *calcareo*, *silica*; hátgerincz-görbedés (Krümmung) az előbbi szerek és *lycop.*, *pulsat.*, *sulph.*

Érzelmek.

A légzést akadályozó keresztfájás: *ruta*, *sulphur*, — hát-fájás: ugyanezen szerek és a: *cannabis*, *ledum*;

— a légzésnél kereszt-fájás: *aconit*, *ammonium m.*, *psorin*, *spigelia*, *sulphur*;

— beszélésnél hát-f.: *cocculus*; — a beszélést gátló f.: *cannabis*;

— köhögésnél hát-f.: *bryonia*, *cocculus*;

— hajolásnál kereszt-f.: *sassap.*, *veratrum*, — hát-f.: *conium*, *rhus*, *veratrum*;

— hajolás után való fölegyenedésben hát- vagy kereszt-f.: *lycopod.*, *veratrum*;

— érintésnél nagyobb hát-f.: *arsenic*;

— mozgásnál kereszt-f.: *china*, *sassap.*, — hát-f.: *china*, *petrol.*, *sassap.*, *stramon.*;

— mozgást gátló ker-f.: *caust.*, *phosph.*, — hát-f.: *petrol.*;

— kéz-emelésnél hát-fájd.: *graphit.*; — kézi munkák után hát-f.: *sulphur*;

— kocsizástól hát-f.: *calcareo*, *nux m.*;

— menésnél kereszt-f.: *sulphur*, *zincum*, — hát-f.: *agaric.*, *cocculus*;

- a menést gátló hát- vagy kereszt-f.: *phosphor*;
  - ülésnél kereszt-f.: *agaricus, baryta, caustic., menianthes, sabadilla, thuja*, — hát-f.: *agaricus, rhus, sabadilla, silica, thuja, tart. em.*;
  - ülés után kereszt-f.: *phosphor*, — hát-f.: *ledum*;
  - ülés utáni fölkeléskor kereszt- és hátf.: *staphys., sulph.*, — a felkelést gátló: *phosphor, silica*;
  - fekvésnél kereszt-f.: *agaric., tart. em.*, — hát-f.: ugyan ezen szerek és az *euph., silica*;
  - éjjeli kereszt-f.: *ammon., cham., nux v., staph.*, — hát-f.: *calcar., carbo an., dulcam., ferrum, helleb., lycopod.*;
  - az ágyban való megfordulásnál kereszt-f.: *nux v., staphys.*, — hát-f.: *hepar*;
  - nyugalomban kereszt-f.: *alumina, rhus, spigelia*, — hát-f.: *dulcam., spigelia.*
- Feszesség a keresztben: *baryta, bryonia, petrol., pulsat., rhus, silica, sulphur, thuja*, a hátban: *angust., caust., ledum, pulsat., sepia, sulphur*;
- Szűrő f. a keresztben: *bryonia, carbo an., lycopod., pulsat., sulphur*, — a hátban: az előbbi szerek és az *alumina, cyclamen, china, hepar, spigelia*; fészítő f. a keresztben: *baryta, pulsat., sulphur*, a hátban: a két utóbbi szeren kívül a *colocynt. mezereum, natrum m.*;
- ficzomodási f. a keresztben és hátban: *agaric., calc.*;
  - sebféle a keresztben: *colchic.*, — a hátban: *ac. sulphur.*;
  - összeveretési f. a keresztben *aconit, agaric., alumina, ammonium, angustura, arnica, graphit, hepar, nux v., phosphor, platina, rhus, ruta, veratrum, zingiber*, — a hátban: ugyanczen szerek;
  - fúró: *aconit, thuja*;
  - kopogó a hátban: *baryta, china*; szaggató: *china, ledum, bryonia, sulphur* (nézzük a „csúznál“);
  - égető a keresztben: *phosphor, sepia*, — a hátban: *arsenic, carbo an., mercur, nux v., sepia*, — mintha tüzes vassal süitögetnék: *alumina.*
- Hemzsegés a hátban és keresztben: *arnica, ac. phosphor., caust., graphit, ranunculus, secale.*
- Érzéketlenség a hátban: *secale*; czövek-érzelem a hátban: *lachesis*; húzó f. a keresztben: *ammonium, china, coc-*

culus, nux v., sulphur, — a hátban: *arsen., bryonia, cantharis, caustic., carbo v., chamom., china, cyclamen, lycopod., natrum m., pulsat., rhus, sulphur.*

Elöre görbítő göresök: *cantharis, ipecac.*, — hátra: *bellad., cantharis, chamom., cicuta, ignatia, ipecac., opium, rhus, stramon.*

Borzadály a hátban: *bellad., capsicum, ignatia, spongia, sepia, staphys.*

Izzadás a hátton: *china, lycopod., sepia*, — csekély mozgás után azonnal: *china.*

Idegcs gerinczfájdalom (Rückenmarksnerv - Schmerz, Rachialgie, Spinalirritation) a gerinczet és a gerinczvelővel összekötött részeket foglalja el. Midőn a nyakcsigára terjed, ekkor nyak-feszességet, szédelgést, fej- és arcz-fájást, nehézhallást, félrebeszélést okoz. Midőn a nyakcsiga alsó részét foglalja el a fájdalom, ekkor a vállakban, nyeldeklőben, mellben érez fájdalmat a beteg, szivdobogása, csuklása van. Midőn a hátnak felső része szenved, ekkor összehúzó fájdalom a mellben, nehéz légzés, göresköhögés, szivdobogás, ájulás ezen betegség symptómáihoz tartoznak. Midőn a hátnak alsó részére veszi magát: rossz emésztés, köhögés, hányás, gyomor-fájás és görcs, néha nehéz vizelés által jelentkezik. Midőn még alább, a czombokra terjed, ekkor feltűnök különösen, a lábokban létező fájdalmak, a lábaknak nehéz mozgása, nehéz vizelés.

Midőn a fájdalom a nyakcsigára terjed: *cicuta, calc., bellad., conium, rhus, spigelia*;

— midőn a nyakcsiga alsó részét foglalja el: *angustura, ignatia, lachesis, cyclamen, sepia*;

— midőn a hátnak felső része szenved: *ammonium, carbo v., glonoin, naja, guaiacum, phosphor, rhodod., mercur, stannum, stramon.*;

— midőn a hátnak alsó részére veszi magát: *cocculus, nux vomica, natrum m., colocynt., crotalus, naja, pulsatilla*;

— midőn a czombokra terjed: *aurum, crotalus, naja, lycopod., staph., thuja, petrol., nux mosch., secale, sabina,*

caust., *china*, (*arsen.* nagy nyugtalanság és kiállhatlan fájdalmakban) sat. ajánlhatók: a körülmények szerint választván az itt leírt összes orvosságokból azokat, melyek leginkább illenek a jelenlevő esetre.

Gyógymódunknak megfelelő diaetának megtartása mellett, kerülje a beteg mindazon szellemi okokat, melyek őt felizgathatnák.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7-ik lapon.

IV.

KÜLONFÉLE EGYÉB BETEGSÉGEK.

Illetőleg:

Gyuladások általánosan.

(Entzündungen.)

Az egyes életművek (organumok) gyuladását: vörösség, melegség, daganat, fájdalom, a szenvedő résznek meggátolt működése és közönségesen az ezekhez járuló láz által ismerhetjük meg. A külső gyuladás megismerése nem nehéz; a belső gyuladást is megismerhetjük, jól figyelvén azon symptómákra, melyeket minden gyuladásnál különösen elősoroltam; noha némelykor nagyobb tapasztalás, a nyavalyának ügyes felfogása kívántatik arra nézve, hogy a gyuladást megismerjük, mely néha elrejtett, alattomos.

A gyuladás lefolyása alatt annak symptómái 3—5—7-dik napon nagyobbodván, azután lassankint kisebbedvén, szerencsés esetekben visszatér az előbbi egészség, anélkül hogy a gyuladásban szenvedett organumban beteges változás maradna vissza. A gyuladásnak ezen kimenetét eloszlátásnak (resolutio) nevezzük, mely 7—9—11—14-dik nap körül (gyógyszereink segedelmével hamarább) köszönt be, criticus változások megjelenésével.

A belső gyuladásoknál leirtam a szereket; külső gyuladások eloszlátására is általában hasznos eleinte az *aconit*, felolvasztván 5 golyócskát 5 evőkanálnyi vízben, minden órában bevevén egy kanállal; ez után a *belladonna* vagy *sulphur* minden két órában veendő, azon mód szerint készítvén az orvosságokat, mint most említettem.

De nem mindig oszlik el a gyuladás és ekkor legközségesebb kimenetei: a genyedés, továbbá a fekélyedés, izzadmány (összenövések, letételek), a gyuladt organumok chronicus daganata, megkeményedése, a fene.

A külső részek gyuladásának genyedésbe átmenetét könnyen megismerhetjük. Ekkor tudniillik a vörösség, daganat és fájdalom nagyobbodnak, a beteg részben kopogást érez a szenvedő és láza megújul (febris suppuratoria); az előbb keményes daganat meglágyul és közepén, egy kissé fölemelkedett ponton minden keménysége elenyészvén, halavány sárgás színt ölt magára; tapintás által a daganatban hullámzást (fluctuatiót) tapasztalhatni; a vörösség, melegség és fájdalom kisebbedésével a daganatnak ezen lágysága (tályog, abscessus) a középponttól mindig tovább, sőt a fenékig is elterjed, míg végre felfakad, minek elősegítésére a gyógyszerek belső használata mellett külsőleg meleg kását alkalmazhatunk.

Bajosabb megismerni, midőn valamely belső organum gyuladása megyen át genyedésbe, melynek jelei ezek: a már alábbhagyó láznak megújulása, mely borzongással kezdődvén, főleg a tenyereken és talpakon megjelenő forróság, éji izzadás, genyforma ülepzettel (sedimentummal) ellátott vizelet kiürítése által bélyegzi magát; az előbbi élénk fájdalom helyett némi nyomo fájdalomnak, csekély kopogásnak érzése; a szenvedő organum megakadályozott működésének eltartása. Fölötte homályosak azonban a genyedésre mutató jelek, midőn hosszabb időig zárva marad a tályog, vagy ha a geny valamely üregbe ömlik ki (empyema); ellenben nyilvános a genyedés jelenléte akkor, midőn felfakadván a belső tályogok (vomicae), köhögés, hányás, székürülés, vizelés által ürítettik ki a geny. A jó indulatu geny fehéres, sárgás színű, sűrűségére nézve hasonló a tejfölhöz, szaga sajátos és nem kellemetlen, a vízben föl nem olvadván, az edény fenekére ülepszik.

Jó indulatu külső genyedés ellen reggel, este megújítandó tiszta tépet használata mellett jó a *hepar, sulphuris, mercur*; — gonosz indulatu genyedés ellen az *arsenic, silica, calcarea, creosot*; ha pedig gyengeséggel van összekötve: *china*; ha ismét vérrel vegyes, vizenyős a geny: *rhus*; ugy készítendők, mint előbb említém, de csak minden 3—5 órában, sőt ritkábban veendő.

Fekélyedésnek vagy evesedésnek mondjuk a gyuladásnak azon kimenetét, midőn a gyuladt részben éles,

barnás, zöldes, veres, feketés, rosz büzi, az ezüstöt feketére, a vasat rozsdaszínre festő, a körüllevő részeket pusztító nedv készítettik, mely evnek (Jauche, ichor), — az ilyen felfakadt tályog pedig fekélynek (Geschwür, ulcus) neveztetik. Itt főszerek az *arsenic, silica, calvarea, graphites, lycopodium, sulphur*, melyek bevételi módja nem különbözik az előbbi felhozott módtól.

Közönségesen a savós (serös) vagy nyákhártyáknak, — vagy ilyenet hártyákkal biró organumoknak gyuladásai után néha nyirk (lympha) vagy más nedv választatik el (secretio lymphae), mit mi izzadmánynak (Exsudat) mondunk; melynek következtében néha a szenvedő organumok összenőnek a közel levő részekkel; — máskor ismét a viz kör fejlődik ki. Izzadmány ellen a *mercur, sulphur, hepar* s. használandók.

A lágyabb organumokban, a mirigyekben (Drüsen), tüdőben, májban, a nyákhártyákban elenyészvén a gyuladás symptómái, nem ritkán visszamarad a szenvedő organumok daganata (Anschwellung).

Továbbá a gyuladásnak gyakori kimenete a: keményedés (Verhärtung, induratio). Ezen megkeményedésnek legnagyobb foka kökeményedésnek vagyis kökemnek (scirrhus) neveztetik. Ez kivált a lágyabb organumokban: az emlőkben, mndolákban, tökökben, mirigyekben előforduló gyuladások kimenete szok néha lenni; — és egyes esetekben ismét gyuladásba jöven evsedésbe megy át, rák-fenét okoz az erre hajlandó egyéneknél.

Valamint a külső daganat, ugy a keményedés ellen hasznos a *sulphur, silica*; keményedés ellen ezeken kívül jók a: *dulcamara, conium, jod, clematis, baryta, lycopodium, silica, sulphur* az előbb mondott mód szerint veendők acutus esetekben, ritkábban chronicusokban.

Legroszabb kimenete a gyuladásnak: a fene (gangraena), midőn t. i. a gyuladt rész helybeli halálba megyen által. Forró fenének (g. calida) mondatik, midőn valódi helybeli halál még nincs jelen, mit a még jelenlevő helybeli életnek jelenségeiből tudhatni; ellenben pedig hideg fenének, iszöknék (g. frigida, sphacelus) neveztetik.

A külső gyuladásnak fenébe való átmenetére ezen jelek mutatnak: a fájdalom, melegség hirtelen vagy lassankint elenyésznek; érzéketlenség, hideg állanak be; a gyuladt daganat összeesik, hervadt, hamu- vagy fekete színű; a külbőr itt-ott fölemelkedvén, éles, véres, feketés nedvvel telt hólyagcsákat képez, melyek felfakadván, belőlök büdös, pusztító ev folyik ki (nedves fene, g. humida); — vagy pedig csak száraz varrá válik (száraz fene, g. sicca) és a szenvedő rész egészen összezsugorodik. Az elhalt rész szélein néha gyuladás, genyedés támadván, — ez által az elhalt rész az egészségestől elválván, a kevésbbé nemes organumok fenéjének további terjedése a természetnek önjereje által is, méginkább czélszerű orvoslás segédelmével, meggátoltathatik.

Külső forró fene ellen hathatós főleg az *arsenic.*, továbbá a *carbo an.*, *china*; hideg fenében az *arsenic.*, *secale*. Acutus esetben eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában veendők (a készítési mód az előbbi), — később minden 3 - 5 órában, sőt ritkábban.

Midőn a belső organumok gyuladása fenébe megyen át, ekkor az előbbi nagy nyugtalanság, kiállhatlan fájdalom, erős láz, tetemesen engednek; a beteg látszólag könnyebben érzi magát; de a nemsokára megjelenő veszedelmesb jelenségek: a nagy szomjúság, a szemek setétsége, halvány beesett arcz, félrebeszélés, ájulások, rángások, hideg ragadozó izzadság, feloszlató hasmenés, rendetlen gyenge érverés, a végtagok hidegsége, a bőrön megjelenő fekete foltok (fenés foltok) elegendőkép mutatják a legyőzhetlen veszedelmet. Sok esetben valamint a megelőző gyuladást, úgy a fenét is nehéz megismerni. — A gyuladások és ezek kimenetei alkalmával használandó h. szereket a betegségek különös leírásánál is elősoroltam.

Lázak általánosan.

(Fieber.)

A közelgő láz legközönségesebb előjelei ezek: kedvetlenség, lankadtság, restség; az ember feje nem oly szabad, mint egészséges állapotban; álma is rossz, néha egé-

szen elmarad; szemei elvesztik szokott fényességüket; arca meg van változva, halvány vagy igen vörös; sokat ásítózik; étvágya elvesz, különösen a kávé-barát a megszokott kávéjában, a dohányos a kedvelt dohányzásban semmi élvezetet sem talál; szája száraz; nyelve nyákkal van befedve; szájíze kellemetlen, keserű, savanyu; szomjusága, undorodása, bőfögései vannak; borzadást, átfutó melegséget érez; szokott ürülései rendetlenek; vizelete zavaros; érverése rendetlen; külbőre száraz, vagy csekély mozgás után is izzadásba jő.

Ily körülményekben érzi ugyan egészségének tökéletlenségét a szenvedő, de jövendő nyavalyájának nemét ekkor még az orvos sem képes meghatározni, hacsak a lázt megelőző okok, vagy néha a lázaknak előljáró jelei nem olyanok, melyek után tudhatja a már fejlődni kezdő láz minőségét. — A láz kezdete: fázás (néha azonban semmi hideget sem érez a beteg), ásítózás, nyujtózás; fázás következtében megkékülnek a körmök; az ajkak; megsápad a bőr; a végtagok remegnek; a fogak vaczognak; a légzés nehéz, szapora és rendetlen; az érverés gyenge, összehuzott, kemény; a száj száraz; a beteg roszkedvű, fejfájásról, szomjuságról és nagy bágyadtságról panaszkodik. — A rövidebb vagy hosszabb időig tartó fázás után következik a forróság, mely eleinte borzadással felváltva, későbbben állandóan eltart bizonyos időig; egyes esetekben megelőző fázás nélkül jelenik meg. Ekkor a száraz és meleg külbőr felduzzad, a bőr élénk színt nyer; az arc kipirosodik; a légzés könnyebb; az érverés teljes, erős; a szemek fényesek, elevenek; a beteg néha félrebeszél, különféle tárgyakat lát ezen exaltált állapotában; vizelete különféle színű és vagy zavaros, vagy átlátszó. E forróság a félbehagyó lázakban több óráig, az állandó lázakban néhány napig eltart; azonban itt is ritkán terjed tovább 14 napnál.

Legnagyobb fokozatára jutván a láz, — végre beköszönt a *crisis* ideje, mely *crisis* következtében a láz vagy egészségbe, vagy halálba, vagy más nyavalyákba megyen át. A *criticus* napokat már Hippocrates jegyzé fel és ezekhez számítandók: az első öt, a 7-, 11-, 14-, 17-, 21-dik sat. napok; noha ezek körül is bekövetkezhetik a *crisis*;

mely jónak mondatik, midőn egészséggel, — rossznak, midőn halállal végződik a betegség. A forró lázaknak h. gyógyítása alkalmával láthatni, miként segítetik az élet-erő h. szereink által a jó crisis — milyen főleg az izzadás — előidézésében. Egy-két bevételre azonnal izzadnak betegeink; mely folytonos bő izzadás következtében számtalan tapasztalás után legnagyobb valószínűséggel számíthatunk arra: hogy, jó ápolás, szoros diaeta mellett, az említett criticus napok 3-án — 11-kén (ritkán később) veszályen túl leendenek betegeink. És ki fogja tagadni, hogy fő crisis az izzadás? — azután a vizelet (azonnal vizelet után kritikai vizelet tiszta, későbbben zavaros és fehér-, rózsá-, sárga-, téglaszínű ülepzettel van ellátva), mire mi is figyelünk; melyek sorába számítandók még: székürülés, hányás, nyálfolyás, köpés, vérfolyás, bőrkütegek (Ausschläge), mely utóbbi kiürítések (a hasmenést kivéve), mint crisisek, h. gyógyítás alatt ritkán fordulnak elő. Megtörténvén a jó crisis, kezdődik a lábadozás (reconvalescentia), mely a betegség természetéhez és egyéb körülményekhez képest rövidebb hosszabb időig tart, mely alatt igen vigyázzon magára a beteg.

Nem akarván a lázak körülményesb leírásába mélyebben bocsátkozni, itt még megjegyzem, miszerint a lázaknak lehet: gyulasztó (febris inflammatoria), ideges (f. nervosa), rothasztó (f. putrida) jelleme (characteres). De itt meg kell jegyezni azt is, mikép a láz, lefolyása alatt, characterét megváltoztathatja; így a gyulasztó láz: ideges, vagy rothasztó jellemet is vehet fel. — Továbbá, tartására nézve lehet a láz: forró (f. acuta), mely 3—21—30 napig eltart; vagy idült (f. chronica), mely 30 napnál tovább eltart: ilyen a sorvasztó láz. — A láz azonfelül vagy félbenhagyó (f. intermittens), vagy állandó (f. continua), vagy alábbhagyó (f. cont. remittens). Félbenhagyó láznak nevezetik azon láz, melynek symptómái bizonyos időkben elmúlnak és ismét visszatérnek: ilyen a váltóláz. Állandó lázt a mi éghajlatunkban igen ritkán tapasztalhatni; midőn t. i. a láz symptómái, kezdettől végig szünet nélkül egyaránt eltartanak. Alábbhagyó lázban a kórjelek alábbhagyása (remissio) és súlyosbodása

(exacerbatio) észlelhetők. — Végre tudnunk kell még, hogy a láz vagy független, vagy pedig jelbeli (f. symptomatica). Független akkor, midőn önálló és nem függ valami más szenvedéstől: ilyen sokszor a magános gyulasztó sat. láz. Jelbeli a láz akkor, midőn más nyavalya következtében fejlődik: ilyen a gyulasztó láz, midőn helybeli nyavalyának, például a tüdőgyuladásnak symptómája. — Ennyit általánosan a lázokról; — azoknak különös leírását, gyógyítását a jövő lapokon tárgyalandom.

Orbáncz.

(Sz. Antal tüze — Rothlauf.)

Az orbáncz a külső bőrnek nagyobb vagy csekélyebb kiterjedésű gyuladásában áll. Előfordulhat a külbőrnek akármelyik részén: az arczon, terhesség és szoptatás alatt nem ritkán az emlőkön, a végtagokon; különösen az alsó végtagokra nézve a lágyék, — felsőkre nézve pedig a hónalj alatti mirigyek dagadnak meg. Kezdődik a nyavalya némi feszülésnek, viszketésnek érzetével a bőrnek azon helyén, melyen meg fog jelelni az orbáncz; azután lapos daganatocska emelkedik fel, mely meleg, fényes, vörös, rózsavagy sárgás színű; a nyomás által elenyésző vörösség nyomás után ismét visszatér; a melegség fölültes a gyuladt részben; a fájdalom közönségesen csekély és csak viszkető, kevésbé égető, máskor szúró. Ezen jelenségek a lázzal együtt este nagyobbodnak, reggel pedig kisebbednek; ide járulván: a fejfájás, szomj, undor, hányás, nyugtalanság, a nyavalyának helyéhez s fokához képest kisebb nagyobb mérvben.

Az orbáncz okai különfélék lehetnek: gyomorromlat lúdhús, zsíros eledetek, némelyeknél hal, rák, sat. által; összegyűlt nyák, epe; lelki indulatok; az egész testnek vagy egyes részeknek meghülése; igen meleg fürdők, darázsszurások és más külártalmak; némely nyavalyák helybeliképp is okozzák az orbánczot, u. m. a süly, vizkór, köszvény, az aranyér s hószám rendetlenségei, a sebek, sat.

Az orbánczos daganatnak fölülte néha sima és rajta

épen semmi egyenetlenségek sem észleltetnek. Ez többnyire izzadás és a felbörnek lehámlása által eloszlik. Ha az orbáncz megtörésével beköszöntő bőrhámlás meghülés által megakadályoztatik, akkor vizkóros daganattá változik. Ezen orbáncz igen szállékony: magától, vagy rossz gyógyítás következtében, meghüles után, indulatok által a test fölületéről eltűnik és agygyuladást, dühödést, rángást, guttaütést sat. okoz.

A mi a gyógyítást illeti, ezt mindenkor az előbb említett okokhoz alkalmaztassuk. Így ha zsiros eledelek, vagy epe, összegyült nyák sat. okozzák az orbánczot, fölkeresvén a gyomor bajokat, ott ezen okokhoz képest találhatunk gyógyszereket sat.

Az egyszerű **simá orbáncz** ellen, félretevén minden külszert, egyedül a légnek és a hidegnek elhárítása és a bőrkigözlésnek fenntartása kedvéért — könnyű fehér ruhával takarjuk be a fekvő betegnek szenvedő részét, — e következő hatalmas gyógyszert adván be:

Belladonna, amelynek a hőbetegségekbeni különös hatáskörét illő alkalommal mindenkor tapasztalhatni. Ennek használata mellett sokkal rövidebb idő alatt gyógyul a beteg, mint máskép gyógyulna; — elháríttatnak több más bajok, melyek e betegséggel járnak szoknak. u. m. agygyuladás sat. A *belladonna*hoz hasonló az *apis*.

Aconitum, a *belladonna* előtt adandó azon esetre, ha a jelenlevő láz nagy forrósággal, nagy szomjjal tüntetné ki magát. Ebből adjunk minden órában három golyócskát egy kanályi vízben; bő izzadást tapasztalván egy-két bevétel után, adjunk *belladonnát*.

Bryonia, ha az orbáncz a csuklókat vagy ezek körül levő részeket lepi meg; ha mozgás által különösen nőnek a fájdalmak; csak akkor adandó, ha tán a *belladonna* várákozásunknak meg nem felelne.

Pulsatilla, talán csak akkor használna inkább mint a *belladonna*: ha az orbáncz egyik részről a másik részre szökik; vagy ha fülgyuladással van összekötve; de ily esetben is hatalmas a *belladonna* és csak ennek sikertelen használata után adassék a *pulsatilla*.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden órában egy kanállal; bő izzadás után minden három órában.

Néha az orbáncz felületén hólyagocskákat emelkednek, hasonlók azokhoz, melyeket a hólyaghúzó okoznak; ezek legközönségesebben az arczon fordulnak elő és éles sárgás nedvet foglalnak magukban, viszketést, égetést okoznak, hamar felfakadnak és vastag varral fedetnek be, mely alatt, midőn leesik, az egészséges bőr mutatja magát, vagy fölületes genyedést vehetni észre. — Ezen hólyagos orbáncz néha a has, gyomor táját öv gyanánt veszi körül. Közönségesen előbb világos vörös, gyuladt, illetésre érzékeny a beteg rész, azután jelennek meg a hólyagok, melyek felfakadván, varakat képeznek, melyek alatt fölületes genyedés marad.

Ezen **hólyagos orbáncz** gyógyítására majd mindenkor elegendő a *rhus*. — Ezen gyógyszer még akkor is megfelelő várakozásunknak, midőn agygyuladással van összekötve ezen orbáncz. Ily esetben mindazáltal szükséges néha a *belladonna* is.

A *hepar sulphuris* azon esetre adathatik, ha a *rhus* javulást okozván, a genyedés egészen meg nem szűnnék.

E gyógyszerek úgy veendőek, mint előbb említém. A szoros diaeta pontosan megtartandó. A betegség lefolyása közönségesen 5. 7 napig tart; ritkán terjed 14—21 napra.

Ha ideglázzal jár az orbáncz, nézzük az ideg-lázzat, vagy ha rothasztó-lázzal, akkor ezt.

A csecsemők orbánczáról más helyen. **Visszaütődött orbáncz** után szintén a fennemlített szerek hasznosak.

Csúz.

(Rheumatismus.)

A csúznak közönséges tulajdonságai ezek: szaggató, fúró, feszítő, szúró fájdalom, oly érzéssel, mintha a szenvedő részt környező lég mozogna; ezen fájdalom bizonyos vagy bizonytalan időre sokszor hirtelen enged, vagy nagyobbodik; kisebbedik többnyire ágymelegség által; hideg által pedig és némelykor csekélyebb illetésre vagy moz-

gásra növekszik. Minemiségére nézve különbözik a fájdalom, a mint t. i. különféle részt foglal el. Így, a fejben nyomó, metsző, szaggató a fájdalom, nagy nyugtalan-sággal, álmatlansággal, sőt néha félrebeszéléssel összekötve; — a nyaktőben és a háton feszítő: — a mellen szűrő és a szabad légzést megakadályoztató; — a hasban metsző, égető; — a végtagokban tompa, vagy némelykor éles. A daganat és vörösség csekély. A melegség a szenvedő részben vagy rendes, vagy csekélyebb mint egészséges állapotban, vagy nagyobb, noha inkább hidegről panaszkodik ekkor is a beteg és csak az orvos tapintó keze érzi a meleget. A szenvedő résznek munkálata, mozgása meg van gátolva. A nyavalya nem ostromolja állandóan egyedül csak egy részt a testnek, hanem majd a közel-, majd a távollevő részekre is átugrik. Csúz ellen ezen gyógyszerek használnak:

Bryonia, ha a fájdalom szaggató, feszítő, szűrő, vörös, fényes, meleg daganattal és feszülés-érzéssel összekötve; ha mozgás által különösen növekszik, néha oly érzéssel, mintha a hús elvált volna a csonttól; ha ily szenvedésben részesül a test bármelyik része, de kivált a fej, éjjel különösen.

Rhus, ha a fájdalom feszítő, szaggató; nagyobb nyugodt állapotban; nagyobb, ha üléséből vagy fekvéséből kel fel a beteg, mint mozgásban; nagyobb, mihelyt hivel-sebb lég éri a beteg részt; ha a szenvedő részben, mely dagadt és vörös, zsibbadást, érintés által pedig szúrást érez a beteg.

Nux vomica, ha a beteg húzó fájdalmat érez és szenvedő részét, például fejét nem bírja mozdítani leginkább éjszakán. — Ha a test bizonyos részében létező csúzos fájdalomak éjjel nagyobbak, ágyi meleg által növekednek, daczára az izzadásnak nem enyhülnek, főleg a csontokban érezhetők; vagy a fájdalmas részek dagadtak, a daganat fényes vörös: jó a *mercur*.

Pulsatilla, ha a fájdalom az egyik részről hirtelen a másik részre vándorol; ha este felé éjszakáig nagyobbodik; ha a szenvedő rész dagadt; így különösen ha a beteg nyaka mind a két részről fájdalmasan megdagad, érintés

által úgy fáj, mintha csak kelés támadt volna a beteg részén; ha a test bizonyos részének, p. o. a fejnek felét, a testnek jobb vagy bal oldalát foglalja el a fájdalom. Főleg tavaszkor előforduló csúzban hasznos.

Belladonna, ha legkisebb mozgás is legnagyobb fájdalmat okoz; ha a nyak izmai fájdalmasan megdagadván, ugyanezen időben a jobb térdhajlékban is érez fájdalmat a beteg, lábát ki nem nyujthatja, sőt nem is mozdíthatja; minden észrevehető daganat nélkül; ha minden mozgását iszonyu fájás követi, vagy ha nyomó, szaggató fájdalmat mélyen a csontokban érez a beteg; ha a fájdalom éjjel növekszik; ha a fej szenved így, vagy a test bármely része.

Chamomilla, ha szaggatást, zsibbadást érez a beteg, ha a fájdalom leginkább a csuklóokban, inakban, csontokban jön elő; éjjel nagyobbodik; vagy ha a hátgerinczet foglalja el a csúz; ha a keresztcsonttól a czombokig elterjed.

Ezen gyógyszerek ezélszerű diáeta mellett, legtöbb esetben rövid idő (pár nap) alatt minden fájdalomtól (főleg ha ez nem régi) megszabadítják a szenvedőt, minden kenőcs vagy más külszerek használata nélkül, bő izzadásba hozván a beteget, melyre azonnal javulást érez; ily bő izzadás mellett sem javulván a beteg, adjunk *mercur viv.**

Három golyócskát víz evokandalmi vízben felolvasztván, minden 2—3 órában adjunk egy kanállal.

A csúz néha csekély, de gyakran nagyobb és gyulasztó jellemű lázzal jár: — **csúzláz** — (rheumatisches Fieber), mely forrósággal, szomjjal, nem ritkán a tüdőgyulladásnak csekély jelei által tünteti ki magát; a szenvedő rész, ha nem igen mélyen fekszik, vörös, dagadt, munkálatában tökéletesen meg van akadályoztatva; a legcsekélyebb érintést sem szenved; a fájdalom különben is nagy, mely a lázzal együtt éjszakán súlyosodik; a szék rekedt, a vizelet csekély mennyiségű, vörös, lángszinű, később zavaros. Ilyenkor legszorosb di a e t á t tartson a beteg; ha tán enni kíván, elégedjék meg levestel, friss vizet ihatik, de csak keveset egyszerre. Javulás esetén is reconvale-

*) A bécsi lipótvárosi kórházban Pr. Arnold ajánlata után csúzos állapotban legjobb sikerrel használtatik a *tartarus em.*, — úgy veendő, mint alább említeni fogom.

scenshez illő, már sokszor említett életrendet tartson. — A betegség lefolyása 5. 7 napra terjed rendszeren; néha azonban 14—21 napig tart.

Ily esetben előbb aconitum, minden órában három golyócska egy kanálnyi vízben adandó; bő izzadás után egy-két bevételre adjunk azon szerekből egyet, melyeket csúz ellen ajánlottam.

Ha a csúzzal járó láz ideges jellemű — nézzük az ideglázat; de a csúzzal járó láz rothasztó jellemet is vehet fel, — ekkor nézzük a rothasztó-lázat.

Jegyzék. A csúz, kivált a kóborló csúz gyógyítását kellő figyelemmel kísérjük; mert néha e nyavalya a külső részektől a belső organumokra, az agy-, gerinczagy-, tüdők-, szív-, gyomor-, belekre teszi le magát és e **letételes csúz** veszélyteljes. Ennélfogva, ha a külfájdalmak hirtelen eltűnnek, de ezek helyett valamely belső organ szenvedő állapotának jelenségei tűnnek fel; ha a már alábbhagyó láz újra lép fel nagyobb mérvben: a beteg évrörése teljes, kemény, forrósága nagy, valamelyik belső organ gyulladásának symptómái világosak, — ekkor azonnal:

aconitot adjunk szokott módon készítve, minden 1/4—1 órában. Aconit után bő izzadásba jövén a beteg, a jelenlevő és már másutt leirt gyulladások ellen ajánlott szerekből válasszunk specifiens orvosságot. Különösen:

agy-lobban: *apis, belladonnát, mercur solub., sat.;*

tüdő-lobban: *phosphor, jód, mercur solub., tartarus emet.;*

szív-lobban: *cannabis, cactus, spigelia, lachesis, arsenic.;*

gyomor-lobban: *bryonia, bellad., cantharis, arsen.;*

bél-lobban: szintén ezek hathatósak;

gerincz-agy-lobban: *nux vom., rhus, bellad., bryoniát sat.;*

melyeknek bevételi módját ezen bántalmak leírásánál találандjuk. Ekkor a *dieta* legszorosb legyen; minden kül-szerok mellőzendők.

Köszvény.

(Gicht.)

A köszvény ritkán jelenik meg hirtelen; előjelei közönségesen szabálytalan emésztésre mutatnak; milyenek: a tisztátlan nyelv, kellemetlen szájjiz, gyomor-égés, nagyobb étvágy vagy étvágy-hiány, gyomor- vagy hasfeszesség a szelektől, székszorulás vagy hasmenés, aranyeres bajok, vagy az aranyér megszűnése, kedvetlenség és e jelenségek

néha hosszabb időig eltartanak. Közeledvén e baj fejlődésének ideje, a beteg viszketést, feszülést és oly érzést tapasztal tagjaiban, mint mikor hives szelecske éri a testet, a tenyereken repedések támadnak, sőt mészforma anyag fedibe e részeket. Midőn pedig a köszvény már egészen kifejlődött, általánosan éjjel szaggató, égető, fúró fájdalmat érez a beteg, e mellett borzadozás, utána száraz forróság áll be. A beteg tag orbáncz gyanánt megpirosodik, megdagad, mozgathatósága megakadályoztatik. — Ekkép növekszik a nyavalya több napig, míg végre szerencsés körülmények közt a rendes emésztés beköszöntésével egészen elenyészik; de ha örökségi hajlama van a betegnek a köszvényre, ez ismét visszatér és pedig, ha czélszerűleg nem gyógyíttatik, mindig gyakrabban. Többszöri recidivák után a szenvedő tagok megmerevednek, megkeményednek, köszvényes csomók, csontdaganatok támadnak; sokszor ismét chronicus bőr-kütegekbe, aranyeres betegségbe sat. megyen át e kinos nyavalya.

Valamint az időlt (chronicus) csúzt, ugy az időszakonkint megjelenő köszvényt hosszabb idő alatt ugyan, de sikerrel gyógyíthatjuk a „csúznál” említett szerekkel; ha azonban ezek gyökeres gyógyítást nem eszközölnének, válaszsunk e következő szerekből egyet, el nem feledvén, mikép köszvény ellen is, ha az időszakonkint, különösen ősszel vagy tavasszal gyulasztó lázzal lép fel, mindenkor előbb *aconitum*-ot kell beadni minden két órában; ha pedig a láz ideges vagy epés lenne, az ezek ellen felhozott szereket kell használni; — figyelmeztvén egyszersmind a köszvény okaira, mely nem egyedül csak meghülestől, hanem más okokból is származik. Így, ha gazdag, tétlen életmód, zsíros eledelkkel visszaélés okozza a bajt: *antimonium, pulsat.*; — szeszes italok után *nux v., sulphur*; — sör után: *rhus*; — harag után: *bryonia nux*; — visszaütődött izzadás, aranyér után: *sulphur, pulsat., nux v., bel-lad., bryonia, rhus*; — önfertőztetés, nemző ösztönneli visszaélés után: *china, ac. phosphor.* választandók. Legyünk tekintettel a test szenvedő részeire, a fájdalmak minőségére nézve is, valjon a kar, láb, kéz sat. szaggató, szúró, égető sat. fájdalmakban szenvednek-e és ezekhez képest

válaszszunk vagy a már leirt, vagy a leirandó orvosságok közül olyant, mely a jelenlevő körülményeknek leginkább megfelel. Legkönnyebben gyógyítható a láb-, nehezebben a térd-, kéz-, könyök-köszvény; a csipe- és gerincz-köszvény legmakacsabb. Nézzük át figyelemmel a gyógyszereket:

Sulphur *), ha szeszes italok, vagy meghülés okozák a köszvényt; ha vállalai, karjai, kezei, lábai izmaiban szaggató szúrást érez a beteg; ha igen érzékeny a hideg, léghuzam iránt; fájdalmai az időváltozásokra és inkább nyugalomban mint mozgásban növekszenek, kivált éjjel meleg ágyban; ha ezen részek vagy a térd megdagadnak, megmerevednek, a daganat fényes és fájdalmas.

Calcarea carb., ha szintén szeszes italok vagy meghülés következtében támadt a köszvény, a kezek ujjait meggömbíti, azok csuklóiban csomókat hoz elő; ha a térd megmerevül, kivált pedig akkor hasznos, ha vízben hüté meg magát a beteg.

Lycopodium, ha az arcz jobb oldala szenved; ha az ujjak, a térd megdagadnak és megmerevednek; a daganat vörös; a fájdalmak estefelé, éjjel nagyobbak; ha a szenvedő tagok görbén huzódnak össze; — köszvényes csomók jelenlétében is enyhít és gyógyít szerencsésen kivált olyanokat, kik hajlandók a meghülésre. Köszvényes csomók jelenlétében hasznos még a *staphysagria*.

Thuja, ha leginkább a test baloldalát foglalják el a fájdalmak; ha a szaggató s egyszersmind kopogó fájdalmak a vállaktól az ujj-hegyekig terjednek; érezhetők néha csak a karokban, melyek midőn leeresztetnek, jobban fáznak; ha az ujjak hegyei elhálnak; ha mindezen részek megdagadnak, vörösesek; ha mozgás általa fájdalmak némileg enyhülnek.

China, ha önfertőztetés-, nemi ösztönneli visszaélésnek okozata, vagy ha gyengeségen alapult a köszvény, mely a karok, kezek, ujjak izmaiban és csontjaiban, vagy a térdben fájdalmas daganatot idéz elő, mely érintésre nagyobb.

*) A kénes fördők (Schwefelthermen) használata oly vidéken, hol tiszta a levegő, szintén czélirányos; ilyenek a Póstyén, Teplitz, Römerbad sat.

Ac. phosphor. szintén önfertőztetés, paráználkodás-szülte köszvény ellen, főleg ha a fájdalmak a csípekben, innét lefelé huzódván, a czombokban fészkelnek; nyugodt állapotban erősebbek; enyhülnek mozgás által. Bú, gond után fejlődött köszvény után is helyén leend; de ily körülményekben a *staphysagria*-t sem hagyhatom ki, különösen ha a beteg akkor érez leginkább szaggatást, midőn ül és a fájdalom székhelye a csipe, vagy a térd; köszvényes csomók jelenlétében is folytathatjuk annak beadását.

Mercurius viv., ha gyógyszer bevétele előtt is már sokat izzadott a köszvényes enyhülés nélkül; ha alig tűrheti az ágy-meleget; ha egyoldali fejszaggatás kinozza, mely nyakig terjed és a fogakban is érezhető; ha fájdalmas karjai dagadtak, vörösek és melegek, vagy ha csontjaiban dühöng a fájdalom, éjjel főkép és szenvedő részeiben hidegséget érez a beteg.

Ledum, ha vállában, könyökeiben mozgás által növekszik a köszvényes fájdalom; ha a czomb, láb, ennek nagy ujjá vagy a térd van megdagadva; ha kezén csomók támadnak; az ágy melege majd el nem tűrhető. Könyök-köszvény ellen jó a *spigelia* is.

Colchicum; kivált ha gastricus bántalmakkal van összekötve a köszvény; ha többnyire bal oldalon jelenik meg, vagy leginkább a csuklóknak; ha izmaiban viskető, húzó, szaggató fájdalmat érez a beteg, mely este majd elviselhetlen és egész éjjel tart; ha a köszvény közönségesen öszkorlepi meg az arra hajlandót.

Sabina, ha a csipeben központosulnak a fájdalmak, innét a czombig terjednek, lépdeléskor igen élénkek. Használ, ha a kéz-csuklóban támad daganat; főleg nőknek ajánlható.

Colocynthis is a most említett esetben jó, azonfölül ha a keresztcsontban létez a köszvény; a fájdalom legkisebb mozgásra vagy köhentésre nagyobbodik, hascsikarással, lágyék-szúrással van összekötve; járás alkalmával sántikál a beteg oly érzés mellett, mintha izmai rövidebbek lennének; ha egyes tagjai összezsugorodnak, meggömbülnek; ha a térd megmerevül. A tagok összesugorodása, a csipe, térd-köszvény ellen hathatós a *graphites* is.

Arsenicum, ha szeszes italok vagy nagy meghülés szüleménye a köszvény; a kiállhatlan, égető fájdalmak nagy nyugtalansággal párosulnak, mozgás által egy keveset enyhülnek, azért kénytelen a szenvedő tagjait gyakran mozgatni; ha fekete himlő-féle kütteg ütődik ki testén; ha vizkór mutatkoznék.

Antimonium, ha gazdag életmód okozza a köszvényt, de itt a *pulsat.*, *sulphur* is igénybe vehetők. — Köszvény ellen a „csúznál“ előbb leirt *bryonia*, *nux*, *pulsat.*, *bellad.*, *rhus*, — mint mondám — szintén tekintetbe veendők.

Ha a beteg **farába** veszi magát a köszvény (Hüftgicht, — **ischias**), ekkor körülmények szerint különösen működendnek a: *rhus*, *causticum*, *colocynthis*, *nux vom.*; a jelenlevő symptómák szerint választandók és úgy veendők, mint most említém. — Ha egyes tagokban megszűnván a köszvény, innét a test más részére teszi le magát, — ezen **letételes** köszvény (gichtische Metastasen) ellen hasznosak az *aconit*, *nux vom.*, *pulsatilla*, *sulphur*; körülmények szerint gyakrabban, ritkábban veendők.

A választott szerből 5 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, abból adjunk be nagy fájdalmakban 2—3 órában; izzadást, enyhülést látván, ritkábban egy kanállal. Ha már a fájdalmak elmúltak, a köszvény gyökeres kirtására csak minden negyedik, ötödik nap veendő az orvos-szer. De midőn az acutus csúz pár nap alatt gyógyítható, — akkor a chronicus csúz és köszvény gyógyítására több hét kivántatik, daczára a folytonos izzadásnak.

Elmulván egészen a baj, az arra hajlandó legyen mértékletes az evésben és ivásban; több növényi mint állati eledellel éljen; ruházata az időviszonyokhoz legyen alkalmas, tekintetbe vevén mindenkor melegségi fokát a légnak, melyben tartózkodunk és e szerint most melegebb, most kevésbé meleg ruhát öltvén magunkra, kerülvén az igen meleg öltözetet főleg járás közben; a szabad légbeni testmozgást el ne mulasztja a köszvényes. Ily módon általában sok bajt kerülendünk el, melyek gyakran egyedül a tespedő, elkényeztető életmód szüleményei. Övszer gyanánt ajánlom a hidegvizzeli testmosást egészséges állapot-

ban*); ekkép megedzvéen a meghülésre oly igen hajlandó és érzékeny testet, minden időváltozásra, vagy csekély meghülésre nem térend legalább azonnal oly könnyen vissza az alkalmatlan és fájdalmas nyavalya.

*) Ime — a hidegvíz ideája felébreszti bennem átalánosan a fürdők ideáját; tehát ezekről kimondom röviden véleményemet. Megvallom eleve, miként én a hom. gyógyszer hatalmas erejében bízván, minden betegség elűzésére egyedül h. szereket használok; de még som tagadom a fürdők hasznát, sőt ajánlom azokat olyanoknak, kik e részben velem tanácskoznak, nemcsak azért, mivel csakugyan positiv győgyerővel bírnak a fürdők, hanem mivel tagadhatlan egyszersmind azon változásoknak üdvös hatása az emberi testre, melyekben ily alkalommal a beteg részesül; ilyenek: más éghajlat, más regényes vidék, jó levegő (az egészség helyreállítására oly lényeges factor, hogy ez által egyedül is meggyógyulhat néha a szenvedő), más életmód, más lelki élvezet sat. De nem is ellenkezik a homoeopathiával a fürdők használata: csak a gyógyítandó nyavalyák természetéhez elvünk szerint legyenek alkalmazva a fürdők; mert fürdés alkalmával a bőr által beszívott ásványos víz bizonyos mennyiségében foglalt gyógyszeradag sem tér el igen a rendes h. adagtól: miután Young, Madden és több természetbúvár számítása szerint 28° R. fürdőt $\frac{1}{4}$, vagy $\frac{1}{2}$ óráig használván, a beszívott ásványos víz mennyisége: 1–2 lat, — az abban létező ásványok összege: egy szemernék (Gran) mintegy $\frac{1}{10}$ – $\frac{1}{100}$ része, — és így csak parányi azon adag, mely a bőr-idegekre hat. Már pedig azt Hahnemann sem tagadja, hogy a specíficus gyógyszerek külsőleg alkalmazva szintén jótékonyan működhetnek; nem tagadja azt senki, tudván, hogy az idegrendszernek (Nervensystem) ez uton történt érintése által az életöröt úgy lehet segíteni, mint a belső orvosságok által.

Elleneink azon ellenvetésére, hogy az ásványos víznek több alkotó része levén, azt elvénél fogva a homoeopatha nem használhatja, — röviden csak ezt válaszolom: igaz, hogy a homoeopatha sohasem kever össze több orvosságot; igaz, hogy helyes elvéhez ragaszkodva, minden egyes bevételre csak egy szert rendel: de azért ezen egy szernek lehet több alkotó része, melyeket a természet egyesített; így a növénynek is több alkotó része van, melyek egyesülve a növényt képezik, melylyel mi szerencsésen gyógyítunk. Ekkép áll a dolog az ásványos vizekre nézve is, melyeknek hasznát ismételve nem tagadom: csak egyénileg a betegséghez legyenek alkalmazva. A tengeri fürdőket szintén, nemcsak az ottani egészséges tiszta lég miatt, — hanem azért is ajánlom, mivel a dagály és apály által létrejött hullám-csapás már magában is az egész

Néha rendkívül élénk nyílalás rohanja meg a keresztet, mely többnyire hirtelen és közönségesen hajolás vagy emelés alkalmával lepi meg az embert, annyira, hogy nem mozdulhat. Ezen keresztnyílalás (*Hexenschuss*) ellen igen jeles szer az *arnica*, mely rövid idő alatt enyhülést hoz, 2—3 nap alatt gyógyít legtöbb esetben; — ha ez nem használna, hasznos a *rhus*, kivált ha gyakran szok e baj visszatérni, nemkülönben ajánlható a *sulphur*, főképp aranyereseknek. — *Három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte minden órában egy kanállal; javulást tapasztalván, minden 2—3 órában.*

A beteg körülményeihez képest: majd szoros, majd quantitativ nem annyira szigorú életrend nélkül, valamint általában, úgy itt sem sikerülhet a gyógyítás. A diétaára jól figyeljenek a köszvényesek.

Gyulasztó láz.

(Eutzündliches Fieber.)

A gyulasztó láz ritkán jelenik meg magánosan, legközségesebben helybeli gyulladásokkal (p. o. tüdő-gyuladással), az emésztő életművek (organumok) szenvedésével, vagy más egyéb betegségekkel jár. Jelei e következők: az arcnak pirossága, nagyobb melegség, ezután rövid időig tartó láz erős fázással, mely sokszor csak egy ízben rázza meg a testet; ezen fázás után égető, száraz, az egész testben egyaránt elterjedt forróság, mely eleinte a tapintó egészséges ember kezének is kellemetlen, szinte csipős érzést okoz; a vér fölfelé tolul, az arcz vörös, a szemek fényesek és a világosság iránt érzékenyek; a fej fáj, a nyelv

testre jótékony hatást gyakorol és mivel ezenfölül a tengeri víznek vegyalkat-részeire figyelve, bizonyos, miként egyéni esetekben a tengeri víz üdvös gyógyerővel bír; valamint tagadhatlan, miszerint a szerencsésen választott többi fürdőknél is sokan köszönhetik visszanyert egészségüket. Azért e kiadásomban több chronicus baj ellen fürdőket is ajánlok azoknak, kik a fürdőkben helyezik bizalmukat. E tekintetben azonban csak néhány fürdőről teszek említést, miután azok iránt mindenki bőven értekezhetik házi orvósával.

vörös, vagy fehéres és kevéssé nedves; a száj és torok száraz, innét a nagy szomj, a hideg és savanyus italok utáni epedés; a szájjz, a szaglász meg vannak változva; az étvágy hiányzik; — a halántékütereknek erősebb verése; nehéz légzés, csekély és száraz köhögés, szívdobogás; — rendetlen székürüléssel közönségesen kemény vagy rekedt szék; a csekély mennyiséggel és szinte égető fájdalommal kiürített vizelet lángszinű; az álom nyugtalan, az érzékenyebb egyéneknél és a gyermekeknél leginkább néha félrebeszélés vétetik észre; nem ritkán hányás jelenik meg, de ez nem a gyomor tisztátalanságából következik. Legjelesb tüneményt mutat a vér, mely fölötte vörös, hamar megsalszik és vastag sárgás hártzával fedetik be.

A gyulasztó lázban hathatós gyógyszer minden esetre az *aconitum*, melyböl öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, eleinte adhatunk minden órában; bö izzadás után minden három órában egy kanállal.

De, a mint mondám, magánosan ritkán jelenik meg a gyulasztó láz, hanem közönségesen helybeli gyuladásokkal, vagy más betegségekkel összekötve; azért ily esetben keressük fel azon betegséget, mely a gyulasztó lázzal együtt jár, és *aconitum* után adjunk oly szert, mely a másik betegséggel leginkább megegyez. Például, midön a tüdőgyuladás gyulasztó lázzal jár, ezen láz lecsillapítására adván egy-két adag *aconitum*-ot, keressük fel a tüdőgyuladást és az itt ajánlott szerekböl választzuk azon orvosságot, mely a jelenlevő tüdőgyuladáshoz leginkább illik.

Ugyszinte, ha *aconitum* használata után a gyulasztó láz mellett oly kórjelck is jelennének meg, melyek ideglázra mutatnak; vagy megszünvén a gyulasztó láz, csak az idegláz kórjelei volnának jelen, — ekkor nézzük itt alább az ideglázat és használjuk körülmények szerint az itt leirt gyógyszereket.

I d e g l á z *).

(Nerven-Fieber.)

A magános, eredeti idegláz (hagymáz, — typhus) igen ritkán fordul elő, — többnyire más láznak (p. o. epe-, nyák- sat. láznak) lefolyása alatt fejlődik ki. Az idegláznak ezen kezdő fejlődését gyanítani lehet, ha az első eredeti betegség (p. o. epeláz) alatt a külső bőr egész kiterjedésében hirtelen száraz lesz; ha torkában, orrában valami szárazságot érez a beteg; ha nyelve kevésbé nedves; ha a betegnek külső tekintete különösen meg van változva; arcza halvány és szinte hosszabbá válik; ha a beteg kevésbé kezd ügyelni minden tárgyra; éjszakán némelykor félrebeszél; nehezen hall, fülei zúgnak, feje szédeleg, főkép midőn az ágyban felül; ha vizelete nem zavaros, hasa felpuffad, ereje csökken.

Tökéletesen kifejlődvén az idegláz, a jelenlevő symptomák sokszor az agy, másszor a has némely organumainak, némelykor pedig kivált a tüdőnek szenvedő állapotára mutatnak és e szerint első esetben: typhus cerebralis, másodikban t. abdominalis, harmadikban pneumotyphus nevet visel. Atalában typhusban a külső érzékek vagy eltompulnak, innét a nehéz hallás, érzéketlenség; — vagy rendkívül izgékonyak, innét a közönséges hang is kellemetlen hatást tesz a betegre; — a lélek munkálataira nézve szintén különös rendetlenségek észlelhetők; a tett kérdésekre vagy nehezen, vagy némi megfontolással felel a beteg, józan ítélete nincsen, félrebeszél és vagy igen jókedvű, víg, vagy szomorú, kétségbeesett; eltompult állapotában pedig csak morog, suttog, kapkod ide s tova a légben, némelykor szökni igyekszik és más eféle helytelen cselekedeteket visz végbe; a beteg alig érzi sokszor tulajdon állapotát, azt állítván hogy semmi baja sincs; gyakran ter-

*) Egész munkámban a „typhus“ helyett csak azért használtam az „idegláz“ szót, mert ezt már régóta ismeri, ennél fogva ehhez inkább szokott a t. nemorvosi közönség: mely a szavak értelmezésével nem bibelődvén, a dolog mibenlétét akarja tanulmányozni, a végre, hogy szükség esetében gyógyíthasson.

mészetes kívánságai is elenyésznek, ezelőtti legkedvesebb tárgyaira alig ügyel; italt nem kíván, habár nyelve igen száraz, vagy legnagyobb forróságában is bor és más egyéb szeszes itallal kívánja szomját enyhíteni; néha (noha ritkán) irtózik a víztől: hanyat fekvé legjobban érzi magát, mely helyzetében vagy nyugodtan marad, vagy nyugtalanság és szorongás közt szüntelen de hasztalan, mozgásokat igyekszik tenni; ha nagynehezen felül vagy feláll, elszédül; ha felültettetik, rendkívül nehéznek tapasztaltatik; nyelvét reszketve nyújtja ki, beszélése akadozó, nehezen érthető, szava gyenge és rekedt (tüdő-typhusban a beteg köhög, mellében fájdalmat érez, légzése rövid és nehéz, véres vagy genyes anyagot köp ki); — az emésztés rendetlen, izetlen felbőfögések, inger az okádásra gyakran mutatkoznak; a has fájdalmas, vagy fájdalom nélkül fel van puffadva; a betegnek hasmenése van, vagy székszorulásban szenved; — vizelete el van nyomva, vagy pedig fel nem tartható a vizelés; — a beteg arca halvány, összeesett; szemei bágyadtak, könnyezők és közönséges élelenségöktől meg vannak fosztva; az orrlyukak mintha füsttel vagy korommal volnának behintve; a külbőr vagy állandóan száraz, vagy hideg, tapadékony izzadsággal van fedve; némelykor mind a nyavalyának kezdetén, mind későbbben kütegek, ugmint: kásahimlő, petécek jelennek meg.

Ha a most leírt körjeleket figyelemmel olvastuk át, könnyen átláthatjuk: hogy némely körjelek a betegnek rendkívül érzékeny és izgékony, mások ismét el-tompult állapotára mutatnak. Innét — az idegláznak e két módosítása igen fontos ugyan, mindazáltal typhus lefolyása alatt a symptómák gyakran váltják fel egymást és e láznak egyik neme lassankint a másikba átmegeyen.

Rendkívüli — exaltált — érzékenységgel járó idegláz jelei ezek: a világosságnak kerülése; szemek fényessége; a fülek nagy érzékenysége, fülzúgás, erős fejfájás, nyugtalan álm, nagy ijedéssel járó felébredés, erős és gyakran dühös félrebeszélés; nagy nyugtalanság, mely miatt a beteg szüntelen változtatja helyzetét: nagy hajlam az indulatokra, főkép haragra, szomorúságra; a test melegsége,

ennek gyakori változása; reszketés, görcsök, rángások, csuklás sat. — Ily állapotban ezek a gyógyszerek:

Belladonna, ha iszonyu fejfájást, szúrást érez a beteg; az erek duzzadtak; ha a beteg szemei vörösek; szemei előtt szikrákat, fekete foltokat lát; ha fülei zúgnak; a vér a fej felé tolul; a beteg félrebeszél, dühöng; — **agy-typhusban** és görcsök jelenlétében is ajánlható.

Bryonia, ha szintén a fej felé tódult vérnek jelenségei látszanak; az iszonyu fejfájás inkább kopogó, szaggató; ha egyszersmind több kórjelek rendetlen emésztésre mutatnak; ha a beteg félrebeszél, de nem annyira dühöng; ha a görcsök inkább a gyomorban, belekben, főképp a végbélben mutatkoznak és onnét szorulása van a betegnek; ha a beteg állapota éjjel vagy este rosszabb, ha a csuklóban fájdalmas szúrásokat érez, melyek minden mozdulat által növekszenek. — Ha reggel felé van rosszabbul a szenvedő: *nux vom.*

Rhus, ha erős, azelőtt mindig egészséges egyéneket rögtön lepett meg a láz; ha annak lefolyása heves, néhány nap alatt kifejlődésének legmagasb fokát éri; ha a beteg fájdalmakról panaszkodik, melyek tagjait ostromolják és élénk csúzos fájdalmakhoz hasonlókk; ha vértolulása van, feje zúg, arcza meleg, piros, szemei fényesek, szomja nagy; ha szokatlan érzékenységet áruul el külső zörej, beszéd, világoosság iránt, később azonban ezen érzékenysége eltompul és a beteg semmiről sem panaszkodik; ha gondolkodó tehetsége már betegsége elején elnehezedett, ezt érezvén, összeszedi minden erejét, hogy a tett kérdésekre felelhessen, és ekkor hevesen felel, később azonban ezen törekvése mellett is most helyesen, majd ismét zavartan válaszol, mely zavart állapota mindinkább növekszik; a beteg többnyire félrebeszél kivált éjszakán át, sokszor magában morog; ha épen semmi álma sincsen és ha néhány percze elalszik is, szorongó álmái miatt csakhamar ismét fölébred; ha külsőre száraz és forró, melyen néha kütegek támadnak; étvágya semmi; eleinte szorulásban szenved, később azonban hasmenése van; melle szorult, annak oldalában néha szúrást érez göresös köhögéssel, légzése szorongó.

Acid. phosphoricum a most leirt *rhus* symptómáival

sokban megegyez, azzal a különbséggel, hogy az *ac. phosph.* hatásköre a beteg eltompult állapotának felel meg inkább. A láz lefolyása alatt ugyanis, habár a beteg néha fel van izgatva, ezen ingerültsége csak rövid időig tart, nem annyira heves, mely után folytonos eltompult (torpid) állapotba esik; azonfölül, midőn a *rhus* fiatalabbak szere, kik sokszor rögtön lepetnek meg typhus által, — akkor az *ac. phosph.* inkább korosabbak orvossága, kiknél e láz hosszabb időig tartott előzmények után fejlődött ki. Helyén leend az *ac. phosph.*, ha a beteg igen erőtlen, ágyában alig mozdulhat és azért nyugodtan fekszik; ha forrósága nincsen, vagy testének egyes részeiben p. o. fejében érez meleget, midőn tagjai hidegek; ha forrósága nincsen, vagy testének egyes részeiben p. o. fejében érez meleget, midőn tagjai hidegek; ha a beteg egészen el van kábulva, félrebeszélése nem heves, csak magában morog; a tett kérdésekre alig felel nagynéhezen és ismét előbbi apathiájába visszaesik; ha kül-bőre, elvesztvén élénkségét, — fonnyadt; arcza beesett; orrávége hegyes; étvágya nincs; székletétele gyakori és sokszor tudta nélkül vannak ürülései; melle hörög. — A *rhus* tehát a typhusnak inkább exaltált — az *ac. phosph.* ismét annak inkább torpid nemében és mindakettő **typhus abdominalis**-ban ajánlható.

Arsenicum, a betegnek gyenge, igen nyugtalan és szorongó állapotában hasznos, ha egyszersmind forrósága égető, szomja olthatlan; ha félrebeszél, szorongó phantasiái által szünet nélkül kinoztatva; ha arczában rángások jelennek meg; ha gyakori vérfolyása van; ha kül-bőrét kúteg fedí; étvágya nincs; nyelve igen száraz mint a fa és emiatt beszéde érthetlen; hasa puffadt; ha öntudatát egészen vesztve, vizenyős, véres székürülései is tudta nélkül történnek, holott vizelése sokszor rekedt; melle hörög, sipol; a betegnek rögtön elsoványodott tekintete meglepő.

Carbo veget., ha az arsenicum nem használ, néha reményen fölül ragadja ki a már közelálló halálveszedelemből a beteget akkor is, midőn majd minden ereje kimerült; egészen torpid állapotban van, életének végperceihez látszik közelegni a szenvedő.

Stramonium, ha az izmokban, különösen pedig az arcz

izmaiban jönnek elő a görcsök; ha a görcsök által a száj félre van húzva, a szemek felforgatva; ha ivás, de főképp csuklás alatt a nyeldeklő is részesül a görcsökben; ha a betegnek minden tagja reszket, sőt még nyelve is, a midőn ezt kinyújtja; ha félrebeszél, dühös; vizelete megreked.

Nyosciamus, ha a beteg szünet nélkül magánkívül beszél; kapkod a levegőben; ha mind a felső mind az alsó végtagokban görcsöket kap, nyelése is nehéz; keveset vizelet; de ha tudta nélkül végzi mind nagyobb mind kisebb szükségét is, helyén leend ezen gyógyszer.

Phosphorus, ha a beteg igen erőtlen; ébren is eszén kívül van; szája száraz, nyelve nehéz, melle szorult, hasa puffadt; álmában nyög; gyakori székürülései vannak; ha kütegek (Ausschläge) jelennek meg.

A **tüdő-typhusban**, melynek symptómáit mindjárt eleinte említettem, szintén hasznos a *phosphor* mindaddig, míg az említett symptómákhoz mellszorongás, mellhörgés, nehéz meggátolt kiköpés st. nem csatlakoznak; mert ekkor már a bekövetkezett tüdő-hűdés (Lungenlähmung) miatt reményünk nem lehet. Ily esetben *phosphor* mellett megkísérhetjük a *tartarus em.* is, beadván minden $\frac{1}{2}$ —1 órában szokott mód szerint.

Eltompult érzékenységgel járó idegláznak ezek a körjelei: a legerősebb befolyások is alig hatnak a betegre; helyzetében, ha még oly alkalmatlan lenne is, mozdulatlan marad a beteg; mindenek iránt részvétlen; nem érez fájdalmat, sem pedig más kedvetlenséget és azért nem is véli magát betegnek; a külső érzékek igen eltompultak, azért nehezen lát, nehezen hall a beteg; semmi ételnek vagy italnak valódi ízét nem érzi; elkábult állapotában sokat alszik és sokszor mély álomba merül; a szék- és vizeletürülések tudta és akarata ellen történnek, vagy elnyomva maradnak. — Ily esetben ezek az orvosszerek:

Opium, ha a beteg minden beszélés nélkül mozdulatlan fekszik; szemei félig nyitva állanak; légzése hörgéssel van összekötve és mély álomba merül a szenvedő.

Arnica, ha a beteg úgy fekszik, mint a ki fejére kapott nagy ütés következtében eszméletlenül rogyott össze, anélkül, hogy mozdulna, vagy beszélne. — E szereken ki-

vül, körülmények szerint, hasznosak itt az: *acid. phosph.* — *arsenic.* — *carbo v.*

Hyosciamus, *stramonium* is hasznosak, ha a test mozdatlan állapotához göresök járulnak.

Ha a gyomor-, epe-, nyák-, gyulasztó-láz lefolyása alatt ideges kórjelek mutatkoznak, használjuk azon szereket, melyeket ezen betegségeknél előhoztam; de ha már ezek sem izzadást sem javulást nem hoznának elő és az idegláz fokokint jobban fejlődnek ki: ekkor keressünk a most leirt idegláznál oly szert, mely a beteg jelen állapotával leginkább megegyez.

Különösen ajánlom idegláz ellen az előbb említett: *ac. phosphor.*, *rhus*, *arsenicum*-ot, mind tulajdon tapasztalásom, mind a bécsi kórházak adatai után. E szerek által igen nagy valószínűséggel gyógyíttatnak a betegek, — melyekből 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2–3 órában 1 kanállal.

Igenis — gyógymódunk itt is biztosabb, mit azon körülmény is igazol, hogy a régi iskolához tartozók közül némelyek legczélszerűbbnek tartják e kórnak gyógyítását egészen a természet erejére hagyni, mely által többen gyógyulnak, mint szereik alkalmazása által. Nálunk kevés kivétellel közönségesen tiz, makacs esetekben husz nap alatt veszedelmen túl tétetik a halállal küzdő; de még ekkor csak folytonos ápolás legszorosb diaeta mentheti meg életét. Egy felindulás, diaeteticus hiba, de kivált véletlen meghülés újra a kétségbeesés örvényébe taszítja a már majdnem megmenekült szenvedőt. Azért általában ily súlyos betegeknek sohase engedem meg a fehérruha változtatását mindaddig, míg veszedelmen túl nincsenek és ekkor is legnagyobb ovatossággal, előbb jól fölmelegítve, válthat tiszta inget reconvalescensem. Megjegyzem még itt, miszerint bő izzadást tapasztalván, vagy ha nem is igen izzad a beteg, de nem súlyosbul állapota, ok nélkül ne változtassuk az orvosságot és hogy izzadás előidézésére szokottnál melegebb takarót ne használjunk. — Hufeland szerint az ideglázban jó jel a nehézhallás; — de ennél jobb jel: a rendes nyugodt álom, azaz ha félrebeszélés, fölébre-

dezés nélkül kezd aludni a beteg folytonosan egy-két óráig, oly csendesen, mint már több nap óta nem aludt, a mikor is rendes beevés miatt nem szabad öt fölkelteni. — Eltűn-
vén a typhus minden symptómája, ne adjunk többé orvos-
ságot, hanem megjövén étvágya a betegnek, egy-két nap
csak levesből álló, később czélszerű táplálatastról gondos-
kodjunk, miután betegsége alatt sok tápláló anyagától
fosztatott meg; e czélra szükségesek a tápláló eledelek,
gyengébb húsneműek, sőt a jó asztali bor sem árthat ki-
vált azoknak, kik a láz alatt torpid állapotban valának;
ilyenkor már a szoros diaeta csak hátráltatja a reconva-
scens felüdülését. Ha azonban a beteg rendes jó álma még
vissza nem tért — mi az elgyengült test erősítésére legha-
talmasb eszköz, — ekkor jót teend a *cofea*, melyből bead-
hatunk reggel, este három golyócskát; hasznos a *sulphur*
is, ha tán bizonyos lappangó *dyscrasia* gátolja a reconva-
lescentia haladását.

A lappangó idegláz (*schleichendes Nervenfieber*) gyak-
ran következménye vagy folytatása a forró vagy inkább
idegláznak; csak lassankint fejlődik, növekszik és hónapo-
kig huzódhatik; — máskor ismét fejlődésének okai: a túl-
feszített testi lelki erő; marcangoló lelki szenvedések; sok
vér s nedvek vesztése; kicsapongó életmód. Kórjelei: gyen-
ge, sebes, de változó érverés; többszöri borzongatás és in-
kább hideg- mint melegség; változó rosz kedv, kivált éh-
gyomorra, midőn láza miatt roszabbul érzi magát a beteg;
több vidorság, nagyobb szívesség evés után. (E lázat külön-
böztessek meg a sorvasztó — *hecticalis* — láztól, mely
utóbbi helybeli bajhoz van kötve.)

A gyógyszerek: *ac. phosphor.*, ha sorscsapások által
levert lelki állapot okozta e nyavalyát. Ezzel jó az *arseni-
cum* felváltva; de ekkor minden bevétel után tisztára mo-
sattassék mindenkor a pohár, melyben az orvosság csinál-
tatott.

Cocculus, jeles szer oly esetben, midőn gyakori lélek-
rázó mérgelődés hozta elő a nyavalyát; a beteg arczát
többször napjában átfutó hőség gyújtja ki; este kezei for-
rók, egész teste szárazmeleg, aludni nem tud; nappal gyak-
ran érez borzongatást nagy gyengeséggel, mely miatt le

kell fekiüdnie és ekkor ingerült haragra igen hajlandó a beteg.

Veratrum, ajánlja magát, midőn ezen betegségnek általános kórjelei között kitünő a hideg izzadás, mi legalább is a homlokon észrevehető.

Ezen szerekből három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva, adhatunk be minden öt órában.

Rothasztó láz.

(Faulieber.)

Ritkán fordul elő magánosan a rothasztó láz, hanem közönségesen más nyavalya lefolyása alatt fejlődik ki. — Ha eredetileg jelenik meg, ezt némely előjelek bélyegzik, ilyenek: az egész test lomhasága, a tagok nehézsége, a fej kábultsága, fájása, nyugtalan álom, étvágytalanság, a gyomornak nehézsége, kellemetlen, szinte rothadt szájíz, felbőgések, inger a hányásra, hol forróság, hol fázás.

Maga a rothasztó láz fázással kezdődik; de ez nem sok időig tartván, forróságba megy át, mely itt nagyobb szokott lenni, mint a gyulasztó lázban és a tapintó kéznek is kellemetlen, némi szúrás- vagy csipéshez hasonló érzést okozván; a beteg igen gyenge; minden iránt részvétlen; érzései eltompulnak; szinte irtózik mindenféle eledeltől; szájíze rothadt; a külbőr némelykor a nyavalya kezdetén száraz, nemsokára megnedvesül és ros szagu olajos izzadsággal van fedve; a szomj néha csekély, a nyelv szárazságával és a forrósággal meg nem egyező, némelykor pedig elolthatlan; ide járulnak még az: orrvérfolyás, vérköpés, vérhányás, vérhas; néha a vizelet és izzadság is (noha igen ritkán) véres színű, vagy a nedvek megromlásának legnagyobb fokán a szemekből, fülekből és a végbélnyílásból is vér csepeg; korábban vagy későbben a betegség lefolyása alatt különféle színű, azaz: halavány, világosvörös, sötét-kék, néha fekete foltok (**petécsék**) jelennek meg a külbőrön. Ezek sem viszketetet, sem fájdalmat, sem más alkalmatlanságot nem okoznak s oly nagyságúak, mint a balhacsipés-okozta kis folt, némelykor nagyobbak, sokszor a bőrbe mélyen behatnak, feketék; meg szoknak jelenni leg-

tolhatjuk. — Kifejlődvén a rothasztó láz, legszorosb diaeta mellett, a szerek a következők:

Arsenicum, főszer akkor, ha nagy nyugtalanságot, szorongásokat érez a beteg; forrósága égető; ha szájában hólyagcsák, testén petécsék támadnak; ha egyszermind gyengítő izzadások, hasmenések jelennek meg. Ugy szintén a *carbo veg.* vagy *acid. muriaticum*.

Opium, a beteg eltompult állapotában jó, ha egyszermind székszorulásban szenved.

Rhus és *belladonna*, ha ezen betegség inkább ideges jellemet visel (nézzük az ideglázat ily esetben).

Nux vomica, ha a gyomor- és epelázra mutató körjelek szembetünők (egyébiránt itt is nézzük a gyomor-, epe-, vagy más lázat, melylyel a rothasztó láz van összekötve).

China, ajánlható a betegség kezdetén, különösen ha nagy gyengeség, vérfolyások vaksolnak rá.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3–5 órában egy kanállal.

A rothasztó láz lefolyása alatt, szintugy a lábadozás időszakában figyeljünk azokra, miket az „idegláznál” mondtam.

Sárgaláz *).

(Epehagymáz — gelbes Fieber.)

Dr. Goding 1852. évtől figyelemmel kísért tapasztalása után, a sárgaláznak kitünő körjelei e következők valának: legtöbb esetben rögtön lépett föl e nyavalya; néha ennek kitörését gyengeség, rosszullet érzete előzte meg; kezdődött majd erős, majd gyengébb, állandó bor-

*) Igen jeles orvosok: dr. Bone, Jackson, Frank, legujabban (1854.) Jörg sat. leirták e betegséget, ellen gyógyszereket is ajánlván; de miután az általok ajánlott gyógmód mellett a betegeknek alig egy harmadrésze nyeri vissza egészségét, — elvünk után pedig száz közül csak 5–7 hal meg (Fr. Bone: Elem. Med. pract. Tom. 1. Pestini 1833. 221. lap — és H. Ztg. 1853. Nr. 20, 320. lap); leirom e betegséget ugy, mint dr. Goding amerikai or-

zadozással; gyakran hosszabb időig tartó, fogvaczogásig gyötrő hideggel, arczsápadtsággal, ájulás érzetével; más-kor a hideget rögtön váltá fel a forróság: néha ismét alig érezhető hideg után azonnal száraz forróság köszöntött be. Az égető forróság fölléptével száraz lett az egész bőr; a beteg iszonyu fejfájást érzett különösen homloka táján és a szemgödörben; szemei oly érzésben részesültek, mintha homokkal voltak volna behintve, nem türték a világosságot; arca kipirosodott; végtagjaiban nagyobb kisebb fájdalmat érzett, mely az egész hátgerinczet sem kímélte, azért is minden mozdulata keserves volt a betegnek; érverése sebes, ritkán 120 ütésen alól. A betegség növekedésével a beteg meredt szemei még inkább megvörösödtek, fénylettek; szomja nőtt; belső szorongása nagyobbodott; ezekhez néha félrebeszélés is járult; sok esetben a beteg bőre, szemei sárgák lettek átfutólag, de állandólag is; midőn egyes betegeknel skarlátfele kütég mutatkozott. A beteg nyelve eleinte alig változott, csak néha vékony nyákkal volt fedve, később közepe fehér, lamuszínü, barna lett, szélei pedig vörösek maradtak; szájiürege szintén egészen vörös volt, a foghús vérzett, elállott a fogaktól, a betegnek rosz szagu lehelete kellemetlen érzést okozott a körüllevőknek.

A betegségnek lefolyása alatt szenvedett a gyomor is, különösen: undor, ital-, epe-, nyákhányás kinzák a beteget érzékeny gyomorfájdalmak közt, melyek nyomás által még inkább nagyobbodtak; a nyeldek, nyeleső, gyomorégető fájás által ostromoltatván, egész hasában sebféle fájdalmat érzett a szenvedő.

Kitörvén már az egész nyavalya, tökéletesen, az említett kórjelek sulyosbultak, a beteg egész bőre sötétsárga színt nyert; nyugtalansága, kinzó belszorongása növeke-

vos a „Journal Op. Homoeop.“ philadelphiai lapban legutóbbi tapasztalásai után lerajzolja; megemlítvén egyszersmind a gyógyszereket, melyeket dr. Goding kedvező sikerrel használt és melyekkel más hasonszenvi orvosok is szerencsésen gyógyítottak a világ azon részeiben, hol e rémítő kór uralg. (Csak nálunk ne üsse fel veszélyteljes sátorát! — Azonban ez esetre ne rettegjünk! — megsemmisítésére vannak hathatós gyógyszerünk.)

dett: a kihányt anyag hasonlított a kávéaljhoz, vagy bor-seprőhöz, melybe tentához hasonló fekete anyag, máskor nyák-koloncok vegyültek; az efféle kihányt anyag utóbbi esetekben undorító, dögszagu volt; a hasürülések feketék valának hasmenés formában, olykor székszorulás is volt jelen; némely esetekben a barna széketételek kemények voltak; a végbél-, gyomor-, foghús-, orrvérzés, petécsék szintén követői valának ennyi rendetlenségnek; de mindezek közt legreményesebb kint okozott a zavaros barna vizeletnek kiürítése, mely részletesen vagy egészen el levén nyomatva, leírhatlan fájdalmat szült, melyre elgyengülvén a halállal küzdő, érverése lassúbb lett, hasa felpuffadt, szemei a nehéz-nyavalya által gyötrött beteg szemeihez hasonlítottak, csuklott, gondolatainak összeszedésében s rendezésében szembetűnőleg erőlködött és majd eszén-kívül látszott lenni, majd ismét tiszta öntudatával bírt; míg végtére ezt egészen elvesztvén, félrebeszél, elnyomott nyöszörgés közt a beteg álmokba esett és betegségének 3., 4. vagy 5-ik napján közönségesen, ritkább esetekben 6 óra alatt is, meghalt. — Halála után hirtelen rothadás állt be.

Közlő Nyugot-Indiának kis Antillái egyikében, Barbados szigetén 1853-ki január végeig 308 beteget gyógyított sárgalázban, kik közül csak 10 halt meg és pedig 3 legyőzhetlen fekete hányás. — 2 hányás- és vizeletrekedés, — 4 egyedül vizeletrekedés, — álmokor következtében. — Erőteljes h. gyógyszerei ezek valának:

Aconit felváltva *belladonnával*, a betegség kifejlődése előtt; — *arsenicum*, *veratrum*, fekete hányás alatt; *nux. v.*, *mercur. sol.*, *bryonia*, *cantharis*, vizeletrekedéskor; *argentum nitric.*, *china*, kivált fekete hányás alkalmával. — Ezekon kívül mások a *lachesist* és *crotalust* ajánlják.

Nézetem szerint hasznos lehet a *bellad.* felváltva *aconitummal* (ugy használandók, mint említém a torokgyuladásnál, midőn *bellad.* felváltva adunk *mercurral*), ha száraz forrósága, iszonyu fejfájása, nagy szomja van a betegnek; ha félrebeszél.

Az *arsenicum* vagy *veratrum* erőteljesen működ-

hetnek a hányás, gyomorfájdalmak, nagy nyugtalanság ellen.

A *nux vom.* vagy *cantharis* különösen, vagy a *bryonia* vizeletrekedés alkalmával.

A *lachesis*, *crotalus* sajátságos (specificus) hatalommal birnak. — Ezen szerekből öt golyócskát tíz kanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk a körülmények szerint minden 1—3 órában egy kanállal; hányáskor, vizeletrekedéskor minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában. Itt — a legszorosb diactának megtartása, világos.

Váltóláz.

(Wechselfieber.)

A váltóláz rendes lefolyása alatt három időszakot lehet észrevenni: a) a fázásnak vagy hidegnek, b) a forróságnak, c) az izzadásnak időszakát.

A váltólázban szenvedő beteg lankadt, gyenge, testmozgásokra tehetetlen, ásítózik, nyugtózkozik, végtagjai és arcza elsápadnak, arczvonásai elváltóznak; orra, ujjhegyei hidegek, ajkai és szemzögletei meg is kékülnek; a beteg legelőször a hátában, továbbad egész testében érzi a hideget, ágyba kívánkozik, vánkossokkal, dunnákkal takarja be magát.

A fázás nagyobb kisebb mértékben jelenik meg, mely alatt az érzékenységek néha annyira el van tompulva, hogy a beteg minden fájdalom érzete nélkül, meg is sértegethették; elmetehetsége el van gyengülve; néha ugyan nincs szomja, de máskor ismét nagyon szomjas, szája fölötte száraz, alig ivott, már ismét inni kíván; sok ivás után — sokszor a nélkül is — könnyen hány, légzése rövid, szapora, többszöri fohászszal öszszekötve, mely miatt beszélése akadályoztatik; némelykor száraz köhögése van. A fázásnak ezen időszaka hosszabb rövidebb időig tart, ezután kisebbedik és utána következik a forróság.

Forróság alatt az előbb sápadt színű bőr, nevezetesen az arc megszinesedik sőt meg is pirosodik; a beteg meleg takaróinak eltávolztatásával kezd lassankint foglaltoskodni; szája száraz, szomjusága néha nagy; máskor

ismét semmi szomjuságot sem érez; feje fáj, néha nagy mérvben és a halántékok körül erősebb érveréssel van összekötve; olykor félrebeszél vagy elkábul; hajlandó az álomra: a beteg gyakran igen érzékeny; a zörej, világosságot nem szenved. — Ezen időszak határozatlan időig tartván, utána következik az izzadás.

Izzadásba szoknak jönni előbb az arc, a test felső részei, azután pedig az egész test; erre kisebbedik a forróság, a légzés tökéletesen szabad, a fejfájás mulik és vele egyéb körjelek, míg végre megszűnván az izzadás, szünik a láz is és a beteg relativ jól érzi magát. Mindazáltal láz után is maradnak nemritkán némely beteges tünetények, u. m. lankadság, sápadt szín, étvágytalanság, fejfájás, kábultság.

De nem minden váltóláz tartja meg rendesen ezen időszakokat: sokszor minden hideg nélkül egyedül forróságot, máskor csak a hideget sat. érez a beteg; mindezekre jól figyeljünk gyógyítás alkalmával, valamint minden előforduló, különösen jellemző körjelekre a fázás, vagy forróság, vagy izzadás időszakában; így h. szereinkkel szerencsésen gyógyítandjuk ezen betegséget rövid idő alatt, mely sokszor számtalan más gyógyszer daczára hónapokig kinozza a szenvedőt. — A gyógyszerek e következők:

China *), ha láz előtt gyomorémelygést, éhséget, szomjuságot, szorongást, szivdobogást, fejfájást érez a beteg; ha prüsszentés vagy másféle tünetények előzik meg a lázt; — ha borzadozás és hideg alatt nincs szomja a betegnek, hanem csak a hideg végével és forróság kezdetén; forró-

*) Hom adagban; mert igaz, hogy annak nagyobb adaga néha rövid idő alatt elnyomhatja a lázt; de ez többnyire legkisebb meghülés, életrend hibájának nem nevezhető csekélység után, vagy ezek nélkül is ismét könnyen visszatér és így gyakran hónapokig gyötri az elcsigázott szenvedőt; nem ritkán különféle daganatokra, vízkorra sat. adván alkalmat. — H. gyógyítás mellett, eltalálván az illő gyógyszert, többnyire már a 2—3 paroxismus extensiv, intensiv tetemesen gyengül ésezok után a láz elmarad. De ekkor is különösen figyeljen a beteg, megtartván a megtartandókat: mindennapos lázban a 7. — harmadnaposban a 14. — negyednaposban a 28. napra, főkép ha ezen

ság alatt pedig épen nem szomjas a beteg, vagy legfeljebb száraz szája megnedvesítése kedvéért minden szomjérzete nélkül egy keveset iszik; forróság után pedig izzadás alatt van szomja; ha láz alatt vértódulása van a betegnek, arcza piros, meleg, holott a test többi részei sokszor hidegek.

Pulsatilla, ha a hideg alatt hány a beteg és hányással nyákot ürít ki; ha forróság és izzadás alatt is csak keveset iszik, ha láz után (szabad idején) nyákhásmenése van émelygéssel, étvágytalansággal.

Antimonium, ha a beteg nyelve tisztátlan, szájize keserű, rossz, gyomra émelyeg, bőfögesei vannak és hány; ha kevés szomja van; ha a forrósággal azonnal izzadás van összekötve, de ezen izzadás nem sokáig tart és csak egyedül forróságot érez a beteg.

Ipecacuanha, ha jobban fázik a beteg midőn melegben van, ha a hideg alatt nincs szomja, de a forróság alatt szomjas; ha émelygést érez, vagy hány, de nyelve tiszta; ha a roham alatt mellszorongásai vannak.

Nux vomica, ha azonnal a láz kezdetén igen erőtlennek érzi magát a beteg, fejéhez, kabult; légzése szorongó; ha fejében forróságot, egyszersmind szaggató, kopogó, szúró fejfájalmat érez, a test többi része pedig hideg; ha szemében égetést érez, a nélkül hogy ezek gyuladva lennének; ha étvágya nincs; savanyus, keserű felbőfögesei vannak és szorulásban szenved; ha a beteg álmatlan, félrebeszél, szinte dühöng; — igen hasznos oly változó ellen, melyek gyomor- és epebajjal vannak összekötve; különösen harminnapos lázban. A most leirt

most kijelölt napokban kevés borzadást, húzóást érez, vagy ha arcának előbbi elovensége még nem tért vissza egészen; miután egy nyavalya sem hajlandó annyira a recidivákra, mint az eféle láz. Legnehezebb h. uton gyógyítani oly lázakat, melyek minden paroxismus alkalmával más symptómákkal mutatkoznak; mert ezek után választván szorait a h. orvos, kénytelen minduntalan változtatni azokat és ily esetben aztán a gyógyítás némelykor csak néhány hét múlva sikerül; hónapokig azonban nem tart, utóbajokat nem hagy maga után, melyekre nagyobb adagban bevett china után kisebb nagyobb mérvben majd mindenki számíthat.

symptómák következtében hasznos a *nux vom.* akkor is, midőn láz alatt hasonló a beteg állapota a guttaütötte ember állapotához (apoplectisches Wechselfieber); a mikor a *belladonna* is segít.

Belladonna. ha láz alatt iszonyu fejfájásban, szédülésben, agy-vertorlásban szenved a beteg; a szemei érzékenyek és vörösek; gyomorémelygést érez, sőt hány is; ha félrebeszél és többnapis szorulása van; ha vagy a hideg vagy a forróság nagy; ha a beteg igen érzékeny, némelykor sírásra is hajlandó. — Ezen körülményekben hasznos különösen a mindennapos láz ellen, de azért hasonló esetben jó sikerrel adhatjuk a harmadnapos, negyednapos láz ellen is.

Veratrum, ha egyedül hideget minden rá következő forróság nélkül vagy egyedül forróságot hideg nélkül érez a beteg, különösen pedig ha hideg izzadság fedi testét, vagy csak homlokát és szorulása van.

Cina, ha a láz hányással kezdődik, hányás után pedig azonnal éhséget érez a beteg; ha csak hideg alatt, vagy csak forróság alatt szomjas; ha nem csak a hideg hanem forróság alatt is sápadt a beteg; ha orrát gyakran dörszöli.

Ignatia, ha csak hideg alatt szomjas a beteg, forróság alatt inni nem kíván; ha a hideg külső takarók által enged; ha a test egyes részei forrók, míg más részei hidegek; vagy ha csak külsőleg forró a beteg, belsőleg pedig fázik.

Carbo veg., ha a láz előtt vagy alatt szagatást érez fogaiban vagy végtagjaiban a beteg; ha forróság alatt arca piros, feje szédeleg, gyomra émelyeg; ha szomjat csak hideg alatt érez, de már forrósága alatt nem kívánja az italt.

Opium, ha a láz alatt álomra hajlandó a beteg, sőt az egész láz alatt többnyire alszik; nyitott szájjal horkol, és teste még az izzadás alatt is forró. Figyeljünk főképp gyermekeknél ezen symptómára.

Sabadilla, ha a láz csak hidegből áll; vagy ha sokkal nagyobb a hideg mint a forróság, mely alatt valamint a hideg alatt is alig kíván a beteg italt;

ha hideg alatt csontjaiban érez szaggató fájdalmat és köhög; forróság alatt nyújtózik, néha alszik vagy félrebeszél; hathatósan tapasztaltam sok makacs lázak ellen akkor különösen, ha soha előbb vagy később, hanem mindig bizonyos órában köszönt be e láz.

Natrum mur., ha már láz előtt gyengeség, hideg előtt fejfájás, hideg alatt rövid légzés, ásítózás, álmoság mutatkoznak; ha a beteg forrósága nagy, iszonyu fejfájással, szomjjal összekötve; ha azalatt szemei elhomályosodnak és sokszor eszméletlenül fekszik a beteg, e mellett igen gyenge, gyengesége lázszünetkor is szembetűnő.

Chamomilla, ha a beteg nyelve igen tisztátlan, fehéres vagy sárgás; ha undorodik, hány, főképp ha szájize keserű nagy szomjjal, ha hidege kevés, forrósága, izzadása nagyobb; ha a beteg türelmetlen, különösen ha egyszersmind hasmenésben szenved.

Rhus, ha a testnek egyes részei hidegek, más részei melegek; ha minden alkalommal más formában jelenik meg a láz; ha közönségesen este, éjjel jön, hasfájással és hasmenéssel; ha a szívgyödörben nyomást érez a beteg, azonfölül szorongó szívdobogást; ha hideg alatt fájnak a végtagok, fáj a fej; fogában is kopogó fájdalmat érez nyálfollyással; ha forróság alatt minden tagjában húzó fájást tapasztal; ha a láz alatt rángásai, náthája, fülszengeése van a betegnek, teste néha csalánküteggel (Nessel-Ausschlag) van fedve; ha álma nincs és nyugtalanul hányja veti magát. — Mindennapos, dupla harmadnapos váltólázban különösen jó.

Arnica, ha a hideg előtt nagyobb szomja van a betegnek; ha a hideg dél előtt, vagy reggel jön közönségesen; ha hideg előtt minden csontjában fájdalmat érez a beteg; minduntalan változtatja fekvését; kábult és minden iránt részvétlen; ha izzadása rossz szagu, szájából is hasonló szag jön.

Cocculus, ha a láz alatt különféle görcsök, különösen pedig gyomorgöres kinozza a beteget; ha szorulásban szenved.

Capsicum annuum; ha a láz kitünőleg nagy hideg-

gel jár; forróság közben is borzadást érez a beteg; ha hideg alatt nyálfolyás, nyákhányás, lép-fájdalom, — forróság alatt pedig metsző hasfájás, gyakori inger a székletételre, mint jellemző körjelek tűnnek fel.

Mercur sol., ha forróság alatt is néha borzadozást érez a beteg; ha szive erősen ver; ha izzadása rossz szagú és igen bő; ha sérése van a betegnek. Elmulván a láz, a sérés eloszlatására is igen hasznos. (Igen bő izzadás jelenlétében a *mercuron* kívül hasznos a *sambucus* is.)

Arsenicum, igen hathatós gyógyszer, ha majd egyszerre jön a hideg és forróság; vagy ha hideget és forróságot felváltva érez a beteg; ha a forróság égető és a tapintó ujjnak is alkalmatlan, olthatlan szomjjal és nagy nyugtalansággal összekötte; ha nem izzad a beteg, vagy forróság után hosszabb időre jön csak izzadásba, ha a láz mellett nagy szorongást, fülzúgást, végtagjaiban szaggatást érez a beteg és igen erőtlen; ha a testben már azelőtt lappangó de csekély fájdalmak, melyeket másképp egészséges állapotában fölsem vett az ember, láz alatt vagy előtt észrevehetőleg nagyobbodnak; ha az ételek és italok iránt elveszti minden szájízét; ha evés alatt, vagy azonnal evés után szájában keserűséget érez; ha hideg alatt hányásra ingereltetik. Több eféle váltólázat szerencsésen gyógyítottam ezen szerrel, melyet különösen negyednapos makacs láz ellen szembetűnő sikerrel szoktam használni.

Bryonia, ha a láz kezdetével száraz köhögés is kinozza a beteget, mellszúrással összekötte; ha sokkal hosszabb időig tart a hideg mint a forróság; ha forróság alatt oldalnyilalása is van a betegnek és nagy szomja.

Apis, igen hatalmas szer váltóláz ellen: erős, hosszabb időig tartó hideg, égető forróság, nagy fejfájás és álmoság, undor, hányásra való késztetés néha csalánküteg esetében, ha az izzadás csekély; szabad óráiban nem alhatik a beteg.

Spigelia álczás lás (*febris larvata*) ellen, fej és arcfájdalmak jelenlétében. Ezen álczás váltóláz ellen a tünetmák és körülmények szerint, más gyógyszerek is használ-

landnak. Így ha a váltóláz olykor tüdőlob, agylob, agyhozi vértorlás sat. álczája alatt lép föl, — ekkor az *aconit*, *bellad.*, *bryonia* és egyéb szerek megfelelőendnek kívánságunknak.

Ferrum, majd azon körülményekben hasznos, melyekben a *china*; ha a vér fölfelé tolul; itt az erek duzzadtak; ha kevés étel után is nyomást érez gyomrában a beteg, vagy ki is hányja az ételt; vagy ha feszülést, néha keménységet, teliséget érez hasában, rövid légzéssel; ha lábai dagadtak, a beteg erőtlen, szükvérü (blutarm).

Miután sokszor az orvosnak is igen nehéz e szerek közül az illendőt választani, — a nemorvost ezen egyes, különösen jellemző körülményekre figyelmeztetem. A *belladonna* hasznos mindennapi láz ellen, ha fejfájással, szék-szorulással, vértolulással jár; *nux vomica* harmadnapi gastricus, biliosus láz ellen félrebeszéléssel; *ipecacuanha*, midőn hányással lép föl; *pulsatilla*, ha láz alatt nyákhányása, láz után nyák-hasmenése van a betegnek; *opium*, ha láz alatt többnyire alszik; *china*, ha forróság alatt nincs szomja; *ignatia*, ha nemcsak forróság, hanem hideg alatt sem kíván italt a beteg; *cina*, ha láz alatt hány és e mellett igen éhezik; *mercur sol.*, ha sérése van a lázas betegnek és a láz alatt sokat izzad; *rhus*, ha láz alatt köszönt be mindenkor a hasmenés, vagy nátha, vagy fogfájás; álmatlan a beteg szabad órákban is; *veratrum*, ha egyedül hideget forróság nélkül, vagy ezt hideg nélkül érez, izzadása hideg; *natrum mur.*, ha iszonyu fejfájása van oly gyengeséggel, hogy szabad óráiban sem kelhet föl; *arsenic.*, ha láz alatt szaggyatást érez tagjaiban, étvágya épen nincs és erőtlen; *bryonia*, midőn láz alatt köhög a beteg és mellében szúrást érez. — Több indicált orvossággal daczoló láz ellen megkísérthetjük még a diluált *cimex*- vagy *aranea diadema*-készítményeket.

Nagyobb adagban bevett china következményei ellen jók: a *sulphur*, *bellad.*, *pulsat.*, *ferrum*, *nux vom.*, *veratrum*, *arsenicum* különösen, (*ferrum* szükvérüiség — Blutarmuth — esetében), körülmények szerint választva. — Néha azonban bizonyos vidéknek topographiai helyzete miatt nehezebb a láz gyógyítása és e miatt történik hom. gyógyítás mellett

is a gyakori recidiva. Ily esetben sürgetve ajánlom a lég-változtatást, mit Némethon leghiresebb orvosa Schönlein is elkerülhetlennek állít az ő „Allg. und spec. Path. et Therapiájában“ (4-dik köt. 27. lapján).*)

Ezen gyógyszerekből vegyen be a beteg reggel három, este is három golyócskát egy kanálnyi vízben; legcélszerűbb azonnal a roham (paroxysmus) után beadni az egyik adagot, a másikat pedig néhány órával a láz előtt; — szabad napokban pedig reggel, este. — Ipecacuanha és opium minden három órában adható; de a roham alatt semmit sem kell beadni. — Ha roham alatt szomjazik a beteg, ne tagadjuk meg tőle az italt, hanem adjunk neki s pedig jó friss kútvizet, de csak keveset egyszerre, a forróság alatt; hideg alatt ne igyék, mert ilyenkor ártalmas az ital. Azonban egész gyógyítás alatt célszerű diétát tartson a beteg; kerülje a lelki felindulásokat, a nehéz emésztésű, zsíros, fűszeres eledelket, gyümölcsöt, az esti hűves levegőt, a vizen való utazást, és pedig néhány hétig még akkor is, midőn már megszabadult lázától: miután néha egy véletlen meghülés, sokszor csak csekély diätetikai hiba azonnal recidivákra adnak alkalmat.

R ü h.

(Kritze.)

A rüh gyakran előforduló, ragadó, eredetileg láz nélküli küteg, mely az egész testen, de különösen az ujjak közt megjelenő s viszkető apró pattanások által jelöli magát. A viszketés az ágy melegsége és a testnek bármi módon történt fölhevülése után fölötte nagyobbodik.

A rühküteget bélyegző kölesforma pattanások vagy hólyagesák vörös foltokon alapulnak és veres karikával vé-

*) A „Prager Morgenpost“ tudósítása szerint, Washingtonban a csillagászat igazgatója tapasztalati adatok után állítja, miképen nedves, posványos vidékeken a napraforgó virág ültetése igen üdvös a váltólázak elhárítására; szerinte tudniillik a napraforgó magába szíja az e vidékeken fejlődő ártalmas gőzt és ez által a váltóláztól megóvja az embert. E felhozott tény megérdemlené csakugyan a kísérletet.

tetnek körül; eleinte ugyan a kezek ujjai közt jelennek meg, de azután lassankint a könyök és kéz izüléseire, a hónalj és térd alatti gödörbe, az alfelre, későbbben a mellre, hát-, has-, czombok-, lábszárakra, — hanem az arc- és nyakra igen ritkán — terjednek. A ragadvány a dajkától csecsemőkre vitetik által, kikenél legelsőbbben az alfelen mutatkozik ezen kúteg, megjelenése viszketést okoz, mely az ágy melegsége, erősebb testi mozgások után nagyobbul és a beteget vakaródzásra ingerli. A pattanások vagy ezen vakaródzásra, vagy önkényt fölrepednek és a belőlök kifolyó savós éles nedv érintésbe jövéen a léggel, varrá válik, mely alatt ev (Jauche) rejlik; máskor pedig leszáradnak azok és apró csomócskáká válnak.

A fattyu-rüh igen hasonlít a valódihoz; ez más forró vagy idült betegségek (bővériüség, aranyér, sárgaság sat.) lefolyása alatt fejlődik ki, de nem ragadó.

A rühnek hirtelen elnyomatása és eltűnése (külső és összehúzó szerek vigyázatlan használata által) igen veszedelmes; mert belső életművekre (organumokra) ütődvén, gyuladásokat, szengyuladást különösen, gyomorgöresöt, nyavalyatörést, bénaságot, sárgaságot, vízkört sat. okozhat. Rüh ellen, tiszta vízzel való gyakori mosás és a fehérruha gyakori változtatása által eszközözendő legnagyobb tisztaság, pontosan megtartandó h. diaeta mellett, — főszerepe

Sulphur, melyből reggel, este három golyócskát egy kanálnyi vízben vegyen be a beteg; javulást érezvén, napjában egyszer, sőt később minden másod-, negyed-nap; mindenkor pontosan tartván meg a megtartandókat.

Hepar sulphuris, ha a rüh száraz apró csomócskákából áll (reggel, este három golyócskát). Száraz rüh ellen szintén hasznos a *lachesis*.

Carbo veg., hasonló esetben (csak esténként, javulást érezvén, minden másod nap három golyócska veendő).

Mercurius v., ha a rüh nagyobb hólyagocskákból áll (reggel, este három golyócskát, javulást érezvén úgy veendő, mint a *sulphur*).

Causticum, jó, ha a *mercur* nem lenne elegendő. A *lachesis* szintén hatalmas.

Ezen gyógyszerekkel, melyek közt főleg ajánlom a *sulphurt*, minden kenőcs vagy más orvosi külszer használata nélkül gyökeresen, minden utóbajok félelme nélkül szerencsésen gyógyítandjuk a rüht, beadván reggel, este 3 golyócskát*).

Elynomatott rüh után fejlődött más nyavalyák ellen jők: a *sulphur*, *graphites*, *arsenic*, *carbo v.*, *causticum*, *sepia*, *ambra*: eleinte reggel, este, később ritkábban veendő.

Sömör.

(Herpes — Flechte.)

A sömör chronicus bõrgyuladással kezdődik; melynek következtében viszketés, égetés, feszítés érzése mellett a bõr duzzadt, vörös és annak fölületén eleinte világos-vörös, később halványabb, sárgás, végre pedig átlátszó kis hólyagokká változó csomócskák emelkednek föl. Felvakartatván vagy felpattanván ezen hólyagcsák, belőlök saját szagu nedv szivárog, mely a körüllevő részeket föleszi, fekélyeket okoz, varrá keményedik, mely ha leesik, ismét megújul, miután alatta az említett nedv szivárgása folytonos. Ekkép, majd csak egyes helyre van szorítva, például a fejre vagy

*) Orvosi gyakorlatom ideje alatt számtalanszor látván, mily szomorú következményeket szül a külsőleg elmázolt rüh: senkinek sem ajánlhatom lelkiismeretesen, a rühnek egyedül csak külszerekkel való gyógyítását. Az apró rühférgek (Milben, *acarus scabiei*) megsemmisítésére legnagyobb tisztaság mellett, a viszkető részeknek fekete szappannal való mosása elegendő. Részemről sohase gyógyítottam, sohase gyógyítandom a rüht belső szer használata nélkül. Nyugodtan várom be hosszabb időig illetén gyógyításom eredményét makacsabb esetekben is, azon meggyőződés mellett „hogy csak ekkép lehet gyógyítani a rüht: „gyökeresen.“ Legmakacsabb esetben, tehát csak kivétolkép használlok más külszert (kenőcsöt sat.) az említett férgek megsommisítésére; de mint mondám, egyedül külszert soha, hanem mindenkor belszer használata mellett. Ekkor azonban, a rüh legyőzése után is, még egy időig egyedül belszert adok reconvalescensnek. E tekintetben mondjon bárki elfogult scrupulosusnak, nem bánom; de az emberiség rovására könnyelmű nem leszek. Megnyugtatómra szolgál tuto gyógyítani ott, hol a cito gyógyításnak rossz következményeitől lehet tartani.

lábra, majd az egész testen elterjed a sömör. Okai: a bőr tisztátlansága, a bőrt közvetlenül érő gyapju-ruhák, nedves és hives légben, tisztátlan lakásokban való tartózkodás; — vagy a havitisztulás, aranyér, lábizzadás, vizelés megakadályoztatása főleg az agg egyéneknél; a sós, fűszeres, zsíros eledetek; szeszes italok; dugulások; leverő lelki indulatok; más betegségek. — Természetére nézve a sömör lehet jó, vagy gonosz indulatu; ez utóbbi esetben a fekély rothadt büziü, melynek eve a közellévő részeket gyuladásba hozza, új genyedéseket okoz és így mindig tovább terjed; — kül-formájára nézve pedig: lehet korpiforma vagyis száraz sömör, — köles-sömör és ez közönségesen a hasorganumok szenvedő állapotának okozata szok lenni; a kölessömörnek módosításai ismét a pikkelyes, bőrkés sömör, — sat.

A sömör általában hosszás és igen makacs nyavalya, évekig eltarthat; ha pedig kül-szerek által elmázoltatik, a legveszedelmesb; mert könnyen tüdő-, légsövészt, vízkört, sorvadást, sorvasztó-lázat sat. okozhat. A homoeopatha nem használván kül-szereket, minden rossz következmény nélkül itt is (ámbar csak hosszabb idő alatt) különösen már idült sömört fél, egy év alatt szerencsésen gyógyíthat. Cél-szerű életmód mellett e szerek használandók:

Sulphur, mercurius sol., lycopodium, graphites, pulsat., ledum, psorin, staphysagria, clematis, rhus, calcarea, ac. nitri, arsenicum, e két utolsó rossz indulatu sömör ellen; — az arczon vagy a fej hajas részén elterjedt sömör ellen pedig leginkább ajánlom az előbb említett szerek közül a *rhus, graphites, staphysagria* gyógyszereket, melyek közt méltó helyet foglal a *tellurium*, különösen a sömör azon nemében, melyet *körcsésnek* (*circinatus*) nevezünk. Egyébiránt az illendő szereket nem leendő nehéz kiválasztani annak, ki könyvemet szorgalmasan forgatta. Itt csak azt jegyzem meg, hogy sömör ellen elég minden negyedik nap beadni három golyócskát — és hogy hirtelen ne változtassuk a jól kiszemelt gyógyszert, tudván, mikép a radicalis gyógyítás csak több hónap alatt eszközölhető.

Elnyomatott sömör után fejlődött bántalmak ellen

hasznosak a: *calcarea*, *lachesis*, *lycopod.*, *sepia*, *sulphur*. Egyébiránt a sömört illetőleg, nézzük még a repertoriumot is.

Viszketeg*).

(Das Jucken.)

A viszketeg saját érzése a bőrnek, mely közönségesen különféle kütegek (Ausschlag) kórjele szok lenni, de azért függetlenül is előfordul. — Viszketeg ellen, pontosan tartván meg a diaetát, hathatós szer a

Sulphur, de ha ez egyedül nem használna, jó a

Lycopodium, ha fölhevülés után nappal érzünk viszketést, vagy este lefekvés előtt.

Nux vomica, ha levetkezés alatt. Szűrő viszketeg ellen, főleg a háton, karon, czombon, használ a *lachesis*.

Ignatia, ha az ágyban bolhacsipéshez hasonló érzést tapasztalunk az egész testben, mely vakarózás alatt az egyik részről a másikra ugrik át.

Pulsatilla, ha az ágy melege okozza a viszketést; ha ez nem használna, ily esetben jó a *mercurius* is.

Rhus, ha viszketeg mellett égető fájdalmat érez valaki; hasonló állapotban jó a *hepar sulphuris*; *sepia*, ha a nemzőrészeket kínozza a viszketeg; — *petroleum*, ha a tökzsacs-kót; *sulphur* vagy *lycopodium*, ha a végbélt; — *mercur. v.*, ha vakarás közben vérzik a felvakart hely; *ledum*, ha az ágymeleg elviselhetlen, vakarás által nagyobb a viszketés, mely finoman szűrő érzéssel jár. *Reggel, délben, este három golyócska veendő két kanálnyi vízben.*

Sebek.

(Wunden.)

A sebek orvoslásánál mindennek előtt a sebet szorgalmasan megvizsgálunk, a vérzést megállítanunk és az idegen testeket, melyek a sebet okozzák, félretakarítanunk kell; ekkép eszközölhetjük azután a sebek majd hirtelen

*) Ha a viszketést tetük okozzák, külsőleg tisztaság mellett kenőcs gyanánt jó a *sabadilla*. (Unguentum sab.) Tetük ellen a melegített tiszta borszeszszel (spiritus vini) való bedörzsölést ajánlom.

egyesülés, majd genyedés és behegedés által történendő összeforrását és a veszedelmes tünemények elhárítását.

Ha a metszett és vágott, szúrott, tépett és zúzott, lövött sebek veszedelemmel fenyegetnének, küldjünk azonnal orvosért és bizzuk erre a sebnek megvizsgálását, a vérnek megállítását és az idegen testek félretakarítását.

A vérzés minden sebnél legnagyobb figyelmet érdemel, mely ha igen nagy volna, egyszersmind a legsürgetőbb segédelmet kívánja. E végre — az orvos távollétében használjunk hideg vizzeli borogatásokat, melyek annál fogantatosabbak, minél hidegebben alkalmaztatnak; — ha ez elegendő nem lenne, a vérzést néha meg lehet szüntetni czélszerűleg alkalmazott nyomás által. A sértett ütérből (arteria) folyó világos-vörös vért néha megállítja a seben fölül czélszerűleg alkalmazott nyomás; a sértett vérér-, vagy másképp visz-érből (vena) folyó sötét vért pedig megállítja a seb alá tett nyomás, mely által egy vagy mind a két hüvelykkel az ütér valamely helyen leszoritandó. De csak a fölületesen és a esonthoz közelfekvő üterek alkalmaznak ezen lenyomási módra; sokszor különös nyomó eszközöket kell használni, melyeket némelykor vászonba takart kulcs, vagy csiznahorog kipótolhatnak. — Ezekből magában értetődik, hogy nevezetes sérelmek orvost kívánnak, mert csak orvos tudhatja azon különféle bánásmódokat, melyeket e célra tudni szükséges.

De ha fontosabb gyuladás támadna, mely daganat, vörösség, a seb szárazsága és nagyobbodott fájdalom által mutatkozik: — ennek megszüntetésére, valamint a sebláz lecsillapítására, mely gyulasztó láz mindig egyenes arányban áll a sebgyuladással — félretevén minden külszereket, a hideg vizzeli borogatásokat, minden nadályozás (piócázás), érvágás nélkül használjuk hasonszenvi szereinket, melyek mindenkor elegendők ott, hol régi elv szerint nadályozás, érvágás sat. jelentetnek. Hatalmasan működnek ily körülményekben a hom. gyógyszerek, ha a beteg czélszerű diatétát tart. A szerck közt első helyet érdemel az:

Arnica, melyből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk eleinte minden órában egy kanál-

lal; bő izzadást tapasztalván, minden 3—5 órában. — Hathatós ezen gyógyszer általánosan **esés, ütés, nyomás**, szóval: **mechanikai sértés**-okozta bajokban általában. De ha a helybeli gyulladás és ezzel járó láz súlyosabb lenne, — ekkor az *arnicát* előzze meg az *aconitum*. (Valamint a vágott, metszett, sat. sebre, ugy ficzamosodás, csonttörés eseteiben, sebészi kezelés alkalmával, külsőleg is használhatjuk az *arnica essentiáját*, melynek minden cöppjére egy evőkanálnyi vizet öntvén, az ezen vízbe mártott ruhával borogathatjuk a sértett részt.) A *calendula* is hasznos, ha a seb gyuladt, oly érzés mellett, mintha genyedésbe akarna menni.

*Arnica*hoz hasonló szer különösen **csonttörésben** a *symphytum*, *rhuta*; **ficzamosásban** a *rhus*, *ac. sulphuricum*, az *arnica* használata után.

Emelés, rokkanas, megrántás után jó a *rhus*, melyből eleinte minden órában, azután pedig minden két órában három golyócska két evőkanálnyi vízben veendő. Jó ilyenkor a *carbo v. v. calcarea*, *coniun* is.

Genyedés jelenvén meg, a sebet enyheden tépettel (Charpie) fedjük és tégén alkalmazott pólyával erősítsük. A genyedés középszerü levén, 24 óra alatt elég egyszer bekötni a sebet, mely bővebb levén, ezen idő alatt a bekötést kétszer kívánja. E mellett adjunk a betegnek:

Hepar sulphuris-t, minden 5 órában, javulást tapasztalván, minden 12 órában egy-két golyócskát vízben.

Mercurius v., ha az előbbi szerre egypár nap alatt észrevehetőleg nem javulna a beteg. Hathatós a

Silica, nagyobb genyedésnél kitünőleg működik. Reggel, este egy-két golyócska veendő.

Arsenicum, ha fenével (Brand) fenyegetne a gyuladás.

China, nagyobb vérzés után következett gyengeség ellen igen hasznos.

Aranea, *creosot*, *phosphor*, *crotalus* vérző sebek ellen.

Baryta, *graphit.*, *petrol.*, *silica*, *staphys.*, *sulphur* be nem gyógyulható sebek ellen használandók.

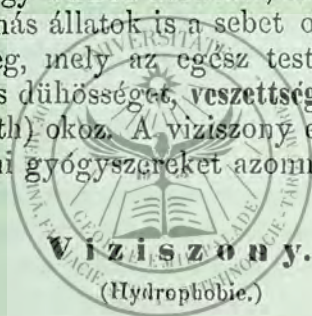
A **mérges sebekkel** (milyenek a méhek, darázsok szúrásai, a vipera és veszett állatok harapása,) ekkép bánjunk:

A méhek és darázsok csipései vagy szúrásai legcsekélyebb fokai a mérges sebeknek. A fulánkkal bizonyos csipős nedv hozatik a sebbe, innét rendszerint erős fájdalom származik és csak hamarjában nagy daganat jelenik meg. Kihúzáván a sebből a fulánkot, ha ez a sebben maradt, ajánlom ismét:

az **arnicát**, vagy **apist**, öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 1—3 órában egy kanállal, ha ez nem lenne elegendő, segített a **belladonna**, szintén ugy veendő.

Harapás-okozta seb ellen *arnica, ac. sulphuricum, senega. Crotalus*, ha a seb-helyen fekete pont támad; ha annak következtében az egész test, különösen a fej megdagad. *Senega* veszett állat harapása után.

A **veszett** vagy dühös állatok, főkép a **kutya**, macska, farkas, róka és más állatok is a sebet oly tulajdon ragálylyal fertézik meg, mely az egész testre hatván, **viziszonyt** (hydrophobia) és dühösséget, **veszettséget**, bomlást, **ebadáságot** (Hundswuth) okoz. A viziszonyt előjeleit, kifejlődését, — az e kór elleni gyógyszereket azonnal közlendem.

Ily borzasztó betegség szerencsés elkerülése kedvéért, úgy hiszem, szivesen veendi a t. olvasó, ha itt előbb leirom, mikép nyilatkozik a dühösség a kutyáknál.

Az eb, kedvét veszelve, szomoruvá lesz, csöndesen futkároz, a falás és ivás iránt imámossá válik; ez időszakban gyakorta utközben fekvő darab papiroost, vagy eféléket fölkapogat, különféle tárgyakat nyalogat, a víztől iszonyodni kezd; más ebek futnak előle. Kinézése mindinkább elváltozik; farka lábai közé kunkorodik, szőre a hátán berzenkedik, szemei meggyuladnak, megcsipásodnak; mindent, mi csak eléje akad, megkapni vágyódik, még a maga ura felé is kapkod. Járásában tántorog, nyála szája szélein foly, más kutyák a nyála által bepiszkolt tárgytól futnak; gyakran összerogy, vizet látván rángani kezd és végre rángások közt döglik meg.

A dühös állatnak nem minden harapása okoz veszélyt: talán különös hajlam — dispositio — szükséges hozzá. Kitérésének ideje a harapás után igen különbözik. Gyakorta 7—11, többnyire 20—40 nap, máskor több hónap, sőt még hosszabb idő is eltelik a harapás és kórkitérés közt.

Az embernél előforduló ebdühnek, viziszonynak vannak helybeli, vannak általános kórjelei. — Helybeliek: a dühös állat által okozott seb; mely, ha még nincs behegedve, ismét meggyulad, homályos sötét színűvé lesz, szélei megkékülnek, a geny benne megvékonyul és evvé változik; — ha pedig begyógyult már a seb, újra felfakad, a gyuladás és genyedés ismét föllépnek, körüllevő részei megdagadnak, meglágyulnak, az elválasztott ev barna, fekete, büdös.

Az általános kórjelek vagy a helybeliek után, vagy ezekkel együtt jelennek meg: a beteg rossz kedvű, szomorú, komor, részvétlen minden tárgy, még az ezelőtt legkedvesebb iránt is; ingerlékeny, kevéset beszél, nyugtalanul jár s kel egy helyről a másikra, szokása ellen magával beszél; gyenge, lankadt; e mellett átfutó forróságot érez borzadással felváltva, mely utóbbi kórjelek a következő láz előpostái szoknak lenni; tagjaiban sajátlagos fájdalomnak jelennek meg, izmaiban göresök, rángások mutatkoznak, melyek nehéz légzést, szorongást, rekedtséget, nehéz s gyenge beszélést okoznak; arczának színe közönségesen halvány, vonásai rendkívülit mutatnak, tekintete komor, szemei fénysek, egykissé vörösek, a világosság iránt érzékenyek; gyakran van fülzúgása, álma nyugtalan, borzasztó álmok által félbenszakadt; álmából feljedd. Étvágya nincs; undor, epehányás közt nagy a szomja, széke rekedt; ily körülmények közt a nemi ösztön kielégítésére különös kedve van a szerencsétlennek. Ezek a viziszony előjelei, melyeken ha még jókor nem segítünk 3—8—12 nap múlva beáll az idegrendszer fontosabb szenvedése, — a nyavalya kifejlik.

Ugyanis a beteg közönségesen forróságot tapasztal eleinte, borzadással, fázással felváltva; a seb helyén nagyobb melegséget, belső részeiben pedig égetést érez; szomja nagy, de midőn ennek lecsillapítása kedvéért inni akar, a

neki nyújtott víz iránt leirhatlan idegenkedést érez; azonban belső küzdés és erőltetés után képes ugyan inni, de csak mohón teljesíti a természetnek ezen kívánatát. Ezen víz iránti ellenszenv nemsokára valódi vizirtózásba megy át; a beteg minden módon igyekszik ugyan legyőzni e rendetlen kinzó állapotát; szinte kényszeríti önmagát az ivásra; de legyőzhetlen szorongó érzete minden törekvését meghiusítja; poharát le kell tennie és midőn eféle erőszakolt próbák ismétlése után egypár cseppet le akar nyelni, azt le nem nyelheti, oly érzést tapasztalván, mintha gyomrából golyó szállna fölfelé; — arcza duzzadt, piros, kékes, egészen elváltozott; légzése szorongó, fuladozó, miért is ágyában hirtelen felül, vagy majd eszén kívül ugrik ki belőle, ez által igyekeztén megmenekülni a fuladás veszedelmétől. Ezzel a már jelenlevő és a kifejlődött nyavalyát különösen jellemző iszony a viztől, mely mérvben növekszik, hogy az itálnak megtekintése, sőt csak emlegetése, fényes tárgyaknak, u. m. üvegnek, tükörnek, sőt fehér falnak látása, kiűritendő vizelete folyásának hallása stb. görcsöket, rángásokat, félrebeszélést, dühösséget okoz.

De a szegény betegnek ennyi kínoztatásával még be nem végezte szörnyű munkájátát a dühös nyavalya és ha erőteljes gyógyszerek növekedő hatalmát meg nem törrik, tovább terjed, fölemelvén a test valamennyi részének izgékonyosságát. A beteg szikrákat, lángot lát; fülei zúgnak, szíve erősen dobog, szorongó érzése időről időre növekszik, állandó ökredezés és hányás közt egész teste remeg, arcvonásai, tekintete vad félénkséget árulnak el. Az ostrom legnagyobb fokán a beteg igen nyugtalan, kiabál, ordít, sokszor ugat, mint az eb; hánykolódik, felugrik, kötelékeit elszaggatja, mindent ront, összetör, mihez férhet; a körüllevőket megtámadja és megmarni vagy leköpní igyekszik; szája tajtékzik, szívós nyál foly belőle; a hányás, csuklás, akaratelleni vizelés, magürülés szintén követői ennyi rendtelenségnek.

Miután az ostrom $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig, néha tovább is eltart, a beteg lecsendesül, eszmélete visszatér, kinzó és epesztő szomját vízzel ismét olthatja; de igen szomorú, bágyadt, gyanítja szerencsétlen jövőjét. Kevés nyugalom után az

ostromok ismételtetnek s annál gyakrabban, minél inkább közelít végéhez a dühös nyavalya, a midőn is hosszabb időig s végre állandóul tartanak. Ezek által a beteg minden ereje kimerül; -- a beteg 3--9 nap múlva elgyengülés vagy ideges guta következtében áldozata lesz a le nem győzött irgalmatlan dühnek.

Minden metszés, égetés, vagy más erős külszerek használata nélkül több hon. orvos tapasztalása szerint elegendő a sebet külsőleg szorgalmasan megtisztítani és kimosni, azután köröskörül sótalan zsírral vagy vajjal megkenni és tépettel (Charpie) bekötni. Belsőleg a betegség elhárítására kétségen kívül a leghathatós gyógyszer a *belladonna*, természetesen hasonszenvi adagban; — melyből esténként három golyócska egy-két kanálnyi vízben veendő. A diaeta legpontosabban tartandó.

Belladonna, hathatós még akkor is, ha semmi álma nincs a szenvedőnek, légzése szorongó, gyakran kíván italt, de ezt azonnal eltaszítja magától; ha torka száraz és ott égető fájdalmat érez; arcza vörös, duzzadt; szemei fénylenek; nyelése nehéz és nagy szomja mellett nem ihatik; ha kíváncsilag köpköd maga körül és kapkod a körüllevőkhez a beteg; ha testének egyes izmaiban, különösen az arcizmokban rángásokat tapasztalni.

Cantharis, ezen gyógszert néhány h. orvos ajánlja azonnal a betegség kitörése előtt, ennek elhárítására; hasznos továbbá: ha a beteg szemei tüzesek és ezeket ide s tova rémítően forgatja, ha égetést érez szájában és nyeldeklőjében, ezen részek szárazsága mellett; ha nagynehezen nyelhet főleg italt; ha közösülésre rendkívüli vágy kinozza a szenvedőt; szóval, hasznos ezen gyógyszer akkor, midőn a kórjelek gyulasztó állapotra mutatnak.

Lachesis, az előbb említett szerek közt méltó helyet foglal, különösen akkor, midőn a nyelv alatt, vagy a nyelvfeleknek két oldalán apró hólyagocskák és csomócskák képződnek. Szintén ajánlatik a *crotalus*.

Cuprum, ha a beteg tekintete bel-szorongást árul el; nézése vad; szája tajtékzik; szive erősen dobog; görcsök, rángatódzások által kinoztatik és szinte dühöng, félrebeszél. Ide sorolhatom még az: *argentum nitricumot*.

Hyosciamus, ha a betegséggel a végtagok rágásai vannak összekötve; ha a szenvedő nem annyira köpködéssel vagy kapkodással, hanem másféle sérelemmel is illeti a körüllevőket; ha torka száraz, benne égető fájdalmat érez; az italtól irtózik, mivel le nem nyelheti, vagy ha lenyeli, azonnal rágásokat kap, melyek eszméletétől megfosztják; ha a szenvedő szüntelen félrebeszél és majd csöndes és féllénk, majd ismét dühös, másokat sérteni akar és oly erőt fejt ki, hogy alig fékezhető; ha olykor a görcsök oly mértékben jönnek, hogy a meghajlott testet fölvetik; ha aludni tudna tán a szenvedő, de félelmes álmai minduntalan felzavarják.

Stramonium, ha igen nyugtalan a beteg; ha nagy rágások mellett annyira dühös, hogy le kell őt kötözni; ha álmatlan, hányja veti magát ágyában, rikácsoló hangon ordít, eszmélet nélkül félrebeszél, ha nagy vágya van a harapásra és fogaival mindent kész széttepni; ha világosság, tükrözés, vagy víz látására izzonyu rágásokat kap. — Ezen szerek a már kifejlődött veszettségben is hasznosaknak találattak. (H. Times 1854. Nro 239 után, a Zeitschr. für h. Klinik Bd. 3. Nro 16. August. 1854.)

Ezen szerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában egy kanállal, vagy egy kortyot a betegnek. De ha így vízben nem vehetné be a gyógyszereket, adjuk be ezeket szárazon, minden 3 órában 3 golyócskát tévén a beteg nyelvére*).

Többek tapasztalása szerint a veszett állatok harapása után 3. 5. 7. és 9-dik napra, vagy később is, a nyelv alatt a nyelv-féknél két oldalán apró hólyagocskák és csomócskák képződnek. Ezekről azt állítják, hogy támadásuk után 24 óra alatt föl nem nyitattván, a mérég felszivatik és a beteg életének vége. Azért a harapott egyént nyelve alatt hat hétig naponkint kétszer szükséges megtekinteni. Ezen idő alatt a hólyagcsák meg nem jelenvén, többé a viziszony-

*) Viziszony ellen Oroszthonban ismét igen hires a *cetonia aurata* (diszbogár, Goldkäfer), melyből 1857-ben Leboucher és Petit orvosok készítettek hom. dilutiókat, melyeket a párisi hom. együletnek adtak át néhány kiszáritott rovarral, a végre, hogy azokkal kísérletek tétessenek.

tól félni nem kell. — Ezen észrevételek igazságát részemről eddig alkalmam nem lévén tapasztalni, nem bizonyíthatom; fölösleges azonban nem leendő a harapottat naponkint megvizsgálni.

Kelés.

(Blutschwäre — Furunculus.)

Kelésnek mondatik azon kemény, korlátolt, komorvörös, emelkedett és igen fájdalmas daganat, mely közönségesen genyedéssel végződik.

Mindenek előtt a bőr bizonyos részén némi könnyed fájdalmat érez a beteg, mely mindinkább nagyobbodván, a fájdalmas rész vele együtt jobban és jobban emelkedik, kemény, komor-vörös lesz és különböző nagyságig növekszik. Érzékeny egyéneknél, vagy ha a kelés érzékeny helyeken fejlődik ki, gyakorta lázat, álmatlanságot, étvágyhiányt sat. okoz. A daganat esúcsánál meglágyul, felfakad, mire a keménység köröskörül loladni, a fájdalom szünni kezd.

A gyógybánás a daganat eloszlatásában, vagy közönségesen a genyedés előmozdításában áll; erre nézve czélszerű diatétát tartván, külsőleg egyedül szárazmeleg borogatásokat (e czélra legczélszerűbb a melegített kása) használjunk, belsőleg adván:

Aconitumot eleinte, úgy veendő mint a következő orvosságot; ennek bevétele után:

Sulphur-t (öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal). Erre izzadni fog a szenvedő, mely jótékony izzadásra a majd kiállhatlan fájdalmak tetemesen fognak enyhülni.

Belladonna, szintén hasznos, ha a *sulphur* enyhülést nem okozna.

Hepar sulphuris, ha kivált éjjel jönnek a fájdalmak; szelid egyéneknél ily esetben hasznos a *pulsatilla*. Vérmes egyéneknél a *nux vom*. Időszakonkint megjelenő kelés ellen *lycopodium* veendő.

Felfakadván a kelés, folytassuk a meleg borogatásokat

és adjunk a betegnek *hepar sulphuris*-t minden 2 órában 1 kanállal.

Az igen fájdalmas keléseknél gyógyszereink beadása által izzadásba jöven a beteg, ez által igen enyhülnek a fájdalmak és a kelések sokkal hamarabb fakadnak fel; ide értvén, hogy a szenvedő az orvosság bevétele alatt pontosan tartsa meg a tartandókat az étel és italban.

Pokolvar.

(Brandbeule, Carbunkel.)

A pokolvar a keléstől az által különbözik, hogy a pokolvárnál súlyosabb a gyuladás és hogy ez fenével (Brand) szok végződni. — Itt heves és égető fájdalmak közt oly korlátolt kemény daganat fejlődik ki, melyen több genyedékek (Pusteln) támadnak; a bőr a daganaton komor-kék, vagy feketévé lesz és koránfenével végződik. A pokolvart olykor láz előzi meg, vagy később járul hozzá, mely ellen jó egy-két adag *aconit* (természetesen: czélszerű *diæta* mellett). De specifiens szer a pokolvar ellen, minden külszerek használata nélkül (kivéve a száraz meleg borogatást) az

Arsenicum, melyből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk addig, míg nem izzad az ágyban fekvő szenvedő, minden órában egy kanállal; ha bő izzadást, javulást nem hozna elő, ekkor változtassuk meg a gyógyszert; jó ilyenkor a *silica*, *lachesis*.

Körömméreg*).

(Nagelgeschwüre.)

Ha a kéz- és lábujj körömperczének gyuladása (körömméreg) a köröm tövén, vagy oldalán egészen felületes, —

*) Körömméreg ellen dr. Hirsch a nem diluált, hanem *concentrált acidum nitricumot* ajánlja külsőleg. E czélra ő fogpiszkáló féle fácskát használ, melynek végét az *ac. nitricum*-ba mártván, ezzel keni be a szenvedő ujjnak csak azon részét, a mely vörös, gyuladt. E konegetésre, ha 2—3 perczig is tart, épen semmi fájdalmat nem érez a beteg: vizskotést, égetést tapasztalván, jele, hogy a gyuladt körön túl létező bőr érintetett az *ac. nitricum* által,

ekkor a fájdalom nem nagy, a daganat az ujjak első perczénél tovább nem terjed, a gyuladás genyféle anyag átizadásával végződik, mely azonnal a felbőr alatt gyűl össze és kékes színt mutat. Csak ha a geny a köröm alá veszi magát, származnak nagy fájdalmak. A köröm többször leesik, de csakhamar új nő helyébe.

Ha a gyuladás a bőr alatt levő sejtszövetben és többnyire az ujjak bütykös végén telepedik le, — ekkor a vastag bőrnek feszülése miatt nagy a fájdalom és ha a gyuladás genyedéssel végződik, a geny csak bajosan tud utat törni.

Ha a gyuladás az inhiüvelyekben fészkel, — a fájdalom, mely főképen az ujjak tenyérlapjain telepedik meg, igen nagy, az egész karon végig, a vállig huzódik, magán az ujjon csak csekély daganat látszik, de ugyanez a kéz nagyobb részén annál messzebb, sokszor az alkarig elterjed. A gyuladás könnyen a csonthárttyára terjeszkedik és a percek vesztét okozhatja.

Ha a gyuladás a csontjárában vesztegel, — ekkor a fájdalmak rendkívül nagyok, a kézen és alkaron túl még sem haladnak; a beteg ujj épen nincs megdagadva, — csak hirtelen genyedés támad és a csont megtámadtatik.

Ezen gyuladás eloszlatására vagy ha már genyedésbe ment volna át, a beteg résznek gyógyítására tudvalevő diaeta mellett, ezen szerek szolgálnak, minden külszerek használata nélkül.

Ha a körömmérget az ujjperczben szálkával sat. tett sérelmek okozzák, először is ezt emeljük ki; szintén ha a sebbe valamely ártalmas anyag hatott volna, azt langyos vízzel öblítsük ki. Ezután hasznos a

Sulphur, ennek bevétele után a beteg izzadni, izzadás után a fájdalom enyhülni, a daganat kisebbedni fog. — Ha mind ezt néhány bevételre nem tapasztalnök, jó akkor

---

amikor vízbe mártván az ujjat, a fájdalom elenyészik. Ha vastag a gyuladt bőr, többször ismétlődő e bokenés, mely után a vörös rész néhány percz lefolytával sárgulni kezd. Befejezén ezen kezelést, néhány percz múlva az ujj tiszta vászonrongygyal beburkolandó és ekkép a beteg logróvidebb idő alatt szabadul meg kinos fájdalmaitól. (H. Z. 17. sz. 1862.)

rhus vagy *mercurius v.* Ezen gyógyszereket folytathatjuk genyedés esetében is; de ekkor szintén hatalmas a *silica*, főképp ha a genyedés gonoszféle *).

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk eleinte, míg a fájdalmak nem enyhülnek, minden órában egy kanállal; bő izzadásba jövén, (feküdjék le a beteg és szokása szerint takarózzék; így sokkal rövidebb idő alatt szabaduland meg kínos bajától) minden 3 órában; — genyedés alatt minden 5 órában.

Ty u k s z e m.

(Hühneraugen.)

Áztassuk lábainkat egy negyed óráig langyos vízben; ez után éles tollkéssel óvatosan vagdadjuk le a tyúkszemet vékonyrétüen addig, míg kevés fájdalmat nem érzendünk; ekkor egy kanálnyi vízbe egy csepp *arnicát* (ennek essentiáját) kevervén, ezzel borogassuk a kivágott tyúkszemet; ha egyszerre nem használna, gyakrabban ismételvén a műtételt. — Egyébiránt minden külszer alkalmazása nélkül majd tetemes javulást, majd (békéltetés mellett) gyógyítást is eszközölnének, az

Antimonium, vagy *bryonia*; ha legkisebb érintésre is nő a fájdalom; vagy a *rhus*, vagy *sulphur sat.*

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, midőn nagy a fájdalom, bevehetünk minden $\frac{1}{4}$ órában; könnyebbülést érezvén, $\frac{1}{2}$ —1—3 órában egy kanállal.

F e k é l y e k.

(Geschwüre.)

A fekélyedés a genyedéstől az által különbözik, hogy a részek valóságos romlásával és vékony, csipős, rosz szagu, különféle színű genyes nedvek elválasztásával jár. Hasonszenvi gyógyszereink a fekélyeket minden külszerek alkal-

*) Körömbántalmakban általában hasznosak: *graphit*, *antimonium*, *sepiä*. Köröm alatti vérzésben: *crotalus*.

mazása nélkül, legyenek azok sülyös, görvélyes, köszvényes, bujasenyves, sömörféle, rühössat. fekélyek, szerencsésen és gyökeresen gyógyítják. Külsőleg csak tiszta tépet (Charpie) kívántatik, egyedül a fekélyeknek tisztántartása kedvéért. Ha a fekélyek nem régiék, ezek orvoslására előhozandok néhány hathatós szert; — az idült sebek makacsabb gyógyítását bizzuk tapasztalt h. orvosra, kinek távollétében e szereket ajánlhatom:

Sulphur, kitünőleg hathatós és gyakran igen rövid idő alatt gyógyítja mindazon fekélyeket, melyekben főleg visketést, vagy szúrást feszülést érez a beteg.

Silica, igen hasznos általában; különösen pedig oly fekélyek ellen, melyek holdváltozáskor rosszabbulnak; szintén minden gonoszféle fekélyek radicalis gyógyítására.

Carbo veg. vagy *arsenicum*, hatalmasok azon fekélyek ellen, melyek könnyen vérzenek és melyek égető fájdalmat okoznak. Az utóbbi különösen a fenének (Brand) tovább terjedését is gátolja és a fenés ev. hatását az egész test akadályozza.

Mercurius v. acidum nitri sat. bujafekélyek ellen hatatosan működnek.

Aurum, carbo v., hepar s., sulphur, silica, ac. nitri mercurialis fekélyek ellen, p. o. a torokban.

Ezeken kívül körülmények szerint a *lycopodium, graphites, calcarea, carb. sat.* reményen fölül édesen lepik meg a szenvedőt: ha pontosan tart diétát, mely nélkül senki sem gyógyíthat kedvező sikerrel.

Ha a fekélyek nem régiék, vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben; — az idült (chronicus) sebek gyógyítása alkalmával elég hetenkint kétszer bevenni, pontosan tartván meg a tartandókat azon napokban is, melyekben a beteg be nem vesz.

A fekélyeken támadt **vadhús** ellen a *sulphur, silica, petroleum, graphites* (külszer alkalmazása nélkül) igen hasznosak. Reggel, délután, este három golyócska veendő két evőkanálnyi vízben.

Fekélyek ellen: egyes symptómákra nézve ezen szerekből választhatunk:

- Bűdös fekélyek: *arsen.*, *carbo v.*, *lycopod.*, *mercur.*, *silica*;
  - kemény szélű fekélyek: *arsen.*, *pulsat.*;
  - könnyen vérző —: *carbo*, *hepar*, *lycop.*, *phosph.*, *pulsat.*, *silica*, *sulphur*;
  - szalonnás fek.: *sabina*, *baryta*;
  - taplós fek.: *lachesis*, *mercur.*, *silica*;
  - mercurialis fek.: *aurum*, *ac. nitri*, *hepar*, *thuja*;
  - sipolyos (fistulös): *antim.*, *calcareo*, *lycop.*, *silica*, *sulphur*;
  - rákfélék: *arsen.*, *aurum*, *creosot*, *silica*, *sulphur*;
  - vadhússal járó fek.: *graph.*, *petrol.*, *sepia*, *silica*;
  - külszerek által elnyomatott fekélyek után fejlődött bántalmakban: *lachesis* a főszerek egyike.
- Egyébiránt más helyen is találhatunk különféle tekintetben illendő gyógyszereket.

Fekély vagy felfekvés.

(Aufliegen.)

Hosszabb fekvés következtében néha felfekszi magát a beteg. Ezen alkalmatlanságot elkerülhetni, ha naponkint a fekvő beteg ágya alá egy dézsába friss vizet alkalmazunk. — A már megyceresedett, sebhedt részre hideg borogatásokat is használhatunk, hideg vízbe mártott és jól kifacsart fehér ruhák által; vagy ha a hideg víz egyedül nem használna, vegyíthetünk belé egy pár csepp *arnicát*.

Ha már fene (Brand) járulna hozzá, jó a *china*; vagy ha erre nem gyógyulna, hathatós a *carbo v.*, vagy az *arsenicum*; melyekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden három órában egy kanállal lehet bevenni, félretevén minden külszert, egyedül a tisztaságra ügyelve.

Rák általában.

(Krebs.)

E veszélyteljes kórról főleg azért teszek e helyen említést, hogy figyelmeztessem t. cz. olvasóimat e tekintetben

is a homocopathiára; igenis, — a h. gyógyszerekre, melyek valamint a mell- és méhrák, ugy a szájjak-, nyelv-, orr-, fültömírigy-, tökzsacskozó-, here-, szeméremtag illetén esetében is sokszor hatalmasok ott, hol a rák gyógyítása el nem hanyagoltatott, hol még elegendő életerő létezik. E figyelmeztetésem nem pusztán elméleti vélemény, hanem tapasztalás után bebizonyult tény. Azonban e cél lehető elérésére elkerülhetlenül szükséges, hogy a szeszes italokat, kávé, theát, a tilos eledelket pontosan kerülje a szenvedő; szóval, hogy czélszerű diétát tartson, megkívántató lelki nyugalom mellett. Óvja magát egyszersmind a beteg a meghűléstől.

A rák első időszakát e körjelek képezik. Többnyire minden tudva levő ok nélkül, néha küllerőszak után támad valahol bizonyos korlátolt daganatocska, mely egészen fájdalom nélküli, csak ritkán érzékeny, a hol kezdődött, ott igen kemény (scirrhus). Később e daganatocska önkény, vagy kártékony befolyás által érzékenyebbé lesz és nyílást, vagy folyvást tartó égést érez a beteg a daganatban; keménysége és területe nagyobbodik; az azt fedező bőr kékes-vörös lesz és összenő a daganat fölületével (elrejtett rák, cancer occultus). — Nagyobbodván a baj, a daganat felfakad, belőle evés, vérzés, barna, vagy világos folyadék szivárog, kemény, kifordult szélű fekélyt képezvén, melyből szenvedhetlen büdös ev foly ki (cancer apertus). Gyakran vérzés áll be; a külbőr sajátnemű sárgabarnás színt, az arcz mély fájdalmat bélyegző kifejezést nyer; e mellett a beteg elsoványodik, az éji izzadás, feloszlató hasmenés által ereje kimerül; — életének véget vet a sorvasztó láz.

Scirrhusus daganat ellen általában hasznosak a *sulphur*, *belladonna*, *sepia*, *clematis*, *conium*, *thuja*, *graphit*.

Arnica, *conium*, *staphysagria*, *sulphur* küllerőszak után támadt eféle daganat ellen.

Arsenicum, *silica* rákfekély esetében fűszerek; ekkor hasznosak még a *calcareas*, *graphites*, *carbo anim.*, *ac. nitri*, *aurum*. Figyelem és kísérletre méltó a *hydrastis canadensis*, melynek specificus erejét a „rákban“ dr. Mac Limont és Marston több rákesetben tapasztalta.

Semmiféle külszert sem használván, reggel, este vegyen

be a beteg három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben; javulást látván mint tudjuk, ritkábban: egy gyógyszer mellett maradván hosszabb időig.

B u j a k ó r *).

(Syphilis.)

A bujakór gyógyítását bizzuk h. orvosra; mert e nyavalya következményeire nézve borzasztó; az elhatalmazott megmérgecsit egész családi életet. Ricord párisi tanár (e tekintetben tekintély) után az elhanyagolt vagy roszul orvosolt bujasenyv nemcsak több szembajnak és ezek közt a fekete hályognak (Amaurosis) sokszor oka; megtámadja ez az agyvelőt, légecsöt, tüdöket, szivet, májat, általa tett számtalan felbonczolás tanusítása szerint. E végből ajánlja Ricord, hogy minden complicált kóresetben különös figyelmet fordítson az orvos a táp lappangó bujasenyv kipuhatólására; és ha a bajt némileg is bujasenyvesnek tartathatná, e szerint intézze gyógyítását. Meggyőződése Ricordnak, miszerint ezen eszmének szemmel tartása sok szánandó elhunytat ragadhatott volna ki Lethe hullámaiból. — A csontokat sem kiméli meg a bujasenyv, irgalmatlan kínokat okozván, főleg az idő, vagy melegségi fok rögtön változása alkalmával, melyek legkisebb érintésre növekszenek és ez által különböznek a csúzos fájdalomtól. Az idegrendszerben szintén különféle rendetlenséget okoz. Göröcsöket, nehéz-nyavalyát hoz elő, a mint Ricordnak egy esete bizonyítja. Ugyanis Ricord egy, mindenki által gyógyíthatatlannak mondott nyavalyatörésben szenvedő színészt Párisban gyógyítása alá vállalván, bujasenyv-ellenes szerekekkel megmentett e szerencsétlen kórtól. Nemkülömben a hüdés (Lähmung), aszkór (Schwindsucht) nem ritkán a

*) Miután hasonszenvi gyógyszereink a bujakór ellen, kétségen kívül, valóban hatalmasak, — le kell írnom röviden a bujakórt azon szilárd meggyőződésom mellett, hogy midőn e kór megsemmisítésére szolgáló hom. szereinkkel ismertetem meg szenvedő embertársaimat, ez által leghathatós szolgálatot teszek mind a jelen, mind a jövő nemzedéknek.

bujakór keserü termékei. Legujabb időben (1859) a párisi Academie de Medicine gyűlésében bevallá Ricord azt is, miszerint a másodlagos bujasenyvnek átvitethetése Gilbert kísérletei által bebizonyultnak látszik.

Ily szomorú helyzet elhárítására, minden tekintetből mindenkinek tanácslom: óvja magát ilyenén legkedvezőbb gyógyítás esetében is gyengítő betegségtől; — annak pedig, ki e bajba esik, legpontosabb diæta mellett Hahnemann gyógymódját ajánlom; mert — számtalan tapasztalásom után szerzett meggyőződésemet tárom ki a szenvedőknek e szavakban: „a bujakór ellen fölötte hasznosak a h. gyógyszerek.“ Kiirtják ezek, kezdetben néhány hét alatt, gyökeresen e bajt; hosszabb időt kívánnak a már elhatalmazott bujakór megsemmisítésére, de még ekkor is a legnagyobb valószínűséggel működnek a beteg javára, szokott kis adagban, minden rossz következmény nélkül; holott a nagyobb mennyiségű *jod, mercur sat.* szereknek ártalmát több esetben senki sem tagadhatja. — De hol kaphatni h. orvost azonnal? — ily módon figyelmeztettek többen, — arra kérve, hogy a bujakórt oly veszélyes nyavalyának esetében, az ez elleni szerekkel ismertetném meg azon szerencsétlenekeket, kik szükség esetében nem fordulhatnak h. orvoshoz! Átlátom ezen igazságos figyelmeztetéseket, — azért is kötelességemnek tartom, hogy ezenel közöljem a bujakór gyökeres kiirtására használandó gyógyszereket röviden és népszerűen, azon őszinte kívánságom mellett, hogy mindenki tiszta életet viselvén, azokra soha senki se szoruljon.

1) **Vizet-cső-,** vagyis **hugycső-takár (Tripper)** a húgycső nyákhártyájának gyuladása. Az infectio után 3—4, néha 8—10, sőt 14 napra a húgycsőben viszketést érez a beteg és e viszketés, csiklandozás vágyat gerjeszt benne a közönsülésre. 2—3 nap múlva a vizelés alatt vagy után égető fájás áll be; a húgycsőből sárgás, eleinte ritka, későbbben sűrűbb nedv foly ki, mely a fehérruhában sárga foltokat okoz. Éjjel minden kellemes érzés nélkül, sőt inkább nagyobb fájdalommal, szinte göresösen merevedik meg a nemzőtag; de midőn már a gyuladás tágít, ekkor a

fájdalom napról napra kevesebb, a kifolyás mindinkább megsűrösödik, kevesbedik.

Ezen betegség gyógyítása alatt különösen megkívántató föltételek: a nyugalom és diaeta. Sokkal hamarabb szabadul meg e bajától az, ki kerüli a testmozgást, szoros diaetát tart, mint az, ki nem kimélvén magát, sokat jár és nem tartja magát az étel- s italban; mert e kór minélelőbbi gyökeres legyőzésére csakugyan nyugalom és legszigorubb diaeta kívántatik, kerülvén egyszersmind mindazt, mi a nemi ösztönt felingerli. Húst, fűszeres eledeleket ne egyék, szesz italokat, kávé, théát sat. ne igyék a beteg, mert különben a legveszedelmesb bajokba döntheti magát; suspensoriumot viseljen, felkötvén a töksacsót; mert ily alkalommal méltán tarthat a tökgyuladástól, melynek veszélyteljes kimeneteit tudjuk, amikor is azonnal a tökgyuladásnál előhozott szereket használja a szenvedő és feküdjék le, kerülvén minden mozgást; mert különben, ha fenébe megyen át a gyuladás, életét veszedelmezti; — azért a diaeta is ekkor a legszigorubb legyen. Vigyázzon a beteg, hogy szeméit azon ujjával ne dörzsölje, mely e mérges anyag által bepíszkoltatott; mert igen veszedelmes szemgyuladást kaphat. E baj közönségesen hat hét alatt gyógyíttatik gyökeresen, de ki szigoruan tartja magát, hamarabb is kigyógyulhat. Köszönje meg azonban a beteg azok tanácsát vagy ajánlkozását, kik pár nap alatt akarják őt kigyógyítani: mert más gyógyítani, más elnyomni e nyavalyát, amidön is a káros következmények el nem maradnak! — Így, veszedelmesek minden külszerek, a befecskendezések, melyektől óvjuk magunkat, egyedül ezen szereket használván:

Aconit, melyből azonnal a gyuladás kezdetén vegyünk be minden 2 órában 3 golyócskát, háromszor egymásután. *Aconit*-ra jó a

Cannabis; mely után ha két nap alatt semmi enyhülést sem tapasztal a beteg szoros diaeta mellett, — adjunk:

Cantharist, főleg ha vizelés alatt vagy után nagy a fájdalom; ha igen fájdalmas erectiók mellett a nemzötág meggörbül (chorda). — Ezekből 5 golyócskát 10 év-

kanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 2 órában 1 kanállal. Elmulván a fájdalom, a többi symptómák legyőzésére hasznos a

Mercurius solubilis; minden 5 órában 3 golyócska, — vagy a *Thuja*. Ha javul a beteg, elég reggel, este bevenni.

Diaeteticus hiba következtében, de néha másképp is megtörténik, hogy a kifolyás, bár csekély mennyiségben, de mégis megmarad, minden fájdalom nélkül. Ezen utólagos tákár (Nachtripper) ellen ajánlhatók a *sulphur**, *Thuja*, *pulsatilla*, *natrum mur.*, *sepia*, *mezereum*, *ac. nitri*; különösen ajánlhatom a *phosphor*, vagy a *merc. solub.* ez utóbbit kivált, ha a lágyék táján húzó fájdalmat érez a beteg, a kifolyás zölds. Végre ki nem hagyhatom a *clematis*-t, mely egyes esetekben az előbb említett gyógyszereknek hasztalan bevétele után, használt. Hosszabb időig reggel, este 3 golyócska veendő; javulás esetében ritkábban.

2) Tisztátlan közösiülés után 2–8 napra kis pattanások is mutatkoznak, többnyire az előbb külső vagy belső oldalán; ezek igen hamar fekélyekké válnak (**bujafekély, Schanker**), — melyeknek környezeté néha megkeményedett (Huntherscher Schanker). E fekélyekből sárgás, mérges anyag szivárog, mely föltétlenül ragályos. E bajban az elhanyagolás vagy kuruzsolás borzasztó pusztításokat tehet. Mint előbb említém, a schanker a test minden részére elterjedhet; azért is folyamodjunk azonnal ügyes orvoshoz és ne fogadjuk el azok tanácsát, kik külszereket ajánlanak, milyenek a különféle vizek, kenőcsök, a pokolkövel való égetés; mert e bajnak oka mélyen lappang a test belsejében és így gyökeres kiirtására csak a belső szerek használhatnak. Ne örvendjünk, ha néhány nap alatt külsőkép a baj elmázoltatik; mert ez által nincs elhárítva; — ez, a testben lappangván, ki fog törni legszomorubb következményekkel. Külsőleg egyedül a tisztántartásra figyeljünk, e célra langyos vízbe mártott rongyot használván borogatás gyanánt napjában többször. (Ezen kezelés után mossuk

*) Hasznos a *sulphur haemorrhoidal* kankóban is, előrebo-csátván *aconitot*, ha a makk duzzadt, vörös, fájdalmas.

meg kezeinket mindenkor és ujjainkkal mosás előtt ne érintsük szemeinket). Itt is a diaeta igen szigorú legyen; — megtartván pontosan az előbb mondottakat, ha mindjárt több napig is épen semmi javulást sem látunk, — hat hét alatt gyökeresen kigyógyulandunk, e következő szereket használván:

Mercurius praecipitatus ruber (10., vagy 6., kivételkép 3. dilutio). Ebből vegyünk be reggel, este 3 golyócskát, vagy 1 cseppet. De ha tán e 3-ik triturationiából készített dilutiók pár hét alatt nem használnának, ekkor a 3-ik triturationo adandó kivált torpid egyéneknek, ebből adván be reggel, este $\frac{1}{6}$ grant, (azaz egy kis késhegynyi mennyiséget). Ily módon használható a *mercurius sol.* vagy *acid. nitri*, ha a *mercur praec.* nem elegendő. E három szer leg-többször használ.

Ac. nitri azoknál hasznosabb, kik már mercurialis szereket ezelőtt is használtak. Szintén úgy veendő.

A *thuja* magasra emelkedő, buján tenyésző schankerben.

Jod felemelkedett schankerben, szalonnás alappal.

Sulphur, ha rühhel van összekötve a nyavalya.

A másod rendű bujakórban (syphilis secundaria) ugyanezen szerek hasznosak, melyekhez *kali bichromic.* csatolom.

A harmad rendű bujakórban az előbb említett szereken kívül hasznosak a: *sanguinaria*, *aurum*, *carbo v. ac. phosphor.*, *thuja*, *lachesis*, *sulphur* sat.

Néha a takár első stádiumában, — máskor ismét bujafekélyek alkalmával az előbört hátrahuzni nem lehet (Phimosis), — vagy pedig a makkon alól a nemzőtag körül megdagad az előbőr és azt felhuzni lehetlen (Paraphimosis). Ekkor azonnal feküdjünk le és ne erőlködjünk az előbőr visszahuzásával, hanem áztassuk langyos vízben a nemzőtagot, vagy ovatosan használjunk langyos vízzel való befecskendezést napjában többször. Mindazáltal a makkon alól összeszorult előbört sokáig így ne hagyjuk, hanem gyöngéden (nem erőszakosan) próbálgasuk azt felhuzni (mondom, gyöngéden, ha mindjárt egy óráig tart is ezen kísérlet és csak hosszabb idő alatt sikerül a bőr előrehuzása); mert ezen utóbbi esetben a makknak

ovatos felhuzása azért szükséges, mivel itt a bekövetkező fenétől (Brand) gyakran méltán tarthatni.

Schanker vagy tripper alkalmával sokszor kis keménység is támad a jobb, vagy bal, néha mindakét lágyékon. Ekkor azonnal vegyen be a beteg *mercurt*, minden 5 órában 3 golyócskát és kerülje a testmozgást. De amint e kis keménység nő és gyuladásnak indul, úgy növekszik ezzel a fájdalom, mely a gyuladás legmagasb fokozatán majd kiállhatlan. Ekkor a daganat vörös, kemény, forró; később bizonyos helyen lágyabb, fehér; a beteg itt kopogó fájdalmat érez mindaddig, míg végre e daganat felfakad, a midőn is a fájdalom enyhül. E daganatot **dobnak** (*Bubo*) nevezzük. Ilyenkor feküdjék le a beteg; mert a veendő orvosságokra izzadni fog; — szoros diaetát tartson; külsőleg csak száraz meleg borogatást használjon; vegyen be gyuladás alatt *aconitumot* (5 golyócskát 5 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden órában 1 kanállal); ez után pedig *mercur. viv.*, a most említett mód szerint készítendő, de csak minden 2 órában 1 kanállal veendő, mindaddig, míg a daganat el nem oszlik, vagy föl nem fakad: ez utóbbi esetben tiszta tépetet rakván a felfakadt helyre reggel, este. Ha pedig már ezelőtt gyógyítottatott a beteg *mercurral* nagy adagban, ekkor a *sulphur* úgy veendő, mint a *mercur*. Elmulván a fájdalmak, a schanker ellen előbb használt gyógyszerek bevétele folytatandó.

3) A **fügöly** (*Feigwarzen*) alatt azon kinövéseket értjük, melyek az infectio után 3—8 napra támadnak a végbél táján, vagy a nemzőtag külbőrén, a tökzsacsón, a czombok felső részén. Eleinte csak viszketést, később égetést okoznak; nagyobb számmal jelenvén meg, annyira fájdalmasak, hogy a szenvedő nem állhat, nem ülhet. E kinövések mindig nedvesek és e nedvesség igen rossz büzü: mi által az aranyeres csomóktól meg lehet különböztetni. — Ne engedje a beteg, hogy e kinövések egyszerűen olló segédelmével, vagy étetőkő (*lapis caust. chir.*) használata által irtassanak ki; mert valamint a schanker, úgy a fügöly oka a testben rejlik — és így valamint ott, úgy itt is csak a belső szerek által eszközölhető a gyökeres kiirtás. Hasznosak a fügölyök ellen a:

Thuja, vagy *ac. nitri*, *euphrasia*, vagy még az *ac. phosphor.*, *lycopod.*; száraz fügölyben pedig, kivált merc. szerek után: *sassaparilla*, *sulphur*, melyekből reggel, este vegyen a beteg három golyócskát. Ezek által meggyógyul a beteg a gyógyítás szoros értelmében; midőn azon esetben, ha egy helyen kiirtják, előjön más helyen, vagy, a mi ennél veszedelmesebb: a test belsejébe verődik a legszomorúbb következményekkel, miut a schanker.

Az e tárgyban irt első soraimban tettem ezekről említést, melyek legyőzésére, valamint a mercuriálék ellen is, hasznosak az: *acid. nitri*, *aurum*, *lachesis*, *sulphur*, *thuja*, *carbo v.*, *lycopodium*, *staphysagria*, *mercur* (de kik ezzel gyógyítottak nagy adagban, azok használják az ez elleni szereket). Különösen csontfájdalmakban a *mercur*, vagy ha ezt használta a beteg, ekkor: *aurum*, *lachesis*; — kütegekben (Ausschläge) *mercur* vagy *aurum*, *ac. nitri*, *lachesis*; — torokbajban *aurum*, *ac. nitri*, *hepar sulph.*, *belladonna*; — szemgyulladásban az ott említett szerek veendő, naponkint reggel, este; javulást látván, ritkábban. Így használandók csontszu (*caries*) ellen az *aurum*, *mezereum*, *asa foetida*, *ac. phosphoricum*, melyek, körülmények szerint, más okból származott csontszu ellen is alkalmazhatók, melyekhez még a *silicát*, *calcarea*, *carb.* és *lycopodiumot* sorolom. Reggel, este három golyócska veendő; javulást érezvén, minden negyed nap.

Láb-izzadás.

A láb-izzadásnak különféle okai lehetnek, melyekhez képest különfélék a gyógyszerek. Mindenkor figyelve a diatára — helyesen kezdendjük az orvoslást *sulphur*-ral, mely ha nem használna, adjunk *lycopodium*-ot. Ha roszbüzi a lábizzadás, ekkor a *kali carb.*, vagy *baryta*, vagy *graphites*, *silicea* megfelelőhetnek várakozásunknak; ha az izzadásnak nincs szaga: *mercur*. De miután ilyen baj gyógyítására hosszabb idő kívántatik, — egy orvosságnak hatását várjuk be hosszabb időig. Láb-átázás után, visszaverődött lábizzadás következtében támadt bajok után: *rhus*, — rögtön visszaverődött lábizzadás következményei ellen: *apis*, *silicea*, *baryta* hathatósak. Láb-izzadás ellen reggel,

este három golyócska veendő; javulást érezvén, hetenkint kétszer; visszaverődött lábizzadás esetében beadhatunk minden 3 órában 3 golyócskát.

Vérér-csomók vagy daganatok.

(Blutader-Knoten oder Geschwülste.)

A vérér-csomók, vagy daganatok a vérerek kitágulása következtében támadnak a lábakon, vagy a test egyéb részein. Eleinte semmiféle bajjal sem járnak, a vérerek csak lassankint emelkednek egyenetlen, korlátolt, szederjes vagy fekete daganatokká, melyek a rájuk tett nyomásra elenyésznek; de ha a nyomás megszűnik, csakhamar ismét fölkelnek, a szenvedő tagban nehézség-érzést, néha heves fájdalmakat okozván. Midőn nagyobb daganatok támadnak, az egész tag felpöffed, a vérerek megvastagodnak, a bőrön és sejt-szövetben tályogok, fekélyedések keletkeznek, gyakorta a vérerek felpattannak és nagy vérfolyást okoznak. Többnyire csak a fölületes vérerek vannak kitágulva.

Az egész beteg tagnak pólázással eszközzendő egyenetlen összenyomása ily esetben a fő teendőkhöz tartozik ugyan, de e pólázás ne legyen igen szoros és e mellett a gyökeres orvoslásra szükségesek még ezen orvosszerek:

Pulsatilla, kivált eleinte, különösen terhes nőknél alkalmazandó, midőn még csekély a baj. Ha a láb dagadt és vörös: *calcarea*.

Lycopodium, ha nagyobb daganatok támadnak, melyek heves fájdalmat okoznak; ha a tag felpöffed, a bőrön fekélyek mutatkoznak; sőt néha még akkor is, midőn a vérerek felpattannak.

Arsenicum ha az előbbi szer nem használ; ha az elpukkadt vérerek következtében nagy vérfolyás támad; a

Hamamelis ajánlják. — A diactáról meg ne feledkezzék a gyógyítandó; mert csak így szabadulhat bajától.

Reggel, este vegyen be a szenvedő három golyócskát kevés vízben; javulást érezvén, hetenkint csak kétszer; de ha nagyok a fájdalmak, ekkor öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, bevehet abból minden 2—3 órában egy kanállal, sőt nagyobb vérzés esetében 1/2—1 órában;

javulást tapasztalván, mindig ritkábban. — A nagyobb testmozgást, hosszabb állást szintén kerülje a gyógyítandó.

É g e t t s e b e k.

(Verbrennungen.)

Az égés különféle fokaira és terjedésére, az égett rész fontossága- és a beteg testalkotására nézve, többé vagy kevésbé nevezetes tünetmények támadnak. Leggyengébb fokban a bőr jól megvörösödik, de a fájdalom csekély, daganat és láz hiányzik. Nagyobb fokban a vörösség és daganat szembetünő, a fájdalom nagy és láz jelenik meg. Még nagyobb fokban a felbőr megválk és azonnal, vagy csak lassankint világos vagy sárgás nedvvel telt hólyagba emelkedik. Legnagyobb fokban az égett rész egészen elromlik, azt fene (Brand) lepi meg.

A két első foknál a gyuladás könnyen oszlik el. — A harmadik fokban többnyire genyedés származik, mely gyakorta igen nevezetes; a gyuladás messze elterjed és fenével is végződhetik. — Az égés nagyobb fokaiban a láz mindenkor nagyra nő; néha görcsök és rángások (Convulsionen) könnyen támadnak, főleg érzékeny egyéneknél.

Az égés kisebb fokaiban leghasznosabb a megégett részt a tűzhez közel tartani; ekkép elenyészik a gyuladás minden utóbaj nélkül; — legrosszabb hideg vízzel tett borogatásokat használni, vagy bármi hűtő szereket, milyenek a kolompér, vörösrépa; mert, úgy hiszem, mindenki tudja, hogy ezek használata után közönségesen hólyagok, fekélyek támadnak *). De nem mindenkor lehet az égett részt tűzhez

*) Égetés ellen igen ajáultatik a közönséges hideg fa-szén, mely vagy összetörve, vagy darabban alkalmaztassék az égett részre. Erre néhány perc alatt enyhülnek a fájdalmak. (Die Homoeopathie 2. köt., 3. sz.)

Phosphor-gyufák által történt veszélyes égetés ellen azonnal *aconit* adandó (5 golyót 10 évőkan. vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal); ha erre nem javulna a szenvedő és a baj nagyobb fokra emelkednék, ekkor *aconit* után a *phosphor* (20. dil.); ha nem használna, *arsenic* vagy *carbo* adandók szintén minden $\frac{1}{4}$ órában, javulást látván, ritkábban.

közel alkalmaztatni; ily esetre vannak más gyógyszerek, melyek elvünk szerint sokkal hamarabb és biztosan gyógyítják az eféle bajt, elhárítván egyszersmind minden utóbajt.

Több esetben hasznos az olaj (különösen a terpentínolaj); vagy még jobb a borszesz (Weingeist), erős pálinka, ha ezt előbb megmelegítjük és ezzel az égett részt addig nedvesítjük, vagy az ezzel tett borogatásokat addig használjuk, míg a fájdalmak ezen alkalmazás által növekszenek. (A szemhez közel álló égett részt pálinkával, borszeszszel ne borogassuk.) A borszesznél hatalmasb az *urtica urens* *). Azonban, ha mélyen terjedt el az égés, akkor használjuk inkább e következő szereket:

Ha az égés a test nagyobb részére terjedt el, ekkor hathatós a gyapot (Watte). Ezt több vékony rétegben alkalmazzuk az égett részre. — Ha hólyagok támadtak, ezeket szükséges előbb felbökni, hogy ekként belőlök a nedv kifolyhasson. Ha az égett sebből sok geny foly ki, akkor a legelső réteget mindig a beteg részen hagyván, csak az e fölött levő gyapotrétegeket változtassuk. Ily esetben nemkülönben ajánlható a faolajfürdő (Olívenölbad), azonnal az égés után használándó, melynek melegségi foka 16—18° Rh. legyen. Ebben tartózkodjék a szenvedő 10—16 óráig folytonosan.

Jótékony gyógyszer az égésekben: az *arsenicum*, vagy *causticum* — **), ha a harmadik hígításból (von der dritten

*) Az 1857 diki „Orvosi hetilap“ 27-dik sz. közöltetik: „mí-szerint Amerikában a Journal de Chimie médicale szerint égett sebek jó sikerrel szereltetnek a csalán (*urtica urens*) tincturájával. A csalán több napi áztatásnak tétetik ki. Az így készült tincturába mártott ruha-darabokkal a seb befedetik, mireigen gyorsan heged.“ Az „*urtica urens*“ hasonszenvi szer, miután, külsőleg alkalmazva, egészséges bőrön is égést okoz. Nálunk e növény nem új szer, — mi azt évek óta használjuk: essentiájának minden cseppjére egy evőkanálnyi vizet öntvén, ebbe mártván ruha-darabokat, ezekkel fedvén be az égett sebet, mire, elvünk szerint, a seb igen gyorsan heged.

***) Ha a meleg étel vagy ital által égetjük meg szájunkat, szintén ezen gyógyszerből, vagy az *arsenicum*-ból 3 golyócskát egy-két evőkanálnyi vízben felolvasztván, addig tartsuk szájunkban míg csak lehet, ez után pedig nyeljük le.

Verdünnung) 6—8 cseppet félpohár vízzel jól összekevervén, az ebbe mártott ruhával gyakrabban borogatjuk a beteg részt. Ezen gyógyszerek, rendes diaeta mellett, belsőleg véve (minden 3 órában, javulást tapasztalván, minden 12 órában három golyócska két evőkanálnyi vízben) hasznosak azon fekélyek ellen, melyek az égett részen támadtak.

Ha a láz nagy fokra nő, belsőleg hatalmas az aconitum, minden órában három golyócska; javulást érezvén, csak ritkábban.

Genyedés támadván és a szenvedő rész nagy érzékenysége tágulván, adjuk azon szereket, melyeket a sebeknél említettem genyedés esetében. Szintén fekélyek, fene (Brand) ellen az innét nem messze leírt szerekből a legillőbbet (l. Fekélyek).

Fagyás, fagydaganat és fagyás általi tetszhalál.

Erős és állandó hidegben az életműves (organicus) részek dermedése következtében az érzés eltompul, a mozgás nehéz, sőt ha a hideg még tovább tart, minden érzés és mozgás elenyészik, az üterek verései megszűnnek, végre fene (Brand) köszönt be, melynél a fagyott rész összezsugorodik s kiszárad. — Az egész test levén a hideg ezen fokának kitéve, a bőr lassankint elhalványodik és érzéketlenné lesz; a vérnek a belső részekbe, főképp az agyba és tüdőbbe torlódása által nyugtalanság, tetemsúly, álmoság és erre valóságos álm következik; ha a hideg még tovább is tart (leginkább azoknál, kik szeszitalok által akarák magukat felmelegíteni), tetszhalál áll be; mely a fölelevenítés lehetőségét megengedi ugyan, de magára hagyva, szükségkép fenével vagy halállal végződik. — A hideg ártalmas behatásának leginkább oly részek tétetnek ki, melyek a szívtől legtávolabb esnek, ilyenek: a kezek, lábak, fülek, az orr.

Ha valamely fagyott, vagy hidegtől megdermedett rész hirtelen fölmelegítettetik, ekkor fájdalom közt heves gyuladás következik, a fagyott rész nagyra dagad, megvörösödik, megkékül, (fagydaganat) genyed, benne valóságos fene áll be. Hasonló tünetmények származnak az egész testben, ha ez nagy hidegből nagy melegbe vitetik; a test-

nek ilyenén hirtelen fölmelegedése valóban halált és a testnek sebes rothadását okozza.

Azért elvünk szerint a fagyott ember fölelevenítését ekkép eszközöljük. A fagyott test hideg terembe hozatik, levetkőztetvén, hóval vagy jeges vízbe mártott vászonnal fedetik, vagy hideg vízbe tétetik, de úgy, hogy orra, szája abból ki legyenek. Többnyire, midőn a test valamennyire fölenged, azon jégkéreg támad, mire a test a vízből kiemeltetik és kevésbé hideg vízzel dörzsöltetik. Ha a tagok dermedtségek elvesztik és a megfagyott életjelt ad, öt gondosan megtörölgetvén, hideg szobában ágyba tesszük, tüdejébe, ha a lehelés magától megjelenni nem akarna, levegőt fuvunk, a szivgödöröt hideg vízzel locsolván. Ha már beadhatunk, ilyenkor hasznos a

Carbo v. (öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben feloldasztván, minden órában egy kanállal; javulást tapasztalván, ritkábban). Ha ez nem használna, jó az *arsenicum*, vagy ha a betegnek feje forró lenne, *aconitum*.

A fagyott tagok hasonlóan engesztetnek föl; azokat hóval dörögölvén, avagy hideg vízbe mártván és benne tartván mindaddig, míg az érzés és mozgás vissza nem térnek.

A **fagydagاناتok** a bőrnek orbánczféle (rothlaufartig) gyuladásában állanak, mely, foka különbségéhez képest, majd idővel magától elmúló csak csekély daganattal és melegséggel mutatkozik, majd nagyobb, komor-vörös, vagy kékes daganattal és fájdalommal jár; néha pedig nyakas fekélyekké változik. A fagydagاناتok, ha rosszul orvosoltatnak, szintugy fenével végződhetnek. Csak tél idején, főleg időváltozáskor okoznak bajt, nyárban ismét eltűnnek. Minden külszer nélkül hasonszenvi gyógyszereink ezen fagydagاناتokat is gyógyítják: tudvalevő diaeta mellett.

Acidum nitri, vagy *petroleum* igen hathatóságos akkor, midőn főleg időváltozáskor mutatkozik a baj.

Sulphur vagy *rhus*, a bőrnek orbánczféle gyuladásában. Az első kivált akkor is használ, midőn fekélyek támadnak.

Pulsatilla v. belladonna, ha a gyuladás nagyobb, komor-vörös, vagy kékes daganattal és heves kopogó fájdalommal jár. Az első szer főleg szelid, — a második inkább

szomorú, közönyös, néha igen indulatos egyéneknek gyógyszerere.

Arsenicum, ha a gyuladt részen fenével fenyegető hólyagöcskák támadnak.

Ha a fagyás nem régi, vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát, vagy nagyobb fájdalom lévén, minden 5 órában. Az idült fagydaganat ellen ritkábban kell használni a gyógyszereket.

A fagydagاناتokat, ugy ezeknek visszatérését akként kerüljük el, ha hideghez szoktatjuk magunkat, az igen meleg gúnyákat és a megfázott részek hirtelen fölmelegítését magunktól eltávoztatjuk, ha a részeket hideg vízzel gyakrabban mossuk és gondosan megtöröljük.

Villám-ütés-okozta tetszhalál.

(Durch Blitz-Getroffene.)

Ha szabadban ütött meg valakit a villám (Blitz), könnyebb a gyógyítás; azért olyanokat, kiket e szerencsétlenség szobában ére, tüstént szabad levegőre kell vinni, földre fektetni, hideg vízzel locsolgatni, egész testét flanellal dörzsölni, -- életjelek mutatkozáig, miután ilyenkor többnyire sötétpiros és duzzadt az arcz, beadni eleinte *aconitum*-ot (5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$ órában, vagy hamarabb is egy evőkanállal), ez után pedig *nux vom.* vagy *lachesis* a beteg körülményei szerint gyakrabban vagy ritkábban, mint már tudjuk az eddig mondotakból. — A hideg víz helyett tán még jobb sikerrel alkalmazhatjuk a föld-fördőt; e végre a villám-ütöttet vizirányosan kell fektetni és fris földdel egészen befedni, ugy, hogy csak feje legyen ki; arczát néha fris vízzel megfecsken-
 deni, így hagyni, míg magához nem tér; ekkor tüstént ágyba fektetni és az említett szereket beadni, melyekhez az utóbajok elhárítására a *sulphur* is csatolom.

Szén-gőz általi tetszhalál.

(Erstickungsgefahr durch Kohlendampf.)

Azok megmentésére, kik zárt szobában szemet égetve, szén-gőz, illetőleg szénéleg által forognak életveszedelemben, szolgáljanak e soraim. Nevezetesen, miszerint mindezek annyira elkábulnak, hogy látva, érezve szomorú helyzeteket, nem képesek segélyért szót emelni, ablakot nyitni, vagy kivánszorogni a szabadba. — Ily esetben mit sem késve, azonnal szabad fris légre vitessük a szenvedőt; borcetzetbe mártott fehér ruha-darabokat rakjunk fejére egymásután; mellét, kezeit, lábszárait hideg vízbe mártott kefével dörzsöljük mindaddig, míg légzeni nem kezd; ha ezek után sem mutatkoznék életjel, akkor fujjunk levegőt a szerencsétlen szájába.

Magához térvén a beteg, adjunk neki *bellad.*, vagy *opiumot*; öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást látván, mindig ritkábban.

Vizbe-fuladás akasztás általi tetszhalál.

Rosz szokás, azokat, kik vízből huzattak ki, fejjel a föld felé fordítani a végre, hogy belőlök a víz kijöjön. Legcélszerűbb az ily szerencsétlent azonnal levetkőztetni és lefektetni úgy, hogy fejjel valamivel följebb feküdjék. Ezután a kezeket, lábakat, ezek talpait erős kefével, az egész testet pedig melegített flanellal dörzsöltessek egy-két óráig, vagy ha szükséges, továbbig és ilyenén csüggedetlen fáradalom után sokszor új életet adandunk olyanoknak is, kik több óra multával húzattak ki a vízből. Valamint az ágy, úgy a takaró is meleg legyen. Az ajkak vörössége, a tagok mozgékonyága, szívtáj melegsége, gyenge légzés a már megújuló életre mutatnak, melyek után rendszeren jótékony álmok szok bekövetkezni, melyből mintegy új életre ébrednek föl a betegek; kikenél ha tán vértolulást vennék észre, az *aconitból* 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden órában adhatunk egy kanállal. Ez után hasznos a *lachesis*.

A kasztás általi tetszhalál esetében a kötelékeknek sebes feloldása oly módon történjék, hogy a test leesés által meg ne sértsék. Itt a testnek melegítése nem szükséges, mivel a megfojtottak természetes melegségüket hosszabb időig megtartják. Erős dörzsöltetés után föleszmélvén a szerencsétlen, azonnal adjunk *aconitot* az előbbi mód szerint, — ez után pedig *opiumot*.

Légszesz általi tetszhalál.

(Erstickungsgefahr durch Gas.)

Ha a zárt szobának levegőjéhez vigyázatlanságból légszesz járul, ennek nagyobb mennyiségű hydrogeniuma és carboniuma által fuladás veszedelmének van kitéve az ember. Mivel pedig dr. Cless állítása szerint (Orvosi heti lap, 20. sz., 1857.) a fuldokló symptómái hasonlók a nagy adagban bevett „*belladonna*”-symptómákhoz, — elvünk szerint előbocsátván „*aconitum*-ot” (3 golyócskát 3 évökánálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk minden 5 perczen egy kanállal), ez után merem ajánlani a *belladonnát* (5 golyócskát 10 évökánálnyi vízben felolvasztván, minden 5 perczen egy kanállal; javulást látván, minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1—3 órában). Ha ez nem használna, ajánlhatom még az *opiumot*, szintén ugy vendőt. E mellett nem ellenzem a hideg vizzeli borogatást a fejre. — Részemről ugyan az említett szerek hatását tapasztalni még nem volt alkalmam: de a symptómák hasonlatossága után hiszem, miként jó sikerrel használhatók.

Tetszhalál (Scheintod, asphyxia).

Görcsök, vérszegénység, éhség következtében.

A villámütés okozta, nemkülönben vízbefuladás, fagyás, széngöz, légszesz általi tetszhalálról most szólottam. Utólagosan itt a görcsös tetszhalálról, (mely nem ritkán a rángó és zsongos görcsöknek rohamai, a nyavalyatörés, méhkóros (hysterisch) roham után fordul elő), — a vérszegénység-, éhségből származott tetszhalálról teszek még említést.

Itt szükséges, hogy a beteget környező lég tiszta s meleg legyen; ovatosan vetköztessék le a tetszhalálos, vagy inkább olló, vagy kés segédelmével metszettessék fel ruhája; fektessék le meleg ágyba; melegített hamu, vagy homok rakassék a mellgödör tájára és a lábtalpakra egymásután; gyapot-ruhával dörzsöltessenek a végtagok, a fej, különösen a homlok, az orr, mell, a hátgerincz; mindez nem használnván, forró viasz, vagy forró szurok csepegtessek a szivgödör- és hátgerinczre, de csak akkor, ha az előbb mondott felélesztési mód nem lenne sikeres.

Magához térvén a tetszhalálos beteg, legelőször is, gyenge szivdobogás és a szemfénynek összehuzatása, azután pedig a szempillák mozgásai észlelhetők; visszatérnek lassankint az eszmélés, a test-melegség, a nyilvánosb érverés. A mint lehet azonnal adjunk:

Arnica. E szer általában hasznos esés vagy egyéb erőművi sérelem okozta tetszhalál esetében.

China, vérvesztés után; szintén vérszegénységből eredő tetszhalálban; de ekkor jó a *crotalus* is.

Chamom., *sicuta*, *stramon.*, *veratrum* görcsös tetszhalálban használandók.

Az éhségből eredő tetszhalálos betegnek az ételek nagy vigyázattal és eleinte csak kis mértékben adassanak.

A gyógyszerekből 5 golyót 10 evőkan. vízben felolvasztván, ebből adjunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal; később mindig ritkábban.

Az ujszüülöttek tetszhaláláról „a gyermekbetegségeknél“ szólandok.

V.

NÉHÁNY NŐ-BETEGSÉG.

Különösen:

A. A havitisztulás előtt, alatt és után beköszöntő többféle rendetlenség.

A természet úgy rendelte-törvény szerint a nők egészségére szükséges, hogy fölserdülés idejétől a havitisztulás minden 4-ik hét, vagy 28-ik nap után megjelenjék és néhány napig tartson, anélkül, hogy az által szenvedne a test. Sokszor azonban a serdülő leány, elérvén nemi érettségének idejét, rendes tisztulás előtt, alatt és után különféle abnormis változásoknak van kitéve, — vagy az ezen időszakban megjelenni szokott nemi működésnek hiánya miatt beteges állapotba döntetik. Mindakét állapot megkívánja az orvos figyelmét, ügyelve mindazáltal arra is: hogy tett tapasztalások szerint némely egyének későbbben érik el a nemi érettséget, egyeseknél pedig sohase jelenik meg a hősziám és mégis viszonyos ép egészséggel bírnak. — A szenvedések kiirtására e szereket ajánlom:

Belladonna, ha a nő vérmes, arca duzzadt és piros, a vér feje felé tolul.

Lycopodium, ha borzadást, nagy fejfájást érez, anynyira, hogy szinte félrebeszél, sir a nő, elalél, keresztje fáj, lába megdagad.

Platina, ha kedélye igen változó, sirásra hajlandó; légzése nehéz; álma nincs és belszorongás, nyugtalanság, görcsök lepik meg a nőt.

Cocculus, ha mell- és alhas-görcsökben szenved.

Ignatia, ha feje nehéz; a világosságot nem szenved; szívdobogása van; ha természeténél fogva igen érzékeny; ha alhas-görcsökben szenved.

Phosphor, ha vért köp; borzongást, szívdobogást érez, arca vagy inye megdagad.

Nux vom., ha ingerlékeny, haragos, nyugtalan a nő és és májfájásról panaszkodik.

Sepia, ha a nő andalgó és fogfájásban szenved.

Pulsatilla, ha a szelíd nőnek arczszíne hirtelen változik; gyakran ásitózik, néha fázik; émelygése, gyomor- és bél-görcsei vannak. A havitisztulás rendezésére kitünő a *cyclamen* is.

Sulphur, ha kellemetlen belszorongás, fogfájás, alhasgörcsök által kinoztatik a nő; néha köhécsel. — E három utolsó szert és a *graphitest* (ezek közül illendő körülmények szerint egyet választván) kivált azon fiatal nőknek ajánlhatom, kiknél az első havitisztulás még meg nem jelent.

Görcsök, fogfájás, szóval nagyobb fájdalmak jelenlétében 5 golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában egy kanállal; rendszeren pedig csak minden negyed nap reggel, este három golyócska veendő; azonban a tisztulást megelőző három napot előre kiszámítván, bevéhet ezen három nap alatt a nő minden 12 órában*).

Valamint a gyógyszerék²³ használata mellett, ugy általában, a nők rendes tisztulásának akadályait elhárítandók, az arra vonatkozó psychikai és physical befolyásokra különös figyelmet fordítsunk. Szoros kötelességünkben áll, hogy mindenki, de különösen a természetöknél fogva érzékenyebb, gyöngédebb nők iránt illendő tisztelettel viseltessünk. E tisztelet aztán magában foglalja azon gyöngéd, művelt bánásmódot, melylyel tartozunk a nőknek már azért is, mert ellenkező esetben psychikai szempontból a leverő indulatok általában, különösen tisztulás idején veszélyteljesen hatnak a nőkre. — A nők részéről nemkülönbén kívánatos, hogy óvják magukat a lelkiindulatoktól; ezenfölül physical tekintetből ismét el ne mulasztják a szükséges testmozgást (kivált tisztulás idején kívül) szabad légben;

*) Megjegyzem itt, miszerint tisztulás alkalmával előforduló bármiféle betegségben bátran használhatjuk a hom. gyógyszereket általában; miután a női organismus rendes működéséhez tartozván a tisztulás, ezt a hom. orvosságok meg nem akadályozhatják. Előlonkezőleg áll a dolog több allop. szerre nézve.

különös figyelmet fordítsanak a test tisztán tartására: hideg vizzeli mosást gyakran használván, — tisztulás idején langyos vízzel cseréljék föl a hideget; igen szoros ruhákat ne viseljenek és ha már a szokás nem engedi hogy fűzés nélkül járjanak legalább igen szorosan ne fűzzék be magukat; tisztulás alatt minden módon kerüljék a meghűlést, nagyobb testmozgást, tánczot, nehezebb emésztésű eledleket, szeszes italokat, mértékletlen kávé-, thea-ivást, melyeknek mérték fölötti élvezete általában ártalmas; végre, miután anélkül is többnyire szorulásban szenvednek, túlságos szeméremből vissza ne tartóztassák a székelést annak idején.

A havitisztulás kimaradása vagy elnyomatása.

Ha a havitisztulás annak idején meg nem jelenik (ide nem értvén a terhesség és szoptatás idejét), azaz kimarad vagy lefolyásában elnyomatik, mindakét esetben többféle kórjelek jelennek meg, melyek a nő beteges állapotára mutatnak, noha némely egyénknél (de ritkábban) a havitisztulás kimaradását vagy lassankinti elnyomatását hosszabb időig semmi beteges jelek sem követik. Legtöbb esetben előbb utóbb ezek a kórjelek: fejfájás, szédelgés, szorongás, a tagok lahkadtsága, az emlékek fájdalmas dagadása és feszessége; a keresztcsont táján érezhető feszülés, fájás; a has puffadtsága és keménysége. Eleinte ezen kórjelek nincsenek állandóan jelen és csak időszakonként, minden harmadik, negyedik héten jelennek meg, sőt el is enyésznek orvosi segély által, vagy önkényt, megjelenvén a havitisztulás; de ellenkező esetben nagyobbodnak és különféle bajokra nyujtanak alkalmat. Így az izgékony és bővérű egyénknél vértorlódás következtében fülzúgás, nehéz légzés, szivdobogás, iszonyu fej- és fogfájás, agygyuladás, guta, vérfolyások az orrból, gyomorból, tüdőkből jelennek meg; sőt időszakonként megjelenő véres izzadásnak és könnyezésnek példái sem hiányzanak; — a gyengébb- és érzékenyebbeknél ájulások, görcsök, rángások, sőt nyavalyatörés is jönnek elő, végre pedig sápadtság, vízkór, sorvadás sat. fejlődnek ki. Ezen bajok ellen a következő gyógyszerek szolgálandanak:

Opium, ha ijedés következtében marad ki a havitisztulás; vértolulásban szenved a nő; — azon esetre, ha erre nem javulna, jó ezzel felváltva az *aconitum*, minden órában, egyszer az egyik, másszor a másik szerből három golyócska egy kanálnyi vízben. (Ha már hosszabb idő óta el van nyomva a tisztulás, ijedés következtében, ekkor *lycopodium* veendő, de csak minden negyed nap.)

Chamomilla, midőn hószám alkalmával, harag után következnek különféle rendetlenségek. Ilyenkor jó a *sepia* is.

Ignatia, bú, szomor után, főképp busongó nőknél előjött bajok elűzésére. Ily esetben az elnyomatott hószám ellen szintén indikált szer a *sepia*.

Nux vomica, lelki indulatok, szeszes italok, sok kávéivás-okozta beteges állapot ellen.

Pulsatilla, ha meghülés vagy félelem, vagy szomor folytán nyomatik el a hószám; különösen szelid nőknél.

Cocculus, ha azon időre, melyre rendszeren a havitisztulásnak kellene jönnie, iszonyu görcsfájdalmak jelennek meg a hasban, melyek a végtagokra is terjednek; ha nagy szorongás mellett nyomást érez mellében a beteg, egyszermind oly gyengeseget, hogy fennhangon nem beszélhet. Görcsös állapotban hasznos a *hyosciamus*, vagy *stramonium* is.

Cuprum metall., ha legiszonyubb fájdalmak közt jelennek meg a görcsök, melyek a szenvedő hasát foglalják el, néha innét a végtagokra terjednek, mellszorítást, undort, böfögést, sőt hányást okoznak és melyek miatt fülhasító lármát kénytelen tenni a szenvedő.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, nagy fájdalmakban beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban. — Ha a fájdalmak türethetők, elég minden 3–5 órában bevenni.

Ha ezen gyógyszerek rögtön, körülményekhez alkalmazva, várakozásunknak meg nem felelnének; vagy ha időszakonként már hosszabb idő óta gyötrenék ilyenén fájdalmak a beteget, valamint más nem annyira sürgetős, de idővel kinossá válható havitisztulási bajok szétoszlata

okáért tanácskozzunk h. orvossal. Azoknak, kik h. orvosokkal nem értekezhetnek oly könnyen, figyelmökbe ajánlom (tudvalevő diaeta mellett) ezen szereket:

Graphites, ha csak kis mértékben mutatkozik vagy el van nyomva a havitisztulás és ily időben fej-, gyomor-, has-fájdalmat érez a nő nagy gyengesége mellett és külsőre rózsaszínű kütég támad.

Rövid időig tartó és **csekély mennyiségben** megjelenő tisztulás esetében: *baryta*, *sepia*, *pulsatilla*, *natrum mur.* is használhatók *).

Pulsatilla, kivált szelid nőknek, kik ilyenkor hajlandók a sirásra, szomorúak, egyoldali fejfájásban, szivdobogásban, émelygésben és néha hányásban szenvednek, kezeik és lábaik hidegek és ez utóbbiak megdagadnak. Majd hasonló állapotban, ha ez nem használna, jó a *sepia*.

Sulphur, ha tisztulása vagy csekély, vagy egészen el van nyomva és annak idején fejének hátulsó részét és nyakát fájdalmas érzés foglalja el; gyomrában, hasában némi nehézséget tapasztal; gyenge, kivált beszéd után; fel van ingerülve és hajlandó a haragra. *Scrophulös* egyéneknek hasznos a *silica* is.

Bryonia, ha tisztulás helyett orrvérzés mutatkozik a nőnél; ha vértolulásban szenved és a vér leginkább feje, melle felé tolong; ha borzadozás és forróság egymást váltják fel; néha köhög is ilyenkor a nő.

Ezen szerekből ilyenén nem sürgős esetekben hetenként kétszer vegyen be a beteg és így körülbelül minden negyed nap három golyócskát; közelegvén a tisztulás szokott ideje, az ezt megelőző két három napon bevehet reggel, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben.

A havitisztulási bántalmakat illetőleg: az egyes körülményekre vonatkozó cikkem figyelmes átolvasását is ajánlom.

*) Az igen bő, hosszabb időig tartó, fájdalmas havitisztulás rendezésére szolgáló szereket, tovább a „vérfolyásnál“ feltaláljuk.

A havitisztulásnak rendes megszünése idején előforduló bántalmak.

A havitisztulás közönségesen negyvenedik év végével, vagy ötvenedik elején szok megszünni. Legritkább esetben történik ez rögtön, hanem többnyire ezen időszakban rendetlenül majd minden két-három hétben mutatkozik, majd ismét több hét, hónap mulva tér vissza a tisztulás; néha nagy mértékben, méh-vérfolyás gyanánt. Ily rendetlenségek mellett gyakran szenvednek a nők vértolulásban, különösen pedig azok, kik tápláló eledelhez, kávéhoz, szeszes italhoz szoktak, többnyire ülő-életet viselnek és különben is vérmesek; fej felé tolulván a vér, ilyenkor a nők gutától is tarthatnak. Az eféle állapotban elkerülhetlenül szükséges a dia eta megtartása; a bor, thea, kávé, fűszeres, zsíros étkek nélkülözése; a lelki nyugalom. Mindezekre legnagyobb figyelmet fordítván, jó sikerrel adhatjuk ezen szereket:

Nux vomica, főleg vérmes egyéneknél, kik kávé és szeszes italokhoz szoktak, nagy nyugtalanságot éreznek, álmuk nincs, szorulásban szenvednek és néha vértolulásban a fej felé.

Belladonna, ha némi feszülést, teliséget, nyomást érez nemző-részeiben a beteg, mely fájdalmas keresztfájással vannak összekötve.

Aconitum, ha nagy forróságot, vértolulást érez a beteg. — Ezen szerek főképp vérmes nőknél hathatósak.

Lachesis, kivált nem heves nőknél működik jótékonyan, ha szívdobogásban, ájulásban szenvednek.

Sepia, hosszabb időig kimaradó és ismét rendetlenül visszatérő havitisztulásban, idős nőknek igen ajánlható.

Gyenge idegzetű, erőtlen nőknél hasznosak ismét:

Pulsatilla, szelid nőknél; *ignatia*, busongó egyéknél; *cofea*, igen érzékenyeknél.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, — ha vértolulása van a betegnek, beadhatunk minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órában; javulást érezvén, ritkábban és így minden 3—5 órában egy evőkanállal. Különben

minden negyedik nap reggel, este 3 golyót egyszerre: a *radicalis* gyógyítás eszközlésére.

Ha méhvérfolyással van e baj összekötve, nézzük tovább ezen betegséget, itt feltaláljuk az orvosszert.

Havitisztulási bántalmakban egyes jellemző symptómákat a többi körülményekkel összehasonlítván, ezen szerekből választhatunk illendőt.

Az első havitisztulásnak késedelemes megjelenése: *cyclam.*, *graphit.*, *pulsat.*, *caustic.*, *cali c.*, *petrol.*, *natrum mur.*

A már rendes havitisztulásnak kora visszatérése: *ammonium*, *bryonia*, *calcarea*, *carbo v.*, *cocculus*, (*ignatia* minden 10—14 nap), *phosphor*, *petrol.*, *platina*, *silica*, *sulphur*, *veratrum*;

— késő beköszöntése: *caustic.*, *graphit.*, *jod*, *lycopod.*, *pulsat.*, *magnesia s.*, *natrum mur.*

Rövid időig tartó hószám: *alumina*, *baryta*, *mercur*, *phosphor*, *platina*;

— hosszú időig: *aconit.*, *lycopod.*, *nux v.*, *rhus*, *secale*, *silica*;

— félbehagyó (aussetzend): *ammonium*, *cyclamen*, *ferrum*, *lachesis*, *lycopod.*, *nux v.*, *ratanhia*.

Havitisztulás kis mérvben: *alumina*, *ammonium*, *conium*, *cyclamen*, *croton.*, *graphit.*, *lycopod.*, *magnesia s.*, *natrum m.*, *sepia*, *silica*;

— nagy mérvben: *bellad.*, *calcarea*, *carbo v.*, (*ignatia* egyszersmind korán), *caustic.*, *china*, *crocus*, *lycopod.*, *mercur*, *phosphor*, *platina*, *sabina*, *secale*, *silica*, *sulphur*, *veratrum*.

Elmaradó, elnyomatott hószám: *agnus*, *bryonia*, *conium*, *cyclamen*, *graphit.*, *kali c.*, *lycopod.*, *natrum m.*, *pulsat.*,
+ *sepia*, *silica*, *sulphur*, *veratrum*;

— vérmes egyéneknél ily esetben jó a: *calcarea*;

— orrvérzés elmaradt hószám idején: *bryonia*;

— ijedés után: *opium*, *lycopod.*, (*aconit* vértolulásban);

† — harag után elmaradó: *chamomilla*, *sepia*;

— hosszabb időig elmaradó: *lycopod.*, *sepia*, *silica*.

- Elkésett hős szám: *cyclamen, ferrum, graphit., hyosciam., ignatia, petrol., sabadilla, sassaparilla*;
- igen elkésett: *bovista, caustic., chelid., dulcam., hepar, jod, natrum m., ac. nitri, nux m., phosphor, sepia, silica, sulphur, ac. sulphuricum.* +
- Rendetlen tisztulás: *cyclam., coccul., jod, sabad., ruta, sepia.* +
- Havitisztulás terheseknél: *cocculus, phosphor, rhus*;
- szoptatóknál: *silica.*
- Havitisztulás előtt mélaság, búskomolyság: *lycopod.*;
- siránkozás: *conium, phosphor., lycopod.,* nevetés: *hyosciamus*; ásítózás: *pulsat.*;
- száraz forróság: *mercur*; fázás: *lycopod., pulsat.*;
- vértolulás a fej felé: *aconit, magnesia s., mercur*;
- fejfájás: *calc., carbo v., ferrum, lachesis, sulph., veratrum*;
- fülsengés: *ferrum*; foghús-dag: *baryta*;
- fogfájás: *chamom., carbo v., calc., sepia*;
- orrvérzés: *lachesis, sulphur, veratrum*;
- duzzadt mellek: *calcarea*; fájdalmasak: *calc., conium*;
- szivdobogás: *cuprum, spongia, jod*;
- mell-görcs: *cocculus, lachesis*;
- hasfájdalom: *chamom., pulsatilla, sepia*; +
- alhas-görcs: *chamom., cocculus, carbo v., pulsat.*;
- gyomor-, máj-fájdalom: *pulsat., nux mosch.*;
- nyomó fájdalom a hólyagban: *pulsatilla*;
- hasmenés: *bovista, silica*;
- keresztfájás: *ammonium, baryta, nux mosch.*;
- a nemzőrészek szorongása (Drängen): *platina*; összezü-
zása: *china*; sebhedtsége: *sepia*; viszketése: *sulph.*
- Tisztulás megjelenésével szomoruság: *natrum mur.*;
- belszorongás: *stannum*; haragosság: *natrum m.*; sirán-
kozás: *platina*; nyomasztó álmoság: *ac. sulphuricum*;
- hasfájás: *conium, graphit., lycopodium.*
- Tisztulás alatt belszorongás: *mercur*; sirás, ájulás: *lyco-
pod.*; szomor: *ammonium*; buslakodás: *sepia*;
- eszméletlenség: *china*; félrebeszélés: *hyosc., lycopod.*;
- nyugtalan álom: *kali, sepia*; gyengeség: *graphit., jod,
phosphor*;
- ásítózás, láz: *phosphor*; általános forróság: *ac. nitri, nux*

- v.*, *sepia*, *sulphur*; fázás: *berberis*, *graphit.*, *natrum m.*, *phosphor*, *pulsatilla*;
- duzzadt arc: *china*; vértolulás, fejforróság: *calcarea*, *china*; fejfájás: *carbo v.*, *graphit.*, *nux v.*, *sepia*, *veratr.*;
- fülzúgás: *veratrum*; orrvérzés: *natrum s.*, *sulphur*;
- fogfájás: *ammon.*, *chamom.*, *calc.*, *carbo v.*, *sepia*;
- mell-görcs: *china*; mell-fájás: *graphit.*, *pulsat.*; vérköpés: *phosphor*;
- szivdobogás: *jod*, *ignatia*, *phosphor*, *sepia*;
- száj-savanyuság: *lycopod.*; émelygés: *graphit.*, *nux*, *pulsat.*; hányásra való készítés: *veratrum*; hányás: *carbo v.*, *lycopod.*, *phosphor*; gyomorgörcs: *pulsat.*;
- máj-fájdalom: *pulsat.*, *nux m.*; puffadt has: *cocculus*, *zincum*;
- has-fájás: *alumina*, *ammonium*, *calc.*, *lycop.*, *pulsat.*, görcsök: *cocculus*, *coniun.*, *pulsat.*, *nux v.*, *china*, *graphit.*;
- hasmenés: *alumina*, *ammonium*, *bovista*, *caustic.*, *creosot*, *veratrum*; kemény szék: *silica*;
- gyakori vizelés: *alumina*; készítés a vizelésre: *sassap.*; akarat elleni vizelés: *calcarea*;
- aranyeres bántalmak: *lachesis*, *phosphor*;
- keresztfájás: *ammonium*, *berberis*, *calc.*, *lachesis*, *graphit.*, *lycopod.*, *sulphur*;
- gerincz-fájdalom: *ammon.*, *caustic.*, *lycop.*, *phosphor*;
- a nemzőrészekben égetés: *silica*; nyomás: *ammonium*, *bellad.*; szúrás: *ac. sulphuric.*; teliség: *pulsat.*; érzékenység: *platina*;
- a szeméremtest viszketése: *lycopod.*, *hepar*, *petrol.*;
- a végtagok fájdalma: *bryonia*, *graphit*, *sepia*;
- láb-daganat: *graphit*, *lycopodium*.
- Tisztulás után gyengeség: *jod*, *platina*, *phosphor*; fejfájás: *natrum m.*; fogfájás: *calc.*;
- szivdobogás: *jod*; méh-görcs: *china*;
- nyomó fájdalom a nemzőrészekben: *china*;
- fehérfolyás: *ac. phosphor.*, *alumina*, *mercur*, *creosot*, *ruta*, *silica*, (egyébiránt erről másutt);
- hasmenés: *graphites*;

A tisztulás rendes megszűnése idején előforduló bántalmak ellen előbb soroltam el a gyógyszereket.

A gyógyszerek bevételét nézzük a 7-ik lapon.

M é h - k ó r.

(Hysterie.)

A nőknek azon beteges állapota, mely görcsök és a lélek felingerültsége által bélyegzi magát, méhkórnak neveztetik; mely közönségesen a havitisztulás rendetlenségeivel van összeköttetésben. Megszűnik néha e kór a havitisztulás megszűnésével; általában pedig igen hosszadalmas nyavalya, mely közönségesen 16—45 évkor közt fordul elő. Okai lehetnek: örökségi hajlam, gyöngéd testalkat; ámbar azért bővérű és erős testalkatu egyének is méhkórba eshetnek. Továbbá az elkényeztetett nevelés; a képzelődés és lelki szenvedélyek felingerlése, például regények olvasása által; gyakori szülés, sokáig folytatott szoptatás, bővebb vérvesztés, hosszabb gyermekágyi folyás, hashajtókkal való visszaélés; lelki indulatok, különösen titkos szerelem, szerelemföltés; zárt levegő, szoros ruhák; sok ülés előrehajlott testtel; a kávé, thea, bor mértéktelen használása; a bőrkittégek és kőszvények elnyomatása.

A méhkór első jelei: nagy lankadtság, roszkedvűség, ásitozás, csüggedés vagy szokatlan vidorság, a szemek fényessége, homályos foltok látása, a szemgolyó görcsös mozgásai, a szemek könnyezése, fülzúgás vagy élénk hallás, szorongó légzés, kicsiny, sokszor kihagyó, némelykor alig érezhető érverés, gyakori erősb szivdobogás, kopogó fájás a fej bizonyos pontján, oly érzéssel, mintha szeg volna a fejbe ütve; máskor egyoldali fejfájás, korgások és görcsök a hasban, mely fel van puffadva, néha oly érzéssel, mintha a hasból egy golyó emelkednék a mellen keresztül fölfelé, mely érzés miatt a nőnek szorongó, fuladozó állapota sziv-reható; hideg kezek és lábak; csekély mennyiségű, vizes színű, néha égetéssel és metszéssel kiürített vizelet, máskor nehéz, erőltetett vizelés; száraz bőr; gyakori nyálfolyás, étvágy-hiány, keserű szájíz, savanyu felbőfögések, émelygés, hányás, gyomorgörcs, székszorulás, büdös szelek elin-

dulása, melyek után a beteg jobban érzi magát, midőn máskor ismét sirással, vagy bő vizeléssel végződnek az eféle rohamok. A nyavalyának magasb fokán e körjelekhez járulnak: ájulások, fontosb görcsök és rángások, melyek alatt a nő eszméletét veszve mozdulatlanul fekszik; az említett méhkóros golyónak fölfelé tolulása által fuladáshoz hasonló állapotban szenved; végtagjai hidegek; nem ritkán erős köhögés, igen hangos nevetés vagy sirás, csuklás gyötrik a szánandó beteget. Az ilyenén méh-kóros roham majd hosszabb, majd rövidebb időig tart; néha egypár óráig, máskor több napig. A roham megszüntével visszatérnek a test előbbi rendes működései, a görcsök elenyésznek, csak a bágyadtság marad vissza hosszabb rövidebb időig. A nyavalyának hosszabb időig tartása örültséget, méhdühöt, különféle más görcsös nyavalyákat, sorvasztó betegségeket okozhat. — A gyógyszerek itt e következők:

Chamomilla, meghülés, vagy harag után.

Cicuta, ha görcsök által az egész test kinyujtatik, megmerevedik, mozdulatlan.

Moschus, ha rögtön érez émelygést a nő; könnyen elalél; légsője görcsösen húzódik össze, fuladás érzése mellett; melle szorult; hasában oly érzése van, mintha össze lenne szorítva.

Nux vom., midőn hányásra ingereltetik a nő; fejének bizonyos pontján fájdalmat érez néha oly érzéssel, mintha fejébe szeg lenne ütve; szive erősen dobog; szorulásban szenved; — de ekkor az *ipecacuanha* is jó, kivált ha a nőnek egész teste megmerevedik.

Bryonia, alhasgörcsökben hasznos, ha ezek makacs szorulással vannak összekötve; — hasonló esetben a *cocculus* is használ, kivált ha a görcsök a mellben is szorongó érzést okoznak, mely a szelek elindulása után enyhül.

Pulsatilla, ha a nő levert kedélyü, sirásra hajlandó; egészen elcsügged, mindenkitől fél, nem tud aludni aggodalmi miatt, szivdobogásban, egyoldali fejfájásban szenved.

Sepia, ha nagy gyengeséget érez a nő; ha étvágya nincs, hányásra kényszerítettik, egyszersmind oly érzés-

ről panaszolkodván, mintha hasából egy golyó emelkednék fölfelé.

Ignatia, főleg érzékeny gyöngéd nőknek, gyötrő szerelem, vagy ijedés, harag után; ha fejében oly fájást érez a beteg, mintha szeg lenne bele ütve, nyelése nehéz; álma kábitó; csuklásban szenved.

Silica, ha nyelés alatt oly érzése van a nőnek, mintha nyeldeklője össze lenne húzva; e mellett tisztulása rendetlen, szorulásban szenved, elsoványodik és holdváltozáskor érzi leginkább baját.

Aurum, ha most vig, most haragos, most halni kész a szenvedő; feje fáj; szive erősen dobog; szájize rossz, hasa felfuvott.

Platina, ha a nő sirásra hajlandó; fél a haláltól; ha ijedés, szomorúság, harag után támad a baj; igen gyengének érzi magát és néha roham alatt eszméletét veszve, közel áll az örültséghez.

Phosphor, vagy *causticum*, ha illetén görcsök következtében a nőnek szólása hosszabb időig nem tér vissza.

Szintén a *phosphor*, *platina*, *ac. sulphuricum*, *gratiola*, *origanum vulgare*, *ustitia*, *raphanus sativus* (ez utóbbi nagy szemetelenséggel járó méhdűhben) — gyermekágyas nőknél pedig még inkább a *belladonna*, *veratrum*, *china* **méh-dűh** (Mutterwuth) esetében jótékonyak, az előbbi esetben is használhatók.

Roham alatt leginkább ezen szerekből válaszszunk egyet: *chamom.*, *moschus*, *nux vom.*, *ippecacuanha*, *pulsatilla*, *ignatia*, *cicuta*, *cocculus*, *bellad.*, *phosphor*, *china*; midőn rohamon kívül a baj gyökeres kiirtására: a *sepia*, *silica*, *phosphor*, *china*, *pulsatilla*, *bryonia*, *causticum*, *nux vom.*, *aurum*, *platina* gyógyszereket ajánlom. — Roham alatt 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában 1 kanállal; javulást látván, ritkábban; midőn rohamon kívül elég hetenkint csak kétszer bevenni reggel, este három golyócskát.

A gyógyszerek használata mellett igen szükséges, hogy a nő könnyen emészthető eledelekkel éljen, kávé, théát ne igyék, vacsorára semmit vagy igen keveset egyék, tollas ágyban ne feküdjék, ruházata az időviszonyokhoz legyen

alkalmazva, óvja magát a lelkiindulatoktól és a meghülés-től. Sikertelen leend az orvosnak minden szorgalma, ha a betegnek lelkét szünet nélküli indulatok és szenvedélyek sanyargatják; azért méltán lehet kárhozzatni azokat, kik a nőnek ilyenén valódi szenvedéseit csekélységeknek tartván, nem kimélik a szánandót: kinek lelki nyugalomra, kellemes szórakozásra, derült társaságra, csak könnyebb foglalatosságra van szüksége, — kerülvén a magányt, az üdő-életet; el nem mulasztván tiszta szabad léghen a jótékony testmozgást.

S á p - k ó r.

(Bleichsucht.)

A sápkór (sápadtság) eredeti formájában kirekesztőleg fiatal leánykánál serdülés időszakában fordul elő. Jellemző tünetek a nyavalyának: a testnek halvány, sárgazöldes színe; az ajkak, a foghús, a nyelv hasonlóképp halványak; a beteg tekintete bágyadt; szemei szinte kék karikával vétetnek körül; lankadt, gyenge, legesekélyebb testmozgásra elfárad a leány; légzése nehéz, rövid; szíve erősebben dobog, kivált ha lépesökön megyen föl; szünet nélkül borzadozik, fázik, gyakran ásítózik; szereti s keresi a magányt; búskomor, félnék. Nevezetesen ilyenén állapotban étvágy tekintetéből, hogy a beteg sokszor olyasmi után sovárog, mi táplálására nem alkalmas, például: föld, homok, kréta, viasz, mész, éretlen gyümölcs, eczet sat. után; de különben is a beteg gyomra rossz, gyakori fájást, égést, böfögést, hányásra késztetést érez, sőt hány; rendetlen, többször rekedt a széke. A havitisztulás vagy igen csekély mértékben, vagy épen nem mutatkozik, hanem nyákkal vegyített, vagy halvány színű vér; sokszor egyedül fehérfolyást tapasztal a gyenge fiatal nő. Ezekhez járulnak néha méhkóros görcsök (hysterische Krämpfe), rángások, ájulások, sat.

Mielőtt elsorolnám az itt használandó gyógyszereket, az életrendről, mint szükséges föltételről teszok előbb említést, mely nélkül azok kivánt célhoz nem vezethetnek. A **valódi sápadtság** serdülő, fejlődő leányok betegsége. Hogy serdülés időszakában a méh működései rendesen vitessenek

végbe, kerülje a serdülő leány mindazokat, melyek a nemű ösztönt felingerlik; ide tartoznak: az ingerlő ételek s italok, hevítő lelkiindulatok, regények olvasása, szerelmes szindarabok, tánczvigalmak, hosszú álm, meleg tollas ágy, tétlen életmód. Keresse mindenkor a szórakozást, lelki felvidulást; e végből tegyen többször kirándulást, mértékletes testmozgást, főkép tiszta, szabad levegőben. E tekintetben nem ajánlhatom eléggé a hegyes, erdős vidékeket, hol a tiszta lég, felfrisító tulajdona által, jótékonyan hat a szenvedőre. — Eledele legyen tápláló, hús, rizs és egyéb könnyen emészthető; a növényélelem itt nem ajánlható, a nehéz emésztésű, zsíros, fűszeres étkek, a bor, kávé, thea kerülendők. Óvja magát a meghűléstől; ennek elkerülésére ruházata az idő viszonyaihoz alkalmazva, se igen könnyű, se igen meleg ne legyen. — Ezekhez tartván magát a nő, elkerülheti e betegséget, vagy ha már abban szenved, szerencsésen megszabadulhat attól ezen gyógyszerek által:

Pulsatilla, igen alkalmas hasonló esetben, miután leginkább megfelel a beteg ekkori kedélyének, megfelel ez időbeni rendetlen, csekély havitisztulásnak, a beteg sápadtsága- és lankadtságának. Így a *cyclamen* is.

Cocculus, ha rendetlen, gyakran mutatkozó, de ismét fennakadó havitisztulása alhasgörcsökkel jár, emésztési nehézségekkel, székszorulással összekötve.

Conium, midőn minden negyedik hétben nemző-részeiben különös érzékenységet, egész testében szomj nélküli száraz forróságot, végtagjaiban nehézséget, máj-tájékan szúrást érez a beteg; ezek mellett nyugtalan, sirásra hajlandó és tisztulása nincsen.

Ferrum*) jótékony hatását ezen betegségben tudja az egész orvosi világ (de csak egyes esetekben, a mint ezt helyesen jegyzi meg Pr. Oesterlein, e tárgyban irt jeles munkája első kötetének 403. lapján); hasznos különösen szükvérű egyéneknek; — szintén hathatós itt a *phosphor*, *sulphur*, *sepia*, *platina* sat., melyek választására azonban

*) A *ferrum specificus* hatásához közelít a rokonhatásu *pyrwarthi* viz Bécs mellett és hasonló vastartalmu vizek más kies vidékeken. Ide mehetnek azok, kik a fürdőekben helyezik bizalmukat.

több körülmény kipuhatólása, nagyobb combinatio kívánatván, — ezek iránt értekezünk hasonszenvi orvossal.

A *chinát* megelőző vérvesztés-okozta sápkór ellen bátran adhatjuk, nemkülönben ha az egyéb jó nedvek vesztésével köszönt be. Ha fehérfolyással jár, figyeljünk az itt felhozandó szerekre.

A választandó szerből három nap egymásután vegyen be a beteg reggel három, este három golyócskát két evőkanálnyi vízben egyszerre; három nap mulva hetenkint kétszer (szerdán este és vasárnap reggel) három golyócskát. Fájdalmas görcsök esetében, míg ezek el nem múlnak, 3 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből adjunk be minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában egy kanállal.

Nem egyedül a serdülő leánykák, gyakran idős nők is szenvednek e betegségben (**alsápadtság**). Követvén mindazt, mit előbb előhoztam, kerülvén mindazt, mit előbb e tekintetben kerülni ajánlottam, — a fennemlített szerek segedelmével ők is visszanyerhetik egészségüket. Hasznosak még a:

China, ha sok vérvesztés, gyengítő betegségek és orvosságok, théávali visszaélés okozák e bajt; melylyel rosz emésztés, haspuffadás, lábdaganat van összekötte.

Ignatia, ha leverő indulatok szüleménye, vagy mértékletlen kávéital következménye a sápadtság.

Sepia, ha bizonyos időben nyomó hasfájásról, a nemzörések daganataról, égető fájdalomról panaszkodik a nő, csekély nyákmenés mellett.

Egyébiránt, ha fehérfolyással jár e betegség, akkor keressünk itt illendő orvosságot, melynek szerencsés eltalálása czélszerű életmód mellett, kiragadja makacs bajából a szenvedőt. — Midőn itt csak a *pulsatilla*, *graphit.*, *mercur. sol.*; *lycopodiumra* általában, — gyengeséggel járó fehérfolyásban pedig a *baryta c.*, *stannum*, *creosotra* figyelmeztetem olvasóimat: kérem egyszersmind nem csak a „fehérfolyás“ átolvasására, hanem az ezt illető, „egyek körülményekre“ nézve ajánlott szerek átnézésére is.

A gyógyszerek úgy veendők, mint előbb említém, melyek ha nem használnak, tanácskozzunk h. orvossal.

K é k - k ó r*).

(Blausucht)

E ritkábban előforduló nyavalyának nem csak a nők, hanem a férfiak is ki vannak téve. A kék-kórt meg lehet ismerni a külbőr, főképp finomabb részeinek, mint a száj, ajkak, szemhéjak, arcnak, a nyelv- és orr-hegynek, a láb- és kéz-ujjaknak állandó kékes színe által, melyhez belszorongás, szívszorulás, rohamonkint megjelenő rendkívül erős szívdobogás (noha rohamon kívül a test nyugalmas állapotában rendes az érverés), nehezebb légzés fájdalom nélkül, nagy hajlam a vérfolyásra (a kiürített vér setétes, söt feketés), gyakori ájulás járulnak. Hogy e jelenségek néha más nyavalyák, különösen több mellbántalom symptómái is szoknak lenni, tudjuk; megjegyzendő azonban, mikép ezen más nyavalyákban a kék szín mulandó. Ennélfogva a kék-kór alatt csak azon betegséget értjük, melynél a külbőr kék színe a szív hibás szervezetén, — a vér nem eléggé oxydált minőségén alapul. Innét láthatni, mikép e nyavalya csakugyan veszélyteljes. A mennyire a physical lehetőség engedi, ezen szerek tehetnek hasznos szolgálatot:

A *lachesis*, *digitalis*, *indigo*, *laurocerasus*, *arsenicum* főszerek a kék-kórban.

Az *aconit* rendkívül erős szívdobogásban, roham alatt veendő.

Az *arnica*, *crocus*, *china*, *phosphor*, *carbo veg.* vérfolyás esetében használandók.

Belladonna, *bryonia*, *opium*, *nux vom.*, *veratrum*, *plumbum* székszorulás esetében.

Moschus és a többi „az ájulásnál“ elősorolt szerek: ájulásban.

Roham alatt (erős szívdobogás, vérfolyásban) 5 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; különben reggel, este három golyócs-

*) A nő-betegségekhez csatolom: sápad-kór után a kék kórt, hogy a nemorvos, kivált a német a „Bleichsucht és Blausucht“ közt levő különbséget azonnal lássa.

kát két évökan. vízben minden 4-ik nap, sőt ritkábban, ha már csakugyan javul a beteg.

A gyógyszerek használata mellett elkerülhetlenül szükséges, hogy a szenvedő leginkább csak növényi eledellel éljen; a szeszes italoktól, kávé, thea, erős testmozgástól, nemkülönben a heves szenvedélyektől tartózkodjék.

Ilyetén szoros életrend mellett, nem ajánlhatom eléggé ezen betegeknek a hegyes, erdős vidékeket, például az alpesi hegyeket, — Ischl-t —; mert az egészség visszanyerésére szükséges faktorok egyik fő faktora levén a levegő, — az itteni tiszta jó lég: a vér oxydatiójára, qualitativ megújulására (Regeneration), az anyagcsere és innervatióra hatalmas befolyást gyakorol.

Fehérfolyás.

(Weisser Fluss.)

A fehérfolyás általában hosszas és makacs nyavalya; gyógyítása annál nehezebb, minél ismeretlenebbek az okai, vagy minél nehezebben lehet ezeket elhárítani; azonfölül minél régibb és gonoszabb indulatú e nyavalya. A serdülés előtti fehérfolyás rendszeres havitisztulás megjelentével közönségesen elenyészik; a fiatalabb nők fehérfolyása könnyebben gyógyíttatik, mint az idősbeké; könnyebb a gyógyítás azon nőknél, kiknél csekélyebb a hajlam a most említett betegségre. Gyenge leányok, kik sápadtságban, rendetlen havitisztulásban szenvednek, hajlandók a fehérfolyásra, szintugy a középkorúak, kivált a kimaradó havitisztuláskor. Falusi nőknél ritkább e nyavalya, mint a városiaknál.

Közönséges indokai: a sok ülés, kávé, thea, hashajtókali visszaélés, nehezen emészthető, zsíros, tésztás eledelek, általános vagy helybeli meghülés, vér vagy más nedvek vesztése, gyengítő betegségek, nedves-hideg levegő, nedves lakás, lelki indulatok. Helybeli okok: a nemzörészeknek melegen tartása, hosszas alvás meleg ágyban, a meleg fürdőkkel visszaélés, a korai vagy gyakori közösülés, önfertőztetés, időtlen vagy számos, kivált nehezebb szülések, méhgyuladások, vérfolyások, a nemzörészeknek tisztátlansága, kukacgeliszták sat. Előfordul azonfölül a fehérfolyás

elnyomatott catarrhus, lábizzadás, aranyér, köszvény, rüh és más kütegek következtében; szintén a tejelválasztás elnyomatása nem egyszer nyujt okot ezen betegségre.

Ezen okok kifürkészésére legtanácsosb ugyan h. értelmes orvossal értekezni, ki ezekhez és a jelenlevő symptómákhoz képest választván hasonszenvi szert, parancsolhat e makacs betegségnek is és megszüntetheti azt szerencsésen, de csak hosszabb idő alatt; orvos távollétében azonban e következő néhány orvosság közül (melyeken kívül még többel is birunk e kór kiirtására) szemeljünk ki olyant, mely a jelenlevő fájdalmak, a beteg külszine, a fehérfolyás minősége és ennek szokott megjelenési ideje tekintetéből leginkább megegyez a gyógyítandó fehérfolyással; figyelvén egyszersmind, mennyire a női gyöngédség, szemérem és illendőség határai engedik, — az okokra. Külsőleg egyedül a tisztaságot ajánljuk, minden egyéb külszer használata nélkül, azonfölül: gyógy módunkkal megegyező számtalan helyen említett h. diétát. A szerek ezek:

Baryta carb., ha a fehérfolyás vérrel vegyült nyálakban lép fel, vagy úgy néz ki mint a víz, melyben hús vala áztatva; ha nagy gyengeséggel, keresztfájással jár tisztulás előtt, kivált görvélyes nőknél.

Calcareo carb., ha mosott hús vizéhez vagy tejhez hasonló; ha nagy mértékben jönni szokott tisztulás közben, vagy előtt mutatkozik égető érzéssel; ha önfertőztetéstől származik; de különben is, ha a beteg gyengeséget érez kivált térdeiben, mellében, szárazon köhög, álmatlan, ingerlékeny, jövő sorsáról aggódó.

Carbo veg., ha emelés után tapasztaltatott; ha a fehérfolyás leginkább reggel jö, vagy vérrel vegyült és híg, vagy sűrű és sárgás, zöldes, tejforma, csipös, föleszi a testet.

Graphites, ha híg nyák ömlik ki nagy mértékben a nemzórészekből tisztulás után, keresztfájás közt, kivált reggel fölkeléskor; ha fiatal nőknél az első tisztulás mozgalmi gyanánt jö; a beteg sápadt, hasa puffadt.

China, ha a fehérfolyás lenyomó hasfájdalommal tisztulás előtt jelenik meg; ha közben fekete vérdarabok mennek el, a belrészek kellemetlen viszketése és görcsös össze-

huzása mellett; ha véres híg nyákfolyást tapasztal a beteg; vagy ha ez rendes havitisztulás helyett jő; ha mérték fölötti thea-ital, sok jó nedv- vagy vérvesztés után fejlődött; ha a beteg sápadt és gyenge.

Natrum mur., ha a fehérfolyás éjjel vagy reggel észrevehető, megelőző hasmarással azon mód szerint, mint többeknél a rendes havitisztulás szok megjelenni; ha a folyadék nagyobb mennyiségű, sűrű, fehér, sárga, zöldes, csipős; kivált járás, menés alkalmával érezhető, kellemetlen szagu és fejfájással van összekötve; ha a szenvedőnek arczsine gyakran változik; gyengének érzi magát.

Lycopodium, ha fehérfolyás alatt az alhasban metsző fájdalmat érez a beteg, gyomra nem emészt, sápadt arcza gyakran kigyulad; ha a fehérfolyás tej-alaku, vernyeges vagy sárgás és leginkább holdtöltével alkalmatlankodik. Igen jól hat a görvélyesekre; szintugy ha nagyobb meghülés után következik.

Sepia, ha a fehérfolyás tisztulás előtt jő; vizenyős, viszketést okozó; nemkülönbén ha sűrű nyák, geny, tejalakban; ha kellemetlen szagu, hasfájdalmakkal, alhasgörcsökkel kinzó; ha tán önfertőztetéstől ered; de máskép is hasznos, ha leginkább nappal fordul elő; különösen terhes állapotban ajánlható.

Pulsatilla, ha a vérfolyás nem fájdalmas, azt kivált este lefekvéskor érzi a nő; tej, vagy tejfel-alakú; tisztulás előtt vagy alatt köszönt be; ha fiatal leányoknál mutatkozik, mielőtt megkapják a rendes havitisztulást; vagy ha rendes tisztulás helyett áll be; vagy tisztulás után görcsös fájdalmakkal gyötri különösen a szelid nőt; ha a beteg szüntelen borzongást érez, feküdni vágyik, kedvetlen; ha ijedés-, meghülestől származott.

Platina, leginkább bú, bánat-okozta fehérfolyásban, mely nappal mutatkozik részint vizelés, részint ülés idején; hasonló a tojás fehéréhez. Sirásra hajlandó, de majd ismét rövid idő múlva csintalan vig, tehát változó kedélyű nőknél jó hatásu. — Hasonló lelki indulat, szomor, szerencsétlen szerelem, nemkülönbén mértékletlen kávéital-szülte fehérfolyás ellen, ha ez görcsös nyomás megelőztével jő, genyforma, csipős annyira, hogy föleszi a szenvedő nő bőrét —

hasznos az *ignatia*. — Szintén, ha közel örültségig menő szerelem-féltés oka a fehérfolyásnak; ha ez zöld színű, csipős, rendes havitisztulás előtti hétben jelenik meg; — adjunk *lachesist*.

Sulphur, kivált elnyomott aranyér, köszvény, kúteg, fekélyek, vagy gyakori közöslés, önfertőztetéstől eredt fehérfolyás gyógyítására helyén leend; nemkülönben megkülés után is, vagy ha az első tisztulás előtt köszönt be a serdülő nőknél; ha keresztfájást, czombjaiban gyengeséget, alhasában görcsöket érez a nő; ha a fehérfolyás tisztulás előtt vagy után jó, hig nyák-alaku, sárga, csipős, viszketést okozó.

Silica, különösen hat a görvélyesekre, ha vizléskor tej gyanánt jelenik meg e folyadék, előbb fájdalmat idézven a köldök körül; ha csipős, viszkető, sebző érzéssel jár leginkább holdujulás idején, vagy hold töltével; ha elnyomatott lábizzadás után tapasztaltatott.

Mercurius v., ha többnyire estefelé érezhető: az égető vagy csipős nyák- vagy geny-alaku anyag olyforma darabokban mutatkozik, mint a mogyoró.

Arsenicum, ha a beteg sápadt, elsoványodott, rendkívül gyenge; nemzöréseiből sárga takony foly, mely csipős, közellevő bőrét föleszi; ha akkor veszi észre különösen a csöppenkénti folyást, midőn áll.

Ac. nitri., ha a fehérfolyás hús-színű, vagy barna-zöld; takony- vagy genyforma, kellemetlen szagu, föleszi a bőrt; ha a beteg gyenge, elaszott; nagyobb adagban bevett higany (mercur) következményeit ilymódon sinlő nőknek jó reménnyel ajánlható.

A fehérfolyás, természeténél fogva mindig chronicus baj levén, nem szükséges mindennap bevenni a választandó szerből, — *elég hetenkint kétszer, (p. o. vasárnap és szerdán) és pedig 3 golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva.*

Tollamból ki nem hagyhatom itt még a *cantharist*, mint hatalmas orvosságot azon esetben, midőn nehéz és fájdalmas a vizelés; — a *cocculust* akkor, midőn heves alhas-görcsök miatt szenved a szánandó nő időnkint legtöbbit. Ezen symptómáknak enyhítésére, elüzésére olvaszson

fel a szenvedő 3 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben és ezt jól fölkevervén, vegyen a cantharisból minden 1—3 órában egy evőkanállal, a cocculusból minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában, — visszatérendő a már kiszemelt, bajához leghasonlóbb gyógyszer bevételére a főnemlített mód szerint, mihelyt fájdalmas vizezése *cantharis* segedelmével, görcsei pedig *cocculus* által eltűntek.

A gyógyszerek használata mellett szükséges, hogy kerülje a nő mindazon tudvalevő okokat, melyek a férfelyást előidézték; szoros életrendet kövessen, könnyen emészthető és tápláló eledelokkal éljen; tegyen mértékletes testmozgást tiszta szabad levegőben, óvakodjék a meghűléstől, meleg szobától, tollas ágytól, fölhevüléstől, tánczólástól sat.; figyeljen a nemzőrészek tisztaságára, kerülvén egyszersmind minden leverő lelki indulatot*).

A férfelyásnak gyökéres gyógyítása már azért is kívánatos, mivel sok esetben oka a magtalanságnak. Amennyire azonban ennek más okai is lehetnek és amennyire ismét ezeknek elhárítása orvosszerek által eszközölhető, el nem mulaszthatom itt, hogy néhány orvosságra ne figyelmeztessen azokat, kiket e tárgy érdekel. Ha elnyomatott tisztuláson alapszik a magtalanság, ekkor az említett orvosságok közül hathatos a *coniun.*; ha ellenben a nagy mértékben megjelenő tisztulás okozza a magtalanságot, ekkor a *mercur*, *calcareo*, *ac. sulph.*, *sulphur* sokat tehetnek; ha a tisztulás késedelmes, ekkor a *graphites* vagy *causticum*; ha igen csekély, ekkor az *ammonium carb.* adandók. Ha a nő igen tüzes és szerelmes: *platina*, vagy *phosphor*. Ha pedig ezen akadályoknak nincs a nő kitéve; az egészséget illetőleg mind a férj, mind a nő erőteljesek, a nő mindamellettt magtalan: -- a foganzás elősegítésére több hom. orvos által néha jó sikerrel használtattak a *sabina*, *cannabis*, *agnus*

*) Kiknek a fürdők, ásványvizekben van bizalmuk, ezeknek ajánlhatók: a Hajnácskő (Gömörben). A Luhatschowicz scrophulös egyéneknek; — vérszegény nőknek, szintén azoknak, kik szoptatás, hosszadalmas vérfolyás által ki vannak merülve: a Franzensbad, Cudova, Schwalbach, Pyrawarth, Pyrmont, Füred; — az elgyengült, petyhüdt szervezetű nők helyesen teendik, ha egyedül a tengeri levegőt használják, vagy 24°, 26" meleg tengeri fürdőt legfeljebb öt perczig, lassankint aztán hideget, de amely eleinte csak két perczig tartson, később is tíz percznél tovább ne használtassék.

caust., *mercur. sol.* gyógyszerek, melyből mind a férj mind a nő reggel, este voyenek be három golyócskát, gyakrabban ismétlendőt; az étel- s italban megtartván a tartandókat.

Fehérfolyás ellen, egyes jellemző symptómákra és körülményekre figyelve, ezen orvosságok szolgálандnak.

Átalában hasznosak: *ammonium*, *arsenic.*, *calcarea*, *carbo an.* és *veg.*, *causticum*, *china*, *cocculus*, *conium*, *graphit.*, *lycopod.*, *natrum m.*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *sepia*, *silica*, *sulph. sat.*

A fehérfolyás alakára nézve:

- sűrű: (*arsen.* sűrű és sárgás), *carbo v.*, *pulsat.*, *sabina*, *zincum*;
- darabonkint elmenő: *calcarea*, *silica*;
- keményítő-forma: *sabina*;
- ritka: *graphit.*, de néha a *pulsatilla*;
- átlátszó: *ac. sulphuricum*, *stannum*;
- nyákos (schleimig): *cocculus*, *nux v.*, *senega*, *stannum*, *sulphur*;
- vizenyős: *ammonium*, *china*, *graphit.*, *mercur sol.*, *sepia*;
- tejforma: *calcarea*, *carbo v.*, *ferrum*, *lycopod.*, *pulsat.*, *silica*, *ac. sulphuricum*;
- tojás-fehéréhez hasonló: *mezereum*, *petroleum*;
- genyforma: *china*, *cocculus*, *ignatia*, *mercur*, *sepia*;
- véres: *ac. sulph.*, *china*, *cocculus*.

Szinére nézve: fehér: *creosot*, *graphit*, *sulphur*;

- barna: *ac. nitri*, *ammonium*;
- hús-szinü: *alumina*, *ac. nitri*, *cocculus*, *sabina*;
- zöldes: *carbo v.*, *natrum m.*, *mercur*, *murex*, *sepia*; zöldes foltokat okozó: *lachesis*;
- sárga: *lycopod.*, *mercur*, *nux v.*, *sabina*, *sepia*, *sulphur*; sárgára festő: *carbo an.*, *nux vom.*;
- vöröses: *ac. nitri*, *phosph.*, *lycop.*, *sepia*.

Érzelmek. Csipős fehérfolyás: *antim.*, *carbo v.*, *conium*, *mercur*, *phosph.*, *sulphur*;

- éles: *alumina*, *ammonium*, *arsenic.*, *conium*, *pulsat.*, *ranunc.*, *silica*, *sepia*, *sulphur*;

- felevő: *arsenic.*, *jod*, *lycop.*, *ac. nitri*, *sepia*, *ac. phosph.*,
silica, *ranunculus*;
 — hólyagokat húzó: *phosphor*, gonosz: *mezer.*;
 — égető: *calcareo*, *carbo an.*, *conium*, *pulsat.*, *ac. sulph.*;
 — viszkető: *ac. phosph.*, *calcareo*, *china*, *sabina*, *sepia*.
 Fehérfolyás mellett feszes has: *graphit*; has-, kereszt-fájdalom: *conium*, *lycopod.*, *pulsat.*, *silica*; szeméremtest viszketése: *creosot*, *sepia*, *silica*.
 Havitisztulás előtt fehér-folyás: *calcareo*, *lachesis*, *carbo an.*, *china*, *pulsat.*; alatt, vagy a helyett: *lachesis*, *phosphor*, *sabina*; havitisztulás után: *ac. phosphor.*, *alumina*, *mercur*.
 Hosszadalmas fehér-folyás: *ac. phosphor.*, *creosot*, *meze-reum*, *ruta*, *silica*.
 Büdös fehér-folyás: *ac. nitri*, *nux v.*, *sabina*, *sepia*.

A gyógyszerek bevételel nézzük a 7-ik lapon.

Méh-**verfolyás.**

Ezen betegség ellen igen hathatós gyógyszerek léteznek a homoeopathiában, melyek használata mellett — különösen kerülvén minden szeszes italt, kávé, theát, lelkiindulatot, minden testmozgást, — ha nyugodtan fekszik a beteg, legszorosb diatétát tart, — gyakran már egy-két óra alatt tetemes javulást fog érezni, rövid idő alatt a legnagyobb veszélytől megszabaduland (főképp ha a hason-szervi orvosszerek bevétele előtt semmi más gyógyszer nem használtatott). A gyógyszerek ezek:

Arnica, hasznos, ha csés, nyomás, emelés, vagy bármilyen erőltetés után jön a vér-folyás.

Chamomilla, ha a vér-folyás iszonyu hasfájdalmakkal, nagy szomjjal és a végtagok hidegségével van összekötve; ha a folyó vér sötét színű vagy fekete és szünetenkint aludt vér megy el a betegtől.

Crocus, ha a folyó vér fekete, nyulós, sokszor darabokban jön nagy hasfájdalmakkal összekötve; szülés után is hasonló körülményekben jó.

Belladonna, ha a vér-folyás oly érzéssel jár, mintha a

méh le akarna szakadni; ha iszonyu keresztfájást érez a beteg; ha a folyó vér világos-vörös.

Platina, hasonló körülmények közt, hanem mégis csekélyebb fájdalmak mellett; ha a folyó vér sötét színű, sűrű, de aludt.

Bryonia, ha nagy mennyiségben sötét-vörös vér foly el a betegtől, nagy nyomó keresztfájással, érzékeny fejfájással, kivált a halántékokban.

Ipecacuanha, ha a vérfolyás hasfájással jár, főkép a köldök körül; ha a méh táján szorító, nyomó fájdalmat érez a beteg; ha teste kívülről hideg, midőn belsőkép fölfelé toluló forrósága van a betegnek.

Hyosciamus, ha a vérfolyás görcsökkel van összekötve, melyek az egész testben, vagy ennek egyes részeiben mutatkoznak (ezen görcsök főkép oly nőknél szoknak megjelenni, kik terhes állapotukban is azokban szenvedtek); ha minden görcs-rohamra nagyobb mértékben foly a vér, mely máskép kisebb mérvben folytonosan jön; ha a vér inkább világos-vörös.

Secale cor. azon veszedelmes vérfolyás ellen igen hatóságos, mely néha azonnal szülés után támad. Azért minden nőnek különösen ajánlom még szülés előtt ezen gyógyszer megszerzését, hogy szükség esetében azonnal használhassa. Abortus esetében is hatalmas.

Sabina, főleg szülés utáni vérfolyásban, ha a vér világos-vörös és keresztfájással jön.

China, főkép ha szülés után méhzsongtalanság (atonia) következtében jön elő a vérfolyás; a midőn t. i. szülés után a méh silányan húzódik össze. Beteges, elgyengült, kiaszott idős nőknél, — néha azonban erős, vérmes személyeknél is tapasztalhatni ilyenén vérfolyást.

Ezeken kívül hathatóságos a vérfolyásban az *arsenicum*, ha nagy mértékbeni vérfolyás ájulással, nagy gyengeséggel van összekötve.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, veszedelem idején adjunk be minden 1/4 órában; javulást érezvén, minden 1/2—1—2—3 órában egy kanállal; ritkábban adhatjuk az orvosságot, ha a vérfolyás még nem annyira veszélyes; — ha pedig már idült

és csak **havonkiint** köszönt be **nagy mértékben**, ekkor *minden negyed nap*. Ez utóbbi esetben, *belladonna, platina, secale, china* szereken kívül igen hasznosak a : *calcareea, lycopodium, arsenicum*; — folytonosan hosszabb időig használándók, nem pedig csak vérfolyás alkalmával*).

Méh-gyuladás.

(Gebärmutter-Entzündung.)

Méh-gyuladásnak közönséges jelei: az állandó, égető, nyomó, majd nagyobb, majd csekélyebb fájdalom a méh táján, azaz, a has alsó része közepének belsejében, mely némi nehézségnek érzésével van összekötve; az egyik vagy másik oldalra, nem pedig az egész hasra terjed s külérintés, szintugy testmozgások által nagyobbodik; a fájdalmat megelőző, vagy később ehez járuló láz majd nagyobb, majd csekélyebb mérvben gyuladástó jellemű és nagyobb szomjjal, forrósággal van összekötve, mely forróságot főkép a hasban és emlőkben tapasztalhatni. — A nyavalyának nagyobb fokán egyéb körjelek is fejlődnek ki, melyenek: a mellszorítás, a szorongás, többszöri felbőfögések, inger a hányásra, hányás, fülzúgás, álmatlanság, göresök, félrebeszélés, szemek vörössége, világosság kerülése, az arczvonásoknak megváltozása, száraz köhögés, nyugtalanság, csuklás, hideg izadás sat. Ilyenkor feküdjék le a beteg; legszorosb diaetát tartson; óvja magát minden szenvedélytől.

Ha a láz nagyobb forrósággal, szomjjal van összekötve, jeles az *aconitum*, minden órában egy-két golyócska egy kanálnyi vízben; bő izzadás után adjunk, az utolsó bevételtől három órát számítván, ezen gyógyszerekből:

Nux vomica, igen hathatós a méh-gyuladásban főkép azoknál, kik kávéiváshoz vannak szokva; ha a fájdalom a szemérem-csontok fölött érezhető és nyomás, mozgás, köhögés, prüissentés által növekszik; ha szorulásban szenved a beteg, vagy székiürülései égető, szúró fájdalmakkal járnak; ha fájdalmas a vizelet, vagy el van nyomtatva a vizelet; ha reggeli órákban rosszabbul van a beteg.

*) A fördők közt, hazánkban nevezetes a: Szliács.

Belladonna, ha a méh táján némi nehézséget érez a beteg, e mellett szúró, égető fájdalmat a szeméremcsontokon át; ha nagy keresztfájása van a betegnek, oly érzéssel, mintha szét akarna törni; ha ezen fájdalmak mind mozgás, mind érintés által növekszenek. Ha szülés után lép föl a méh-gyuladás, még inkább ajánlható ezen orvosság.

Bryonia, főleg harag-okozta gyuladás után; ha minden legkisebb mozgásra növekszik a fájdalom. Ezt felváltva is adhatjuk a *belladonnával*.

Secale, carbo, arsenicum méh-fene esetében használndók.

Ezen szerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2 órában; bő izzadást, javulást tapasztalván, minden 3 órában egy kanállal.

A méh-bántalmakhoz tartozó: vértolulásban hasznosak: *china, nux, secale, platina, sulphur, aconit*.

Petefészek-gyuladás ellen: *aconit*, ez után indikált szerek az: *apis, bryonia, rhus, staphysagria, bellad.*

Méhgöresökben: *caust., cocculus, conium, ignatia, nux v., pulsat.*

Méh-dag ellen: *cantharis, secale*; csomó: *creosot*; méhszáj-keménység ellen: *china, sepia* *).

Méh-keményedés: *arsen, aurum, bellad., jod, platina.*

Méh-pöfeteg (Polyp): *secale*; méh-szakadás: *bellad., granat., creosot, nux v., sepia*, — emelés után: *nux vom.*; méh-hüvely-szakadás (más helyen). A méh-rákot azonnal leirandom.

A női nemző-részeket illető egyes symptómákra nézve másutt 331. l. találunk gyógyszereket.

*) Kik a fürdőkben helyezik bizalmukat, azoknak, körülmények szerint az Ems, vagy tengeri fürdők, vagy Landek, Schlangenbad, Norderney és Föhr, Kreuznach, Hajnásckő, sat. ajánlhatók; méhdaganat esetében.

Méh-rák

(Gebärmutter-Krebs.)

Serdülés után minden korban, leggyakrabban azonban 40—50 év közt fejlődhetik a méh-rák. Kezdetben a baj igen kétséges és nem igen különbözik a méh más izgatott állapotától. Fejlődni kezdő rák esetében a havitisztulás rendetlen kezd lenni, néha eves, vérrel vegyes folyadék, vagy fehérfolyás köszönt be feszülés, szaggatás kínos érzésével az ágyék táján; gyakori a vizelésre való késztetés, erőltetés; a méh nyakában pedig mélyen ható szúrást, égetést érez a nő. A nyavalyának biztos megismerésére vezetend a vizsgálat; mely alkalommal az ügyes bába észreveendi a jelenlevő méh-rákot, ha jól figyel arra, hogy ilyenkor a méh-hüvely itt-ott kemény, más helyeken felporhanyult, a méh-száj egyenetlen, félig ki van nyilva sat.; — a gyakorlott orvos pedig méh-tükör segédelmével nyilván győződhet meg e kör jelenlétéről. — A nőnek ilyen állapot a hónapokig sőt évekig eltarthat, melyen ha az orvos nem segít, a szaggató, szúró, égető fájdalmak hevesebbek lesznek, átjárják az ágyéket és a czombokat; a kiszivárgó folyadék igen eves, hűdös természetűvé fajul; néha nagy vérzés támad. Később a beteg nő egész külseje, mely szenvedő állapotra mutat, arcának ólom-szine anynyira jellemzők, hogy a többi symptómákat tekintetbe véve, méltán tarthatni a közelgő haláltól, mely vagy hirtelen ragadja el a szenvedőt nagy vérzés által, vagy mint közönségesen szok történni, bekövetkező sorvadás által vet véget hozasztó kinjainak. Gyakran maga a méh, máskor a hüvely felső része kemény és elfajult; a fekélyedés egészen a végbélig és a vizelet-hólyagig elterjed, mi által a baj tetemesen súlyosbul.

A méh-rák leginkább oly nőknél fejlődik, kiknél a nemi működések sohasem voltak rendben és kiket sok gond s bú gyötrött. Okai lehetnek: ha esés, ütés, szülés alkalmával történt durva bánásmód által sértetett meg a méh; gyakori közönsülés, kivált ha a nemi részek közt nagy az aránytalanság; ugyszintén gyakori fölizgatása a nemi

öszönnek, kielégítés nélkül; buja életmód; öröklött hajlam; — azonfölül a méh-rákkal causalis összeköttetésben vannak sokszor a bujakór, köszvény, görvély.

Eleinte a méh-rák gyógyítása szereink által sikerülhet; de annál szomorubb a prognosis, minél tovább terjedt már a betegség. Gyógyítás alatt legnagyobb testi lelki nyugalomra van szüksége a betegnek. Kerülje különösen a meghülést, nagyobb testmozgást, szeszes italokat, kávé, théát, fűszeres, nehéz emésztésű, zsíros eledelket. Szóval tartson diatétát legpontosabban. Minden külszer használata nélkül ezen gyógyszerek felelhetnek meg várakozásunknak:

Arnica, — *conium*, erömví (mechanikai) sértés után; kivált az utóbbi ily esetben specificum.

Belladonna, *bryonia*, ha azelőtt gyakori vérfolyásban szenvedett a nő; keresztcsontjában nagy fájdalmat, méhében szúrást érez és ha már az éves folyadék is beköszönt.

Platina, — *staphyságria*, *ignatia*, ha szellemi okok szerencsétlen működése következtében fejlődik a méh-rák.

Jod, — *creosot*, a leírt későbbi stádiumában ezen aggodalmas betegségnek hasznosak.

China, *sabina*, ha sok vérfolyás miatt elgyengült már a nő, fájdalmai egyszersmind folytonosak.

Graphites, ha a méh-hüvely forró és fájdalmas; a méh nyaka dagadt s kemény; fölkelés alkalmával alhasában nagy terhet érez a nő nagyobbodó fájdalommal; mely tisztulás előtt és alatt szintén kinzóbb; ha égetést, szúrást tapasztal méhében, néha oly nagy mértékben, mintha tört szúrtak volna belé; ha a fájdalmak a lágyéket, czombokat is átjárták; a beteg nem alhatik, szomorú, arcza ólomszinű, lázban szenved.

Ide tartoznak még az *ac. nitri*, kivált ha a méh-rák bujakórral van összeköttetésben, a mikor a *mercur* is czélszerű; — *silica*, főleg görvélyeseknél; — *kali carb.*, *thuja*, *carbo veg.*, *arsenicum* e nyavalyának utóbbi stádiumaiban alkalmazandók enyhítőleg, de fájdalom! kevés sikerrel.

Ezen szerekből vegyen be a beteg reggel, este három golyócskát, sőt ritkábban, ha a szükség nem parancsolja; de nagyobb fájdalmak jelenlétében bevehet minden 5 órában;

javulást érezvén, ismét ritkábban; mint már számtalanszor említém, hetenkint kétszer, egyszer vegyen be a beteg illetén *chronicus* esetekben akkor, midőn az orvosság jótékonyan működik, — a *diaetát* illetőleg, egész gyógyítási idő alatt pontosan tartván meg a megtartandókat.

B. Terhesség alatt előjönni szokott émelygés-, hányás- és egyéb bajok.

Terhesség alatt, főkép ennek első hónapjaiban émelygés, gyomorégetés, hányás, nem ritkán lepik meg a nőt, különösen étel, ital után. Gyógyszereink ezen alkalmatlanságok ellen is hathatósan működnek, melyek használata annál inkább kívánatos, miután gyakori hányás által elgyengülvén a nő, ez által a gyermek táplálása is gátoltatik. Gyógyszereink azonban csak azon esetre működendnek, ha gyógymódunkkal megegyező *diaetát* tart a szenvedő. Könnyebb esetekben jó az

Ipecacuanha, melyből minden 1—3 órában vehet a szenvedő három golyócskát egy kanálnyi vízben. Makacsabb esetben jó a *coniūm*, vagy *sepiā*, vagy:

Nux vomica; — legrosszabb állapotban jó a

Natrum muriat., ugy veendő, mint előbb említém; de javulást érezvén, csak ritkán vagy épen semmit, ha a baj elmulik.

Ha szorulásban, hasmenésben, vizelésbántalmakban, fogfájásban, gyomor-, vagy bélgörcsben szenved a terhes nő, — vagy vérfolyásba esik, — nézzük maga helyén ezen betegségeket; ott találhatunk oly szert, mely a beteg körülményeivel megegyezvén, kívánt sikerrel használtathatik.

Átalában, terhes nőknél előforduló bántalmakban ajánlom a *gelseminiumot*.

A terhesek vérfolyása ellen, ha ez havitisztulás gyanánt jelenik meg egyes, kivételes esetekben, — jók a *coccus*, *phosphor*, *rhus*.

Terhesség alatt igen alkalmatlan a **méhüvelyszakadás** (*Vorfall der Mutterscheide*), mely szintén elő szok néha

fordulni; ily esetben ajánlható (minden külszerek használata nélkül) *nux vomica*; vagy *mercurius v.* azon esetre, ha az előbbi szer nem használna. Minden három órában három golyócskát egy kanálnyi vízben vevén be, kevés nap alatt megszabaduland ezen alkalmatlanságtól a szenvedő. Ha terhességen kívül jön e baj elő, szintén hathatósak az előbb említett orvosszerek.

Elvetelés.

(Abortus)

Terhesség alatt beköszöntött vérfolyások majd mindig kísérői vagy előpostái a koraszülés-, vagy időelőtti szülésnek, melynek elhárítására czélszerű di a e t a mellett, e következő szerek szolgálódnak:

Arnica, ha esés, ütés, rázás után mutatkozik a vérfolyás, vagy némi szokatlan, nyomó, fájdalmas érzés az alhasban. A gyógyszerek használata mellett, elkerülhetlen szükséges a testi lelki nyugalom.

Aconitum, ha ijedés, harag okozza a bajt; a betegnek nagy száraz forrósága van.

Ipecacuanha, ha a vérfolyás göresök közt lép föl; ekkor hasznos a *chamomilla* is, főképp ha a fájdalom székes vizelet-erőtletéssel jár.

Sabina, ha a folytonos vérfolyás nagyobb darabokban áll elő és már valódi szülfájdalmak mutatkoznak.

Ezeken kívül hasznosak mindazon orvosságok, bizonyos körülmények szerint adva, melyekről a „méhvérfolyásnál“ tettem említést. A *secale corn.* ismét kitünően ajánlom: figyelmeztetvén olvasóimat az *asarumra*.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában; ha javul a beteg, minden $\frac{1}{2}$ —1—3 órában egy kanállal.

A koraszülésre hajlandó nőknél, ennek elkerülésére hasznosak a *sepia* és *platina*. — *Sepia* inkább vérmes, *platina* inkább gyengébb, ideges (nervosus) nőknek ajánlható. Mivel pedig a koraszületés közönségesen a terhességnek azon időszakában szok jelentkezni, melyben az első történt: tanácsos ezen tudvalevő idő előtt néhány hétig használni

a gyógyszert, körülmények szerint *minden 1—3 nap vevén be három golyócskát egyszerre kevés vízben*; megtartván ezen idő alatt pontosan a diatétát, lemondván különösen a kávéivásról, kerülvén minden ártalmas lelkiindulatokat.

Rendetlen szülfájdalmak.

(Wehen.)

Természetes szülésnél csupán a szülfájdalmak hajtják ki a gyermeket a méhből, a midőn t. i. a méh izmai összehuzódnak. Ezen méhösszehuzódás sokszor rendetlen és így a szülfájdalmak is lehetnek gyengék, vagy erősek természetűek. Ily esetben megtevéni a teendőket a bába, pontosan tartandó diatétát rendelvén, — belsőleg használja ezen hasonszenvi gyógyszereinket.

A gyenge fájdalmak rövid időig tartanak; a méh silányan húzódik össze, mely összehuzódásra a méh és hasfalak vagy csak kevésbé, vagy épen nem is feszülnek és az előlálló gyermekrészen igen könnyen nyomul előbbre. Ha a fájdalmak gyengék és a méhszáj lassan tágul, feküdjék ilyenkor oldalvást a szülő és ne erőlködjék; hanem vegyen be

Pulsatillát; de ha ez nem használna, hathatós a

Secale cornut., mely gyógyszer különösen hatván a méhre, a szülést reményen fölül elősegíti.

Opium, azon esetre jó, ha a szülfájdalmak hirtelen csökkennek, vagy meg is szűnnek; ha a szülő nyitott szájjal, hortyogva, oly mély álomba esik, hogy rázás által is alig ébreszthető.

Ezen szerekből mindaddig, míg a szülfájdalmak be nem köszöntenek, adjunk minden 1/2 órában egy kanállal; — öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván.

Néha a szülfájdalmak igen tartósak, majd egymást érik és oly erősek, hogy a vajudó fájdalmai közt majd kétségbe esik. Ily esetben jó a

Cofea, ha kávéiváshoz nincs igen szokva a szenvedő; ellenesetben hathatós a

Nux vomica, ha egyszersmind szünetnélküli ösztönt

érez a székletételre. Ha ezen két szer nem használna, hat-
hatós a

Belladonna, főképp azoknál, kik az első gyermeket nem
fiatal korukban szülik.

Gör cs ö s szülfájdalmak alatt a méhnek összehuzódá-
sai fölötte fájdalmasok; melyeknek jelenlétében a méhszáj
gör cs ö sen össze van húzva, tapintásra fáj, ide járulván néha
a test egyéb részeiben is előforduló gör cs ö s fájdalmak. A
gyógyszerek ezek:

Chamomilla, ha izgékony, már előbb is gör cs ben szen-
vedett szülot lep meg; meghülés, vagy főleg harag után.
Ha ezen szert már azelőtt, mint theát, gyakran használta a
beteg, igen hasznos a *belladonna*.

De ha gör cs ö k, rángások jelennek meg, ezek
ellen ismét hasznosak e következő orvosszerek:

Ignatia, gyenge és igen érzékeny nőknél, ijedés, szo-
mor, bánat belső gyötrelém-okozta gör cs ö kben és rángá-
sokban (Convulsionen).

Nux vomica, harag, mértékletlen kávéivás, szeszes ita-
lok gyomorterhelés, elmulasztott vizelet s székürítések
után támadt gör cs ö kben és rángásokban. Ha ez nem hasz-
nálna, jó ez után a *coeculus*.

Hyosciamus és *stramonium* igen jó sikerrel használ-
tatnak ott; hol a gör cs ö k s rángások az egész testben na-
gyobb mértékben mulatkoznak.

Cuprum, a legveszedelmesebb gör cs ö k- és rángások-
ban szembetűnőleg működik a szenvedő javára.

Ezen szerekből öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben
felolvasztván, adjunk eleinte minden $\frac{1}{4}$ órában, ha nagyok
a fájdalmak s nagy a veszedelem; javulást érezvén, minden
 $\frac{1}{2}$, 1, 2, 3 órában egy kanállal.

Szülés utáni bajok.

(Különösen az utó fájdalmak, Nachwehen.)

Szülés után nem minden gyermekágyas ment minden
fájdalomtól; mivel a magát lassankint összehuzó méh több
óráig nem ritkán több napig tartó kellemetlen (a kereszt-
csonttól a kebel felé kóborló) fájdalmas érzést okoz, mely
utó fájdalomnak (Nachwehen) mondatik. Ezen fájdalmak

néha hevesek, majd alig szenvedhetők, melyek elüzésére di aetát tartván, hasznosak ezen szerek:

Arnica, nehezebb szülés-okozta kiürelmek és az utó-fájdalmak orvoslására hathatós szer.

Pulsatilla, ha a gyöngéd, szelid nőket lepik meg ilyen fájdalom, melyek miatt a szenvedő azonnal megijed.

Chamomilla, ingerlékeny nőknél, főképp ha harag után jön elő a méhnek fájdalmas összehúzása. Ha ez nem lenne elegendő, vagy ha már szíkfű-theával élt volna a szenvedő, jó a

Nux vomica, heves, ingerlékeny nőknél, ha szünetnélküli ösztönt is éreznek a székletételre; ha a méhben és vi-zelethólyagban nagy fájdalomokat éreznek.

A gyógyszerek, úgy készítve mint előbb említém, a fájdalomokhoz képest minden $\frac{1}{2}$, 1—3 órában veendő.

Ha pedig szülés után kellőleg össze nem húzódván a méh, ennek következtében a szülep (Nachgebur) el nem mehet, ekkor:

A *pulsatilla* legcélszerűbb orvosság; vagy a *secale*, az előbb említett mód szerint beadatva.

A *belladonna* azon esetben hasznos, ha a nő feje felé tolul a vér, arcza piros, szeméi fényesek, bőre száraz és igen nyugtalan a szenvedő.

Midőn a szülep (Nachgebur) a méh falával összenő: e ritka esetben csak ügyes bába, vagy szülész-orvos segíthet, a szülep elvétele által.

G y e r m e k á g y i t i s z t u l á s .

(Lochien, Kindbetteinigungen.)

Szülés után nagyobb vagy kisebb mennyiségű vér vagy másféle folyás árad a nemi részekből; — ezt gyermekági tisztulásnak mondjuk. Első két három napig híg, vagy aludt vér jön ki a szülőrészekből; később hasonló a húsléhez, halvány-piros; 7—8 nap szüntelen mint a tej; végre fehér nyál gyanánt folydogál 3—4 hétig. Azon nőknél, kik nem szoptatnak, több hétig is eltart, — sőt a mi még több, rossz bánásmód mellett állandó, vagy legalább sokáig tartó fehérfolyássá változhatik.

Ha ezen tisztulás nagy mérvben jönne — lássuk a „vérfolyást“, ez ellen ott találunk gyógyszert; különös figyelembe ajánlom a *secale cor.*

Ha pedig a tisztulás elnyomatik, — lássuk szintén az „elmaradt havisztisztulást“, itt ismét találhatunk hasznos szert, a betegség okára, a beteg természetére sat. figyelvén.

Gyermekágyban előforduló hasmenést, szorulást és több egyéb betegségeket gyógyítsunk azon szerekekkel, melyeket azon betegségeknél előhoztam. — Legyen még itt megemlítve a

T e j - f o l y á s .

(Milchfluss.)

Tejfolyás alatt azon beteges állapotot értem, mely miatt nagyobb mennyiségű tej választatik el és ürítettik ki; mi által ideges, sorvasztó kórjelek fejlődnek ki, a szoptató egészsége szenved. Ezen tejelválasztás sokszor oly bő, hogy nemcsak szoptatás közben, hanem ezenkívül is, főleg ebéd után egypár órára, önkénytelen foly. Némely esetben a kised elválasztásával sem enyészik el a tej az emlőből, hanem eltart annak készülése mindaddig, míg az asszony teherbe nem esik.

A tejfolyással járó jelek ezek: az anya vagy dajka mindjárt szoptatás után lankadtságot érez és néha étvágya jó, jól is eszik, mégis elhalványul, elsoványodik; haja hull, arcza kipirosul, légzése nehéz, szívdobogása van. Ha ezen tünetmények után el nem választatik a kised: étvágyhiány, fejfájás, köhögés, ideges kórjelek jönnek elő; a kisedek elsoványodnak, kólikában és hasmenésben szenvednek; végre az anya gyengeségét nagyobbítják az éji izzadások, kinek hajlama levén a tüdővészre, ebbe esik. Nehogy tejfolyásnak tulajdonítsuk ezen bajt, melyet nem a tejfolyás, hanem más ártalom, más beteges hajlam gyakran hoz elő a szoptatóknál: tudnunk kell, hogy a kiürített tej mennyisége nem határozza meg a nyavalya fontosságát, mert ez némelykor csekély, s mégis nagyon elsoványodik a beteg és erejét rögtön veszti; midőn ellenben máskor a tejfolyás bősége mellett sem jelennek meg annak vesze-

delmes következményei. — Ha az anya tüdővésztes hajlammal bír; ha oly jelenségek mutatkoznak, melyeket méltán a szoptatástól származtathatni, — sürgető a csecsemők lassankinti elválasztása; az anya pedig ezen idő alatt kevésbé tápláló és inkább sovány eledelekkel éljen, theát, kávé ne igyék, kerülvén a tagok mozgását. Ezen fölül használtassanak ezen gyógyszerek:

Phosphorus, hathatós szer főleg azoknál, kik tüdővésztes hajlammal bírnak. Ha ez nem használna egypár nap alatt, adjunk

Calcarea carb. Ajánlhatók még a: *belladonna* és *rhus*.

Ezen szerekből minden 5—12 órában vegyen három golyócskát egy-két kanálnyi vízben a beteg.

Tejhiány.

(*Vergehen der Milch.*)

Ha az emlőkben vagy semmi, vagy csekély mennyiségű tej választatik el, ezen beteges állapot tejhiánynak neveztetik. E nyavalya sokszor mindjárt szülés után, más-kor gyermekágy lefolyása alatt, sokszor pedig későbbben jelenik meg. Azok, kik első szülés alkalmával a szoptatást elmulasztották, későbbi szülések után, közönségesen kevés tejet választanak el. Ily körülményekben hasznosak: az *agnus*, *castus*, *pulsatilla* csendes, hidegvérü, — *calcarea* bővérü, kövér nöknél; kik 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 2 órában vegyenek be egy kanállal.

A tej némelykor hirtelen nyomatik el, mely esetben több fontos bajok, u. m. vértódulások, fej- s hasfájások, tejletételek (*Milchversetzungen*) az alsó végekre és cfélék fejlődnek ki. Ezen hirtelen elnyomatása a tejelválasztásnak leginkább meghülés, lelki indulatok sat. után szok következni; de néha a gyermekágyi láznak jelensége és ekkor veszedelmes. — Itt ezek a gyógyszerek:

Ha indulat szülte a bajt, nézzük azon szereket, melyeket e tekintetben általánosan elősoroltam.

Ha más nyavalyák okozák, például az emlők gyuladása, ekkor a gyógyítás ezek ellen intézendő.

Ha hirtelen nyomatott el a tej meghülés után, ekkor eleinte jó az *aconit.*, kivált ha száraz forrosága van a nőnek; egy-két bevétel után adjunk *dulcamarát*, vagy *bella-donnát*, vagy *bryoniát*, vagy *pulsatillát*, kivált ha fejére szenved a nő; — ugyanazon szerek, vagy a *mercur.*, *rhus* veendők akkor, midőn hasában érez fájdalmat.

A *sulphur* vagy *calcarea* ilyenén chronicus esetekben használandók.

Ezen gyógyszerekből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, **acutus** esetben vegyen be a beteg minden órában egy kanállal; **chronicus** esetben ritkábban. E mellett az emlők melegen tartassanak, ezekből a tej szivóedények által azonnal ürítettessék ki, midőn a tej elnyomatott.

Ugynevezett tejláz.

(Milchfieber.)

A tejláz szülés utáni 3. 4. 6-ik napra szok némely nőknél megjelenni, kik hirtelen borzadást, hideget, forróságot, szomjat éreznek; este felé növekszik e láz, reggel felé szűnik, a beteg nagy könnyebbülésére; más nap ismét megjelenik ugyan, de mindemellett ezen rohamok nem aggasztók. Veszedelmesb bajok elkerülése kedvéért, ily esetben, czélirányos diæta mellett, jó sikerrel használhatjuk ezen szereket:

Aconitum, ha a láz nagyobb forrósággal, szomjjal van összekötve.

Bryonia, ha a mellnek mind külső mind belső részében csúzos (rheumaticus) fájdalmat érez a beteg.

Pulsatilla, főleg a nyavalyának elején, ha ez meghülés után támad és inkább csúz-(rheumaticus) mint tej-láznak nevezhető.

Belladonna, ha a láz az emlők külgyuladásával van összekötve.

Rhus, ha nagyobb mennyiségű tejtől ered a tejláz.

Cofea, váratlan öröm után; *chamomilla* harag után; *opium* ijedés után; *ignatia* bú, szomor után megfelelnek mind a beteg mind az orvos várakozásának.

Arnica, ha nehéz szülés által megsértetnek a nemzőrészek s innét következik a láz, mely ily esetben inkább sebláznak (Wundfieber) mondathatik. – Minden nehezebb szülés után különösen ajánlom ezen gyógszert s pedig azonnal szülés után; melynek használata mellett több bajokat szerencsésen elkerülhetni.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 3 órában; javulást érezvén, minden 5 órában egy kanállal.

Gyermekági láz.

(Kindbett Fieber.)

Ezen veszedelmes láz szülés után többnyire 4–6 napra, ritkán 10–12 nap mulva, még ritkábban szülés előtt, szok megjelenni. Eleinte mindjárt a beteg feje kábult, nagy szorongást, gyengeséget érez; gyanus már a borzadás, melyet szülés előtt, alatt, vagy után tapasztal a gyermekági. Főjele az égető, szúró, kólikához hasonló fájdalom a hasban vagy a köldök körül, a midőn e fájdalom méh bél-, máj-gyuladással könnyen lehet összekötve. A fájdalom eleinte nem nagy, engedő, félbenhagyó; de rövid idő mulva a légborzasztóbb fokra emelkedik, kevéssé és nem sokáig enged, minden mozdulatra, nyomásra növekszik; a tejfolyás közönségesen el van nyomatva, innét könnyen tejletételek fejlődnek ki; később a gyermekági vérfolyás is megszűnik; a beteg minden könnyebbülés nélkül izzad, izzadása gyengítő, savanyu szagu. Ezen láz gyakran gyomorbajokkal, más lázakkal is szok összekötve lenni. Ily esetben legszorosb diétát tartson a beteg. Fris vizet ihatik, de csak keveset egyszerre; ha tán enni kíván, gyenge levest egyék; mint reconvalescens is, ezen állapotának megfelelő életmódot kövessen mind quantitativ, mind qualitativ; nehogy recidivára adjon alkalmat; a lelki indulatoktól különösen óvja magát. A szerek ezek:

Aconit, melyből háromszor egymás után adhatunk 3 golyócskát, óránként. Ez után:

Chamomilla, főleg harag után fejlődött eféle lázban, ha a beteg feje kábult; ha kopogó, nyomó fejfájást érez

főleg a homlok táján; ha arcza sápadt, sárgás, néha csak rövid időre kipirosodik; ha a tej eltűnte miatt az emlők fonyadtak; ha gyakori nyákos, zöldes, vizenyős, tejforma székürülései vannak, néha fájdalommal összekötve; ha a vérfolyás nagyobb mennyiségben jelenik meg, közben keresztfájásokkal, melyek alatt nagyobb vagy kisebb mennyiségű aludt vér foly el. — Ha ezen szerre csak némi javulást érezne a beteg, a nyavalyának elűzésére *chamomilla* után jó a

Rhus, főleg ha a gyermekágyas fölötte ingerült állapotban van és minden csekély figyelemre sem méltó bosszankodás által a betegség nagyobb fokra emelkedik.

Pulsatilla, ha a szelid, gyöngéd beteg arcza valódi szenvedő állapotot fejez ki; ha a gyermekágyi vérfolyás megghülés, indulatok, különösen félelem, ijedés, harag következtében hirtelen elnyomatik; ha égető fájdalmat, némi teliségnek érzetét tapasztalni a nemzőrészek belsejében; ha a beteg szorongó forróságban, szívdobogásban, álmatlanságban és inkább hasmenésben, mint szorulásban szenved.

Nux vomica, főképp szeszés italok, kávé után előforduló hasonló betegségben; ha a kereszt és ágyék táján érzékeny fájdalma van a betegnek; ha szűrő, összehúzó fájást érez a hasban, mely mozgás, érintés, köhögés, prüszszentés által növekszik; ha szájize keserű; ha émelygést, ökrendést, undort érez a beteg, sőt hány is; ha a gyermekágyfolyás el van nyomva; ha szorulása van, vagy kemény székürülései a végbélben érezhető égető, szűrő fájdalmakkal járnak; ha a vizelés is fájdalmas, ha a külbőr száraz, forró, nagy szomjjal összekötve, főképp hideg italok iránti epedéssel; ha mindemellett a tejfolyás nincs elnyomva, sőt a nagyobb mennyiségű tejtől duzzadtak, feszültek az emlők.

Bryonia, ha inkább némi ürességet érez az emlőkben; ha a gyermekágyi vérfolyás nincs elnyomva; ha székletétel alatt nincs fájdalom; ha legkisebb érintés-, vagy mozdulatra a méh táján növekszenek a fájdalmak.

Belladonna, ha az emlőkből eltűnt a tej, vagy az emlők egyik részében gyűlt össze, mely kemény, vörös, fáj-

dalmas, ha érzékeny fájdalmat érez hasában a beteg, vagy mintha valami lefelé nyomulna; ha szünet nélkül erőltetést érez a székletételre, anélkül hogy széke lehetne: a végbélben érezhető összehúzó fájdalom miatt; ha a folyó vér aludt, bűdös, fekete (de azért elvünk szerint a gyermekági vérfolyás elnyomatása mellett is adhatjuk ezen szert, ha egyébiránt a többi kórjelek a beteg állapotával megegyeznek); ha a has fel van puffadva, a szelek nem mennek a betegtől, ki fájdalmat érez hasában, mely érintés, köhögés által növekszik; ha egész teste forró, különösen homloka és tenyere; ha nagy szomjjal és néha a víznek nehezebb nyelésével van összekötve; ha nagy fejfájásban szenved, mely legkisebb zörej vagy mozdulat által elviselhetlenné válik és néha öntudatától megfosztja a beteget; ha fej-erei duzzadtak, szemei fényesek, néha szikrákat, különféle színeket lát a beteg; álma nyugtalan. — Ezen gyógyszer (mint láthatjuk) főképp akkor hasznos, ha már a láz inkább ideges jellemű.

A gyermekági láz lefolyása néha igen sebes és már 3., sokszor pedig 7—14 nap közt válik meg szerencsésen, vagy szerencsétlenül. Jó jel, ha gyógyszereink által bő, jótékony izzadásba jő a beteg; mert ez által eloszolván a hashártya-gyuladás: az izzadmány, mint a gyuladás kimenete, elháríttatik. E célra főszerek, mint említém, *aconit* után a *bryonia*, *belladonna*, a *cantharis* is; izzadmány esetében a *mercur sol.*, *arsenicum*. Görcsök jelenlétében a *hyosciamus*.

Ha csorvás (gastricus) állapottal van összekötve e láz, ekkor a „gyomorbántalmaknál“ találandunk specifus orvosságot sat. Ha pedig ezen, eleinte gyulasztó láz, ideges, vagy rothasztó jellemet vesz fel, ekkor ezen ideges vagy rothasztó láz ellen intézzük a gyógyítást.

Ezen gyógyszerekből öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 1—2 órában egy kanállal; kevés javulás után minden 3 órában.

Emlő-gyulladás.

(Entzündung der Brüste.)

Az emlőkben összegyült tej miatt nem ritkán feszülést, nyomást, keménységet tapasztalnak emlőikben a szoptató nők; később az emlők megdagadnak, megkeményednek, megvörösödnek, s pedig vagy egészen, vagy részletesen és iszonyu szúrásokat, égetést éreznek az anyák; a tejelválasztás többnyire nincs ugyan elnyomva, de a betegség nagyobb fokán ez is elnyomatik, néha láz is járul ezen bajhoz.

De nem egyedül az összegyült tej, — nemritkán meghülés, külső erőszak sat. is okozzák ezen betegséget, mely szoptatás idején kívül szintén ezen okoknál fogva eljöhethet.

A nem-szoptató nők, vagy kik gyermekeiket korán elválasztják, leginkább vettetik emlő-gyulladás alá; ennek elmellőzésére szükséges, hogy szoros életrendszert (diatét) tartsanak, a bőr kigőzölgesét elősegéjék, emlőiket pamut-tal borogatván és ezeket figyelni nem hagyván.

Ha ezen gyulladás akkor jelenik meg, midőn még a gyermek el nem választott, akkor ezt mindaddig szoptathatja az anya, míg a daganat és fájdalom nem épen nagyra nőnek. Ha a csecsemő a tej bősége mellett nem szopnék elegendő tejet, közben tejüveget alkalmazunk; de a gyulladás nagyobb fokán a tejnek kiürítésére teendő minden eféle kísérletek károsak. — Ekkor félretevén mindeneket, az emlők meleg ápolása, tudvalevő diacta mellett egyedül, használjuk ezen szereket:

Aconit, (5 golyót 5 kanálnyi vízben felolvasztván, minden órában egy kanállal). Ezen adag bevétele után hasznos leend az:

Arnica, ütés, nyomás után; ily esetben jó a *conium*, ha az *arnica* elegendő nem lenne.

Bryonia, ha még nem annyira gyuladtak, nem annyira fájdalmasak az emlők.

Belladonna, ha már a gyulladás jobban kifejlődött.

Ha ezen helybeli bajjal a testben lappangó más baj

lenne összekötve, ekkor az említett gyógyszerek nem győzik le a nyavalyát; várakozásunknak azonban mindenkor megfelelnek a:

Sulphur, phosphorus; ezen szerek nem egyedül gyuladás, hanem a már kezdő genyedés ellen is erőteljesen működnek.

Mercurius v. által pedig minden tán hátramaradt keményedés el fog nyécszni.

Ezen szerekből három golyócskát egy kanálnyi vízben minden 3 órában bevehet a beteg; javulást érezvén, minden öt órában.

Sokan akkor falyamodnak a homocopathiához, midőn már külszerek helytelen alkalmazása által megrontattak az emlők; ilyenkor, félretevén minden külszert s egyedül csak a tisztaságra figyelve, hasznos a

Silica, melyből reggel, este lehet eleinte beadni három golyócskát egy kanálnyi vízben; javulást érezvén, csak estétkint, sőt minden 1-2 nap. Jó itt a *hepar sulphuris*, melyet néha felváltva lehet adni az előbb említett szerrel, ha arra egyedül nem javulna a beteg. Ezen szerek még akkor is használnak, midőn az emlők genyedése alatt **sipolyok**, genyedező nyílások (Fisteln) képződnek; különleg csak tiszta tépettel (Charpie) fedvén be a nyílásokat. Átalában sipolyok ellen jötekonny a *silica*, nemkülönben a *lycopodium, calcarea, sulphur, antimonium*.

Szoptatás első idejében igen gyakran gyuladtak s fájnak a **csecsbimbók**, főleg midőn szopik a csecsemő. Ha ezen minélelőbb nem segítünk, a fájdalom nagyobbadnak és a csecsbimbókon repedezések támadnak, melyekből a gyermek szopása alatt sokszor vér jön, sőt néha lázat is érez a szoptató.

Minden más külszernek alkalmazása, ennek ize vagy szaga miatt azért is alkalmatlan, mivel a csecsemő azután nem oly könnyen vállalja el az emlőt*). Hathatós nálunk

*) Néha a csecsemők szopni akarván, minden sejdíthető ok nélkül arcukat elfordítják és **nem szopnak**. Ily esetben majd megfoghatlan erőt fejtenek ki a *cina* és *mercurius sol.* vagy ha ezek nem használnának a *stannum*. Ezekből vegyon be a szoptató, először az elsőből, ennek sikeretlen bevétele után pedig néhány óra

a kappanör — *arnica* — (ezen szernek nem hígított, hanem e növényből kifacsart nedve), melyből egy-két cseppet egy-két kanálnyi vízzel összevegyítvén, ebbe mártott tiszta ronggyal minden szoptatás után megnedvesíthetjük a csecsbimbót, ezt szoptatás előtt ismét langyos vízzel szorgosan mosván le. Erre két nap alatt nem javulván a beteg, minden külszer használata nélkül hathatós belsőleg véve a

Sulphur, melyből három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk minden 5 órában egy kanállal azon reménnyel, hogy 8 nap alatt meggyógyuland. Macacsabb esetben jó a *calcareo carb.*, szintén úgy veendő és más gyógyszerek; de ilyenkor tanácskozzunk inkább h. orvossal; noha erre csak ritka esetben leend szükségünk, legtöbbször használván itt a *sulphur*.

Az emberi testben egy mirigy sincs annyira a ráknak alávetve, mint a nő emlője. Néha minden tudvalevő ok nélkül, többször lökés, nyomás stb. után támad a nő emlőjén bizonyos kemény, gömbölyű, egyenetlen, mozgékony csomó, ez után egy második, harmadik is mutatkozik. Nagyobbodván ezen csomócskák, egygyólvadnak és kiváltkép a hónaljra felé terjednek; csak mulékony, szaggató, nyomásra nem nagyobbodó, a váll és kar mentében vonuló fájdalmat okoznak. A daganat növekedésével és az ezzel növekedő fájdalommal a daganat a bőr felé közeledik, mely csíkos, hegedt sebhelyhez hasonló; összenő a bőrrel, bizonyos helyen felemelkedik, veres és vékony lesz; a csecsbimbó nem domború, hanem befelé húzódik. Végre felfakad

mulva a másiktól három golyócskát egy-két kanálnyi vízben (ha szükséges) minden 3 órában ismételve a bevételt, — ezeknek bevétele következtében rövid idő mulva oly kedvező változás által lepetik meg legnagyobb öröme az édes anya, melyet alig sejdített volna: elvállalja t. i. ezután a csecsemő minden legkisebb vonakodás nélkül az emlőt, melynek éltető forrását megizlelni vonakodott. (Több hiteles ügyfeleim elfogulatlan tapasztalása.)

a bőr, ez által egy, mély hasadékot képző fekély támad, melynek szélei kemények, sötétveresen fénylők és a melyből nem sok és nem igen biüdös anyag szivárog. A hón alatti mirigyek, ha előbb nem, most már megdagadnak; a test különféle részeiben, különösen az ágyék és czombokban csúzos fájdalmakról panaszkodik a beteg; a szenvedő emlő oldalán megdagad a kar; fakó színt nyer a beteg arca; csökken a test táplálása általában, míg végre sorvasztó láz által egészen kimerül.

Gyakran sok időig lappang a rák, anélkül, hogy bajt okozna; sokszor hirtelen fejlődik és hirtelen foly le. Néha a rák nem igen fájdalmas, de közönségesen nagy mértékben kízó; általában minél nagyobb a fájdalom, annál gyorsabb a betegség lefolyása. — Tehát acutus, vagy chronicus formában lép föl a rák. Első esetben a rák kemény, mozgékony csomóval kezdődik; ez egypár hónap alatt összenő a bőrrel, mely ráf szűn vész magára; a keménység majd az egész emlőt elfoglalja, itt-ott emelkedik föl jobban, fénylő pirosszinü, rugékony, mintha folyadék volna benne; a fájdalom igen heves, átható, mint a körömméregnél. A legdomborubb helyen kiszivárgás történik, mi genyedést látszik ígérni, de ez be nem következik. Továbbá a bőrnek nagyobbá lett csomócskái megfeketülnek, felfakadnak, csekély mennyiségű vért, később savót bocsátván ki magukból; a beteg bágyadt, levert, halvány-sárga arca fájdalmat és belső szorongást tolmácsol; az egyenetlen fekete, széleiben fölemelkedett fekély által az emlő mélyen látszik kivölgyelve; a fekély czélszerű orvoslás nélkül meggátolhatlanul mindig tovább harapódik, — ezzel fokként csökken az életerő, — ennek kimerültével megszűnik az élet.

Az idült (chronicus) emlőrák leginkább idősb sovány nőknél tapasztalható; száraz és kemény, mint a porczogó; midőn bizonyos fokra jutott, összezsugorodik; az összehuzódott, ránczosodott bőr által rovatok (Einschnitte) képeztenek, melyek közt a behorpadt csecsbimbó egészen el van rejtve. A fájdalom itt nem igen nagy, — a baj több éven keresztül eltarthat, a nélkül hogy szembetűnő haladást tenne.

Azon nők megnyugtatóására, kik minden emlőcsomócskától remegvén, abban rákot képzelnek, — meg kell itt jegyezni, miszerint a mellmirigyben különféle más nemű daganatok is fejlődnek, melyek a ráktól különböznek és a melyek eloszlataása könnyen eszközölhető, különösen hasonszenvi szereink által. Ilyenek: az előrejárt gyuladás és genyedés után visszamaradt daganatok, a tejcsomók, zsacsós, görvélyes (*scrophulosus*), sömör- vagy rüh-daganatok kivált a bimbó környékén, faggyunemű elfajulás, velőtapló. De midőn ezt megnyugtatóításukra jegyzem meg, figyelmeztetem egyszermind legsürgősben, hogy az eféle bajban azonnal h. orvossal tanácskozzanak, miután az emlőrák lehető esetében, kivált ennek kezdetén, kívánt sikerrel működnek gyógyszerjeink, melyek később kevesebb valószínűséggel, — midőn pedig a test általános feloszlataásával van már összekötve, csak ritka, kivételes esetekben működhetnek a beteg javára. Kés. segedelmével pedig sohasem irthatjuk ki a valódi mellrákot! Egy helybeli symptómának kimetszése által sohasem gyógyított, sohasem fog gyógyíttatni a mellrák. Ártatlan mirigydaganatot és nem mellrákot orvosolt azon orvos, kinek műtétel által sikerült az eféle gyógyítás! — Annak idején h. gyógyszerjeink, mint mondám, megmenthetik a szenvedőt kinjától, a haláltól; azért folyamodjunk, de még jókor, h. orvoshoz; ennek távollétében e következő orvosságoktól remélhetünk segedelmet:

Chamomilla, ha a megkeményedett emlőmirigyben csúzos fájdalmat érez a beteg; ha ez éjjel nagyobbodik, vagy ha szabad lég éri az emlőt; ha a külbőr vörös színt ölt magára; ha érintésre érzékenyebb fájdalmat érez a nő.

Belladonna, ha az emlő vörös, dagadt, kemény, legkisebb érintésre vagy mozgásra igen fájdalmas, a fájdalom égető, szúró.

Bryonia, ha csúzos fájdalma van a nőnek, mely a szenvedő mell oldalán létező karnak mozdítása által növekszik.

Pulsatillát ismerjük már általános jó hatásáról a nőkre nézve; miért is különösen ily esetekben megkísérthetjük a serdülő leányoknál.

Arnica, ha esés, ütés, lökés következtében támadnak az emlőn csomócskák, melyek eloszlatása kedvéért azonnal kell e gyógyszert használnunk.

Conium, hasonló ok mellett hasznos, ha az *arnica* varakozásunknak meg nem felelne.

Clematis, az emlőben támadt egyes kemény csomócskák ellen kiváltképp hasznos, ha ezek rákfélék lennének is; ha e csomócskák egyedül érintésre fájnak, különben nem.

A *hydrastis canadensis*-t dr. Mac Limont ajánlja.

Hepar sulph. kedvezően működik, midőn már az emlő felfakad és ez által mély hasadék támad, melynek szélei kemények, a fájdalom szúró, égető. Ekkor szintén jó az *eruca brassiae*.

Silica legyőzheti még azon bajt, melynek megsemmisítésére a *hepar s.* nem volt elegendő; — a mellnek rákféle kemény csomócskái ellen, főleg *scrophulosus* nöknél; szintén a rákfekély gyógyításának eszközlésére ajánlható még akkor is, midőn már a sorvasztó láz symptómái mutatkoznak.

Arsenicum hatására számíthatunk még néha oly esetekben, melyekben a *silica* nem használt. Lehet, hogy ezen szer reményen felül lepend meg bennünket akkor is, midőn már az egyenetlen, fekete, széleiben fölemelkedett fekély által az emlő mélyen látszik kivölgyelve; midőn már a beteg bágyadt, levert, halvány-sárga; ereje csökken; lázban szenved; — azonban ily körülmények közt a nyavalyának csak szomorú kimenetét várhatjuk inkább, — orvosszereink itt csak enyhülést hozhatnak.

Minden külszer használata nélkül, — e kór kezdetén, p. o. azonnal esés, ütés után, szóval acutus esetben vegyen be a nő minden 3 órában 3 golyócskát, két evőkanálnyi vízben felolvasztva; ha a baj már chronicus, ekkor vegyen be reggel 3, este 3 golyócskát három napig, ezután minden szerdán és vasárnap. Ez iránt mindazáltal értekezzék h. orvossal, ki a körülmények szerint adhat czélszerű utasítást, ajánlhat a fensorolt szereken kívül másokat is, melynek a *mercur.*, *lachesis*, *creosot*, *lycopodium*, *carbo*, *graphites*, *sulphur*, *aurum*, *baryta* sat. melyek egyénileg alkalma-

zandók, különösen figyelve arra, valjon fiatal korban nem volt-e scrophuláknak alávetve a beteg; miután azon nőknél, kik görvélyesek valának, a havitisztulás kimaradásával nem ritkán fejlődik a mellrák. — Gyógyszereink mellett, az ezek működését nem gátló, tehát célirányos diéta-egész gyógyítás alatt pontosan megtartandó. A lelki állapotról vonatkozólag: a bű, szomor, harag sat. igen ártalmasak.

Az emlék és csecsbimbók bántalmait ellen, egyes symptómák és körülmények szerint ezek a gyógyszerek:

Küteg (Ausschlag) az emléken: *gratiola*, *hepar*, *ledum*, *lycopod.*, *staphys.*; vakarás után égető: *gratiola*; viszkető: *staphys.*; fájdalmas: *lycopod.*; érintés által fájdalmas: *ac. phosphor.*

Kék-bőr: *thuja*; sárga foltok: *phosphor*; máj-foltok: *lycopod.*; vörös foltok: *cocculus*, *ledum*, *sabadilla*; vörös pontok: *sabadilla*; barnák: *carbo v.*, *sepia*; orbáncz (más helyütt): *bellad.*, *carbo v.*, *rhus*, *phosph.*, *sulph.*

Sömör: *arsenic.*, *chilcam.*, *petrol.*, *staphys.*

Sebhegt csecsbimbó: *arnica*, *calcarea*, *chamom.*, *graphit.*, *lycopod.*, *sepia*, *sulphur*;

— cserepes: *lycopod.*; fölrepedezett: *graphit.*, *sulphur.*

Alakjából kivett csecsbimbó: *mercur*, *jod*;

Hervadozó emlékek: *ac. nitri*, *conium*, *graph.*, *jod*;

Emlő-dag: *bellad.*, *calcarea* (*conium* ütés után): *graphit.*, *lycopod.*, *mercur.*, *phosphor*, *pulsat.*, *sabina*, *silica*, *sulphur.*

Emlő-keménység: *bellad.*, *chamom.*, *conium*, *carbo an.*, *mercur*, *phosphor*, *spongia*, *silica*, *sulphur*;

— csomók: *carbo an.*, *colocynt.*, *bryonia*, *phosphor.*

Emlő-gyuladás, genyedés, sipolyok, rák le vannak írva.

Érzelmek. Érzékeny emlékek és csecsbimbók: *graphites*, *ranunculus.*

Fájdalom az emlékekben általában: *phosphor*, *ranunc.*; nyugalomban: *rhus*;

— a csecsbimbókban: *graphites*, *sulphur.*

Zúzatás érzelme az emlékekben: *arnica*, *angustura*, *rhodod.*; mint az ütés után: *antimonium*, *cicuta.*

Hemzsegés az emlőkben: *colchic.*, *ranunc.*, *sabina*.

Viszketés az emlőkben. *alumina*, *conium*, *ledum*. *mezer.* ;
a csecsbimbókban: *agaricus*, *sulphur*.

Feszítő fájdalom: *euphorb.*, *jod*, *lycopod.*, *mezer.*, *rhus* ;

— szűrő: *calcarea*, *conium*, *jod*, *phosphor*, *sabina*, *sepia* ;

— nyomó: *carbo v.*, *euphorb.*, *sulphur* ;

— égető: *phosphor*; a csecsbimbókban: *cicuta*, *graphites*,
sulphur ;

— sebféle emlőkben: *cicuta*; a csecsbimbókban: *zincum*.

— csúzos (nézzük a „csúznál“): *bryonia*, *pulsat.*, *nux v.*, *sat*.

A gyógyszerek bevételét nézzük a 7-ik lapon.

A

GYERMEKNEK ELSŐ NEVELÉSE

KÜLÖNFÉLE BETEGSÉGEI.

A GYERMEK ELSŐ NEVELÉSÉRŐL.

Az ember testből áll és halhatatlan lélekből. A testnek minden egyes részei, szintén a test és lélek közt oly szoros összeköttetés, viszonyosság létezik, hogy testi s lelki egészséges állapotunk, — anyagi, szellemi jólétünk ezek öszhangzásától függ főleg az életben és valamint egy zenei öszhangzatból (Accord) egyes hangokat kiszakítani lehetlen: ugy nem is nevelhetünk embert egyedül anyagilag, anélkül hogy jó vagy rossz szellemi nevelésben ne részesüljön. Az orvosnak áll szoros kötelességében azonnal az ujszülötteknél megkezdeni üdvös tanácsával ezen eleinte anyagi, a gyermek fejlődésével szellemi nevelést; fogadják azért szívesen a szülők (hiszen leginkább ezeknek irok) soraimat, melyek után indulva, szeretett magzataik első anyagi nevelésének erőtéljesen megfélelvén, további szellemi jó nevelését is szerencsésen végzendik.

Az anyának zárt méhéből szabadabb világba jutván az ujszülött, oly világba lépett, melyben az első érzése fájdalom, — melyet keserves jajjai által ad tudtunkra a magzat, mint ugyanannyi előpostái által azon szenvedésnek, melyet azonnal első légvételnél érez és a melytől több esetben csak véglehelete szabadítja meg az érzékenyt!

A szokatlan, következőleg kellemetlen légnek első beszívása okozza csalhatlanul azon fájdalmat, melynek mindenki azonnal születése után ki van téve. A légső által beszívott levegő ingerli a tüdöket és ezeket szükségkép feszítvén, szenvedő helyzetbe teszi a csecsemőt. Üdvös azért az ujszülöttek prüissentése, melyet leginkább a beszívott légnek szokatlan ingere eszközöl és a melynek következtében mindenkor erősebb légvétel történik. — Hogy

az ujszülöttek által beszívandó légnak egészségesnek, tisztának, minden néven nevezendő illat-szertől mentnek, illeleg melegnek kell lennie, az egyszerű természet változhatlan parancsa.

A köldökszinor lekötése után emberbaráti kötelességünk a tehetlen kisdéd **megfőrsztése**, melylyel késni nem szabad, nehogy meghülés veszedelmének tegyük ki a még gyenge teremtményt. E cél elérésére szolgálhat a közönséges, csak tíz perczig és nem tovább használandó (R. 26—28° tehát langyos meleg) víz, mely a meleghez szokott kisdédnek leghasznosabb, legjótékonyabb. Mivel azonban a testnek ilyenén egyszerű lemosása, ennek több helyén, különösen a hajlásokban, az ide tapadt sajtos máz miatt nem mindig eszközölhető egyedül tiszta víz által; szükséges a test ezen részeit sótalán zsírral, vagy írósvajjal bekenni, mi által aztán könnyen lehámlik a bőrmáz. Czészerű a főrsztéshez tojás sárgáját, vagy tiszta búza-, mandolakorpát használni tisztaság kedvéért. De leginkább tekintet érdemel a köldökszinor betakartatása, mi 3—8 napig naponkint ujítottassék mindaddig, míg a köldökszinór le nem esik.

Megfőrsztvén a kisdédet, öt száraz meleg vánkosra fektetvén, jól leszárítván különösen a hajlásokban és egyszerűen felöltöztetvén, főteendőnkhez tartozik annak nyugalmáról, **álmáról** gondoskodni: tiszta, egészséges légben. Bármilyen illatszercckeli füstölgések, szagos vizek csak ártalmasak lehetnek a gyermeknek; ellenben a légnak megújítása kedvéért történendő gyakoribb felnyitása az ablakoknak naponkint szükséges, óvatosan figyelvén azonban ez alkalommal, nehogy okos vigyázat hiányában meghüljön az anya vagy a gyermek. A további főrsztésre nézve legjobb a csecsemőt reggel fölébredése után főrsztetni, különben is a mennyire lehet, szoptatás előtt, nehogy tele gyomorral jöjjön a fördőbe, mi csakugyan ártalmas. (Erről többet azonnal.)

Az anyagi testnek melegségéhez szokván az ujszülött, a melegségnek ezen fokát rögtön egy sokkal kisebb felcserélni nem látszik a természettel megegyezőnek és több esetben veszélylyel fenyegethet. Természetesb hinni,

mikép az anyai ágy-adta melegségben legjobban tenyészik a magzat; azért is ennek fektetése az édes anya mellett legcélszerűs; igenis, legcélszerűbb nemcsak azon melegség miatt, melyet anyja ágyában érez a kiseded, de a melyet más hasonló melegség által pótolni lehetne; hanem főleg azért, mivel az anyatestből ömledező láthatlan szellemi életerő igen jótékonyan hat a fejlődő gyermekre. Mindazáltal a gyermeknek szünetnélküli fekvését az anya mellett megengedni nem lehet, azon erősb és nehezebb szag miatt, melyet ez időben az anyának nagyobb mértékbeni izzadása, gyermekágyi tisztulása szok okozni; e miatt tanácsosb a kisededet felváltva, részint egyszerűen felöltöztetve, melegített külön ágyba, legcélszerűbben vesszöböl font kosárba, részint az anya mellé is fektetni és pedig oldalvást, hogy a kihányt tejet le ne nyelje*).

*) Ha valaha, ez időben legsürgöztösb szüksége a nőnek: a testi, lelki nyugalom; mindazáltal vigyázni kell, hogy a szülfájdalmak alatt elgyengült, álomra hajlandó szülszkedett el ne aludjék mindaddig, míg a méhanya kellőkép össze nem húzódott és aludni csak akkor engedjék, midön az már megtörtént; de ekkor is a bába folytonos ügyelettel legyen, nehogy vérfolyás által a szülszkedett halál áldozatává váljék. Az egészséges ágyasnő legalább 9 egész napot töltsön az ágyban; a házból csak 6 hét múlva mehet ki biztosan. A gyermekágy első napjaiban tápláléka igen kevés legyen és midön már a gyermekágyi tisztulása megszűnt, folytassa előbbi életmódját; azonban ekkor is gyöngébb eledelkkel éljen és általában minden szeszes-, fűszeresektől, különösen a theától, erős kávétól, bortól tartózkodjék. A szülszkedőnek ne engedje meg a bába, hogy sokat beszéljen; távolítsa el egész illendőséggel a látogatókat; semmiféle orvosságot, p. o. szikfű, vagy bármiféle más thoát ne adjon; ha szomjazik, vízzel kínálja meg gyakrabban, de egyszerre sokat ne engedjen inni.

A gyermekágyas óvja magát különösen a meghüléstől; de ezt koránsem kerüli el, sőt ennek inkább kiteszi magát túlságos dunnatakarás által; mert szobájának melegségi foka minden felügyelés mellett hirtelen változván, igen izzadt tostét természetesen sokkal hamarább hűtheti meg; azért, szokása szerint takarózzék, csak szobája legyen meleg, de ez alatt is R. 15 foknyi meletet értek és nem többet. Ismételve említem, sőt kérem a gyermekágyas nőket, hogy meghülésnek, vagy más, betegséget okozható alkalomnak, milyen különösen a lelkiindulat, ki ne tegyék magu-

Első hónapokban legtermészetesebb tápláléka a gyermeknek az **anyai tej**; ez kielégíti őt, míg az első fogak ki nem bujnak, a midőn maga a természet int bennünket az anyatejnek felváltására másnemű tápszerrel. Az élet legszebb viszonya az, mely anya és gyermek közt létez. Csak anya irhatná le azon gyönyört, melyet érez, midőn szeretett magzatára minduntalan tekintgetvén, azt majd kebléhez, majd arcához, majd ismét ajkaihoz szorítgatván, végre gyöngéden átkarolván, tulajdon emlője által táplálja. Nem ismeri, nem képzelheti e magasztos élvezetet, melyet önmagától megtagad azon anya, ki vagy előítéletből, vagy bármí más alaptalan okból születtjétől jótékony tejet megtagadja! azért is valóban szánandó, ha csak betegsége, emlőinek hibás alkotása, mellének gyengesége különösen,

kat. Örvendjenek jó egészségüknek, de el ne bízzák magukat; mert elszomorodott szívvél emlékezem néhány derék nőre, kik nem figyelve a jó tanácsra, meghűlés vagy más okoknál fogva megbetegedvén, czélszerű orvoslás hiányában, őkük tavaszában a halál áldozatai lettek.

Szerencsés szülest remélhet a nő, ha **terhesség alatt** bizonyos rendet tart az étel- és italban, tartóztatván magát a sok evéstől, nehéz emésztésű vagy hevítő eledelektől, megelégedvén a természetrendelte legjobb itallal, a frís vízzel, de azért meg nem tagadván magát a boros vizet, ha már chez szokott. Nem áll azon hiedelem, hogy a terhes nőnek bármiféle vágyát azonnal teljesíteni szükséges; mert ha az előreláthatólag csakugyan ártalmas, annak kielégítése mindenkor káros lehetne. Ez időben szük, szoros ruhát ne viseljen az asszony. Házi körében mindennap foglalatostkodjék; ez által először is elkerüli a gyakori, következményére nézve kedvetlenséget, levertséget készítő álmat, mire terhesség alatt nagyobb a hajlam, — azonfölül ezen tevékonyság, forgolódás, mozgás által egészségét tartja fen; mindazáltal a sebes járástól főkép a lépcsőkön, nehezebb emeléstől, tánczolásból, ugrástól, nagyobb kocsiázástól óvja magát a terhes nő, el nem mulasztván, kivált szép időben, a szabad levegőbeni sétát. Kerülje különösen a lelkiindulatokat, milyenek a harag, bú, szomor, epekedés, ijedés; azért is szoros kötelességének tartsa a férj, szeretve tisztelt nejjével kitelhető gyöngédséggel bánni mindenkor ugyan, de jolesen terhossága alatt; igyekezzék ekkor eltávolítani tőle mindent, mi lelkét sujtaná: megelőző nyájassággal, szives bánásmóddal viseltessék íranta.

nemkülönbén igen indulatos természete, vagy a szoptatást gátló más akadályok miatt ezen természet-rendelte édes kötelességétől föl nem menthető!

A kiseded nem csak anyagi táplálékot, hanem egyszersmind szellemi erőt nyer anyjától szoptatás által; de nyer viszont az anya is mind szellemileg, mind anyagilag. Nyer szellemileg, midőn elbájolva látja, mint örül kisedede, ha csak lépéseit hallja; mint mosolyog, mint húzódik, belösztone által serkentve, midőn hozzá közeleg; mint mereszti nagy szemeit, mintha értené enyelgő anyját, mintha vele beszélne; midőn pedig nagyobbra nő a gyermek, midőn dadogása beszéddé válik, a szív érezvén hivatását, szeretni akar, szeretni kezd: az, — kihez első indulatában ragaszkodik, kit kiseded karjaival legszivesebben ölel, — az édes anya. Mind ez oly élvezet, melyben csak a szoptató nő részesülhet! De nyer anyagilag is az anya. Sok nő sohasem érzi magát jobban, sohasem néz ki derültebben, mint épen szoptatás alatt; egyszersmind sok veszedelemmel fenyegető bajt kerül el, melyek a tej beköszöntésével szoknak előfordulni; megmenekül az emlők megkeményedésétől st.

Megszületvén a kiseded, 4-6, vagy az egyéniséghez képest több órai nyugalom után emlőjéhez alkalmazhatja az anya, ha mindjárt teje nem volna is; mert ezen kísérlet által hamarabb csalja ki tejét a kiseded. Hasztalanul erőltetvén magát, ki nem elégített vágyát lecsillapíthatni cukros víz által ideiglenesen; minden 2-3 órában újra megkisértvén a szoptatást *). Alaptalan azon hiedelem,

*) Midőn az anya először alkalmazza ujszülöttjét emlőjére, néha ennek bimbájában nem csekély fájdalmat érez, mely szoptatás alatt, midőn az éhező kiseded meghúzza e részét, annyira növekszik, hogy akarata ellen is kénytelen kirántani a siránczó csecsemő szájából; később a csecsbimbónak felső bőrén repedezések látszanak és ha mindennek daczára folytatja a szoptatást, az emlő megvörösödik, megkeményedik, még jobban fáj. Külszert erre sohase használjunk; elég külsőleg száraz-moleggen tartani a szenvedő részt és bevenni szoreinkből, melyek rövid idő alatt enyhülést, gyógyulást eszközölnék. Így, terhesség alatt és után előforduló betegségekben, hív házi barátira találандnak csekély könyvemben.

mikép ekkor még igen vízenyős a tej. A mindentudó Teremtő bölcsen gondoskodott mindenekről, így a kisednek czélszerű táplálékáról is; legjobban ismervén annak szükségét. Azért is ezen első tej nem annyira tápláló tulajdonnal bír, hanem inkább arra szolgál, hogy kitisztítsa a bélcsatornát a jelenlevő húzós fekete anyagtól, az ugynevezett gyermekszuroktól; később a tej vastagabb lesz és tápláló. Ekkép gondoskodván a nagy természet Ura az ujszülöttekről, igen céliránytalan bármi gyenge hashajtókkal (Kindersäftchen) őket kínozni a végből, hogy kitisztuljanak; kitisztítandja őket az első anyatej; megfelelően e czélnak a közönséges tiszta langyos vízből készült allövet (Klystier, lavement), ha későbbben szenvednének szorulásban; még inkább h. szereink.

Néha azonban a fenemlített okoknál fogva nem szoptathatja gyermekét az anya*); ilyen esetben az anyatejet semmi sem pótolhatja jobban, mint a **dajkatej**. Ennek bebizonyítására elegendő a gyermek egészséges vidor kinézése. De egészségesnek kell lenni a dajkának, hogy teje által **anyagilag** épüljön a kised; azért multhatlanul szükséges a dajka testét szigorú vizsgálat alá bocsátani, mely figyelmet még a szoptató anyánál sem lehet mindenkor elmellőzni. Ép, elegendőleg erős legyen a dajka, a lehetőségig ment minden beteges állapottól.

Ne engedjük a szoptatást semmi esetre oly dajkának, kinek testét kiüteg (Ausschlag) vagy bármi seb fedi; ne engedjük neki a szoptatást, ha fogai odvasak, lehelete büdös, emésztő telhetsége rossz, lábainak izzadása kellemetlen; ha mirigydagában, fehérfolyásban, nehéz nyavalyában és többféle betegségben szenved; mert az ilyenén egyének tejével magába szívja az ártatlan kised azon számtalan betegségeket, melyekben aztán évek során sinlődik, szülőinek könnyelműsége miatt büntetlenül adózó. Figyeljünk egyszersmind a dajkának szellemi tulajdonaira, erkölcsi jellemére is. A szenvedélyes, hirtelen haragos, igen szerelmes, szeszies italokra hajlandó dajkának teje csak

*) Ekkor keveset egyék, nehogy sok nedv keletkezzék az om-lökben; ezekre egyszersmind száraz-meleg borogatást használjon.

ártalmatlanosan hat a gyermek fogékony kedélyére, méreg gyanánt hat a gyermek testére; az eféle fölgerjedt indulatok azonnal hirtelen veszélyes változást idézván elő a tejben, valamint a lelket sujtó indulatok is, milyenek: a szomorúság, epekedés, búsulás, elégedetlenség sat.; azért alkalmi harag után sohase szoptassa mindjárt csecsemőjét az anya, vagy dajka. Üdvös a kisedre nézve, ha dajkája édes anyjával egy időben szülte gyermekét; a ki 6—8 héttel előbb szült, az oly dajkát el ne vállalják a szülék.

E tekintetből a dajkának választásában, **szellemi szempontból is**, nem lehetünk elegendőleg óvatosak. A szoptatók emlőit méltán mondhatjuk oly forrásnak, melyből, már életének kezdetén, sokszor egész jövőjére ható anyagi, szellemi boldogságának vagy szerencsétlenségének cseppjeit szivja magába a kised. Lelkiismeretesen figyeljenek erre a szülék! mert valamint a virág kelyhéből köszönet csak úgy fog elénk illatozni, ha földjét körülásván, ápoljuk, öntözzük, védjük a fergeteg ellen: úgy a gyermek vidor tekintetével, kedves mosolyával, élénk öleléseivel, hálacsókjaival csak úgy nyilvánítandja egészséges testi lelki állapotát, ha pontos szülék által gondosan ápoltatik. Boldog! ha mindenekre ügyelő ily lelkes szülékre talált! — ellenben, szerencsétlen magzat! ha könnyelműekre akadt, kik az anynyira szükséges első neveléssel mitsém törődván, csak életet adának, irgalom nélkül egy keserves életet, mely ily szomorú helyzetben szegénynek csak kárhozat! — mert valamint ha már egyszer az idő viszontagságai vetéseink csirait elronták, hasztalan hullanak rájuk az eső lanyha cseppjei, hasztalan árasztja el felettök meleg sugárait a nap: úgy a férfiaság derült napjai nem virágoztatják a csemetét, mely csirájában elromlott!

A dajkának életmódját illetőleg, szoptatás alkalmával kiváltkép rendesen éljen a szoptató, mert másképp könnyen megbetegedván, a teje megromlik, a gyermeknél szükségkép álmatlanságot, elsoványodást, szeleket és ezektől kólikát, hasmenést vagy szorulást sat. okozandó. Ne igyék szeszes italt; fűszeres, igen sós vagy szeleket okozó eledeleket ne egyék; járjon a szabad jó levegőben; végezze házi könnyebb kötelességeit naponkint; kerülje a lelkiin-

dulatokat és ekkor mind maga mind növeltje egészségesek leendenek.

Szokottnál hosszabb időre terjeszteni a gyermek szoptatását, nem a természet ajánlata. Elég negyven hétig szoptatni a kiseddet; ezen idő után nem alkalmas már a táplálásra az anyatej; sőt előbb is lehet a szoptatást aggodalom nélkül elhagyni, ha a gyermek erős, izmos, egészséges; ha pedig az anya beteges, vagy ismét terhes, vagy havitisztulását kapta vissza, a szoptatást azonnal más tápművel kell fölcserélni. A szoptatásban bizonyos rendhez szoktassuk a kiseddet: elég minden 3—4 órában szoptatni a csecsemőt. — Az ugynevezett czuczlik elrontják a magzat gyomrát és hasrágást, hasmenést, szájfájást okoznak; még ártalmasab az újszülötteknek hashajtót adni a gyermekszurok kitakarítására. Kimondám már e részben a természet ítéletét; — szükség esetébe várakozásunknak megfelelően hasonszenvi gyógyszereink, ha későbbi korában szenvedne a kised szorulásban.

A körülmények sem az édes anya, sem dajka általi szoptatást meg nem engedvén, a kised **mesterséges táplálásra** szorul, ily módon is tenyészik sőt erőssé növeltethetik, ha jól választjuk meg a tápszert, azt jól elkészítjük, illő mennyiségben adjuk, az adásban bizonyos rendet, órát tartván, minden törekvésünket legnagyobb béketűréssel arra fordítjuk, hogy mindenkor a lehető tisztaságban, kitelhető lelkiismeretes ápolásban részesüljön az újszülött.

Legzélszerűbb táplálék ekkor is a tej, különösen a **tehéntej**, melyet némi tekintetben az anyai tejhez hasonlóvá tenni iparkodjunk. Azért, miután az élet első napjaiban a gyermekszurok kiüzésére és a bélcsatorna kitisztítására a jótékony természet vizenyősnek rendelte az anyatejet, — a mesterséges táplálásnál utánozni fogjuk a természetet: említett célunk elérésére a kisednek édes savót (zsendiczt), adván, vagy meleg vízzel hígított tehéntejet és pedig oly arányban, hogy első napokban $\frac{1}{3}$ tegyen a tej, $\frac{2}{3}$ tegyen a víz, mindaddig, míg a kiürülések sárgára nem festik a pelenkát; ekkor fele víz-, fele tejjel tápláljuk kisedeinket és pedig Turner híres chemicus szerint oly

módon, hogy előbb bizonyos mennyiségű forró vízben aránylagos mennyiségű cukrot jól felolvasztván (hogy t. i. a cukor tökéletesen felolvadjon), — ezen cukros vízbe ugyanannyi mennyiségű friss tehéntejet keverjünk. Idővel fokozatosan mindig kevesebb vízkeverékkel és 6—8 hét múlva sokkal több tejjel táplálhatjuk őket; míg 4—5 hónapos korukban tisztán adhatunk nekik felforralt tejet (leszedvén a bőrét, minden hozzájárulni szokott vegyíték nélkül, milyen például a hársfa-virág sat.) e célra készült és minden üvegesnél kapható üvegesében (Sauggläschen), melynek tisztántartása fő gondunk közé tartozzék, nehogy másképp meg-savanyodván benne a tej, a gyermek emésztése, táplálása akadályoztassék.

Hogy a tej egyszermind langyos meleg, az anyatej melegéhez hasonló legyen, úgy eszközölhetjük legjobban, hogy egy edényben meleg vizet tartván, etetés előtt ebbe tesszük a tejüvegcsét és benne hagyjuk mindaddig, míg a tej meg nem melegedett. Sokan javasolják, hogy a tej mindig ugyanazon egy tehéntől legyen; könnyen történhetik azonban, hogy a tehénnek baja történvén, teje vagy egészen elmarad, vagy megváltozik, a midőn is a gyermek szokásánál fogva ennek, vagy más tehénnek tejét el nem vállalja; azért tanácsosb több tehéntejet összekeverni, ekkor a különbség nem leend annyira észrevehető. A tej mindenkor friss legyen.

A gyermeknek egyénisége okozza azonban, mikép ő a tiszta tejtől néha hasmenést kap; ily esetben öntsiünk kísérletkép kevés vizet a tejbe; ez nem használván, adjunk hasonszenvi gyógyszert, mely igen könnyen, biztosan legyőzendő a bajt. Azonnal ajánlom ily esetben a *calcareo carb.*

Mivel pedig a tehéntej ki nem elégíti a gyermeket oly tartósan, mint az anyatej: hat hét lefolyta után vastagabb eledelt is nyújthatunk neki, milyen a kétszersült (Zwieback). Ez csálthatlanul legkellemesb eledele leend a gyermeknek, ha megezükroztván, rá annyi vizet öntendünk, mennyi feláztatására szükséges és belőle néhányszor kávéskanalankint adandunk az enni akarónak, finom csontból vagy fából készült kanállal. Egy etetésre fél kétszersült

elegendő, amint a szükség kívánja, napjában néhányszor ismétlendő. Változtatás kedvéért nem ártand egyszer vízzel, másszor tejjel áztatni fel a kétszersültet. — Későbbi korában táplálóbb eledellel is megkinálhatjuk a gyermeket; apríthatunk fehér kenyeret marhahús-levesbe *) vagy ebben főzhetiink darát, szágót és efélét; máskor ismét kása-darát tejjel készítvén számára. Ezen eledelék azonban mindenkor frisek, illendően melegek legyenek, minden etetés előtt készítendő **).

Ekkép nevelhetiink ugyan anyai tej nélkül is gyermeket; mindazáltal csak az elkerülhetlen szükség menthetőleg kivételes esetei oldandják fel a természet-rendelte azon kötelességtől az anyát, mely szorint szoptatni tartozik: az anyatejtől függvén legtöbbször annak jövőndő anyagi, szellemi fejlődése, ettől pedig földi boldogsága!

Előbb emlitém, miszerint megszületvén a gyermek, emberbaráti szoros kötelességünk: a tehetetlen kisded **tisztántartása**. Figyeljünk erre különösen a gyermek további nevelésében is; füröszszük a gyermeket langyos meleg vízben, az első hetekben kétszer napjában, reggel és este, azután egyszer, ha már néhány hónapos, fél, vagy egy éves, legalább egypárszor egy hétkben és ekkor a mosásra használt langyos víz helyett mindig hidegebb és hidegebb vizet használjunk. Az idegek s bőr erősítésére, a test edzésére, a külviszonyok ártalmas hatásának eltörlésére és így a legtöbb ideges, csúzos, catarrhalis és egyéb betegségek elkerülésére nincs hathatós óvszer a hidegvizzeli mosásnál.

Edzjük még jókor gyermekeinket; ne irtózzunk különösen a kevéssé kellemetlen de annál jótékonyabb hideg víztől és egészséges gyermekeknek örvendendünk. Ellenben minden szorongó felügyelésünk, kinzó aggodalmunk da-

*) Ujabb időben Liebig hirneves német vegyész leveles, az anyatej pótlására igen elterjedt készítmény.

**) Szoptatás alatt is szoktathatjuk lassankint mellékos eledelhez a gyermeket, ha az anya kevés tejjel bír, vagy ha az anyatej mellett folytonos hasmenésben sinlődik s e miatt egészen elsóványodik a gyermek; nemkülönben rendes elválasztás előtt.

czára, minden, az életben alig elkerülhető léghuzam, hirtelen változott melegségi fok azonnal szünetnélküli különféle betegséget okozandának kedveltjeinknél. — A tisztántartáshoz tartozik természetesen a fehérruhák gyakori változtatása is; különösen minden becsunyítás után (mit a gyermek sírásából, nyugtalanságából nem nehéz észrevenni) lemosván testét, adjunk a kisedednek tiszta fehér ruhát.

Említém, hogy a **szobai légnak** egészségesnek kell lennie, a szobának szintén világosnak, tisztának, mérsékelt melegnek. Nyári szép napokban már két hét mulva szabad levegőre vihetjük ujszülöttünket, csak a reggeli, esti hűs levegőtől és a déli forróságtól óvjuk meg őt; ellenben téli zordon időben, bármi melegen beburkolva, ne bocsássuk ki a csak néhány napos ujszülöttet; későbbi korában is válaszszuk ki a szél nélküli szép napot dél tájban, a midőn a légmérő hat foknál alább nincsen; egy-két év mulva szoktatván lassankint a gyermeket az időviszonyokhoz, melyekhez szoknia kell az életben, hogy egészségét fentarthassa.

Említém azt is, hogy a **nyugalom, az alvás** az ujszülötteknek főszükségeik közé tartoznak. Első napokban majd szakadatlanul alszanak a csecsemők, mi természetes következménye elgyengültségöknek, egyszersmind ez ellen legjótékonyabb gyógyszerök. Hat hónapos gyermekekre is jótékonyan hat a 16—18 órai álom; de ezt álompör (opium) által erőszakkal eszközölni és így nem annyira álomba, mint inkább kábult állapotba hozni a kisededet, valóban megbocsáthatlan könnyelműség! mert ilyenén erőszaknak palliativ hatása közvetlen és bizonyos veszélyt von maga után. — Nem szükséges a gyermekeket ringatni (mi által csak elmetchetségi hibákat idézhetünk nem ritkán elő) és aludni fognak, ha egészségesek; ellenben ha nem alhatnak, e nyugtalanságnak, álmatlanságnak oka levén, ennek célszerű kifürkészése és eltávolítása által egyedül, vagy ha szükséges, h. szer által orvosoltathatnak. (De erről többet maga helyén.)

Bő, a tagok szabad mozgását nem gátló, igen egyszerű, — egy vékony fejkötőből, ingből, szoknyácskából

álló öltözet elegendő a magzatnak, egypár pelenkát adván hozzá. Szükséges ugyan eleinte a gyermeknek bepólyázása, miután életének első napjaiban nincs még ereje testének fentartására minden támasz nélkül, midőn az ágyból felvételük; mindazáltal tagjainak erős, majd oldhatlan bepréselését helybenhagyni nem lehet, mivel ez által a kisdéd erejének fokunkinti fejlődése gátoltatik. Az erős kötés okozta kellemetlen állapotát nyugtalansága, sirása által jelenti a kisdéd; barátságos mosolyával, tagjainak játszásával adván örömeinek jeleit, midőn kötelékeitől megszabadul. Minden esetre azonban bepólyázhatjuk a kisdedet előbb említett physicali oknál fogva, midőn karjainkon hordjuk, de úgy, hogy kezei és lábai szabadon mozoghassanak; feloldván azonnal a köteléket, mihelyt ágyba fektetjük, altatni akarjuk.

Igen korán (tiz hét előtt) nem tanácsos a gyermeket karon hordatni, mivel feje ekkor még igen nehéz, a nyakizmok gyengék, a hátgerincz-puha és ennél fogva a test fentartására nem elegendő erős; később is, főleg eleinte csak rövid időt szabunk a hordoztatásra, lassankint mindig többet engedvén, míg így naponkint jobban erősödvén, részint inkább hozzá szokván, négy-öt hónap lefolytával, az alvás idejét kivéve, némi óvatossággal karon hordhatjuk kisdedeinket. Ekkor már a testi erőnek további fejlődésére szükséges levén a mozgás, erre is igen könnyen bírhatjuk kisdedeinket, földre fektetvén, fölkelésre édesgetvén, játékot adván eléjük. Ennek kedvéért kísérleteket teend a kisdéd csúszás-mászás által, hogy kezébe vehesse és az eféle gyakorlat által játszva tanulja meg először az ülést, ezután néha feláll, később ösztönszerűen, bár tántorogva és gyakran le is esve, lépdelni kezd, majd a székhez, majd a falhoz és körüllevő tárgyakhoz kapaszkodik és így naponkint növekedő erőhez jut. Ezen gyakorlat alatt eleinte gyöngéden tartogassuk és vigyázva ereszszük is el néha-néha a kisdedet; a padlózat vastag, vagy többszörös szőnyeggel legyen mindenkor behúzza, nehogy megsértse magát a kedves kis testgyakorló (gymnasta). A testnek fejlődésére, a tagok erősítésére későbbi korában is fölötte szükségesek a különféle testgyakorlatok, melyek által

a gyermekeknél sokszor előforduló különféle test kinövések bámulatosan enyésznek el, főleg h. szereink közreműködésével, melyek közül a *calcareát* nem tudom eléggé ajánlani.

A gyermekeknek öltözetéről szólván, nem lehet nem említenem némely szüléknek azon kárhuzatos szokását, mely szerint fuldokló melegségig burkolják be ártatlan gyermekeiket, őket a külviszonyoktól megóvandók. Természetes, hogy az anya melegéhez szokott kiseded, életének első napjaiban illendő melegen tartassék; de hogy külviszonyok ellen túlságos **melegentartás** által óvhassuk a gyermeket, tagadom; mert épen akkor hűtheti meg magát az ember leginkább, midőn meleg, izzadt testét hirtelen hidegebb lég vagy ruhanemű éri; könnyebben hűtheti magát ily módon az igen melegen öltözött, izzadáshoz levő gyermek is, egy, bármily óvatos átöltözés, sokszor véletlen lég-huzam által, mint az, ki az idő viszonyaihoz alkalmazott módon nyáron könnyű vászon, télen melegebb gyapotruhába öltöztetik. Ritka ezen oknál fogva a torok-gyík (Angina) esete azon gyermekeknél, kik télen nyáron nyakkendőt nem viselnek; számtalan azoknak, kik kendő nélkül a szobából kilépni sem mennek; ritkábbak más kóros esetek amazoknál, — midőn ezeknél végnélküliek, amint azt a mindennapi tapasztalás igazolja.

Azért **edzjük** a gyermeket e tekintetben is; — ne kényeztessük el jótékonynak képzelt, de természet által kárhuztatott gyöngéd ápolás által és annyiszor orvosra nem leendő szükségünk. Legyünk meggyőződve, hogy túlzott burkolás által nem védjük, mint főnebb állítám, a meghülés ellen gyermekeinket, sőt inkább előkészítjük őket a meghülésre; ettől megóvandók azon esetre, ha a természet fejlődő gyümölcseit a természet törvényei szerint ápolandjuk, növelendjük. Így, legyen a kisedednek első hónapokban illendő meleg ágya; de egy év múlva szőr-derekaljjal cseréljük fel nyughelyét, a takaródzásra egyszerű paplant használván, fejét már eleve minden melegebb fejkötőtől megkímélvén, nehogy az ez által eszközlendő izzadás kellemetlen kütég (Ausschlag) előidézésére nyujtson alkalmat.

Az egészséges gyermek közönségesen könnyebben, a vérmes és kövér azonban nehezebben kap fogakat. A fogzás nem minden gyermeknél történik egyaránt, ugyanegy időben. Átalánosan 7—8, néha 10—11 hónap közt, ritkán később bujnak ki a fogak. Ekkor a kiseded nyugtalan, nyáladzik, foghúsában viszketetést látszik érezni, mert kéjére van, midőn foghúsát ujjával gyöngéden simogatja a szüle, és mindent szájába dugni igyekszik. Később egész szája forró, a foghúson egy-két fölemelkedett helyet tapinthatni, melyek érintésre fájni látszanak; azért is ilyenkor már tart a kiseded attól, mit ezelőtt oly szívesen tett: a szájbudugdosástól; növekedő nyugtalanságában mindennel elégedetlen; midőn szopni készül, anyjának emlőjétől rögtön visszahuzza fejét; midőn minden után nyul, egyszerűs mindent eldob kis kezével és ő maga valóságos „ne nyulj hozzám.” Ugy látszik, a gyermeket ekkor egy, csak általa érezhető, de ki nem fejezhető szenvedés nyugtalanítja, mely néhány fognak kibúvásával többnyire elenyészik.

Mintegy két év alatt hársz fog tör keresztül a foghúson, melyek tejfogaknak neveztetnek és a melyek 6—7 év múlva kihullanak, új erősbeknek, maradandóknak helyet készitendők. Először is, többnyire 7-dik hónapban, jelenik meg a két alsó közep metszőfog, nemsokára a felső közep pár, ezeket követik a külső metszőfogak felváltva, majd fölül, majd alul. Két év lefolyta alatt a zápfogak bujnak ki, ezek után a szemfogak. Ezzel végződik az első fogzás, de nem mindenkor épen ily rendben, milyent mostan kijelölten.

Tagadhatlan hivatása az anyának, kisededének szenvedéseit ezen időszakban minden módon enyhíteni és e célra működend az anya, ha néha zsemle- vagy kenyérhéjat adand kisededének a végre, hogy ezt ösztönszerűleg kedve szerint rághassa, mit különben nem tenne, hacsak rá jótékonyan nem hatna; szórakozás kedvéért vitesse ki jó időben a szabadba; ha még szoptat (mint többnyire), különösen tartsa magát az étel- s italban, hogy teje által ne ingerelje, hanem inkább csillapítsa a kisedednek a nélkül is felingerült természetét. Elválasztani ekkor a gyermeket nem tanácsos;

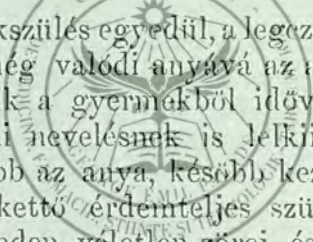
mert a már megszokott eledelének éppen ilyenkor megtagadása, még inkább elkésériti a máskép is szenvedő ártatlant és kétes helyzetbe döntheti.

Nem fölösleges (engedvén a körülmények), kiszemelni gondosan még azon időszakot is, melyre a kised elválasztása határozottassék; mert ha lehet, kevésb bajjal választhatjuk el őt derült szép napokban, a midőn, megszeretett élelmének könnyebb elfelejtésére, neki mindig új, különféle élvezetet nyújt a viruló természet, — mint zárt bús falak közt téli zordon időben. Szintén igen helyesen cselekedendik az anya, ha elválasztás előtti utolsó hétben naponkint egyszer kevesebbet szoptatja kisedét, ekkor, különösen dél tájban gyengébb eledelt adván neki. Rendkívüli gyöngédtelenség, ne mondjam, érzéketlenség, rövid idő alatt az idősbek mindennapi közönséges eledelére szorítani a kisedet; mit a szegény meg nem rághat, meg nem emészthet illőleg és e miatt sokszor keservesen kinlódik. Azért, ha szeretjük, első fogzás bevégeztéig gyenge eledellel tápláljuk a még gyenge gyermekesét; megkezdhetjük ezt már a legelső fogak kibuvása után a leggyengébb élelemmel, lassankint többet, de csak gyengét engedvén meg szeretett kis utódunknak.

Elválasztáskor figyelemre méltó a kisedek nyák-, zöldes, néha véres hasinenése. Ez ellen és a fogzás alatt beköszöntő nyugtalanság, forróság, göresök, rángások ellen is, egy-két lapot fordítva, feltaláljuk a gyógyszereket a veszedelem örvényébe sodrott kised segedelmére, megmentésére. Ő ezektől nem irtózik, beveszi minden sirás, ellenszegülés, minden küzdés nélkül! és meggyógyul szerencsésen.

Az emberi életben mindenekre nézve főszerepet játszik a szokás; így a már említett ruházatra, így az étel-, italra nézve is. A szokás második természet. Azért már az első **anyagi nevelés** alkalmával szoktassuk a gyermeket még jókor bizonyos rendhez; egyék meghatározott időben, napjában háromszor — négyszer és nem leend alávetve annyi gyomor- s hasbajnak, a mennyiben sinlődnék azok, kik engedékeny szülék által elkényeztetve, különféle nyalánsággal majd szüntelen tömik gyomrukát. Az emberi test-

nek minden életműve (Organ) megkívánja a bizonyos nyugalmat, szükséges pihenést, hogy új erővel működhessék akkor, midőn tevékenysége igénybe vétetik: így nyugodnia kell a gyomornak is, meghatározott bizonyos rendhez szoktatván még jókor a gyermeket. Hiszen nem azért él az ember, hogy csak egyék, -- hanem azért eszik, hogy éljen és annál boldogabban él, minél rendesebb, egyszerűbb életmódot visel. A természet kevéssel megelégszik. Különösen fogzás alatt csak könnyen emészthető eledellel tápláljuk őt; hét éves koráig, helyesen még később is, megtagadván tőle kereken a bort, theát, fűszert, kávé (nem az árpa-kávé értem), mint ugyanannyi csupán ingerlő szereket; mert méregédes gyöngédségünket kimélet nélkül keményen büntetendi az egyszerű, mértékletességet szigoruan parancsoló természet.

Nem a gyermekszülés egyedül, a legezészerűbb anyagi nevelés sem teszi meg valódi anyává az anyát. **Szellemi jó nevelés** által válhatik a gyermekből idővel — ember és midőn ezen szellemi nevelésnek is lelkiismeretesen felel meg eleinte leginkább az anya, később kezét fogva az atya is, — ekkor mindakettő érdemteljes szüle. Az anyaszív hangosan dobog minden véletlen zörej- és gyermeksirásra, minden eféle zörejt, sirást veszélyhírnöknek képzelvén; játék helyett éles kést pillantván meg gyermekénél, azt kétségbeesetten ragadja ki kezéből, remegvén az ez által eszközölhető rögtönhalál eszméjétől is: ily lelkes felügyeléssel, ily hévvel törekedjék elvonni kedveltjétől minden alkalmat, mely neki lassabb ugyan, de annál kínosb s nem egyedül physical, hanem moralis halált is hozhatna. Ez utóbbit a gyöngéd, engedékeny anya nem tudva, de obiectiv kiszámítva készíti gyermekének nem ritkán, midőn ennek hibáit takargatja, a szigorubb, szilárd atya előtt elhallgatni igyekszik, a vétkes tény fölfedezőire boszankodik, az igazat is lehetlennék gondolja, eltagadja, tüzzel védvén édes fiát mindaddig, míg több s nagyobb események által kábító szeretetéből felrázatván, végre gyermekének moralis vesztét kezdi ugyan sejdíteni, tán látja, de

ezt elkerülhetlennek még hinni nem akarja, csalfa reménynyel kecsegtetvén magát a szerelmes anya! Gyakran hasztalanul! Az elszáradt fát körülfonhatja a babér, virulását hazudva: nincs benne életerő . . . és ő nem fog virulni!

Jól figyeljünk mindazokra már szoptatás alkalmával, miket előhoztan; iparkodjunk rend és edzés által erősíteni a testet, — üdvös oktatás, helyes szoktatás által művelni a lelket. Születünk meztelen, kifejtett ész és akarat nélkül: a nevelés műveli ki az észet; képezi ki a szívet; ismétlem, a „szívet is.“ Sokat tanul, tud ugyan néha a gyermek: mesterileg köszönt, ügyesen tánczol, hírneves költők munkáiból dicsően szaval, a történetből, természet-s földrajzból bámulatosan felel, talán három nyelvet is beszél, csak a szív nyelvét nem, miután első nevelése lehetőségig mindent kifejtett, — „kopáron egyedül a szív maradt.“

Szeressük gyermekeinket, ez a természet szózata; — de szeretni őket csak úgy fogjuk, ha még maga idején tanítandjuk: a jónak elfogadására és a rosznak kerülésére; ez a valódi szeretet —, magzataink jólétének, szép jövőjének tényezője. Dicsérjük a gyermekben mindenkor és jutalmazzuk meg a jót; kárhoztassuk ellenben és büntessük okos szigorral a rosszat; de a büntetés sohase legyen általános, hanem gyógyszer gyanánt az egyéniséghez alkalmazva; mert valamint a gyógyszer csak úgy fog használni, ha a betegség természetéhez, neméhez illőleg adatik: úgy a büntetésnek csak úgy leend jó sikere, ha ez a gyermek bűnéhez, természetéhez van célirányosan mérve.

Helyesen cselekesznek azon szülék, kik a gyermekekben is tudván az embert méltányolni, üdvös tanítás által törekszenek jóra vezetni, a rosztól visszatartóztatni a bűnöst; csak rendkívüli kivételes esetben használván, de egészen nem mellőzvé a testi büntetést, ha ezt többszöri lelkes intés után, vagy fontos véték miatt a könnyelmű, elbizott, makacs vagy gonosz gyermek csakugyan megérdemli. Ekkor is mindazáltal ne annyira figyeljünk a magában ugyan gonosz, de talán véletlen, megfontolatlan

tényre, mint inkább a gyermeknek erre hajlandó természetére és ennek javítását czélozzuk, ha szükséges, testi büntetés által is, nehogy idővel kiirthatlan gonoszra fejlődjék.

Ne használjunk azonban keményebb büntetést mindaddig, míg enyhébbel czélt érhetünk. A gyermek eltompult lelki érzékenységét felvillanyozza néha a testi fájdalom: kísértsük meg tehát ezt is, ha már a lelkiek nem hatnak a könnyelműre; de kárhoztatom azok modorát a nevelésben, kik általánosan kisebb nagyobb roszt egyaránt azonnal készek testileg büntetni; mert ez által Spartaiak módjára inkább neki keményednek, mint irtóznak tőle a gyermekek. A szerfölötti engedékenység és határtalan szigor közt van közép-út, mely biztosabban vezet kitüzött czélunkhoz! Büntetésképp többször nevetség tárgyává tenni ki többek jelenlétében a gyermeket, ismét annyit tesz, mint benne erőszakosan elfojtani minden becsületérzést; előlni a gyermekben igen korán azon főkellékét, mely nélkül nem nevelhetiünk hasznos polgárt az emberi társaságnak, nem — becsületes embert. Általánosan a büntetésnek ugyanegy nemét igen gyakran ne ismételjük.

A büntetés kiszolgáltatásában legyünk fölötte igazságosak; ne büntessük a gyermeket, míg bünéről tökéletesen meg nem vagyunk győződve. Tanácsosb a gyermeknek bünét elengedni, mint igazságtalanul büntetni az ártatlant. Sokszor egy meg nem érdemlett, könnyen kiejtett durva szóra, melylyel még mint gyermeket, de már ekkor érzékenyt, sérté egykor a nevelő, emlékezik: — az ártatlanul szenvedett büntetést vagy rágalmat soha el nem felejtheti az ember és egyes esetben, melyet előre látni nem lehet, embergyüülölővé teszi idővel azt, ki különben természetadta szíve szerint mindenkit ölelne. Hideg vérrel büntessük mindig a bünöst; így fogja tudni a gyermek, hogy elkövetett büneért bünhődik; ellenben ha fölhevülés, harag közt büntettetik, könnyen inkább ennek, mint valódi bünének tulajdonítandja a kiállott büntetést; különösen pedig testi fenyítés alkalmával oly sérelmet is okozhat szeretett gyermekében az elragadtatott szüle, minőt elkövetni épen nem akart és a melynek következményeiben holtig

sinlődhetik a gyermek. És így — nemde? hasonló az atya azon vigyázatlanhoz, ki évek során gondosan ápolt, kedvelt gyümölcsfájának, egyedüli örömének legszebb ágát vágja le, midőn ennek szemet sértő egyetlen kinövését akarta csak lemetszeni a szerencsétlen?! Egyébiránt minden büntetés komoly legyen, hogy azt a gyermek lelkileg érezze, mert máskép kívánt eredményre nem vezetend sat.

Egyedüli czélom levén a gyermek első neveléséről szólni, annak tovább kiképezéséről bővebben értekezni, a hely nem engedi. Mindamellett legyen szabad még csak egyre figyelmeztetnem a szüléket vagy nevelőket. Boldog e földön csak az lehet, ki nélkülözni — jóval foglalkozni — tanult s tud. Szoktassuk a gyermeket nélkülözésre, miután e földön semmi sem állandó és az életnek czernyi viharain csak az törhet keresztül, ki nélkülözni tud. Tanítsuk a gyermeket arra, hogy mindennapi óráit hasznos foglalkozással töltsse el; mert higgyék el, hogy csak ez által lehet édes az élet, ez után lehet örömteljes a néhány órai pihenés, e nélkül idővel minden kínzó unalom; mert az emberiség rendeltetése: nem az állati körben való mozgás egyedül; magasb hivatása: nem az anyagi élvezet utáni sovárgás; — hanem a szellem országának kiművelése. Erélyes munkásság nélkül nincs boldogság e földön. A testi, lelki tevékenység tartja fenn egészségünket, — hosszabbítja éltünket. Ennyit a gyermek első neveléséről.

VII.

NÉHÁNY GYERMEK-BETEGSÉG.

Életének első napjaiban kezd már sokszor szenvedni a csecsemő különféle bajokban; ezek közül előhozom ez alkalommal azokat, melyek gyakrabban szoknak előfordulni szoptatás idején, — tovább néhány gyermekkori betegségről is szólandok. — De itt mindenek előtt a szoptató nőnek értésükre kell röviden adnom: hogy a h. életrendet (diaetát) azalatt, míg a kisdedek gyógyszerrel élnek, ők is szorosán tartsák meg: lelkiismeretesen figyelve különben is mindenre, mi rájuk anyagi, szellemi tekintetben ártalmasan hathatna.

Az ujszülöttek tetszhalála.

(Scheintöd.)

Midőn az életnek jelei észre nem vehetők, de valóságos halál még nincs jelen, — ezen állapota a kisdednek tetszhalálnak (álhalálnak, színlett halálnak) mondatik.

A tetszhalált a valódi haláltól megkülönböztetni sokszor igen nehéz; azért ne tartsuk azon gyermeket valódi holttnak, ki életét sirás, légzés, mozgás által nem nyilvánítja, ha csak a rothadásnak jelei nem látszanak.

Kétféle tetszhalált különböztetnek meg az orvosok. — Az egyik gutaütéshez hasonló körjelekkel mutatkozik; ekkor a kisded arca piros vagy kékes, majd megpukkad a vértől és a szívnek verését vagy nem is tapint-hatni, vagy fölötte homályosan. Ilynemű tetszhalál közön-ségesen az erős, vérmes kisdedeket lepi meg, az előrejárt nehéz szülés után, vagy ha a köldökzsinor többrétűen nyakra tekeredik, vagy ha a szájban és orrbau megtolult nyál a légzést akadályoztatja. — A másik tetszhalál ha-

souló az ájulásához: a kised halvány, kékek az ajkak, a szemek zavarosak, az állkapocs és végtagok lefüggők és a sziv verése nem érezhető, vagy igen homályosan. Ilyetén tetszhalál főkép az időtlen, gyenge, sovány kisedeket lepi meg; ha t. i. a terhes anya súlyos betegséggel küzdött, vérfolyásban szenvedett, vagy ha az anya és magzatra más gyengítő ok hatott.

Mikép kell bánni a tetszholt kiseddel? minden bábának kötelességében áll tudni; itt csak azt jegyzem meg, hogy föléledvén a gyermek, ha a tetszhalál gutaitésés volt, tegyünk a csecsemőnek nyelvére egy-két golyót

Sisakvirágból — *aconitum* —; ha pedig a tetszhalál ájulásához volt hasonló, szintén az említett mód szerint

Chinából; ezen gyógyszerek használata mellett a tetszhalálnak ismét beköszöntését (mi nem ritkán szok történni) gátolhatjuk.

Esés után az *arnica*, — különben pedig a *tartarus em.* is hasznosak: minden 5 perczben, később minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ — 1 órában adván be egy-két golyócskát szárazan.

Az ujszülöttek szemgyuladása.

A szemgyuladás nem ritka betegség az ujszülöttnél; a szemhéjak megdagadnak és pedig sokszor annyira, hogy midőn egymástól elhuzatuak, kifelé fordulnak, kivált ha sir a csecsemő. Az ujszülöttek szemgyuladása, az orbánczos, catarrhalis, csúzos gyuladások, a szembajok általában a „szembetegségek“ közt keresendők.

Leggyakoribb okai e szemgyuladásnak a tisztátalanság, megromlott lég, nagy világosság, a csecsemő meghűlése bármiféle módon, a szemek nyomatása nehéz szülés alatt. Hogy a syphiliticus fehérfolyásban szenvedő anya ilyenén bajba döntheti ártatlan szülöttjét, kétséget nem szenved.

Ily esetben nem kell a szemet nyomogatni, dörgölgetni, vagy arra bármikép is eldicsért külszereket használni; — gyógyszereink e bajt is kívánt sikerrel győzik le; külsőleg egyedül a tisztaságra figyelvén; mire nézve

langyos vízbe mártott finom ruhácskával gyöngéden mossuk le a tisztátalan szemet, belsőleg e szereket használván:

Aconit., melyből azonnal adjunk be háromszor egymás után három golyócskát minden órában. Ez után különösen ajánlom az *apis*-t.

Euphrasia vérzés, nyákfolyás alatt; ha pedig ez nem használna, helyesen választandjuk a *pulsatillát* kivált megkülés után.

Belladonna akkor hasznos, midőn a szempillák kifelé fordulnak.

Mercur. viv., midőn az anya syphiliticus fehérfolyásának következtében fejlődött a szemgyulladás.

Sulphur, midőn a csecsemő organismusában lappangó dyscrasiától függ a szemgyulladás.

Ezen szerekből minden 2–3 órában adhatunk három golyócskát szárazan, vagy kevés vízben.

A catarrhalis, csúzos, görvélyes sat. szemgyuladást gyógyítsuk, mint mondtam, azon szerekekkel, melyeket „a szembetegségeknel” elősoroltam. Lényeges dolog, hogy a szoptató nő szoros diétát tartson, mire minden gyermekbetegségnél figyelmeztetni fogom az illetőket.

A csecsemők álmatlansága.

Jól figyeljünk itt mindenkor az álmatlanság okaira; mert csak ezeknek szorgalmas kifürkészése után szabadíthatjuk meg kisdedeinket szenvedő állapotuktól, minmagunkat a nyugtalanság majd kitörő szenvedéseitől. Ezen álmatlanságnak okai sokszor az anyák vagy szoptatók, kik nem tartván meg pontosan a tőlök követelhető életrendet az étel- s italban, különösen a kávé és thea mértékletlen élvezete által kisdedeikne természetesen álmatlanságot okoznak; ide tartoznak a lelki indulatok is, ha ezek által elragadtatva kínálják emlíket kisdedeiknek a felingerült anyák. Nemkülönben a gyermekek erős bepólyázása, fejök magas fekvése, igen meleg ágy, rossz szobai lég, tisztátalanság sat. ugyanannyi okai lehetnek az álmatlanságnak, me-

lyeket eltávolítani főteendőkhez tartozzék. Egyébiránt álmatlanság ellen hasznosak a

Chamomilla, ha szelek, vagy hasrágás miatt nem alhatik a kised. Ha nyugtalan, sir a kised: *senna*. Vagy *jalappa*.

Cofea, ha a kised ingerültsége okozza a bajt *).

Belladonna, ha rövid álm után sirás közt ébred föl a csecsemő; arcza piros és forró.

Bryonia, ha éjjel mohón látszik inni, midőn vízzel kínáltatik.

Hycosiamus, ha minden nyugtalanság nélkül a kised ébrenre játszik, nevetgél **).

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, a körülmények szerint beadhatunk minden 1—3 órában egy kávés kanállal. A szoptató nő tartson diatétát. — Mákonyféle itallal, vagy álmopporral nem annyira álomba, mint kábult állapotba hozni a csecsemőt, megbocsáthatlan könnyelműség; mert ilyenén erőszaknak csak palliativ hatása közvetlen, bizonyos veszélyt von maga után, a mint ezt már a gyermek első nevelésénél említém, de e helyen ismét előhozni nem tartám fölöslegesnek.

Csuklás.

Minden csekély meghülés után néha azonnal csuklának a csecsemők; mi ugyan nem veszedelmes és későbbi

*) Hasonló ingerültség következtében néha szünet nélkül kiabál, sir a kised; lecsillapítására ez esetben is hasznos a *cofea*; de midőn minden tudvalevő ok nélkül kiabál, sir szüntelen, ekkor hasznos főleg a *chamomilla*, de ha ez tán nem használna, adjunk *bellad.* — 3 golyót 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván eleinte minden $\frac{1}{2}$ órában, javulást látván minden 1—3 órában egy kanállal. Ezen esetben indikált szerok még: *cina*, *ipeccac.*, *rheum*, *senega*.

**) Ugyanezen szerek hasznosak az idősbekeknek is, melyekhez még ezeket csatolom: *sulphur* aranyérben, dugulásban szenvedőknek. *Opium* jó az öregeknek, ha lefekvéskor különféle képzelődések zavarják az álmukat. *Aconit.*, ha lelki felindulás, vértolulás miatt nem alhatik az ember. *Nux vom.*, ha elmeerőltetés következtében álmatlan. *Ignatia* főleg méhkóros (hysterische) nőknek ajánlható kivált szomorúság esetében.

időben megerősödvén a test, mindig ritkábban jön elő, míg végre elmulik; mindazáltal a gyöngéd s szorgos anyák, kivált első gyermeköknél mindentől rettegván, őket a csuklástól is kívánják megszabadítani. Ilyenkor legjobb emlővel megkínálni a csecsemőt, ekkép fel is melegszi a gyermek és csuklása elmulik; vagy finomul összetört czukrot egy kés-hegygyel adni; vagy czukros vizet kávéskanálnál a gyermeknek nyújtani *).

Fejdaganat születés után.

A legkönnyebben lefolyt szülés után is, hol előbb, hol később szembetűnik néha a napról napra növekedő fejdaganat, mely szülés után mindjárt nem tapasztaltatott és melyet meg kell jól különböztetni azon daganattól, mely nehéz szülés után közönségesen szok támadni. Eféle daganat ellen hasznos a

Rhus, melyből minden 3 órában vegyen be a csecsemő 3 golyócskát. A szoptató nő diétát tartson.

Meghülés következtében náthát kapván a csecsemő, ez rá nézve azért is alkalmatlan, mivel szopás alatt a légzésben gátoltatik. Ezen okból nyugtalan a gyermek, sír és sikolt. Nátha ellen (mint tudjuk) hathatós a

Nux vomica; ha ez nem használna, jó a *chamomilla*, ha a kisdéd orrából vizenyös nedv foly ki; *dulcamara*, ha hivesebb levegőben nagyobbodik a nátha; *carbo veg.*, ha esténként van rosszabbul a kis beteg. — Ha édes anyjától kapta nátháját a kisdéd, természetes, hogy anyjának kell szükséges gyógyszereket használnia. — A kisdédnek, három golyót tíz evőkanálnyi vízben olvasztván fel, vegyenek minden 1—3 órában egy kávéskanállal. A szoptató nő tartson diétát.

*) Idősbeknél csuklás ellen hasznosak a: *belladonna*, *hyosciamus*, *stramonium*, *nux vom.*, *pulsat.*, *bryonia*, *sulphur*; 5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből minden 5 perczen, később minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában egy kanállal adjunk be.

Gyomorromlat a kisdedeknél.

(Magenverderbniss.)

Az indigestiónak legtöbb esete azon kisdedeknél fordul elő, kik anyatej által nem tápláltatván, mesterséges táplálásra szorulnak. Néha azonban az anyagilag hibás, máskor szellemi ok — lelkiindulatok által megváltozott anyatej oka a rendetlen gyomoremésztésnek. A gyomorromlatnál leirtam ugyan azon gyógyszereket, melyek ily körülményekben hasznosak; többször említettem már azon szereket is, melyek lelkiindulatok következtében fejlődött kóros esetekben általában, tehát ilyenkor is választandók, melyenek: a *chamomilla*, *ignatia* sat. mindazáltal újra figyelemztetem az anyákat különösen e gyógyszerekre:

Ipecacuanha, ha kitünőleg gyakori hányásban szenved a kiseded.

Antimonium, gyomorterheltetés alkalmával.

Pulsatilla, ha zsírosb eledelék okozák az indigestiót.

Nux vom., ha szorulással van összekötve, vagy ha szelektől támad.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben feolvasztván, adjunk be eleinte minden órában egy kánállal; javulást látván, minden három órában. A szoptató nő tartson diactát.

Hascsikarás, hasrágás.

A csecsemők hasrágására ismerhetni e következőkből: a kiseddek minduntalan sírnak s lábaikat a has felé húzzák, hánykolódnak és midőn hasuk nyomatik, az abbani fájást sirással, nyögéssel bizonyítják. Következik a hasrágás gyomormegterhelés, meghűlés, vagy az anyának megboszankodása után történt szoptatásra és több éfélekre.

Ezen majd mindennapi bajban a szenvedő kiseded nyelvére tegyünk két golyócska *chamomillát* minden órában; javulást érezvén, ritkábban; takargassuk be egyszerűsmind a kiseded hasát száraz meleg ruhával. Ha pedig szop-

tatás után anyjától kapta baját a kiseded, ekkor fölkeres-
vén betegségét, az anya használjon alkalmas gyógyszert,
ebből a kisedednek is golyócskánkint adván be.

Itt azonban mégis meg kell említenem, hogy harag
után *chamomilla*; ijedés után *opium*; szomor, bu után
ignatia hasznosak; mely szerekből az anya minden órában
bevehet három golyócskát egy kanálnyi vízben; javulást
érezvén, mint mondtam, ritkábban.

Ha pedig **szelek** okozzák a hasfájdalmat, ekkor a kis-
dedek nyugtalanok, sirnak, lábaikat a has felé húzzák, a
has dagadt, korog, érzékeny, a szelek elindultával szünik a
fájdalom, de könnyen ismét visszatér. Ilyenkor takar-
gassuk be a kiseded hasát száraz meleg ruhával, vagy
gyöngéden dörzsölgessük megmelegített flanellal, bel-
sőleg a

Chamomillá-ból öt golyócskát tiz evőkanálnyi víz-
ben felolvasztván, adjunk be minden $\frac{1}{4}$ órában egy ka-
nállal.

Nux vom. vagy *cocculus*, ha szorulással van e baj ösz-
szekötve. Lelkiindulatok következtében az anyatej-okozta
ilyetén esetben az illendő gyógyszereket általában ismerjük.
A szoptató nő tartson diétát.

Hasmenés, szorulás, végbél-szakadás.

A kisededeknél is a hasmenés és szorulás ellen már
leirt gyógyszerek használandók. Első esetben itt is ajánl-
hatom a

Chamomillát, *pulsatillát*, *calc. carb.*; egyes esetekben
a *sennát*, vagy *jalappát*.

Dulcamarát a légnek hirtelen meghülése okozta has-
menésben, kivált nyári időben.

Ipecac., *bryoniát*, vagy *carbo veg.* nyári forróságban
előforduló hasmenés ellen.

Második esetben a *nux vom.*, *bryonia*, *cocculust*, vagy
opiumot; makacs szorulásban ajánlom a *lycopodiumot*. Fog-
zás alatti szorulásban az említett szereken kívül jó még a

guaraea. Mesterségesen táplált gyermekeknél: *alumina*; szopó kisdedeknél: *bryonia*.

Végbél-szakadás ellen: *ignatia*, *mercur*, *nux* használndók.

Ezen szerek egyikéből vegyen be a beteg minden 1—3 órában három golyócskát egyszerre.

A szoptató nő tartson diétát.

A csecsemők nehéz vizeleése.

Ezen baj a csecsemőknél gyakran fordul elő. Megismerhetni ezen jelekből: a vizelet ilyenkor csekély mennyiségben és közönségesen cseppenként ürített ki; kiürítés alatt fájdalmat okoz, mit a kisdedek sirással, jajgatással és azal nyilvánítanak, hogy lábaikat hasuk felé húzzák; a szék rekedt, a felbőfögés és kihányt anyagok savanyúk; e nyavalyának sajátsága pedig abban áll, hogy a vizeleés nem állandóan nehéz, hanem a többi jelek állandók.

A nehéz vizeleés főképe azoknál jön elő, kik sömörös kütégben (*Ausschlag*) szenvedő, vagy szenvedett dajkák által szoptattatnak, vagy rossz tejjel tápláltatnak. Ily esetben választassanak el a csecsemők. A betegségre elhárítására szolgálnd az:

Aconit, mely legtöbb esetben használ, vagy *pulsat*.

Cantharis, *cannabis*, ha az előbb említett szerek nem használndának. *Öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, nagyobb fájdalmakban beadhatunk minden órában egy kávés kanállal; javulást tapasztalván, ritkábban*).*

A szoptató nő tartson diétát.

*) Ellenben már felnőtt egészséges gyermekek közt találkoznak olyanok, kik akaratlanul éjjel az ágyba vizelenek. Ezen *ágybavizeleés* ellen hasznos a *sepiá*, ha a bevizelés első álomban történik; ajánlhatók ezenfölül a *pulsat.*, *cina*, *bellad.*, *causticum*, *sulphur*. Reggel, este három golyócska veendő kevés vízben. Szükséges azonban, hogy a gyermek éjjelenként több ízben fölköltetvén, hügyozásra ösztönöztessenek; mely eljárásnál figyelemre méltó Trousseau abbeli tanácsa, hogy a felköltés ideje mindig hosszabbra halasztassék, azaz, hogy a felköltés mindig ritkábban tétessék; mert ez által a hólyag a húgy hosszabb visszatartására képesítettik.

Sárgaság.

Igen gyakran láthatni e bajban fekvő csecsemőket. Könnyű megismerni a bőrnek, a szem fehérének és a vizeletnek sárga színéből, mely a pelenkákat is sárgára festi. Magában véve nem veszedelmes ezen betegség. Ha tehát különben a sárgakóros kisded egészséges, minden nap széke is van, füröszsze meg őt a bába naponként kétszer langyos vízben, tartsa melegen: ezen ápolgatásra a sárga szín bizonyára elmúlik. De ha a sárgakóros kisded valódi beteg, nyugtalan, ekkor használjunk gyógyszereket; ilyenek a:

Chamomilla; de ha terhesség végével gyakrabban élt az anya *chamomilla*-theával, ekkor az ujszülöttnek sárgasága ellen hasznos leend az

Ignatia, vagy szelíd nőknél a *pulsatilla*, melyekből az anya vegyen be *minden 3 órában egy-két golyócskát egy kanálnyi vízben, beadván egyszermind azon időben sárgakóros betegének egy-két golyócskát; javulást érezvén, ritkábban.*

Más körülmények közt keressük fel a sárgaságot, ott több szert említék, melyek közül a gyermek *mercur-t*, vagy *chinát* vegyen be.

A szoptató nő tartson diétát.

Az ujszülöttek orbánca.

(Rothlauf.)

Az ujszülöttek orbánca lángvörösségű, fényes és vörös-sárga környezetű, fölötté veszedelmes daganat, mely leginkább a fejet, a köldököt és a nemzörészeket foglalja el. — A mint észreveszük az orbáncazt, azonnal minden nedvesítő szert vessünk félre, száraz meleg ruhával fedjük be a tagot és adjunk elcinte:

Aconitumot, minden órában három golyócskát szárazan vagy kevés vízben; két három bevétel után, az utolsó bevételtől három órát számítván, adjunk

Belladonnát, szintén olymódon, de csak minden 3

órában. E két szerrel elháríthatunk minden veszedelmet, főképp ha még jókor látunk a baj gyógyításához. — Ha ezek nem használnának, ajánlhatók még a:

Sulphur, bryonia és *rhus* — ugy veendők, mint az *aconit*. De minden ok nélkül ne változtassuk szereinket, mert, mint mondám, a két első legtöbb esetben megfelelő várákozásunknak.

A szoptató nő tartson diaetát.

Bö r p á l l á s.

(Wundsein.)

A börpállás a testnek azon részein fordul elő leginkább, melyek ránczokat képeznek; p. o. a hónalj alatt, czombok közt sat. Közönséges oka ezen bajnak a tisztatlanság, ha t. i. gyakori mosás által meg nem szabadítottatik a kised mindazon piszoktól, melyet az izzadás, vizelet sat. okoznak. De nem ritkán belső okból is ered ezen betegség, főleg ha nem egyedül a mondott testrészekre van szorítva, hanem az egész testre elterjed, mely úgy néz ki mint a nyers hús. — Főszér itt a tisztaság, naponkint szorgalmatos fürösztés langyos vízben és ez sokszor egyedül elegendő a baj elűzésére, e mellett ellenben hasznosak:

Chamomilla, de csak úgy, ha ezelőtt a kised vagy édes anyja nem élt ezen szerrel, mint közönséges házi orvossággal nagyobb adagban. Ha igen, akkor ismét jó a

Pulsatilla vagy *ignatia, mercurius sol.*, ha az egész testre elterjedt a börpállás; — vagy ha ez legfőljebb nyolcz nap alatt nem használna, hasonló esetben megfelelő várákozásunknak a

Lycopodium; vagy ha köleshimlő (Friselausschlag) után támad, a *sulphur*.

Ezen szerekből három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk minden 3 órában egy kávéskanállal.

A szoptató nő tartson diaetát.

A kisdedek hólyag-kütege.

(Blasenausschlag.)

Szülés után első hetekben egészséges szüléktől származott kisdedeken is előfordulnak és a test különféle részein, főleg az arczon, karokon, czombokon szoknak megjeleneni csekély kiterjedésű, hol nagyobb hol kisebb vörös foltok, melyeken savós nedvvel telt hólyagocskák képezetnek. Ezen kütegeknek nincs határozott lefolyása; némelykor egypár napig tart, elmúlik és ismét megjelenik, míg végre minden ártalmas következmény nélkül egészen elenyészik. Noha legegészségesebb gyermekek is szenvedhetnek e nyavalyában, óvjuk mégis őket a meghüléstől; mert ha hirtelen elenyészik: hasmenést, bélfájást, rángásokat okozhat. E szelíd indulatu hólyagküteget a kisdedek igen melegentartása, a bőrnek emulasztott ápolása és mind a kisdéd, mind a szoptató nő részéről elkövetett életrendbeni hibák hozzák elő; azért mértékletes melegentartás, langyos fürdő, meghülés kerülése és rendszeres életmód által egyedül, minden gyógyszer használata nélkül helyreáll a kisdéd. Ha a szorgos anyák mindemellett orvoszert akarnának használni, jó az

Aconitum, *chamomilla*, minden 12 órában három golyócska.

A hólyagküteg némelykor Jörg állítása szerint már terhesség alatt képeztetik, anélkül hogy a magzat táplálását s kifejlődését hátráltatná; szülés után eleinte másképp semmi baj sem vétetik észre a kisdedeken; de ha a hólyagok számosabban jelennek meg és fekélyekké válnak, ekkor nyugtalanságot, sirást, sorvasztó lázat, rövid idő múlva halált okoznak. Ily esetben ezek a szerek:

Chamomilla, midőn hasmenéssel van ezen küteg öszszekötve.

Bryonia, igen hathatós, ha nincs hasmenése a kisdednek, hanem inkább szorulása.

Sulphur, ha leginkább a czombokat foglalja el ezen küteg és ha a hólyagok fekélyekké válnak.

Rhus, szintén hasznos, ha a hólyagok részint fekvés

által, részint önkényt felpattannak vagy leszáradnak és ha lecsendő var készül.

Arsenicum, sokszor még akkor is hasznos, midőn már elszárad a kised és sorvasztó lázban szenved.

Ezen szerekből eleinte reggel, déltájban és este adjunk három golyócskát; javulást érezvén, napján kétszer.

A szoptató nő tartson diaetát.

A kisedek szájhólyagocskái.

Ezen küteg gyakori betegségük a csecsemőknek. Okai az igen sűrű dajkatej, rosz táplálás lisztes kásával és más nehezen emészthetőkkel; a testnek, különösen a szájúregnek tisztátalanul tartása; a rosz szobai lég; a testnek s főkép a lábaknak meghülése; a fogzás (Zahnen), mely alatt a bővebben elválasztott nyál megélesedik; elmulasztott székürülések; — az anya vagy dajka részéről elkövetett életrendi hibák, meghülés, lelkiindulatok, nagyobb mennyiségű higany — *mercurius* — használata.

A szájúregben látható hólyagocskák kicsinyek, fehéresek vagy hamuszínűek, lencsenagyságúak és savós, enyves, vagy genyforma nedvvel vannak telve, melyek felfakadásuk és a felbőr leeste után tisztátlan fekélyekké változnak; — csak a kisednél fordulnak elő mint független nyavalya; az idősbeknél (kiknél szintén sokszor jönnek elő) mindig jelbeliek.

Mielőtt a hólyagocskák támadnának, a csecsemő nyugtalan, álmából gyakran feljedd, sokat alszik; szája igen meleg és ezen melegséget szoptatás közben a csecsbimbón is tapasztalja az anya; szomszja nagy, szopás végett alig hogy szájába vette az emlőt, azonnal ismét elereszti, fájdalmát sirással nyilvánítván. Egy-két vagy több nap mulva, főkép a forróság nagyobbultával, a száj belrészei egykissé megdagadnak, itt fehér pontocskák, hólyagocskák, repedezések támadnak és a száj belső része úgy néz ki, mintha azt lenyelt tejmaradék borítaná, vagy mintha liszttel volna a csecsemő szája behintve; ezen hólyagocskák nagyobbodnak s vörös karikával vétetnek körül; elsőbben a száj szegletein és az ajkak belső felületén látszanak, innét a

porfák belső felületére, a szájpadlatra, nyelvre, torokra terjednek; a csecsemő nem szophatik és ha tesz is e végre kísérletet, azonnal felhagy vele, sír, jajgat, sikolt, száját tártva tartja. A hólyagok, megjelentök után 3—4-dik napon felpattannak s varral fedetnek be, mely előbb utóbb lehull. A var lehullta után nem tüstént, hanem csak lassankint enyészik el a száj forrósága; a lehullott varak alatti bőr igen vörös és érzékeny; ezek néha másodszer, sőt többször is megújulnak, némelykor büdös fekélyekké változván. Félretevén mindenféle külszereket, egyedül tiszta vízbe mártott rongyocskával gyöngéden törülvén ki a betegnek száját, e következő gyógyszereink hathatósan működnek ezen hólyagocskák elüzésére:

Borax, belsőleg, elvünk szerint adva, igen rövid idő alatt használ több esetben.

Mercurius v., egy pár nap alatt segít, főkép ha egyszersmind torokfájása van a kis betegnek. De ha nagyobb mennyiségű higanytól, dajka által, kapta a csecsemő ezen hólyagocskákat — ekkor adjunk:

Sulphur, mely újabb tapasztalások szerint máskép is hathatós mint a *borax*.

Arsenicum, ha már a hólyagocskák büdös fekélyekké változnak; ha a betegnek gyakori hasmenése van, nagy gyengeséggel és minden egyéb veszedelemmel fenyegető kórjelekkel összekötve.

Ugyanezen szerek hasznosak a **zsebre** (*Schwämmchen*, *aphtae*) ellen is melyekhez még az *ac. sulphuricumot*, a *nux vom.* csatolom*).

Minden 3 órában három golyócska veendő.

A szoptató nő tartson diatétát.

Az ujszülötteket bántó rángások (*Convulsionen*) **és görcsök** (*Krämpfe*).

A rángásokat, görcsöket e következő jelekből ismerhetni meg: a magzat elforgatja szemét, összehuzza kezét

*) Későbbi korban támadó zsebre ellen szintén hasznosak a: *borax*, *mercur*, *nux v.*, *sulphur* és még az *ac. nitri*, *carbo v.*, *phosphor*, *creosot*, *staphysagria*, *thuja*.

s lábait, arcza megkékül és elváltozik; feszül az altest; a szék- s vizeletürítés meggátoltatik. A görcsök és rángások a köldökzsínor megránczizálására vagy időelőtti elszakítására, a felöltöztetésnél vagy a keresztelésnél történt meg-hülésre, az anyának felboszankodása, megrettenése utáni szoptatásra s több efélékre támadnak.

A kiseddek gyakran szenvednek belső gyuladásokban; azért jól vigyázzunk, nehogy a gyuladásokat rángásokkal, görcsökkel cseréljük föl. Gyanus mindenkor a kiseddek nagyobb száraz forrósága, nyugtalansága, álmatlansága, nagyobb szomja, szemének fényessége, étvágytalansága; jó ilyenkor külsőkép is megvizsgálni a beteget, mert külső tapintás által gyakran érinthetünk egyes helyet, hol nagyobb fájdalmit sirással, sikoltással bizonyítja a beteg, jeléül, hogy helybeli gyuladásban szenved. — Ha eféle gyulasztó körjelek volnának jelen, jó az

Aconitum, ha t. i. nagy és száraz forrósága van a kiseddeknek; nyugtalan, álmatlan, szomjas. Minden órában három golyócska veendő. Erre kisebbülvén a száraz forróság sizzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára, ha még szükséges, hasznos a

Belladonna, ha a száraz forróság az *aconitum*-ra kisebbült ugyan, de egészen el nem múlt; ha a testnek jobb részét lepik meg előbb a rángások és innét bal részére terjednek; ha a kiseddek szemei mereven állanak.

Chamomilla, ha gyuladás jelci nincsenek és csak görcsök, rángások mutatkoznak.

Ignatia, szintén hathatós a görcsökben, némelyek szerint hathatósab a *chamomillánál*, főképp ha az anya terhes állapotában *chamom.*-theával gyakrabban élt. E két szer: a *chamomilla* t. i. és *ignatia* a kiseddek görcseiben s rángásaiban kevés kivétellel többnyire használ. Ide sorolandó még a *calcarea*, kivált kövér gyermekeknél; nem különben a *causticum*, midőn a görcsök nagy náthával vannak összekötve.

Hyosciamus, *stramonium*, *zizia* szintén hasznosak a görcsökben és rángásokban. — Ha anyagi okok által tar-

tatik fenn a ránggörcsös roham, ekkor természetesen nem a most említett szerek használandók, hanem az okokhoz illőleg más helyen keresendők az orvosságok.

Ezen gyógyszerekből 3 golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, adhatunk eleinte minden 5 perczen, azután minden $\frac{1}{4}$ órában egy kávéskanállal; javulást érezvén a beteg, ritkábban.

A szoptató nő szoros diaetát tartson.

Fogzás alatt előforduló göresök és rángások.

(Krämpfe und Convulsionen bei Zähnen der Kinder.)

Sokszor minden nagyobb baj nélkül szerencsésen bujnak ki az első fogak; de nem ritkán sokat szenved a kised, kit különféle szenvedéseitől megmenthetnek e következő szereink:

Aconitum, ha nagy forrósága van a kisednek, sokat iszik, hirtelen felkiált és kezét szájába dugja; álmában följedez és máskor könnyen följed. Jó ily esetben a *cofea* és a *nux vomica*, főképen ha szorulásban szenved a kised.

Chamomilla, ha száraz köhögéssel kapják fogaikat a kisedek. De ha ez nem lenne elegendő, adhatunk

Belladonnát, ha száraz köhögése mellett már az előtti éjszakában nyugtalan volt a kised; forrósága, szomja nagy volt; szemei vörösek valának és ha nagy szorongással, mellszorulással, sebes s rövid légzéssel, néhányszor egyes rángásokkal vannak ezen említett körjelek összekötve.

De ha a rángások nagyobb mértékben mutatkoznak és nemcsak egyes részeket, hanem az egész testet lepi meg, ekkor ismét igen hathatós gyógyszer a

Chamomilla, midőn a kised néhány perczig mereven fekszik, szemeit felforgatja, arcizmaikat félrehúzza; ha végtagjait rángások lepi meg, egész teste hátrahajlik, légzése hörgő, szája tajtékzó, mely symptómák néhány perc, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ óra alatt szünnek ugyan, de könnyen ismét visszatérnek. Ha kisebb mértékben jönnek a rohamok ezen szernek bevétele után, ekkor folytassuk annak beadását (öt golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, min-

den $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ órában adjunk be egy kanállal, sőt eleinte minden 5 perczen; — javulást tapasztalván, ritkábban) és csak azon esetre változtassuk gyógyszereinket, ha egy óra alatt semmi javulást nem, sőt rosszabbulást vennénk észre. Ekkor hathatós az

Ignatia, ugy veendő mint az előbbi szer. Ritka eset, hol ezen két gyógyszer meg nem felel várakozásunknak; — ilyenkor adjunk

Belladonnát, különösen akkor, midőn a kiseddel hirtelen ijed föl álmából, szorongva tekint maga körül, vagy egy tárgyra mereven néz; ha a kisednek egész teste megmerevedett; homloka és kezei szinte égnek a forróságtól, melylyel olthatlan szomj van összekötve.

Calcarea c., főleg kövér gyermekeknek hasznos. Különösen pedig, midőn a fogak nehezen jönnek és még 9—12 hónapban sem mutatkoznak, beadván e szerből hetenkint kétszer három golyóskát, a természetnek ezen késedelmes munkálatát elősegítendjük.

Arsenicum, ha egész testében égető forróságot tapasztalunk; ha a kiseddel szorongását (Angst) mind nézéséből, mind pedig más cselekvéséből könnyen gyaníthatjuk.

Hyosciamus, ha a beteg arca duzzadt és vörös; ha a hasizmok rendkívül görcsösen húznak össze; ha bevizel a beteg; ha ijedés után támad ezen baj.

Stramonium, ha az egész test merevedett; ha álmában horkol a kiseddel és sokat vizel.

Opium, ha a görcsökben szenvedő tátott szájjal vett légzése alatt hörgést hallani és ha a rohamok éjszakán álmában lepik meg a kiseddet.

Minden ok nélkül ne változtassuk szereinket az ilyen bajokban; egy óráig várhatunk és csak azután változtatjuk fel orvosságunkat más orvossággal. — A *chamomilla*, mint mondám és az *ignatia* legtöbb esetben megfelelendnek óhajtott várakozásunknak. — *A gyógyszerek ugy veendők, a mint előbb épen most említém.*

A diaeta megtartására figyelmeztetem az anyát.

Agygyuladás és vízkór a kisdedeknél.

(Gehirnentzündung und Wassersucht.)

Ezen betegségnek megismertetése különös figyelmet igényel és ha jókor vétetik észre, könnyen gyógyítható, ha pedig későn ismertetik meg, a legveszélyesbek egyike. Eleinte fogzásnak, gelisztakórnak tarthatni a betegséget; de a gondos szülék ezektől meg fogják különböztetni a jelen bajt, e következőkre figyelvén:

Sajátlagos ezen agygyuladás, mely a gyermekeknek első évtől hatodikig szok előfordulni és melynek leggyakoribb kimenetele az **agyvízkór**. Eleinte a gyermek kedvetlen, az azelőtti kedvelt tárgyra nem ügyel, álmos, a tett kérdésekre nehezen felel, járkálása is nehéz *) és szinte tántorgó; álma nyugtalan, több ízben fölébred, följed; ha álma után fölemeltetik s felállítatik, elszédül, érzékei rövid időre eltompulnak és fejét nehezen tartván, ez előre vagy hátra esik; vizelete csekélyebb mennyiségű, zavaros; székürülése lomha; feje meleg, szája száraz, étvágya nem rosz.

A betegségnek ily módon fejlődni kezdő csiráját megsemmisíthetjük ezen szerek által:

Bryonia, ha feje meleg, szédül; járása tántorgó; álmából felriad, széke lomha, a kis beteg haragos; az idősb nyak- s lábszaggatásról panaszkodik, a panaszkodni nem tudó kisded pedig szüntelen vánkösök közé fúrja fejét.

Pulsatilla, ha a kisded szomoru, sokat sir; nincs igazi étvágya; hasmenése van; zavaros vizelete nyákot foglal magában; szédül, tántorog a beteg, főkép ha egyszersmind görvélyes.

Zincum m., ha már déltájban vagy este felé haragos; ha undor, hányás veszi elő a kisdedet, mely után majd kielégíthetlen éhség következik; ha feje érzékenyen fáj;

*) Ha a relativ egészséges gyermek szembetűnőleg nehezen bír haladni a járásban, ekkor előro *sulphur* adván be, ezután a *calcare* vagy *causticum* vagy *silica* reggel, este adandók; később ritkábban.

szemei a világot nem szeretik; több napi szorulásban szenved; ha néha észrevehető rángásai vannak egyes izmaiban. Ezen gyógyszerek, a körülményekhez alkalmazva, meggátolják a nyavalyának fejlődését (beadván reggel három, este három golyócskát kevés vízben), mely ha tovább terjed, e következő kórjelekkel jár:

A kisdud egész teste meleg, feje fáj kivált homloka táján és akarata ellen is gyakran ide nyul; nem tűrheti a világosságot, azért sötét szobában nyitja fel szemeit; legkisebb zörejre felijed, erősen vernek a halánték üterei; az orra viszketvén, azt állandóan döngöli; ingert érez a hányásra, sőt hány, főképp ha feje fölemeltetik, hányás által ételt, nyákot ürítvén ki minden enyhülés nélkül; széke lomha vagy rekedt, hasa puffadt; halvány arcza duzzadt; álma nyugtalan, följedezés, fogcsikorgatás által félbenszakasztott; a forróság nagyobbodik; az érverés szapora és kemény; a beteg félrebeszél. Nevezetes: több esetben a kezeknek a czombok közé helyheztetése. — Ezen állapot tart 2—6 napig; — jó sikerrel orvosoltatik ezen gyógyszerek által:

Belladonna, kétségen kívül főszér, hacsak rendkívüli nagy forróság; szomj miatt nem lenne tanácsosb előbb egyszer-kétszer előbocsátani *aconitumot*. Ha a *belladonna* nem használna, ajánlom az *apis*-t.

Bryonia, itt is hasznos, ha főképp makacs szorulása van a betegnek; fejét minduntalan vánkosba fúrja; hasa puffadt; száraz forrósága nagy; félrebeszél és ha a *belladonna* nem használna.

Hysociamus vagy *stramonium* vagy *zincum*, ha görcsök, rángások jellemnének meg nagyobb mértékben, czélszerűek.

Nagyobb fokra emelkedvén a betegség, már nyugalmasan fekszik a gyermek, ki ezelőtt oly nyugtalan volt; ha fölemeltetik vagy felültettetik, fejét nem képes fentartani; mély álomba merülvén, sokszor félrebeszél; néha szemhéjait, a mennyire csak lehet, erőszakosan felnyitja, elgyengült láterejét próbálgatván, de nemsokára ismét behunyja; egész bőre száraz, keveset izzad; vizelete csekély és gyakran tudta nélkül ürítettetik ki; széke nehéz, vagy néha fájdalmas hasmenése van; érverése gyenge;

lassu légzését gyakori fohász kíséri; lehelete rothadt szagu; álma kábult; gyakori fogcsikorgás, sohaj, nyöszörgés követői ezen bódult állapotnak; a nyavalyának végkitörése előtt a beteg eszmélete visszatér ugyan néhány órára: ágyában felül, játszik, iszik, eszik, anélkül hogy hányna; azonban nagy gyengesége miatt ismét feküdni kénytelen és ezen igen ideiglenes könnyebbülés után beköszönt a betegségnek többnyire legyőzhetlen időszaka. — Ily körülményekben, ha a *bellad.* és *bryonia* várakozásunknak meg nem feleltek, jó a

Helleborus, ha egész apathiában fekszik a beteg; légzése nehéz, gyakran foházkodik; felülni magától nem bír; remegő kezeivel akaratlanul feje felé kapkod; fejét nem bírja; arcza duzzadt és sápadt; szemei félig nyitvák, szempillái rángásokban szenvednek; redős homlokát hideg izzadság fedi; étvágya nincs, csak ital után esd; ha a gyermek ijedezés, kiabálás közt ide s tova hadarász, mindazáltal többnyire kábító álomba merül.

Opium, ha a gyermek forró napnak kitéve, vagy meleg kályha mellett pihenve, jutott a kórhoz; ha minden előjel nélkül meglepőleg egyszerre veszti erejét, kábult; arcza duzzadt, vörös; szemei félig nyitvák és mély álomban szendereg.

Sulphur ezen betegségnek kórjeleivel megegyez, mely után megpróbálhatjuk a *calcarea c.* — Az *arnica* esés, ütés után ajánlható.

Végkifejlődésének képét lerajzolni: kellemetlen munka, — miután ekkor már kevés reményt nyujthat az orvos, betegének megmentésére. A beteg halvány arcza egészen elváltozik; a kidüledt szengolyó görcsösen remeg, legnagyobb világosság iránt is érzéketlen a beteg; látása elenyészlik; hallása tökéletesen elvesz; lábai megdagadnak; szélhűdés-lepte kezei reszketnek; nyelése igen nehéz, vagy épen lehetlen; vizelete akarata ellen ürített ki; légzése rövid és hörgő; bőre hidegülni kezd; szivverése reszkető; érverése rendetlen, kihagyó, alig érezhető; mig végre egészen eláll, — a beteg meghal.

Ily esetben talán még az *arsenicum*, tán a *zincum* reményen fölül mentheti meg a szenvedőt. — Dr. Müller

amerikai orvos kitiinöleg ajánlja az *artemisia vulg.*, melynek segédelmével több veszedelmes beteget szabadított ki a halál torkából. (Hom. Zeit. Bd. 48. Nro 17 — 20. 1854.)

Ezen szerekből általában öt golyócskát tiz evőkanál-nyi vízben felolvasztván, adjunk be minden 2—3 órában egy kanállal; csak kevés enyhüléssel is járó bő izzadást tapasztalván, ne változtassuk az orvosszert.

A diaeta eleinte legszigorubb legyen; később is csak gyenge leves, vagy tejből, árpa- vagy kakao-kávéből álljon; a diatára figyeljünk még akkor is, midőn már szépen javul a kis beteg; különösen czukorféle nyalánkságokkal ne terheljük gyomrát.

Idült fejkör a gyermekeknél.

(Kopfwassersucht.)

Különböztessük meg a *forró* (acutus) agyvizkört, mint kimenetelét az *agygyulladásnak*, — az idült (chronicus) fejkörtől, melyről most akarok szólni. — Az agygyulladás következtében összegyűlt savós nedvek az agy gyomrait foglalják el és ilyenén agyvizkór három hét alatt étellel vagy halállal végződik. Ellenben lassan fejlődik, hónapokig, évekig húzódnak, más körjelekkel mutatkozik az idült fejkör; midőn is a savós nedvek majd a külső bőr és koponya között (külső fejkör), majd a koponyának belső fölülete és az agyhártyák, vagy magok az agyhártyák között (belső fejkör) gyűlnek össze.

A **külső fejkör** megismerése könnyű, mert láthatni és tapogathatni a daganatot. Itt jó a *sulphur* vagy *rhus*, háromszor napjában három golyócska; javulást látván, ritkábban veendő.

A **belső fejkör** sokszor már az anya méhében támad; legtöbb esetben azonban születés után fejlődik ki, jelesen 2—6 év közt. Tarthatni tőle, ha görvélyes külseje van a kisednek, feje korához képest igen nagy, beszélni nehezen tanul, tompa-eszü, álmos, fogai későn és rendtlen-

nül jelennek meg; ha fejkutacsai és varrányai későn forrnak össze.

A nyavalyának kifejlődésére mutatnak: a koponyacsontoknak egymástóli elválása, a homlokcsont kiállása, a szemgolyónak mélyebb helyzete, a szemek vörössége, a fejnek nehézsége, egyik vagy másik oldalra hajlása, a víznek nyilvános folydogálása, felültetés vagy felállítás által előidézett roszullét, hányás, rángatózás, a végtagok daganata, a testnek lassankinti elszáradása.

Ily esetben ismét a *sulphur*, vagy ha ez nem használna, *calcarea*, végre *arsenicum* — főszerék, *beadván naponkint három golyócskát; javulást tapasztalván, minden 3—5 nap mulva ismétlendőt.*

A gyógyítás egész ideje alatt czélszerű diætát tartson a szenvedő.

Görcsös hurut vagy szamárhurut.

(Keuchhusten.)

A szamárhurut főleg gyermekeknel szok előfordulni, első évkoruktól hetedikig igen ritkán idösbeknel és ezek közöl leginkább nők, terhések és gyermekágyasak esnek bele. Szerencsés körülmények közt 9—10 hétig tart; — elvünk szerint közönségen 4—6 hét alatt gyógyíttatik; mely idö alatt a betegség lefolyása sokkal szelidebb, mint különben szok lenni. Járvány idején a száraz köhögés, szemek könnyezése, gyakori prüszsentés, nátha, többszöri borzadály, átfutó melegség, nyugtalan álom, bágyadt tekintet, rosz kedv — többnyire a görcsköhögésnek első idöszakára mutatnak. Ekkor igen jót tesznek az:

Aconit., melyből, ha a kehrángás uralgása alatt, azonnal a mint észreveszszük, *minden 2 órában adunk három golyócskát két evökanálnyi vízben*, ez által gyakran meggátolandjuk e köhögésnek további fejlődését. Még jobb a:

Cofea; az ezzel elvileg teendő kísérlet, kivált a köhögés kezdetén, gyakran czélhoz vezethet*).

*) J. Guyot húsétel mellett fekete kávé-ital által kevés nap alatt gyógyítá e görcsköhögést (Allgemeine Wien. med. Zei-

Turturus em., mikor ökrödik vagy már hány a beteg; a hányással hasmenés van összekötve; midőn hányás által nyákot hány ki a gyermek nagy mennyiségben; nagy bágyadtságot érez.

Chamomilla, ha éjszakán át köhög leginkább a beteg; ha pedig reggel felé, *nux vomica*.

Ipecacuanha, ha a beteg erősen s oly gyakran köhög egymás után, hogy alig jöhet légvételhez; ha köhögése száraz és minduntalan ingereltetik a köhögésre, mely néha ökrödéssel van összekötve. Véres hányásnál: *guaraea*.

Carbo veg., ha napjában többször, különösen estétől éjjélig erősen köhög a beteg tompa hangon; ha nyelés alkalmával torkában fájást, fejében, ha köhög, szúrást érez és szemei könnyeznek.

Minden 3 órában három golyócska két evőkanálnyi vízben egyszerre veendő.

Ezen gyógyszerekkel rendszeres életmód mellett sokszor gátolhatni a betegség további kifejlődését; ellenben elhanyagolván ezen időszakot, a beteg gyakrabban, erősebben fog köhögni egyes rohamokban.

Már a keuroham előtt szorongva lútnak édes anyjokhoz a gyermekek, vagy más közellévő tárgyhoz erősen kapaszkodnak; ezután saját hangon oly gyorsan köhögnek, hogy alig juthatnak légvételhez, vagy csak egy hosszú, sajátos, rekedt és süvítő, számárordításhoz hasonló hang által. Ez elatt a beteg arcza duzzadt, vörös; szemei kidudorodnak, ajkai megkékülnek; erőltetés következtében orrából, szájából, tüdejéből, sőt némelykor füleiből, szemeiből is vér foly; míg végre nyakát göresösen előretartván a szenvedő, fuladás kínjai közt ökrödik, hány és ezzel végződik a gonosz roham, mely alatt gyenge gyermekeknél az önkénytelen vizezés és székürülés szintén e betegség symptómáihoz tartoznak. A beteg szívós nyákot hány ki; gyakran a nemrég elköltött eledeleket. Roham után néhány percig bágyadt ugyan a gyermek, de nemsokára ismét vidám, játszik, eszik, főképen ha okádott. Szüniudeje a nya-

tung Nr. 39. 1860.) Amerikai h. orvosok számárhurut ellen a *corallia rubra*, *mephitis putoria*, *gelsemium* szereket dicsérik.

valyának csekélyebb fokán 3—4 óráig tart, magasabb fokán pedig $\frac{1}{2}$ óráig; éjjel s reggel felé legkinzóbbak szoknak lenni a rohamok és minél gyakrabban jönnek, annál inkább elgyengülnek a gyermekek. Ily körülmények közt legtöbb esetben használnak:

Veratrum alb., főkép ha a sok erőltetésben elgyengülven a gyermekek, fejüket lecsüggesztik, kedvetlenek, beszélni nem szeretnek, fáznak, szomjuhozna, izzadnak és izzadságuk kivált a homlokokon hideg; fájdalmat éreznek a mellben, alhasban, lágyékokban és a kehroham alatt akarat ellen vizelnek. — Minden 3 órában három golyócska kevés vízben veendő. Ha ez néhány nap alatt épen semmi javulást sem okozna, adjunk más szert; ellenben látván ennek működését, ok nélkül sohase változtassuk az orvosságot.

Drosera, ha t. i. köhögés alatt mellében, hasában fájdalmakat érez a beteg, melynek némi enyhítésére a fájdalmas részeket kézzel kell nyomni; ha mellszorongást is érez, mintha valami visszatartana a légzést, úgy hogy a beteg alig köhöghet; ha rosszabbul van nyugodt állapotában, mint midőn mozog; ha fázik, de szomja nincs; ha láza van, de izzadsága nem hideg; ha a kehrohamok erősek hangosak.

Cina, kivált oly gyermekeknél jó, kik orrukat gyakran piszkálván, hasukat fájlalván, gelisztákban szenvednek és ha a köhögés alatt szinte megmerevülnek. Ezzel felváltva, hasznos a *belladonna*, de ezen utóbbi gyógyszer egyedül nem elegendő a számarhurtnál; mert habár igen hathatós sokféle görcsökben, azon sajátos, rekedt süvitő hangnak, mely a számarhuratot különösen jellemzi, meg nem felel és ekkor csak felváltva, az említett gyógyszerrel adva működik.

Cuprum, ha erős köhögésében szinte fuladoz a beteg; ha melle köhögésen kívül is hörög az itt fekvő nyáktól, — igen hathatós gyógyszer, melyet a már kifejlődött számarhurutban többek s magam tapasztalása után nem tudok eléggé ajánlani.

Arsenicum, ha roham előtt igen nyugtalan, szorongó helyzetben van a gyermek; az erőszakos köhögés és hányás közben arcza hideg, egészen elkékül; roham alatt ön-

kénytelen szék- és vizelet-ürülései vannak; roham után fölötte nagy gyengeséget érez a szenvedő.

A szamárhurutban szenvedők *minden 3 órában vegyenek be három golyócskát; — járulást érezvén, napjában kétszer.*

Diaeta nélkül a szamárhurut gyógyítása nem sikerülend. Nyers, vagy főtt gyümölcsöt ne egyék a beteg és csak könnyen tápláló eledelkkel éljen. Tavaszi, őszi, téli időben a szobában tartózkodják.

A kisdedek görcs-fulladásá *)

(Asthma infantum)

A kisdedek elválasztásuk után (előbb ritkán) 12-ik évkorig támadtatnak meg ezen betegség által, mely általános veszedelmes és szerencsés gyógyítást többnyire csak úgy lehet reményelni, ha a nyavalya jó eleve megismertetik és czélszerűen orvosoltatik. E végre lássuk e kór lefolyását és gyógyszerét.

A kisdedek mellgörcse sokszor náthával kezdődik, közönségesen mindazáltal minden előjel nélkül jelenik meg. Éjjel t. i. álmából felriad a kisded, szorongás közt a levegőt saját módon kapkodja, fuladoz, légzése egy pillanatra meg is szűnik, de ismét saját rekedt hanggal visszatér; a kisded rövid s rekedt hangon köhög, de fájdalom nélkül; arca többnyire halvány; a gyuladásnak semmi jelei sem látszanak. A roham majd hosszabb, majd rövidebb időig tart (egy óránál tovább ritkán), azután, kedvetlenségét kivéve, egészségesnek látszik a kisded. Azonban 6 - 24 óra múlva második, ez után ismét harmadik, negyedik sat. roham következik és a kisded sokszor már az első roham alatt meghal, néha később, ha czélszerűen azonnal nem gyógyíttatik. Igen hasznos itt a

*) A görcsfuladást jól különböztessük meg a *fulasztó huruttól* (Erstickungskatarrh, catarrhus suffocatorius), mely ellen hasznosak ugyan az: *arsenic, ipecacuanha, sambucus is*, de azonfölül a *chamomilla, carbo v., lachesis, china, opium, tartarus emeticus*. Nem csak a gyermekek, hanem az idősbeknél is igénybe vehetők ezen orvosságok: fulasztó hurut esetében, ez utóbbiaknál főleg az *arsen.* és *carbo v.*

Sambucus, ha félig nyílt szemmel és szájjal fölébredvén a beteg, nehezen vesz léget; ha sirásra fakad a kiseded és igen keveset vagy épen semmit sem köhög. Ezenfölül ajánlhatók a:

Chamomilla, *ambra*, *moschus*, *guaraea*.

Ipecacuanha, ha szorongva kapkod lég után a beteg; fél a fuladástól; arca meleg, kezei és lábai hidegek.

Pulsatilla, szelid, csendes gyermekeknél.

Nux vomica, indulatos, haragos egyéneknél.

Veratrum, ha nyugalmos fekvésben kissé jobban érzi magát a gyermek; ha izzadsága hideg.

Arsenicum, ha elnyomott nátha következtében éjjel tájban roszul lesz a gyermek, légzése mindig nehezebb, nyög, sohajt, szorongások közt nyugtalan.

Cuprum rángó görcsök (Convulsionen) jelenlétében ajánlható.

Három golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden $\frac{1}{4}$ órában egy kanállal; javulást érezvén, ritkábban adjunk be.

A diaeta mindaddig pontosan tartandó, míg a beteg tökéletesen meg nem szabadul e bajától.

Álhártyás torokgyík.

(Häufige Braune. — Croup.)

Ezen rémítő betegség, melytől annyira retteg sok szüle, a kisedeket szokja meglepni, különösen a második év kezdetétől (néhánykor előbb is) hetedikig, főkép tavaszi, téli nedves időben. A hártvás torokgyík hasonszenvi szerekkel jó sikerrel gyógyíttatik. Leirom kórjeleit, hogy ekkép a betegséget még jókor ismervén meg az aggódó szülék, fuladás veszedelmében forgó gyermekeiket a halál jégkezeiből szerencsésen ragadhassák ki.

Közönségesen már egypár nappal előbb köhögnek a gyermekek, hangjuk rekedt, köhögésök gyakran tompa. Ekkor jeles a *hepar sulphuris*; ha ez egyedül nem lenne elég, válaszszunk a közönséges köhögésnél említett szerek közül egy oly orvosságot, mely a jelenlevő kehhez legillőbb, p. o. *chamom.*, vagy *nux vom.* és ezt a *hep sulph.*

felváltva használjuk, beadván minden 2—3 órában három golyócskát egy kanálnyi vízben.

Ilymódon gyakran meggátolandjuk a betegségnek további veszélyes kifejlődését. Azonban a beadott szerektől óhajtott sikert nem tapasztalván (mivel néha igen hirtelen lép föl e nyavalya), a gyermekek éjjel tájban fölédrednek oly jellemző hangu köhögéssel, melyre ki csak egyszer is figyelmeztet, azonnal megismerheti a nyavalyát. E hang rekedt, sziszegő, rikácsoló, szerzegő, mély és tompa; hasonló a rekedt kutya ugatásához, vagy hasonló a kukurikolni kezdő fiatal kakasnak rekedt hangjához. A beteg nyugtalan, szorongás s mellszorítás közt nehezen léghetik; álmában is liheg, gyakran fölíjed, tudta nélkül torkához nyul, arcza duzzadt s vörös, szemei könnyeznek; a homlokán és nyakán levő üterek megdagadnak; szívének verése erős; ha felül, légzése nehezebb, könnyebb midőn hanyat fekszik; ha egyszermind láza van a betegnek, száraz forróság, erős, sebes érverés, epedő szomj által észrevehető. Ilyenkor jó az

Aconitum, felolvasztván három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben, minden $\frac{1}{2}$ órában egy kanállal. Jó mindenestre másnap őket a szobából ki nem bocsátani, mérsékelt melegben tartani, nyakukat kendővel bekötni főképp télen és szigorúan megtiltani mindazon eledeleket, melyeket gyógy módunk meg nem enged.

Ha az *aconitum* után két óra lefolyása alatt sem izzadást sem javulást nem érez a beteg, adjunk *spongiát* és *hep. sulphurist* felváltva; sőt előbb is: ha torkában égető fájdalmat érez a beteg; ha a kisdedek ujjokkal mutatnak a gögre, mely igen érzékeny, tapintásnál fáj, forró és kevéssé dagadt; ha a rohamok erősebbek lesznek és minden pillanatban fuladással fenyegetnek; ha álomba merülvén, több ízben erős köhögése és fuladozása által fölédresztetik a szenvedő.

E célra legyen mind az egyik, mind a másik szernek külön pohara és kanala; az egyik pohárba tegyünk a *spongiából* három golyócskát és öntsünk rá tiz evőkanálnyi vizet, — a másik pohárba tegyünk három golyócskát a *heparból* és olvaszszuk fel szintén annyi vízben; keverjük fel

jól az így elkészített orvosságokat és adjunk be eleinte minden öt perczen egy kanállal, egyszer az egyik, más-szor a másik szerből; izzadást tapasztalván, minden $\frac{1}{4}$ órában; javulván a beteg, minden $\frac{1}{2}$ —1—3 órában.

Az *aconitum*, *hep. sulphuris* és *spongia* legtöbbször használnak; ellenkező esetben a köhögés nagyobbodik, mely által nemcsak a gyomorban levő nyákot, epét sat. hanem a légsőből is hártvás részecskéket hány ki a beteg; a légzés nehezbül és hogy mélyen vehessen léget a szenvedő, lábait s kezeit az ágyhoz szorítja; hasizmai egyszersmind annyira huzattatnak befelé, hogy csaknem a háthoz érven, gődröt képeznek a mell alatt; minden erejét összeszedvén a beteg, haját szaggatja, közellevő testekhez kapaszkodik, ellankadva visszaesik az ágyba; végre szava alig érthető, légzése hörgő, ajkai sötétkékek, szemei merevültek, arca halvány s hideg verejtékkal fedve. Ennyire ritkán jut gyógyításunk alatt a beteg, ha azonnal gyógyíttatott; ha pedig el volt már hanyagolva és így a kiizzadmány (exsudat) már kifejlődött, ekkor nehéz segíteni; de ily borzasztó körülmények közt is hasznosak egyes esetekben a

Phosphor, *carb. veg.* = felváltva úgy veendők, mint az előbbi két gyógyszer.

Az *arsenicum* és *tartarus em.* is egy-két, fuladással küzdő és már hidegülni kezdő gyermeket reményen fölül mentett meg a haláltól; — de ily szerencsés eset csak ritkán fordul elő!

Sokan ismét nem tudják elegendőkép ajánlani a *brom*-ot *hepar sulphuris*-sal felváltva és pedig azonnal *aconit* után, anélkül hogy *spongiát* és *hepar s.* használnának: öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, ebből veszedelem idején minden öt perczen, különben minden $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 órában adjunk be egy kanállal. Járvány idején, ha a *spongia* és *hepar s.* nem segítenének, annyi tapasztalati adat után méltó a *brom* figyelemre.

Ha valamely gyógyszernek beadása után izzadást, kevés javulást látunk, ne változtassuk ezt minden ok nélkül; úgy szintén ne hirtelenkedjünk annak beadásával, hanem javulást tapasztalván, adjuk mindig ritkábban.

Meggyógyulván a veszedelmes beteg, hátramaradt re-

kedtsége és tompa köhögése ellen jó a *hepar sulph.*, — e mellett meghüléstől több napig óvjuk meg gondosan a gyermekeket. Betegsége alatt legszorosb, csak gyenge leves, vagy tejből álló, túlesvén a veszélyen több napig gyógy-módunknak megfelelő diatétát tartson a gyermek.

A hártvás torokgyík ellen mindenesetre főszer a *spongia, hep. sulph.* felváltva; ezek után *brom* és *hepar s.* első helyet foglalnak, azonnal *aconit.* után adandók; újabb tapasztalások után szintén czélszerű az *ipecacuanha bryoniával* felváltva, ugy veendő, mint az előbb említett két gyógyszer. — Desperát esetekben az említett *phosphort, carbo v., tartarus em., arsenicumot* is megkísérthetjük.

Legnagyobb veszedelemben némelyek a légesömet-szést ajánlják. Így Párisban Valleix kimutató, miként légesömetzés által több torokgyíkos gyermek lön megmentve. E légesömetzés azonban több ellenzőre mint pártolóra talál. — Gyógyszereinket illetőleg ismétlem, miszerint bő izzadást tapasztalván, ok nélkül ne változtassuk szereinket.

A mellgörcs, — hártvás torokgyík — és számárhurut némileg hasonlítanak egymáshoz. Lássuk e nyavalyák közti különbséget, nehogy gyógyítás alkalmakor hibát kövessünk el.

A számárhurutot még nem nehéz megkülönböztetni a mellgörcstől és a hártvás torokgyíktól; mivel a számárhurut hosszabb időig tart, ezalatt egyes rohamokban gyötri a beteget, melyek után többnyire vidám a gyermek; a köhögés hangja is jellemző.

Nehezebb nem-orvosokra nézve megkülönböztetni a hártvás torokgyíkot a mellgörcstől; de azért e két betegséget is megkülönböztethetjük, ha vigyázunk e következő jelenségekre:

A hártvás torokgyík.

1. Közönségesen izmos gyermekeket lep meg.
2. Mindig lázzal jár és azért a vizelet vörös, lángszinü.

A mellgörcs.

1. Gyenge testalkotásuakat és görcsökre hajlandókat.
2. Soha sincs jelen láz és azért a vizelet fehéres.

3. Hártyás részecskéket ürít ki a szenvedő.	3. Soha sem.
4. A gögben és légcsőben fájdalmat érez.	4. Itt nincs fájdalom.
5. A köhögés hangja hasonló a kutyaugatáshoz.	5. Vastag és rekedt.
6. Az arcz vörös.	6. Halvány.

Arcz-ótvár.

Ezen nyavalya a csecsemőknél 2-ik és 10-ik hónap közt az első fogzás időszakában, későbbben ritkán, fejlődik ki. Az egyszerű arcz-ótvart közönségesen nyugtalanság, csekélyebb láz és egyes mirigyek daganata előzik meg. Kezdődik ezen arczküteg a pofákon leggyakrabban, sokszor a homlokon és a száj körül, a részek nagyobb melegségével, vörösségével és viszketésével; azután apró köles-, némelykor lencse-nagyságu genyedekek (Pusteln) jelennek meg, melyek átlátszó és sárgás-fehéres nedvet foglalnak magukban. Ezekből, ha második vagy harmad nap mulva felfakadnak vagy felvakartatnak, szivós sárga nedv foly ki, mely a kül lég hatására barna borkévé (Gründ) válik, melylyel, több ily genyedekek támadván és egymással összefolyván, néha az egész arcz befedetik. A szemek körüli részek közönségesen mentek maradnak ezen kütegtől, némelykor azonban a szemhéjakra is elterjed; ilyenkor a szemek gyuladtak. A borkék tökéletes leszáradása után semmi sebhely sem marad vissza, a bőr vörös színű, cserepes s lehámlik; hanem azután gyakran még ujra megjelenik a küteg, mely megújulás egyes esetekben addig ismételtetik, míg beálló serdüléssel el nem enyészik az ezen betegségei hajlam. Hosszabb időig tartván a küteg, a testnek távolabb részeire is elterjed, u. m. a nyakra, mellre, czombokra. — Legnagyobb makacosságának esetében, midőn gonosz indulatu ótvárhoz közelít, midőn a felfakadt hólyagocskák bűdös éles evet ürítnek ki: a kisdetek elsoványodnak, étvágyukat elvesztik; végre nyugtalanság, sorvasztó láz köszönt be.

A jó indulatu ótvár közönségesen elmulik orvossze-

rek nélkül is, elválasztván a kisedet s életmódját megváltoztatván; mindazáltal ez ellen is használhatnak gyógyszereket az aggodalmas szülék. De a gonosz indulatu ótvart szükséges illő belső szerekkel gyógyítani, mert ez a kisedek elválasztása s az életmód változtatása mellett is egy állapotban marad; orvoslás nélkül több esztendeig tarthat legnagyobb makacssággal és sokszor sorvasztó láz járul hozzá, halálos kimenetellel. A gyógyszerek e következők:

Aconitum, igen jó eleinte, midőn t. i. ezen arczküteg nagyobb melegséggel, vörösséggel, viszketéssel kezdődik. — Lehet minden 3 órában egy-két golyócskát beadni.

Viola tricolor, igen hathatós szer az ótvar ellen, melyet az *aconit* egy-két napi használata után jó sikerrel használhatunk.

Staphysagria, ha a felfakadt hólyagocskákból folyó nedv éles, sárgás színű.

Rhus, ha a nagy viszketeg miatt szünet nélküli vakaródzásra készítetik a kisedet.

Sulphur, szintén hasonló esetben hasznos.

Arsenicum, ha az ótvartól szívárgó ev éles, hirtelen terjed; a kisedet szünet nélküli vakaródzásra készíti; ha a kised szembetűnőleg vesz és gyengül.

Ha ezen betegség mellett a szem is gyuladt, ezen gyuladás ellen hasznos a *belladonna*, *apis*, *hepar sulphuris* és *euphrasia*. Külsőleg általában semmit se használjunk.

Ezen szerekből reggel, este vegyen be a kis beteg három golyócskát; javulást érezvén, 24 órában egyszer, sőt később minden másod, negyed nap. Szemlob ellen bevehet minden 3 órában.

Diaetát tartson a gyermek.

Fej-ótvár.

Fej-ótvárnak nevezzük a fej hajás részein támadt fekélyecskéket, melyekből ragadós, rossz büzü, nagyobb kisebb mértékben viszketést okozó nedv választatik el és melyekből különféle színű lágy vagy kemény bőrkék képeztenek.

Ezen küteg a gyermeket első- és tizenkét-éves kora közt lepi meg, ritkán későbbben. Kezdődik viszketés, feszítés, égetés érzetével, mely a beteget vakarásra ingerli; a nyaktő körüli és a két fül közötti részek melegek, kemények, duzzadtak, egyszersmind a nyakmirigyek is dagadtak; azután számos egymáshoz közelálló, köleshimlőhöz hasonló hólyagocskák jellenek meg, melyekből, midőn fel-fakadnak, rossz büzü nedv szivárog, mely a hajakat össze-ragasztja, a közellévő részeket is gyuladásba hozza, ezek fölületén ismét hólyagocskákat hoz elő, melyekből szintén ragadós nyirk szivárog. Így az egész fejre elterjed a kosz, míg végre megszárad a nedv, s mennyiségéhez képest majd pikkelyes, majd a fej nagyobb részét befedő vastagabb, kemény vagy lágy bőrkéket képez.

Ezen egyszerű helybeli és nem régi baj igen könnyen gyógyíttatik azon szerekekkel, melyeket az arcz-ótvárnál előhoztam. De ha a fekélyesekből inkább ev, mint nyirkforma nedv szivárog ki, mely midőn bőrkékké keményedik, ezek alatt rossz indulatu, a hajak gyökeit, sokszor a fejsontokat pusztító fekélyek képeződnek, — ekkor ezen fejküteg gonosz indulatu, közönségesen görvélyes vagy bujakóros eredetű; ez ellen, ha az említett szerek nem használnak, tanácskozzunk h. orvossal. Hasznosak a *sulphur*, *staphysagria*, *rhus*, *arsenicum*, ugy veendők, mint előbb említém.

A fej-ótvart külső szerekekkel gyógyítani veszedelmes; mert legtöbb esetben ezen helytelen gyógyítás következtében szemgyuladás, fej- és mellvízkór, gyomorgörcs, nehéz hallás, fekete hályog, tüdővész, rángások, nyavalyatörés sat. fejlenek ki.

Diaetát tartson a gyermek.

Forró köleshimlő.

(Frieselausschlag.)

A forró köleshimlőnek közönségesen előpostái vannak, melyekhez tartoznak: a borzadozás, mellszorulás, mire forróság, nyugtalanság, kóborló fájdalmak, száraz köhögés, bőrégetés, viszketés következnek; s végre savanyu, rothadt

szalmaszagu bő izzadás jelenik meg, azonfölül néha nehéz nyelés, szomjhiány, irtózás az italtól. Ezek után (sokszor 2—4-ik napon, sőt későbbben is) a küteg majd kisebb majd nagyobb számmal jelenik meg a mellen, nyakon, nyaktőben, a fülek mögött, a gyomor táján, a kezek bel színén, a háton, hason, ritkábban az arczon és a fej hajás részein. Eleinte csak balhacsipéshez hasonló pontocskák látszanak, melyek fölemelkednek, sohasem folynak össze, némelykor szemmel is alig láthatók és csak ujjal tapinthatók, máskor pedig lencseszemnyi nagyságúak. Színére nézve van vörös és fehér köleshimlő. Ezen kütegnak elenyészése elszáradás-, vagy lehámlással történik, mely viszketést okoz; sokszor mindazáltal lehámlás nélkül enyészik el lassankint.

Óvjuk a beteget minden meghülestől; hat hét előtt a szobából ki ne ereszsziük, főleg téli, tavaszi időben; mert ha ártalmas befolyások hatása által visszamegyen a köleshimlő, félrebeszélés, rángások és más eféle jelenségek következnek. — Tulajdonképen köleshimlő-ragadvány nincsen, mert nincs arra példa, hogy e nyavalya érintés által terjedett volna tovább. — A gyógyszerek ezek:

Aconitum, ha nagy forróságot érez a beteg.

Belladonna, ha nagy vértelulást tapasztal a beteg feje felé; szemei fényesek és vörösek, arcza duzzadt és félrebeszél, nehezen nyel, vagy irtózik az italtól.

Chamomilla, ha nagy meleg után jött ezen küteg és hasmenéssel jár.

Arsenicum, főkép fehér köleshimlőben, ha nagy szorongása (Angst) van a betegnek, annyira, hogy helyét nem tudja találni.

Ezen szerekből minden 3 órában adhatunk három golyócskát egy kanálnyi vízben. Eleinte szoros (gyenge leves, vagy tejből álló), később illendő diaetát tartson a beteg; édességekkel ne rontsa gyomrát.

A köleshimlő igen gyakran más nyavalyákkal van összekötve, a mikor is ezek czélszerű gyógyításával elenyészik.

Van idült (chronicus) köleshimlő is, mely későbbi korban minden láz nélkül időszakonkiint, p. o. havitisztulás al-

kalmával, az esztendő bizonyos részeiben, tavasszal, nyáron sat. jelenik meg, de ez a bőr viszketésén kívül semmi bajt sem okoz.

Vöröshimlő.

(Kanyaró — Masern.)

A vöröshimlő ragadó és forró bőrküteg, mely huruttal kezdődik és a felbörön majd nagyobb majd kisebb, közönségesen lencse-nagyságu, sötétvörös foltokkal mutatkozik, melyeknek közepén kis csomócska észlelhető; végződik a bőrnek korpaforma lehámlásával 7—8 nap közt. — Szabályos lefolyása e következő: Eleinte rosszul érzi magát a beteg és borzadoz, este nagyobb láz jön elő, rá forróság nyugtalansággal; ehhez járulnak catarrhalis jelenségek: u. m. nátha, köhögés, rekedtség, többszöri prüszszentés, fejfájás a szemöldök fölött; a szemeknek nagyobb érzékenysége a világosság iránt; az orrból és szemekből éles nedvek kifolyása; néha (főleg bővérieknél) orrvérfolyás, másoknál undor, hányás; nemkülönben álmatlanság, étvágyhiány hiv követői szoknak lenni ezen időszaknak, mely 2—3 napig tart. 3—4 nap közt megjelen a küteg, elsöben az arczon, azután a mellen, karokon, végre a hason, háton s az alsó végtagokon; a küteg halványvörös foltokat képez, melyek lassankint nagyobbodnak s melyeknek közepén tapintás által egy kis fölemelkedést, csomócskát észlelhetni.

A küteg megjelente után alábbhagy ugyan a láz, de a catarrhalis jelenségek egyenlően tartanak, söt nem ritkán nagyobbodnak; a küteg vörösebb, a bőr feszült, duzzadt, nevezetesen az arczon és karokon. Két-három napig ily állapotban maradván a küteg, megváltozik és színe halványabb lesz; az arcz és szemhéjak duzzadtsága kisebbedik, elenyésznek a foltok elsöben az arczon, a köhögés enyhül a többi catarrhalis jelenségekkel együtt, a láz pedig tetemesen alábbhagy. Mihelyt enyésznek a vöröshimlők, azonnal kezdődik a bőrnek lehámlása, mely viszketéssel van öszszekötve és mely legnyilvánosabb az arczon, azon helyeken, hol a csomócskák leginkább voltak észlelhetők és finom

pikkelyek liszt vagy korpa gyanánt fedik be a bőrt. Ekkor többnyire megszűnik a láz, ezzel a köhögés és így végre a betegség.

Vannak ál- vagy fattyu-vöröshimlők is, melyek minden láz s catarrhalis jelenségek nélkül járnak és melyek lehámlás nélkül enyésznek el.

Mind a kiseded- mind a későbbi életkor hajlandó a vöröshimlőre; leggyakrabban esnek mégis a kiseddek ezen nyavalyába, mely, alkalmas életmód és czélszerű orvoslás mellett, minden kedvetlen következmény nélkül szerencsésen gyógyíttatik. Utóbajok elkerülésére szükséges, hogy a lábadozó még egy időig melegen tartsa magát, a hives s nedves levegőtől óvakodják és csak lassankint szokják a szabad levegőhez.

Aconitum, főszere a vöröshimlő ellen, ha ez nagy forrósággal jár; ha a beteg feje forró és szédül; ha szemei vörösek és nem szenvedik a világosságot; ha arcza duzzadt; erre szülvén a száraz forróság és izzadásba jövé a beteg, jó a

Pulsatilla, nagyon hatékony szer ezen kütég ellen. Egyszer mind óvszer gyanánt használ ezen orvosság: beváltván a gyermekeknek minden harmad nap este egy-két golyócskát egy kanálnyi vízben akkor, midőn ezen kütég uralkodik; — a jelenlevő vöröshimlő ellen pedig minden 3 órában.

Belladonna, ha a kütég megjelente előtt, vagy után is igen szomjuhozik a beteg; ha torkában szűró fájdalmat érez, mely miatt nehezen nyelheti a vizet; ha száraz, görcsös köhögése van a betegnek; ha szeme vörös, könnyezik; ha igen nyugtalan s álmatlan a beteg. — Ha erre különösen a torokfájás nem szünnék, jó a *mercurius v.* felváltva, azon mód szerint, a mint ezt a torokgyuladásnál ajánlám.

Bryonia, hasonlíthatlan szer azon esetre, midőn a kütég visszaverődött, ennek ismételt visszahozására, vagy legalább az innét származható bajok elűzésére; főképp ha e visszaverődött kütég következtében a szemek nem tűrhetik a világosságot, vagy ha ez által a mell szenved és a beteget szünet nélküli köhögés kinozza.

Phosphor, pulsatilla, rhus elnyomott vörös-himlő esetében szintén hasznosak.

Pulsatilla, ha a visszaverődött kütég helyett hasmenés és nyák-hányás jelenik meg.

Ipecacuanha, ha sokat hány a beteg.

Dulcamara, ha inkább hasmenése van a betegnek.

Nux vomica, ha elnyomatott izzadás következtében jelennek meg különféle bajok. — Ily esetben ajánlható még a *chamomilla* és *cocculus*.

A vörös-himlő uralgása alatt néha minden kütég nélkül egyedül fejfájást, catarrhalis kórjelekkel, forrósággal észlelünk. Ekkor szintén előrebocsátván *aconitumot*, ez után hasznos a *belladonna*.

Ezen nyavalya ellen, ha nagy torokfájással jár, a *belladonnából* felolvasztván három golyócskát tiz evőkanálnyi vízben, beadhatunk minden 2 órában egy kanállal; izzadást, javulást tapasztalván, ritkábban. Ha ezen szer elegendő nem lenne, adjunk felváltva *mercurt*, úgy mint a torokgyulladásnál említém. — Egyébiránt pedig ezen kütég lefolyása alatt elég az illő szerből minden 3 órában egy-két golyócskát egy kanálnyi vízben beadni. Óvjuk a beteget a meghülestől és hat hét előtt ki ne bocsássuk a szobából, kivált téli, tavaszi napokban.

Vörös-himlő után hátramaradt hasmenés ellen jó a *pulsatilla, mercur, china*; — köhögés ellen a *chamomilla, nux vom.*, különösen az *arnica*, néha az *ipecacuanha, belladonna, hyosciamus*; ezen szerek közül válaszszuk a hasmenésnél és köhögésnél körülményesen leirt és a jelen állapothoz illő orvosságot; szintén minden 3 órában három golyócskát adván be.

Ha ezen kütég ideg- vagy rothasztó lázzal jár, nézzük ezen betegségeket és gyógyítsuk az ott leirt gyógyszerekkel.

Eleinte szoros (gyenge leves vagy tejből álló), később illendő diaetát tartson a beteg.

Skárlát.

(Vörheny -- Scharlach.)

A skárlát ragadó és különnemű forró küteg, mely rendszer lefolyásában sima és kiterjedt orbánczhoz (Rothlauf) hasonló; széles vörös foltokkal, lázzal, torokgyuladással bélyegzi magát, lehámlással végződven.

A ragadvány fölvetelével álmoság-, bágyadtság-, étvágyhiány-, undor- s csekély torokfájásról panaszkodik a beteg; némelykor köhög, vagy rekedt. Ezután borzadozást, erre forróságot érez, mely este növekszik a torokfájással, azaz: a valódi torokgyuladással; ide járulván a fej kábultsága, szédülése, fájása, az álmoság (idősbeknél álmatlanság), nyugtalanlás, szorongás, félrebeszélés, nem ritkán hányás, orrvérfolyás. A beteg körül oly szagot érezhetni, mint azon boltokban, melyekben ó-sajt, vagy háring árultatik.

Ily körülmények közt harmadik nap vége felé — néha előbb, ritkán később — megjelenik a kevésbé duzzadt arcon, azután a nyakon, melletten, háton, végre a karokon és lábakon a vörös, főtt rákhoz hasonló, viszkető, égető, széles és föl nem emelkedő küteg, mely sokszor hirtelen az egész bőrön észlelhető és 24 óra alatt oly vörös, mintha orbáncz lepte volna be az egész testet. A küteg megjelentével az előbb említett kórjelek közül több elenyészik, de a torokgyuladás állandóan tart, sőt nagyobbodik is; a beteg alig nyelhet és néha megfulással fenyegettetik. Elérvén legmagasabb fokát e küteg (a nyavalya kezdetétől 4—6. napon), a beteges jelenségek este nagyobbodnak, reggel alább hagynak és a foltok halványabbakká váltával beáll a nyavalya megválása, a midőn is a fenérintett szag oly nyilvános, hogy azt félre nem ismerhetni és kezdődik a lehámlás, a megújult bőr hosszabb időig igen érzékeny, — vízkórra különös hajlama van a szenvedőnek.

Skárlát alkalmával a láz lecsillapítására hathatós szer az *aconitum*. Ha nagy forrósága van a betegnek, beadhatunk minden órában három golyócskát egy kanálnyi vízben; egy-két bevételre izzadásba jöven a beteg és ekkép enyhül-

vén száraz forrósága — az utolsó bevétel után két órára adhatunk

Belladonnát; ennek használata mellett lényegesen megrövidíthetni e betegséget és veszedelmen szerencsésen túl vihetni. Ezen egyetlen szer elegendő a küteg gyógyítására legtöbb esetben; némelykor mindazáltal e nyavalyával más kórjelek is lépnek föl, a mikor is más szereket használni szükséges. Nemkülönb. skárlát uralgása alatt hathatós **óvszer** (praeservativum) a *belladonna*, ilyenkor három nap egymás után reggel, este, — három nap mulva csak minden negyed nap adván be három golyócskát reggel, este két evőkanálnyi vízben, két hétig*).

Opium, hasznos, ha álmoság, kábultság, nagy nyugtalanság hányással, székszorulással vagy hasmenéssel is jelennek meg.

Ipecacuanha, ha étvágytalanság, gyomorémelygés, nagy kedvetlenség, sőt siránkozás bélyegzik a nyavalyát; e helyett, ha várákosásunknak meg nem felelne, hasonló körülményekben ajánlható a *pulsatilla*.

Elnyomatott skárlát esetében: *phosphor*.

Jelenlevő torokgyulladás ellen használjuk a *belladonnát* és *mercurt* egy, amint már ezt említém a „torokgyulladásnál.“

Skárlát ellen minden 3 órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben vegyen be a beteg.

Ha ezen küteg ideglázzal jár, lássuk az ideglázat. Ha nagy szomja van a betegnek; ha igen elgyengült; ha szájában s orrában büdös fekélyek támadnak: hasznos az *arsenicum*. Ha pedig rothasztó-lázzal jár, lássuk ismét ezt.

*) Hogy a *bellad.* nemcsak gyógy- hanem óvszer is a skárlátban, erről Hahnemann ajánlata után meggyőződtek számtalan esetben a leghíresebb orvosok; így Hufeland, Welsen sat. — Schenk a *bellad.* kis adagával gyógyított, megóvott a skárláttól igen sokat szerencsésen. (Kopp's Jahrb. der Staatsarzn. 10. köt. 136. lap.) — Lenhossék több bécsi ügyfeleivel skárlát uralgása alatt számtalant mentett meg a *bellad.* kis adagával (Beobacht. und Abhandl. d. österr. Aerzte 10. köt. 407. lap) sat. — Így használnak a még kisebb adagok itt és más betegségekben is, olvünk szerint.

Skárlát alatt és után óvjuk a beteget meghüléstől; hat hét előtt ne engedjük meg a kimenést, főleg téli, tavaszi, őszi napokban. Skárlát után támadt bajok, u. m. arcz, kezek s lábak **daganata** ellen is hathatós a *bella-donna*; ha ez nem használna, a visszamaradt nyavalyák sajátságaihoz képest gyógyíttassanak. Így mirígydaganatok ellen hathatós a *mercurius v.* vagy *hepar sulphuris*, még akkor is, ha ezek felfakadnak. Ha ezek meg nem felel-
nének várakozásunknak, hasznosak: a *baryta cb.*, *calcarea carb.*, *silica*, főleg az áll- és fültömirígy-daganatok ellen: *beadván minden 3 órában 3 golyócskát*. Köhögést akarván gyógyítani, keressük fel ezt.

De a visszamaradó nyavalyák közt legnevezetesebb a **vizkór**, mely a skárlát természetével legközelebbi összeköttetésben van és sokszor legnagyobb vigyázat mellett is kifejlődik. Télen azonban gyakrabban fordul elő, mint nyáron; kifejlésére tagadhatlanul nagy befolyása van a meghülésnek; melyen kívül okul szolgálnak: lehámlás idején elkövetett életrendbeli hibák, bő táplálék, igen melegen tartás. Azért is sohasem kell a skárlátban fekvő beteget dunnákkal takargatni; nem szükséges, sőt káros a közönségesen használt takarót melegebbel fölcserélni; a szoba se legyen igen meleg; az egyenlő 15° melegség csakugyan elegendő.

Az egész testben elterjedt vizkórdaganat ellen hathatós a *rhus*, *digitalis*, *helleborus*, különösen az *apis*; az *arsenicum* akkor, ha igen gyenge a beteg, szomszja nagy és égető forróság kinozza. Eleinte, míg izzadást nem tapasztalunk, vegyen be a beteg *minden 5 órában három golyócskát; később javulást érezvén, minden 12—24—48 órában három golyócskát egy kanálnyi vízben* *).

Eleinte szoros (gyenge leves, vagy tejből álló) diétát tartson a beteg; ha már javul, ekkor reconvalescenshez illő eledellel éljen.

*) Vörhenyben szenvedő gyermekek javára dr. Scheemann hannoverai orvos azt ajánlja, hogy a skárlát első napjától egy darab szalonnával dörzsöltessék a beteg egész teste, fejét kivéve, naponkint reggel, este; hogy ilymódon egész külbőre illetően szalonna-

Vörhenykék.

(Rötheln.)

A vörhenykék alatt vörös, egyenetlen, föl nem emelkedő, a testnek különféle tájain előforduló foltokat értünk, melyek torokfájással, köhögéssel vannak összekötve és lehámlással végződnek.

Kezdődik e nyavalya fejfájással, köhögéssel, a bőrnek száraz égetésével, a tagok fájdalmaival és lázas állapottal. Egy-két nap múlva megjelenik azután a kütég, először közönségesen az arczon és nyakon, máskor a végtagokon, néha minden rend nélkül és rögtön az egész testen, sokszor pedig csak egyes részekre szorítottatik. A foltok néha csak lencsenagyságuak, egymástól elválva állók; máskor ismét nagy számmal terjednek el a bőrön, a mikor is hasonló e nyavalya a skárláthoz. Színök málnához vagy vörösrépához hasonló. Kifejődvén a kütég, kisebbedik a láz és ezzel minden egyéb körjelek; de a torokfájás és a talán jelenlevő catarrhalis jelenségek nagyobbodnak; miután pedig a kütég 3–4 napig virágzott a bőrön, megjelenik a lehámlás; a midőn a még jelenlevő beteges jelenségek elenyésznek.

Ezen kütég aligha nem módosítása csak a skárlátnak; azonban ugyanazonossága nimesen a skárláttal, hanem úgy látszik, hogy midőn a vörös-himlő, vagy skárlát ragadványa uralkodni, vagy szünni kezd, ekkor a vörös-himlő, vagy skárlát egészen ki nem fejlődhetvén, ezek helyében ezen másnemű, szelidebb indulatu ragadó kütég lép fel járványosan.

E kütég úgy orvosoltatik, mint a skárlát, vagy vörös-himlő. — Lehámlás időszakában szintén őrizkedjék a beteg a meghülestől, a már kijelölt időig szobában tartózkodván kivált őszi, téli, tavaszi napokban.

Az előbb említett diaetára jól figyeljünk.

adta zsiradékkal legyen befedve. Láz alatt feküdjék le a beteg és szoros (lovesből és compótból álló) diaetát tartson; szobájának melege 15° túl ne legyen; napjában többször szellőztessék a szoba, a lég tisztasága kedvéért. Elmulván a láz ideje, a beteg fölkelhet, felöltözködhetik, visszatérhet előbbi életmódjára, sőt tiznap múlva ki is járhat a szabadba minden voszedelem nélkül. Részemről eféle kísérletet eddig még nem tettem.

Csalánküteg.

(Nesselausschlag.)

Csalánküteg alatt majd kisebb majd nagyobb, dagályos, egyenetlen fölületű, közepén halvány, a széleken pedig halvány-vörös színű s hidegre elenyésző foltokat értünk, melyek kinzó viszketéssel a bőrön rövid idő folytán megjelennek s hasonlók azokhoz, melyeket a csalán- vagy poloskacsipések okoznak.

E nyavalyát könnyű catarhalis kórjelek, némely esetekben undor, hányás, szédelés, sőt epés jelek: szorongás, mellszorulás előzik meg; mely rozullétnek érzése után előbb utóbb (harmadik napon túl ritkán) minden láz nélkül megjelenik e küteg és csak ennek kifejlödte után mutatkozik a láz. Sokszor alig látszik, egyedül viszketéssel nyilvánítja magát, néha éjjel elenyészik, reggel pedig újra nagyobb számmal jelenik meg e küteg; a testnek semmi táját sem kíméli ugyan, de legközségesebben a nyakon, mellen, karokon, csombokon mutatkozik; némelykor az egész testre, máskor csak egyes részekre (máj-tájra sat.) terjed; hidegben nyilvánosabb, melegben elenyészik; általánosán lencse-szem, garas, vagy tenyérynvi kiterjedésű szok lenni és 24 óra, vagy 2-5-7 nap mulva elenyészik, a bajnak semmi nyomát sem hagyván maga után.

Kisdedek és fiatal emberek a forró csalánkütegnek leggyakrabban vannak kitéve, mely az év minden részében de főleg tavasszal fordul elő. Indokai lehetnek: a gyomor tisztátalansága; mert sokan, kiknek hajlandóságuk van e nyavalyára, gyakran csak evés-ivásban elkövetett hibák után estek ezen betegségbe; de vannak egyének, kik ezen csalánkütegtől bizonyos ételek használata után lepetnek meg; ilyen eledelek a rák, málna, földieper, hal, lúdhús, halikra, igen sós vagy szárított hal, sertés-hús, sajt, gomba, egyes esetekben az erős fekete kávé, csokoládé, nyers mondola, pezsgő sat. — A hőrigözölgésének megakadályoztatása; azért a meghülés, nedves időjárás. — A lelkiindulatok: ijedés, harag. — Néha a váltóláznak, különösen a harmadnaposnak jelensége; — a midőn

is a fázás végével, vagy a forróság kezdetén jelenik meg, izzadás alatt pedig elenyészik. Az epe bő összegyűlése a bélhuzamban — hasonlóképp okozhatja ezen küteget.

Az egyszerű csalánküteg nem ragadó; de óvjuk a beteget a meghüléstől, mert hirtelen eltűnván a bőrről, veszedelmes bajokat okozhat, milyenek a szemgyulladás, hányás sat. A gyógyszerek a következők: *apis*, vagy

Dulcamara, ha meghülés után támad a küteg.

Rhus, hasonló ok után jellemző tulajdonnal bír.

Ha ételek, indulatok, összegyűlt epe okozzák a bajt, ekkor a gyomorbajok közt feltaláljuk az illő szert, mely által megszüntetvén az okot, meg fog szünni a nyavalya is.

Ezen szerekből minden öt órában beadhatunk három gölyöcskát egy kanálnyi vízben; javulást érezvén, minden tizenkét órában.

Hogy dia eta nélkül gyógyítani nem lehet, már számtalanszor olvashattuk és erről a skarlátnál teszek említést.

Valódi és természetes emberhimlő.

(Menschenpocken, Blattern-Krankheit.)

A természetes emberhimlő ragadó, forró küteg, mely a bőrön megjelenő és balhacsipéshez hasonló csomócskákkal nyilvánul, melyek genyedésbe mennek által, azután varat képeznek, végre mint ilyenek leesnek. Ezen kütegre minden ember hajlandó; csak ritkák azon esetek, melyekben ettől valaki menten maradt volna — tehénhimlő beoltása nélkül. A fiatal kor leghajlandóbb ugyan a himlőre, meglepetnek mindazáltal az öregek, a vénék is.

Ezen valódi természetes himlő ellen rendszeren a tehénhimlő beoltása használtatik mai napig, mely fölfedezésre véletlen események adának alkalmat. Németországban t. i. valamint Angolhonban is tapasztaltatott, hogy némelykor a tehének tölgyein genyedékek (Pusteln) támadnak, melyekből ha fejés alkalmával felszivatott a geny a fejüknek megsértett ujjjaikba, ezek a természetes himlőtől (ha ezt még ki nem állották) mentek maradtak. Ezen észleletek, mint köznépi hiedelmek, eleinte megvettettek ugyan, de Jenner Eduárd azokat bővebb vizsgálatra méltóknak talál-

ván 1796-ban több kísérletet tön és 1798-ban fölfedezését közzé tévén, ez rövid idő alatt Európa többi tartományai-ban is elterjedt. Hazánkban 1799-ben történt meg a tehén-himlő beoltása, mely védhimlőnek neveztetik*).

A fölvelt himlőragálynak egy időig semmi jelei sem látszanak a testben. Ezen időszak tartamát, nem határozhatni meg bizonyosan; de mint a beoltás eseteiből következtetni lehet, hét vagy kilencz napra terjed; noha beoltás után is néha korábban vagy későbben jelennek meg e nyavalya első tünetényei.

Az első időszak akkor kezdődik, midőn a ragadvány foganata észlelhető jelenségekkel nyilvánul; ilyenek a lankadság, kedvetlenség, a végtagok nehézsége, az arcz színének megváltozása, fejfájás, émelygés, hasfájás, hányás, fájdalom a keresztcsont és hátgerincz táján és a hónalj alatt. Ezután borzadozás következik, meleggel felváltva; továbbá állandó forróság, fejfájás, nem ritkán orrvérfolyás, prüszögés; az álmom nyugtalan s fogsikorgatás, rángások, félelmes fölrezenés által félbenszakasztatik; a vizelet zavaros; a lehelet penészes kenyér szagához hasonló; ha a bélhuzam alsó része és egyszersmind az agy is szenved, okádás, félrebeszélés van jelen.

Nagyobbodván a forróság, a bőr duzzadt lesz, főkép az arczon; ezen, a nyakon, a mellen balhacsipéshez hasonló gömbölyü foltocskák jelennek meg, melyek lassankint a

*) Több oly betegségben, melyek lefolyásuk alatt hasonló ragályos anyagot nyújtanak, érdemes kísérletet tenni ugyanezen anyag beadása által; így himlő alkalmával a diluált *variolin*-nal. Erre dr. Wilkinson angol (Princ. involv. in Vacc. Brit. J of H. April 1854. után P. h. folyóirat.) — Dr. Koch (Die Hom. 1846. 559. lap.) — Dr. Kaeseman (H. Viertelj. Vierter J. 1. füz. Leipzig, 1853.) figyelmeztetnek. Ezen ugyanazon, természetesen hígított (diluált) anyaggal gyógyítást (per aequale ipsissimum, — Ison) Iso pathiának nevezzük; szoros értelemben, midőn ugyanazon anyag által ugyanazon betegség orvosoltatik: — tágasb értelemben, midőn ily ragályos anyag által más hasonló kór gyógyítatik. Különbözik e gyógymód a homoeopathiától annyiban, a mennyiben ez (mint tudjuk) oly szerekekkel gyógyít, melyek egészségesek által bevéve, a gyógyítandó változásokhoz hasonlókat okoznak; — egyébiránt a homoeopathiának szüleménye.

test más részein is mutatkoznak. E foltok közepén rövid idő múlva világos, köldökforma, beesett hólyagocska látszik, mely növekszik és világos nedvet foglal magában, midőn egyszersmind a hólyagocskát környező vörös kerekfolt is kiterjed.

Ezen időszaknak (mely három napra terjed) vége felé tökéletesen megszűnik a láz és a nyavalya hatodik napján bőrégetésen és viszketegen kívül semmi bajról sem panaszkodik a beteg; ha pedig még tovább is tartanának a lázmozgalmak, ezek a betegség rendetlenségéhez tartoznak.

A nyavalya hetedik napján az eleinte széles, lapos, beesett hólyagocska lassankint fölemelkedik, azután valószínűleg genynyé vált nedvvel telik meg és oly alakú s nagyságú lesz, mint a ketté vágott borsószem. A genyedés lefolytával egyes himlők vörös kerekfolttal vétetnek körül, mely a közellévő bőrre elterjedvén, itt orbánczféle daganatot képez és feszülést, viszketést okoz. Genyedés következtében újra fázás, nyugtalanság, félrebeszélés támadnak; és ezen láz annál fontosabb, minél számosak a himlők; — a genyedés végével egészen elenyészik.

Miután a genyedés két vagy három napig tartott, a himlő közepén barna pontocska jelenik meg s ekkor a geny sűrű, sárgás-zöldes lesz; fölreped és szívós mézféle nedv szívárog ki belőle, mely sárga varrá válik. Valamint a himlő kifejlődése, ugyszintén a genyedés, az elszáradás is ugyanazon renddel történik, melylyel az első vörös foltok megjelentek. A láz ezen időszakban kisebbedik ugyan, sőt néha meg is szűnik; de gyakran tovább tart, sőt megújul. — Végre a varak lehullanak, a lázmozgalmak megszűnnek, az elvált varak vörös-kékes himlőhelyeket hagynak magok után; kedvező körülmények közt visszatér az étvágy, a vidorság, az egészség. — A gyógyszerek ezek:

Aconitum, ha nagy forrósága, szomja van a betegnek. Minden három órában három golyócska két evőkanálnyi vízben veendő; egy-két bevétel után hasznos a

Belladonna, ha forróság mellett nagy fejfájást, szorongást érez a beteg; ha félrebeszél. Ily körülményekben

sokszor használ a *rhus* is, ha tán a *belladonna* elegendő nem lenne.

Opium, kivált ha álmoság lepi meg a beteget.

Mercurius v., a genyedés időszakában hasznos.

A himlő gyógyításában igen hathatós még a hígított — diluált — *variolin*; . . . a himlő beoltását mellőzve, — annak uralgása alatt, erőteljes **praeservativum** egyszerűsmind ugyanezen *variolin*.

Ha a himlővel más bajok vannak összekötve, melynek például a gyomorhaj, hányás sat., ekkor keressük föl ezen bajokat és gyógyítsuk illő gyógyszerrel. Ha különösen a láz ideges, vagy rothasztó jellemű, nézzük az ideg- vagy rothasztó lázat.

Láz alatt, *aconit* után az indikált szerből vegyen be a beteg minden 3 órában egy kanállal (öt golyócskát tiz év-kanálnyi vízben felolvasztván); szünetvén a láz, elég minden 5 órában három golyócskát két évökanálnyi vízben bevenni; valamint akkor, midőn a *variolin* övszer gyanánt használtatik, elég reggel, este három golyócskát beadni és pedig eleinte három nap egymás után, három nap mulva pedig csak minden negyed nap, két hétig.

A diaeta eleinte szoros legyen és csak gyenge leves vagy tejből álljon; később többet, de csak betegnek illő edelt adhatunk, milyen a rizs sat.

Álhimlő.

(Falsche Pocken.)

Az álhimlő, fattyu-himlő, hasonló a valódi természetes himlőhöz, melytől abban különbözik, hogy szelid indultu, rendetlen és sebes lefolyásu, hogy többször is meg leheteti az embert és a természetes himlő ellen nem oltalmazza.

Közönségesen minden előposta nélkül jelenik meg ezen nyavalya és lázzal nincsen összekötve; máskor roszkedvüiek, nyugtalanok a gyermekek; ezután borzadozás, forróság, szomj, lankadtság, étvágyhiány, fejfájás, köhögés, sőt néha undor, okádás, félrebeszélés, rángások is mutatkoznak. Következő napon vörös foltok ütődnek ki a bőrön

és pedig elsöbben majd az arczon, majd a háton és végtagokon; azután kis hólyagocskák emelkednek fölöttük, melyek savós nedvvel vagy genynyel telvén meg, negyed napra elszáradnak. Himlöhelyek ritkán maradnak vissza. E küteg öt vagy nyolcz nap alatt végét éri ugyan; de ha a himlök negyed, ötöd nap mulva elszáradtak, még több napon át is jelennek meg a test más részein új meg új himlök és így a nyavalya hét, sőt tizennégy napig is eltarthat.

Átalánosan igen csekély és veszély nélküli az állhimlő: csak melegen tartassék a beteg, hives és nedves időben a szobából ki ne menjen, sőt ha a nyavalya lázzal járna, ágyban maradjon és tartsa meg mind az ételben, mind az italban a beteghez illő életmódot. — Hathatós itt a

Pulsatilla, reggel, este három golyócska.

Aconitum, ha a beteg nagy forróságot, fejfájást, szomjat érez (minden 3 órában három golyócska).

Belladonna, ha veszedelmes jelenségek, félrebeszélés, szorongás, rángások fejlődnek ki; mi csak ritkán történik.

Ignatia, rángások ellen igen ajánlíható.

Veszedelmes körülményekben öt golyócskát tiz evőkanálnyi vízben felolvasztván, beadhatunk minden 3 órában egy kanállal.

A diatáról előbb tettem említést.

Geliszták.

A gelisztakórt pontosan megismerni fölötte nehéz; mert azon körjelek, melyek gelisztákra mutatnak, más, a belekben létező, gelisztáktól nem függő nyavalyákkal is járhatnak. Azonban, ha nem egyes jelenségekre, hanem több jelenség összegére figyelmezzünk, — ekkép a betegséget megismerhetjük. Így — a gelisztákban szenvedő gyermeknek senyves (cachecticus) külseje is elárulja már első pillanatra annak beteges állapotát; mindazáltal a betegnek ezen általános symptómáján kívül a gelisztakór közönséges jelenségeihez tartoznak még különösen: az arcznak sápadt, ólomszine; a szemeknek mélyebb fekvése a szemgödörben; kék karika a szemek körül; ezeknek csekélyebb

elevensége; a szemfénynek (pupilla) kitágultsága; mocskos nedv, bűdös lehelet, főképen ha éheznek a beteg; a nyálnak reggelenkinti bővebb elválasztása; változó étvágy, mely vagy hiányos, vagy igen nagy; a gyomor táján némi nyomásnak érzete; undor, inger a hányásra, a gyomornak üressége mellett; máskor ismét a nyáknak hányás vagy székletétel általi kiürítése; zavaros, tejsavóhoz hasonló vizet; a has felpuffadása; hasrágás, kivált a köldök körül, mely sokszor véletlenül jelenik meg és tejivás után közönségesen csillapszik; hol székrekedés, hol hasmenés, hol egyedül készítés a székletételre.

Ezekhez járulnak még néha: a fülzúgás, a szemek elhomályosodása, vakság, siketség, szótlanság, fogcsikorgatás, göres, némelykor nyavalyátörés, bénaság sat. Különemű jelenségei ezen nyavalyának: az orrvizsketés, a hasonfekvés, az álmom közti beszélés, szivdobogás, savanyu izzadtság. Végre elsoványodás és sorvasztó láz járul e betegségekhez. Egyébiránt a jelenségek fontossága a geliszták számától, fajától, a beteg táplálásától és egyéb körülményektől függ; így tudjuk, hogy ha savanyu vagy sós eledleket eszik e beteg, nagyobbodnak a geliszta-jelenségek, — tejes ételekre pedig csillapodnak. Üres gyomorral legnyugtalanabbak a geliszták; s ha az éhség folytattatik, el is hagyják a beleket.

Minél fiatalabb koru a beteg, annál kedvezőbbek a geliszták fentartására szolgáló körülmények; sokszor serdülés időszakában magától elenyésznek e nyavalya, ha t. i. a test növekedésével a bélhuzam megerősödik és így a geliszták további táplálása fenn nem tartatik. — A geliszták eltávoztatása néha ugyan könnyen vitetik végbe, de annál bajosabb azok ismétli kifejlődésének megakadályozása és ezen célra nem hashajtók által, melyek csak palliatív működnek, hanem beadott h. gyógyszereinkkel lehet elérni, melyek az életerőre hatván, ezt rendes útjába igazítván, ekkép gyökeres gyógyítást eszközölnek. Gyógyszereink különbözők, — különösen a geliszták több fajára nézve; azért szükséges lenne, hogy ezeket előszámláljam; de miután mindezek leírása nem-orvosra nézve nehezebb tanulmány lenne és makacsabb esetben orvossal minden-

kor lehet tanácskozni, — mellőzvéni a geliszták minden fájának leírását, elősorolom a főszereket, melyek legtöbbször használnak. — Hogy gyógyszereink kedvezően működjenek, szükséges a szabad légben való mozgás; leginkább hús-eledellel éljen a gyermek; a tészta, zsíros, fűszeres, nehézemésztésű étkek, különösen a főzelékek, burgonya (krumpli) ártalmasak. Ime — a gyógyszerek:

Cina, főképen a gömbölyű vagy orsonyag eliszták (Spulwürmer) ellen, melyek fehéres, ritkábban vöröses színűek, $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ rőf hosszúak, közönségesen a vékony, de nem ritkán a vastag belekben is léteznek, sokszor átmennek a gyomorba és okádással ürítettnek ki; ha a beteg nyákot hány, orrát gyakran piszkálja, arcza sápadt. A geliszták ezen faja leggyakrabban fordul elő a bélhuzamban és egyszerre nagyobb számmal szok megjelenni. Ha nyákhasmenéssel van a baj összekötve, jó a *mercur*, vagy *terebinthina*.

Spigelia, hasznos a gelisztáknak most említett faja ellen, de nemkülönbén a pöndró- vagy kukaczeliszták (Madenwürmer) ellen is, melyek a rothadt sajtból kifejlő kukaczkhoz hasonlóak, ezernyest vastagságúak és hüvelyknyi nagyságúak; — a végbélben fordulnak elő nagy számmal, időszakonként szék által elevenen ürítettnek ki; ha alkalmatlan vizketést érez a beteg a végbélben, a végbélnyílásban és gyakori késztetést a székre. A kukaczeliszták ellen az *asarum* és *teucrium marum verum* szintén hasznosak.

Sabadilla, ha gyakori hasfájása van a betegnek és hasmenésben szenved, mely által néha nyák ürített ki. Hasznos e szer a *szalaggeliszta* (Bandwurm) ellen, melynek elűzésére, legszorosabb diéta mellett — a szalagféreg kitakarodásaig türvén az éhséget, — ajánlható még a *croton* vagy a *filix mas*, melynek 3-dik dilutiójából vegyen be a szenvedő minden 5 órában egy cseppet. Hathatós itt a *sulphur* és *mercurius v.* is, felváltva és pedig úgy, hogy holdfogyatkozáskor használtassék a *sulphur*, holdtöltével a *mercur* és ismét a *sulphur*. Dr. Verwey a *koussou*-t ajánlja hom. adagban. Minden öt órában három golyócska veendő

két evőkanálnyi vízben. — A görvélyeseknél kísérletet érdemel a *calcarea c.**)

Sulphur, hol az első három gyógyszer nem használ, jó sikerrel adatik a gömbölyű-, pondró-, sokszor szalag-geliszták ellen is.

Nux vomica, ha e baj szorulással van összekötve.

Pulsatilla, ha nyákos hasmenése van a betegnek. A *china* is jó, ha hasmenéssel gyengeség van összekötve.

Silica, hathatósan működik a gelisztákban szenvedő görvélyes (*scrophulosus*) egyéneknél; valamint a *calcarea* is.

Ferrum, a kukaczeliszták ellen hasznos, ha a beteg elsoványodik, gyakori forróság lepi meg őt; ha gyengének érzi magát.

A *chamomilla*, *ignatia*, vagy *belladonna*, így a *valeriana* hathatósak, midőn ezen betegséggel görcsök járnak; az utóbbi főképp, ha gyakran felriad a gyermek álmában, félrebeszél, szemei elhomályosodnak, forrósága és nagy szomja van.

A *hyosciamus* vagy *stramonium*, ha görcsökben, rángásokban (*Convulsionen*) szenved a beteg.

Ezen szerekből reggel és este vegyen be a beteg három golyócskát két evőkanálnyi vízben felolvasztva; de ha görcsök, rángások mutatkoznak, ekkor öt golyócskát tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonként gyakrabban adhatunk be. (Minden $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ órában.)

Ha a gelisztakór közönséges jelenségei mellett a beteg

*) *Empyria* útján *ex usu in morbis* hasznosnak találtatott szalag-geliszta ellen a *punica granatum decoctuma* (gránát-almafa gyökének a héja, mely, Breton és Gomez szerint, kiszárítva hathatósb). — Dr. Reimonenq szerint pedig 200 szem (40 grm) tökmag megtisztítva, ricin olajjal (30 grm), mézzel (30 grm) összekeverve pohár tejben egyszerre veendő. Két óra múlva egy pohár vízben (30 grm mindegyikéből). Szerencsés tapasztalás ellen nincs kifogásom, ha mindjárt nem is hasonszenviék a most említett gyógyszerek; mi azonban olyanokra nem szorulunk. — Figyelemre méltó, miszerint dr. Weisse Sz.-Pétervárt három esetben tapasztalá a szalag-geliszták fejlődését azon gyermekeknél, kik a szkór (*Atrophie*) ellen, újabb időbeni ajánlat után, nyers hússal éltek. (Journ. f. Kinderkrankh. Bd. XVI. Heft. 5 u. 6.)

bőre száraz, forró meleg, érverése szapora, szomja nagy sat.

— Ezen **gyulasztó gelisztaláz** ellen czélszerű az

Aconitum, minden órában három golyócskát két evőkanálnyi vízben; egy-két bevételre bő izzadást tapasztalván, az utolsó bevétel után három órára adjunk más szert azok közül, melyeket a geliszták gyógyításánál most említettem és mely a jelenlevő körülményekkel leginkább megegyez (öt golyót tíz evőkanálnyi vízben felolvasztván, minden 3 órában egy kanállal).

De ha a láz ideges jellemű lenne és a beadott gyógyszerek javulást nem okoznának, ekkor nézzük az idegláznál kijelölt gyógyszereket, ezek közül választván a betegséghez leghasonlóbbat.

A s z k ó r a k i s d e d e k n é l .

(Atrophie — Abmagerung.)

A soványodás ezen néme vagy születés után azonnal, vagy pedig szoptatás utáni 1-7-dik év közt szok fejlődni. A születés után nemsokára fejlődő aszkór sebesen foly le; későbbi korban lefolyása hosszabb időig tart. Kezdetben az ezelőtt vidor, élettéljes gyermekek kedvetlenek, nyugtalanok, álmuk szintén nyugtalan; eleinte étvágyuk rossz, de később minduntalan szopni, enni akarnak, mindemellét azonban emésztésök tökéletlen, azért is gyakran szenvednek gyomorhajban, melynek jelei bőfögések, szelek, hányás, mely által majd az ételt adják ki, majd ismét savanyu nyákot hánynak; a nyavalya kezdetén szorulás, később hasmenés bélyegzik az aszkórt, a melyben simlödök, daczára legjobb étvágyuknak, lassankint egész testökben elsóványodnak, kivéve a hast, mely nagy, kemény és dagadt. Legelsőbben az alsó végtagok soványodnak el, azután a karok, kezek ujjai; a betegség lefolyása alatt a gyermeknek sápadt, duzzadt arcza beesik, szinte megránczosodik s vénasszonyi arczot mutat. A kisded sokat sir, nyugtalan, a beszélni tudó bélfájásról panaszkodik, de azért csak nehezebben emésztethető eledeleket kíván, milyenek a tésztás ételek, burgonya (krumpli), sajt stb. Az eféle betegek nem akarnak, vagy nehezen tudnak járni; mindig csak ülni vagy feküdni sze-

retnek; míg végre mindezekhez sorvasztóláz járulván, a betegek, még jókor kezdendő czélszerű orvosi segély hiányában, meghalnak.

A hasban létező fodormirigyek szenvedő állapota: azoknak gyengesége, dugulásai, organicus hibái miatt fejlődik ki e kór. Elrendelő okaihoz tartoznak: örökségi hajlam, melyben a gyermekek akkor részesülnek, midőn a szülék gyengék, bujakóros vagy görvélyes nyavalyákban szenvedtek; a gyermek-test gyenge alkata; elmulasztott testmozgás; hives nedves levegő. Előidéző okai: nehezen emészthető eledelék nagyobb mennyisége vagy rossz minősége; lelkiindulatok vagy betegség által megváltozott anya-, vagy dajkatej; geliszták; gyengítő gyógyszerekkel való visszaélés. Gyakrabban fordul elő az aszkór szegény szüléktől származott, nedves, tisztátalan házakban lakó gyermekeknél.

A gyógyítás csak úgy sikerülhet, ha az eltávolítható okokat elhárítjuk; azért, ha a dajka teje rossz, fogadjunk más dajkát; vagy ha a csecsemőknek nem szerezhettünk egészséges, könnyen emészthető anyas-, dajkatejet, ekkor tápláljuk őket jó tehéntejjel; az ételek könnyen emészthetők legyenek és mértékletes mennyiségben adassanak: jók a rizs, gyenge húsneműek; artalmasak a tészta, sajtféle eledelék; a szobai lég legyen tiszta, száraz és mértékletesen meleg; nyáron leginkább a szabad levegőt élvezzék e betegek; tartsuk tisztán a gyermekeket és a fehér ruhákat gyakran változtassuk; szoktassuk őket az egészség fentartására szükséges testmozgáshoz.

Sulphur a nyavalya kezdetén mindenkor alkalmazható, sőt később is a főszerek közé tartozik.

Nux vom., haragos gyermekeknél, ha szorulásban, szelekben szenvednek, gyakran hányanak és azonnal éheznek; mindig feküdni kívánnak.

Belladonna fejes gyermekeknek ajánlható, kiknek néha csodálatos szeszélyeik vannak; főleg ha nyugtalanul alszanak vagy aludni nem tudnak; ha a gyermekek kora fejlődése szembetünő.

Cina, ha geliszták okozzák a nyavalyát; a betegek minduntalan étel után sovárognak; gyakran ágyba vize-

vizelenek; igen sápadtak. Ekkor a *pulsatilla* is indikálva van.

China, ha a beteg hasa igen dagadt; hasmenésben szenved, mely által emésztetlen vagy fehéres anyag ürítetik ki; a gyermek igen gyenge, minden iránt közönyös, csak feküdni szeret. — Tiszta nyák-, vagy vérrel vegyes hasmenésben jó ismét a *rhus*.

Calcarea carb., kivált scrophulosus gyermekek gyógyszerere akkor, midőn jó étvágy mellett igen elsoványodnak; hasuk nagy, kemény és dagadt; duzzadt arczuk megránzosodik, vén emberi arczhoz hasonlít; gyengék, lomhák, hasmenésben szenvednek. — Ha pedig a betegek annyira lusták, hogy játszani sem akarnak és mindig csak aludni akarnak: *baryta carb.*

Arsenicum, ha a beteg külbőre hervadt; sápadt arcza duzzadt; szemei mélyen be vannak esve; sokszor kíván italt, de egyszerre csak keveset iszik; gyakran hány, de még inkább szenved hasmenésben, mely által zöldes vagy emésztetlen anyag ürítetik ki; a beteg nagyon gyenge, kezei, lábai hidegek, éjjel sokat izzad; nyugtalansága kivált éjjel nagy, amikor szüntelen forgolódik ágyában.

Lycopodium, *phosphor* mell-fájás, köhögés, láz jelenlétében. *Rhus*, ha a lázas beteg hasa nagy és kemény; hasmenése véres.

Ezen szerekből eleinte vegyen be napjában négyszer, három golyócskát két evőkanálnyi vízben; némi javulást látván, kétszer; később minden negyed nap.

Önkénytes sántítás.

(Freiwilliges Hinken — Coxalgie.)

Az önkénytes sántítás leginkább görvélyes gyermekeknél fordul elő. E nyavalyának fejlődésére jól figyeljenek a szülék; mert eleinte alig lehet a gyermekben egyebet észlelni, mint hogy reggel fölkeléskor járás alkalmával egykissé sántikál, mely sántikálása azonban mozgás folytán nap közben elmulik; a gyermek csekély, vagy épen semmi fájdalmat sem érez, csak hogy hamar elfárad, beteg részében

erőtleniséget tapasztal; azonban egyenesen tud állani és lábait egyiránt kinyújthatja.

Ha a gyermeknek ezen állapotát még jókor észre nem veszik a szülék: hetek, hónapok múlva szembetünőleg látandják, miként egyenes állásban a gyermeknek szenvedő térde sokkal kiebb áll, mint az egészséges térd; ekkor már fájdalmat is érez leginkább térdében, a lágyék-mirigyekben és midőn áll, szenvedő térdét befelé fordítván, egészséges lábára támaszkodik; ilyenkor egyszersmind szemlátomást soványodni kezd.

Végre a betegnek csipje megdagad; szenvedő lábának talpa nem éri a földet; e daganat néha kívülről fakad fel a beteg könnyebbülésére, máskor pedig befelé veszi utját, a midőn is a befelé szivárgó geny a csontokat támadja meg. Ezekhez sorvasztó-láz járulván, a szánandó gyermek élete veszélyben forog.

Azon legyenek a szülék, hogy mielőtt e kór kifejlődne, h. gyógyításhoz fogjanak; mert ekkor, czélirányos diæta mellett, hom. szereink által még lehet segíteni az ártatlan gyermekeket. De ha a baj már elhanyagoltatott, vagy külszerek: kenőcsök, izzó vas (Glüheisen) sat. által rosszul orvosoltatott, — ekkor a hom. orvos utólagos fáradozásai is többnyire siker nélküliek leendnek.

E bajt csak belső h. szerekkal lehet czélszerűen, alapos valószínűséggel gyógyítani és pedig *mercur*-ral, melyet a baj kezdetén *belladonná*-val szoktam adni felváltva, úgy, hogy egy nap vegyen be a beteg *mercurt*, más nap *belladonnát*: reggel, este három golyócskát.

A baj későbbi stádiumában ajánlom a *colocynthis*, vagy *rhus* szereket; a *cantharist* akkor, midőn nehéz vizelésben szenved a beteg.

Genyedés (Eiterung) és sorvasztó láz esetében a *silica*, *lycopod.*, *sulphur*, *calcareæ* választandók, beadván reggel, este; javulást látván, ritkábban.

Ha esés, ütés után támadt a baj, eleinte: *arnica*, *rhus*, *ac. sulph.* adandók.

Ha pedig visszaütődött kütegek következtében fejlődött ki, ekkor e körülmény tekintetbe vételével választandók a gyógyszerek.

G ö r v é l y - k ó r .

(Scrophel-Krankheit.)

A görvély-kór gyakran már gyenge kisedeknekél mutatkozik. Szembetűnő jelei ezek: a gyermek egész constitútiója (dyscrasia scrophulosa) gyengeségre mutat; feje aránylag nagyobb, haja szőke, szemei kékek, homloka széles, halántékai be vannak esve, felső ajkai duzzadtak, így duzzadt az orra is; nyaka rövid s vastag, arczsine néha piros, de közönségesen halvány; elmetehetsége korán fejlik ki, korán kezd beszélni; kül tekintete is szinte megélemedett korra mutat, de járni nem tud, mert gyenge lábai testét nem bírják; izmai lágyak, fonyadtak, soványak; külbőre fehér és oly finom, hogy erei átlátszók; gyakran szenved köhögés-, orrvérfolyás-, szájhólyagzás-, szemgyulladásban, bőrkütegekben; emésztése, székürülése rendetlen; teste jó étvágy mellett is elsoványodik — Ezen jelenségekre jól figyelvén, czélszerű gyógyszereket még jókor használván, jövőre sok kellemetlenséget, veszedelmet kerülendünk el szerencsésen.

Ilyetén görvélyes hajlam hosszabb rövidebb időig tartván, ha alkalmas gyógyszerek által le nem gyözetik, végre (közönségesen 2—7 év közt) tökéletesen kifejlik a nyavalya. Ekkor a nyak-, későbbben a hónalj-, lágyék-mirigyek (Drüsen) megdagadnak, eleinte lágyak később megkeményednek, sokszor aprók és csak tapintás által észrevehetők, máskor nagyobbak, mint a dió, vagy galambtojás — és a beteg nyakát elrutítják. Ezen mirigy-daganatok nem fájdalmasok, de néha megvörösödnek és ekkor kifejlödvén a gyulladás, ez ismét genyedésbe, keményedésbe megyen át. — Későbbben a daganatok szaporodnak, sőt már a hasüregben létező mirigy-daganatok is észlelhetők az által, hogy a has faldagad, feszes és kemény, főkép a köldök körül; a gyermek végtagjai fájnak, de ezt a szülék hibásan a növésnek szokják tulajdonítani.

Végre, specificus orvosságok ügyes alkalmazása nélkül a kül-mirigyek gyulladásba, genyedésbe mennek át és innen támadnak a görvélyes fekélyek, melyek ha ősz felé begyógyulnak is, tavasszal közönségesen ismét felfakadnak; --

ily állapotba jutnak a hasban levő mirigyek (fodormirigyek, glandulae meseraicae) is, amidőn a has dagadt, kemény és fájdalmas; — — míg végre a beteg egészen elsoványodik s kifejlődvén a sorvasztó-láz, a gyermek időnek előtte szomoruan végzi be életpályáját. A tüdő-gümőkór (tuberculose Lungenschwindsucht) vagy viz-kór gyászos példái itt szintén nem ritkák.

E betegség okai: a szüléktől öröklött hajlam, mely mellett igen nehéz a gyógyítás, — azért minél előbb igénybe veendő; továbbá, a rossz minőségű eledel, különösen az egészségtelen dajka- vagy anya-tej; a tésztás, sajtos, édes eledelokkal való visszaélés; a burgonya (krumpli); langyos italok, thea sat.; a nedves, hideg, zárt levegő; a test tisztatlansága; tespedő életmód, kevés testmozgás; a léleknek kora megerőltetése; igen szigorú nevelés; némely orvosságok és betegségek.

Ezen okoknak elhárítása oly feltétel, mely nélkül a görvély-kört gyógyítani nem lehet. Ennél fogva száraz, tiszta, mértékletesen meleg légben tartózkodják a beteg, kinek a végből, hogy szerencsésen gyógyíttassék, lakását, sőt az éghajlatot is meg kell változtatnia, különösen a városi lakást falusival, hegyes vidékekkel fölcserélnie; mert az itteni egészséges lég a vér oxydatiójára, a növésben levő organismus szerencsés fejlődésére hatalmas befolyást gyakorol. A zsíros, tésztás és sajt-eledeleket mellőzvé, a görvélyes inkább hús- mint növényi eledellel éljen. A dajka-tejre nézve figyelembe vegyük mindazokat, miket a „gyermek első nevelésénél“ nem ok nélkül mondtam. Ital gyanánt legegészségesebb a jó fris viz. A szükséges testmozgást szabad légben el ne mulasztja a beteg; nyári időben ösztöne és kedve szerint mászkáljon, hemperegjen a nap által fölmelegített homokon; későbbi korban igen hasznosak a gymnastikai gyakorlatok, melyek általában üdvösek. Figyeljünk a legnagyobb tisztaságra; azért a fehérruha- és ágybelinek gyakori változtatása elkerülhetlen. Ne erőltessük a gyermeket tanulásra; könnyebb és kedvesebb tárgyakkal foglaljuk el elméjét; igen szigorúan ne bánjunk vele; ha körülményeink engedik, tegyük vele utazást hegyes vidékekben; — mindezeknek pontos teljesí-

tése örömiünkre szolgáland; ellenben gyógyszereink működésére nem számíthatunk.

Igaza van Hufelandnak, hogy a görvély-kór gyógyítása legszebben sikerülhet nyári időben, midőn maga a kinyílt természet és egyéb körülmények is kedveznek a gyógyításnak. De megkezdhetjük azért a gyógyítást bármikor, annak kívánatosb sikerére az említett évszakban számítandók. Szerencsés körülményekben a görvély-kór egészséggel végződik és ez a test fejlődésével még inkább remélhető. A serdüülő leányoknál megjelenő havitisztulás megszünteti sokszor e nyavalyát. A gyógyszerek több hónapig, sőt néha több évig használandók.

Sulphur, melynek erejét ismerjük már általában különféle kütegek, mirigydaganatok, fekélyek jelenlétében, — itt is igen hasznos.

Belladonna, gyakori orrvérzés, mirigy- és egyéb gyulladások, orr- és ajk-daganatok alkalmával a leghathatósbb orvosságok közé tartozik.

Cina, ha gyakran hányás, hasfájás, nyugtalan álomban szenved a beteg, néha ágyába vizelet akarata ellen; minduntalan sir.

Mercurius sol., ha éjjel sokat izzad, izzadása következtében elgyengül; mirigyei megdagadnak, gyulladásba, genyedésbe mennek át.

Dulcamara, ha meghűlés után sokat köhög a beteg; hányásban, hasmenésben szenved; mirigyei megdagadnak, megkeményednek; a gyermek nyugtalan. Kemény daganat ellen hasznos szintén a *conium*.

Calcarea carb., e betegségre való hajlam eltörlésére, kezdő gyulladások eloszlatására, sőt később is a fekélyek ellen, legszebb reménynyel használandó gyógyszer.

Baryta carb., ha a kül-mirigyek megdagadnak, megkeményednek; szintén ha a has feldagad, feszes, kemény főleg a köldök körül és fájdalmas.

Arsenicum, ha láza van a betegnek, ereje csökken, elsoványodik; néha, de fájdalom! ritkán, — megmenti a szenvedőt a fenyegető haláltól. Így a *carbo anim.*

Ide tartoznak még a *silica*, főleg makacs genyedés,

keményedés eseteiben; szintén a *lycopodium*, jod*), *hepar s.*, *bromium*, *aurum*, *rhus*, *ac. nitri*, — körülmények szerint választandók. Az orvosságok több hónapig használandók.

Hogy a **mirígy-daganatok**, keményedések, fekélyek gyógyítására mi semmiféle külszert sem használunk, az eddig mondottakból tudjuk. A fekélyek tisztántartása mellett, a h. gyógyszerek egyedüli használata okszerű levén, azok ily esetekben is mindenkor elegendők. **Szemgyulladások** és egyéb acutus bántalmak ellen ott keressük az orvosságokat, hová ezen bántalmak, munkám felosztása szerint, tartoznak.

Fájdalmas gyulladásokban az aconit, — más acutus esetekben az illendő orvosság minden 2 órában veendő (5 golyócskát 10 evőkanálnyi vízben felolvasztván, kanalonként), javulást látván, ritkábban. Chronicus esetekben, csak hetenkint kétszer adjunk be; reggel, este 3 golyócskát egyszerre.

Nyugoti Angliában Richeez név alatt gyakrabban fordulván elő ezen nyavalya, innét angol-nyavalyának nevezetik. Fájdalom! nálunk sem ritka már e betegség, melynek terjedését, mind a jelen, mind a jövő nemzedék érdekében, czélszerű életmód és gyógyszerek által gátolni, orvosi kötelességünk köréhez tartozván, e tekintetben is igen ajánlom jótékony gyógyódmunkat.

Az előbb leirt görvély-kórral nagy hasonlatossága van az angol-kórnak és attól abban különbözik, hogy itt a csontok, ott a mirígyek rendszere szenved. A nyavalya első jelenségei, melyek a kisednél 7-dik hónaptól kezdve 2—3-ik évkorig mutatkoznak, hasonlók azokhoz, melyek a görvélykór előpostái szoknak lenni. A halvány kisedeknek az első fogak későn jelennek meg, nemsokára megfenékednek, ki

*) A csekély mennyiségben jodot tartalmazó, *oleum jecoris morrhuae* (csukamájolaj, Leberthran) jótékony creje sem tagadható valamint a görvély- ugy a tüdő-gümőkórban.

hullanak. A csontok bántalmai különösen a végtagokon észlelhetők. A csontok kitünőleg lágyak és hajlósak maradnak és kivált az alsó végtagokon (untere Extremitäten) meggömbülnek; a csontok eféle görbüléseit tapasztalhatni a hátgerinczen, mely vagy hátra (cystosis), vagy előre (kyphosis), vagy oldalra (scolyosis) görbül; tapasztalhatni a mell- és lap-csontokon, mi által a mellkas (thorax) megszűkül. Sokszor a koponya csontjainak varrányai egymástól elválnak, kutacsai meg nem csontosodván, nyilva maradnak; a két homlokcsont előre áll és néha szegletesen van összekötve, mi által a fej szinte szegletes. A csontok ilyen bántalmai miatt a kisdetek nehezen tanulnak járni, vagy ha már tudtak is, ismét elszoknak a járástól és mindig ülni szeretnek. A többi organumok működéseit illetőleg: a beteg étvágya jó ugyan, de székiürülése rendetlen, majd szorulásban, majd hasmenésben szenved; a vizelet zavaros, nyákos; az izzadás tapadozó. Nevezetesen nyavalyában, mikép, valamint a görvély-kórban, úgy itt, kevés kivétellel, korán fejlik ki az elme-tehetség.

A betegség mindig hosszas, évekig tartó; azonban kedvező körülményekben, az életmód, éghajlat sat. változtatása után specifikus gyógyszereink által szerencsésen legyőzhető, sőt 2—3 év körül, vagy a serdülés időszakában sokszor minden orvosi segély nélkül is beköszönt az egészség, ha a kór nincs még nagy mérvben kifejlődve; de midőn már senyves (cachecticus) állapot járul e nyavalyához, ekkor a tökéletes egészség nem nagy valószínűséggel remélhető. Halállal csak ritkán és közönségesen más idejérőló betegségek következtében, végződik az angol-kór. A nyavalya okai hasonlóak a görvély-kór okaihoz, ámbár nem ritkán ezek nélkül is fejlődhetik e betegség. Kedvező a kór-jóslat (prognosis), ha csak a végtagok szenvednek; nem hizelgő, ha a hátgerincz és koponya támadtatnak meg. Annál makacsabb, minél később fejlődik ki; veszélyes, ha már csont-szu (caries) van jelen. Rosz jelek közé tartoznak: a fonyadt, összeesett arcz, mely első tekintetre vén ember arczához hasonlóan látszik; a testnek mindenkori vizirányos helyzete; a lábak elzsibbadása; a fejnek egyik oldalra való csüggése; szintén szomorú a kór-jóslat, midőn az an-

gol-kórhoz mell-, vagy fej-betegség (agy-vizkór) symptomái csatlakoznak.

Az angol-kór gyógyítására: az ártalmas befolyások elhárítása, a „görvély-kórnál“ ajánlott alkalmas életmód elrendelése után e következő hasonszenvi gyógyszerek ajánlhatók:

Sulphur, calcarea, baryta, mercur, lycopod., carbo an. és veg., arsenicum, lachesis, staphysagria, ruta; ezeken kívül a „görvélykórnál“ említett gyógyszerek, melyek közé a *pinus sylvestris*-t sorolom. Egy orvosság mellett maradjunk több hétig; adjunk be hetenkint kétszer, reggel, este három golyót és ha az orvosságnak jó hatását látjuk, ne változtassuk ok nélkül a gyógyszereket.

A gyermek-betegségek közül itt még néhány esetet ismételve hozok elő: egyes körülményekre nézve, melyek a 3. lapon adott utasításom szerint méltánylandók.

Szopni nem akaró kisdédnek: *cina, mercur sol., stannum*.
Szüntelen sírás tudvalevő ok nélkül: *chamom., vagy bellad.*
Gonoszság (Bosheit) ellen: *china, lachesis, natrum m., nux vom.*; de czélszerű nevelés mellett.

Álmatlanság (nézzük másutt is); elválasztás után, vagy ha tudvalevő ok nélkül se éjjel, se nappal nem alszik a gyermek: *aconit, vagy belladonna; senna, jalappa* is ajánlhatók, ha az előbbi szerek nem használnának.

Száraz forróság: *aconit*; vagy *chamom.*, égető forróság, szomj, nagy nyugtalanság mellett; *cofea*, ha nem nagy a forróság, a kisdéd majd vig, majd sir, álmatlan, ingerlékeny.

Nyugtalanság, ideges ingerültség: *aconit., chamom., coffea, belladonna, senna, jalappa*.

A későn jövő fogak fejlődését előmozdítják a: *calcarea, sulphur*.

Fogzás alatt: forróság: *aconit., chamom., calcarea*; egyéb bántalmak: *chamom., calcarea, coffea, mercur, ignatia*; (egyébiránt nézzük másutt az eféle bántalmakat).

Ha majd minden lépésnél leesik a gyermek: *causticum*;

— állani nem tud: *lachesis*; ha tud és mégis karon akar hordatni: *tartarus em.*

Az izmok gyengesége miatt nehéz járás: *calcarea, causticum, nux vom., pinus, sulphur, silica.*

Gyengeség általában: *calcarea, baryta, nux vom., sulphur.*
Sorvadás (Abzehrung): *arnica, arsenic, baryta, calcarea, jod, china, ferrum, lycopod., sulphur, nux vom.*

Szemgyuladás: *aconit*, ez után különösen: *apis.*

Görcs-fuladás, kékes arcz mellett: *ipecac., sambucus.*

Köhögés és egyéb mellbántalmak (nézzük ott, hol le vannak írva).

Száj-hólyagszak: *mercur* többnyire, *borax, sulphur.*

Zsebre (Schwämmchen) a szájban: *borax, mercur sol., nux v., sulphur, ac. sulphuricum.*

Akadozva beszélés (hebegés): *bellad., euphras., sulphur.*

Gyomor-bántalmakban savanyu hányás, savanyu hasmenés jelenlétében: *chamom., calc., nux, pulsat.*

— hányás ellen általában legjobb az *ipecac.*, vagy ha ez nem használ, a *pulsat.*; mindkettő akkor is, midőn egyszersmind hasmenése van a gyermeknek;

— ha pedig szorulásban szenved: *nux vom.*;

— ha emésztetlen ürülései vannak: *china*;

— ha gyenge emésztés miatt, legkisebb diaeteticus hiba után is azonnal megromlik a gyermek gyomra: *baryta, calc., mercur, nux vom., pulsat., sulphur*, hosszabb időig használandók, de ritkábban (minden negyedik nap) veendőek akkor is, midőn relativ jól érzi magát a gyermek; megrontván gyomrát: *ipecac.*, vagy *pulsat.*, vagy *nux v.*, minden órában; így az *antimon.*, ha a gyermek megterhelte a gyomrát.

Sárgaság ellen: *chamom.*, vagy leginkább *mercur*, vagy ha ez nem használ: *china.*

Hasrágás ellen: *chamom.*; a szelektől, nézzük ott, hol a „hasrágás“ le van írva.

Hasmenés ellen: *chamom., calcarea sat.*; nyári forróságban: *ipecac.*, vagy *bryonia, carbo veg.*; akkor, midőn meghül a lég: *dulcam.*; ha legnagyobb tisztaság mellett is savanyu szaga van a gyermeknek: *rheum.*

Nehéz vizezés, vagy ágyba-vizezés (nézzük másutt).

Székszorulás: *nux vom.*, *opium*, *bryonia*, *sulphur*.

Végbél-szakadás (Mastdarm-Vorfall): *ignatia*, *mercur*, *nux vomica*.

Sérvek (Bruchschäden, Hernien): *aurum*, *chamom.*, *nux*, *sulphur*, *veratrum*. Ezek közül vagy az egyik, vagy a másik csak minden 4-ik, 6-ik nap veendő.

Nagy fej a gyermekeknél, nyílt kutacsok (Fontanellen): *calcarea*, *silica*, *sulphur*.

Anyajegy (Muttermal): főleg a: *calcarea*, *carbo v.*, *sulphur*, *graphit.*, *lycopod.*, *thuja*, *causticum* hasznosak.

Azonban mindezt, valamint több más gyermek-betegséget a „gyermek-betegségek“ sorában bővebben leírva találандjuk és így e jegyzékem csak rövid és könnyen áttekinthető utasítás gyanánt veendő.

A gyógyszerek bevételi módját nézzük a 7-ik lapon.

Ezennel bevégezvén a „gyermek-betegségek“ gyógyítását, végre — ismételve figyelmeztetem a szüléket, hogy előfordulandó bármiféle betegség, de különösen görvély, vagy angol-kór esetében minél előbb kezdjenek a hasonszenvi gyógyításhoz; mert ezélszerű nevelés, a természet törvényén alapult gyógymódunk által, az e betegségre létező hajlamot meg lehet tönni, — kifejlődését meg lehet gátolni — a már kifejlődött kórt idővel gyökeresen lehet kiirtani: megkivántató békefürés mellett. Hogy gyógymódunkat ajánlom, — ezzel csak emberbaráti kötelességemet philantropiai szempontból teljesítem, nem csak a jelen szenvedőkre, (kiknél anélkül is oly kínos az allop. szerrek beadása), hanem a jövő generációra nézve is; mert a gyermekekből válnak idővel apák, anyák, — kiknek egészséges, vagy elfajult szervezetétől függ a jövő nemzedékek anyagi, szellemi állapota.

I.

TARTALOM.

A szembetegségeket illetőleg.

	Oldal
Szembetegségek gyógyítása általában	13
I. Erőszeti szembetegségek (dynamische Augenkrr.)	15
A) Gyulasztó szemgyuladások (Ophthalmiae phlegmonosae):	15
— szemhéj- vagyis pilla-lob (blepharitis phlegm.	16
— szem-árpa (hordeolum phl.)	17
— könymirigy-lob (dacryoadenitis phlegm.)	18
— zuglob (encanthis phl.)	19
— szemlob (ophthalmitis phl.)	20
— köt-lob (coniunctivitis phl.)	23
— szivárvány-lob (iritis phl.)	24
— szaru-lob (keratitis phl.)	25
— tok-lob (capsulitis phl.)	26
— érhártya-lob (choroitis phl.)	27
— üveghártya-lob (hyalitis phl.)	27
— idegrecze-lob (retinitis phl.)	28
Különnemű szemgyuladások (ophthalmiae specificae):	
Hurutos szemgyuladás (ophthalmia catarrhosa)	28
— szemhéjmirigy-lob (blepharadenitis catarrh.)	28
Egyiptomi szemgyuladás (opht. aegyptiaca)	30
Ujszülöttek szemgyuladása (ophthalmia neonat.)	32
Orbánczos szemgyuladás (opht. erysipelacea)	32
— szemhéj-lob (blepharitis erys.)	32
— köt-lob (coniunctivitis erys.)	33
— zugbőr-lob (anchoylops erys.)	34
Csúzos köt-lob (coniunctivitis rheumat.)	35
Köszvényes szem-gyuladás (ophthalmia arthrit.):	
— szem-tak-ár (ophthalmoblenorrhoea arthrit.)	36
— szivárvány-lob (iritis arthrit.)	37
Küteges szemgyuladások (ophthalmiae exanthematicae):	
Himlős szemgyuladás (ophthalmia variolosa)	39

	Oldal
— szemháj-lob (blepharitis var.)	39
— köt-lob (coniunctivitis var.)	39
Kanyarós szemgyulladás (ophthalmia morbillosa)	40
Vörhenyes szemgyulladás (ophthalmia scarlatinosa)	40
Son yves szemgyuladások (ophthalmiae cachecticae).	
Görvélyes szemgyulladás (ophthalmia scrophulosa)	41
— szemhájmirigy-lob (blepharadenitis scroph.)	41
— könnyömlő-lob (dacryocystitis scroph.)	42
— szaru-lob (keratitis scroph.)	43
— köt-lob (coniunctivitis scroph.)	44
Bujasenyves szemgyulladás (opht. syphilitica).	
— szem-tak-ár (ophthalmoblenorrhoea syph.)	45
— szivárvány-lob (iritis syph.)	46
— Rühes szemgyulladás (psorophthalmia)	48
— Sülyös szemgyulladás (ophthalmia scorbutica)	49
Legrövidebb utasítás mindezen gyuladások gyógyítására nézve: nomorvosok számára	50
B) Ideges szembajok (ophthalmonevroses)	
Szemháj-görcs (blepharospasmus)	50
Szem-görcs (nystagmus)	51
Szemháj-bénulat (blepharoplegia)	51
Szem-bénulat (ophthalmoplegia)	52
Bandzsalság (luscitas)	52
Kancsalság (strabismus)	53
Szemfájás (ophthalmodynia)	54
Mor (amaurosis)	55
Rövid és messzelátás (myopia, et presbyopia)	59
 II. Szervezeti szemnyavalyák (organische Augenkr.)	
A) Hibás vegyületen alapuló szemnyavalyák:	
Szaru-homály (obscuratio corneae)	62
Hályog (cataracta)	63
Üveg-hályog (glaucoma)	67
B) Sebek: homlok, szemöldök, szemhéjak sat. sebei	68
C) Hibás nagyságból származott szembetegségek:	
Szem-vizkór (hydrophthalmus)	69
Dül-szem (exophthalmia)	70
Szem-ér-kitágulás (ophthalmia varicosa, cirsophthalmia)	72
A szem velős taplója (fungus medullaris oculi)	73
Szaru-csap (staphyloma corneae)	74
Szaru-tultengés (hyperkeratosis)	75
Szaru-posztó (pannus corneae)	75
Sugár-csap (staphyloma corporis ciliaris)	76
Kökemes könyhús (encanthis scirrhusa)	77

	Oldal
Könymirígy-kököm (scirrhus glandulae lacrymalis)	77
A könymirígy higora (hydatis gland. lacrym.)	78
Szemhéj-kéreg (tylosis)	79
Szemhéj-rög (trachoma)	80
Szemhéj-vizeny (blepharodema)	81
Szemhéj-szélkór (blepharomphysema)	81
Könytömlő-vizkór (hydrops sacci lacrym.)	81
Könytömlő-sérv (hernia sacci lacrym.)	82
A szem részeiben előforduló daganatok:	
A szomgödör tömlős daganatai (tumores cystici orbitae)	83
A szemhéjak tömlős daganatai (tumores cyst. palpebrarum)	83
Árpa (chalazion)	84
Kása és pörs (miliun et phlyctenula)	84
A szem részeit meglepő kinövések:	
Szemhéj-varancs (veruca palpebrarum)	84
Szemhéj-husany (sarcoma palpebrarum)	85
Bibircs (Papula)	85
Huscsa (caruncula)	85
Szem-röp (pterygium)	85
Szőr-szem (vagy inkább szem-szőr) (trichosis bulbi)	86
Szem-sorv (tabes oculi)	86
Szem-vész (phthisis bulbi)	87
Szaru-vész (phthisis corneae)	87
Szemhéj- vagyis pilla-szőr-hiány (madarosis)	87
D) Hibás helyzetből támadt szembetegségek:	
Szemhéjszőr-fordulat és szemhéjszőr-kalász (trichiasis et districhiasis)	88
Boszegély (entropium)	88
Kiszegély (ectropium)	89
Szemhéj-izsam (phalangosis)	89
Szaru-sérv (hernia corneae)	90
Szivárvány-csap (staphyloma iridis)	91
E) Hibás összeálláson alapuló szembetegségek:	
Szemhéj-hasadék (colombo palpebrarum)	91
Szivárvány-hasadék (colombo iridis)	92
Szemhéj-hegedés (anchyloblepharon)	92
Szem-hegedés (symblepharon)	93
Előheg (synechia anterior)	93
Hátsó-heg (synechia posterior)	93
Láta-csukulat (atresia pupillae)	94
Szem-puhaság (synchisis)	95

	Oldal
F) A folyó és merő részek erőműves viszonyain alapuló szemnyavalyák:	
Szemhéj-vérömlény (echymosis palpebrarum)	96
Köt-vérömlény (echymoma conjunctivae)	96
Csarnok-vér (hypoaema)	97
Csarnok-tej (hypogala)	97
Csarnok-gegy (hypopyum)	98
Szembetegségek egyes symptómákra, egyes körülményekre nézve, u. m. a szembe esett idogen testektől támadt szembántalmak, — éj-vakság, napvakság, — sat. ellen használandó gyógyszerek	99
Szemgyöngesség	60
Szemek ápolása egészséges és beteges állapotban	105

II.

FŐ-TARTALOM *)

a többi tárgyra nézve.

	Oldal
Adag (Dosis) hasonsonvi	I. első kötet
— nézetem szerint	" " "
— és	560
Agygyuladás (Gehirnentzündung)	112
— és vízkór a gyermekeknél	496
— kütegek elnyomatása után	114
Agyrázódás (Gehirnerschütterung)	115
Ajk-bántalmak (Lippen-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	143
Ájulás (aléltság) (Ohnmacht)	123
Akasztás általi tetszhalál l. tetszhalál	410
Aléltságok (Ecclyses) l. szédelés, ájulás, tetszhalál, álmokór, gutaütés, hűdés.	
Álhimlő (falsche Pocken)	523
Áll-bántalmak (Unterkiefer - Beschwerden) egyes sympt. nézve	155
Áll-görcs (Mundsperré)	154

*) Azon tárgyakat, melyeknek lapszámai nincsenek kitéve, nézzük az első kötet tartalmában.

	Oldal
— a kisedeknekél	155
Álmatlanság (Schlaflosigkeit)	455
Álmatlanság egyes symptómákra nézve	} I. első kötet
Álmosság (Schläfrigkeit) egyes symptómákra nézve	
Álomkór (Schlafsucht)	120
Alvajárás (Sonambulismus)	I. első kötet
Alvás, mákony (opium, Mohn) általi mérgezés után, kivált gyermekeknekél	257
Angol-kór (Englische Krankheit)	535
Anyajegy (Muttermal)	511 és I. első kötet
Aranyér (Hæmorrhoiden)	275
— elnyomatott	278
Arcz-bántalmak (Gesichts-Beschwerden) egyes sympt. nézve	143
Arcz-daganat 143 és I. daganat (Geschwulst), ennek termé- szetéhez képest más helyeken keresendő.	
— a fogtól	177
Arcz-fájdalom, Fothergill-féle	141
Arcz-orbáncz (Gesichts-Rothlauf)	140
Arcz-ötvar a kisedeknekél (Milchschorf)	508
Aszkór (Atrophie)	528
Asthma	196
Bélgörcs (Kólika)	268
— ásványi, v. ólomkólika	272
Bélgyulladás (Gedärmentzündung)	280
Bél-hurut (Gedärnkatarrh)	287
Bélsár-hányás (Miserere)	296
Bénulás I. hüdés (Lähmung, Paralysis)	121
Bizser-kór (Raphanie)	128
Boszorkány-nyomás, azaz mollfojtogatás álomban (Alp- drücken)	I. első kötet
Bőr-bántalmak (Haut-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	I. első kötet
Bőr-pállás (Wundsein) a kisedeknekél	489
Bőr-vizkór (Hautwassersucht, anasarca)	I. első kötet
Bright-kór (B. Krankheit)	307
Bronchitis, I. hörglob	199 és 185
Buja-kór (Syphilis)	396
Buja-fekély (Schanker)	399
— ellen nagy adagban bevett mercurkövetkezményeit legyő- zendő szerek	402
China-okozta bántalmak (China-Beschwerden)	376
Cholera	289
Cholera-typhus	293
Coxalgia, I. önkénytes sántítás	530

	Oldal
Csalán kütég (Nessel-Ausschlag)	519
Csecs-bántalmak egyes symptómákra nézve	457
Csecsbimbó-gyulladás, fölrepedezés (Entz., Wundwerden der Brustwarzen)	452
Csecsemők mesterséges táplálása (künstliche Ernährung der Säuglinge)	468
Csecs-lob l. emlő-gyulladás (Entz. der Brustdrüsen)	451
Csillapító szerek (calmirende Mitteln)	I. első kötet
Csip-köszvény (Hüftgicht, ischias)	354
Csont-bántalmak (Knochen-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	402 és
Csont-szu (Boinfrass, Caries)	402 és
Csont-törés (Beinbruch)	402 és
Csorvás láz (gastrisches Fieber)	231
Csömör (gyomorbántalom)	229
Csuklás (Schluchzen)	168 és 484
— a kisedeknél	483
Czomb-féher dag (weisse Schenkelf-Geschwulst)	I. első kötet
Csúz (Rheumatismus) esúzláz (rheum Fieber)	347
— letételes	350
Daganat (Geschwulst) I. első kötet. Azonfölül a csúzos, köszvényes, orbánczos, fogtól, china vagy váltóláz után támadt dag: ezen betegségeknél felfalálható.	
Daganat feher (weisse Geschwulst, tumor albus) l. czomb, térd-feher daganat	
— mirigy (Drüsen-geschwulst)	
— tömlős (Balg-geschwulst), húsos (Sarcoma), szalonna-dag (Speck-geschwulst, steatoma)	I. első kötet
Delirium tremens	
Dormedtség, vagy dermedet (Starrkrampf, tetanus)	129
Diabetes	315
Diaeta l. életrend, hasonszenvi általában	248
— különösen: minden betegségnél található.	
Dob (Bubo syphiliticus)	401
Dohányzás okozatai ellen	231
Dühöngés (Manie, Wuth)	I. első kötet
Égett sebek (Verbrennungen)	404
— phosphor-gyufák által	404
Éjvakság (Nachtblindheit)	103
Életrend (Diaeta), hasonszenvi általában	I. első kötet
— akut betegségekben	248
— chronicus nyavalyákban	248
— és minden betegségnél különösen található.	
— terhesség, szoptatás alatt anyagi, szellemi	464

Elfáradás után (Ermüdung)	}	I. első kötet
Elmeeröltetés (Goistesanstrengung) után		
Elmetébolyodás l. örültség — sok ivástól (Säuferwahnsinn, delirium tremens)		
Elvetelés (Abortus)		441
Emelés, rokkadás, megrántás (Verheben, Verstauchen) után		I. első kötet
Émelygés (Uebelkeit)		237
Emlő-bántalmak egyes symptómákra nézve		457
Emlő-gyuladás (Brustdrüsen-Entz.), daganat, keményedés, genyedés, fokélyedés, sipolyok (Fisteln)		451
Epe-bántalmak (Gallen-Beschwerden) ellen általában		259
Epe-kövek (Gallensteine)		301
Epe okozta gyomorhaj, epe-láz (biliöses Fieber)		258
Erőművi sértések (mechanische Verletzungen) után	}	I. első kötet
. . . . . 96 és		
Ésés, ütés után		
Étel, ital egészségeseknek, betegeknek		242
Ev (Jauche, ichor) evésedés		341
Fagyás, fagy-dag (Frostbeule) és fagyás általi tetszhalál		406
Fehér folyás (weisser Fluss)		428
— egyes symptómákra nézve		433
Fej-bántalmak (Kopf-Beschw.) külsőképp, belsőképp: egyes symptómák, egyes körülményekre nézve		135
Fej-dag (Kopf-Geschwulst) 133 és l. daganat, ennek természetéhez képest más helyeken károsodó.		
— az ujszülötteknél		484
— nagy, a gyermekeknél, nyílt kutacsok (Fontanellen)		539
Fejfájás (Kopfweh)		129
Fej-görcs (Migraine)		134
Fej-ötvar (Kopfg grind)		509
Fej-vizkór (Kopfwassersucht) idült a kisedeknek		499
Fekély (Geschwür) fokélyedés		392
— mercurial fokély		394
— külszerek által elnyomatott		394
— egyes symptómák, egyes körülményekre nézve		393
Fekély, fölfekvés (Aufliegen)		394
Félelem után (Schreck)		I. első kötet
Fene (Brand) forró; hideg (sphacelus)		341
Férfi-tehetlenség (Impotenz)		328
Festékek: pirostitó, fehéritő szerek gyanánt, vagy azoknak nyelvvél való érintése festés alkalmával általmasak		255
Ficzamosdás (Verrenkung)		I. első kötet
Fogfájás (Zahnweh)		173

	Oldal
— egyes symptómákra nézve	179
Fogférgék (Zahnwürmer) ellen	178
Foghús-bántalmak (Zahnfleisch-Beschw.) egyes sympt. nézve	182
Foghús-dag	177 és 183
— -fekélyek	177
— -vérzés	177
— kinövés	183
Foghuzás után következő bajokban	178
Fogzás (Zahnen bei Kindern)	474
Fogzás alatt (beim Zahnen) nyugtalanság, rángások	494
Fothergill-féle arczfájás	141
Fölhevülés (Erhitzung) sebes járás, táncz után	I. első kötet
Fördők (Bäder) általában	355
— többféle chronicus bajoknál különösen elősorolva, u. m. a légső, tüdő, máj, lép, vese, húgyhólyag, gerinczagy, nemző részek, — csúzos, köszvényes, aranyeres sat. bántalmaknál.	
Förösztés (das Baden der Kinder)	462
Fuladozás l. görcs-fuladás	196
— l. fulasztó hurut	503
Függ-ér-kitágulás (Erweiterung der Aorta)	227
Fügöly (Feigwarzen, condyloma)	401
Fül-bántalmak (Ohren-Beschw.) egyes symptómákra nézve	150
Fül-folyás (Ohren-Fluss)	148
Fül-gyuladás (Ohren-Entzündung)	146
Fültömírgy-gyuladás (Ohrendrüsenbräune)	153
Gége-bántalmak (Kehlkopfbeschwerden) egyes symptó- mákra nézve	203
Geny (Eiter) genyedés	340
Geliszta-kór, láz (Würmer, Wurmieber)	524
Gerincz-bántalmak egyes symptómákra nézve	335
Gerincz-sorvadás (Rückendarre)	334
Gerinczvelő-gyuladás (Rückenmarksentzündung)	333
Gerinczvelő-fájdalom (Rückenmarks-Schmerz. Spinalirrita- tion, Rachialgie)	337
Golyva (Kropf, Struma)	204
Görcs-fuladás (Asthma)	196
— gyermekekénél	503
Görcs a lábikrában	I. első kötet
Görcs-köhögés (Krampf'husten) l. köhögés	187 és 192
Görcs-nevetés (Lachkrampf, risus sardonicus)	128
Görcsök (Krämpfe) általában	I. első kötet
Görcsök l. zsongos görcsök (spasmi tonici), ráng-görcsök (sp. clonici), vegyes görcsök (sp. mixti)	120

— a kisdedeknél, l. ránggörcsök (Convulsiones, Ecclampsie bei Kindern)	492
Görvély-kór (Scrophel-Krankheit)	532
Grippe	186
Gutaütés (Schlag, Apoplexie)	116
Gyermekágyas nő életmódja	463
Gyermekágyi láz (Kindbettfieber)	448
Gyermekágyi tisztulás (Kindbetteinigung)	444
Gyermekbetegségek (Kinderkrankheiten)	480—539
— egyes körülményekre nézve	537
— sírás, szüntelen, tudva levő ok nélkül	537
Gyermek: első novelése	461
— táplálása:	464
— szopni nem akaró	452
— nehezen járkáló	538
— gymnastica: testi kinövések ellen a gyermekek-nél	472
Gyógyelv, hasonszenvi	} I. első kötet
GYÓGYSZERTAN hasonszenvi	
Gyomor-bántalmak (Magen-Beschwerden) egyes sympt. nézve	232
Gyomor-émelygés l. gyomor-romlat	228
— égetés (Sodbrennen)	263
— görcs (Magenkrampf)	265
Gyomor-gyulladás (Magenentzündung)	261
— hurut és -láz (Magenkatarrh und -katarrhal, oder Schleimfieber)	260
— -rák (Magenkrebs)	263
— romlat (Magenverderbniss)	228
— csorva (Gastricismus) és csorvás láz (gastrisches Fieber)	228
— romlat a kisdedeknél	485
Gyulladás, vagyis lob (Entzündung) általában	339
Gyulasztó láz (ontzündliches Fieber)	356
Hagymáz (typhus) l. idegláz	358
HAHNEMANN életrajza	} I. első kötet
— végrendeleto	
Hajak kimenése (Ausfallen der Haare)	136
Háj-kór (Fettsucht)	} I. első kötet
Hallás-bántalmak (Gehör-Beschwerden)	
Hangtalanság (Stimmlosigkeit)	185
Hányás (Erbrechen) l. gyomor-romlat	228
Hányás terhesség alatt	440
Hánytató (Brechmittel) nem szükséges	241

Hártyás jobban: álhártyás torok-gyík (häutige Bräune, Croup)	504
Harag (Zorn) után	I. első kötet
Hasban levő organumok: lép, máj, sat. fekvése	298
Has-bántalmak (Bauch-Beschwerden) egyes sympt. nézve	322
Hasdob-kór (Trommelsucht)	317
Hashajtó (Purgiermittel) nem szükséges	294
Hashártya-gyulladás (Peritonitis)	282
Hasmenés (Diarrhoe)	287
— a kisdedeknél	486
HASONSZENV elméleti	I. első kötet
Hasrágás (Bauchgrimmen) a kisdodoknál	485
Hasvízkór (Bauchwassersucht)	316
Hát-bántalmak (Rücken-Beschwerden) egyes sympt. nézve	335
Havitsztulás (Reinigung, Perioden) rendtelenségei	412
Havitsztulás egyes symptómákra nézve	418
Havitsztulás kimaradása, nagy mérvben, csekély, az első havitsztulás késedelmes	414
— rendes elmaradása idején előjövő bántalmak	417
Hero-lob, l. tőkgyulladás	326
Hideglelés, l. váltóláz	370
Himlő (Pocken)	520
Holdváltozáskor megjelenő bántalmak	I. első kötet
Hólyag-küteg (Blasen-Ausschlag) a kisdedeknél	490
Honvágy (Heimweh)	I. első kötet
Hörg-lob (bronchitis)	199
— hurutos	185
Húgy-ár, mézes (Diabetes m.)	315
Húgyeső-takár (Tripper)	397
Húgyhólyag-aranyér (Harnblasenhaemorrh.)	} 1. Vizelet-hólyag.
Húgyhólyag-bántalmak: egyes sympt. nézve	
Húgyhólyag-kő sat.	
Hurut, hurutláz (Katarrh, Katarrhfeber)	184
— görcsös, vagyis számráhurut	500
— fulasztó (Erstickungskatarrh)	503
— gyomorhurut	260
— bélhurut	287
Hüdés (Lähmung, paralysis)	121
Hypochondria	273
Hysteria	421
Idegnyavalyák (Nevroses) l. 1) fej-, fog, arcz-fájás, gyomor-, bél-görcs, viszketeg; — hallás, szaglás, izlés, tapintás, betegségek. 2) zsongos, rángó, vegyes görcsök. Aléltóságok. 3) lelki betegségek.	

	Oldal
Idegesség (Nervösität)	I. első kötet
Idegláz (Nervenfieber)	358
— lappangó (schleichendes Nervenfieber)	364
Időviszonyok (Witterungs-Wechsel) befolyása a testre	} I. első kötet
Ijedés (Schreck) után	
Ikra-görcs l. lábikra-görcs	328
Impotentia	354
Ischias	521
Isopathia	249
Italok (Getränke): viz, bor, pálinka, thea, chocolate	230
— hideg viz-ital után következett bántalmakban	229 és 230
— bor, ser, thea utáni bajokban	229
— l. még: szeszes italok	236
Izlés-bántalmak, l. száj-iz	} I. első kötet
Izzadás, egyes symptómákra nézve	
— elnyomatott	6
— mint jó krízis h. szerek után	341
Izzadmány (Exsudat)	256
Jod nagy adaga után fejlődött bajok ellen	512
Kanyaró, l. vöröshimlő	397
Kankó l. takár	184
Katarrhus l. hurut	427
Kék-kór (Blausucht, cyanosis)	389
Kelés (Blutschwäre)	341
Keményedés (Verhärtung)	
Kereszt-bántalmak (Kreuz-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	335
Kereszt-nyílalás (Hexenschuss)	356
Kéz-bántalmak (Hand-Beschwerden) egyes sym- ptómákra nézve	} I. első kötet
Kocsizás-okozta bántalmak ellen	
Kólika, l. bélgörcs	268
Köhögés (Husten)	187
— görcsös, l. görcsköhögés	188 és 192
— l. hurut	184
Köhögés egyes symptómákra nézve	190
Köldök-sérv (Nabelbruch)	322
Köleshimlő (Frieselausschlag)	510
Kökem, vagyis kőkeményedés (Scirrhus)	341
Köröm-bántalmak ellen általában (Nagelbeschwerden)	392
Köröm-méreg (Nagelgeschwür)	390
Köszvény (Gicht): fej-, mell-, kéz-, könyök-, csip-, térd-, láb köszvény	350

	Oldal
— letételes (gichtische Metastasen)	354
Kövérség l. háj-kór	} I. első kötet
Kritikus napok	
Kutya-göres (spasmus cynicus)	166
Kütegek (Ausschläge) forrók vagyis acutusok l. skarlát, kanyaró sat.	
— elnyomatott l. ugyanott.	
— hólyag-küteg a kisedeknekél (Blasenausschlag)	490
Kütegek, idült, vagyis chronicus kütegek	I. első kötet
Láb-bántalmak (Fuss-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	} I. első kötet
Lábikra-göres (Wadenkrampf)	
Láb-izzadás (Fuss-Schweiss)	402
— elnyomatott	402
Lágyék-sérv (Leistenbruch)	318
Láz (Fieber) általában	342
— gyermekágyi (Kindbettfieber)	448
— l. még csúzos, katarrhális, gyúlasztó, ideges, rothasztó, váltóláz, sárgaláz.	
Légcső-bántalmak (Lufttröh.-Beschw.) egyes symptómákra nézve	203
Légcső-vész (Lufttröh.-Schwindsücht)	216
Légzés-bántalmak (Athem-Beschw.) egyes symptómákra nézve	218
Légszusz (Gas) általi fuladás	410
Lelki betegségek, l. örültség, melaság, dühkör.	
Lelki indulatok (Leidenschaften) után	} I. első kötet
Lelki szenvedések (Seelenleiden) után	
Lengyelfürt (Weichselzopf)	136
Lép-bántalmak (Milz-Beschwerden) egyes sympt. nézve	305
Lép-gyuladás (Milz-Entzündung)	304
— daganat (Milz-Geschwulst)	304
Lob l. gyuladás általában	339
Lovaglás-okozta bántalmakban	I. első kötet
Magömlés (Pollution)	328
Magtalanság (Unfruchtbarkeit)	432
Mag-vesztés utáni bajokban	330
Máj-bántalmak (Leber-Beschwerden) egyes symptómákra nézve	300
— daganat	300
— foltok	300
— gyuladás	298
Meghülés (Verkühlung) után; hideg víz által is	I. első kötet
Méh-daganat	437

	Oldal
Méh-düh (Mutterwuth, Nymphomanie)	423
— göres (Mutterkrampf)	437
— gyulladás (Gebärmutter Entzündung)	436
Méh-hüvely daganat (Geschwulst der Mutterscheide)	331
— szakadás (Vorfall der Mutterschoide)	331 és 440
— egyéb bántalmái	331
Méh-keményedés (Gebärmutter-Verhärtung)	437
Méh-kór (Hysterie)	421
Méhkóros göresök (hysterische Krämpfe)	421
Méh-pöfeteg (Gebärmutter-Polyp)	437
Méh-rák (Gebärmutter-Krebs)	438
Méh-szakadás (— Vorfall)	437
Méh-szúrás (Bienenstich)	384
Méh-vérfolyás (Mutterblutfluss)	434
Mélaság (Melancholie)	I. első kötet
Mell-bántalmak (Brust-Beschw.) egyes symptómákra nézve	218
Mell-göresök (Brust-Krämpfe)	220
Mellhártya-gyulladás. I. oldalnyílás	217
Mell-rák (Brust-Krebs)	453
Mell vizkór (Brustwassersucht)	197
Mercurialis szerek okozatai ellen	255
Merevedés (Katalepsis)	129
Mérgezések (Vergiftungen) orvosszerek által	253
— festékek által	255
— sajt, kolbász, szalonna, zsír által	257
— borszesz által	257
— keserü mandola által	256
— mákony által a kisdedeknél is	257
— jod, mercur nagyobb adaga okozta bántalmakban	256
Messzelátás (Prosbyopie)	59
Migraine	134
Mirigy-daganat (Drüsen-Geschwulst)	I. első kötet
Miserere	296
Nap-vakság (Tagesblindheit)	103
Nap-szúrás (Sonnenstich)	130
Nátha 159; a kisdedeknél	484
— visszaütődött	160
Nehéz hallás (Schwerhörigkeit)	149
Nehéz járás a gyermekoknál (schwieriges Laufenerlernen)	538
Nehéznyavalya v. nyavalyatörés (Epilopsie)	124
Némaság (Sprachlosigkeit)	118 és 172
Nemi ösztön legyőzéséből származott bajokban	331
Nemzőrészek bántalmái (Beschw. der Geburtstheile) egyes symptómákra nézve	328

	Oldal
— nemi ösztön tekintetéből	330
Nevetés görcsös, l. görcs-nevetés	128
Nyak-bántalmak (Nackon-Beschw.) külsőleg egyes sympt. nézve	204
Nyák-aranyér (Schleimhaemorrh.)	277
Nyák-hártya-bántalmak általában	261
Nyákos állapot l. hurut	261
Nyálfolyás (Speichelfluss)	164
Nyelesap-dag (Geschwulst des Zäpfchens)	163
Nyelesap hosszabb (Verlängerungs-Gefühl)	166
Nyeldek- és nyeléső-bántalmak (Rachen- und Schlund-Be- schwerden) egyes körülményekre nézve	166
Nyelv-bántalmak (Zungen-B.) egyes symptómákra nézve	171
Nyelv-gyulladás (Zungen Entz.)	170
Oldalnyilalás (Seitenstechen)	217
Ólom-kólika (Bleikolik)	272
Orbánéz (Rothlauf)	345
— az ujszüülötteknél	488
Orr-bántalmak (Nasen-Beschw.) egyes symptómákra nézve	160
Orr-daganat (Nasengeschwulst)	156
— gyulladás (Nasentzündung)	156
— pöfeteg (Nasenpolyp)	158
— vérzés (Nasenbluten)	157
Ótvar l. fej-, arcz-ótvár	508 és 509
Óvszer (Praeservativ-Mittel) skarlát-himlő ellen	516
Önfertőztetés (Selbstbefleckung)	330
Öröm (Freude) után	} l. első kötet
Örületség (Wahnsinn)	
— szesz italok miatt (Rezgörj, Säufer-Wahnsinn, delirium tremens)	} l. első kötet
Öv (Gürtel, Zona)	
Paralysis l. hűdés, v. bénulás	121
Parázna kicsapongások következményei ellen	330
Pepsin	228
Petécsok (Petechien)	365
Petefészek-lob (Eierstockentz., ovaritis)	332
— vízkór (Eierstockwassersucht, hydrops ovarii)	332
Pokolvar (Brandbeule, Carbunkel)	390
Pollutio l. magömlés	328
Pöfetegek (Polypen) l. orr-, fül-, sziv-, méh-pöfeteg. Prüsszentés, szüntelen (Niesen)	162
Rák (Krebs) általában 394., l. szájajk-, nyelv-, orr-rák sat. Rángó görcsök (spasmi clonici, convulsiones) l. reszketés, nyavalyatörés, vid-táncz, bizserkór, részletes ránggör-	

csök: görcsnevetés, szivdobogás, csuklás, tüsszentés, görcs-köhögés.	
Ráng-görcs a kisdedeknél (Eclampsia infantum)	492
Ráztkór (Hypochondrie)	273
Rheumatismus l. csúz	347
Rekedtség (Heiserkeit)	184
REPERTORIUM	
Reszketés (tremor)	} I. első kötet
— szeszese italok után	
Réz-orr (kupfrigo Nase)	156
Rezg-örj, l. örültség szeszese italok miatt 229 és	} I. első kötet
Rokkanás, megrántás (Verstauchung)	
Rothasztó láz (Faulfieber)	365
Rövid-látás (Myopie)	59
Rüh (Krätze)	377
— elnyomatott	379
Sántítás, önkénytes a gyermekekénél (freiwilliges Hinken)	530
Sáp-kór (Bleichsucht)	424
Sárga-láz (gelbes Fieber)	367
Sárgaság (Gelbsucht)	302
— a kisdedeknél	488
Schanker l. bujafekély	399
Sebek (Wunden) vágott, szúrott, tépett, zúzott, lövött sebek	381
— harapás, méhszúrás után	382
— égetés után; — különösen phosphor-gyufák által	404
Sérvek (Brüche, Hernien)	318
— kiszorult (eingeklemmter Bruch, incarceration herniae)	320
Siketség (Taubhoit)	149
Sipolyok (Fisteln)	391
Sírás (a kisdedeknél) szüntelen, tudvalevő ok nélkül	455
Skarlát (Scharlach)	515
— visszaütődött	516
Skorbut	168
Sorvasztó láz (Zehrfieber)	211
Sömör (Flechten, herpes)	379
— egyes symptómákra nézve	I. első kötet
— külszerek által elnyomatott	
Súly (Skorbut)	168
Szaggatás, l. csúz	347
Szaglás-bántalmak (Geruchsbeschwerden)	161
Száj-bántalmak (Mund-Beschw.) egyes symptómákra nézve	163
Száj-bűz (Mundgestank)	165 és 177
Száj-csukódás l. áll-görcs (Mundsperre)	154
Száj-égetés (Mundbrennen) forró étel, ital által	163

	Oldal
Száj-fájás (Mundweh)	162
Száj-hólyagcsák (Mundbläschen) 163; a kisdedeknél	491
Szájiz az ételekre nézve	236
Száj-rothadás (Mundfäule)	164
Szaladástól orodó bajokban	I. első kötet
Szalag-geliszta (Bandwurm)	526
Szalonna-dag (Speckgeschwulst)	I. első kötet
Szamárhurut (Kouchhuston)	500
Szédülés (Schwindel)	137
Székletételi bántalmak (Stuhl-Beschw.) egyes symptómákra nézve	296
Székszorulás (Stuhlverstopfung)	294
— sok cseresnyétől, ha azt magjával együtt ette meg a szenvedő	245
— a kisdodoknál	486
Szelek (Blähungen): gyomor-, bél-szelek l. ott az egyes sympt. közt: a kisdedeknél	486
— a mellben (emphysema pectoris)	219
— a méhüvelyből (emphysema pudendorum)	331
Szellemi betegségek (Seelen-Krankheiten)	I. első kötet
Szélütés	116
Szembetegségek	10—112
Szomüvögek	60
Szengőz (Kohlendampf) általi tetszhalál	409
Sz. Antal tüze, l. orbáncz	345
Szépítő szerök ártalmas befolyása az egészségre	255
Szeplők (Sommersprossen)	144 és }
Szerelomfáltás (Eifersucht) szülte bajok	I. első kötet
Szeszes italok	229 és 258
Szív-bántalmak (Herz-Beschwerden) egyes sympt. nézve	225
Szív-burok-, vagyis szívhártya-vizkór (Herzbeutelwassers.)	198
Szív-dobogás (Herzklopfen)	223
Szív-görccs (Herzkrampf)	226
Szív-gyuladás (Herzentzündung)	222
Szív-hártya-vizkór, l. szívburok-vizkór	198
Szív-pöfeteg (Horzpolyp)	227
Szomorúság után (Traurigkeit)	I. első kötet
Szoptatás (Stillen) alatti életrend	467
Szopni nem akaró kisded	452
Szorulás, l. székszorulás	294
Szótalanság (Sprachlosigkeit)	172
— gutaütés után	117 és 172
Szülés utáni életrend	463
Szül-fájdalmak (Geburtswehen)	442

	Oldal
— utófájdalmak (Nachwehen)	443
Syphilis l. bujakór	396
Takár (Tripper)	397
Tályog (Abscess)	340
Táncz után fejlődött bajokban	I. első kötet
Tapintás betegségei l. bőr-bántalmak	
Tej, anya-tej (Muttermilch) 464; dajka-tej	466
Tejfolyás (Milchfluss)	445
Tej-hiány (Vorgehen dor Milch)	446
— elnyomatott	446
Tej-láz (Milchfieber)	447
Tengeri betegség (Seckkrankheit)	231
Térd fehér daganata (Tumor albus gonu)	I. első kötet
Térd-tapló (Knieschwamm)	
Terhesség alatt tartandó életrend minden tekintetben	464
Terhesség alatt fellépő bántalmak, u. m. hányás, fogfájás sat.	440
Tetszhalál (Scheintod, asphyxie), vérfagyás, villámütés, vízbefuladás, akasztás, légszesz, szénegőz általi tetszhalál	406—411
— görcsök, vérszegénység, vagy chséből származott	410
— ujszülöttek tetszhalála	480
Tetük (Läuso)	381
Torok-gyulladás (Halsentzündung, angina)	200
— állhártyás (Croup, häutigc Bräune)	504
— bőrkés (angina diphtheritica)	203
Tök-daganat (Hodengeschwulst)	329
— az összegyűlt víztől (Hydrocele)	327
Tök-gyulladás (Hodentzündung)	326
— keményedés	327
Tripper l. takár	397
Tüdő-gümőkór (Tuberkeln)	213
Tüdő-gyulladás (Lungenentz.)	205
Tüdő-hűdés (Lungenlähmung)	123
Tüdő-széldag (Emphysema pulm.)	219
Tüdő-typhus	207 és 362
Tüdő-vész (Lungenschwindsucht)	209
Tüdő-vizeny (Lungen-Oedem)	198
Tüsszentés	162
Typhus l. idegláz	358
Tyukszem (Hühnerauge)	392
Ütmutatás a betegségek gyógyításában	3
Utófájdalmak (Nachwehen)	443
Ütér-dag (Pulsadergeschwulst, aneurysma)	I. első kötet
Ütés után fejlődött bajokban	

	Oldal
Vadhús (wildes Fleisch)	393
Vakság: éji (Nachtblindheit); napvakság (Tagesblindheit)	103
Váltóláz (Wechselfieber)	370
— álczás (febris larvata)	375
— gutaféle (apoplectisches Wechselfieber)	373
— ellen nagyobb adagban bevett chinától származott ba- jokban	376
Végbél-bántalmak (Mastdarm-Beschw.) egyes sympt. nézve	279
Végbél-szakadás (Mastdarm-Vorfall)	280
Vegyes görcsök, l. résztkór, méhkór, viziszony — és aléltságok.	
Vér-bőség (Vollblütigkeit)	I. első kötet
Vérér-csomók (Ader-Knoten)	403
Vérér-dag (Adergeschwulst)	} i. első kötet
Vér-foltok (Blutflecken)	
Vér-folyás, l. méh-vérfolyás	434
Vérhányás a mellből (Blutbrochen)	194
— a gyomorból	240
Vérhas (Ruhr)	283
Vér-izzadás (Blutschweiss)	I. első kötet
Vér-kiizzadás a szemekből (Blutausschwitzung der Augen)	102
Vérköpés, vérhányás (Bluthusten, Blutbrechen)	194
Vér-mérsékmény (Temperamentum)	} I. első kötet
Vér-ömlék (Blutunterlaufung)	
Vérpezsgés (Blutwallung)	
Vér-szegénység (Blutarmuth, anaemia)	
Vér-tapló (Blutschwamm)	
Vértorlat (Blutandrang), a test különféle részeinél leirt egyes symptómák közt ta lálható.	
Vér-, nedv-vogy, hibás (Dyscrasie)	4
Vérvesztés után adandó szerok	208 és I. első kötet
Vér-vizelés, vagyis hugyvér (Blutharnen, Uraemie)	312
Vese-bántalmak egyes osztekre	307
Vese-fájdalom (Niorenschmerz)	307
— gyuladás (Niorenentzündung)	305
Vese-kövek (Niorensteinchen)	307
Veszettség (kutya-harapás után) l. viziszony	384
Villám-ütés általi tetszhalál (durch Blitz Getroffene)	408
Vizketeg (das Jucken)	381
Vit-táncz (Veittanz)	127
Vizbe-fuladás általi tetszhalál (Ertränken)	409
Vizelés álomban (Bettpissen) a gyermekokknél	487
Vizelés-bántalmak (Harn-Beschw.) egyes sympt. nézve	313
Vizeletcső-takár (Tripper)	397
Vizelet-oróltetés (Strangurie)	310

	Oldal
— a csecsemőknél	487
Vizelethólyag-aranyér (Blasenhaemorrhoiden)	277
Vizelethólyag-bántalmak : egyes symptómákra nézve	313
Vizelethólyag-gyulladás (Urinblasenentzündung)	309
— hüdés (Lähmung)	123
— pöfeteg (Polyp)	314
Vizelethólyag-kő (Blasenstein)	313 és I. első kötet
Vizelethólyag-takár vagyis catarrhus l. nyákfolyás (Blasen-Schleimfluss, blenorhoe)	313
Vizelet-rekedés (Ischurie)	310
Víziszony (Wasserscheu)	384
Vizkór (Wassersucht) agy-, mell-, szívhártya has-vizkór.	
— bőr alatti, sejtzöveti (Wassersucht des Zellengewebes, anasarca)	I. első kötet
— skarlát után	517
Viz-rák (Wasserkrebs, noma)	164
Vörheny l. skarlát	515
Vörhenykék (Rötheln)	518
Vöröshimlő (Masern)	512
— visszaütődött	514
Werlhoff-féle foltok	168
Zsebro (Schwämmchen, aphtae)	492
Zsírkor l. háj-kór	I. első kötet
Zsongos görcsök (spasmi tonici, l. Krämpfe), l. dermedtség, merevedés; részletes zsongos görcsök : állgörcs, bandzsalság, kutya-görcs, nyelv-, mell-görcs, férfi tag-merevedés, izom- és ikra-görcs.	

A leirt betegségek ellen kizemelt

HASONSZENVI GYÓGYSZEREK

e következendők:

Acidum muriaticum	Camphora	Ferrum muriaticum
*Acidum nitricum	*Cannabis	Filix mas
*Acidum phosphoricum	*Cantbaris	Gelsemium
— sulphuricum	Capsicum	Ginseng
*Aconitum	Carbo animalis	Glonoin
Aethusa	*Carbo vegetabilis	*Graphites
Agarius	Cascarilla	Granatum
Agnus castus	Castoreum	Gratiola
Aloe	*Causticum	Guaiacum
Alumina	Cepa (Allium)	Guaraca
Ambra	*Chamomilla	Hamamelis
Ammonium carb.	Chelidonium	Helleborus
— muriaticum	*China	*Hepar sulphuris calc.
Anacardium	Cicuta virosa	Hydrastis canadensis
Anisum	Cimex	*Hyosciamus
Angustura	*Cina	*Ignatia
*Antimonium	Cinamomum	Indigo
*Apis mellifica	Clematis	*Ipecacuanha
Aranea diadema	Coccionella	Iris
Argentum fol.	*Cocculus	Jalappa
— nitricum	*Cofea	*Jodium
*Arnica	*Colchicum	Justitia anthad.
*Arsenicum	*Colocynthis	Kali bichromicum
Artemisia	*Conium	— carbonicum
Arum maculatum	Copaiva	Kreosotum
Asa foetida	*Corallia rubra	Kouso
Asarum europ.	*Crocus	*Lachesis
Aurum metall.	Crotalus	Lactuca
— muriaticum	Croton	Lamium
*Baryta carbonica	*Cuprum	Laurocerasus
*Belladonna	Curare l. urare	Ledum palustre
Berberis	Cyclamen	Lobelia infl.
Bismuthum	Dictamnus	*Lycopodium
*Borax	*Digitalis	Magnesia carbonica
Bovista	*Drosera	Magnesia muriatica
*Bromium	*Dulcamara	— sulphurica
*Bryonia	Eruca brassicae	Manganum
Bufo (Rana)	Eugenia Jambos	Menyanthes trif
*Cactus grandiflorus	Euphorbium	Mercurius corrosivus
Cadmium sulph.	*Euphrasia	— praecipitatus
Caladium sang.	Evonymus	— ruber
Calendula offic.	*Ferrum metall.	— solubilis
*Calcareo carb.	— jodatum	Mercurius vivus (ezt ér-

tem mindenütt, hol csak egyszerüen emlitem a „mercurt“)	Platina	*Spongia
Mezereum	Plumbum	Squilla
Millefolium	Prunus spinosus	Stannum
Moschus	Psorin	*Staphysagria
Murex purpuræ	*Pulsatilla	Stramonium
Naja tripudians	Ranunculus bulbosus	Strontiana
Natrum carbonicum	— sceleratus	*Sulphur
* — muriaticum	Raphanus sativus	Symphitum offic.
— nitricum	Ratanhia	Tanacetum
— sulphuricum	Rheum	*Tartarus emeticus
Nicolum	Rhododendron	Tellurium met.
Nitrum	*Rhus	Terebinthina
Nux moschata	Ruta	Teucrum marum verum
*Nux vomica	Sabadilla	Theridion
Oleander	*Sabina	*Thuja
*Opium	*Sambucus	Urare, v. curare
Paconia	Sanguinaria	Uva ursi
Paris quadrifolia	Sassaparilla	Urtica
Paulinia	*Secale	Valeriana
Petroleum	Selenium	*Veratrum
Petroselinum	Senega	Verbasicum
Phellandrium	Seuna	Vinca minor
*Phosphor	*Sepia	Viola odorata
Pinus sylvestris	*Silica, vagyis silicea	Zincum metall
	Solanum nigrum	Zingiber
	*Spigelia	Zizia aurea

A csillag alatt levő gyógyszerek acutus nyavalyokban általában és több chronicus betegségben legszükségesebbek.

Az orvosságok dilutióit illetőleg: a növényekből 10–20-dik, — az ásványokból a 20–30-dik dilutio közt levő dilutiókat és az ezek által megnevesített golyócskákat használom közönségesen — és 33 évi praxisom alatt e golyócskák — hála Hahnemannnak — mindenkor a lehető-égig kielégítettek.

Az értelemből könnyen kivethető, leggondosabb figyelem mellett is majd elkerülhetlen nyomdahiábák kegyes elnézésére kéri fel a t. cz. olvasót

A SZERZŐ.